memorii | jurnale

BEATA DE ROBIEN

BLESTEMUL SVETLANEI

POVESTEA FIICEI LUI STALIN

ebook HUMANITAS

memorii | jurnale

BEATA DE ROBIEN

BLESTEMUL SVETLANEI

POVESTEA FIICEI LUI STALIN

ebook HUMANITAS

Beata de Robien s-a născut în 1951, în Polonia. Obţine licenţa în filologie polonă la Universitatea din Cracovia şi în paralel studiază limbile romanice la Universitatea Jagiellonă. În 1975, la Paris, unde îşi continuă studiile, devine asistenta lui Eugène Ionesco şi susţine la Sorbona o teză de doctorat având ca temă teatrul absurdului. Lucrează apoi pentru diverse edituri, ca documentarist în domeniile istoriei şi heraldicii. Scrie scenarii de televiziune şi traduce piese ale dramaturgilor polonezi Ireneusz Iredyński şi Tadeusz Różewicz jucate pe scena franceză, precum şi piese de Romain Rolland, Boris Vian, Jean Giraudoux, Jean-Claude Grumberg în limba polonă. Publică romanele istorice *Le Nain du roi de Pologne* (1994, Prix de l'Académie du Maine), *Le Roman de la Pologne* (2007), *Fugue polonaise* (2013, pentru care obţine Premiul „Hervé Deluen" al Academiei Franceze) şi două biografii: *Les Passions d'une présidente: Eleanor Roosevelt* (2000) şi *La Malédiction de Svetlana: L'histoire de la fille de Staline* (2016, Prix „Charles Oulmont" sous l'égide de la Fondation de France).

BEATA DE ROBIEN

BLESTEMUL SVETLANEI

POVESTEA FIICEI LUI STALIN

Traducere din franceză
de MARIANA PIROTEALĂ

Fotografia de pe copertă: Svetlana alături de tatăl său, în 1934

Beata de Robien
La malédiction de Svetlana
© Éditions Albin Michel – Paris 2016
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2018, pentru prezenta versiune românească (ediţia digitală)

ISBN: 978-973-50-6170-8 (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021.311.23.30

Cuprins

BLESTEMUL SVETLANEI
- Prolog
- I. Anii petrecuți la Kremlin 1926–1941
  - 1. O fiică pentru Vojd
  - 2. Copila Kremlinului
  - 3. Călăuza și studenta
  - 4. Viața la castel
  - 5. Educația micii prințese a Kremlinului
  - 6. Moartea mamei
  - 7. Orfana
  - 8. Jurnalul unei femei îndrăgostite
  - 9. Mica șefă
  - 10. Zazie în metrou
  - 11. Poporul îl iubește pe Vojd
  - 12. Dușmanii poporului
  - 13. Drăgăstoasa familie
  - 14. „Mulțumim, tovarășe Stalin, pentru copilăria noastră fericită“
- II. Anii de război 1941–1945
  - 1. Războiul în Europa
  - 2. Alianța cu Hitler
  - 3. Uniunea Sovietică este invincibilă
  - 4. Moscova bombardată
  - 5. Adevărul despre mama
  - 6. Întoarcerea la Moscova
  - 7. Sfârșitul inocenței
  - 8. Câți ani în gulag face un sărut al Svetlanei?
  - 9. Căsnicia evreiască
- III. După război 1946–1953
  - 1. Vacanța cu tatăl meu
  - 2. De ce a fost ucis regele Lear?
  - 3. Căsătoria din interes
  - 4. Moartea tatălui
- IV. Eliberarea 1953–1967

1. Viața fără tata
2. Izbăvirea
3. Dragostea regăsită
4. Dezghețul
5. Moartea prințului Vasea
6. Botezul
7. Căsătorie de milă
8. Iubitul indian
9. Plecarea
10. Pe malul Gangelui
V. Vremea deziluziilor 1967–2011
1. O fugară incomodă
2. A fost odată ca niciodată America
3. Cunoașterea Lumii Noi
4. Căsătorie în stil american
5. Ménage à trois
6. Anii de rătăciri
7. Bun venit în patria-mamă
8. Nomada
9. Ultima călătorie
Anexe
Bibliografie
Mulțumiri
Colița foto

În memoria bunicului meu,
care a supravieţuit
după doisprezece ani în Gulag.

Prolog

Pe 6 martie 1967, ambasada sovietică la New Delhi este un adevărat furnicar. Se pregăteşte o petrecere cu ocazia Zilei internaţionale a femeii. „Un motiv în plus să se îmbete“, se gândeşte Svetlana. „Mor de plictiseală, fierb în suc propriu.“ Se uită la soţiile aparatcicilor. Nici măcar un chip amabil. Nici măcar un surâs. Toţi sunt graşi, ghiftuiţi. Mult mai bine îmbrăcaţi decât la Moscova. „La întoarcerea în URSS, o să-şi vândă hainele pe piaţa neagră, blestemând capitalismul. Ipocriţii!“[1] O dezgustă colonia sovietică din India, care continuă să trăiască şi acolo în acelaşi ritm ca în URSS.

Cazată într-un hotel care aparţine ambasadei sovietice, Svetlana născoceşte un plan. Are patruzeci de ani. Acum ori niciodată: singura ei şansă să se rupă de trecut. Mama ei, îndrăgostită de libertate, se refugiase în moarte, ea vrea să trăiască, dar departe de tiranie.

Ca să nu trezească bănuieli, Svetlana acceptă să ia prânzul la locuinţa ambasadorului. „Ce casă urâtă are, prostul-gust oficial şi costisitor, covoare peste tot, tablouri urâte în rame aurite. Cât este de fudul şi arogant“[2], se gândeşte ea. Pe cât de lat, pe-atât de înalt, cu chipul ţeapăn ca al unei statui, Ivan Benediktov îşi distrează comesenii povestindu-le anecdote dispreţuitoare la adresa indienilor. Svetlana nu se simte în largul ei, dar se străduieşte să nu arate nimic. Oamenii aceştia sunt separaţi de India printr-o barieră de netrecut.

Pe masă, carne din belşug, grasă: tocană de oaie, heringi înecaţi în ulei, sticle de coniac. Ea nu se atinge de nimic.

— Luaţi puţin hering, aşa, sigur n-aţi mâncat în cătunul ăla amărât în care staţi.

— Mulţumesc. Am devenit vegetariană, explică ea.

Ambasadorul se prăpădeşte de râs, ceilalţi îl imită.

Când văd că nu bea alcool, o privesc cu compasiune şi observă că a slăbit:

— Probabil muriţi de foame la Kalakankar.

Ei nu-şi pot imagina că după două luni în care a urmat acest regim rinichii îi funcţionează mai bine şi se simte ca nouă.

— Nimic nu se compară cu bucătăria noastră, insistă doamna Benediktov, care este la fel de grasă ca soţul ei.

— Sunteţi mulţumită de călătorie? Ambasadorul o scrutează cu ochii lui vicleni: Vedeţi dumneavoastră, am făcut concesii, aţi rămas mai mult decât era prevăzut, v-aţi odihnit bine. Nu aveţi motive să vă plângeţi.

Svetlana se gândeşte la un singur lucru: să-şi recupereze paşaportul, care i-a fost confiscat la sosire. În mod normal, cetăţenii sovietici îşi primesc paşapoartele doar la aeroport, dar Ivan Benediktov este aşa de bucuros s-o ştie pe picior de plecare, încât încalcă regulamentul. Svetlanei îi tremură mâinile când îşi pune documentul în geantă. Dacă nu i-l dădea, n-ar fi avut cu ce să-şi dovedească identitatea şi să părăsească ţara.

— Sper că veniţi la serata noastră, nu? întreabă secretarul ambasadei. Soţia mea se ocupă de conferinţă.

Cât de departe se simte de toate acestea! În două luni şi jumătate a reuşit aproape să uite şedinţele obligatorii, cu limbajul lor de lemn.

— Trebuie să plec. Mai am de împachetat cadourile şi nu mi-am pregătit valiza, spune ea.

— *Da svidania*[3], Svetlana Iosifovna. O să le trimitem copiilor dumneavoastră o telegramă să vă aştepte la aeroport.

În cameră, încearcă să-şi pună ordine în gânduri. Cum faci să chemi un taxi aici? Coboară, iese în faţa hotelului. Portarul, un indian cu turban, este acolo. Îi dă numărul la care să sune: 75-777.

— Telefonul e pe hol, în dreapta scării.

S-a hotărât: mâine-dimineaţă, după micul dejun, va chema un taxi, prefăcându-se că vrea să se ducă la cumpărături. Apoi se va repezi la ambasada Statelor Unite, care este chiar alături. Uşurată, parcă după o aprigă luptă interioară, urcă iar în camera ei şi se îndeletniceşte cu diverse treburi ca să-şi liniştească nervii: calcă o eşarfă, spală câteva rufe, împachetează cadourile copiilor – un pulover bej pentru fiica ei, două

brăţări: una pentru ea şi cealaltă pentru prietena ei Tania, o *hookah*[4] cumpărată din Varanasi pentru fiul ei, papuci brodaţi cu aur pentru el şi soţia lui.

„O să ţin valiza în mâna dreaptă şi haina îndoită pe braţul stâng. Ba nu, o să se mire să mă vadă cu bagaje. Ce toantă sunt. De ce să aştept până mâine? Trebuie să plec chiar acum. Imediat. Dacă Preeti, care trebuie să vină să mă ia la cină, soseşte mai devreme, se duce totul pe apa sâmbetei.“[5]

E puţin trecut de ora şase… Se întunecă repede. O voce interioară porunceşte: „Haide! Nu mai aştepta!“

Coboară, traversează holul, se duce să vadă ce se întâmplă alături. Un banchet în cinstea şefului Statului-major, aflat în trecere prin Delhi, a mobilizat toţi agenţii de securitate. Au început deja să petreacă. „Urmează-ţi intuiţia, aşteaptă. După ce beau, nu te mai bagă în seamă.“

Svetlana urcă din nou în camera ei. Nu are nici o secundă de pierdut. Îşi pune câteva haine într-o gentuţă, valiza trebuie să rămână la vedere pe pat, cu toate cadourile deasupra, altfel riscă să fie luată la-ntrebări. Nu, doar o geantă mică. Îşi pune în ea cremele, pieptănul, periuţa de dinţi, o bluză de schimb, un pulover, lenjerie şi, deasupra, manuscrisul ei – talismanul, arma, viitorul ei.

— Care era numărul? 75-777.

Indianul de la capătul firului nu înţelege o boabă de engleză.

— *Taxi, please, next to the Soviet Embassy*.[6]

Aşteaptă pe trotuar. Se scurg douăzeci de minute. Scrutează farurile: Mercedesul lui Preeti sau taxiul? Maşinile sosesc fără întrerupere şi lasă invitaţii la petrecere.

— În cât timp ajung taxiurile? îl întreabă ea pe portar.

— Puţin, un minut. Staţia e aici, aproape.

Svetlana se întoarce, formează iar numărul, mai comandă un taxi, apoi vine din nou lângă uşă. Un minut mai târziu, din intersecţia din stânga se apropie o rablă care se bălăbăneşte – un taxi tipic din Delhi. La volan, un sikh cu turban care coboară să-i deschidă portiera.

— O clipă, vă rog.

Se uită în toate părţile. Acum ori niciodată, a venit momentul, sunt beţi. Se duce în fugă să-şi ia geanta, haina şi coboară înapoi. Pe hol, încetineşte

pasul, încearcă să se poarte firesc: „Nu te întoarce. Mergi de parcă te-ai duce la plimbare.“

Îi bubuie inima în piept. Teama îi usucă gâtul.

Şoferul nu a oprit motorul, portiera este încă deschisă.

— La ambasada americană! Ştiţi unde este?

— *Yes*, *Mem-Sahib*. E uşa de alături.

O ia pe o străduţă întunecoasă, trece prin faţa intrării principale a ambasadei sovietice şi, trei minute mai târziu, se opreşte în faţa unei uşi foarte luminate, cu drapelul american. Svetlana îi dă câteva rupii şi urcă tremurând treptele de la intrare. Este în alertă, ca un animal hăituit, picioarele n-o mai ţin. Frica o paralizează, frica de definitiv, de irevocabil. Frica de a pierde tot. Se întoarce: taxiul e încă acolo, şoferul o priveşte intrigat, îi face semne prieteneşti cu mâna: aceea e uşa, intraţi.

Ezită o fracţiune de secundă. Încă mai are timp să se întoarcă, să urce în taxi, să se ducă, cum era prevăzut, la cină cu Preeti.

Nu, nu renunţă. Nu acum, când ţinta este aşa de aproape. Nu se răzgândeşte. A luat decizia, nu cedează. Speranţa învinge toate temerile.

Răsuceşte mânerul, are un singur gând în minte: „Of, Katia, iartă-mă.“

Uşa de sticlă se deschide, Svetlana ţâşneşte înăuntru.

— Aş vrea să vorbesc cu un responsabil de la ambasadă.

— Nu mai e nimeni aici la ora asta, o informează foarte tânărul puşcaş marin care face de gardă. Veniţi mâine.

— Sunaţi-l pe ambasador, spune ea pe un ton poruncitor.

Dintotdeauna a manifestat o surprinzătoare încredere în sine, care vine din copilărie, din vremea în care nu cunoştea nici îndoiala, nici eşecul. Îi întinde paşaportul. Tânărul sergent observă coperta roşie…

— Paşaport sovietic?

Uimit de tonul ei autoritar, angajatul o pofteşte într-un birou mic care dă spre hol şi formează numărul consulului.

— Sunt Svetlana Stalina, da, chiar fiica lui. Cer azil politic.

Note

1. Svetlana Alliluеva, *Une seule année*, Albin Michel, Paris, 1971, p. 164. [Dintre cărţile Svetlanei Alliluеva singura tradusă până acum în limba română este aceasta, sub titlul *Tatăl meu*

Stalin, în româneşte de Emil Colţofeanu, Editura Elit, Ploieşti, 1998. În prezentul volum am preferat însă să dăm propria traducere a citatelor (n.tr.).]

2. *Ibid*., pp. 164–166.
3. La revedere.
4. Un fel de narghilea.
5. *Ibid*., p. 168.
6. Un taxi, vă rog, lângă ambasada sovietică (n. tr.).

PARTEA ÎNTÂI
ANII PETRECUŢI LA KREMLIN
1926–1941

1
O fiică pentru Vojd[7]

Duminică, 28 februarie 1926, Nadejda Sergheevna Allilueva naşte o fetiţă, fără plânsete, fără să ţipe, cum îi stă bine unei adevărate bolşevice. Copilul este zdravăn, bine alcătuit, cântăreşte patru kilograme, plânge, totul a decurs bine. Dar nu e o sarcină dorită. Cum nu fusese nici cea dinainte. Cu cinci ani în urmă, născuse un băieţel, pe Vasili, care sosise, şi el, „din greşeală“.

Lucrurile nu decurseseră bine: în ajunul naşterii, se certase cu Iosif şi, cum fusese din nou grosolan, ea plecase trântind uşa. Brusc, se simţise aşa de singură. În ciuda frigului, rătăcise pe străzile Moscovei ca să se liniştească. Pe înserat, luase un tramvai, atunci simţise primele contracţii şi aşa ajunsese în acest spital de la periferie, deşi totul fusese pregătit la clinica Kremlinului. Nimeni din sala de naşteri nu ştia de unde vine şi nici că e soţia lui Stalin.

Iosif mobilizase toate organele Securităţii, dar le trebuiseră două zile s-o găsească. Vasili se născuse deja, era 21 martie 1921. Ce-o mai certase!

— Tatka! Cum ai putut să faci una ca asta?! Neroado!

Dar era fericit că are un fiu. Pentru orice gruzin, e important ca primul copil să fie băiat, chiar dacă avusese deja un fiu, pe Iakov, cu prima soţie, dar el locuia acolo, în Gruzia, cu mătuşa şi bunica lui.

După Vasili, ea nu-şi mai dorise şi alţi copii. Avortase de mai multe ori, dar de data aceasta fusese luată cam pe nepusă masă. Când îşi dăduse seama, era prea târziu pentru o intervenţie.

A ales un nume frumos pentru fetiţa lor: Svetlana. Voia un nume mai original decât Maşa, Jenia, Nina sau Katia. Dar în acelaşi timp romantic, diferit, rar şi care să pară „cultivat“. O persoană cultivată are nevoie de un nume original, *kulturnoe imia*. Svetlana, un nume care provine din

mitologia slavă, din poezia romantică şi care înseamnă „luminiţă“ în rusă. Speră ca Iosif să fie de acord. În ultima vreme, e foarte greu de mulţumit.

Acest prenume va ajunge repede la modă. Mii de fetiţe se vor numi ca fiica lui Stalin. Va exista chiar un parfum *Duhi de Svetlana*[8], un parfum rar, rezervat elitelor. Dar în 1926 numele trezise mirarea bolşevicilor. Obiceiul era să pui nume legate de evenimentele recente: Aktiabr sau Revoluţia – după Revoluţia din Octombrie –, Maia – după 1 mai –, Lenina – în cinstea celui care tocmai murise –, Mael – după iniţialele noilor sfinţi: Marx, Engels, Lenin.

Iosif a fost încântat de această născocire. Pentru el, fiica lui era deja o eroină. Scopul existenţei sale, creaţia sa, pasiunea sa exclusivă, fiinţa sa. Se minunează de picioruşele ei, de mâinile mititele, degeţelele grăsuţe, părul roşcat, ochii deschişi la culoare, urechiuşe, de parcă primii doi copii *ai lui* nu ar fi fost ai lui.

Îi vine tot timpul să-şi strângă fiica la piept. Era o vreme când pe ea, pe Nadia, Tatka lui, o răsfăţa ca pe o prinţesă. Avea cu douăzeci şi doi de ani mai mult decât ea şi îl cunoştea încă din copilărie pe acest tovarăş de luptă al tatălui şi al fratelui ei. Avea şase ani când se dusese odată la scăldat şi el o salvase de la înec. Eroul Iosif sărise îmbrăcat în râu, deşi, după cum îi mărturisise apoi, nu ştia să înoate.

De altfel, nu va învăţa niciodată. „Oamenii de la munte nu înoată“, spunea el, dar unii zic că-i e ruşine să-şi arate degetele palmate de la piciorul stâng. Mai târziu, se va spune că este semnul diavolului.

Totuşi, a devenit un erou în familia Alliluev. În vremea aceea, dădea spargeri la bănci pentru Ilici şi Partid. Era căutat de poliţia ţarului şi se ascundea în apartamentul lor din Piter[9]. Făcea parte din familie. Îi citea cu glas tare poeziile lui Puşkin, operele lui Cehov, ale lui Gorki şi-i spunea poveşti colorate despre isprăvile şi evadările sale. Nu numai Nadia, ci şi mama ei, Olga, îl priveau cu admiraţie.

Dispărea, apoi apărea iar. La fiecare vizită, Nadia îl întâmpina sărindu-i de gât, el o săruta pe gură, îi mângâia pe ascuns sânii mici.

Avea mâini mici, aproape feminine. Nadiei îi plăcea să i le simtă pe corp. Erau diferite: dreapta, puternică şi îndrăzneaţă, stânga, inertă şi puţin mai

scurtă. Observase că o ascundea luând o poză napoleoniană. Poate se gândea că nu-şi va da nimeni seama?

Într-o zi, ea îi şoptise la ureche: „Nu-i nimic. Nu are rost să-ţi ascunzi tot timpul mâna.“ El reacţionase brutal, de parcă l-ar fi demascat sau l-ar fi umilit. Nadia nu reuşea să înţeleagă cum de remarca cea mai banală devenea imediat suspectă pentru el.

Revoluţionarii erau toţi la fel. O caschetă pe cap, precum Lenin, care îşi înlocuise melonul german ca să semene cu un adevărat proletar. Barba de patru zile, mustaţă, cizmele în picioare, o cămaşă încheiată până sus, niciodată cravată. Ce o cucerise la Iosif? Aerul lui de bandit? Avea aproape patruzeci de ani şi era văduv, nu prea înalt, abia 1,67 metri, voinic, mergea legănat, păşind spre interior. Avea pielea ciupită de vărsat; totuşi, la faţă, nu pielea o remarcai prima oară, ci ochii galbeni, ca de tigru sau de lup, expresivi şi felini, în care ardea o flacără. Părul des de deasupra frunţii înguste începea să se presare cu fire argintii. Legenda spune că gruzinii îşi păstrează mult timp părul negru pentru că beau lapte de iapă.

Dar ce contează frumuseţea fizică atunci când îţi găseşti un tovarăş alături de care să clădeşti o lume nouă? La şaisprezece ani, Nadia visa în taină să-şi împartă viaţa cu acest revoluţionar mohorât. I-a propus să devină dactilografa lui, deşi nu terminase liceul, dar era bună la ortografie şi avea scris frumos, spre deosebire de Iosif, care făcea multe greşeli de limbă. Când Lenin l-a trimis pe Stalin la Ţariţîn[10], ea a fugit de acasă ca să-l urmeze, subjugată de forţa aceea pe care o emana. Ah! ce vis frumos să-şi împartă viaţa cu un asemenea om, care va şti s-o ocrotească şi s-o călăuzească!

Dar destinului îi place să-şi bată joc de fetele prea romantice.

Întorşi la Moscova, îşi oficializează legătura[11], puţin forţaţi, totuşi: Vasili este deja pe drum şi sarcina începe să se vadă. Ştia ce înseamnă să-ţi legi viaţa de a unui bolşevic. Chiar mama ei se plângea adesea de tatăl ei şi-şi lua amanţi în secret. Şi ea avusese o slăbiciune faţă de revoluţionari – polonezi, maghiari…

Ardoarea Nadiei avea ceva aproape religios. Era gata să-şi asume toate riscurile.

Dar o contrariază manierele lui de mitocan, vocabularul, înjurăturile lui. Sigur, bolşevicii nu sunt nişte *djentelmen*, ci nişte plebei, ucigaşi, primitivi pe care revoluţia i-a făcut să ajungă la conducerea statului. Oare Nadia nu remarcase? Soţia unui comunist este, mai întâi de toate, tovarăşa lui de luptă. Cum spunea Stalin, „un adevărat bolşevic nu ar trebui să aibă familie, pentru că ar trebui să se închine pe deplin Partidului“. Nu avea să renunţe la vocabularul lui colorat, nici să-şi schimbe comportamentul faţă de soţia lui, cu atât mai puţin în prezenţa tovarăşilor. Imaginea sa de bărbat viril ar fi avut de suferit. „Haide, nu face mofturi!“, o certa el.

Dar Nadia se bosumfla şi se încuia în camera ei.

Lucru tipic pentru bărbatul meridional, Stalin aşteaptă supunere totală de la soţia lui. Dar Nadia nu se potrivea pe acest calapod şi refuza să-i respecte ordinele. Avuseseră loc certuri frecvente încă de la începutul căsătoriei lor. Zilele în care nu-şi vorbesc alternează cu cele de iubire perfectă, care, cu trecerea timpului, devin tot mai rare. Viaţa alături de un bărbat aflat în fruntea unei ţări imense este o încercare dificilă pentru tânăra Nadejda Allilueva: „De trei zile stă bosumflat, de trei zile nu răspunde când vorbesc cu el; ce om groaznic şi insuportabil…“, îi scrie ea prietenei ei Marusia Svanidze.

Da, relaţia lor e complicată şi, în acelaşi timp, nu pot trăi unul fără celălalt. Amândoi sunt impulsivi şi irascibili, iar certurile lor iau deseori o turnură dramatică. În 1926, ea cedase, îşi făcuse bagajele şi dusese copiii şi dădaca la Leningrad, la părinţii ei.

„Ţi-am zis că omul ăsta nu e de tine“, i-a spus mama ei.

Nadia se gândeşte serios la divorţ. Dar ce să facă cu copiii? Ce povară sunt cei doi!

Iosif îi spusese la telefon: „Eu nu sunt bărbatul pe care să-l părăseşti! Să-ţi bagi bine în cap! Dacă nu te întorci, vin eu să te iau!“ Părea o ameninţare. „De ce să vii? Ar fi o cheltuială prea mare pentru stat!“, îi răspunsese ea ironic.

După aceea, Iosif îşi schimbase atitudinea şi-i trimisese scrisori care s-o îmbuneze:

Tatka, Tatocika, întoarce-te… Mi-e foarte dor de tine, sunt singur acasă, ca o bufniţă bătrână.

Şi se întorsese. Mama ei o făcuse idioată.

Într-adevăr, îi e greu să trăiască fără el, chiar dacă suferă din pricina brutalităţii lui, a dispreţului, a minciunilor, a duplicităţii lui. El nu înţelege de ce Nadia îl provoacă întruna. Îi este greu să se controleze. Aşadar, e vina ei dacă îşi pierde cumpătul.

Scenele casnice se succed, dar nu seamănă deloc cu un vodevil. Nu suntem într-o piesă de Feydeau, ci mai degrabă în „fundătura“ lui Gorki. Unele certuri au afectat-o în mod special pe Svetlana:

„Tata se întorsese târziu. Era prost dispus. Toată familia îl aşteptase la cină. Avea, cu siguranţă, poftă de un bol de caşă cu fudulii de berbec cu mult usturoi, mâncarea lui preferată, dar guvernanta servise găină cu ciuperci. «Iar găină!», protestase el. Luase farfuria şi o aruncase pe fereastră. Farfuria se spărsese în capul pazniculuicare făcea de gardă în faţa casei. Altă dată, dăduse un picior oglinzii aurite, care se spărsese în mii de cioburi.“

Cuvintele urâte se revarsă din abundenţă, violente, jignitoare. Când are un acces de furie, poate să spargă pahare, să arunce o farfurie în perete, să smulgă priza telefonului dacă nu aude imediat tonul, să lovească bietul papagal cu pipa, urlând să trezească tot Kremlinul:

— *Durak! Durak!*[12] Gura!

— Gura, *durak!*, răspundea papagalul jignit.

Uneori, pe Nadia o cuprinde isteria. Svetlana îşi vede mama în plină criză, tata se refugiază în baie, în timp ce mama loveşte cu picioarele şi cu pumnii în uşă şi urlă: „Eşti imposibil! Mi-ai distrus viaţa!“

După aceea, trebuie să aştepte ca mama să ia pastile, să se calmeze.

Svetlana intuieşte puterea tatălui ei. Observă cu câtă slugărnicie i se adresează tovarăşii lui. Tatăl ei este un şef pe care nimeni nu îndrăzneşte să-l contrazică, un *vojd*, un *hoziain*[13]. Ea este singura care ştie să-l liniştească. Atunci când i se caţără pe genunchi şi-i trece mânuţa pe obraji, el îi zâmbeşte. Zâmbetul lui, asemenea ochilor, trece prin toate fazele. Înduioşare, amuzament, veselie, dar deja l-a văzut ameninţător, batjocoritor, violent.

Stalin le urmăreşte pe soţiile tovarăşilor lui. Lenin o avea pe Nadejda, desigur, slabă ca un ţâr, dar devotată stăpânului şi soţului ei. Renegatul

acela de Troţki o are pe Natalia, care închide ochii la infidelităţile lui. L-a însoţit în exil ca o soţie de decembrist.[14] Kamenev o are pe Olga, sora trădătorului Troţki, Kaganovici, pe Maria lui, Beria, pe misterioasa Nina, care este cu siguranţă la curent cu destrăbălările soţului ei, dar se preface că nu ştie. Nătărăul de Voroşilov s-a căsătorit cu grasa de Ekaterina Davidovna, croitoreasa, deşi fusese amanta lui Enukidze, ah!, iar el, el a avut toate femeile. Molotov s-a îndrăgostit de semeaţa Polina Karp, Mikoian o are pe Aşken cu droaia ei de copii. Poskriobîşev trăieşte iubirea perfectă cu seducătoarea Bronka, evreică poloneză, Budionnîi, cu Olga lui care arată ca o liceană. Majoritatea sunt evreice. Bolşevicilor le plac evreicele. Sunt recunoscute ca nişte femei senzuale şi care au grijă de bărbatul lor. S-ar arunca în foc pentru soţul lor. În orice caz, pentru soţia iubitoare soţul are întotdeauna dreptate, chiar şi când greşeşte!

Stalin i se plânge lui Pauker, garda lui de corp, martor involuntar al acestor scene: Nadia e de o nervozitate epuizantă. Este extrem de susceptibilă şi nu are deloc simţul umorului. Se bosumflă, nu reacţionează când glumeşte. Iar lui Iosif îi place foarte mult să glumească, toată lumea ştie acest lucru.

Pauker îl înţelege. Soţia şefului are talentul de a se îmbolnăvi tot timpul. Boli adevărate sau închipuite? Mulţi tovarăşi o consideră pe Nadia schizofrenică. Chiar şi familia ei recunoaşte că uneori se mai întâmplă să se poarte ca o „nebună, paranoică“. Nimic uimitor, spun toţi, prin venele tuturor celor din familia Alliluev curge sângele zbuciumat al ţiganilor. Dar toţi îşi fac griji: de unde vin toate migrenele acestea cumplite?

Au poate drept cauză ultimul avort de după naşterea Svetlanei, din 1926? Operaţia se dovedise delicată, apăruseră complicaţii ginecologice şi existaseră urmări psihologice. Atunci se dusese discret la Karlsbad, căci Iosif, neavând nici cea mai mică încredere în medicii ruşi, voia să consulte un specialist german. Medicul îi vorbise despre menopauză precoce, îi recomandase odihnă completă şi abstinenţă sexuală.

Pica bine, Iosif, copleşit de muncă, nu a putut să vină.

Totuşi, nu se pot lipsi unul de celălalt:

Tatka!

Scrie-mi. Spune-mi cum a fost călătoria. Ce-ai văzut? Te-au consultat deja medicii? Ce ţi-au spus despre sănătatea ta? – scrie-mi! La noi totul e bine. Mă plictisesc aici, Tatocika. Sunt singur acasă, nu ies nicăieri. Încă nu m-am dus la ţară, pentru că aveam treabă. Acum am terminat munca şi mă gândesc să plec încă de mâine sau de poimâine să-i văd pe cei mici. La revedere. Nu sta prea mult plecată, întoarce-te curând. Ţeluiutebia[15],

Iosif al tău.

Scrisorile sunt scurte, ea ştie asta, lui Iosif nu-i place să scrie. Nu conţin formule drăgăstoase, *daragaia* sau *ia liubliu tebia*, considerate zadarnice rămăşiţe ale acestei lumi pe care au distrus-o. Ici-colo, îi scrie „*ţeluiu tebia*“, în stilul micuţei Svetlana, care pronunţa greşit anumite cuvinte.

De câteva ori, Nadia a îndrăznit să adauge un „dragă Iosif“ sau „sărutări pasionate“.

Odihna la Karlsbad i-a făcut foarte bine. Se duce şi la Berlin să se întâlnească cu fratele ei, Pavel, care lucrează la ambasadă ca ataşat comercial. La întoarcerea la Moscova, simte că renasc în ea noi forţe şi visează la o altă viaţă. Femeile trebuie să se emancipeze, să aibă meserii de bărbaţi. Nadia se înscrie la Academia industrială.

Note

7. Conducătorul, supranume al lui Stalin (n. tr.).

8. *Duhi* înseamnă „parfum“ în rusă, iar la singular *duh* înseamnă „spirit“.

9. Sankt Petersburg şi-a schimbat numele de mai multe ori: a fost rebotezat Petrograd între 1914 şi 1924, apoi Leningrad între 1924 şi 1991, după care şi-a recăpătat numele iniţial. Dar toţi locuitorii îl numesc Piter.

10. Oraş strategic pe râul Volga, mai târziu numit Stalingrad, astăzi, Volgograd.

11. Data oficială din document este 24 martie 1919. Trebuie să fim circumspecţi în privinţa datelor, deoarece Stalin le-a modificat, inclusiv pe cea a propriei naşteri. Ştim că Nadia era deja însărcinată, atunci Vasili ar fi trebuit să se nască, asemenea lui Gargantua, după douăzeci şi patru de luni de sarcină…

12. Idiotule!

13. Şef, conducător.

14. Lovitură de stat care a avut loc în decembrie 1825, la Sankt Petersburg, cu scopul de a obţine de la viitorul ţar Nicolae I o constituţie. După reprimarea violentă a revoltei, decembriştii au fost exilaţi în Siberia.

15. Te sărut.

2
Copila Kremlinului

În apartamentul de la Kremlin, Svetlana îşi aude părinţii certându-se în camera alăturată. Chiar dacă nu înţelege cu adevărat ce-şi spun, simte toată violenţa: „Eşti un călău. Îţi torturezi fiul, îţi torturezi soţia, torturezi tot poporul rus!“, îi aruncă Nadia în faţă. „Vezi-ţi de treburile tale!“ Uşa se trânteşte. Dimineaţa, Svetlana îl găseşte deseori pe tatăl său dormind pe canapeaua din birou, lângă telefon.

Svetlana ar vrea aşa de mult să se arunce în braţele mamei, s-o consoleze când plânge, dar Nadia o împinge cu răceală. După fiecare ceartă, mama petrece zile întregi fără să vadă pe nimeni şi o însărcinează pe doică să spună că e bolnavă.

Doica, *niania*, reprezintă pentru Svetlana lumea întreagă. Doarme lângă ea, o consolează, o îmbracă, îi împleteşte părul acela minunat care îi place atât de mult tatălui ei. În timp ce-i pregăteşte mâncărurile ei preferate, îi deapănă amintiri, dinainte de revoluţie, când lucra la un evreu convertit.

— *Niania*, ce sunt evreii?

— Nişte oameni de treabă, porumbiţa mea. Mănâncă, mănâncă, draga mea, o încurajează *babuşka*.

Întrucât tandreţea în Rusia se manifestă prin mâncare, când îndopi un copil îi alungi orice durere. În anii aceştia în care oamenii mor de foame cu milioanele, fotografiile arată o Svetlana dolofană şi bucălată, aşezată pe genunchii tatălui ei, cu o păpuşă în braţe. Are camera plină de păpuşi din toată lumea, dar mai ales de cele care provin din republicile marelui URSS. Păpuşile acestea ruseşti, cu părul de aur, cu ochii aşa de albaştri şi de goi, pe care îi închid şi-i deschid când le culci, sunt de un prost-gust desăvârşit, dar toate fetiţele sovietice sunt înnebunite după ele. Câte dintre ele au norocul să primească una, una măcar?

Seara, *niania* îi citeşte basme. Cât diferă de ale noastre! Ce face eroul preferat din basmele ruseşti, Ivan cel Nerod? Stă pe sobă şi aşteaptă un miracol: un peşte de aur care să-i îndeplinească dorinţele. Şi celălalt, cel din *Faţa de masă fermecată*, care visează că masa i se umple de merinde imediat ce-i porunceşti? Eşti învăţat să ai întotdeauna răbdare, răbdare…

Svetlanei i se inculcă ideea că lucrurile se vor schimba de la sine… Dar este prea impulsivă ca să accepte acest sfat. Micuţa Svetlana va fi, prin natura ei, instinctuală, posesivă, pasională. Încă din copilărie, suferă pentru că mama ei este inaccesibilă, că are atâtea alte activităţi care o împiedică să se dedice fiicei ei. Mama nu vrea să folosească maşina cea frumoasă a tatei şi pleacă din Kremlin pe jos. Spune că vrea să trăiască precum oamenii obişnuiţi şi să împărtăşească problemele moscoviţilor.

Au trecut mai mult de zece ani de când Nadia s-a mutat la Kremlin. O alta s-ar fi obişnuit de mult cu această viaţă în spatele zidurilor, dar Nadia încă se simte ca într-o închisoare. Într-adevăr! Kremlinul are de ce să sperie o tânără. Peste tot sunt bariere, gherete, paznici înarmaţi şi santinele. Trebuie să arăţi peste tot documentele, să ai un *propustka* – un permis de liberă trecere –, îţi sunt consemnate intrările şi ieşirile. „Nu eşti niciodată acasă, mereu la Academie“, se plânge tata. „Pui studiile mai presus de toate, de mine, de copiii tăi.“

Nadia nu înţelege ce-l deranjează aşa de tare pe soţul ei. Poate ar prefera o simplă menajeră, o *baba*? La ce bun, atunci, toată armata aceea de slujnice pe care le au? Copiii se descurcă foarte bine şi fără ea. O doică se ocupă de Svetlana, o guvernantă o învaţă germană şi engleză, o bucătăreasă îi pregăteşte mâncarea. În orice caz, Iosif este şi el mereu plecat, munceşte noaptea, doarme ziua. În prezent, mai trăiesc încă doi copii în casa lor. Artiom, pe care Iosif l-a adoptat după moartea tatălui lui[16], şi Iakov, copilul pe care l-a avut cu prima soţie, Kato, care a murit când băiatul avea doar câteva luni.

Iakov, fiul Ekaterinei Svanidze, este preferatul Nadiei. E un băiat timid, ţapul ispăşitor al fratelui lui vitreg mai mic, care este gelos pe el. Stalin, asemenea multor taţi care aşteaptă prea multe de la fiii lor, nu-şi ascunde dezamăgirea. Iakov vorbeşte prost rusa – limba lui maternă este gruzina –, nu are nici o ambiţie şi e de o lentoare exasperantă. Un tic nervos, care îl

irită pe Stalin, îi strâmbă frecvent faţa. Nadia îi ia apărarea. Duce teribil dorul familiei lui. De aceea, imediat ce a ajuns la vârsta majoratului, s-a căsătorit dintr-o prostie. „Dar de ce naiba cu fata unui popă!“, urlă Stalin.

Foarte curând, căsnicia a devenit un coşmar: Iakov a încercat să-şi tragă un glonţ în piept, a ratat şi într-un final s-a întors să doarmă iar la tatăl lui. Dar nu a fost primit cu prea multă căldură. „Şi când te gândeşti că nici măcar nu ştii să ţinteşti bine“, spune ironic tatăl lui.

Deşi este format din cinci camere, apartamentul de la Kremlin nu e suficient de mare pentru toţi aceşti oameni: doici, guvernante, preceptori, gărzi de corp, aşa că Iakov trebuie să se mulţumească cu un divan din sufragerie.

De fapt, Iosif este aşa de gelos, încât îl bănuieşte pe Iakov că e îndrăgostit în taină de mama lui vitregă. Diferenţa de vârstă dintre ei este aşa de mică!

Oare Nadia nu bănuieşte în ce măsură prezenţa tânărului Iakov îi aminteşte lui Stalin de originile sale, căci şi el începuse să înveţe rusa abia la nouă ani, deoarece părinţii lui nu vorbeau decât gruzina? Acesta va rămâne complexul lui. În orice caz, l-a luat pe tânăr sub aripa ei şi încearcă să-l protejeze de brutalitatea tatălui, care consideră că a primit o educaţie prea puţin masculină pentru un fiu al lui Stalin. De altfel, a renunţat la studii. În prezenţa tatălui, bietul Iakov se pierde cu firea, se bâlbâie, se refugiază în minciună. Svetlana simte această stânjeneală dintre ei, dar cu ea Iakov este blând, prevenitor, se joacă cu ea şi o apără de loviturile brutei de Vasili. Căci nu se pune problema ca fetiţa să i se plângă mamei, altfel aceasta îi va pedepsi pe amândoi. Atunci caută consolare la tatăl ei. Îi place tandreţea lui brutală, mustaţa care o gâdilă când o sărută. Simte mirosul de transpiraţie şi de tutun, fumează pipă ca un înţelept din Caucaz. Dinţii lui îngălbeniţi îi fac uneori necazuri. Svetlana îl aude din când în când văitându-se, dar nu vrea să meargă la dentist, fiindcă îi e frică să nu-l doară. Mama râde de el: „Ce sensibil eşti, tovarăşe!“

Svetlana se teme de mama ei. Celelalte femei de la Kremlin poartă haine viu colorate. Ea de ce poartă întotdeauna nuanţele acestea triste? Gri, negru, baticul pe cap? Pielea brună, ochii de culoarea murei, nasul drept şi lung, părul negru ca pana corbului, toate o fac să semene cu o ţigancă. Unii cred

că este urâtă, Svetlana, asemenea lui Iakov şi lui Artiom, o consideră frumoasă, în ciuda înfăţişării austere. Când râde – aşa de rar –, duce mâna la gură, ca o ţărăncuţă încurcată, şi acum Vasili o imită.

Cu Vasili nimic nu e simplu. Se plictiseşte repede de toate, nu vrea să lucreze cu preceptorul. O acuză pe Svetlana că l-a pârât mamei, care îi cere tatălui să-l pedepsească. Tata râde şi-i oferă o ţigară. Uneori îi toarnă chiar un pahar de vin. Încă de când era bebeluş, îl lăsa să-i lingă vin de pe degete.

— Nu face aşa, se supăra Nadia.

— E o tradiţie caucaziană. Trebuie să devină bărbat, nu vreun papă-lapte. Să înveţe să bea, se grozăvea tatăl.

Şi-i plăcea s-o necăjească pe Nadia suflându-i fumul în faţă copilului. Grimasele lui îl făceau să râdă.

Mama o dăscăleşte pe Svetlana:

— Tu să nu bei niciodată alcool, Svieta! Niciodată, ai înţeles? Promite-mi!

Imediat ce tatăl se întoarce cu spatele, Vasili reîncepe să-şi tachineze sora. Îi place mult s-o sperie:

— Ştii că tata a fost gruzin înainte.

— Ce înseamnă gruzin, Vasea?

— E un tip care poartă caftan, fes pe cap, pumnal la brâu şi înjunghie pe cine vrea el. În curând o să devină iar gruzin şi o să ne taie în bucăţi, îi explică el cu un aer sadic.

Fetiţa izbucneşte în hohote şi fuge să se ascundă în braţele tatălui ei. Ştie că el îi va lua apărarea.

— Vasili! Eşti cu cinci ani mai mare decât ea, nu ţi-e ruşine? îl ceartă el. Şi o ia în braţe: Nu plânge, vrăbiuţa mea, *Setanka* mea, diavoliţa mea mică. Fiica marelui Stalin nu are voie să plângă. Îl vezi tu pe Stalin plângând?

Şi o acoperă cu sărutări.

— Mă înţepi, *papocika*.

Svetlana îşi studiază mama cu coada ochiului. Îi e teamă să nu-l certe iar pe tata şi să-i reproşeze că o dezmiardă. Mereu spune că prea multe mângâieri înmoaie caracterul copiilor: „Nu e bine să-i răsfeţi aşa. O faci să deprindă obiceiuri proaste pe micuţă. O să ceară prea multe de la viaţă, iar viaţa n-o să fie blândă cu ea!“

Nu sunt vremuri pentru efuziuni sentimentale, se pregătesc să construiască o lume nouă, să clădească comunismul, iar comunismul cere duritate faţă de cei tineri. Din dorinţa de echilibru sau pentru că aşa îi este firea, Nadia se arată mai distantă, mai intransigentă cu Svetlana, în timp ce devine tot mai indulgentă cu fiul ei vitreg.

Dar este foarte atentă şi cu soţul ei. Întrucât lui nu-i place să-şi schimbe lenjeria, ea insistă; când iese fără caschetă, dă fuga să i-o aducă; dacă-şi uită paltonul, trimite o gardă de corp să i-l ducă. Îşi face griji când Iosif tuşeşte şi scuipă, face angină şi suferă de o criză de reumatism. El îi spune că sunt sechelele exilului în Siberia. Încearcă să se lase de fumat, cum l-au sfătuit medicii, care i-au recomandat puţină odihnă. Iosif, căruia îi place soarele, pleacă în sud, dar Nadia nu-l poate însoţi, dă examene la matematică şi chimie. Abia despărţiţi, îşi scriu, îşi spun cuvinte tandre, ceea ce nu fac niciodată când sunt împreună. Iosif vrea mereu veşti despre mica lui diavoliţă. Dacă nu primeşte scrisori de la ea, se supără:

Pentru Setanka, stăpâna mea.

E clar că ai uitat de tăticul tău şi de aceea nu-i scrii. Ce faci? Nu eşti bolnavă, nu? Cum îţi petreci timpul? […] Păpuşile tale sunt bine, sănătoase? Mă gândeam că-mi vei trimite ordin, dar n-a venit nimic, absolut nimic. Nu e bine. Îl necăjeşti pe tăticul. Te sărut, totuşi. Aştept scrisoarea ta. Papocika[17].

De la înălţimea celor cinci ani ai ei, Svetlana răspunde:

BUNĂ PAPOCIKA
ÎNTOARCE-TE REPEDE ACASĂ
IERI RITKA ŞI TOKA AU FĂCUT PROSTII
E O NEASTÂMPĂRATĂ
TE SĂRUT
SETANKA.

Tatăl ei este mulţumit.

Bună, Setanka.

Văd că nu l-ai uitat pe tata. […] Dacă Vasea şi profesorul lui se întorc la Moscova, rămâi la Soci şi aşteaptă-mă, bine? Te sărut.

Papocika.

Vara următoare, pleacă împreună la Soci. Tata are nevoie de o cură termală, pentru că munceşte prea mult. Acoliţii lui îi urmează. Tata se distrează jucând popice cu Vasili şi Artiom, în timp ce mama joacă tenis cu Voroşilov. Mamei îi place şi să tragă la ţintă cu pistolul. Glumesc, cântă, ies la picnic pe plajă. Lui Stalin, care nu înoată, îi place s-o privească pe fiica sa bălăcindu-se în valuri.

Aşa va rămâne în memoria ei, *pater familias* afectuos şi binevoitor, care îşi tachinează tovarăşii, este sever cu fiii lui, dar mereu tandru cu fiica lui mult-iubită.

Note

16. Un obicei foarte răspândit în rândul bolşevicilor: să-i primească la ei pe copiii tovarăşilor morţi în lupta pentru socialism.

17. Diminutiv pentru „tată“.

3
Călăuza şi studenta

Fiică de bătrâni revoluţionari, sobra Nadia laudă viaţa austeră şi critică făţiş eleganţa exagerată şi nebolşevică a unora dintre soţiile şefilor din Politburo, la fel ca Iosif, căruia nu-i plac femeile acestea cochete, machiate excesiv, cu rochii decoltate, care se dau din belşug cu parfumuri scumpe şi ameţitoare.

„Cum duhnesc!“, exclamă el. „Femeia trebuie să miroasă a femeie.“

Totuşi, trăiesc fără probleme o viaţă ostentativ burgheză. Stalin şi familia lui ocupă tot etajul întâi din Potioşnîi Dvoreţ, „Palatul micilor plăceri“, odinioară reşedinţa socrilor ţarului, a guvernatorilor şi majordomilor lui, transformată în sală de spectacole, de concerte şi alte „mici plăceri“. Din Piaţa Roşie, se intră pe poarta Borovitţki, păzită de un tanc. După ce treci de pavilionul Institutului de cadeţi, Catedrala Arhanghelului, clopotniţa lui Ivan Veliki şi apoi de palatul Senatului, ajungi la o clădire numită Aripa cavalerilor şi la Potioşnîi Dvoreţ, cu portocaliul lui urât, aşezat între turnul Komendantskaia şi turnul Troiţkaia.

Ca o bună comunistă care se pretinde proletară, Nadia ia tramvaiul ca să meargă la cursuri. Este serioasă, nu zâmbeşte niciodată. Se dedică cu asiduitate sarcinii pe care şi-a fixat-o: să devină o femeie educată. Îţi dai seama că este robustă şi fragilă în acelaşi timp.

Când traversează oraşul să meargă la universitate, se confruntă cu realitatea străzii. Ochii îi poposesc pe o mulţime mizeră, prost îmbrăcată, copii în zdrenţe sau cu haine de adulţi care le împiedică mişcările. Pe toate chipurile s-au înstăpânit epuizarea, lehamitea, frica. Aproape că nu mai sunt magazine. Rarele vitrine care au mai rămas au un aer dezolant. Cozile se înşiră în faţa galantarelor aproape goale. Toate lipsesc: pâinea, laptele, legumele, carnea, untul, dar şi pantofii – şi mai ales săpunul! Iosif se

încăpăţânează să nu recunoască faptul că politica lui este un eşec. Nadia îl cunoaşte suficient de bine, nu se va abate de la logica sa. De altfel, nu se răzgândeşte niciodată, nu revine asupra nici unei decizii, deşi constată că este greşită.

Nadiei i se strânge inima: nu la acest viitor visa pentru ţara cea nouă.

— Azi am avut examenul scris la matematică. A fost bine, dar totuşi n-am avut noroc: cum trebuia să fiu la Academie la ora nouă, am plecat, bineînţeles, la opt şi jumătate. Fiindcă tramvaiul a făcut pană, am aşteptat autobuzul şi, fiindcă nu mai venea, am decis să iau un taxi ca să nu întârzii. N-o să mă crezi! După ce am mers vreo sută de verste, maşina s-a oprit: s-a stricat o piesă.

Ar vrea să-i povestească cum a fost şi restul zilei, dar vede bine că n-o ascultă. A prins aluzia: vrea să-i demonstreze iar că nu ştie nimic despre viaţa reală a moscoviţilor. Iosif îşi stăpâneşte cu greu furia, el, care vrea ca femeia lui să fie aici, acasă, nu pedanta aceasta care e mereu pe drumuri. Îşi doreşte o soţie tăcută, iubitoare şi devotată, cum era prima lui soţie, pentru care soţul era un zeu.

Pe vremuri credea că o poate modela. De aceea o alesese virgină, neprihănită.

Cum s-a schimbat în treisprezece ani! Măcar de nu ar ajunge o destrăbălată, ca mama ei… Trebuie să-i spună lui Iagoda s-o supravegheze. Prin vinele ei curge sânge ţigănesc, gruzin şi german. Femeile astea, odată ce şi-au descoperit sexualitatea, sunt capabile să se piardă în desfrâu. „Dacă aflu că are amant, îi omor pe amândoi.“

Sigur, a neglijat-o puţin în ultima vreme, dar soţia unui şef de stat trebuie să ştie să se adapteze. Când porneşti o revoluţie, când pleci la război, când construieşti o lume nouă, nu ai timp de pierdut cu viaţa de familie burgheză. A purtat războiul cu menşevicii, care erau mai numeroşi decât bolşevicii, apoi războiul cu polonezii, încăpăţânaţii aceia. Trebuia să le tragă un picior în fund polonezilor. Din păcate au câştigat[18], dar să aştepte puţin, încă nu şi-a spus ultimul cuvânt. Acum are de purtat bătălia cu Troţki, reptila aia care era să-i ia puterea, şi care l-a secătuit. O soţie ar trebui să-şi susţină soţul. În loc de asta, ce are el alături? O duşmană.

Nadia vrea să aibă o carieră şi ia exemplu de la Polina Molotova, cea mai bună prietenă a ei, care a devenit comisar la Industria pescuitului. Soţia lui Molotov a fost promovată rapid – Nadia speră să capete un post similar. Revoluţia presupune şi acest lucru, independenţa femeilor, indiferent ce spun soţii!

Cât timp stătea acasă, Nadia nu-şi imagina nici pe departe realitatea. Acum, că merge la cursuri, ascultă cu atenţie ce se spune în jur. Nimeni nu ştie cine este. Se zvoneşte că la câteva sute de kilometri de Moscova oamenii mor de foame pe străzi. Mai mulţi colegi de la Academia industrială au făcut stagii în diferite regiuni şi vorbesc în detaliu despre situaţia din Ucraina. Nadia vrea să ştie mai mult. Se mai zvoneşte că foametea ar fi făcut între patru şi zece milioane de morţi. Colectivizarea terenurilor i-ar fi distrus pe ţărani. „Totuşi, nu sunt cu toţii neapărat culaci!“, îi explică ei. Povestesc lucruri groaznice: scene de canibalism, crime pentru câţiva cartofi…

Nadia nu se îndoieşte că soţul ei e la curent, dar nu va vrea niciodată să recunoască. I se destăinuie lui Nikolai Buharin, pe care îl stimează foarte mult. E un prieten de familie, un bătrân bolşevic şi intelectual, redactor la *Pravda*. Are deseori conflicte cu Stalin, care nu are încredere în el:

— Vezi prea bine că vrea să-mi facă rău. Ar trebui să fii mai prudentă în judecăţile tale. Nu uita că eşti soţia lui Stalin.

— Soţia unui mincinos. Da, minţi tot timpul. Pâinea e raţionalizată, Iosif, şi oamenii stau ore întregi la coadă să cumpere! Noi, într-adevăr, nu ducem lipsă de nimic, avem magazinele noastre, raţiile noastre. Tovarăşii tăi sunt bine hrăniţi, felicitări! Dar poporul?

— Poporul! Poporul căruia nu-i lipseşte nimic este imposibil de guvernat. Dă prea multă libertate poporului şi-şi va pierde orice urmă de bun-simţ.

Ochii lui Stalin aruncă fulgere. În asemenea momente, nimeni nu poate să-i susţină privirea. Mai puţin Nadia: ea nu-l priveşte, îl scrutează.

— Eu merg în oraş şi văd prea bine că magazinele sunt goale. Oamenii n-au nimic de mâncare. De ce faci asta, Iosif?

— Astea-s doar gogoşi troţkiste, calomniile duşmanilor revoluţiei. Cei care le răspândesc vor fi pedepsiţi, o previne soţul ei.

— Colegii mei de la Academie îmi vorbesc despre cazuri de canibalism în Ucraina. Ca să supravieţuiască, ţăranii se mănâncă între ei!

De data aceasta, Stalin izbucneşte. Îi reproşează răspicat Nadiei că vorbeşte din auzite. A doua zi, Academia este închisă şi studenţii care au fost în Ucraina sunt arestaţi. De acum, cine vorbeşte despre foamete riscă pedeapsa cu moartea.

Într-adevăr, deşi nici Nadiei, nici copiilor ei nu le lipseşte nimic, tot este obligată să-i amintească lui Iosif că trebuie să plătească una, alta. Când îi cere bani, nu cine ştie ce, cincizeci de ruble ca să se descurce până la sfârşitul lunii, i se întâmplă să uite, apoi să-i dea de trei ori mai mult. Nu cunoaşte valoarea banilor. Dar nu se poate abţine să n-o dădăcească, din obişnuinţă: „Dacă n-ai bani e pentru că nu ştii să-ţi ţii în frâu cheltuielile.“

Totuşi, ea nu este ca femeile acelea risipitoare. La paisprezece ani, se ocupa deja de bugetul familiei, în timp ce mama ei pleca într-o escapadă cu noul ei „prieten“.

Mama Nadiei, Olga Sergheevna, era, cum se spune în Rusia, o mare *liubovniţa*[19], mare iubitoare de bărbaţi. Nu se putea stăpâni: când îi plăcea un bărbat, profita „până nu e prea târziu“. Dar, indiferent cât de infidelă ar fi fost, se întorcea mereu acasă şi-şi relua viaţa alături de soţul ei.

Unii afirmă că această frumuseţe cuceritoare ar fi cedat mai demult farmecelor lui Iosif. La puţin timp după aceea, ar fi rămas însărcinată şi ar fi avut-o pe această fetiţă pe nume Nadia, Nadejda – „Speranţa“ în rusă. Într-o bună zi, Olga i se destăinuise fiicei ei. Nadia fusese consternată de dezvăluirea că soţul ei fusese amantul mamei ei şi începuse s-o macine îndoiala: oare Iosif era tatăl ei biologic?

În ceea ce-l priveşte pe Stalin, el va pretinde, insistând puţin, că ajunsese să cunoască familia Alliluev numai după naşterea Nadiei…

Un secret de familie sau o tragedie antică?

Notă

18. Bătălia de la Vistula, 1920.

19. Amantă, iubită.

4
Viaţa la castel

Familia Stalin are două reşedinţe: apartamentul de la Kremlin şi dacea numărul patru de la Zubalovo, care aparţinuse mai demult familiei Zubalişvili, o familie bogată ce deţinea rafinării de petrol la Baku. Acum toate aceste dacea au devenit proprietatea statului. Stalin nu a ales Zubalovo pentru mobilierul luxos – fugind, familia Zubalişvili renunţase la tot: veselă minunată, tapiserii fastuoase, oglinzi aurite, mobilier vechi, tablouri ale unor mari maeştri, statuete de marmură. Lipsit de orice simţ estetic, dimpotrivă, interioarele rafinate sunt pentru el doar sinonime pentru „feudalism“. Îi plăcuse Zubalovo datorită aerului său de fortăreaţă, de castel gotic, înconjurat de ziduri înalte de cărămidă, cu turnuleţe din ţiglă.

Se află la vreo treizeci de kilometri de Moscova şi ajungi foarte repede acolo, într-o vreme în care puţini cetăţeni au dreptul să deţină o maşină. Pentru Svetlana, este un mic paradis, care îi va trezi nostalgia toată viaţa. Tata a pus să fie doborâţi copaci, să se facă alei. Acoperişul a fost modificat, mobilele, înlocuite, să nu mai pară totul „aşa de burghez“. Iarna, copiii fac oameni de zăpadă şi se dau cu săniuţa. Vara, călăresc şi înoată în Moscova, care curge prin apropiere. Strâng miere din faguri, culeg ciuperci şi fragi, în timp ce tata vânează iepuri, potârnichi şi fazani, din care fac mâncare doicile.[20]

Ai zice că eşti într-o piesă de Cehov, cu deosebirea că la lăsarea serii copiii nu au voie să iasă în grădină. Stalin dă drumul câinilor-lupi.

Uşile casei rămân deschise pentru prieteni la orice oră. Zubalovo mişună de invitaţi, de bone, de doici, de preceptori. Stalin este foarte ospitalier. Organizează mereu picnicuri şi plimbări. Dar cel mai mult îi plac seratele în care tovarăşii lui beau şi cântă.

Unchiul cu bărbuţă roşcată, Buharin, pe care tata îl porecleşte Buharcik, soseşte mereu primul. El este preferatul Nadiei şi al Svetlanei. Ştie să picteze, să deseneze caricaturi şi să spună poveşti ca nimeni altul. Svetlanei îi face cadouri. Într-o zi, i-a adus un arici, altă dată, un vulpoi îmblânzit.

Diadia[21] Semion Budionnîi, cu mustaţa în furculiţă şi dinţi de cal, soseşte al doilea. Bate din călcâie şi fluieră o melodie antrenantă. Tânăra şi frumoasa lui soţie, Olga, cea mai recentă, merge respectuoasă în spatele lui. Are codiţe împletite, ca o şcolăriţă. „Salutări comuniste, micuţă Svieta. Ce-ai mai crescut!“

Toţi spun acest lucru. Voroşilov, Poskriobîşev, Mikoian, Molotov, Enukidze şi ceilalţi, chiar dacă au văzut-o cu o zi înainte.

Un domn care seamănă cu un vulpoi sau cu un dihor stă zilnic de vorbă cu tata, mai ales despre cifre. Se pricepe şi la medicamente, adulmecă plante şi mâncărurile servite tatei. El conduce poliţia care păstrează ordinea în ţară. Are ridicolul nume de Iagoda, care înseamnă „fruct de pădure“. Unchiul Serioja Poskriobîşev, un cocoşat chel cu capul ca un ou, este tot timpul alături de tata, nu e medic, dar se îngrijeşte de sănătatea lui. Soţia lui, Bronka, se aşază lângă mătuşa Polina Molotova şi vorbesc o limbă ciudată, pe care Svetlana nu o înţelege.

Se felicită cu toţii că formează o mare familie, sudată în anii de luptă şi exil în Siberia. Tata ridică paharul – începe o lungă serie de toasturi:

— În memoria lui Vladimir Ilici!

— Tovarăşului prim-secretar Stalin.

— Partidului nostru!

La Zubalovo, Svetlana are o sumedenie de tovarăşi de joacă, ai căror părinţi au câte o dacea prin împrejurimi. Dar se plânge că sunt prea mulţi băieţi şi nu destule fete. Când Vasili nu este în fruntea micii trupe, acest privilegiu îi revine Svetlanei. Vacanţele acestea sunt minunate: se caţără în copaci, se joacă de-a indienii. Cumnatul lui tata, unchiul Alioşa Svanidze, şi soţia lui, Marusia, pe care Svetlana o adoră, vin cu fiul lor. Băiatul are un prenume care va ajunge la modă în URSS, Djonrid, în onoarea unui revoluţionar american, John Reed. Şi el vrea să devină revoluţionar. Sora mamei, mătuşa Anna, este căsătorită cu un polonez, Staş Redens. Uneori, fratele preferat al mamei, Pavel, vine din Germania cu fiica lui, Kira, o

bârfitoare, care are cu şapte ani mai mult decât Svetlana şi care preferă să se joace cu Vasili. Tata o pupă mereu pe soţia lui, mătuşa Jenia, şi o numeşte „trandafirul din Novgorod“. Unchiul Pavel soseşte întotdeauna încărcat de surprize. Într-o zi, i-a oferit mamei un pistol de buzunar cu patul de fildeş, o adevărată bijuterie. Svetlanei îi aduce haine frumoase, dar trebuie să le ascundă, pentru că tata nu vrea s-o vadă îmbrăcată ca „burghezele Europei“. Asemenea tuturor fetiţelor de vârsta ei, Svetlanei îi plac toaletele frumoase, doica îi face o mulţime de rochii, dar sunt mai puţin şic decât rochiile burgheze de la Berlin.

Diadia Molotov, cu nasul borcănat şi cu lornionul lui, e cel mai plicticos dintre toţi. Poartă o cămaşă albă cu guler lung, o cravată cu picăţele roşii pe fond indigo şi un costum prea elegant ca să fie din URSS. Tata îl tachinează, e calul lui de bătaie. Svetlanei îi place când îi pune o roşie zemoasă pe scaun, unchiul se aşază pe ea şi toată lumea se prăpădeşte de râs. El nu se amuză niciodată. Când este jenat, se bâlbâie. Soţia lui, Polina, pe care el o numeşte Jemciujina, ceea ce înseamnă „perlă“, e femeia minionă şi elegantă pe care celelalte soţii o privesc cu invidie.

„*Tata* Polina, ce animal e ăsta? E aşa de moale“, spune Svetlana mângâind paltonul de zibelină. „Când o să mă fac mare, o să am şi eu unul. Şi un jabou din dantelă, ca tine.“

Hruşciov, *diadia* Nikita Sergheevici, este un viclean dolofan şi chel, cu urechile clăpăuge. Mama l-a cunoscut la Academie. Face multe plecăciuni în faţa tatei. De curând, au primit vizita unui tovarăş nou, unchiul Lara, Lavrenti Beria, care a venit însoţit de un băiat, Sergo, extraordinar de frumos. Svetlana spune că i-ar plăcea să se mărite cu el când va fi mare. Toată lumea râde, mai puţin Nina, mama lui.

Naşul ei, unchiul Ordjonikidze, vine de fiecare dată cu altă femeie. Arată ca un prinţ, cu coama lui ca de leu. El şi unchiul Lara au dreptul să vorbească în gruzină cu tata.

Unii tovarăşi îi zic Koba lui tata, pe numele lui de revoluţionar.

Deseori prânzurile se prelungesc până la cină. Uneori invitaţii rămân până a doua zi sau se instalează acolo pentru mai multe zile. Nu te plictiseşti niciodată la Zubalovo. Mama joacă tenis cu unchiul Klim Voroşilov sau cu Lazar Kaganovici, pe care tata îl numeşte Kaşerovici,

pentru că-i place să dea porecle amuzante. Tata preferă să joace biliard. Au şi o masă de ping-pong şi chiar o *bania*[22].

La ora prânzului, masa lungă de mahon se umple de bucate şi băuturi: caviar, icre de somon, salată de vinete, castraveţi, cotlete de miel, vinuri gruzine, votcă.

Atmosfera pare veselă, dar este doar o iluzie. Musafirii au mare grijă să nu-l supere pe *Hoziain*, să fie mereu de acord cu el. După ce beau, dansează până li se taie răsuflarea dansuri din Gruzia, polci îndrăcite sau sportivul cazacioc. Molotov face câţiva paşi ţepeni cu o batistă în mână alături de Polina lui. Voroşilov preferă să improvizeze paşi de *gopak*, hop, hop, hop, agil ca un acrobat. Ceilalţi aplaudă. Tata ţine ritmul, îi încurajează pe ceilalţi, dar el nu dansează niciodată.

De fapt, având un braţ mai scurt decât celălalt, ar fi fost incapabil să prindă o femeie de mijloc.

Nimeni nu dansează cu Nadia. Într-o zi, Anastas Mikoian a îndrăznit să-i ceară să-i acorde un *lezghinka*[23]. Cu un simplu gest, Stalin l-a ameninţat şi el a fugit la capătul celălalt al mesei. Bărbaţilor le este teamă să se apropie de Nadia; dacă Stalin ar bănui vreodată că cineva îi dă târcoale soţiei lui, l-ar trimite pe lumea cealaltă. Este gelos şi, asemenea multor bărbaţi geloşi, infidel. Nadia vede cum le face ochi dulci altor femei. De ceva timp, îşi subliniază succesele, căci, în ciuda picioarelor scurte, feţei ciupite de vărsat, dinţilor stricaţi şi mâinii schiloade, femeile îl plac[24].

Puterea acţionează ca un afrodiziac absolut: istoria ne demonstrează neîncetat acest lucru. De fapt, lui Stalin nu-i plac femeile frumoase şi senzuale. Femeile elegante, machiate, cu rochii mulate, provocatoare, îl irită. Se amuză pe seama celor care cred că au putere asupra lui. Dar cel mai mult îi place să se joace cu nervii Nadiei.

Nadia este geloasă ca o tigroaică. Întrucât Iosif nu mai doarme cu ea, vrea să ştie cu cine se culcă. Cu coafeza de la Kremlin? Cu vreo balerină? Vreo divă de la operă? Cu soţia vreunui colaborator?

Chiar dacă s-a culcat de câteva ori cu unele femei din anturajul lui, asta nu face din el un afemeiat. Rămâne un pudic, în ciuda brutalităţii, spre deosebire de colaboratorii lui, care sunt nişte destrăbălaţi. Ca orice gruzin care se respectă, dispreţuieşte femeile fluşturatice care îşi înşală soţii, chiar

dacă el profită de pe urma acestui lucru. Câţiva ani mai târziu, ele le vor împărtăşi soarta: un glonţ în cap sau zece ani în Siberia.

Puţini soţi erau aşa de nepotriviţi ca ei. Nadia şi Iosif se chinuie reciproc, dar nu pot trăi unul fără celălalt – o situaţie destul de banală. Iosif încă speră s-o reeduce pe Nadia, s-o îmblânzească, la fel ca pe celelalte.

Oare este iubire? Cu siguranţă. O iubire bolnăvicioasă, posesivă, geloasă, sadică, deşi iubirea nu e oricum principala grijă a unui dictator.

La Zubalovo, unchiul Semion Budionnîi aduce uneori acordeonul şi cântă cu toţii. Iosif cântă frumos, are o voce caldă de tenor. Tovarăşii lui cred cu toţii că ar fi putut ajunge cântăreţ profesionist la operă. Măgulit, Stalin intonează arii din *Rigoletto*. Întocmai ca în cazul lui Hitler, pictor ratat, ce păcat că soarta i-a împiedicat să-şi urmeze vocaţia! Soarta lumii ar fi fost alta…

Stalin face un duo cu Voroşilov, şi el a fost băiat de cor. Amândurora le plac mult cântecele şi imnurile ortodoxe. Cântă împreună *Mnogaia leta* – lucru surprinzător pentru doi atei care combat violent religia.

După cântările liturgice din copilăria lor, continuă cu cântece deşucheate. Repertoriul deocheat îi displace Nadiei, care îşi astupă urechile.

Dar cântecul preferat al lui Stalin rămâne *Suliko*. Nu permite nimănui să şi-l însuşească:

Unde eşti, Suliko? Unde eşti, Suliko a mea?
Îndurerat, strig Suliko…
Suliko… tu apari în depărtare?
Departe de mine, pasărea îşi ia zborul,
Din cioc cade trandafirul
Oh, Suliko!

Când este binedispus, tata îi spune mamei că ea este Suliko a lui şi tristul refren îl emoţionează până la lacrimi.

Note

20. Svetlana Allilueva, *Vingt lettres à un ami*, Seuil, Paris, 1967.

21. Unchiul.

22. Baie rusească sau baie de aburi – foarte apreciată de ruşi, seamănă cu o saună, în care aburii calzi sunt obţinuţi stropind cu apă o sobă de cărămidă. Te biciuieşti tare cu crengi uscate de

mesteacăn şi închei „masajul tonic“ într-un bazin cu apă rece.

23. Dans gruzin.

24. Acest lucru este confirmat de documente descoperite recent în arhivele sovietice. Stalin a fost copleşit de scrisori de la admiratoare, cum era şi Hitler, sau cum sunt astăzi vedetele pop. „Dragă tovarăşe Stalin, […] îmi apăreţi în vis“ sau „Încă nu am trăit nici o poveste de dragoste. Mă păstrez pentru dumneavoastră […]. Vă trimit fotografia mea.“

5
Educaţia micii prinţese a Kremlinului

Severitatea mamei şi tandra indulgenţă a tatei vor avea consecinţe previzibile asupra temperamentului Svetlanei. Rareori este refuzată, toate dorinţele îi sunt îndeplinite, iar capriciile, satisfăcute. I se formează temperamentul, personalitatea i se afirmă, devine sigură pe sine, autoritară. Uneori se încăpăţânează, bate din picior, se bosumflă. Când are izbucniri violente de furie, mama o pedepseşte, îi porunceşte să stea în camera ei. Svetlana se supune rareori. Tatăl ei îi spune adesea: „De ce mai ceri? Porunceşte! Şi noi ne vom supune imediat.“[25]

Imediat ce apare tata, Svetlana lasă păpuşile şi i se aruncă în braţe, lipindu-i-se de veston. El o strânge la piept şi o mângâie pe cap. Părul arămiu, care i se ondulează de la umiditate, pistruii, faţa rotundă, privirea de copil care nu se teme de nimic, el se mândreşte cu toate acestea, căci ceilalţi doi copii ai lui sunt sfioşi sau insolenţi, după împrejurări.

Cel mai mult îi place că fiica lui seamănă aşa de mult cu o rusoaică. El, părintele naţiunii ruse, este obligat moral să aibă o fiică rusoaică! „Uite ce seamănă cu mama“, se laudă el. De fapt, seamănă cu el: inteligentă, şireată, hotărâtă.

Fotografia lui Keke împodobeşte biroul lui Stalin, de parcă ar vrea să arate că este un fiu bun. Totuşi, nu s-au văzut de mulţi ani. Însă a făcut toate cele trebuincioase ca să poată locui decent, mama *Vojd*-ului nu putea locui într-o colibă. Comisarul Beria, responsabil cu Caucazul, o veghează pe mama lui Stalin de parcă ar fi văduva împăratului. A instalat-o în fostul palat al guvernatorului din Tiflis şi i-a dat o armată de servitori. Nu are importanţă dacă *babuşka* aceea simplă se încăpăţânează să trăiască într-o singură cameră, e treaba ei.

Stalin îi trimite scrisori laconice:

Dragă mamă, sunt ocupat şi nu pot să-ţi scriu des. Te sărut. Soso al tău.

Şi încheie mereu printr-o expresie tipic gruzină:

Să trăieşti o mie de ani!

Nadia este cea care îi scrie regulat soacrei ei, deşi nu o cunoaşte deloc:

Totul e bine aici, suntem cu toţii foarte bine. Copiii cresc, Vasea are zece ani şi Svetlana cinci… Este foarte apropiată de tatăl ei. Am avut foarte puţin timp liber amândoi, Iosif şi cu mine. Probabil aţi aflat că mi-am reluat într-un târziu studiile. Nu este greu în sine, pe de altă parte nu se prea potriveşte cu responsabilităţile mele casnice. Totuşi, nu mă plâng şi până acum mă descurc.[26]

Îi dă veşti despre nepoţii ei:

Iaşa îşi vede de şcoală; îmi dă mari bătăi de cap, fumează şi nu mă ascultă. Vasenka este şi el insuportabil, îi vorbeşte urât mamei lui şi nu vrea s-o asculte. Încă nu s-a apucat de fumat, dar nu mai durează mult, pentru că Iosif îi dă voie să tragă câte-un fum din papiros[27].

Deşi Nadia se plânge de Vasili, îl adoră şi are mari aşteptări de la el. Se ocupă de educaţia lui artistică şi de învăţarea limbilor străine. Şi ea cântă la pian şi la harpă. Vasili învaţă germana şi ia lecţii de muzică. Un timp, Nadia a făcut parte dintr-o trupă de teatru de amatori, dar lui Iosif i s-a părut „nepotrivit“ pentru soţia unui şef de stat şi a pus capăt aspiraţiilor ei. Nadia îşi doreşte, în taină, să-şi facă copiii artişti. Are un mare respect pentru creaţie, asemenea tuturor ruşilor, dar Stalin îi bagă minţile în cap, la fel ca celorlalţi. Nadia visează ca fiul ei să ajungă un mare regizor de film. Iar Svetlana? Scriitoare, poate. La şase ani, ştie deja să citească şi să scrie. L-a uimit chiar şi pe Maksim Gorki[28].

Nadia îl consideră cel mai mare scriitor rus în viaţă. De curând, Stalin l-a convins să părăsească Italia fascistă, unde ducea o viaţă săracă de imigrant, şi să revină în iubita lui patrie sovietică, tărâmul libertăţii. Aici, îi promite el, va fi apreciat la justa lui valoare. Stalin are nevoie de autoritatea lui Gorki, de aura sa, în scopuri propagandistice. Şi îl va lega de partid

folosindu-se de resortul cel mai trainic, cel al vanităţii. Gorki va fi canonizat în timpul vieţii, primeşte ordinul „Lenin“ şi un mic palat[29] pe strada Malaia Nikitskaia, la câţiva paşi de Piaţa Roşie. Şi cum să simţi vara acolo, când în oraş te sufoci de căldură? Toată lumea ştie că un scriitor are nevoie de o dacea ca să scrie bine.

„Se vor elibera curând mai multe dacea, tovarăşe scriitor“, îi promite Stalin…

Într-adevăr, Gorki va primi curând două dacea aproape de cea a lui Stalin, pe lângă o vilă în Crimeea demnă de Petru cel Mare. Stalin îi acordă o pensie exorbitantă şi-i asigură tiraje de milioane de exemplare. Nu este decât un avans. Artera principală a capitalei, Tverskaia, care duce de la Kremlin la Teatrul de artă, se va numi de aici înainte strada Gorki, inclusiv teatrul, chiar dacă este asociat cu amintirea lui Cehov. Tovarăşul Cehov a murit, pe câtă vreme tovarăşul Gorki trăieşte. Cel puţin deocamdată.

Anul următor, cel mai mare avion din lume, Tupolev ANT-20, se va numi Maksim Gorki. Va exista un timbru cu efigia lui şi un parc din Moscova îi va purta numele. Stalin schimbă chiar numele oraşului său natal, Nijni Novgorod, în Gorki. Şi atâta pagubă dacă tovarăşul Iagoda, născut şi el acolo, este deranjat. Probabil se aştepta să fie numit Iagodagrad?

Foarte curând, Iagoda primeşte ordinul de a-l supraveghea pe bătrânul acesta prea delicat, apărătorul celor slabi, acest mare sentimental care, abia ajuns la Moscova, duce deja dorul Italiei. Iagoda îi umple casa de cekişti[30]: bucătari, şoferi, menajere, guvernante. Personalul lui îi raportează zi de zi fiecare cuvânt al scriitorului, îi copiază corespondenţa şi-i denunţă pe străinii care îl vizitează. Iagoda îşi ia misiunea foarte în serios şi cu atât mai mult pe Timoşa, nora lui Gorki, o fată drăguţă. Îi trimite orhidee. Dar Timoşa Peşkova, soţia fiului, acest om de nimic beat o zi din două, nu catadicseşte să-i acorde nici cea mai mică atenţie şi continuă să-şi picteze pastelurile. Iagoda e în culmea furiei.

Întrucât se aruncă în gura lupului, trebuie să se aştepte la o compensaţie. Tovarăşul scriitor îşi manifestă umil recunoştinţa şi-l elogiază pe Tătucul Naţiunii şi opera lui: Gulagul. Cu toate acestea, nenorocirile vor lovi şi familia lui. Nu greşise binefăcătorul lui când spusese: „Recunoştinţa este virtutea câinilor“…

Svetlana îşi va aminti prima ei întâlnire cu celebrul scriitor: un bărbat deşirat care fuma o *papiros*, tuşea de-şi scuipa plămânii, cu o scufie ridicolă, albă pe cap şi cu o mustaţă de mujic. Casa lui semăna cu o insulă misterioasă înconjurată de valuri, totul era arcuit: scara, mânerele uşilor, vitraliile, lambriul sculptat, orhideele de pe tavan, care o duceau cu gândul la imaginile din junglă. La fel ca la Kremlin, mobilele aveau plăcuţe cu numere. Pereţii erau împodobiţi cu tablouri, dar nu îl înfăţişau pe Lenin mustrând muncitorii, ci o femeie goală, în compania unor domni îmbrăcaţi, care se pregăteau să prânzească pe malul unui râu.

Într-o zi, îşi fac apariţia două nepoate, Daria şi Marfa Peşkova, îmbrăcate cu rochii „burgheze“, cu clame elegante în păr.

— Poţi să-mi împrumuţi clama ta? întreabă Svetlana.

— Ţi-o dau ţie, răspunde Marfa, scoţându-şi-o din păr.

Svetlanei i-ar mai fi plăcut un cadou: maimuţica pe care fetiţa o ţine de mână, dar îi e teamă să n-o certe mama ei. Şi ea este împopoţonată cu hăinuţe din Italia. Svetlana, copilul dezgheţat, îi distrează pe cei prezenţi citind ca un om mare, cu glas tare, o frază luată la întâmplare dintr-o carte a acestui „domn Amar“: „Oamenii nu încetează să caute, caută mereu mai binele.“

Tata Stalin spune că scriitorii sunt „inginerii sufletului omenesc“. Toată lumea aplaudă, inclusiv maimuţa. Svetlana vrea şi ea să ajungă scriitoare.

Note

25. Svetlana Allilueva, *Vingt lettres à un ami*, p. 112.

26. Scrisorile Nadiei către Keke, 1930, 1931, 1932.

27. Ţigară cu filtrul în formă de tub golit la capăt.

28. Gorki, „amar“ în rusă, este pseudonimul lui Aleksei Maksimovici Peşkov.

29. Mai demult acesta a aparţinut celebrei familii Riabuşinski, colecţionari de artă, astăzi muzeul Gorki.

30. Membri ai poliţiei secrete CEKA, activă în perioada 1917–1922 (n. tr.).

6
Moartea mamei

O zi de toamnă, mohorâtă şi ploioasă, îi va rămâne veşnic întipărită în memorie Svetlanei. Are şase ani şi opt luni. Au chemat-o degrabă de la ţară.

Guvernanta ei nemţoaică rosteşte printre hohote de plâns:

— S-a abătut o mare nenorocire. Nadejda Sergheevna…

Biata femeie nu reuşeşte să găsească cuvintele potrivite ca să termine propoziţia.

— Ce este?

Svetlana se refugiază în braţele doicii.

— *Niania*, unde este mama?

Niania plânge, incapabilă să-i dea o explicaţie.

— E bolnavă mama?

Svetlana îşi vede tatăl năucit, cu fălcile crispate. Nu-i acordă nici o atenţie. Unchiul Voroşilov o ia de mână, o scoate la plimbare şi încearcă să se joace cu ea, în timp ce plânge. Apoi sosesc mătuşa Jenia, *diadia* Pavel, bunica Olga Sergheevna, cu toţii înlăcrimaţi.

— Daţi-mi picăturile de valeriană, cere bunica.

O servitoare le aduce, dar le bea tata, dintr-o înghiţitură.

A doua zi, îi aduc pe Svetlana şi pe fratele ei în marea sală a Comitetului Central din Piaţa Roşie. Doica o duce în faţă pe Svetlana. Mama este acolo, întinsă într-un sicriu. Nu seamănă cu mama pe care o vedea ea în fiecare zi. Este îmbrăcată cu o rochie neagră, cu o eşarfă la gât. Este machiată. Părul negru, aspru, până la umeri, de obicei cu cărare pe mijloc, formează un breton ciudat pe frunte. Are buzele subţiri, de parcă le-ar ţine strânse. Şi ochii închişi. Parcă doarme.

Tata se apropie de sicriu şi izbucneşte în hohote de plâns. I-a ridicat capul mamei şi a sărutat-o pe gură.

Cineva o ridică pe copilă şi o apropie de chipul mamei.

— Sărut-o, Svieta.

Buzele mamei sunt reci ca gheaţa.

Ce s-a întâmplat în 8 noiembrie 1932?

Versiunea oficială prezintă numeroase aspecte îndoielnice.

De dimineaţă, Nadia a participat la sărbătorirea celei de-a cincisprezecea aniversări a Revoluţiei din Octombrie. Defilează plină de mândrie alături de Academia ei. Ca în fiecare an, cortegiul trece prin faţa mausoleului lui Lenin, unde este ridicată tribuna. E foarte frig, un vânt glacial mătură Piaţa Roşie. Stalin stă în picioare în tribună, înconjurat de alţi membri ai Politburo, este cu jumătate de cap mai înalt decât ei. Nu s-a încheiat la manta şi nu poartă fular. „O să răcească iar“, se îngrijorează Nadia.

Un murmur străbate tribuna când se apropie ea. „Uitaţi, acolo, în primul rând, sub drapele, este soţia Călăuzei.“

Nadia face cu mâna către tribună, zâmbeşte, radioasă, merge cu paşi mari, descheiată la palton, în ciuda frigului pătrunzător. Oamenii strigă: „Ura, ura!“ şi „Trăiască tovarăşul Stalin!“ După aceea, pleacă de lângă colegele ei, se îndreaptă spre poarta Spasskaia şi, escortată de gardieni, se aşază în locul care îi este rezervat în partea inferioară a tribunei.

Dar sărbătoarea nu se termină acolo, seara urmează o gală.

Anna îşi ajută sora, pe Nadia, să se îmbrace cu rochia cea nouă pe care i-a adus-o fratele ei, Pavel, de la Berlin. Rochia este lungă, brodată cu trandafiri roşii pe fond negru, Nadia se învârte în faţa oglinzii, admirându-se.

— Cum arăt?

— Parcă ai merge la bal. Toată lumea o să te curteze.

De obicei, Nadia îşi face un coc foarte sobru sau îşi pune un batic pe cap. Astă-seară, îşi lasă părul despletit şi şi-l împodobeşte cu un trandafir de ceai.

— Ce frumoasă eşti! o complimentează sora ei.

Da, Nadia se simte alt om, veselă. Nu s-a mai simţit de mult aşa de frumoasă, de atrăgătoare. Zâmbeşte, în timp ce-şi imaginează ce impresie îi va face lui Iosif.

Cine ar fi putut bănui sfârşitul dineului?

Cu prilejul acestei gale în cinstea celei de-a cincisprezecea aniversări a revoluţiei, oficialii de la Kremlin şi soţiile lor s-au adunat în apartamentul lui Voroşilov dintr-o clădire numită „Aripa cavalerilor“. Familia Voroşilov dispune acolo de mai multe saloane în anfiladă, care mai demult erau locuite de Troţki.

De data aceasta, la mese sunt deja aşezate treisprezece persoane. „Semn rău“, se gândeşte Anna, „Nadiei nu-i place numărul treisprezece“. Nu se ridică nimeni să le întâmpine. Kliment Voroşilov, fost lăcătuş devenit comisar în Ministerul Apărării, în vârstă de cincizeci şi doi de ani, rotofei, cu un aer făţarnic, de o falsă jovialitate cu mustaţa lui stil periuţă de dinţi, se grozăveşte în compania Ekaterinei Davidovna, durdulia lui soţie bolşevică, şi le arată locurile lor la jumătatea mesei.

Petrec pe un butoi cu pulbere, într-o atmosferă de „veselă apocalipsă“. Majoritatea comesenilor nu bănuiesc că mai au doar câţiva ani de viaţă şi că existenţa lor depinde de cel pe care îl sărbătoresc în acea zi. El este deja acolo, tronează în mijlocul supuşilor săi ca un sultan în serai, îmbrăcat cu un veston simplu din stofă verde, cu pantaloni bufanţi băgaţi în cizme negre de piele, lucioase ca lama unei săbii. Nadia remarcă uimirea în ochii soţului ei, ochii aceia galbeni de pisică sălbatică sau mai degrabă de linx. Niciodată nu a fost aşa de elegantă. Dintre matroanele bolşevice, ea este cea mai tânără, are treizeci şi unu de ani.

Masa e încărcată de *zakuski*: kilograme de caviar, *pirojki*, *pelmeni* şi, de asemenea, toate acele delicioase feluri de mâncare gruzine: *kinkali*, *satsivi*, *mtşadi*, *ceakapuli*. Toate mâncărurile au fost pregătite în cantina de la Kremlin şi au fost aduse calde. O guvernantă serveşte borşul, apoi aduce diferite feluri de peşte, urmate de un miel de lapte. Stalin nu se atinge de nici un fel până când nu s-au servit ceilalţi comeseni şi nu au terminat din farfurie. La fel şi cu vinul, şampania sau coniacul, mai întâi le oferă politicos celorlalţi. Este aşa de multă mâncare, încât invitaţii se satură repede, dar beau cât şapte.

Nadia nu bea, abia s-a atins de farfurie. Buna ei dispoziţie s-a risipit. Se aştepta la un compliment, dar în loc de asta Iosif se preface că o ignoră. O curtează pe Egorova, soţia comandantului Armatei Roşii, aşezată alături de el. Este actriţă de cinema, frumoasă, de o frumuseţe tipic rusească, plinuţă,

după cum o arată decolteul adânc. Râde pe înfundate, ca toate toantele cărora le fac bărbaţii complimente, şi se apleacă spre vecinul ei cu o cochetărie studiată. Stalin ştie cum să se poarte cu femeile. O tachinează, o priveşte cu ochii mijiţi, adresându-i-se ca unui copil. Flirtează cu ea aruncându-i biluţe din miez de pâine în decolteu. Este de ajuns ca Nadia să turbeze de furie. Ripostează purtându-se şi ea provocator cu soţul actriţei. Apoi dansează cu Abel Enukidze: acestui donjuan i-a mers vestea că seduce toate femeile.

Cine va ceda primul?

Stalin a turbat când şi-a văzut soţia dansând în braţele altuia. Din ce în ce mai încălzit de vin, de o gelozie bolnăvicioasă, devine grosolan. Se ridică tonul. Comesenii sunt obişnuiţi, e dificil să întâlneşti o atmosferă civilizată într-o familie bolşevică. Violenţa, cuvintele obscene, afirmaţiile antisemite, flegmele, loviturile sunt la ordinea zilei pentru aceste brute împietrite de anii de activitate clandestină şi de război. Îmbătaţi de triumf şi de succesul neaşteptat al revoluţiei lor, acum degustă această putere nouă, se dedau la băutură şi profită de plăcerile efemere. Cine ştie ce-i aşteaptă mâine? De mult şi-au pierdut sufletul. În ziua aceea, au venit la Moscova pentru a cincisprezecea aniversare a Marii Revoluţii, obosiţi după supravegherea colectivizării şi a execuţiilor în masă, după organizarea deportărilor şi trimiterea la moarte a milioane de oameni. Un mic răgaz, pentru numele lui Dumnezeu! Războinicul se odihneşte! Se rânduiesc în spatele Conducătorului, pentru că el este garantul siguranţei lor. Femeile n-au decât să-şi ţină gura, mai ales aceea! Cine se crede? Haideţi, să bem!

Stalin ţine un nou toast:

„Pentru eliminarea duşmanilor statului! “

Toţi închină. Toţi, mai puţin Nadia.

Lui Stalin îi place s-o facă pe durul în faţa tovarăşilor lui.

— Hei, femeie, bea un pahar!

Aruncă în ea cu o coajă de portocală. Nadia este revoltată. Iosif râde şi aruncă şi un muc de ţigară.

— Nu mă cheamă „hei, femeie“, îi spune ea fulgerându-l cu privirea.

— Eu nu i-aş permite femeii mele să-mi vorbească aşa, lansează Budionnîi, ceea ce pune gaz pe foc.

Nadia se ridică în culmea furiei şi se îndreaptă spre uşă, însoţită de o salvă de înjurături, pe care accentul gruzin le face şi mai cumplite.

— Taci! Taci! strigă ea, în timp ce trânteşte uşa.

— Ce naiba a apucat-o? Ce idioată! bolboroseşte Stalin ameţit bine.

Polina Molotova se ridică şi aleargă după prietena ei.

Petrecerea continuă, dar lui Stalin i-a pierit buna dispoziţie. Ce făcuse rău? Se distrase adesea tachinând copiii: le arunca biscuiţi, coji de portocală sau biluţe din miez de pâine în boluri sau în ceştile de ceai, lucru care pe Svetlana o făcea în mod deosebit să râdă.

A doua zi dimineaţă, guvernanta o va găsi pe stăpâna ei zăcând pe covor într-o baltă de sânge, cu un mic revolver şi un trandafir de ceai alături.

Copilei îi vor spune că mama ei a murit de o apendicită care a degenerat în peritonită. Aceeaşi variantă va fi reluată a doua zi de *Pravda*.

Svetlana va afla adevărul zece ani mai târziu, din întâmplare. În timp ce răsfoia un ziar englezesc, *The Illustrated London News*, va descoperi un articol despre părinţii ei. Svetlana va spune: „Oamenii se sinucid ca să pedepsească pe cineva.“ Acel „cineva“ era tatăl ei, fără îndoială. Sinucigându-se în noaptea aceea, mama ei se răzbunase pe el.

În ziua aceea, s-a năruit totul. Fără acel eveniment tragic, din câte spun mulţi istorici, soarta Rusiei sovietice putea fi alta.

7
Orfana

Din cauza morţii Nadiei, Stalin este distrus vreme de mai multe săptămâni. Svetlana îşi dă repede seama că trebuie să evite să vorbească despre mama dacă nu vrea ca tata să devină şi mai posac. De atunci, tata e mereu trist. Iar când bea cu tovarăşii fredonează mereu acelaşi refren:

Suliko, am văzut un trandafir în pădure,
Petale, delicate ca sânii tăi mici,
Curgea acolo roua lacrimilor tale,
Suliko, ai plecat fără să-mi spui adio…

Svetlana aude şi înjurături: „Şi ea a plecat fără să-mi spună adio! *Tupiţa!*[31]“

Puţin câte puţin, Svetlana învaţă să trăiască fără mama ei, pentru că ar fi o exagerare să spunem că se consolează. Întrucât este mai bine să nu vorbească de mama în faţa tatei, se apropie de Artiom, fiul adoptiv al lui Stalin.

— Cum era mama mea?

— Era foarte frumoasă, dar nu aşa cum îţi închipui tu. Poate nu se vede în fotografii. Nu râdea niciodată, dar îi râdeau ochii. Era bună şi cinstită. Dar o durea deseori capul.

Svetlana o întreabă pe doică:

— *Niania*, de ce a murit mama? De la durerea de cap?

— De apendicită, porumbiţa mea.

Svetlana o întreabă pe Polina Molotova:

— Mătuşă Polina, mama îl iubea pe tata?

— Nu era o căsnicie perfectă, dar există vreo căsnicie perfectă? răspunde soţia lui Molotov.

— Mătuşă Anna, întreabă iar Svetlana, agăţându-se de gâtul surorii mamei ei, cum era mama cu tata? Se iubeau?

— Amândoi aveau un caracter imposibil. Erau egoişti, reci şi irascibili, răspunde mătuşa ei cu sinceritatea ei obişnuită.

Şi, amintindu-şi că are în faţa ei o fetiţă de numai şapte ani, îmblânzeşte tonul:

— Dar mama ta era dreaptă şi sinceră.

Vasili este şi el posomorât, ca tata. Nu vrea să mai vorbească despre mama. Svetlana insistă:

— Vasea, mai ţii minte când mama voia să învăţăm să înotăm?

Pentru ea, vacanţele petrecute la malul Mării Negre sunt cele mai frumoase din viaţa ei. Vasili, în schimb, respinge cu furie orice amintire legată de mama lui. În 1932, are aproape doisprezece ani şi a înţeles mai multe lucruri decât sora lui, care încă n-a împlinit şapte ani. Moartea mamei a fost cel mai mare şoc din viaţa lui, un abandon din care nu-şi va reveni niciodată.

Văduv pentru a doua oară, Stalin, care până atunci nu era niciodată disponibil pentru cei doi copii ai lui, acum îşi dă osteneala să le creeze iluzia unei vieţi de familie normale. Timp de mai mulţi ani, se va ocupa de copii cum ar fi făcut-o orice tată bun în situaţia lui. Le va semna caietele, îi va asculta la lecţii, îi va controla la teme. Poţi fi un dictator necruţător, dar în acelaşi timp un tată atent şi plin de solicitudine.

La adăpost şi departe de realitatea adevăratei vieţi, în spatele zidurilor palatului moscovit, copiii lui Stalin nu duc lipsă de nimic. La fiecare aniversare şi la fiecare petrecere, primesc o mulţime de cadouri. Pauker, şeful pazei, care este şi bărbierul Conducătorului, însărcinat să-i ascundă ciupiturile de pe piele, adoră copiii. De Crăciun, se deghizează în Moş Gerilă – o invenţie sovietică, deoarece Moş Nicolae şi Moş Crăciun sunt interzişi în ţara socialismului triumfător şi ateu. În 1936, ca să-i facă o bucurie Svetlanei, Stalin îşi lasă deoparte ura faţă de sărbătorile religioase şi permite să fie adus un brad de Crăciun pentru anul nou.

Imediat ce un copil sovietic intră la şcoală, nu mai are nevoie de părinţi să-l educe, se ocupă regimul, formându-i gândirea, aproape că şi sufletul. Svetlana visa la şcoală de mult timp, spera ca acolo să găsească prietenele

care-i lipseau în spatele zidurilor de la Kremlin. Vasili, în schimb, încă din primele zile, adoptă rolul elevului leneş. Stalin vrea neapărat ca amândoi să meargă la o şcoală publică. Vrea să dea un exemplu: copiii lui nu trebuie să beneficieze de nici un privilegiu. Repetă cu mândrie că nimic nu trebuie să-i deosebească de ceilalţi şcolari din Uniunea Sovietică.

Totuşi, nici vorbă de aşa ceva. În fiecare dimineaţă, o limuzină neagră vine să-i ia pe Svetlana şi pe Vasili de la Kremlin şi-i duce la Şcoala nr. 25[32]. Svetlana are în fiecare zi şorţuleţul călcat, gulerul rochiţei scrobit şi panglici noi în codiţele împletite. O gardă de corp îi cară ghiozdanul.

Şcoala este în pasajul Staropimenovski, în centrul Moscovei. În secolul trecut, clădirea adăpostea un liceu privat foarte select. După revoluţie, ca toate celelalte şcoli, a fost naţionalizată. Este ridicată la rang de şcoală „model“ şi constituie, fără îndoială, un exemplu unic în lumea în care profesorii sunt terorizaţi de elevii lor: odraslele miniştrilor şi ale înalţilor demnitari ai Partidului. Kira Allilueva, Sergo Beria, nepoatele lui Gorki, Marfa şi Daria, copiii lui Mikoian, ai lui Voroşilov, ai lui Hruşciov, ai lui Molotov, ai lui Tupolev fac parte din această aristocraţie despotică. Mai sunt şi elevi de nivel puţin mai scăzut: copii de diplomaţi, de oameni de ştiinţă, de actori, de oameni din conducerea partidelor comuniste ale ţărilor surori…

Întocmai ca într-un serai, şi aici se vor naşte prietenii şi duşmănii. Aceşti copii îşi vor petrece vacanţele în aceleaşi dacea, în aceleaşi colonii şi tabere de pionieri. Mai târziu, unii se vor căsători între ei.

Svetlana găseşte în fiecare dimineaţă podeaua clasei spălată, banca lustruită şi nu va şti niciodată în ce murdărie trăiesc cetăţenii sovietici în absenţa săpunului. Murdăria şi frigul, foamea şi disperarea.

Este preferata profesorilor, ceea ce ei i se pare firesc. Nu vorbeşte mult cu ceilalţi copii, preferă discuţiile cu adulţii. Poartă un palton în carouri, dintre cele mai obişnuite. Cizme de pâslă. O căciulă cu urechi. Un ghiozdan obişnuit. La câţiva paşi, fără s-o scape din ochi, se află escorta ei, un locotenent din garda de la Kremlin. Fetiţa vede bine că ceilalţi colegi încearcă să-i câştige prietenia, se ceartă ca gaiţele ca să capete dreptul de a împărţi banca cu ea sau de a sta pe acelaşi rând cu ea. Ei i se pare pe deplin justificat, a fost mereu obişnuită să trezească admiraţie. Este o elevă bună,

zeloasă, conştiincioasă, cuminte, harnică şi cu o memorie bună, spre deosebire de fratele ei Vasili, care e dezordonat şi leneş. Relaţiile dintre frate şi soră nu se îmbunătăţesc, profesorii o dau permanent exemplu pe sora lui, ceea ce îl irită la culme pe Vasili. Îi laudă elocvenţa cu atât mai impecabilă cu cât pronunţă clar cuvintele, uneori chiar silabele, are grijă la exprimare, ca o actriţă perfect conştientă de efectul pe care îl produce. Îi plac toate materiile: sportul – minte sănătoasă în corp sănătos; geografia – ţara ei este cea mai mare! Cât despre istoria Rusiei, în şcolile sovietice aceasta se confundă cu istoria Partidului, iar biologia se bazează pe materialismul ştiinţific. Se naşte *homo sovieticus*. Profesorul explică ce este virtutea bolşevică. Copiii învaţă pe de rost poeziile în cinstea „Tătucului popoarelor“, a „prietenului copiilor din lumea întreagă“. Aceste poezii umplu de mândrie inima fetiţei.

Stalin nu conduce doar ţara, ci este şi ministrul educaţiei naţionale şi decide programa educativă şi ştiinţifică. Asemenea miilor de copii sovietici, Svetlana învaţă că Dumnezeu nu există, că nu a existat niciodată. Bisericile şi sinagogile sunt transformate în locuri de detenţie, parcă pentru a aminti că nu este loc pentru alţi zei în afară de Stalin. Darwinismul este considerat oficial „teorie burgheză“. Stalin promovează teoria unui anume Trofim Lîsenko[33], potrivit căreia trăsăturile dobândite ar fi transmisibile – genetica, asemenea tuturor celorlalte domenii, este supusă legilor sovietice. Lumea a trecut de la întuneric la lumină, de la nedreptate la socialism şi acum se îndreaptă spre comunism. Trebuie să fii pregătit să întâmpini acest viitor luminos. Scriitorii îl descriu cu patos, poeţii îl cântă. În Rusia, poezia este sacră, deşi poeţii sunt asasinaţi. Poeţii preferaţi ai Svetlanei sunt Puşkin, Lermontov şi Nekrasov. Este foarte bună la compuneri, chiar excepţională, şi directoarea şcolii, Nina Groza, o copleşeşte cu laude. Subiectele sunt variate, dar au inevitabil legătură cu măreţia Uniunii Sovietice, cu puterea sa, cu tancurile, avioanele, imensitatea stepelor şi cu cel pe care îl venerează întreaga ţară: tatăl ei.

La şcoală, toţi profesorii imită ritualul de la Politburo. Intră şi ies în ordinea ierarhiei, exact ca la Partid. La fel şi elevii, cei mai buni stau în primul rând. Svetlana este în frunte. Îi place disciplina şi i se supune cu zel: de la salutul zilnic la steagul roşu, până la jurământul pe care îl repetă

alături de ceilalţi: „Ne-am născut într-o ţară minunată, nu mai e nici o ţară ca aceasta!“ Cântă *Internaţionala* cu mâna ridicată, ca toţi colegii ei, şi-i mulţumeşte tatălui Stalin pentru copilăria fericită.

Când se întoarce de la şcoală, se aruncă la pieptul tatălui ei, care îi spune, invariabil: „Povesteşte-i părintelui naţiunii ce ai învăţat azi la şcoală.“[34]

De ceva timp, Stalin vorbeşte despre el la persoana a treia. Nu este singura schimbare care a apărut de la moartea soţiei lui. El, care era rapid, agil, a devenit acum lent, echilibrat, serios. Nu mai ridică vocea, nici măcar la Vasili. Abia îl auzi, ceilalţi trebuie să ciulească urechea.

Pe acest tată ea îl admiră fără rezerve. Tata Stalin se plimbă de colo-colo, cu pipa în colţul gurii, pune întrebări la care răspunde singur. Îi place să se dea exemplu. „Eu îmi dedicam tot timpul liber lecturii, nu lipseam niciodată de la şcoală şi ajungeam mereu la timp. Când eram de serviciu pe clasă, scriam numele celor care întârziau, ale celor care încercau să copieze şi i le dădeam învăţătorului.“

Turnător încă din copilărie. Ceea ce omite să spună este că, din cauza pârelor, fusese poreclit „jandarmul“ şi lua des câte o chelfăneală de la copiii din sat. „Voiam să fiu mereu primul în toate.“

Atunci Svetlana vrea şi ea să fie prima în toate, să-l ajute cu toate forţele ei să construiască socialismul. Şi, mai presus de orice, să o placă tata.

Sărut mâna, tăticul meu drag! Ce faci? Eşti sănătos? îi scrie ea la Soci, unde s-a dus în vacanţă. Tăticule, nu trebuie să-ţi fie dor şi să te gândeşti la mine, ai face mai bine să te odihneşti. Ca să fii mulţumit, o să mă străduiesc să învăţ bine la şcoală.

Te sărut cu drag,
Setanka ta.[35]

Educaţia Svetlanei va rămâne principala preocupare a tatălui Stalin. Garda lui de corp, Karl Pauker – bun în orice misiune –, găseşte o preceptoare care vorbeşte germană şi franceză, cu o ideologie sănătoasă, membră a partidului comunist şi o angajează în locul guvernantei actuale.

1 octombrie 1933

Sărut mâna, tăticule drag! Ce faci? Eşti sănătos, tăticul meu? Eu mă duc la şcoală şi îmi place mult. La şcoală sunt mulţi copii şi în curând o să ne facă un cinematograf.

Vine o profesoară acasă. Cu ea învăţ germană şi cânt la pian. Tăticule, mă plictisesc aşa de tare fără tine, dar aş vrea să te odihneşti. Te sărut cu toată dragostea.

Setanka ta.

Tatăl ei îi răspunde: „Uită-te la mine, sunt bătrân şi încă învăţ.“

Într-adevăr, peste tot pe podea zac teancuri de ziare. Decupează articole despre Hitler şi le pune deoparte. Cărţile ocupă tot spaţiul biroului. Stă mereu aplecat deasupra unui volum şi întoarce paginile cu degetul bine înmuiat în salivă, care va lăsa o dâră pe text. Cu stiloul în mână, face însemnări pe pagini. Svetlanei nu-i plac prea mult aceste dâre de cerneală albastră, aceste „ha, ha, ha!“, „ce *durak*!“, „ce prăpădit!“ Uneori subliniază câte o frază: „Moartea învinsului îi este indispensabilă învingătorului“[36], taie o alta: „E greu să mânuieşti un fluier, cu atât mai greu o fiinţă umană“[37], pe care o înlocuieşte cu: „E mult mai uşor să mânuieşti un om decât un fluier“, adăugând una, creaţia lui: „Oamenii, asemenea pietrelor de râu, se lasă uşor şlefuiţi.“ Îi dă voie Svetlanei să împrumute cărţi, îi sugerează autori: Puşkin, Nekrasov, Lermontov, Gogol, Cehov, Fadeev.

Ea nu înţelege nimic din Karamzin[38], dar tata îl citeşte şi-l răsciteşte. Ivan cel Groaznic este modelul său, dar nu mărturiseşte nimănui acest lucru. Pe margine, recunoaşte scrisul tatălui ei: „Rusia are nevoie de un conducător puternic. Fiecare naţiune are asemenea suverani, pe care şi-i doreşte în adâncul sufletului.“

Într-o zi, când se întoarce de la şcoală, Svetlana descoperă că toate păpuşile ei au fost mutate în aripa cealaltă a Kremlinului. Tatăl ei şi *diadia* Buharin au făcut schimb de apartamente. Tata a pus pe foc patul mamei, apoi şi alte mobile, până şi canapeaua din biroul lui, acolo unde dormea în ultimul timp. Nu şi-a luat decât cărţile şi i-a lăsat restul mobilelor lui Buharin.

Nu numai de mobile s-a descotorosit. Vechiul personal a dispărut ca prin farmec: intendenta Karolina Vasilevna, profesorul de germană, preceptorul

fratelui ei, bătrâna bucătăreasă, chiar şi Tania, servitoarea urâtă şi veselă. În locul lor au venit nişte necunoscuţi cu un aer militar şi încruntaţi.

Cei noi, adică bucătăresele, infirmierele, menajerele, servitoarele, şefii servitorilor, sunt angajaţi ai NKVD-ului, recrutaţi de Vlasik, şeful gărzii personale a *Vojd*-ului, care a urcat în ierarhie şi a devenit chiar general.

Ordonând debarasarea de martorii vieţii lui dinainte, Stalin a vrut să şteargă orice urmă a Nadiei. Chiar şi Aleksandra Bîcikova, bătrâna *niania*, era cât pe ce să dispară, căci Vlasik voia s-o înlocuiască cu o cekistă. Svetlana a urlat atât, încât tatăl ei i-a trimis vorbă lui Vlasik: „Nu te atinge de *babuşka*!“ Stalin nu suportă lacrimile.

Noul cămin familial este urât. Apartamentul e format din foste birouri, reamenajate într-o serie de camere în anfiladă, distribuite de-a lungul unui coridor sumbru. Venerabilul cabinet al tatălui se află chiar deasupra şi tata nu are de urcat decât un etaj. Svetlana e tristă, ar vrea ca totul să fie ca mai înainte. Tata îi spune că trebuie să înveţe să împartă cu ceilalţi, că „*diadia* Buharcik“ are nevoie de mai mult spaţiu decât ei de când s-a recăsătorit şi soţia lui aşteaptă un copil.

Anna Larina este de o tinereţe indecentă – are cu douăzeci şi şase de ani mai puţin decât soţul ei –, motiv de iritare pentru Stalin: „E tinerică duduia ta, mai tânără decât Nadia mea când am cunoscut-o. Ai dreptate, bătrâne, profită până nu e prea târziu.“

Când tata vorbeşte aşa, lui *diadia* Buharin i se ridică părul roşcat pe cap precum creasta cocoşului. Seara, evită proiecţia unui film, deşi ştie foarte bine că tata detestă să fie refuzat. „Haide, fuga, du-te repede la şcolăriţa aia de nevastă-ta!“

Kino se află într-o clădire învecinată. Svetlana îl strânge tare de mână pe tata. Ca să ajungă acolo, trebuie să străbată culoare întunecoase şi înguste, să urce scări abrupte, să treacă de uşi cu încuietori vechi care scârţâie, până când ajung într-un salon cu un ecran imens şi fotolii comode îmbrăcate în velur roşu-închis, încă acoperite cu huse. Îi urmează toată „familia“ cea mare: unchii Serioja, Semion, Viacea, Vlasik, Pauker, Ghenrih, Klim, Anastas, Nikita. Şi cum tata Stalin nu le aruncă nici o privire, Svetlana, care încearcă să-l imite în toate, face la fel.

Pe ecran o fetiţă dansează, zâmbeşte larg, dezvăluind două gropiţe încântătoare. Se numeşte Shirley Temple. Tata zice că seamănă cu Svetlana, dar Svetlana e roşcată, în timp ce Shirley e blondă. Svetlana ar prefera să fie blondă. Îi plac comediile muzicale şi filmele lacrimogene. Dar de la moartea mamei pe Stalin îl irită melodramele. „La ce bun toate pupăturile astea? Să te facă să-ţi scoţi batista!“

Chiar şi în filmul lui preferat, *Volga, Volga*, Stalin va ordona tăierea scenei sărutului final. De acum înainte, cineaştii de la Mosfilm se vor autocenzura. Nu vor mai exista sărutări apăsate în nici un film turnat în URSS până în 1953.

Stalin e înnebunit după filmele de aventuri, de război şi, mai ales, după westernuri: „Blestemaţii de yankei ştiu să facă genul ăsta de filme, trebuie să le recunosc meritul.“

Când eroul filmului este ucis, Stalin izbucneşte în râs: „*Propal, propal*. Kaput!“ Dar Svetlana e tristă, mai ales când cei ucişi sunt Clark Gable sau Spencer Tracy.

Au un traducător. După trei, patru proiecţii, Svetlana nu mai are nevoie de el, înţelege tot, dar omul este încă acolo, în cabina de proiecţie, şi-şi recită textul cu o voce monotonă. Uneori, o ia înaintea acţiunii şi tata trebuie să-l strunească: „Mai încet! Of, ce neisprăviţi, ce neisprăviţi!“ Traducătorul încetineşte într-atât, încât rămâne în urmă şi continuă să-şi psalmodieze textul, deşi filmul s-a terminat de mult.

La sfârşit, ceilalţi spectatori aşteaptă ca Stalin să aplaude primul – în caz că nu i-a plăcut filmul, chiar când este vorba de Charlie Chaplin, micul vagabond cu mersul acela caraghios. Uneori Svetlana adoarme pe fotoliu şi tata o duce în pat. Îi urează noapte bună, o sărută drăgăstos şi pleacă la Kunţevo.

În noul apartament, deşi nu mai este nici o urmă a existenţei Nadiei, „se simte mirosul lui Buharcik“, iar Stalin detestă acest lucru. Nu va mai dormi niciodată la Kremlin, dar lumina din biroul lui va rămâne permanent aprinsă. Moscoviţii trebuie să ştie că lucrează zi şi noapte pentru fericirea lor. Se întoarce la Moscova a doua zi, la mijlocul după-amiezii, şi inspectează birourile tovarăşilor lui. Uneori nu el, ci sosia lui. Are mai multe. Când o duce pe Svetlana la dacea, îi înconjoară cinci Packarduri. Nu

trebuie să ştie nimeni în care se află. Şoferii stau pe scară. „Tu, Ivan, traseul numărul 3. Tu, Nikolai, numărul 5.“ Niciodată de două ori la rând cu aceeaşi maşină, niciodată acelaşi traseu. Uneori, în ultimul moment, schimbă maşina.

Stalin i-a dat ordin arhitectului Miron Merjanov să-i construiască o nouă dacea la Kunţevo, pe un deal împădurit, la zece minute de Kremlin, pentru care a fost croit special un drum de acces. Va fi numită *Blijnaia*, Apropiata, pentru a o deosebi de cealaltă, *Dalnaia*, Cea de departe. Casa aceasta urâtă şi sinistră seamănă cu locatarul ei. Stalin vrea să reprezinte celebra „modestie bolşevică“. De fapt, va costa statul o avere. Va suferi o mulţime de transformări de-a lungul anilor, până când va deveni un conac hidos cu aspect de fortăreaţă, cu case de oaspeţi împrejur, cu băi ruseşti şi nenumărate posturi de pază şi puncte de control. Pe cheltuiala statului, sunt angajaţi o mulţime de grădinari, bucătari, intendenţi, cameriste, servitoare, medici, infirmiere, paznici, pe scurt, vreo sută de persoane în permanenţă.

Stalin a ales o tânără servitoare, Valentina Istomina, şi face aranjamente să fie transferată de la Zubalovo la Kunţevo. Exact tipul de frumuseţe rusească pe care o apreciază *Hoziain*: sâni mari, păr blond, nas cârn, piele ca laptele, faţă rotundă şi un aer sincer. Tăcuta şi devotata Valecika, mereu binedispusă, se ocupă de acum de lenjeria lui, îi pregăteşte micul dejun, îl serveşte la masă şi mai ales îşi priveşte şeful cu o admiraţie fără margini. De fapt, femeia ideală. Toată lumea ştie că, din când în când, joacă şi un alt rol…

Note

31. Idioată, cretină.

32. Mai târziu rebotezată nr. 175.

33. Trofim Denisovici Lîsenko (1899–1963): cel mai mare şarlatan ştiinţific al timpurilor moderne. Considera genetica o „ştiinţă burgheză şi reacţionară“ şi respingea legile lui Mendel. Teoria sa este că ereditatea nu există. A primit de la Stalin ordinul „Lenin“, urmat de alte titluri onorifice.

34. Peter Kenez, *Odklamana historia Zwiazku Radjeckiego*, Bellona, Varşovia, 2008, p. 204.

35. Scrisoare din 15 septembrie 1933, Svetlana are şapte ani.

36. Genghis-Han.

37. Shakespeare, *Hamlet*.

38. Nikolai Karamzin (1766–1826), scriitor şi istoric rus, autor, între altele, al *Istoriei statului rus*, Sankt Petersburg, 1818–1828, 12 vol.

8
Jurnalul unei femei îndrăgostite

Svetlana joacă de acum rolul stăpânei casei, deşi nu-i place această nouă locuinţă de la Kunţevo văruită într-un verde urât, milităresc. Ca să-i facă plăcere, tatăl ei o lasă la Zubalovo cu mătuşile şi cu doica.

Acum, că Stalin este văduv, e de datoria consilierilor lui să fie şi ei la fel. Soţiile nu mai sunt invitate nici la operă, nici la teatru, nici la banchete. De acum înainte, bărbaţii chefuiesc între ei, se îmbată şi dansează – deşi poate părea bizar – între ei.

Timp de mai multe luni, Stalin pare că suferă atât de mult, încât familia se teme pentru viaţa lui şi îl copleşeşte cu atenţii. În Uniunea Sovietică, sinuciderea nu este considerată un act disperat, ci o infamă dovadă de laşitate. Marusia Svanidze[39], prietenă şi confidentă a Nadiei, condamnă fără drept de apel gestul mamei ei:

— Ce egoistă! Cum a putut să le facă una ca asta copiilor?

— Copiii! Sunt încă mici, o să uite repede. Dar pe mine m-a distrus pe viaţă!

Curând apare rivalitatea între cumnatele lui, Marusia şi Jenia[40], deşi sunt prietene intime. Marusia este o frumoasă evreică gruzină de vreo patruzeci de ani, cântăreaţă lirică la opera din Tbilisi. Jenia este mai tânără, a fost actriţă la Novgorod. Lui Stalin îi place că vorbeşte fără ocolişuri, nemaipunând la socoteală formele ei generoase, statura impunătoare, ochii albaştri, jucăuşi, pielea strălucitoare, cozile de un blond veneţian, aşa de ruseşti. Fiică de preot, ea are în comun cu Stalin respingerea faţă de religie şi mai ales antisemitismul. Cele două mătuşi preferate ale Svetlanei încearcă să le ofere copiilor afecţiune şi căldură. Marusia petrece mult timp cu fiul ei Djonrid la Zubalovo, participă la aniversările şi petrecerile de Anul Nou. Jenia şi Pavel s-au întors definitiv din Germania cu copiii. Stalin

le-a repartizat o dacea alături şi un apartament luxos în Casa de pe chei, unde locuiesc deja familia Svanidze şi socrii lui. Pavel este de neconsolat după moartea surorii lui, cu atât mai mult cu cât s-a sinucis cu pistolul primit cadou de la el.

Cele două mătuşi şi-l dispută pe văduvul îndurerat pe ascuns, să nu ştie soţii lor.

Pentru care din ele bate oare mai tare inima tiranului?

Marusia ţine un jurnal intim, căruia îi încredinţează problemele conjugale cu soţul ei gruzin, gelos şi brutal. Fiecare întâlnire cu „I“ – aşa îl desemnează pe Iosif Stalin – îi face inima să bată mai tare, i se întipăreşte în memorie, îi dă speranţa într-o viaţă nouă: „Este bun şi amabil“, notează ea în 1933. Şi adaugă cu admiraţie: „Are dreptate ,ca întotdeauna, în orice privinţă. Ce spirit analitic, ce psiholog de excepţie! “ Se minunează: „Cât de bine îi cunoaşte pe toţi cei care îl înconjoară, până în cele mai mici amănunte! “

Nu ştie că la ordinul lui „I“ al ei sunt cu toţii strict supravegheaţi. Casa de pe chei este ticsită de microfoane. O armată de cekişti, deghizaţi în menajere, bucătari, servitoare, şoferi şi bone raportează fiecare gest al lor, fiecare cuvânt, fiind, la rându-le, supravegheaţi. Este un fel de piramidă a lui Keops a lui Stalin. Spionita e boala cronică a Conducătorului. Îşi păstrează credinţa aproape mesianică în misiunea lui, aceea de a curăţa Partidul de toţi duşmanii.

Şi Partidul cine este? Partidul este el.

Stalin nu ia niciodată notiţe şi le pretinde acelaşi lucru colaboratorilor lui – să nu rămână urme pentru posteritate. Consideră că scrierea memoriilor este un gest decadent şi burghez, admisibil în secolul anterior, dar cu siguranţă nepermis în secolul revoluţiei: duşmanul se ascunde peste tot şi poate fi nociv pentru statul socialist. Să ţii un jurnal în care se vorbeşte despre *Vojd* este o crimă de lezmajestate. Nu are importanţă dacă în cel al Marusiei „I“ este înfăţişat drept erou, o va face să plătească scump pentru îndrăzneala ei…

Dar până atunci totul creează iluzia unei familii unite în faţa vicisitudinilor vieţii. Bunica Keke continuă să trimită dulceaţă de nuci,

prăjituri şi smochine din Gruzia. Stalin îi mulţumeşte mamei lui în numele copiilor şi adaugă la post-scriptum:

De la moartea Nadiei, viaţa mea privată este foarte grea. Dar un om curajos nu se lasă doborât.

Cât priveşte cauza morţii nurorii ei, Keke a avut, desigur, dreptul la versiunea oficială.

Svetlana rămâne centrul preocupărilor tatălui ei. Mătuşa Marusia este uimită de tandreţea paternă, în care se amestecă şi un dram de gelozie: „Svetlana nu se desprinde o clipă de tatăl ei, o lasă să mănânce din farfuria lui, îi dă chiar el să mănânce cu lingura lui, după ce a ales, cu dragoste, cele mai bune bucăţi […].“ Să-i fie de bine! Tandreţea despoţilor se risipeşte repede. Pentru Stalin, va exista întotdeauna o prioritate: Partidul. Viaţa de familie, copiii, dragostea faţă de ei trec pe locul al doilea. Ca un privilegiu care trebuie câştigat. Şi este plătit, cu un preţ mare.

Acest preţ mare pare să-i scape Marusiei, cu toată perspicacitatea ei: „O alintă, o sărută, o admiră […].“ Este evident că ar prefera să fie în locul micuţei Svetocika, în loc să împartă patul cu tiranicul ei soţ, Alioşa Svanidze.

Fiica şi tatăl îşi continuă jocul „de-a stăpâna şi supusul ei“. Ea îi porunceşte, iar el, Marea Călăuză, căruia nu ar îndrăzni nimeni să-i dea ordine, se supune.

Tăticule! Pentru că este aşa de frig, îţi ordon să-ţi iei haina îmblănită!

El răspunde:

Mă supun. Slujitorul vostru ascultător. I. Stalin.

Circumspectă, mătuşa le studiază jocul: „După prânz, I. era într-o dispoziţie îngăduitoare, i-a telefonat lui Kirov, a glumit cu el. […] Voia să-l vadă, să meargă cu el la *bania* şi să se distreze puţin […]. Svetlana i-a emis ordinul nr. 4, să-i dea permisiunea de a petrece sărbătorile la Lipki, unde se află una dintre dacea […].“

De fapt, această dacea este un conac pe care îl aranjase Nadia şi în care Stalin nu mai voia să calce. Totuşi, face o excepţie pentru Svetlana: toată

familia merge acolo de Paşti. În acel an, 1933, nimeni nu şi-ar fi putut imagina că, cinci ani mai târziu, vor fi toţi arestaţi, torturaţi, aruncaţi în închisoare sau trimişi în lagăre.

Marusia observă cât de diferit se poartă cu cei doi copii: pe Svetlana o alintă excesiv, pe Vasili îl repede fără încetare. Adevărul este că băiatul e dificil, nu învaţă bine la şcoală, profită de numele lui şi de situaţia tatălui ca s-o facă pe grozavul, este nepoliticos cu adulţii şi impertinent cu profesorii: „Ar fi o mare lovitură pentru I. să afle toate astea. E obosit, are nevoie de căldură acasă, de linişte […].“

În ciuda convingerilor Marusiei, Stalin e deja la curent cu comportamentul fiului său. Preceptorul lui, Efimov, îi raportează situaţia, puţin îndulcită, cu siguranţă, dar Stalin ştie să citească printre rânduri.

— Tovarăşe Stalin, iată ce am găsit în caietul fiului dumneavoastră.

Desenul reprezintă un mormânt cu un epitaf: „Aici odihneşte bietul Vasea Stalin, născut în 1921 şi mort deja în 1933.“ Stalin râde cu poftă, cu râsul acela satanic care îl înfioară şi mai tare pe instructorul care deja tremură ca o frunză.

— Tovarăşe Stalin, este îngrijorător. Oare nu se gândeşte…

— Îl baţi?

— Tovarăşe Stalin! Cum să îndrăznesc să ridic mâna asupra fiului dumneavoastră?

— Trebuie, Efimov! Eu am luat multe chelfăneli în copilărie şi asta nu m-a împiedicat să devin ceea ce sunt azi. Du-te la el şi, în treacăt, zi-i micului şantajist că Stalin i-a citit textul ăla mizerabil şi să se ducă la dracu!

În faţa tatălui lui, Vasili îşi pierde orice urmă de aroganţă. Coboară privirea. El, care oricum nu este prea înalt, pare şi mai mic.

— Dacă te mai lauzi o dată că eşti fiul meu, n-o să mai fii! Dacă mă mai şantajezi o dată, te trimit la orfelinat, şi în locul tău o să iau doi orfani cuminţi pe care o să-i cresc ca pe propriii copii. Cât priveşte ameninţările la adresa profesorului, să-i ceri imediat scuze în scris.

Vasili iese de-a-ndăratelea, plângând. Odată închisă uşa, Stalin se întoarce spre preceptorul lui:

— Supraveghează-l zi şi noapte. E predispus la istericale, ca maică-sa…

Note

39. Soţia lui Alioşa Svanidze, fratele primei soţii a lui Stalin.

40. Soţia lui Pavel Alliluev, fratele Nadiei.

9
Mica şefă

Medicii şi partidul i-au recomandat odihnă părintelui naţiunii şi Stalin pleacă iar în concediu la Soci. Sunt momente de despărţire, dar acestea sunt compensate de un schimb de scrisori:

14 septembrie 1934
Dragă tăticule!
Mii de mulţumiri pentru scrisoare şi pentru piersici, au fost foarte bune! Tăticule, mă întrebi ce poţi să-mi dăruieşti. Nu am nevoie de nimic. Am deja tot. Sunt bună la şcoală. Avem mai multe teme şi stau mai mult la şcoală. […] Ieri am mers, cu clasa, să vizităm un colhoz. Un alt profesor, care este agronom, a venit să ne ţină lecţii […].
La revedere, dragă tăticule.
Te sărut cu mult drag.

Setanka.

Puţin câte puţin, amintirea mamei se estompează. De acum înainte, şcoala ocupă un loc important în viaţa Svetlanei – e atât de ocupată. Ca toţi copiii din Uniunea Sovietică, visează să fie pionieră. În sfârşit este acceptată şi, cu emoţii, repetă jurământul: „Acum, că intru în rândurile pionierilor, jur solemn în faţa colegilor să-mi iubesc patria din toată inima. Sunt gata să-mi dau viaţa pentru poporul meu, dacă trebuie.“ Defilează în răpăit de tobe, în sunet de goarnă şi are cravată roşie. Cravata aceasta e un adevărat simbol. Chiar şi mai târziu, la universitate, va continua să-şi lege eşarfa ca pe cravata de pionier.

Svetlana ţine neapărat să fie ca ceilalţi, deşi ştie că este diferită, mai bună. Profesorii slugarnici subliniază şi mai mult această diferenţă. Este

aleasă din oficiu să-şi reprezinte colegii. În naivitatea ei de copil, îi povesteşte tatălui:

25 septembrie 1934

Zilele trecute, pionierii s-au adunat la redacţia ziarului Izvestia.

Eu am citit apelul adresat pionierilor să-i ajute pe cei mai mici la sarcinile lor. La început mi-a fost frică şi nu voiam să vorbesc, apoi, într-un final, am făcut-o şi încă destul de bine. Nu a fost chiar aşa de rău.

Nu mai am ce să scriu, dragă tăticule! Te sărut cu mult drag.

Setanka.

Pionierii, semnul unei apartenenţe, noua ei familie. Nu mai are nevoie de părinţi – Partidul şi Lenin i-au înlocuit. Noua lor casă este URSS-ul, iar scopul lor în viaţă, construirea unui viitor mai bun.

Stalin îi răspunde fiicei lui:

Dragă Setanka!

Am primit scrisoarea ta din 25 septembrie. Îţi mulţumesc că nu-l uiţi pe tăticul tău. Eu sunt bine, sănătos, dar mi-e dor de tine. Ai primit rodiile şi piersicile? Îţi mai trimit dacă porunceşti. Spune-i lui Vasea să-mi scrie şi el. Şi acum, rămas bun. Te sărut cu toată dragostea.

Tăticul tău.

În iunie 1935, starea sănătăţii mamei lui Stalin se înrăutăţeşte şi el îi trimite copiii. Svetlana o cunoaşte pe bunica Keke. Scrie de la Tiflis:

Am mers de mai multe ori la bunica. Mi-a plăcut mult. O iubesc şi o să mai trec s-o văd.

Svetlana învaţă deja să spună ce-i place tatălui ei să audă. De fapt, o sperie femeia aceasta bătrână îmbrăcată în negru, ca o călugăriţă, întinsă în odaia ei monahală, care contrastează puternic cu cadrul somptuos al palatului guvernamental. Copiii stau în casa lui Beria. În săptămâna petrecută la Tiflis, nu au văzut-o decât o dată pe bunica lor, în compania Ninei Beria. Comunicarea era dificilă, bunica nu vorbea decât gruzina, iar Iakov servea drept interpret. Emoţionată, bătrâna ţărancă i-a îmbrăţişat unul câte unul şi le-a oferit ciubuce. Apoi au făcut o fotografie de familie şi fetiţa s-a bucurat că s-a întors la Moscova.

Svetlana agaţă un nou ordin pe peretele din sufragerie:

Îi ordon prim-secretarului meu să mă ducă la teatru în seara asta!

Hoziaika[41] *Setanka*

Stalin îl trimite repede pe generalul Vlasik cu răspunsul:

Mă supun stăpânei mele.

I. Stalin

În aceeaşi seară, iată-i în loja imperială de la Balşoi, locul cel mai important din ţară. Pentru Svetlana, e ca şi când ar fi o eroină din *Război şi pace*. În spatele lor, Mikoian, Molotov, Kirov. Lui Stalin îi e groază de ieşirile în doi, trebuie să fie cel puţin trei, şi chiar mai bine de-atât, toată curtea lui – curtea ţarului roşu.

Stalin întinde mâna spre separeul lui Kazbek, aprinde o *papiros*. Spectatorii din sală se întorc spre ei, le zâmbesc. Conducătorul se implică şi în cultură. „Salută, Svetocika“, îi spune el pe un ton încurajator. Ea se ridică, ca o suverană, salută parterul.

Svetlana are şi alţi „secretari“, observă Marusia. „După tatăl ei, urmează Molotov, Kaganovici, Ordjonikidze, Kirov şi încă vreo câţiva. De Kirov o leagă o prietenie aparte, poate pentru că I. îi arată multă prietenie şi îi este apropiat.“

După moartea Nadiei, Kirov, numit prim-secretar la Leningrad, a devenit oaspetele preferat al lui Stalin şi al Svetlanei. Om cu o fire veselă, cântă cât îl ţin plămânii, spune glume, face farse ca s-o amuze pe fetiţă, o duce la spectacole de balet. El preferă balerinele. Kirov are grijă de Svetlana, dar are grijă şi de prietenul lui, Iosif. „Eşti ca fratele meu“, îl măguleşte Stalin. „Ai grijă de mine ca de un copil.“

Stalin îi pândeşte pe cei din anturajul său ca să descopere cel mai mic cusur: asul din mânecă este o armă puternică. Cunoaşte toate slăbiciunile colaboratorilor săi. Pauker este homosexual, Ejov, bisexual, Iagoda se culcă cu nora lui Gorki, Molotov îşi iubeşte prea mult soţia, Hruşciov, prea mult fiul, Beria, prea mult fetiţele abia ajunse la vârsta pubertăţii. Nu-l va aresta pentru pedofilie, îl păstrează. Kirov îi face avansuri divei de la Balşoi, aceeaşi Davidova aflată la dispoziţia lui. Stalin ţine minte toate aceste

lucruri şi pregăteşte momentul în care va lovi. Fără nici un semn prevestitor, mizând pe efectul-surpriză.

„Kirov a devenit persoana care reuşea cel mai bine să stabilească legături simple şi familiale cu I. şi să-i ofere căldura şi confortul moral care îi lipseau“, scrie Marusia Svanidze cu naivitate în jurnalul ei.

Svetlana îşi petrece vacanţa în compania lui Kirov pe un iaht al tatălui ei, dar nu ştie că va fi ultima. Într-o fotografie, ea poartă un guler marinăresc, tatăl stă lângă ea şi Kirov, în spate, cu o cască de căpitan pe cap, un om care plesneşte de sănătate.

Curtea ţarului roşu se schimbă imperceptibil. *Diadia* Buharin este îndepărtat, i-a lăsat Svetlanei vulpoiul roşcat. Iagoda a fost înlocuit de un pitic, Nikolai zis şi Kolea Ejov, cel cu privirea blândă de copil. Ceea ce tata îi spunea mai demult lui Iagoda, acum îi spune piticului: „Kolea, gustă.“ Tata închină un pahar cu toată lumea, chiar şi cu Svetlana. Ea are în pahar suc de merişoare. „În sănătatea ta, *papocika*.“

Unchiul Beria s-a mutat într-o dacea învecinată. Svetlana e încântată, poate să-l vadă mai des pe fiul lui, Sergo. *Diadia* Kirov l-a înlocuit pe Buharcik în inima fetiţei. „Unchiule, unchiule!“, strigă Svetlana şi i se aruncă în braţe de îndată ce ajunge de la Leningrad. Atunci Kirov o învârte prin aer cu braţele întinse, până îi vâjâie capul, jocul acesta se numeşte „de-a avionul“.

Într-o zi, agaţă pe perete un nou ordin adresat tatălui ei: „Îţi ordon să vii la Zubalovo cu secretarul meu, Kirov.“

Dar de data aceasta tatăl nu i se va mai supune micii lui *Hoziaika*. Are deja un alt scenariu pregătit în minte. Pe 1 decembrie 1934, Kirov este împuşcat la Institutul Smolnîi, biroul lui de la Leningrad.

Notă

41. Mica şefă.

10
Zazie în metrou

Oare Stalin a ordonat în secret asasinatul „fratelui mult-iubit“, Kirov? Avea nevoie fostul seminarist de acest sacrificiu care aminteşte de Avraam?

„Acum, după Nadia şi Kirov, nu mai am pe nimeni, mă simt ca un copil orfan“, îi mărturiseşte el cumnatului său, Alioşa Svanidze, ştergându-şi o lacrimă.

Moment de sinceritate sau teatru? Curând, Alioşa va afla pe pielea lui că dictatorii nu încearcă sentimente de milă decât faţă de ei înşişi.

Stalin va profita din plin de moartea lui Kirov. Organizează funeralii naţionale, îi poartă chiar el sicriul pe umăr, ordonă să fie înmormântat în incinta Kremlinului, îl sărută pe gură. Mulţi şi-ar da viaţa pentru un asemenea sărut…

La Moscova, evenimentele se vor precipita atunci cu viteza unei avalanşe. Începe marea *cistka*, epurarea. Cad capetele celor mai importanţi colaboratori ai lui Stalin. *Diadia* Abel Enukidze, naşul Nadiei, s-a dovedit a fi terorist. Zinoviev şi Kamenev sunt arestaţi sub acuzaţia că sunt troţkişti şi evrei periculoşi, bănuiţi că au complotat cu străinii. De altfel, şi-au mărturisit fapta, dar cine nu ar mărturisi, într-atât şi-a perfecţionat NKVD-ul tortura.

Pentru Svetlana, aceasta înseamnă un singur lucru: e mai bine să nu te ataşezi prea mult de oameni, ca să eviţi suferinţa despărţirii. Riscă să dispară din peisaj de pe o zi pe alta. Ca mama ei.

Totuşi, există o persoană care o consolează: credincioasa ei *niania*. În aprilie 1935, Svetlana îi pregăteşte o surpriză cu ocazia împlinirii vârstei de cincizeci de ani: o petrecere în apartamentul tatălui ei. Toată familia iubitoare a venit cu un mic cadou. Tata i-a oferit Aleksandrei Bîcikova o pălărie şi ciorapi de lână, articole de negăsit în magazine.

Atmosfera e veselă, Rusia sovietică a acceptat o provocare: a fost inaugurată prima linie de metrou din Moscova. Oraşul nu vorbeşte decât despre culoarele sale de marmură, despre sculpturi, despre candelabre. *Diadia* Kaganovici, responsabil cu construirea ei, i-a adus Svetlanei zece bilete. Svetlana cea isteaţă îi trimite imediat un ordin prim-secretarului ei:

Solicit o plimbare cu metroul în compania prim-secretarului meu, a doicii şi a mătuşilor mele.

Şefa Svetlana

Mătuşile aplaudă cu entuziasm. Dar curtea ţarului roşu îşi pierde imediat buna dispoziţie. Cum adică să facă o plimbare? În plină luptă împotriva teroriştilor, în timp ce complicii lor se plimbă, poate, în libertate? Micuţa să se ducă singură cu mătuşile, dacă vrea.

Mica şefă se încruntă, semn clar de nemulţumire: „Şi voi credeţi că *Hoziaika* e mulţumită de un asemenea răspuns?“

Svetlana, asemenea tatălui ei, începe să vorbească despre sine la persoana a treia. Şi, cum este şi o mică actriţă, începe să se smiorcăie:

— O să mă duc cu *papocika*. Toţi copiii merg cu metroul cu părinţii lor.

— N-am ce face, ordinul e ordin, răspunde Stalin cu un zâmbet poznaş.

Convocat imediat, Lazar Kaganovici mai are puţin şi face un atac. Fostul cizmar devenit comisar la Transporturi năduşeşte din greu. Sugerează timid:

— Tovarăşul *Vojd* ar putea vizita metroul noaptea, când este închis pentru pasageri.

— Noaptea fetiţa mea doarme, se supără Şeful.

Ca de obicei, Pauker găseşte o altă soluţie:

— Am putea ordona închiderea temporară a metroului.

— Nu se poate. Fata mea trebuie crescută ca toţi ceilalţi copii din Uniunea Sovietică!

Iată că mica trupă se deplasează cu limuzinele în Piaţa Crimeii şi intră la metrou. Pauker şi Iagoda le deschid curajoşi calea, gata să-şi protejeze eroicul şef cu propriile trupuri. În spatele lui, micuţa Svetlana ţopăie şi tropăie, încântată de o asemenea aventură. Kaganovici, cu medaliile lui zornăitoare, şi Molotov, mut ca un peşte, încheie plutonul.

Când vede scările rulante, Svetlana are ameţeli. O strânge tare de mână pe doica ei.

— Nu-ţi fie frică. Tata e în faţă, o linişteşte mătuşa Jenia.

Mătuşa Marusia îl ţine de mână pe Vasili, speriat şi el de toată această agitaţie.

Ce splendoare! Svetlanei i se taie respiraţia. Nu a călcat niciodată într-o biserică, dar aşa îşi imaginează frumuseţea ei. Un palat subteran gigantic cu cupole ovale, mozaicuri, coloane de marmură şi aur, basoreliefuri luminate de mii de candelabre.

La staţia Ohotnîi Riad îi aşteaptă o surpriză. Încă de la coborârea din vagon, pasagerii îl recunosc pe *Vojd* şi se grăbesc să-l salute şi să-l felicite. Stalin, radios, le strânge mâinile muncitorilor. În busculadă, Marusia este împinsă într-un stâlp. Fervoarea mulţimii e aşa de mare, încât un candelabru este răsturnat, dar nimeni nu se supără, se mai întâmplă.

Potemkin în versiunea NKVD este deja bine pus la punct. Dispoziţiile lui Iagoda fuseseră respectate întocmai. Staţia a fost evacuată în timp record şi umplută cu cekişti. Băieţii aceia sunt bine antrenaţi. „Tovarăşul Stalin a venit personal să inspecteze metroul. Pasagerii au izbucnit în urale spontane adresate *Vojd*-ului“, se poate citi a doua zi în *Pravda*. Cineva mai perspicace decât o fetiţă de nouă ani şi-ar fi dat seama că ceva din aspectul acelor „pasageri“ puţin prea bine îmbrăcaţi este suspect…

Însă ţarul roşu a fost mai puţin naiv decât Marea Ecaterina. Dintr-o privire, şi-a recunoscut oamenii. Spectacolul acesta are drept scop să le uluiască pe femei, mai ales pe apetisantul „trandafir din Novgorod“, Jenia Allilueva, ca să aprecieze dragostea simplului cetăţean faţă de sfântul Şef. Marusia cea îndrăgostită nu a văzut nici ea decât ceea ce voia să vadă: că obiectul admiraţiei ei este venerat de întreaga naţiune!

11
Poporul îl iubeşte pe Vojd

Foarte curând, ţarul roşu nu mai are nevoie de Potemkin ca să devină o legendă vie. Cu cât creşte teroarea în Uniunea Sovietică, cu atât ţara îşi adoră mai orbeşte conducătorul. Cetăţenii simpli, poeţii, scriitorii sunt cuprinşi de o isterie colectivă. Sculptorii îi cioplesc statui, din piatră, din lemn, din bronz. Pictorii îl înfăţişează cu ochii arzători, cu mustaţa mândră. Apare pe toate clădirile, în clase, birouri, gări, cămine, în toată ţara. Copiii ruşi cunosc chipul lui Stalin mai bine decât pe al propriului tată. Întreg poporul îi închină imnuri, la teatre se joacă piese în cinstea lui. Curând, zece, cincisprezece, şaptesprezece oraşe îi vor purta numele. Vreo sută de uzine, două regiuni, trei sectoare, patru lanţuri muntoase. Stalin, călăuza lor mult-iubită, este artizanul fericirii şi al viitorului luminos al întregii naţiuni.[42]

Svetlanei i se pare pe deplin justificat, dat fiind că tatăl ei este cel mai bun tată din lume. În afişe, tata e diferit de cel din realitate. E mai înalt, frumos bronzat şi nu se ghicesc micile găuri din piele. Mustaţa şi părul nu le are roşcate, ci aproape negre. Nu i se vede mâna bolnavă.

Cu atât mai bine, pe cel real îl are doar pentru ea.

Tatăl ei nu e numai al ei, ci a milioane de cetăţeni. Svetlana face din acest lucru un titlu de glorie, dar este şi un motiv de gelozie, pe care trebuie să-l ascundă cu orice preţ, pentru că nu este un sentiment nobil.

În decembrie 1935, o fetiţă de vârsta ei, Mamlakat Nahtangova, a fost numită cea mai bună culegătoare de bumbac dintr-un colhoz tadjik. Deşi bumbacul se culege de obicei cu o singură mână, fetiţa a folosit ambele mâini şi colhozul ei a depăşit norma. Întrucât era prea mică să primească Ordinul „Lenin“, tata Stalin a ţinut s-o recompenseze personal, oferindu-i un ceas de aur.

Cineva ar fi trebuit să remarce că era o poveste cusută cu aţă albă – un copil care culege tone de bumbac, pe care mai mulţi adulţi nu le-ar fi putut ridica –, dar toată lumea tace. În vremurile acestea, e periculos să pui întrebări şi cel care îndrăzneşte să se îndoiască în Uniunea Sovietică nu ştie niciodată ce i se poate întâmpla.

Cu toate acestea, în câteva zile mutrişoara fetiţei din Buriatia, turtită şi rotundă ca o lună, cu ochi oblici, cu baticul pe cap, face înconjurul lumii. În manualele şcolare, în ziare, pe ziduri, în tramvaie, peste tot sunt fotografii cu Stalin alături de mica stahanovistă.

— *Papocika*, lasă-mă să culeg bumbac în Gruzia, imploră Svetlana.

— De ce?

— Mi-ar plăcea să fiu şi eu celebră ca Mamlakat.

— Tu eşti deja celebră, micuţă *vorobei*[43]. Eşti fiica lui Stalin.

Nu se cuvine să fie geloasă, tăticul ei – trebuie să recunoască – este tatăl unei familii care se întinde de la Marea Baltică până la Marea Neagră, din nordul Kamceatkăi până la Oceanul Pacific. Şi această familie numără cel puţin 175 de milioane de fraţi şi surori.

La şcoală, Svetlana simte ceva în neregulă în relaţiile cu colegii, dar se obişnuieşte: „Mi-e indiferent că mă urăşte toată lumea, dacă mă iubeşte tata! “, îi spune ea de la înălţimea celor nouă ani mătuşii Marusia. „Dacă tata mi-ar cere să mă duc pe Lună, m-aş duce! “

Are un mod de a se exprima care provoacă amuzamentul. Nu spune „mă joc“, ci „mă distrez“, nici „sunt încântată“, ci „dau frâu liber entuziasmului“; nu „am plâns“, ea „varsă lacrimi“. Profesorii o complimentează pentru asiduitatea de care dă dovadă în toate activităţile ei. Asemenea tuturor copiilor din URSS, îl admiră pe Pavlik Morozov, micul pionier de treisprezece ani care l-a denunţat pe tatăl lui culac la Ceka, pentru că ascunsese o căldare de cereale în hambar. Tatăl culac a fost împuşcat, vecinii culaci l-au răzbunat şi l-au ucis pe fiu. Svetlana a plâns. Stalin i-a pedepsit pe ucigaşi şi i-a deportat în Siberia. A pus să fie ridicate în toate oraşele statui ale lui Pavlik Morozov, acest nou sfânt sovietic, ceea ce nu-l împiedică să-şi mormăie în mustaţă cuvinte care nu-i sunt destinate Svetlanei: „Ce secătură! Auzi, să-şi toarne părinţii! “

Tata nu mai doarme la Zubalovo, dar continuă să aibă invitaţi. Gorki este mereu un oaspete de seamă. Vine însoţit de nepoata lui, Marfa.

Într-o zi, când Marfa intră în camera Svetlanei, o găseşte tăind o rochie neagră împodobită cu perle.

— Ce faci?

— E rochia mamei mele, ea a murit şi vreau să-i fac o rochie de doliu păpuşii, spune Svetlana şi izbucneşte în lacrimi.

— Eu tocmai l-am pierdut pe tata. Şi acum mi-e frică să nu moară bunicul de durere.

— Eu îl iubesc aşa de mult pe tata, încât uneori doare, îi mărturiseşte Svetlana.

Şi încep amândouă să plângă în hohote. Din aceste lacrimi împărtăşite se va naşte o lungă prietenie, până când cele două fete se ceartă pentru că sunt amândouă îndrăgostite de acelaşi băiat…

Svetlana şi Marfa îşi petrec tot timpul liber împreună, îşi împărtăşesc toate secretele. După şederea la Capri, viaţa la Moscova i se pare tristă Marfei, nu-i plac toţi bărbaţii aceia siniştri care îi invadează casa. Mai ales „baca aia mică“, Iagoda, care îi oferă orhidee mamei. Bunicul ar vrea să se întoarcă şi el în Italia. Nu-şi revine după moartea fiului său. Sigur, bea prea mult, dar în Rusia toată lumea bea, şi ţarii, şi mujicii, şi nu mai moare nimeni.

— Cum a murit tatăl tău? Din cauza alcoolului? se interesează Svetlana.

— Se întorcea de la o cină de la Iagoda şi, cum îi era cald şi transpira rău, colegii l-au lăsat pe o bancă să se răcorească. A răcit.

În orice caz, acesta a fost diagnosticul medicului legist al Kremlinului.

În URSS, o mică răceală de mai se putea dovedi fatală.

Note

42. Edvard Radjinski, *Joseph Staline*, Le Cherche-Midi, Paris, 2011.

43. Vrăbiuţă.

12
Duşmanii poporului

1935–1937 sunt anii în care Stalin, ajutat de piticul sângeros Ejov – şi cu colaborarea entuziastă a tovarăşilor celor mai apropiaţi, Molotov, Voroşilov, Kaganovici, Malenkov, Mikoian, Hruşciov, Beria –, pune în aplicare planul cincinal de crime. Cu cote şi recompense, cum merită bunii stahanovişti.

Mai multe evenimente o vor marca pe Svetlana. Mai întâi, ca un semn rău, cel mai mare avion din lume, Tupolev Maksim Gorki, mândria sovieticilor, se prăbuşeşte cu cei patruzeci şi nouă de pasageri de la bord în timpul zborului inaugural. Vasili, pasionat de aviaţie, îl vizitează în ajun şi-i admiră salonul panoramic, sala de proiecţie, laboratorul fotografic, staţia radio. Îi spune Svetlanei: „Într-o zi, o să fiu pilot şi o să te iau cu mine printre nori.“

După aceea, în iunie 1936, scriitorul care a dat numele acestui avion, marele Maksim Gorki, moare şi Svetlana aude zvonuri că ar fi mâncat bomboane otrăvite, aşa că acum nu mai vrea să mănânce bomboane.

Pentru Lenin existau „idioţii utili“, pentru Stalin există morţii utili. Kirov a fost unul dintre ei, Gorki este al doilea. Stalin decretează zi de doliu naţional, şcolile s-au închis şi toată clasa Marfei a primit încuviinţarea să-i aducă un ultim omagiu bunicului ei. La înmormântare au participat patru văduve: trei ale tovarăşului scriitor – cea legitimă, cea obişnuită şi intriganta baroneasă Budberg, amanta sa – şi a patra, frumoasa Timoşa, nora lui. Chiar în spatele ei se vedea capul lui Iagoda, iar în spatele lui, cel al diabolicului Ejov.

A doua zi, un necunoscut a comis un atentat asupra mumiei lui Lenin. S-a strecurat în Mausoleu şi, cu o piatră, a spart vitrina şi a profanat cadavrul. Doamna Ilici a venit înlăcrimată să discute cu tata.

— Iosif Vissarionovici, cât timp îl mai expunem aşa în ochii gloatei? Nu putem să-l îngropăm cu demnitate?

Tata i-a ţinut atunci o predică tovarăşei Krupskaia:

— Nadejda Konstantinovna, nu înţelegeţi nimic din simbolistică! Dacă îţi împarţi patul cu Lenin nu înseamnă şi că pricepi leninismul. Dacă ne mai deranjaţi, îi găsim altă văduvă tovarăşului Lenin.

Stalin i-a promis că-l va găsi pe autorul acestui act de lezmajestate. Într-adevăr, a fost rapid prins şi împuşcat. Stalin sporeşte imediat dispozitivul de securitate şi Kremlinul se transformă în garnizoană militară, cu un cordon de soldaţi de nouă kilometri – distanţă care îl separă de Kunţevo.

— Tăticule, pe tine nu o să te profaneze nimeni, nu? – Svetlana vrea asigurări. În Rusia te iubeşte toată lumea, nu?

— Ruşii i-au ucis pe ţari, sunt în stare să mă doboare şi pe mine. Trebuie să fiu permanent în gardă.

Din fericire, graniţele ţării sunt închise ermetic. La şcoală li se spune că e pentru siguranţa lor: patria este în pericol. Ce păcat că tata are atâţia duşmani! Câţi sunt oare? O mie, două mii, douăzeci de mii? Într-o zi Svetlana va afla că sunt douăzeci de milioane.

În iunie 1937, când represiunea atinge apogeul în toate regiunile URSS-ului, moare bunica Keke. Stalin ezită să meargă la înmormântare. Pentru a salva aparenţele, ar trebui să se adapteze la sacrul ritual gruzin. Acolo oamenii cred încă în existenţa tovarăşului Dumnezeu. Dar în Caucazul său natal oamenii ştiu să se şi răzbune. Atunci îi explică Svetlanei că nu poate lăsa cârma ţării, căci duşmanii sunt pretutindeni. Se mulţumeşte să trimită o coroană funerară: „Pentru *matuşka* mea dragă, fiul ei devotat Soso – Iosif Djugaşvili.“

În ciuda acestor momente dificile, pentru Svetlana sunt cele mai frumoase zile din viaţa ei. Dorinţa ei cea mai arzătoare – aceea ca tata să uite de grija de duşmani şi să fie numai al ei – se îndeplineşte: tata vina la cină în fiecare seară. Pe la opt seara, pasul lui greu răsună pe culoarul de la Kremlin, apoi Svetlana îi aude vocea gravă şi veselă: „Unde e *Hoziaika* mea?“

Când sunt doar ei doi, cina e simplă: borş, ou fiert, caşă, varză, sfeclă roşie, compot, fructe. Pentru tata, mâncarea vine de la laboratorul Ceka,

sigilată cu celofan. Generalul Vlasik o adulmecă. Deşi nu a făcut cursuri de chimie, se pricepe la otrăvuri. Ştie că otrava pentru şobolani miroase a migdale prăjite, la fel şi acidul prusic şi cucuta. Arsenicul miroase a putregai, iar apa de lăcrămioare, care se poate transforma în otravă, a ciocolată fiartă.

Stalin a luat în greutate, dar nu se compară cu comesenii lui: Hruşciov, Voroşilov, Malenkov, Jdanov, şi acum mai e şi Beria, care se împlineşte. Tatei îi place să-şi tachineze colaboratorii, pentru că nu suportă oamenii graşi:

„Medicii se încăpăţânează să mă facă să slăbesc. Iar vouă parcă v-ar cere să vă îmbuibaţi. Ce-ar spune poporul dacă v-ar vedea aşa de umflaţi?“

Cu aceasta li se adresează mai ales lui Malenkov şi lui Hruşciov, care răsuflă greu şi asudă când merg, aşa de greu le e să se mişte. Pe *diadia* Lazar Moiseevici tata l-a pus să-şi radă barba: „Kaganovici, n-am nevoie de un rabin lângă mine!“ Nimeni nu scapă de controlul lui.

Dar el i se supune cu plăcere micuţei *Hoziaika*:

Îi reamintesc pentru a patra oară secretarului meu:
Folosirea ţigărilor este interzisă în tot Kremlinul. Dacă o să continui să fumezi, o să mă plâng bucătarului.

Stalin renunţă la ţigări. Scoate pipa şi trage din ea în gol sau jupoaie ţigările Kazbek şi îşi umple uşor pipa. Un mic exerciţiu de calmare a nervilor.

Când tatăl ei vorbeşte, ceilalţi tac. Uneori *diadia* Voroşilov vrea să-şi spună părerea, dar tata îl întrerupe imediat: „Taci, imbecilule!“

Discuţiile politice o plictisesc pe Svetlana. Îl trage de mânecă pe tatăl ei:

— *Hoziaika* le ordonă secretarilor ei să nu mai muncească în timpul mesei!

— Şşş! Stalin le face semn colegilor lui să tacă. Ordinul e ordin.

O iubeşte şi fetiţa îl iubeşte la rândul ei – cu devotament şi o supunere poznaşă. Se agaţă de gâtul lui şi, guralivă, îi povesteşte ce a făcut la şcoală în ziua aceea. Deseori Stalin o ajută să-şi facă temele. Nu spune niciodată „nu ştiu“, ci „hai să lăsăm întrebarea asta deoparte“ sau „mai uită-te pe

întrebare“. Dar la majoritatea problemelor găseşte imediat soluţia, chiar şi la subiectele dificile ca acesta: „De ce l-au asasinat duşmanii pe Gorki?“

În afară de povestea cu bomboanele otrăvite, Svetlana nu ştie nimic despre moartea scriitorului; atunci îi spune el ce trebuie să scrie: „Pentru că scria cărţi minunate, dar a avut loc un complot troţkisto-zinovievist şi altele buhariniste care voiau să răstoarne statul sovietic.“[44] A doua zi, Svetlana va lua 20 din 20.

Alte subiecte tratează minunatele progrese ale ţării ei: electrificarea satelor sau construirea de oraşe noi precum Magnitogorsk, cei şapte zgârie-nori care ţâşnesc din pământ la Moscova, cel mai mare hotel din lume, legendarul Moskva.

Catedrala Hristos Mântuitorul a fost dinamitată pentru a fi înlocuită cu Palatul Sovietelor. Le Corbusier a fost invitat la Moscova să-şi împărtăşească arta clădirilor pe stâlpi de consolidare. Străinii care simpatizează comunismul sunt bine-veniţi. Poetului Osip Mandelştam, care şi-a permis să compare această bijuterie arhitectonică cu un „palat de cristal pe picioare de găină“, i s-a interzis să publice. Anul următor, poezia lui despre Călăuză şi „mustaţa lui ca un gândac“ îl va costa viaţa.

În vremea aceea, jazzul şi comediile muzicale stârnesc mari pasiuni. În ele este deplânsă soarta muncitorilor occidentali exploataţi de capitaliştii crânceni. Se aleargă de la o şedinţă la alta, de la o întrunire a partidului la alta a Komsomolului[45]. Sunt blestemaţi duşmanii poporului, este lăudat NKVD-ul, care îi demască. Tinerii care vor să demonstreze că-i preocupă pacea în lume doresc cu toţii să lupte în Spania împotriva fascismului. În semn de solidaritate cu republicanii spanioli, fetele poartă o bască mare până la ochi, iar băieţii, o şapcă albastră cu panglică roşie. Toţi băieţii vor să devină „şoimii lui Stalin“. Aviatorii, elita, cântă: *Pervim delom, pervim delom samoletîi, nu, a devuşki – patom*.[46]

Pentru Vasili nu există această prioritate: şi fetele, şi avioanele ocupă acelaşi loc. Face o şcoală de piloţi şi-şi petrece mare parte din timp bând sau organizând orgii la Zubalovo cu colegii lui, nimeni alţii decât fiii lui Hruşciov, Mikoian şi Kaganovici – tinerii sovietici de bani-gata, cărora li se alătură democratic şi gărzile lor de corp.

Viaţa Svetlanei este plină; totuşi, observă câteva lucruri greu de înţeles. Oamenii din anturajul ei încep să dispară. O colegă de clasă, apoi o alta, o mătuşă, un unchi, un văr. Svetlana nu bănuieşte ce teroare domneşte în ţară, nu aude hohotele de plâns din spatele zidurilor, inima bătând când cineva ciocăne la uşă în miez de noapte. Până într-o zi când o prietenă vine la şcoală în lacrimi.

— Ce s-a întâmplat?

— Azi-noapte ne-au trezit doi domni şi i-au zis lui tata: „Ai un sfert de oră să te îmbraci.“ Au scotocit prin apartament, au golit sertarele, au răsturnat mobilele, au sfâşiat plapuma. Mama i-a pregătit plângând lui tata haine călduroase. Tata a sărutat-o, mi-a spus să mă duc înapoi la culcare şi a plecat cu domnii ăia.

— Unde a plecat?

— Asta am vrut să aflu şi eu azi-dimineaţă. Dar mama a spus doar: „În locul de unde nu mai primim veşti.“

Fetiţa a început să plângă şi Svetlana a luat-o în braţe:

— O să-i spun lui tata să se întoarcă foarte repede, o să vezi.

— Vorbeşti tu cu el? O să mi-l aducă înapoi pe tata? Eşti drăguţă, Svetlana.

Nu i se oferă imediat ocazia să vorbească cu tatăl ei. Îi mărturiseşte doicii:

— N-ar trebui să mă duc acasă la prietena mea s-o încurajez?

— Nici nu se pune problema să frecventezi asemenea oameni! răspunde doica agitată.

La şcoală, o altă prietenă vorbeşte cu Svetlana. De data aceasta, mama fetiţei a fost arestată. Se gândeşte la propria mamă, care a murit de aproape cinci ani şi de care îi este tare dor.

— Poate nu a plecat pentru mult timp mama ta.

— Atunci de ce mi-a zis: „Când o să mă întorc, o să fii deja mare, Maşa, şi poate nu mă vei mai recunoaşte“? Crezi că e posibil să nu-ţi recunoşti mama?

Seara, Svetlana găseşte în sfârşit momentul oportun să-l întrebe pe tatăl ei:

— Unde pleacă părinţii când îi ia poliţia?

— Despre ce vorbeşti, vrăbiuţa mea?

— O colegă de clasă mi-a spus că tatăl ei a fost arestat. *Papocika*, poţi să-i spui unchiului Lara să-l elibereze? Eu aş fi foarte tristă dacă te-ar lua pe tine…

— Cum se numeşte prietena ta?

— Liuba.

— Şi ştii unde stă?

— Da, m-a invitat la ziua ei luna trecută.

— Scrie-mi aici numele şi adresa ei. Stalin o să le ceară serviciilor să se informeze. Dacă se dovedeşte că părinţii ei au fost nedreptăţiţi, o să remediem rapid situaţia. Dacă oamenii noştri au făcut o greşeală, vor fi pedepsiţi. Stalin o să se ocupe personal, vrăbiuţa mea. Poţi să-ţi linişteşti prietena.

— Mama altei colege a fost şi ea luată de poliţişti. Când a plecat, şi-a luat mai multe paltoane pe ea. Aşa de frig e în Siberia? Poţi s-o aduci înapoi, tăticule? Prietena mea e singură, nu are nici măcar doică.

— Scrie-mi şi numele ei.

Svetlana se aruncă la pieptul tatălui ei.

— Mulţumesc. Te iubesc aşa de mult, *papocika*!

— Şi eu te iubesc, vrăbiuţa mea cu inimă bună.

Svetlana nu va şti niciodată că, după câteva minute, Stalin îl cheamă pe unul din cekiştii lui Ejov şi-i întinde hârtia cu scrisul ei de copil:

— Să se ocupe organele de astea. Şi să nu mai calce niciodată în şcoala noastră copilul vreunui duşman al poporului!

Câteva zile mai târziu, Svetlana îi cere iar tatălui ei să intervină pentru o prietenă.

— Tăticule, tatăl Galiei a fost arestat în noaptea asta. Sigur e o greşeală a poliţiei.

De data aceasta, va declanşa mânia dictatorului. Nu răspunde imediat, stă cu ochii aţintiţi în farfurie. Mirată, Svetlana insistă:

— O cunoşti pe Galia, îl cunoşti şi pe tatăl ei. E imposibil să fie vinovat.

Stalin o fixează cu privirea pe fiica lui:

— Dar cum faci de ai mereu prietene ai căror părinţi sunt în închisoare?! [47] Ţine bine minte un lucru: NKVD-ul nu greşeşte niciodată.

Tatăl ei nu i-a vorbit niciodată pe tonul acesta sec. Svetlana începe să plângă.

— Ţin aşa de mult la Galia!

Tata schimbă tonul:

— Svetocika, ascultă-mă bine! Poate că mai demult ai iubit pe cineva, dar într-o zi eşti obligată să te întorci împotriva acelui om. Nu vrei ca revoluţia să eşueze, nu?

Svetlana, care crede cu tărie în revoluţie, cedează. Este nedumerită. Speră s-o lămurească:

— Tatăl Galiei nu a făcut revoluţia cu tine?

Tatăl ei bate cu pumnul în masă:

— Da, mi-a fost tovarăş de arme şi chiar prieten! Dar m-a trădat, înţelegi? A devenit contrarevoluţionar! Un trădător! Iar pe trădători trebuie să-i distrugi, să-i striveşti ca pe păduchi, ca pe nişte gândaci!

Nu există o metaforă mai clară de-atât: în URSS, gândacii sunt peste tot, din lipsă de DDT. În toate casele, la Kremlin, în dacea de la Zubalovo şi în dacea de la Soci. Duşmanii sunt inevitabil peste tot.

A doua zi, la şcoală, Svetlana încearcă să adopte o expresie la fel de severă ca a tatălui ei.

— Tatăl tău este un duşman al poporului! îi strigă ea destul de tare ca s-o audă toată clasa.

Colegii, ca la un ordin, se îndepărtează de micuţa Galia. Fetiţa îşi strânge cărţile şi caietele, îşi ia ghiozdanul şi pleacă din clasă plângând.

Svetlana nu o va revedea niciodată. Se consolează repede când Marfa Peşkova vine şi împarte cu ea banca eliberată de Galia.

Curând, nu va mai exista o singură familie în toată ţara care să nu fi fost afectată de teroare. Nimeni nu este cruţat. Sovieticii au învăţat deja să convieţuiască cu moartea şi cu deportarea. Denunţurile ating paroxismul, dând frâu liber instinctelor celor mai josnice ale fiinţei umane. Rusia sovietică a distrus toate normele morale. Muncitorii îşi denunţă directorii, elevii pe profesori, muncitorii din colhozuri pe preşedinţii de colhoz, actorii pe directorii de teatru, infirmierele pe medici, copiii pe părinţii lor, vecinii pe alţi vecini, soţii pe soţiile lor, soţiile pe soţi. Ce ocazie minunată să te descotoroseşti de oamenii care nu-ţi plac! E de ajuns o scrisoare anonimă şi

o viaţă se năruie. La NKVD sosesc zilnic numeroase plângeri şi pentru mii de nevinovaţi asta înseamnă închisoarea sau deportarea. În cazul unui arest, şi restul familiei este condamnată, ca să nu existe nici un martor în viaţă. Este metoda din Caucaz, de teama răzbunării. Bolşevicii demonstrează în fiecare zi că viaţa omenească nu valorează nici măcar o copeică.

Cum ar putea ghici Svetlana că, dintr-o trăsătură de pix, tatăl ei decide viaţa sau moartea unei întregi familii? Kamenev, Zinoviev, Buharin, Iagoda au dispărut cu toţii în subsolul închisorii Lubianka. Copiii lui Stalin nu-i văd în jurul lor decât pe cei care aprobă aceste procese monstruoase. Nimic nu alterează imaginea tatălui. Nici când este arestată Nina Groza, directoarea şcolii. Întotdeauna departe de viaţa reală, Svetlana abia dacă îşi dă seama. Directoarea este înlocuită rapid de blânda Olga Leonova, învăţătoarea de la clasele mici, cu siguranţă mai puţin competentă, dar preferata Svetlanei.

Stalin a învăţat-o deja pe fiica lui, ca pe toţi sovieticii, să se mintă pe sine. Crede cu tărie în virtuţile comunismului, în omul nou, în forţa sovietică, în supremaţia ei în lume. În orice caz, asta i se insuflă la şcoală. Tot la şcoală învaţă copiii ce conducători sunt în dizgraţie – fotografiile lor trebuie ascunse, tăiate din manuale sau din *Marea Enciclopedie*. Atunci, pentru a nu fi luată pe neaşteptate, Svetlana îşi face obiceiul să arunce o privire în fiecare dimineaţă la ultima pagină din *Pravda*, care publică cu litere mici revocările din sânul guvernului tatălui ei. Astfel, anumite dispariţii i se vor părea mai logice…

Cum se petrecere deportarea? Nimeni nu ştie, nimeni nu se întoarce de acolo. Toţi sovieticii au lângă pat când se duc la culcare o valiză plină cu haine călduroase, nu se ştie decât că sunt minus patruzeci, cincizeci de grade în Marele Nord. Paşii pe scări, bătăile în uşă… cui i-a venit rândul? Eroilor Revoluţiei din Octombrie sau duşmanilor ei, bătrânilor bolşevici sau celor neafiliaţi politic, culacilor şi ţăranilor de la colhoz, comisarilor poporului şi intelectualilor, preoţilor şi ateilor, mareşalilor şi simplilor soldaţi, poeţilor şi analfabeţilor, savanţilor şi medicilor? Nimeni nu se simte în siguranţă. Nimeni nu ştie, când se duce la culcare, dacă acea noapte nu va fi ultima.

Svetlana este singura care nu se teme de nimic în ţara aceasta imensă. De Vasili, în cel mai rău caz, care îi mai dă câte o palmă când miroase a votcă şi a tutun.

Note

44. Larisa Vasilieva, *Kremlowskie jieci*, Philip Wilson, Varşovia, 1997.
45. Uniunea Tineretului Comunist (n. tr.).
46. Întâi avioanele, apoi fetele.
47. Svetlana Allilueva, *Une seule année*, p. 134.

13
Drăgăstoasa familie

Când Svetlana împlineşte unsprezece ani, pe 28 februarie 1937, toţii membrii familiilor Svanidze şi Alliluev se strâng în apartamentul de la Kremlin – toată familia reunită. Svetlana îl aşteaptă cu nerăbdare pe fratele ei Iakov, pe care nu l-a mai văzut de un an. În ultima vreme nimic nu mergea între Stalin şi fiul lui mai mare. După căsnicia dezastruoasă cu Zoia, fiica unui preot, tatăl lui îi găsise o partidă bună, Ketuşa, fiica şefului Partidului din Gruzia, dar Iakov s-a îndrăgostit de Olga Golişeva. Supărat, Stalin i-a tăiat ajutorul bănesc. Iakov ajunge să lucreze la calea ferată a centralei electrice „Iosif Stalin“ şi urmează cu hotărâre cursurile la seral ale Academiei de Artilerie.

Mătuşa Marusia îi povesteşte cu plăcere Svetlanei ultimele bârfe, bucuroasă să bage puţină zâzanie în familie:

— Are o nouă cucerire. Se pare că amândouă sunt borţoase, Olga şi cea nouă, Iulia Meltzer, pe care a cunoscut-o prin Staş Redens.

La aflarea veştii, pe Stalin îl apucă o furie din acelea care fac să se cutremure geamurile de la Kremlin şi-i reproşează răspicat cumnatului că a favorizat legătura fiului său cu „evreica aia“.

— Să nu-l prind cu ea pe la mine! E un iresponsabil!

Oare a uitat deja că şi el a părăsit în Siberia o femeie căreia îi făcuse un copil? Pe acest frate vitreg, Constantin Kuzakov, Svetlana, Vasili şi Iakov nu-l vor întâlni niciodată. Devine adjunctul şefului departamentului de Agitaţie şi Propagandă şi, în momentul epurărilor, va ajunge pe lista candidaţilor la Gulagul lui Ejov. Fără un cuvânt, Stalin se va mulţumi să-i taie numele şi să noteze pe margine cu cerneală albastră: „Nu vă atingeţi de Kuzakov.“ Ejov şi Beria nu au mai avut nevoie de nici o altă explicaţie, acest Kuzakov semăna cu Şeful ca două picături de apă.

În timp ce Olga Golişeva naşte un băieţel[48], Iakov şi Iulia vin să sărbătorească ziua Svetlanei la Kremlin.

„Este drăguţă“, scrie Marusia în jurnalul ei, „30-32 de ani, cochetă şi debitează cu aplomb aiureli. E deja la al cincilea bărbat, fără să punem la socoteală… Are ca obiectiv să-şi părăsească soţul şi să facă carieră…“ Observaţia Marusiei e corectă: noua tovarăşă de viaţă a lui Iakov, o frumoasă cântăreaţă dintr-un cabaret mizer din Odessa, speră la ceva mai mult decât la o viaţă anostă alături de soţul ei cekist în *kommunalka*[49] lor. Fiul Călăuzei este blând, nu bea, nu o bate. El e lipsit de ambiţii, ea, nu. „I. nu s-a arătat la faţă“, continuă Marusia, „intenţionat, presupun. Mi-e milă de el. Când mă gândesc, Olga Sergheevna nebună, Feodor, un idiot, Pavel, un debil, Anna şi Staş, nesăbuiţi, Vasea, marele leneş, şi Iaşa, categoric fără caracter…“

Evident, Marusia consideră că familia soţiei lui „I“ e plină de alienaţi scăpaţi de la un azil de nebuni. Singurii normali, după ea, ar fi Alioşa, Jenia şi ea însăşi. Şi micuţa Svetocika, „care compensează orice“[50].

Iosif al ei nu a venit în ziua aceea să-şi sărute fiica, deoarece plenul Comitetului Central îi face o bucurie şi mai mare: îi spune adio tovarăşului său Buharin, care în sfârşit şi-a mărturisit deviaţionismul troţkist. Un asemenea spectacol face mai mult decât sporovăiala femeilor acestora serbede. Mai ales a acestei cumnate insuportabile care se crede scriitoare. Stalin are deja pe birou copia jurnalului ei şi, de puţin timp, i-a decis soarta.

Svetlana a insistat atât, încât Stalin face în sfârşit cunoştinţă cu Iulia. Când observă că de ceva vreme Iakov arată mai bine, poartă o cămaşă curată şi pantaloni călcaţi, o laudă: „Văd că ai grijă de soţul tău.“ La cină, îi dă să guste cele mai bune bucăţele de miel cu furculiţa lui – ceea ce pentru el este un semn de afecţiune.

În 1938, Iulia aduce pe lume o fetiţă, Galina – alintată cu aceste diminutive afectuoase care dau atâta farmec limbii ruse: Galia sau Galocika. Stalin îi spune lui Iakov cu această ocazie: „În sfârşit, ţi-ai luat o soţie cum trebuie.“

În semn de aprobare, le oferă un apartament cu patru camere în luxosul imobil al guvernului, pe strada Granovski, o doică, o bucătăreasă, un şofer, toţi plătiţi de stat, se subînţelege. În fiecare duminică, Iakov merge cu

familia la Zubalovo. Micuţa Galocika va deveni nepoata preferată a Svetlanei.

În schimb, relaţiile dintre Svetlana şi Vasili sunt tot mai încordate. Fratele ei a devenit şi mai dificil decât în adolescenţă. La şaptesprezece ani, intră la o şcoală de aviaţie militară. Era de aşteptat să se cuminţească. Nici vorbă. Se mâniază repede, nu-şi controlează furia, îi linguşeşte cu uşurinţă pe aceia pe care îi va umili mâine. A stricat deja mai multe maşini, îşi conduce motocicleta Harley Davidson de parcă s-ar crede într-un film american. Împarte ţigări, bea, încurajat de un anturaj de paraziţi care profită de generozitatea lui. A ştiut să câştige bunăvoinţa personalului de la Kremlin, aşa încât gărzile de corp devin tovarăşii lui privilegiaţi de băutură. Orgiile de la dacea se prelungesc până dimineaţa. Martoră a exceselor lui, Svetlana i se plânge tatei:

— Iar s-a îmbătat Vasea ieri.

— Dacă o ţii tot într-un chef în loc să munceşti, n-o să obţii niciodată diploma! îl ceartă tatăl lui.

Vasili îi răspunde prompt, pe un ton sfidător:

— Pentru că tu ai diplomă, nu?

Svetlana, respectuoasă din fire, e îngrozită de grosolănia fratelui ei. Nu se simte câtuşi de puţin apropiată de Vasili. Spre deosebire de el, ea nu abuzează de statutul de fiică a lui Stalin. El apelează la numele lui Stalin cu orice prilej. Şi, pe bună dreptate, se aşteaptă să fie tratat în consecinţă. La şcoala de aviaţie, încă din primul an, Vasili trăieşte ca un prinţ: cameră individuală, masa la popota ofiţerilor. Când află tatăl lui, directorul e sancţionat, iar Vasili este transferat la cazarmă şi de acum frecventează cantina elevilor. „O să veghez personal ca fiul meu să nu beneficieze de nici o favoare“, anunţă Stalin. Totuşi, cariera lui Vasili va fi fulgerătoare: la douăzeci şi unu de ani este promovat colonel, iar la douăzeci şi cinci, general de aviaţie.

Stalin i se plânge frecvent cumnatei lui, Jenia: „Ce greu e să creşti copii fără mamă! “

Această femeie tânără şi frumoasă, mereu veselă, devine mângâierea lui în anii grei de după moartea Nadiei. Spune verde în faţă ce are de spus, îndrăzneşte să spună răspicat ce nu merge bine în ţară, îl tachinează fără să-l

măgulească vreodată. Nu se lasă impresionată de acoliţii lui şi într-o zi, pe când stă la masă între el şi Beria, exclamă: „Iosif, spune-i jigodiei ăsteia că dacă mă mai pipăie mult pe sub masă îi sparg ochelarii!“

Stalin râde. Beria nu pare afectat, dar nu-i va ierta niciodată acest afront suferit în prezenţa Şefului. Marusia Svanidze descrie seara în jurnalul ei: „În seara asta, Iosif glumea cu Jenia: i-a spus că s-a îngrăşat mult. A fost foarte afectuos cu ea. Acum, că ştiu tot, îi observ.“

Ea ştie tot… Oare Jenia îi făcuse mărturisiri?

Biata Marusia, nu va avea prea mult timp ocazia să-şi verifice observaţiile. Jurnalul ei se întrerupe brusc pe 21 decembrie 1937, de ziua dragului ei „I“. După-amiază, s-a dus la coafor, şi-a luat pe ea rochia cea mai frumoasă, aceea decoltată, de velur negru, pe care o admira Iosif. Speră că „I“ o va remarca; cu siguranţă, el nu uită niciodată să complimenteze doamnele.

Aşteaptă degeaba. Nici ea, nici soţul ei nu sunt invitaţi la petrecere.

A fost arestată chiar în noaptea aceea, ridicată aşa cum era, cu rochia ei frumoasă de seară…

Note

48. Înregistrat la biroul stării civile cu numele Evgheni Iakovlevici Djugaşvili.

49. Tip de locuinţă la comun apărută în Uniunea Sovietică după Revoluţia din 1917, împărţită de mai multe familii (n. tr.).

50. Edvard Radjinski, *op. cit.*, pp. 387 şi 424.

14
„Mulţumim, tovarăşe Stalin, pentru copilăria noastră fericită“

În fiecare dimineaţă, Svetlana recită acest imn alături de ceilalţi şcolari. Ştiu ei oare că idolatrizează Viţelul de aur? Pentru a alunga eventualele îndoieli, drapelele şi portretele le amintesc că este „prietenul drag al copiilor“. Bărbatul acela frumos, zâmbindu-le din spatele mustăţii şi pipei, debordează de bunătate. Şcolarii sunt primii vizaţi de propagandă, victimele ideale ale distrugerii adevărului obiectiv, înlocuit sistematic de minciuna oficială.

Este vară. Svetlana are unsprezece ani. Apar primele semne ale pubertăţii: şi-a pierdut rotunjimile copilăreşti, s-a subţiat, e înaltă pentru vârsta ei. Gruzinele se maturizează foarte curând. I-au tăiat codiţele, sânii i se zăresc pe sub maiou, şortul lasă la vedere picioarele puternice şi bronzate. Se joacă în grădina de la Zubalovo cu Marfa. Când soseşte tata, ca de obicei, Svetlana se aruncă la pieptul lui, iar Marfa rămâne în spatele lor.

El o respinge cu un aer supărat:

— Sunteţi cumva gimnaste? Nu vă e ruşine să vă expuneţi aşa?! [51]

Stalin intră în casă şi iese cu o pereche de izmene.

— *Babuşka*, o strigă pe doică, fă-i nişte *şarovari*[52], să nu-şi mai arate curul!

— Tată, dar nu mai poartă nimeni aşa ceva! se răzvrăteşte Svetlana.

Tatăl ei se arată inflexibil.

Imaginea picioarelor goale ale fiicei lui îl va irita sistematic. Mentalitatea lui Stalin este tipic gruzină, aminteşte de cea din Orientul Mijlociu. O femeie la locul ei îşi ascunde picioarele, nu-şi accentuează formele. Într-o

altă zi, Svetlana se revoltă din cauza unei rochii care seamănă cu un sac de cartofi.

— Mama ta o purta!

— Poate o purta ea, dar eu nu port aşa ceva!

Svetlana nu înţelege pudibonderia tatălui ei. Ea nu cunoaşte obiceiurile din Gruzia lui natală.

Altă dată, îi smulge bereta de pe cap:

— Ce e asta? O *blini*? Fetele trebuie să poarte batic pe cap, nu clătita asta! Ar trebui să iei exemplu de la mama ta!

— Dar eu nu semăn cu mama. Eu sunt mai sportivă. Mama se căţăra cumva în copaci? Înota? se apără Svetlana.

Tot în perioada aceea încetează să se mai joace de-a stăpâna şi servitorul. Îi scrie la Soci:

Dragă tată,

Nu o să-ţi mai dau ordine, sunt prea mare să mă mai joc aşa. Dar o să-ţi dai seama singur, tăticul meu adorat, că ai mare nevoie de odihnă şi că trebuie să vii aici. Este evident, chiar dacă nu e un ordin.

Ai grijă de tine, dragul meu secretar, te îmbrăţişez din inimă, dragă tată. Sănătate.

Setanka

P.S. Pentru prima oară, îţi trimit o fotografie, ceea ce n-am mai făcut niciodată – două maimuţe într-un bananier: Sveta şi Marfa într-un stejar. Să nu-i spui Marfei că ţi-am trimis-o, altfel o să se enerveze şi n-o să mă mai lase s-o fotografiez.

Te îmbrăţişez încă o dată, tăticule drag.

Dar o altă fotografie va declanşa furia fără precedent a tatălui ei. Svetlana are treisprezece ani şi este într-o tabără de pionieri. Rochia i se mulează pe sâni. Fixează aparatul cu un zâmbet deschis şi fermecător. Lui Stalin i se va părea seducător, provocator. Îi trimite fotografia înapoi cu un singur cuvânt pe spate: „Târfă!“

Poate, asemenea multor taţi, nu recunoaşte că fiica lui creşte, devine femeie, îi scapă? Că într-o bună zi o să i-o ia un bărbat?

În prezenţa tatălui ei, Svetlana recurge la un dublu joc. Imediat ce pleacă de la Zubalovo, îşi pune şortul pe ea şi o duce pe Marfa la familia Beria. O singură alee separă cele două dacea.

— Ştii să ţii un secret? o întreabă Svetlana.

— Pe cuvânt de pionier!

— Nu e de-ajuns!

— Jur pe Lenin!

— Nu e de-ajuns!

— Jur pe Stalin!

Svetlana ştie că este cel mai puternic jurământ dintre toate şi atunci îi încredinţează Marfei secretul ei: „Eu cu Sergo Beria vreau să mă mărit într-o zi. Îl iubesc. Şi mă iubeşte şi el.“

Svetlana, liceană, adoră paradele şi pe cea mai frumoasă dintre toate, pe cea din 7 noiembrie, aniversarea Marii Revoluţii din Octombrie, o sărbătoare mai frumoasă chiar decât propria zi de naştere. Camioanele merg cu zgomot pe străzi, trăgând rachete, apoi în spate defilează tancurile şi artileria. „Toate ţările se tem de noi“, gândeşte Svetlana. „Suntem cei mai puternici.“

Coboară pe Teatralnaia spre Piaţa Roşie, neagră de atâta lume. Oamenii poartă banderole roşii pe braţ. Se strigă: „Ura!“ Din difuzoare se revarsă: „Cinste muncitorilor din uzine.“ „Ura! Ura!“ Coloanele defilează şi, deasupra, sunt portrete imense cu Lenin şi Stalin, cu Marx şi Engels. Ghirlande şi ciorchini de baloane. Totul este luminos, roşu de la culoarea revoluţiei, de la sângele vărsat în numele ei.

Noi avem Piaţa Roşie, oare mai există în lume o piaţă ca asta?

Avioanele care survolează piaţa desenează numele „Stalin“ pe cer. Totul este uriaş! Tancuri, avioane, marinari care defilează în pas de gâscă, muncitori fruntaşi purtând o pancartă prin care jură că vor munci şi mai mult, muncitori şi muncitoare de la colhoz, tineri frumoşi în uniformă, cu gulere marinăreşti, sportivi cu tricouri roşii care, văzuţi de sus, formează literele CCCP[53]. Numele „Lenin“ şi „Stalin“ sunt formate din împletirea florilor şi a corpurilor omeneşti: ce spectacol!

În tribună, în faţa Mausoleului lui Lenin, este tatăl ei, înconjurat de Molotov, Kaganovici, Voroşilov, Beria, Ejov, cei din Politburo, dar el

domină adunarea, el este cel mai înalt. Tata e superb în uniforma de paradă, cu epoleţi stacojii împodobiţi cu stele aurii.

Anul trecut Svetlana era în tribună alături de tatăl ei, dar anul acesta defilează mândră cu ceilalţi pionieri. Acum este rândul lor, al clasei ei să treacă pe sub tribună. „Cinste eroicului nostru tineret comunist şi leninist“, „Cinste Partidului Comunist“, „Cinste Călăuzei noastre“.

Fanfara interpretează marşuri militare şi cântece revoluţionare.

Mare este Patria mea,
Cu păduri, râuri şi câmpii,
Nu mai cunosc nici o ţară
În care omul să fie mai liber…

Oare o vede tata? Aseară i-a spus că el vede tot, aude tot. Că o va recunoaşte chiar şi în mulţime, să nu-şi facă griji. Dar seamănă cu toţii în uniforma lor de pioneri. E clar, n-o va putea distinge. Coloanele defilează, nu au dreptul să încetinească pasul.

Brusc, tata o vede. Îi zâmbeşte, îi face un semn caraghios cu mâna în dreptul nasului. Răsună muzica, un acordeonist cântă şi tata se preface că ar cânta şi el. Oamenii râd cu lacrimi.

Tatăl ei e cel mai amuzant om de pe pământ.

Note

51. Svetlana Allilueva, *Vingt lettres à un ami.*
52. Pantaloni bufanţi strânşi la glezne.
53. URSS.

PARTEA A DOUA
ANII DE RĂZBOI
1941–1945

1
Războiul în Europa

Odată cu izbucnirea războiului în Europa, se încheie fericita perioadă a copilăriei. Bietul tata are atâta de lucru, atâtea conturi de reglat cu trădătorii, spionii, sabotorii, încât nu-i rămâne timp pentru Svetlana, dar ea înţelege perfect.

De doi ani, cel de-al Doilea Război Mondial îi ocupă douăzeci de ore pe zi. Nu mai face mici inspecţii la Zubalovo. În absenţa lui, servitorii se ceartă, nu mai fac nimic. Se formează tabere şi fiecare încearcă s-o atragă pe Svetlana de partea ei, căci ştiu foarte bine că ea îi transmite totul tatălui. Bunica ei, Olga, le caută pricină cameristelor arogante şi leneşe, îi impune ordinele ei intendentei şi se înţelege prost cu Iulia, soţia lui Iakov. Iakov, la rândul lui, se ceartă cu Vasili. Cei doi fraţi sunt aşa de diferiţi. Unul este calm şi cumpătat, celălalt, înfocat şi chefliu. Vasili a cunoscut la patinoar – locul de vânătoare privilegiat al tineretului de bani-gata moscovit – o tânără blondă, Galina Burdonskaia, care provine dintr-o familie bună de NKVD-işti şi care se remarcă printr-un lucru: cântă la trompetă. La nouăsprezece ani, s-a simţit destul de matur pentru însurătoare.

În această atmosferă electrizantă, rătăceşte dintr-o cameră în alta ca un suflet chinuit bietul unchi Fedea, care nu e în toate minţile. Mătuşa Jenia, care locuieşte cu copiii alături, în dacea numărul doi, participă la acest concert de certuri şi lamentări. A venit să plângă moartea soţului ei la socri în dacea numărul patru. Bunicul, Serghei Alliluev, care deja şi-a pierdut doi dintre copii, pe Nadia şi pe Pavel, încearcă să împace toată familia, mai ales să-şi liniştească soţia, explicându-i că ea „nu înţelege situaţia“. „Ba da, perfect, şi nu vreau să înţeleg! “, vociferează ea.

Când Svetlana telefonează la Kremlin ca să povestească despre tot acest tărăboi, tatăl ei se supără: „Îţi interzic să intervii pentru vreunul dintre ei!

Poniala?[54] Gata cu braşoavele astea!“

Dusă este atmosfera veselă de la Zubalovo, vremea când se dansa şi se cânta, când tata întorcea manivela fonografului, când cele două mătuşi se ciondăneau pe ochii lui frumoşi.

La drept vorbind, de la moartea Nadiei Stalin şi-a pierdut pofta pentru aventuri. Înainte, îl distra să le facă geloase pe femei, stârnindu-le una împotriva alteia. Îi plăcea să le vadă pe Jenia şi Marusia rivalizând pentru a-i obţine favorurile, pe mezzosoprana de la Balşoi, Vera Davidova, luându-se de soprana Natalia Shpiller sau de balerina Lepeşinskaia. Acum Marusia s-a dus pe lumea cealaltă şi Jenia l-a dezamăgit profund. Să mai ai încredere în femei! Acum un an, a pus să fie arestat Pavel Alliluev, pentru că se implica prea mult în chestiunea epurărilor din armată şi a generalilor ei degeneraţi. Şi nu uitase nici că el îi oferise Nadiei pistolul fatal.

Jenia îi telefonează de cinci ori pe zi, încearcă să-l vadă la Kunţevo, de parcă el nu ar mai avea şi altceva de făcut. I-a încredinţat ancheta lui Beria. Chestiunea s-a dovedit destul de necurată: cuprins de dureri dimineaţă la birou, Pavel fusese dus de urgenţă la spital, unde se pare că murise de o criză cardiacă.

— Ce i-ai dat să mănânce? o întreabă Stalin pe Jenia la telefon.

— Se simţea bine de dimineaţă! se tânguie Jenia. Nu mori aşa la patruzeci şi patru de ani…

Ea îl bănuieşte pe Beria de un „asasinat medical“ şi răspândeşte zvonul că Pavel nu a fost primul şi nu va fi nici ultimul. Tovarăşa Krupskaia avea aceleaşi simptome: dureri, vomă, după ce mâncase cireaşa de pe tortul aniversar trimis de la Kremlin. A trebuit ca bătrânul Serghei Alliluev s-o avertizeze pe Jenia. A înţeles oare că ginerele lui nu este complet străin de toate aceste morţi, a Nadiei Krupskaia, a lui Alioşa Svanidze, a soţiei lui, Marusia, şi a atâtor altora?

Tata are cu siguranţă dreptate când îi arestează pe toţi aceşti spioni. Svetlana nu se uită mai departe, cel puţin deocamdată. În jurul ei, regula de bază a jocului este tăcerea. Oamenii continuă să se comporte de parcă ar duce o viaţă normală. Într-o ţară normală.

De acum înainte, Jenia îl evită pe Iosif şi Stalin îşi dă seama cât îi lipseşte. Totuşi, ce femeie frumoasă. Ah, gropiţele acelea, năsucul ei drăguţ,

tenul de porţelan! Sigur, nu e prea docilă, dar ce vioiciune! Îl trimite pe Beria ca sol: dacă spune că o iubeşte atât pe Svetocika, de ce nu vine să fie guvernanta ei? Ar putea juca rolul de mamă, micuţa are atâta nevoie de afecţiune maternă. Astfel, Kira ar avea o soră, toată familia ar locui la Zubalovo şi la Kremlin, şi Stalin ar avea, în sfârşit, un cămin. Ea ar deveni *Hoziaika*-şefă, ar avea câte servitoare ar dori, oricâte dacea ar dori. „Eşti o femeie minunată, eşti frumoasă“, adaugă Beria din proprie iniţiativă.

Este aproape o cerere în căsătorie. Jeniei i se face frică. Dacă Beria vrea să se folosească de ea ca să-l otrăvească pe Stalin?

La scurt timp după această stranie propunere, Jenia se va căsători cu un vechi prieten.

Stalin este profund jignit: în loc să-şi asume rolul respectabil de văduvă înlăcrimată, iată că se recăsătoreşte cu primul venit, pe deasupra şi evreu! În timp ce bărbată-său încă nu s-a răcit în mormânt! Oare o femeie poate să-şi uite aşa de repede soţul? Beria îi împărtăşeşte opinia: e ceva necurat la mijloc. Oare nu ea a scăpat de Pavel, în definitiv?

— Să n-o mai prind pe la Kremlin! se înfurie Stalin.

Dar, atunci, cum face cu Svetlana? Ei bine, Jenia s-o însoţească totuşi la Soci. Svetocika va fi la adăpost acolo, nemţii nu vor ajunge până în Crimeea.

Spre marea lui uimire, Jenia refuză.

— Acum sunt femeie măritată, trebuie să mă gândesc la familie. Plec cu soţul meu la Sverdlovsk. O să-i ţină companie Kira.

Jenia s-a recăsătorit aşa de repede ca să scape de Stalin. Dar nimeni nu-i scapă unui ucigaş de soiul lui…

Să se ferească cel care îl refuză pe Stalin! El nu uită şi nu iartă niciodată. Are şiretenia celor din Caucaz, care uneori ştiu să aştepte ani întregi momentul propice ca să se răzbune. Curând, Jenia va simţi pe pielea ei acest lucru…

Culmea este că Stalin va considera pierderea Jeniei Allilueva un nou sacrificiu al lui Avraam pe altarul comunismului luminos. O iubea şi, în definitiv, ar fi fost gata să-i acorde favoruri. Iar Svetlana ar fi avut mamă.

Notă

54. Ai înţeles?

2
Alianţa cu Hitler

Stalin nu crede în atacul lui Hitler. Nu a semnat el excelentul pact numit Ribbentrop–Molotov? Nu l-a asigurat Ribbentrop: „*Unser Führer* are mare respect faţă de *Herr* Stalin“? De câţiva ani, a desfăşurat o întreagă reţea de agenţi în Germania care să urmărească fiecare gest al lui Hitler. Îi studiază psihologia, crede că ştie totul despre el şi că o să-l păcălească. Are doar nevoie de puţin timp. Acest război început acum doi ani ar trebui să-i epuizeze pe nemţi, pentru că Franţa şi Anglia nu vor ceda, ca în 1914–1918. Atunci va veni momentul propice ca URSS să atace Germania.

Mulţumită prietenului său Hitler a putut să dezmembreze Polonia. Din pactul de neagresiune germano-sovietic a făcut un pact de agresiune împotriva Poloniei. Pe 17 septembrie, cu cele treizeci de divizii de infanterie şi cu tancurile sale, a înjunghiat-o pe la spate şi şi-a împărţit echitabil cu Hitler cei 390 000 de kilometri pătraţi de teritoriu polonez.

Stalin este şi mai polonofob decât antisemit. Astfel, a lăsat în grija nemţilor deportarea în lagăre a evreilor polonezi, iar el şi-a păstrat elita: funcţionari, preoţi, profesori, învăţători, avocaţi, medici, aristocraţi, moşieri şi, mai ales, ofiţeri. Iată cum restabileşti dreptatea în ţara asta de nobili semeţi.

NKVD-ul dă dovadă de o eficacitate excepţională. În septembrie 1939, a reuşit să captureze un număr mare de ofiţeri polonezi. Îi ţine închişi într-un loc sigur, aproape de pădurea Katîn.

În alte ţări cucerite, deportează populaţia fără să ţină seama de clasă sau castă, Siberia e mare, este loc. Procedeul e deja bine pus la punct şi aminteşte de cel al naziştilor: întâi o razie în care victimele nu au decât foarte puţin timp să-şi ia minimum de efecte personale, după care sunt urcate în vagoane pentru animale care au doar un canal de evacuare în

podea pentru tinetă şi geamuri minuscule cu grilaj pentru aerisire. E un miracol să ajungi viu după o călătorie care uneori durează şi mai multe săptămâni. Stalin este informat în legătură cu cei care cedează: „Călătorii mor de boală şi de epuizare.“

„Păcat“, îşi exprimă regretul stăpânul de la Kremlin. „Exact în momentul în care Uniunea Sovietică are nevoie de mână de lucru într-o stare bună de sănătate. Partidul să mărească numărul deportărilor.“

În URSS se ştie deja, deciziile Partidului sunt precum căile Domnului, încurcate.

Cum poate avea timp stăpânul Rusiei pentru stările sufleteşti ale Svetlanei? Totuşi, nu uită de ziua ei şi, în seara aceea, pentru a sărbători împlinirea a treisprezece ani, o duce la Balşoi să vadă un balet intitulat… *Svetlana*. Ea îl pune la curent cu scandalurile de la Zubalovo, dar el e cu gândul la treizeci de leghe de grijile casnice. Svetlana vede că este iritat, obosit, are pungi la ochi, a îmbătrânit. Are şaizeci şi unu de ani şi îl lasă nervii. Miza pe Franţa să-l oprească pe Hitler în vest, dar iată că s-a predat prea repede.

În timp ce îl felicită pe aliatul său Hitler pentru o victorie incredibilă, se burzuluieşte la francezi: „Ticăloşii! Laşii! Nu mai ştiu să se lupte, sau au făcut-o dinadins! Ce ţară imprevizibilă!“

Svetlana urmăreşte bătăliile pe harta agăţată deasupra biroului tatălui ei. Culorile ţărilor se schimbă. Câte victorii! După ce a prădat o treime din Polonia, Uniunea Sovietică a înghiţit cele trei Ţări Baltice şi Basarabia.

În treacăt fie spus, nici o voce, nici din Europa, nici din America, nu se va ridica împotriva invadatorului comunist. Franklin Roosevelt, influenţat de soţia lui, Eleanor[55], înconjurat de agenţi ai lui Stalin, explică oricui vrea să-l asculte că „Rusia nu are alte scopuri decât asigurarea securităţii frontierelor sale“. De altfel, toată viaţa sa Stalin va exercita asupra lui Franklin Roosevelt o fascinaţie uluitoare, întreţinută de soţia acestuia, Eleanor.

Svetlana nici nu bănuieşte cum este în ţările aflate sub ocupaţie nazistă sau sub cizma sovietică. *Pravda* dă numai ştiri liniştitoare, anunţă că recoltele au bătut toate recordurile. Electrificarea oraşelor şi satelor continuă şi curând statul sovietic va triumfa şi în stratosferă, căci nimic nu

poate sta în calea spiritului ştiinţific socialist. Partidul demască spionii, care sunt pedepsiţi pe drept. Sabotorii sunt reeducaţi prin muncă în centrele care se deschid cam peste tot, mai ales în Kolîma şi în Marele Nord, după cum merită! Svetlana nu ştie cum sunt centrele acestea.

La Moscova, viaţa continuă de parcă războiul nu ar ameninţa capitala. Senzaţia stagiunii este piesa lui Konstantin Simonov *Un flăcău din oraşul nostru*, o dramă edificatoare care stârneşte râuri de lacrimi: un tânăr rezistă iubirii ca să meargă să se lupte cu duşmanii revoluţiei în Spania. Svetlana este profund emoţionată. Şi tatăl ei are lacrimi în ochi. Îl propune pe autor pentru premiul „Stalin“.

La Balşoi este pusă în scenă o operă de Wagner, *Walkiria*. Dacă Hitler, care îl adoră pe Wagner, ar accepta invitaţia, ar fi măgulit să asculte această frumoasă muzică germanică.

Nu s-au zgârcit cu mijloacele: un decor monumental, două sute de cântăreţi pe scenă, două coruri, două orchestre. Singura umbră asupra tabloului o aruncă regizorul, care se numeşte Eisenstein, un evreu, lucru greu de ascuns.

Stalin îl întreabă pe Molotov:

— Oare acest Wagner evreiesc nu riscă să-l ofenseze pe prietenul nostru?

— De-ar fi doar asta! Ştiţi cine îl interpretează pe Woltan? Un tenor evreu!

— Nu avem pe nimeni altcineva la îndemână?

— Nu. Ceilalţi sunt în gulag.

Gulagul, care a devorat deja realizatori, actori, cântăreţi, învăţători, poeţi, scriitori, a afectat şi armata. Războiul izbucneşte într-un moment prost pentru Rusia sovietică, statul-major a fost decimat.

În vara lui 1941, generalii îi semnalează lui Stalin mişcări la frontiera ucraineană. Presa engleză prevesteşte că războiul dintre URSS şi Germania este doar o chestiune de zile. „Dezinformare“, neagă Stalin. Bănuieşte pe toată lumea că face un joc dublu, Churchill e primul. „Nemţii nu ar fi aşa de nebuni să atace Rusia în acest moment al anului. Nu începi o campanie în Rusia în luna iunie! La ce serveşte lecţia Istoriei?“

Totuşi, rămâne vigilent. Are propriile criterii de evaluare, la care nimeni nu s-a gândit înainte, cu siguranţă. Nemţii sunt mai puţin obişnuiţi cu frigul

decât sovieticii. De aceea, vor trebui să comande mantale călduroase din blană de oaie.

Atunci stăpânul de la Kremlin, care deja îşi supraveghează generalii, colaboratorii, soldaţii, agricultorii din colhozuri, muncitorii, pe scurt pe toţi concetăţenii, inclusiv pe fiii şi pe fiica sa adolescentă, este de acum cu ochii pe toate oile din Europa.

Notă

55. Beata de Robien, *Les Passions d'une présidente: Eleanor Roosevelt*, Perrin, Paris, 2000.

3
Uniunea Sovietică este invincibilă

În acea duminică de 22 iunie 1941, când află cu surprindere că trupele germane tocmai au pătruns în Uniunea Sovietică, Svetlana nu încearcă nici un fel de frică. Nu i-a spus întotdeauna tatăl ei: „Uniunea Sovietică este invincibilă“? Numai că de ce nu s-a opus tata plecării lui Iakov pe front? Svetlana îşi dă seama în ce măsură se ataşase de acest frate vitreg, aşa de blând şi de amabil. Se născuse o adevărată prietenie între ei în ultima vreme, el de treizeci şi trei de ani şi ea de cincisprezece, vârsta la care începi să înţelegi multe lucruri. Vasili este încă acolo, dar pentru cât timp? A obţinut brevetul de pilot şi ar trebui să intre în forţele aeriene.

Svetlana aşteaptă la Zubalovo telefonul tatălui ei, dar acesta nu telefonează. Nici măcar ca s-o liniştească. Vasili susţine că tata s-a închis la Kunţevo cu *Ivan cel Groaznic* de Aleksei Tolstoi şi cu fotografia tovarăşului Ilici. Că nu este nemulţumit numai de generalii săi, este dezamăgit şi de popor. „S-a terminat. Lenin a pus bazele statului nostru şi noi l-am necinstit“, cu aceste cuvinte a trântit uşa Kremlinului.

Dispărând din peisaj, ca ţarul său preferat, Stalin voia să le arate acestor „pisoi orbi“ cât de inutili sunt: fără el, nu fac nici cât o ceapă degerată.

Sosesc veştile de pe front, dezamăgitoare. Dacă maşinăria sovietică a fost bine rodată pentru a deporta oamenii în Siberia, încă nu este pregătită să se lupte şi cu duşmanii din exterior. La graniţe domneşte haosul, întreaga ţară a fost luată prin surprindere. Încă din prima zi de război, şase sute de mii de soldaţi sovietici cad prizonieri şi o mie de avioane sunt distruse la sol. „Imposibil! Inimaginabil!“, exclamă Svetlana. „Doar nu ne lăsăm invadaţi cu atâta uşurinţă!“

Şi încă nu răspunde nimeni la telefonul de la Kunţevo. În sfârşit, în a treia zi, află dispoziţiile tatălui ei. Într-adevăr, ţarul Ivan trebuie să-l fi

lămurit pe adeptul său, căci Stalin a fost iluminat de o idee la înălţimea geniului său diabolic: instaurarea unei terori şi mai mari decât precedenta.

„Interdicţia de a se preda“, ordonă el armatei. „Ruşine laşilor! Un pas dacă faceţi înapoi, veţi fi împuşcaţi. Dacă sunteţi capturaţi, trebuie să vă sinucideţi.“

Frica este cel mai bun tovarăş al tiranului. Stalin ştie că poate sacrifica milioane de oameni, rezervele sale umane sunt inepuizabile. Beria readuce rapid cadrele Armatei Roşii care au supravieţuit lagărelor. Eliberează chiar şi preoţii, în caz că Rusia ar avea nevoie de mijlocitori pentru a cere protecţia divină.

„Patria are nevoie de voi. Moscova este ameninţată!“ Svetlana aude acest apel la radio. Tata vorbeşte cu o voce obosită: „Cauza noastră este dreaptă, inamicul va fi înfrânt, victoria va fi de partea noastră.“

Nemţii înaintează rapid spre centrul ţării. Intră în Ucraina. Kievul cade. Wehrmachtul trece aşa de uşor frontiera sovietică deoarece în Ucraina e primit ca eliberatorul de jugul stalinist. Minskul se predă curând, creând o breşă spre capitală. Nemţii încercuiesc mii de soldaţi ai Armatei Roşii în Bielorusia şi se apropie de Smolensk. Iată că au cucerit Tula. Moscova este prinsă inexorabil ca într-o menghină. Inamicul a ajuns la numai cincizeci de kilometri de capitală.

Stalin trebuie s-o pună urgent la adăpost pe Svetlana. Cum Jenia a refuzat, îi cere celeilalte cumnate, Anna Redens, s-o însoţească la Soci. Acum câteva luni, a ordonat arestarea soţului ei, a frumosului ei polonez Staş, un cekist de la Lubianka, dar, spre deosebire de Jenia, nu caută să se recăsătorească şi nu-şi manifestă ranchiuna.

Un tren pus la dispoziţia lor părăseşte Moscova în noaptea de 24 iunie. Sub aripa mătuşii Anna, Svetlana este alături de suita ei: *niania* Bîcikova, bunicii Alliluev, verişoara Kira, Galina, soţia lui Vasili, însărcinată, şi Iulia, soţia lui Iakov, cu fiica lor, Galocika. Pe coasta caucaziană a regiunii Soci, Stalin are mai multe dacea, construite de arhitectul Merjanov. Generalul Vlasik le-a repartizat Krasnaia Poleana, o vilă somptuoasă cocoţată pe un deal. A fost reamenajată şi arată ca un adevărat palat, fiecare cameră are terasă cu vedere la mare. E înconjurată de o grădină mare, Stalin a ordonat să fie scoşi chiparoşii, care se presupune că atrag ţânţarii, şi în locul lor

pune să fie plantaţi portocali – este un adevărat paradis. Dar vacanţa de anul acesta nu va semăna cu precedenta. Plajele sunt pustii. De la începutul războiului, oamenilor pare să le fie frică să stea la soare.

Svetlana urmăreşte evenimentele în ziare şi la radio. Îşi face griji din cauza lui Iakov. I-a spus adio la telefon:

— Svietka, plec pe front în Bielorusia. Voiam să te rog… Ai grijă de fata mea. Dacă mi se întâmplă ceva, n-o să mai aibă pe nimeni.

— Îţi promit, Iaşa, îi spune Svetlana printre lacrimi.

Apoi îi dă telefonul Iuliei şi o ia în braţe pe micuţa Galocika, care priveşte nedumerită cum curg lacrimile pe obrajii mătuşii ei.

Cenzura blochează transmiterea veştilor, dar zvonurile descriu situaţia în culorile cele mai sumbre. La sfârşitul lui iulie, se aude despre primele raiduri împotriva Moscovei. Vocea frumoasă şi gravă a lui Isaak Levitan, prezentatorul de la radio, anunţă: „Trupele germane naziste bombardează capitala Uniunii Sovietice.“ Svetlana are încă încredere în forţele sovietice. Tata Stalin o să ordone împuşcarea generalilor şi soldaţilor care nu vor să moară în luptă şi războiul va fi în curând câştigat, se convinge ea. Totuşi, o nelinişteşte un lucru.

Cu o zi în urmă a avut un vis ciudat.[56] A văzut, cocoţat într-un stejar mare, un cuib de vulturi în care erau câţiva pui. Brusc, vulturul şi-a ales un pui şi l-a aruncat din cuib. Puiul s-a izbit de pământ. Svetlana se trezeşte tremurând. O consideră o premoniţie, oare i s-o fi întâmplat ceva lui Iakov? De ce nu a încercat să se detaşeze în spatele frontului? De ce nu a căutat protecţia tatălui lui?

Din păcate, timp de mai multe săptămâni, nu reuşeşte să ia legătura cu tata la telefon.

În cele din urmă, la sfârşitul lui august, centrala îi face legătura. Iulia stă numai pe lângă ea, n-o scapă din ochi.

— Tată, sunt îngrijorată, nu mai avem veşti de la Iaşa de mai mult de o lună.

— Iaşa a căzut în mâinile nemţilor. Să nu-i sufli o vorbă soţiei lui deocamdată, îi ordonă Stalin.

După expresia ei, Iulia înţelege că s-a întâmplat ceva. Svetlana nu are curajul să-i împărtăşească cumplita veste. O fulgeră un gând. Dacă într-o zi

se întorc prizonierii, situaţia lor va fi dificilă. Tata spusese foarte clar: „Cei care se lasă prinşi sunt nişte laşi.“

Nu, Iaşa nu e un laş. Va arăta că ştie să se bată, se gândeşte Svetlana.

— Spune-mi ce se întâmplă! urlă Iulia.

— Tata nu ştie nimic…, răspunde Svetlana cât de calm poate.

Acum abia aşteaptă să se lupte cu fasciştii, ca Iaşa. Asta dacă nu se termină războiul înainte să poată participa şi ea. Nemţii suferă de frig mai rău decât sovieticii şi, neavând îmbrăcăminte de iarnă adecvată, nu vor rezista mult. Iernile sunt grele în Rusia, cu siguranţă nu au prevăzut nici destul antigel pentru tancuri.

— O să vii cu mine, Kira? o întreabă pe verişoara ei.

Kira împărtăşeşte entuziasmul Svetlanei.

În septembrie, Soci nu mai este un adăpost sigur, familia ia din nou trenul spre Moscova. Drumul e lung, trenul, înţesat, nu înaintează prea repede, durează ore întregi opririle în plin câmp pentru a permite să treacă trenurile trupelor şi interminabilele vagoane cu animale. În toate gările domnesc dezordinea şi panica. Oamenii se agaţă de vagoane, exodul a început deja. Mii de femei, copii şi bătrâni fug pe şosele spre centrul ţării, împingând căruţuri în care şi-au îngrămădit câteva lucruri amărâte. Chiar dacă familiei lui Stalin i s-a rezervat un vagon, călătoria a fost dificilă. La Moscova e aşa de multă lume în gară, încât cu greu îşi croiesc drum spre ieşire. Svetlana nu mai aşteaptă să ajungă acasă şi sună la Kremlin de la o cabină telefonică. Kira stă prin apropiere şi-şi aude verişoara dând parola ca să intre în legătură cu tatăl ei. În sfârşit, acesta răspunde.

— Tată, te rog, trimite-mă imediat pe front! Vreau să lupt şi eu.[57] Până nu se încheie ostilităţile.

Brusc, Svetlana închide, plângând.

— Ce se întâmplă? întreabă Kira.

— Tata a strigat la mine, m-a făcut proastă. Mi-a spus că o să mai fim în război încă patru ani.

Patru ani! Cele două tinere sunt uluite. Când Stalin declara în Piaţa Roşie ţării întregi: „Vom avea de luptat şase luni, un an, maximum“, ştia că minte?

Având o intuiţie remarcabilă şi fiind atât de inteligentă, Svetlana înţelege că ţara nu trebuie să ştie ceea ce tocmai i-a mărturisit tatăl ei.

O maşină vine degrabă s-o ia. Cele două verişoare se vor revedea abia după terminarea războiului, care va dura exact patru ani. Întocmai cum prezisese Stalin.

La Zubalovo, Vasili îi arată o broşură propagandistică aruncată de nemţi din avion în august. În fotografie, un soldat sovietic, brunet, de înălţime potrivită, discută cu doi ofiţeri nazişti. Svetlana studiază îndelung fotografia, cu speranţa că este un fals. Nu, bărbatul acela este chiar Iaşa, slăbit, scofâlcit, cu veston, fără centură, fără epoleţi, fără insigne la guler. Pe spate este imprimat un text:

Mesaj pentru populaţia sovietică.
Stalin vă minte. Vă spune că bărbaţii Armatei Roşii nu se predau. Fotografia aceasta dovedeşte contrariul. Propriul fiu, Iakov Djugaşvili, căpitanul unei baterii din regimentul al 14-lea de obuziere, s-a predat aproape de Vitebsk pe 24 iulie 1941.

— Ce a zis tata?
Vasili ridică din umeri:
— Ce nulitate, Iakov ăsta! Să-i fie ruşine. Trebuia să ne aşteptăm. N-a făcut niciodată nici o brânză, tata a spus-o dintotdeauna.
Svetlana îi telefonează tatălui ei, vrea mai multe detalii. De altfel, ce dovadă există că acea broşură este adevărată? Ar putea fi un montaj. Nemţii fac asta ca să ne distrugă moralul.
Vocea tatălui ei e clară şi categorică:
— Ţine-o cu tine pe fiica lui Iaşa un timp. Se pare că soţia lui nu are conştiinţa prea curată. Va trebui să studiem îndeaproape chestiunea.
A doua zi, Svetlana află că Iulia a fost arestată în baza decretului nr. 270, „pentru complicitate la dezertarea soţului ei“…

Note
56. Interviu cu Marfa Peşkova, în Larisa Vasilieva, *op. cit.*
57. Interviu cu Kira Allilueva-Politkovskaia, în Larisa Vasilieva, *op. cit.* Citată şi de Robert Service, *Stalin*, Perrin, Paris, 2004.

4
Moscova bombardată

Septembrie 1941. La Moscova domneşte panica. Sirenele urlă, populaţia se refugiază în adăposturi. Avioanele doborâte explodează la sol, lăsând dâre de foc. Se văd peste tot scene de panică, oamenii fug spre est, unii se descotorosesc de carnetul de partid şi de decoraţiile sovietice. Este un haos de nedescris. Circulă zvonurile cele mai smintite despre panzerele nemţeşti care se apropie de periferia Moscovei, despre motociclişti ai Wehrmachtului văzuţi pe stradă, despre paraşutiştii care aterizează în parcul Sokolniki, la un sfert de oră de Kremlin. Kremlinul este pustiu, oare Stalin se mai află în capitală? Electricitatea nu este permisă decât patru ore pe zi, lumea stă la lumina lumânărilor, ferestrele sunt acoperite, felinarele, stinse. Brutăriile sunt închise, podurile, minate. Uzinele şi întreprinderile sunt distruse în grabă, nu trebuie să cadă nimic în mâinile inamicului. Stalin a ordonat tactica „asiatică“ a pârjolirii recoltelor. Populaţia primeşte alimente, iar nemţii nu găsesc decât magazine goale. Cu toate acestea, pretutindeni se petrec scene de jaf. Hoţii se dedau la acestea după pofta inimii, fură din apartamentele părăsite. Deseori paznicii imobilelor sunt cei care, fiindu-le complici, le indică cele mai profitabile locuinţe. Bijuteriile, tablourile, bibelourile se vând pentru o bucată de pâine.[58] Pe stradă, bandele de golani hărţuiesc refugiaţii şi pe cei fără adăpost.

În birouri, funcţionarii ard arhivele. Un nor negru de fum pluteşte pe deasupra Kremlinului şi clădirii NKVD-ului. În închisori, la Lubianka, Butîrka, Suhanovka, prizonierii sunt executaţi. NKVD-ul îşi curăţă grajdurile lui Augias cu grenada. Supravieţuitorii sunt duşi în pădurea Medvedev, apoi lichidaţi cu un glonţ în ceafă. Operaţiunea este supravegheată de Beria.

Dar iată că Stalin se întoarce la Kremlin. Cu vocea lui calculată, se adresează poporului: „Tovarăşi, cetăţeni… Fraţi şi surori… Vouă mă adresez, prieteni…“

Face apel la elanul lor patriotic, dar şi ameninţă: „Cei care stârnesc panică vor fi striviţi…“ În curând sosesc primele ordine: „Trageţi în jefuitori!“ NKVD-ul intră în acţiune, sute de paznici tăinuitori sunt împuşcaţi în gherete. Stalin instituie legea marţială şi starea de asediu. În decurs de o zi recapătă controlul asupra oraşului.

Ordinea domneşte din nou la Moscova. Se reinstaurează frica dinaintea războiului…

În octombrie, ruşii îşi recapătă speranţa când ploaia rece începe să cadă fără încetare. Drumurile din Rusia, greu accesibile chiar şi pe vreme bună, noroioase când plouă, sunt aproape impracticabile. Nemţii fac cunoştinţă cu *rasputiţa*, caracteristicile toamnei ruseşti, despre care Europa occidentală nu ştie nimic.

În ciuda noroiului care blochează şenilele tancurilor şi mocirlei în care se împotmolesc soldaţii, Wehrmachtul reuşeşte să se apropie de Himki, situat la câţiva kilometri nord de Moscova. Hitler se grozăveşte şi anunţă că, foarte curând, trupele sale vor face paradă în Piaţa Roşie.

La Moscova, se organizează apărarea. Întrucât toţi bărbaţii sunt pe front, femeile formează majoritatea celor care sapă gropi ca să oprească tancurile în jurul oraşului, umplu saci cu nisip, ridică baricade şi întind sârmă ghimpată în jurul monumentelor. Un grup de studenţi de la Institutul de fizică duc la îndeplinire delicata misiune de a mina principalele clădiri din centrul oraşului, în cazul în care retragerea din Moscova se va dovedi necesară. Au pus deja o mină sub hotelul Naţional şi o alta sub teatrul Balşoi. Corpul de balet şi accesoriile cele mai valoroase au fost evacuate spre Kuibîşev pe Volga, la 900 de kilometri în nord-estul Moscovei. Oraşul acesta va fi capitala provizorie a Uniunii Sovietice până la victorie. Un buncăr tocmai a fost terminat. Acolo au fost evacuaţi diplomaţii şi soţiile lor. Tot acolo au fost transportate valoroasa bibliotecă a Şefului şi dosarele lui secrete. Stalin le-a completat cu jurnalul Marusiei Svanidze.[59]

Patru avioane şi Douglas-ul personal îl aşteaptă la aerodromul militar, gata de decolare. Totuşi, are la dispoziţie şi un tren – statul-major ştie că

Vojd suferă de rău de avion.

Studioul Mosfilm şi Eisenstein, genialul regizor, împreună cu toată echipa sa se mută la Alma-Ata. Eisenstein pleacă cu inima grea, pentru că tocmai a aflat că a fost executat Vsevolod Meyerhold, prietenul lui. „Eu o să fiu următorul pe listă“, şopteşte el.

Spre marea lui mirare, nu va fi aşa. Patria, sau mai exact Călăuza, are nevoie de talentul lui. Războiul nu trebuie să întârzie nici o clipă proiectul său de turnare a monumentalului film *Ivan cel Groaznic*. Stepele Mongoliei se pretează foarte bine la acest lucru. I-a încredinţat scenariul.

Colecţia de viori Stradivarius şi picturile din galeria Tretiakov sunt duse la gară pentru a fi evacuate. Sunt salvate printr-un miracol: abia a plecat trenul, că mai multe avioane germane lansează bombe exact în locul în care se aflau vagoanele pline cu acele comori… câteva minute mai devreme.

Svetlana trebuie dusă de urgenţă într-un loc sigur.

— Pregăteşte-te cât mai repede să pleci la Kuibîşev, îi ordonă Stalin fiicei lui.

— Nu plec de la Moscova fără tine, tată, face ea pe grozava, merg cu tine la dacea din Kunţevo.

— Nu mă duc la Kunţevo, vrăbiuţa mea. Am ordonat să fie minată dacea. Dacă un general neamţ are ideea să doarmă în patul lui Stalin, bum!

La vreo sută de metri de aceasta, au construit pentru *Vojd* un adăpost antiaerian bine camuflat. Este la 27 de metri sub pământ şi se ajunge la el cu un lift. Are tot ce-i trebuie, o duzină de camere confortabile, bine mobilate, bucătărie, baie, toalete, totul climatizat. Are rezerve de hrană cât să ţină pe durata unui asediu.

Stalin vrea s-o liniştească:

— Nu trebuie să te îngrijorezi, o să vin la tine cât mai repede posibil.

Pe 14 octombrie, cad primele bombe asupra Moscovei. O parte din Balşoi este distrusă. Pe 15, dimineaţa devreme, un obuz cade pe şcoala Svetlanei. Stalin decide să-şi evacueze fiica chiar în ziua aceea. O face să creadă că va lua şi el trenul următor. Dar el a decis deja. Pot să plece cu toţii. El, Omul de Oţel, rămâne. Nu va părăsi Moscova. Evacuarea miroase a eşec. Dacă trebuie să moară, va muri ca un erou, singur, în Moscova pustie. Va fi o moarte grandioasă. Pentru popor. Pentru Cauză.

La ora şapte seara, Svetlana este condusă la gară, garda de corp îi duce valiza. În graba ei, nu şi-a luat decât ghiozdanul. Însoţitoarea ei este Aleksandra Nakaşidze, noua intendentă, o gruzină de vreo treizeci de ani, înaltă, frumoasă şi energică. Neîncrezătoare, bunica Olga bombăne. Frumoasa NKVD-istă nu e nimeni alta decât verişoara lui Beria, poate turnătoarea lui; ca prin farmec, abia ce preia postul şi deja este avansată la rangul de maior. Cu excepţia bunicului, rămas în sud, alaiul este complet: bucătari, cameriste, supraveghetori, desigur, *niania*, de care nu se desparte niciodată, şi drăguţa de Galina, gata să nască.

În gara înţesată, militari înarmaţi formează un cordon ca să oprească mulţimea pornită să ia trenurile cu asalt. Pe peron, Svetlana îşi croieşte drum printre soţiile şefilor din Politburo şi guvernantele ce-i ţin de mână pe copiii lor. Prevăzătoare, femeile sunt înfofolite în mai multe haine de blană, deşi e o vreme destul de blândă. Soldaţii încarcă cufere şi o mulţime de lăzi marcate „fragil“, „veselă“, „cristale“, „veioze“. *Diadia* Poskriobîşev, secretarul tatălui ei, înlăcrimat, îşi instalează în vagon fiica de trei ani însoţită de doică. Fetiţa nu ştie că nu-şi va mai vedea niciodată mama. Frumoasa Bronka a fost executată cu două zile înainte.

Preţioasele rămăşiţe pământeşti ale lui Lenin au fost evacuate şi ele în cea mai mare taină. Se zvoneşte că vor călători cu acelaşi tren. Doctorul Zbarski, paznicul lor, are grijă ca mumia să nu păţească nimic.

Totuşi, soldaţii vor continua să facă de gardă în Piaţa Roşie pe tot parcursul războiului, pentru ca moscoviţii să fie siguri că dumnezeul lor, Lenin, îi ocroteşte.

Svetlana nu se aştepta la o călătorie lungă de cinci zile. Generalul Vlasik nu a prevăzut destule alimente, astfel că află pentru prima oară în viaţa ei ce înseamnă foamea.

La Kuibîşev, familia lui Stalin este instalată în fostul muzeu de pe Strada Pionierilor, situat pe vârful unui mal abrupt al Volgăi, prevăzut cu o curte interioară şi vedere spre fluviu. Jumătate din oraş a fost evacuată pentru a adăposti familiile celor din Politburo. Obişnuite cu o viaţă confortabilă, acestea se simt strâmtorate în modestele case provinciale. La şcoală, din prima zi, Svetlana află că oraşul se numea Samara, înainte de a fi rebotezat Kuibîşev, în cinstea unuia dintre tovarăşii de luptă ai tatălui ei, mort în

1935. Desigur, circumstanţele exacte ale morţii eroului Kuibîşev nu sunt explicate, de ce să răscolim trecutul? Numai tovarăşul Ejov ştie adevărul, dar a luat secretul cu el în mormânt. Întrucât în locul lui Ejov tatăl ei l-a luat alături de el pe *diadia* Beria, Svetlana spera că fiul lui, frumosul Sergo, va fi şi el evacuat la Kuibîşev, dar mama lui l-a dus la Sverdlovsk. Svetlana îşi ascunde cu greu dezamăgirea.

Nu-i place oraşul. Trezit din moţăiala lui de război, rămâne provincial, murdar şi prăfuit:

Vezi aici mulţi oameni paralizaţi, orbi, cocoşaţi, şchiopi, ciungi şi alţi invalizi (nu ştiu de ce), îi scrie ea tatălui ei. Serios, unul din cinci oameni pe care îi vezi pe stradă este schilod. Sunt mulţi cerşetori şi oameni fără adăpost.

Evident, ceilalţi sunt pe front.

Până acum a fost vreme bună, dar acum e frig şi plouă. […] Din cauza războiului, mulţi locuitori din Moscova, Leningrad, Kiev, Odessa şi alte oraşe s-au mutat la Kuibîşev. Cei veniţi mai demult le sunt ostili făţiş ultimilor sosiţi.

Svetlana nu vede doar ostilitatea din comunitate, ci şi penuria şi cozile de la magazine. Merge la şcoală pe jos şi observă ce se petrece în jurul ei. Aude remarcile locuitorilor: „Acum, că a venit putregaiul ăsta cu pretenţii, Hitler o să bombardeze şi oraşul nostru.“

Pentru copiii „cu pretenţii“ s-a deschis un liceu special. Liceană, Svetlana este, încă, o elevă bună, dar mai puţin silitoare. Noua ei guvernantă, care nu a mers la şcoală decât câţiva ani, vorbeşte prost rusa şi nu ştie să-i verifice temele. Svetlana profită şi, în loc să înveţe, fuge şi colindă oraşul. La întoarcere, Aleksandra îi face morală: în Gruzia, o femeie respectabilă nu se plimbă niciodată singură, nu poartă niciodată o rochie deasupra genunchiului sau fără mâneci şi nu-şi arată picioarele goale!

— Dar astea sunt tradiţii din Afganistan, Magreb sau Orientul Mijlociu! se revoltă Svetlana, luând în zeflemea „prejudecăţile ei demodate“.

Suferă că nu are cui să se confeseze. Mătuşa Jenia a dispărut nu se ştie unde şi mătuşa Marusia îi lipseşte teribil. Ea avea compasiunea aceea a

meridionalilor, tandreţea aceea a femeilor puţin cam dolofane, pe care copiii le iubesc atât de mult. Când o strângea la pieptul ei generos şi o mângâia pe cap, Svetlana se gândea la mama ei. Exact asta ar fi făcut şi mama dacă nu murea de o criză de apendicită…

Uneori, îndrăzneşte s-o întrebe pe bunica de ce unchii şi mătuşile au dispărut fără să-şi ia rămas-bun, dar Olga evită să-i răspundă: „Asta le-a fost soarta.“ Draga de *niania* crede că-i dă şi ea un sfat bun: „Nu întreba, porumbiţa mea. Tatăl tău se supără când pui prea multe întrebări.“

Este adevărat, odată Svetlana insistase: „*Papocika*, unde e mătuşa Marusia? Era şi ea *spion*[60]?“

Luat pe nepregătite, Stalin răspunsese cu o voce care nu încuraja discuţiile: „Ştia prea multe şi vorbea prea mult! Duşmanii profitau.“[61]

În ziua aceea, Svetlana înţelesese că vorbitul în exces era un defect cumplit.

Lipită de radio, urmăreşte evenimentele şi aşteaptă veşti de la tatăl ei. Ştie că de-acum Politburo îşi ţine şedinţele în staţia de metrou Maiakovski, unde este amenajat un adăpost antiaerian. Mesajele care laudă curajul patriotic o umplu de mândrie: „Vom apăra oraşul până la ultima picătură de sânge.“ Numai tatăl ei ştie să trezească acest sentiment în inimile sovieticilor adevăraţi. „Ţara noastră se află într-un mare pericol. Nu e prima oară. Au mai fost şi mongolii, cavalerii teutoni, polonezii, Napoleon… Invadatorii au sfârşit mereu prost. Sfânta Rusie e invincibilă.“ Da, tatăl ei a folosit în mod voit cuvintele „Sfânta Rusie“.

Stăpânul Rusiei sovietice îşi petrece acum nopţile în sufocantul buncăr de la metrou, pe un pat de campanie, înfăşurat în vechea lui manta militărească.

Dragul meu tată, aş vrea aşa de mult să te revăd! Mi s-a spus că nu dormi destul. E inadmisibil, stimate tovarăş prim-secretar!

Întrucât a fost crescută cu certitudinea superiorităţii sovietice faţă de restul lumii, nu înţelege cum de avansează naziştii:

De ce înaintează nemţii la nesfârşit? Când le dăm chelfăneala pe care o merită? Totuşi, nu putem să le predăm toate oraşele şi industria noastră!

scrie ea în octombrie 1941.

Nefiind conştientă de pericolele războiului, ar vrea să se întoarcă la Moscova:

Dragul meu tătic,

Te îmbrăţişez din toată inima, tăticul meu bun! Ce faci, secretarul meu drag? Unde stau aici e bine şi merg la şcoală. Toţi copiii sunt din Moscova şi pe mulţi îi cunosc. De aceea, nu mă plictisesc prea tare.

Dragul meu tătic, încă mi-e tare dor de tine când sunt departe, dar aici e şi mai rău. Lasă-mă să iau avionul şi să petrec două-trei zile la Moscova. În fiecare zi avioanele Douglas decolează de aici şi merg la Moscova. Cu trenul durează mult şi e plictisitor, dar cu avionul ajung imediat, dacă îmi dai voie.

Zilele trecute, fetele lui Malenkov şi fiul lui Bulganin au luat avionul spre Moscova. Dacă ei au voie, eu de ce nu? Au aceeaşi vârstă şi nu sunt cu nimic mai presus.

Pe Svetlana o preocupă soarta nepoţelei ei. I-a promis lui Iakov să aibă grijă de ea şi s-a ataşat mult de fetiţă în timpul vacanţelor petrecute la Soci.

Îndrăzneşte să abordeze subiectul cu tatăl ei:

Tată, Galocika este în momentul ăsta la Soci. Aş vrea să vină aici. Nu ne mai are decât pe noi.

După arestarea mamei ei, Stalin a ordonat ca nepoata lui să fie trimisă la *Detski Dom*[62], un eufemism pentru sinistrul „orfelinat de stat pentru copiii prizonierilor“. Cu caracterul ei bine oţelit, Svetlana s-a opus energic. Stalin, deşi furios, a sfârşit prin a-i ceda şi a lăsat-o s-o ia cu ea. „Mi-a fost ca o mamă“, va recunoaşte mai târziu Galia.[63]

Svetlana se arată hotărâtă:

Dragă tăticule, ce n-aş da să te văd! Of, tăticule, cât îmi doresc să mă întorc, doar două zile, la Moscova!

În ciuda războiului, pentru ea Moscova îşi păstrează strălucirea, la fel ca pentru cele trei surori ale lui Cehov. Stăruie şi învinge. La sfârşitul lui octombrie 1941, Stalin îi dă voie să ia un avion militar ca să petreacă două

zile în capitală. De cincisprezece zile, zăpada cade din belşug. Temperatura a scăzut la minus treizeci de grade. „Generalul Iarnă“ vine în ajutorul Rusiei şi Wehrmachtul rămâne blocat în noroiul îngheţat mai multe săptămâni. Aprovizionarea a încetat, untul este tare ca marmura, pâinea o tai cu barda, soldaţii germani îngheaţă de vii. Un răgaz neaşteptat pentru ruşi.

Svetlana aterizează pe o furtună de zăpadă cumplită, dar este mai sigur aşa, pentru că nici un avion inamic nu s-ar aventura pe o asemenea vreme. Moscova e de nerecunoscut. Peste tot se văd craterele bombelor, moloz, tunuri antiaeriene postate în colţul străzilor, trăgători de elită pe acoperişuri, focuri aprinse în intersecţii, schelete de uzine, scânduri bătute la ferestre. Pe strada Gorki, mai multe case sunt dărâmate şi un crater adânc desfigurează teatrul Balşoi. Svetlana scoate un ţipăt când descoperă Piaţa Roşie:

— Dar ce s-a ales de Kremlin?!

E şocată. Nu se aştepta la dispariţia simbolului Rusiei eterne. De fapt, Kremlinul, Piaţa Roşie şi maiestuoasele catedrale cu cupole aurite au dispărut fără urmă. Şoferul Packardului zâmbeşte:

— Nu vă faceţi griji, Svetlana Iosifovna. Kremlinul este încă pe poziţii. Tovarăşul arhitect Boris Iofan a avut ideea să-l camufleze ca să-l protejeze de atacurile aeriene ale nemţilor. Toate clădirile care pot fi repere în centrul Moscovei au fost camuflate şi seamănă cu clădirile obişnuite. Crucile bisericilor au fost demontate şi cupolele aurite, vopsite în negru.

Într-adevăr, apropiindu-se, Svetlana constată că stelele turnurilor Kremlinului au fost acoperite cu huse, pe zidurile citadelei au fost vopsite ferestre şi uşi care să dea iluzia realităţii şi crenelurile zidurilor de apărare au fost disimulate sub panouri de placaj, ca să imite acoperişurile. Mausoleul lui Lenin este înălţat cu un etaj, ca o căsuţă.

— E ceva demn de Potemkin! se minunează ea.

Mai departe, observă statuile transformate în copaci, acoperişurile imobilelor acoperite cu mărăcini. Mai multe poduri-fantomă traversează Moscova.

— Ai zice că oraşul a redevenit sat!

— Aş băga mâna-n foc că nemţii n-o să-şi găsească ţintele! Iar apărarea noastră antiaeriană o să tragă în ei cu dragă inimă! exclamă şoferul cu mândrie.

Svetlana îşi regăseşte tatăl ascuns în buncărul care, abia terminat, încă miroase a vopsea şi ciment. Comisarii au reprodus interiorul de la Kunţevo: aceleaşi lambriuri de pin pe pereţi, doar că acum sunt acoperiţi cu hărţi. Aceeaşi masă în sufragerie, care se prăbuşeşte sub depeşe, acelaşi telefon şi acelaşi du-te-vino neîncetat al vizitatorilor.

— Salutări bolşevice, dragul meu tată.

Svetlana duce două degete la frunte, ca atunci când era pionieră, gest care tatălui ei îi plăcea atât de mult.

Vrea să-i povestească în detaliu viaţa la Kuibîşev, dar, ocupat până peste cap, tatăl ei disimulează cu greu tensiunea care domneşte acolo.

— Iar bârfe?

Când îi vorbeşte despre şcoala specială pentru copiii de la Moscova, furia lui faţă de această „castă blestemată“ izbucneşte. Şi-a ales prost momentul şi vede bine că-l distrage de la chestiuni mai grave. Nu va fi mai relaxat nici în timpul următoarei ei şederi acolo, în ianuarie 1942. Svetlana nu-i poartă pică. Înţelege raţiunile de stat încă de la o vârstă fragedă.

Note

58. Edvard Radjinski, *op. cit.*, pp. 539–545.
59. *Ibid.*
60. Spioană.
61. Svetlana Allilueva, *Une seule année*, p. 137.
62. Casa de copii.
63. Interviu cu Galia Djugaşvili, în Martha Schad, *Corka Stalina*, Świat Książ.ki, 2006, p. 148.

5
Adevărul despre mama

La Kuibîşev a fost deschis un cinematograf într-o cameră de la parter, aproape de bucătărie, şi Svetlana vede filme despre front, asediul Leningradului, imagini din Moscova. Corespondenţii de război filmează chiar în focul luptei, în tranşee, între şenilele tancurilor.[64] Svetlana este impresionată când Actualităţile difuzează ceremonia de sărbătorire a aniversării Marii Revoluţii din Octombrie. În timp ce inamicul se află la doi paşi de capitală, mareşalul Budionnîi se plimbă pe calul său alb prin Piaţa Roşie şi, de la tribună, tatăl ei rosteşte un discurs eroic[65].

Svetlanei îi este dor de Moscova. La Kuibîşev, desigur, există cinematograf, teatru, concerte – nu degeaba a fost evacuată orchestra filarmonică –, dar tot se plictiseşte. Îi place să citească reviste americane şi englezeşti: sunt o fereastră spre lumea care-i stârneşte curiozitatea. Tata o încurajase să-şi îmbunătăţească engleza acum, că Marea Britanie şi America devin aliatele URSS-ului. *Life*, *Fortune*, *The Illustrated London* nu sunt, desigur, la îndemâna unui sovietic obişnuit, asta ar mai lipsi! Într-una din aceste reviste, dă peste un articol dedicat tatălui ei. I se taie răsuflarea. Acolo se menţionează, ca un lucru cunoscut de mult, sinuciderea soţiei lui, Nadejda Allilueva, în noaptea de 8 noiembrie 1932.

Svetlana dă buzna la bunica ei, cu articolul în mână:

— Mincinoşilor! Am aflat tot! Cum aţi îndrăznit să-mi ascundeţi adevărul?! urlă ea.

Luată pe nepusă masă, Olga izbucneşte în hohote şi mărturiseşte:

— Iartă-mă, iartă-mă… erai încă aşa de micuţă. N-am înţeles niciodată gestul fiicei mele. Cine s-ar fi gândit că o să comită o faptă aşa de nesăbuită? Cu pistolul micuţ de la Pavluşa.

Svetlana plânge în braţele *babuşkăi*, dar o obligă să-i povestească tot, de la început, toate amănuntele acelei nopţi. Este uluită. Cum au putut să-i ascundă toată povestea cu atâta uşurinţă? Încearcă să obţină şi alte informaţii de la Anna. Dar pentru mătuşa alte nenorociri au trecut în plan secund amintirea morţii tragice a surorii ei: este traumatizată de execuţia dragului ei soţ, Staş Redens, de moartea fratelui ei, Pavel, şi de dispariţia celor două cumnate.

Şocul este imens. Svetlana întoarce pe toate părţile tot ce a auzit şi a văzut, certurile dintre părinţii ei, plânsetele mamei, brutalitatea tatălui. Da, cu siguranţă a făcut-o din cauza lui, ca să-l pedepsească. „Ceva s-a rupt în mine“, va scrie ea mai târziu. „De atunci nu am putut să-l mai ascult pe tata fără să pun întrebări.“[66]

Apoi mai este gândul acesta care nu o va părăsi ani de-a rândul: mama a abandonat-o, a preferat să moară.

Acum Svetlana vrea să aibă o discuţie cu tatăl ei. Nu, nu la telefon, insistă să meargă la Moscova. Ar vrea să vorbească şi cu Vasili şi-şi imploră fratele să vină la ea. Întrucât soţia lui l-a născut pe micul Saşa, Vasili vine să-şi vadă fiul, zi în care este tot timpul beat.

Pilot de vânătoare la douăzeci de ani, se laudă că a doborât deja cinci avioane inamice. Dar, cum Iaşa este prizonier, tatăl nu-i poate permite fiului său mai mic să participe la lupte. Îi oferă gradul de maior şi-l numeşte în fruntea Inspecţiei Forţelor Aeriene, departe de front, într-o zonă liniştită. În biroul său spaţios, pe strada Pirogovskaia, neînfricatul Vasili se plictiseşte. Şi bea.

Şiret ca un vulpoi, Vasili Stalin ştie să se folosească de numele lui şi trage sfori încât comandantul să-i pună la dispoziţie un avion. Toţi şefii lui fac exces de zel, toţi vor să rămână în graţiile „prinţului Vasea“. Îşi permite impertinenţe şi-şi ia libertăţi cu generalii, lipseşte fără permisiune. Iată-l că debarcă la Kuibîşev împreună cu Marfa Peşkova. A reuşit s-o convingă. „Svetka m-a implorat să te aduc, e singură acolo, nefericita de ea.“

Erau cât pe ce să se prăbuşească. „Am plecat, abia putea să se ţină pe picioare şi echipajul era beat“, povesteşte Marfa. „Aripile erau îngheţate şi, în loc să verse alcool pe ele ca să le degivreze, l-au băut, aşa că avionul nu şi-a putut menţine altitudinea.“[67] Plin de mândrie, Vasili adaugă cum a

reuşit el să aterizeze într-o claie de fân. Le povesteşte peripeţiile sale, îşi arată rănile.

De fapt, a fost rănit, dar nu în război. Într-o zi, ca să-şi distreze unitatea, a dus-o la pescuit, unde s-a folosit de grenade ca să asurzească peştii. Fiindcă a băut mult, unul dintre aviatori a fost grav rănit, dar Vasili a scăpat doar cu o tăietură pe obraz. Oricare alt ofiţer ar fi fost judecat de un tribunal militar, dar statutul lui de fiu al *Vojd*-ului îl protejează. Totuşi, Stalin a fost informat. Furios peste măsură, l-a retrogradat şi de atunci nu mai vorbeşte cu el.

Lui Vasili îi place mult Marfa. Este mult mai drăguţă decât Svetlana, înaltă, suplă, cu trăsături simetrice şi distinse. Îi face curte – le face curte tuturor femeilor. Marfa o face pe cocheta, se simte în largul ei cu băieţii, mai mult decât Svetlana, chiar dacă, asemenea ei, are tendinţa să roşească imediat ce i se adresează un bărbat, iar Vasili o tachinează fără încetare. Complice, fetele împart o cameră şi le place să trăncănească până în zori. Svetlana îi vorbeşte despre descoperirea ei tulburătoare:

— Am găsit într-o revistă englezească un articol despre tatăl meu. Se vorbea şi despre mama. Nu a murit de apendicită, s-a sinucis. Şi-a tras un glonţ în inimă! M-a minţit tata, m-au minţit cu toţii…

— Eşti sigură?

Svetlana îi arată articolul. Se vede o fotografie cu Nadia în coşciug. Marfa este îngrozită.

— Le-am întrebat pe mătuşa mea Anna şi pe doică. Mi-au confirmat. Şi bunica mi-a mărturisit tot. I-am scris o poezie mamei. Pot să ţi-o citesc, Marfa?

— Mi-ar plăcea.

Poezia o impresionează pe Marfa. Încurajată, Svetlana îi mai citeşte una, pe care tocmai a terminat-o. Este povestea unui pilot de curse care vrea să devină campion la viteză şi visează să fie mai rapid decât trenul. Reuşeşte, dar cu preţul vieţii.[68]

Marfa e convinsă că Svetlana va deveni scriitoare.

— Într-o zi vei fi la fel de celebră ca bunicul meu, îi spune ea prietenei ei.

Dimineaţa, le aşteaptă o surpriză.

— Ce ziceţi, fetelor, să facem o plimbare acolo sus? le întreabă Vasili.

Şi iată că pornesc într-o escapadă nebunească. Cerul este senin sticlă. Vasili, care vrea să le impresioneze pe domnişoare, face un looping, un picaj, apoi redresează avionul. Svetlana ţipă, Marfa râde. E la fel de distractiv ca un montagne-russe!

— Vrei să treci tu la comandă, Svetka? întreabă Vasili. Hai să-ţi arăt: butonul din dreapta e ca să urci în altitudine, butonul roşu din stânga, ca să cobori.

Svetlana ia manşa, priveşte uluită busola şi instrumentele de pe tabloul de bord. Ce aventură!

Cap compas Sverdlovsk. O să le facă o mică vizită verişoarei Kira şi lui Sergo Beria, care sunt în zonă. Aterizează în acest mare oraş din Urali. Înainte, Sverdlovsk se numea Ekaterinburg, în amintirea unei împărătese, dar Stalin îl rebotezase în cinstea tovarăşului Sverdlov, care mai demult se numea Iankel Solomon. El a fost însărcinat să-i execute pe ultimul ţar, pe împărăteasă şi pe copiii lor. Pentru această faptă, merita un oraş.

Sergo este, într-adevăr, la baza lui militară, şi e încântat s-o vadă pe Svetlana. Eliberează o cameră pentru ea în cazarmă, aduce băutură, prepară *zakuski*, petrecerea se organizează, când apare mama lui Sergo. A fost alertată de soţul ei – nu trebuie subestimată eficacitatea NKVD-ului!

Lavrenti Beria i-a telefonat soţiei lui imediat ce a aflat chestiunea: „Asta mai lipsea. Dacă prostovanul nostru face o neghiobie…“ Nina Beria o ia la rost pe Svetlana:

— Tu îţi dai seama ce faci? Când o să afle tatăl tău, îl jupoaie de viu pe bietul Sergo!

— Dar mă plictiseam fără el…

Nina încearcă să-i bage minţile în cap:

— Sunteţi tineri amândoi. Vă cunoaşteţi de mici, te consideră o soră. Întâi trebuie să înveţe o meserie.

— Da, dar eu îl iubesc.

— N-o să se căsătorească niciodată cu tine!

— De asta am eu grijă!

Nina este o femeie inteligentă. A mirosit pericolul. Stalin ar interpreta această căsătorie ca pe o încercare de infiltrare în familia lui. Ea îi doreşte alt destin unicului ei fiu: „Nu care cumva să te însori cu ea“, îl dăscăleşte pe

Sergo. „Ai fi nefericit. O să nenorocească toţi bărbaţii. La ce caracter ştii că are, e în stare să-şi ţină bărbatul sub papuc.“[69]

Note

64. Svetlana Allilueva, *Vingt lettres à un ami*, ed. cit., p. 182.

65. Încă o falsificare a lui Stalin: privind cu atenţie acest document, vom constata că, în ciuda frigului, nu-i iese abur din gură! Discursul fusese, de fapt, înregistrat în interiorul Kremlinului…

66. Svetlana Allilueva, *Vingt lettres à un ami*.

67. Simon Sebag Montefiore, *Staline. La Cour du Tsar rouge*, Éditions des Syrtes, Paris, 2005. Şi Larisa Vasilieva, *op. cit.*

68. Interviu cu Marfa Peşkova, în Larisa Vasilieva, *op. cit.*

69. Sergo Beria, *Beria, mon père*, Plon, Paris, 1999, pp. 221–222.

6
Întoarcerea la Moscova

În aprilie 1942, raidurile asupra Moscovei încetează şi oraşul îşi reia treptat viaţa obişnuită. În iunie, Stalin îi permite Svetlanei să se întoarcă. Nu ştie cât s-a schimbat fiica lui.

S-a transformat într-o roşcată drăguţă. În Rusia, trece drept o frumuseţe, cu faţa ei presărată cu pistrui, cu ochii turcoaz, vii şi pătrunzători. Are un mers energic, o voce cumpătată. Nu este o adolescentă prea veselă, e prea romantică pentru asta.

În schimb, tatăl ei a îmbătrânit mult. I se pare împuţinat, a slăbit, i s-au accentuat pungile de sub ochii de un galben întunecat. Oboseala i-a brăzdat obrajii. De la începutul războiului, nu mai doarme mai mult de patru sau cinci ore pe zi, în biroul lui, unde şi-a instalat un pat de campanie.

Cum şi-ar putea face timp pentru stările sufleteşti ale Svetlanei el, care trebuie să coordoneze Marele Război patriotic, să conducă ţara cu teama permanentă de un asasinat? Desigur, este prea ocupat să-i dedice timp, dar e conştient că are deja şaisprezece ani şi că necazurile pot sosi curând. Nu uită niciodată că la vârsta aceasta mama ei era deja în braţele lui. Îi spune că, din motive de securitate, nu trebuie să mai iasă singură. Noua ei doică are mustaţă, o manta de piele de NKVD-ist şi se numeşte Mihail Klimov. Tatăl ei trebuie să-l fi ales pentru urâţenia lui ieşită din comun.

Pe Svetlana o aşteaptă o veste proastă la Zubalovo. De teamă ca locuinţa familiei să nu ajungă în mâinile nemţilor, Stalin a ordonat să fie aruncată în aer. O parte din copilăria ei s-a dărâmat pentru totdeauna.[70] Familia reunită se instalează provizoriu într-o aripă care a scăpat ca prin miracol, apoi, în toamnă, se mută într-o clădire modernă hidoasă, vopsită kaki, culoarea preferată a tatălui ei.

Vasili vrea să recupereze timpul pierdut şi în câteva seri transformă dacea în loc rău famat, de dezmăţ. Acolo te poţi îmbuiba, îmbăta, poţi dansa şi întreţine relaţii sexuale. Bunicii se înghesuie într-o cameră din fund, ca să nu-l încurce pe ţareviciul Vasea, acest nepot fermecător, dar violent. Ochiul vânăt al soţiei lui, Galina, este privit ca un avertisment.

Svetlana, care simte că se sufocă în atmosfera aceasta, ar vrea ca tata să facă puţină ordine. Sigur, Vasili e un chefliu, dar, dacă se gândeşte mai bine, preferă să-l ştie la Zubalovo decât pe front. Este conştientă de infernul bătăliilor. Presa dă comunicate militare în fiecare zi, articolele corespondenţilor de pe front sunt pe prima pagină. La Stalingrad, vitejii lor *malciki*[71] se apără cu îndârjire. Bătălia e aprigă, dar nemţii sunt prinşi ca într-o menghină. Eroicul Leningrad rezistă, dar cu ce preţ…

La Moscova, din cauza valului de refugiaţi, populaţia s-a dublat. Deşi condiţiile de viaţă nu mai sunt chiar atât de rele, oraşul suferă. Cărbunii lipsesc, electricitatea este limitată la patru ore pe zi, raţiile alimentare sunt de cinci sute de grame de pâine neagră pe zi şi puţină caşă. De ceva timp, înlocuiesc zahărul cu bomboanele *made in USA*. Norocoşii reuşesc să-şi procure conserve de carne de vită americane. Raţiile diferă în funcţie de categoria socială, e de la sine înţeles în ţara egalităţii între oameni.

Desigur, Svetlana nu percepe toate aceste dificultăţi. Ea se bucură să vadă că sălile de spectacole sunt din nou deschise: teatrul Malîi pune în scenă o piesă patriotică, teatrul Mhat[72], *Pasărea albastră* de Maeterlinck la matineu, iar seara, prima parte dintr-un diptic care îl glorifică pe Ivan cel Groaznic, scris de prolificul conte ţăran Aleksei Tolstoi.

Diadia Klimov, care nu o slăbeşte toată ziua, o întâmpină în fiecare dimineaţă cu aceeaşi întrebare: „Ce face Şeful azi?“ Svetlana nu şi-a văzut prea mult tatăl de când s-a întors de la Kuibîşev, dar adoptă atitudinea celui care este la curent cu toate:

— E bine, aproape că nu doarme şi munceşte zi şi noapte.

— Bun, unde mergem astăzi, Svetlana Iosifovna?

— La concert, Mihail Nikitici.

— Iar? Am fost ieri.

— Dar nu e acelaşi concert. Azi mergem la Prokofiev.

— Dar ce găsiţi aşa de interesant la el?[73]

Fără tragere de inimă, se aşază în lojă în spatele micii Şefe şi, „dacă nu e o drăcovenie din aia simfonică de-ţi sparge urechile“, aţipeşte. Clădirea principală a teatrului Balşoi este în reparaţii, spectacolele se ţin la metrou, la staţia Maiakovski. Acolo au fost refăcute balcoanele şi fotoliile, un tren este transformat în lojă, un vagon, în garderobă, un altul, în bar. Klimov îşi întâlneşte acolo tovarăşii: gărzile de corp ale altor ştabi din Politburo.

Svetlana a văzut deja de mai multe ori *Lacul lebedelor*. Închide ochii şi îşi imaginează că este una dintre păsările adormite pe gheaţă, care aşteaptă momentul prielnic să-şi întindă aripile şi să cunoască fiorul libertăţii.

În ziua în care se întoarce la Kremlin, caută febril fotografiile mamei. Tata trebuie să le aibă la el. Se repede în biroul lui. Biblioteca este goală.

— Unde sunt toate cărţile, tată?

— Au fost trimise la Kuibîşev. În caz că arde Moscova…

— Şi fotografiile?

— Care fotografii?

— Ale mamei.

— Şi ele.

Nu mai are decât o fotografie cu mama în camera ei. O priveşte cu atenţie. Lui Stalin nu-i place privirea aceasta:

— De ce o fixezi aşa?

— Era frumoasă mama?

— Da, atât că avea dinţi de cal.

— Şi atunci de ce te-ai căsătorit cu ea?

— Toate femeile din familia Alliluev voiau să se culce cu mine. Măcar mama ta era tânără şi mă iubea. De-aia m-am însurat cu ea.[74]

O mărturisire deosebit de dură pentru o fată de şaisprezece ani. Svetlana îşi stăpâneşte cu greu lacrimile. Strânge din buze, nu mai suflă o vorbă. Stalin îşi îmblânzeşte vocea, schimbă subiectul, o întreabă de şcoală. Svetlana nu răspunde. Când se bosumflă, seamănă cu Nadia. Periculoasă asemănare…

În august 1942, Svetlana este la Zubalovo când, deodată, primeşte un telefon de la intendenta Aleksandra Nakaşidze, care îi spune să vină imediat la Moscova: „Tatăl tău vrea să te prezinte prim-ministrului Marii Britanii.“

Tot drumul, Svetlana se întreabă de ce i s-a ordonat acest lucru. De fapt, i-a interzis întotdeauna orice legătură cu străinii, nu a invitat-o niciodată la o recepţie cu diplomaţii. Se întreabă dacă va trebui să încerce sau nu să spună câteva cuvinte în engleză. Aşteaptă mai multe ore, timp în care se războieşte cu somnul. În sfârşit, mult după miezul nopţii, aude paşi pe coridor. Pentru prima oară în viaţa ei, este conştientă că Istoria, cu majusculă, se înfăptuieşte sub ochii ei.

Acum Stalin este într-o dispoziţie de zile mari. Şi-a convins aliaţii, pe Roosevelt şi pe Churchill, că prezenţa sa pe front e indispensabilă. Ei trebuie să se deplaseze să-l viziteze. În faţa lui Winston Churchill, vrea să arate că este un mare om de stat, că ştie să râdă, să glumească şi că are un incontestabil simţ al umorului.

Nu cu mult timp în urmă, Churchill îl poreclea „babuinul sângeros“. Ce neruşinare din partea unui om care trebuie să fie ales ca să-şi exercite puterea! La naiba cu democraţia…

La ora aceasta târzie, Churchill ar fi vrut să meargă la culcare, a asistat deja la un spectacol la Balşoi, lung şi plictisitor. Gazda lui e categoric un somnambul. Britanicul nu îndrăzneşte să refuze, căci, de când a sosit, nu a putut avea nici măcar o discuţie constructivă cu Stalin. Atunci, nemulţumit, îl urmează în zona de la Kremlin destinată familiei. Svetlana este încă la post în camera de alături, gata să fie chemată. Aude vocea invitatului:

— *Call me Winston. I call you Jo behind your back.*“

Interpretul repetă răspunsul tatălui ei:

— *No, I prefer to call you „my friend*“.[75]

După aceea soseşte inevitabilul Molotov şi încep să defileze tot felul de bucate menite să-l impresioneze pe oaspete: un purcel de lapte, vânat, diverse soiuri de peşte, caviar, pe lângă nenumăratele sticle de şampanie, votcă, vin gruzin, coniac armenesc, cât să bagi sub masă un regiment întreg. Lui Churchill, care se teme de petrecerile de la Kremlin, un asemenea festin îi dă impresia că URSS-ul nu suferă prea multe restricţii alimentare, spre deosebire de Anglia. Stalin ţine un toast în cinstea victoriei Armatei Roşii şi a Marii Alianţe. După câteva pahare, atmosfera se destinde, Stalin pare jovial şi prietenos.

Stalin îi oferă invitatului său capul purcelului, însă acesta refuză.

— Nu ştiţi ce e bun, spune Stalin, vizibil jignit.

Cu cuţitul ascuţit, taie o bucată din falca grasă a purcelului, o dă prin hrean şi o mănâncă cu degetele, totul stropit cu votcă cu piper. Churchill nu se atinge de purcel, îşi întinde delicat caviar pe o felie de pâine prăjită. Stalin bagă direct în gură şi linge cuţitul. Discuţia se îndreaptă spre subiectele intime: familia, copiii. Stalin, ameţit bine, se ridică şi urlă pe culoar:

— Svetka! Svetocika! *Idi siuda!*[76]

Churchill mormăie că este ora unu noaptea şi că la ora asta copiii ar trebui să doarmă. Nu şi ai lui Stalin, din câte se pare. Svetlana apare de parcă ar fi aşteptat chemarea tatălui ei.

— *Etă maia docika*[77], roşcata mea. Stalin îşi mângâie fata pe cap şi ea îl îmbrăţişează afectuos. Are părul ca al mamei mele, parcă ar fi de foc.

— Ca mine în tinereţe, spune Churchill, arătându-şi capul chel cu capătul trabucului.

Svetlana îl priveşte pieziş pe domnul englez. E rumen la faţă, face grimase când vorbeşte, ceea ce contrastează puternic cu chipurile ruşilor, care sunt mai degrabă imobile. De asemenea, este prima oară când vede un bărbat de o vârstă înaintată care nu poartă mustaţă. O duce cu gândul la Mister Twister. Asemenea lui, este gras, chel şi fumează un trabuc imens. Poartă cea mai ridicolă pălărie pe care a văzut-o vreodată în viaţa ei.

— Fiica mea este în Royal Air Force. Se numeşte Sarah. Dumneata?

— Svetlana.

— Ce vârstă ai, *miss* Svetlana?

— Şaisprezece. Dumneavoastră?

— Şaizeci şi şapte, răspunde Churchill râzând.

— V-am spus că vorbeşte engleza! Stalin nu-şi ascunde mândria. *Nu, krasaviţa*[78], arată-i prietenului nostru ce bine vorbeşti engleză.

— Uncle Churchill, când îl batem pe Hitler?

— Foarte curând, *miss*. Tatăl dumitale şi cu mine facem totul în acest scop. Ştii cum îi zic tatălui dumitale prietenii noştri americani?

— Nu.

— *Uncle Jo.*

Interpretul traduce „*diadia Djo*“ şi Stalin strânge din ochii galbeni, rictusul lui ar trebui să treacă drept un zâmbet, dar în adâncul lui este jignit. Dacă nu ar depinde decât de el, ar propune rapid ca autorul acestei porecle să facă o vizită la Kolîma. Dar se străduieşte să nu-şi arate agasarea. Dimpotrivă. Fizionomia lui sugerează bunăvoinţă, ştrengărie, veselie. Vorbeşte pe un ton prietenos, de parcă ar vrea să arate că, pentru el, bătrân bolşevic, viaţa de familie trece înainte de toate. „În ziua aceea ar fi fermecat pe oricine“[79], va spune Svetlana.

— Ştii, Svetocika, unchiul *Vinston* are o dacea uriaşă. Mai mare decât Zubalovo. Mai mare decât Kunţevo. Mai mare decât Zubalovo şi Kunţevo la un loc.

— Mare precum Kremlinul?

Churchill râde.

— Şi mai mare de-atât, supralicitează tatăl ei.

— Cum se numeşte dacea ta, unchiule Churchill?

— Chequers. Poţi să vii să petreci câteva săptămâni de vacanţă acolo, dacă vrei, spune el, oprindu-se din râs.

— Aş putea să vin vara viitoare?

— De ce nu? Imediat ce-l batem pe Hitler.

Note

70. Svetlana Allilueva, *Vingt lettres à un ami*, ed. cit., p. 184.
71. Băieţi, soldaţi.
72. Teatrul Academic de Arte.
73. Svetlana Allilueva, *Vingt lettres à un ami*, p. 151.
74. *Ibid.*
75. Lord Moran, *Churchill Taken from the Diaries of Lord Moran*, Cambridge, 1966. [— Zi-mi Winston. Eu îţi zic Jo pe la spate. — Prefer să-ţi zic „prietene“. (n. tr.)]
76. Vino încoace!
77. Iat-o pe fiica mea.
78. Frumoasa mea.
79. Svetlana Allilueva, *Vingt lettres à un ami*, p. 185.

7
Sfârşitul inocenţei

Pe 8 noiembrie 1942, fratele Svetlanei vine la Zubalovo cu un grup de prieteni. Vasili are ambiţii artistice şi îi place în mod deosebit să se înconjoare de oameni de film. Frecventând vedete, scenarişti, poeţi, scriitori, se simte ca pe vremuri, când trăia printre aristocraţi, o lume aparte, curtată şi invidiată. De curtea aceasta a ţareviciului de Zubalovo se lipesc inevitabilii paraziţi şi linge-blide, fără de care regele nu ar mai fi rege. În plină bătălie de la Stalingrad, e ca şi când ai ajunge în paradis: mâncare şi alcool din belşug şi, mai ales, o şansă unică de a fi departe de front!

Svetlana îi cunoaşte pe majoritatea comesenilor. I-a cunoscut deja pe Roman Karmen, realizatorul de filme documentare, şi pe fermecătoarea lui soţie, Nina, a asistat la proiecţia unui film de Aleksei Kapler. Şi cine nu-l cunoaşte pe Konstantin Simonov! Toată ţara se bate pe poeziile lui de dragoste dedicate Valentinei Serova, femeia cea mai râvnită din Moscova. Vasili Stalin, dar şi generalul Rokosovski se numără şi ei printre amanţii acesteia. Triunghiul amoros, iată figura geometrică cea mai răspândită în rândurile elitei sovietice. Toţi au soţii, copii şi amante oficiale.

Cum Stalin nu vede cu ochi buni faptul că principalii lui ofiţeri se lasă distraşi de acest gen de aventuri amoroase, temerarul general este trimis pe front. Frumoasa actriţă se consolează cu poetul. În seara asta, la Vasili, cântă ultimul ei cântec despre război şi victorie: *Dacă mă aştepţi, mă voi întoarce*[80]. Se dă tonul şi cu toţii o acompaniază în cor:

Aşteaptă-mă noapte şi zi,
Aşteaptă-mă pe veci.
Pe ploaie şi-n amărăciune,
Aşteaptă-mă mereu!
Aşteaptă-mă când cade neaua

Şi când e dogoare,
Când regretele se sting
În alte inimi.
Aşteaptă-mă când cei ce aşteptau cu tine
Îţi spun că e timpul să mă uiţi.
Dacă mă aştepţi, mă voi întoarce,
Dar aşteaptă-mă veşnic,
Aşteaptă-mă, aşteaptă-mă neîncetat.

Copiate iar şi iar în milioane de exemplare, reproduse de sute de ori în presă, soldaţii scriu versurile acestea pe tancuri şi pe camioane, şi le tatuează pe braţ, ca pe un talisman, mor cu poezia aceasta pe piept.

La Zubalovo nimeni nu-şi face griji din cauza războiului care se dezlănţuie, mii de morţi la Stalingrad, Voronej, Leningrad, Odessa, Krasnodar, pe Volga şi în Caucaz. Gramofonul urlă, tinerii se bâţâie, cântă, fac dragoste, beau ca să uite de viaţa în tensiune. „*Carpe diem*, să profităm cât încă suntem în viaţă.“ Nimeni nu ştie ce va aduce ziua de mâine.

Lui Vasili Magnificul îi place să fie în centrul atenţiei. Actriţele se atârnă de gâtul lui, gânguresc, sporovăiesc şi chicotesc la orice glumă de-a lui. Îşi arată precizia de trăgător şi stinge becurile lustrelor cu un foc de revolver.[81] Biata Galina încearcă să-i bage minţile în cap, îi propune să meargă la culcare, le îndepărtează pe fetele care se ceartă care să meargă să se culce cu el. Vasili, mereu impulsiv în chestiunile sentimentale, în seara aceea pune ochii pe frumoasa Nina. Soţul ei, Roman Karmen, nu e încântat, absolut deloc.

Nimeni nu-i dă atenţie Svetlanei. Aşezată pe un scaun de lângă perete, nu se simte în largul ei în compania acestor beţivi. De când a descoperit că aniversarea Marii Revoluţii din Octombrie coincide cu cea a sinuciderii mamei ei, data aceasta nu mai reprezintă pentru ea o sărbătoare. Se întreabă de ce le-o plăcea lui Vasili şi găştii lui muzica asta de tobe. Asemenea tatălui ei, are gusturi demodate, îi plac Beethoven şi Ceaikovski, Händel şi Mozart şi le interpretează operele la pian. După cum se putea aştepta, seara degenerează într-o beţie generalizată. „Liusia, nu te ţine mândru!“, urlă Vasili, „bea un păhărel!“ Liusia este Aleksei Kapler, celebrul scenarist

decorat cu ordinul „Lenin“, laureat al premiului „Stalin“[82]. Svetlana observă că e singurul care nu e beat.

Kapler o studiază pe ascuns pe fata aceasta care nu dansează şi-i priveşte dezaprobator pe prietenii fratelui ei. Puţin plinuţă, cu un piept impunător, cu părul până la umeri, tuns după ultima modă. El încă o ţinea minte pe şcolăriţa în uniformă, cu corsaj alb şi fustă bleumarin, iat-o acum cu o rochie pe care ai putea-o vedea într-o revistă pariziană. „Oare ce vârstă are? Optsprezece, nouăsprezece ani?“, se întreabă el.

Svetlana a remarcat privirea lui Kapler, privirea aceea îndrăzneaţă de bărbat sigur că place femeilor. I se aprind obrajii.

— Svetlana Iosifovna, ştiţi să dansaţi foxtrot?

Kapler stă în faţa ei. Are tendinţa să roşească, asemenea tuturor roşcatelor, şi nu-i place deloc lucrul acesta. Uneori se ciupeşte până ţipă de durere, cu speranţa că sângele care-i năvăleşte în obraji va dispărea mai repede. Dar lui Kapler i se pare că aşa este mai fermecătoare. O ia de mână şi o duce pe ring.

Svetlana se simte stângace cu pantofii ei fără toc. Ce bine că a comandat rochia aceasta la croitor. Cu siguranţă a remarcat-o, el este obişnuit cu femeile elegante. Copiată după un model Dior, rochia a fost confecţionată în atelierul de la care se îmbracă cele mai elegante dintre soţiile celor din Politburo. În piept şi-a prins broşa montată cu granate a mamei ei.

— Dansaţi foarte bine, o complimentează Kapler.

— Dumneavoastră, şi mai bine, Aleksei Iakovlevici.

Svetlana îndrăzneşte în sfârşit să ridice ochii la partenerul ei. Nu e prea frumos, dar are ceva care aminteşte de o vedetă de cinema: ochi expresivi, buze senzuale, părul brunet, cu câteva fire argintii la tâmple. Aerul romantic îl întinereşte.

— Aveţi o broşă foarte drăguţă. E cadou?

— A fost a mamei mele.

Deodată, Svetlana simte nevoia să-i împărtăşească cuiva tristeţea ei:

— Azi se fac zece ani de când a murit mama, dar nimeni nu pare să-şi aducă aminte.

— De-aia sunteţi aşa de tristă? Aşa de mult vă lipseşte?

— De ceva timp, mă gândesc întruna la ea.

După foxtrot urmează un slow şi Svetlana se simte mai în largul ei. Pune capul pe pieptul partenerului ei, vorbeşte de singurătatea din copilărie, de suferinţa de a creşte fără mamă, despre viaţa ei la Kremlin, unde fiecare pas îi este supravegheat. Îi mărturiseşte că nu-l vede prea des pe tatăl ei, dat fiind că e copleşit de politică şi război. Kapler o înţelege, el are un fiu pe care nu-l vede prea des. Jumătate dintre copiii din URSS cresc fără tată. Deci viaţa prinţesei de la Kremlin este oare la fel? Probabil că o apasă colivia de aur, pe ea, care e aşa de diferită de alte fete de vârsta ei, profundă şi cultivată, opusul fratelui ei.[83]

Svetlana nu s-a mai simţit niciodată până acum aşa de plină de încredere. Îşi aduce aminte de discuţia lor după proiecţiile filmelor *Lenin în octombrie* şi *Lenin în 1918*, care l-au făcut celebru. Nu-şi imagina că un om aşa de cunoscut poate fi aşa de accesibil şi totuşi delicat, natural şi spontan: „Vorbea extraordinar de bine, discuta atât de natural cu fiecare, indiferent de vârstă. Avea spontaneitatea şi farmecul unui copil.“[84]

El este flatat că i-a văzut filmele.

— De mică mă pasionează cinematograful. Văd toate filmele ruseşti, americane, englezeşti.

— Aţi văzut *Regina Christina* cu divina Greta Garbo?

— Nu, din păcate!

— L-am putea vedea împreună, dacă vreţi.

— Da, cu plăcere!

Toată dimineaţa zilei de luni, Svetlana nu reuşeşte să se concentreze la ore. Popularitatea de care se bucură în Uniunea Sovietică actorii şi regizorii, chiar şi cei de rangul al doilea, explică exaltarea ei. Liusia o va aştepta oare la ieşirea de la şcoală, aşa cum i-a promis? N-o să-i fie ruşine să o ducă la proiecţie? El este obişnuit cu compania femeilor foarte frumoase, nu a puştoaicelor ca ea.

O aşteaptă în faţa şcolii, ascuns lângă o poartă. Nici o clipă, nici unul din ei nu se gândeşte că această întâlnire ar fi nepotrivită. El, bărbatul căruia nu-i lipseşte experienţa, de patruzeci de ani, însurat, iar ea liceană, abia ieşită din copilărie.

Acest film va avea un impact neaşteptat asupra fetei de şaisprezece ani. Chiar dacă povestea nu este aici decât un pretext pentru punerea în scenă a

unui scenariu tipic hollywoodian: adevărul istoric nu este respectat, iar scenariul se prezintă ca un conflict shakespearian tragic. Frumoasa şi inteligenta regină Christina a Suediei se îndrăgosteşte nebuneşte de Don Antonio de la Prada, trimisul regelui Spaniei. Din dragoste pentru el, abdică. Aşteaptă să se căsătorească cu el, dar Magnus, ultimul ei iubit, va face totul ca să-i spulbere fericirea.

Svetlana ştie că tatăl ei a văzut filmul în compania acoliţilor lui, Mikoian, Molotov, Beria, Kaganovici, Jdanov. Dacă ei au fost fascinaţi de frumoasa Greta, cu mantoul ei de hermină, Stalin a tratat cu dispreţ pelicula.

„Ridicol!“, râsese el dispreţuitor. „Adevărata regină semăna cu un cal şchiop. O idioată care îşi părăseşte ţara pentru ochii frumoşi ai unui străin. Of, ce mincinoşi sunt americanii ăştia! Să falsifici aşa istoria!“

Svetlana, în schimb, este emoţionată. Acest conflict interior al eroinei îi aminteşte de propria dramă. Şi pentru Kapler, aventura lor seamănă cu cea din film. Îi spune că este ca frumoasa Garbo, pe care puterea o împiedică să-şi trăiască din plin viaţa, iar pe el se compară cu acest biet Don Antonio, îndrăgostit nebuneşte. Manierat cum ştiu să fie numai actorii care îşi confundă viaţa cu cea de pe ecran, încearcă milă faţă de această mică prinţesă care trăieşte într-un „mediu sufocant, de parcă ar fi o zeiţă“[85].

Au discutat toată seara, au mii de lucruri să-şi povestească. Ea, care nu cunoaşte decât tăcerile apăsătoare ale tatălui ei şi răcnetele fratelui ei veşnic beat, are brusc impresia că a găsit un suflet pereche. O conduce spre casă, traversează împreună Kamennîi Most[86], greu de recunoscut acum, că este camuflat. O urmăreşte cu privirea când intră în incinta Kremlinului pe poarta Spasskaia. Ea se întoarce şi-i trimite o bezea.

Seara, este agitată. Oare şi mâine o s-o aştepte?

A doua zi, o aşteaptă iar în faţa şcolii. I-a adus *Pentru cine bat clopotele* de Hemingway – traducerea în rusă circulă printre prietenii lui. A zărit cartea aceasta în biblioteca tatălui ei, dar ştie că este interzisă în URSS. Stalin a citit-o, a fost tradusă special pentru el, dar nu a apreciat deloc portretul comunistului sângeros care conduce epurările în timpul războiului civil din Spania şi a interzis publicarea ei.

— Biblioteca tatălui meu conţine douăzeci de mii de volume. Le-am numărat.

— Despre marxism-leninism? Nu ştiam că s-au scris atâtea.

Svetlana izbucneşte în râs.

— Nu, tot felul de cărţi. Toţi marii clasici ruşi, gruzini, europeni. Are chiar şi *Viaţa lui Iisus* şi Biblia, dacă vrei să ştii tot. Tata primeşte cărţile din Franţa, din America, din Anglia, din Germania. Când îi place o carte, o citeşte de mai multe ori.

— Ce carte reciteşte?

— Mai ales *Ivan cel Groaznic* şi *Petru cel Mare*. Dar şi biografiile lui Bismarck, Napoleon, Talleyrand. Când eram mică, îmi dădea să citesc Gogol, Cehov, Victor Hugo, Maupassant, Oscar Wilde, Goethe. El îl adoră pe Zola, eu îl prefer pe Maupassant.

— Vorbeşti franceză?

— Da, dar nu destul cât să citesc un roman. Există traduceri ale cărţilor, făcute pentru tata.

De data aceasta, Kapler nu i se mai adresează respectuos, Svetlana Iosifovna, ci afectuos, pe numele mic, pe care l-a prescurtat Svet. În rusă, *svet* înseamnă în acelaşi timp „lumină“ şi „lume“.

— Svet, pentru mine tu eşti deja toată lumea mea.

Un seducător acest Kapler? În tot cazul, bun actor. Oare dacă joacă teatru ea şi-ar da seama? Ce ştii despre viaţă la şaisprezece ani?

Aleksei Kapler se fuduleşte că face toate femeile să se îndrăgostească de el. Este un povestitor înnăscut şi teribil de seducător când începe să vorbească.[87] Svetlana e cucerită.

Dar marele seducător este şi el sedus de farmecul Svetlanei. Se simte flatat că face o asemenea impresie asupra unei fete. Nemaivorbind de felul adorabil în care roşeşte când îi face complimente sau închide ochii când râde.

— Pistruii încep să danseze pe faţa ta când zâmbeşti, îi spune el, şi Svetlana se simte atrăgătoare.

Data următoare, îi aduce poeziile sublimei Anna Ahmatova. Aceste exemplare vor căpăta mai târziu numele de samizdat.

Când Stalin era Soso, îi plăcea poezia Annei Ahmatova, aşa că, generos, a cruţat-o, dar îi va interzice să publice. Şi pentru a o ţine în frâu îl va deporta pe unicul ei fiu. Svetlana a reuşit să citească deja câteva poezii

scrise de Ahmatova, Ţvetaeva, Mandelştam, dar când i le recită Kapler le apreciază mai mult frumuseţea. Îi mărturiseşte că scrie şi ea poezii pe ascuns. El vrea să le citească, ceea ce o flatează. A doua zi, Kapler îi oferă volumul *Poezia rusă de la simbolism până astăzi*, o carte de negăsit. În altă zi, îi împrumută un roman de Dostoievski.

Svetlana îi ascunde aceste lecturi tatălui ei. Stalin îl consideră pe Dostoievski un „mare psiholog“, îl citeşte cu asiduitate, dar i-l interzice fiicei lui, sub pretext că este „rău pentru tineri“.

Cum şi-a procurat Kapler toate aceste cărţi interzise în URSS?

Svetlana, care are acces la biblioteca tatălui ei, nu-şi dă seama de pericol. Ea era mică atunci când Krupskaia a dat foc cărţilor, ca în Evul Mediu. Supusese atenţiei lui Stalin o lungă listă cu cărţi care trebuiau retrase din biblioteci: Biblia, Coranul, Dante, Schopenhauer, dar şi anumite romane de Gorki, Dostoievski, chiar şi de Lev Tolstoi. Evident, Kapler, care aparţine unei elite, are multe relaţii.

Aleksei îi scrie scrisori presărate cu citate din Dostoievski şi din Ahmatova. Svetlana le citeşte şi le reciteşte şi se laudă cu ele în faţa Marfei.

— Nimeni nu ştie să scrie ca Liusia, spune ea mândră.

Fac schimb de fotografii. Svetlana îi arată una Marfei.

— Este bătrân iubitul tău!

Dar pe Marfa o îngrijorează altceva: noul soţ al mamei ei, Miron Merjanov[88], a fost arestat cu o noapte în urmă de doi oameni cu haine de piele şi dus nu se ştie unde.

— Mama a plâns până în zori. „Sunt blestemată, blestemată“, repeta ea, „din cauza mea îi omoară pe toţi. Port ghinion întregii familii, tuturor celor care se apropie de mine“.

Svetlana e înnebunită. Ţine mult la Timoşa, cu părul ei scurt, ciufulit[89], aerul ei copilăresc, şi îi admiră pastelurile. I-a pictat portretul şi Svetlana, foarte mândră, i l-a arătat Olgăi Rifkina, o nouă prietenă, care de curând vine la Şcoala model nr. 25. Olga nu este tocmai din lumea ei, dar, la fel ca ea, iubeşte poezia. Svetlana, care confundă visul cu realitatea, îi spune că ea şi Liusia se vor putea căsători imediat ce se termină războiul, adică peste trei-patru luni. „Diferenţa de vârstă nu e o piedică. Mama s-a măritat cu tata, care era cu douăzeci şi doi de ani mai mare“, argumentează ea.[90]

Tinerei Svetlana, care obţine mereu ce vrea, nu i-a trecut prin gând că poate Kapler nu este divorţat.

Olga o întreabă despre iubitul ei. Svetlana îi descrie plimbările lor, recită poeziile pe care le-a învăţat, îi descrie filmele pe care le-a văzut: *Albă ca Zăpada şi cei şapte pitici* de Walt Disney, o comedie muzicală cu Fred Astaire. Liusia a dus-o la Balşoi, iar după spectacol au mers în cabina actorilor să-i salute. Au văzut *Pasărea albastră* de Maeterlinck, *Dama de pică* de Ceaikovski. „S-a simţit femeie şi asta i-a sucit mintea“, va povesti mai târziu Olga.

Lui Kapler îi place şi lui să se laude cu cuceririle lui. Îi vorbeşte despre ea realizatorului Mihail Romm, îi mărturiseşte că este sedus de inocenţa, de romantismul ei. Romm, un apropiat al lui Stalin, e îngrozit şi încearcă să-l pună în gardă:

— Eşti nebun. Nu cunosc pe nimeni care ar îndrăzni să flirteze cu fiica lui Stalin!

— Dragostea e nebună, îi răspunde Kapler.

Pentru oamenii cu judecată, este o crimă de lezmajestate. E evident, războiul, iminenţa morţii au atenuat frica de NKVD. Kapler ajunge să uite de prudenţa cea mai elementară. Trece o lună astfel, frigul este din ce în ce mai muşcător. Scot aburi când îşi vorbesc, aerul îngheţat le îmbujorează obrajii. Kapler prinde mâna Svetlanei într-a lui, i-o pune în buzunar să i-o încălzească şi, lipiţi aşa, merg prin Moscova, până la ora stingerii. Kapler ştie multe locuri unde se pot adăposti când ninge, restaurante, cafenele, muzee. În galeria Tretiakov este aproape la fel de frig ca afară. Nu contează, stau până la ora închiderii, nu reuşesc să se desprindă unul de celălalt. Merg să bea *ceai* în cafenele unde de fiecare dată îi contemplă de pe perete chipul lui Stalin. În fotografie, tatăl ei arată uimitor de tânăr, de blând şi de binevoitor, dar privirea lui te pătrunde, oriunde te-ai afla. Svetlana are senzaţia că o spionează. Din fericire, Aleksei este cu spatele la el. E primul care îşi dă seama că sunt urmăriţi:

— Cine sunt tipii ăia doi din spatele nostru?

— Mă însoţesc peste tot, indiferent unde merg, fie că merg la şcoală sau la patinoar. Nu atât ca să mă supravegheze, cât ca să mă protejeze.

Lui Kapler i se pare neplăcut. Svetlana râde; pentru ea, gărzile de corp au devenit transparente.

— Cel cu haina de piele este *diadia* Mihail, îngerul meu păzitor.

Kapler se opreşte, îi oferă o ţigară lui Klimov. Un băiat simpatic, până la urmă. Seara, Klimov capătă aerul lui patern:

— Svetlana Iosifovna, n-ar trebui să visaţi la cineastul ăsta, ar trebui să vă măritaţi cu un bărbat de nivel înalt, cu cineva important.

— Poate cu cineva ca dumneavoastră? îl ia ea peste picior.

— Oamenii importanţi trebuie să se căsătorească cu oameni importanţi.

— Nu-i ziceţi lui tata, spune ea pe un ton rugător. Nu facem nimic rău. Ne plimbăm, discutăm, vedeţi bine.

Totuşi, Svetlana cunoaşte bine sistemul. Indiferent ce faci, se va găsi mereu cineva să te denunţe. De altfel, la ce se poate aştepta o fată de şaisprezece ani din partea tatălui care află de legătura ei cu un bărbat de patruzeci de ani şi căsătorit? Chiar dacă nu se numeşte Stalin.

Klimov înnebuneşte. Misiunea lui devine periculoasă: obiectul protecţiei lui nu ţine seama de recomandările lui, continuă să se plimbe cu craiul acela. Se îmbrăţişează, se înlănţuie. Klimov îi spune totul superiorului său, generalul Vlasik, acest general de mucava. Până în prezent a reuşit să nu ajungă pe front, nu are de gând să sfârşească acolo sau şi mai rău, în Siberia, dacă Şeful află ce face fata lui dragă după ore. Trimite un ofiţer să-i bage minţile în cap lui Kapler:

— Pleacă de la Moscova şi fă o călătorie lungă, îţi spun prieteneşte.

Iar lui Klimov îi ordonă:

— Să nu-i scapi din ochi.

În decembrie 1942, Kapler primeşte ordinul de a merge să relateze despre evenimentele din Bielorusia, unul dintre fronturile cele mai periculoase. După aceea trebuie să se întoarcă prin Stalingrad, să facă reportaje despre eroismul soldaţilor sovietici. Sau mai degrabă să crape, lui Stalin nu-i pasă câtuşi de puţin de articolele lui!

Kapler îi telefonează Svetlanei. Cântecul *Dacă mă aştepţi, mă voi întoarce* capătă o semnificaţie dramatică pentru ei doi. Svetlana îi promite să-l aştepte. Despărţirea le aprinde şi mai mult sentimentele.

Kapler a găsit un cadou minunat pentru Svet a lui. Ştie că citeşte *Pravda*, îi va dedica cronicile lui de pe front. Le intitulează *Scrisori către Svetlana*.

Pe 14 decembrie 1942, ca în fiecare dimineaţă, Svetlana răsfoieşte *Pravda*. Pe prima pagină citeşte: „Scrisorile locotenentului L. din Stalingrad – Scrisoarea întâi“ de la corespondentul special A. Kapler. Lacrimile îi şiroiesc pe obraji în timp ce citeşte articolul. Cronica este scrisă ca un scenariu de film. Pe fundalul ororilor războiului, al morţii, foametei, frigului, în mijlocul obuzelor care cad, un ofiţer se gândeşte la femeia pe care o iubeşte:

Dragostea mea, cine ştie când va ajunge la tine scrisoarea aceasta? […] Astăzi ninge. E iarnă la Stalingrad. Cerul este jos, la fel de jos ca tavanul unei izbe. […] Ce faci în momentul ăsta? Îţi mai aduci aminte de Zamoskorecie? De întâlnirile noastre la Tretiakovskaia? Când paznicii ne-au dat afară, pentru că închideau muzeul? Şi noi stăteam în faţa unui tablou, ne priveam în ochi… Aici s-a lăsat înserarea. E aproape noapte şi la Moscova. Ninge, fără îndoială. De la fereastra ta se văd zidurile Kremlinului. L. al tău.[91]

Svetlana aduce ziarul la şcoală şi i-l arată Marfei. Marfa îşi vede prietena profund emoţionată şi o avertizează. Într-adevăr, tatăl ei citeşte *Pravda*, Svetlana îşi face griji. Două săptămâni mai târziu, când Kapler se întoarce la Moscova pentru sărbătorile de sfârşit de an, hotărăşte să rupă relaţia cu el.

Zadarnică hotărâre. Rezistă doar o lună. Dacă nu se mai văd, îşi telefonează. Au stabilit un cod: ea lasă să sune de două ori, apoi închide. Asta înseamnă: „Sunt aici.“ Uneori, aşteaptă ca el să răspundă şi suflă de două ori în receptor, ceea ce înseamnă: „Nu te uit.“

În februarie, sunt din nou văzuţi la teatru, la operă sau la proiecţia unui film la Ministerul Cinematografiei, unde se ţin de mână. Ce altceva puteau face? Unde puteau merge? Aceasta era problema unei întregi generaţii de ruşi: unde să-şi dea îndrăgostiţii întâlnire, când trăiesc într-o locuinţă comună? Într-un oraş în care hotelurile le sunt rezervate străinilor?

Totuşi, o dată Kapler reuşeşte să facă rost de cheia unui apartament gol, unde se adunau piloţii, prietenii lui Vasili. *Diadia* Klimov îi însoţeşte

bombănind, apoi se instalează într-o cameră învecinată şi fumează nervos ţigară de la ţigară.

Dar de ce naiba au închis uşa?

„Ne-am sărutat în linişte, în picioare… “[92], va povesti Svetlana.

Pe 28 februarie, ziua ei de naştere, Kapler o aşteaptă în faţa şcolii, în umbra unei porţi şi ascunde la spate nişte flori. Şi ce flori! Nu garoafele acelea stupide pe care le primesc femeile de 8 martie, nu, trandafiri! Număr impar, cunoaşte uzanţele.[93] „Dar unde ai găsit în toiul iernii?! “, se miră Svetlana.

O invită la exclusivistul Aragvi, restaurant unde îi place lui Vasili să ţină seratele lui nebune. În faţă stă un portar cu haină cercheză, cu o manta lungă încinsă cu curea şi cu un cuţit încrustat cu pietre preţioase la brâu. Sala de la parter este decorată cu lambriuri. Şeful de sală îi conduce în spatele sălii, unde, pe o scară de lemn, urcă la o galerie supraînălţată, cu separeuri. Cât ai clipi, apar gustările: *satsivi*, *lobio*, *haceapuri*. Liusia cere vin. Dansează foxtrot şi tango, înlănţuiţi. Kapler scoate din buzunar darul pentru ziua ei, care este în acelaşi timp un dar de adio. Trebuie să plece, turnează un film nou. Perspectiva despărţirii de o lună dă mai multă gravitate acestei ultime seri, şi cei doi îşi jură dragoste eternă. Emoţionată, Svetlana îşi agaţă în piept generosul dar de la Liusia: o broşă emailată cu o buburuză pe o frunză de culoare verde.

A doua zi, la şcoală, le-o arată Marfei şi Olgăi Rifkina.

În aceeaşi zi, Kapler primeşte un telefon. Dar de data aceasta nu este dulcineea lui la capătul firului, ci vocea groasă a colonelului Rumianţev, secundul lui Vlasik. Îi ordonă „s-o lase în pace pe fata lui Stalin“.

Dacă te afişezi cu fiica ţarului Rusiei sovietice, ţi-ai semnat condamnarea la moarte. Oare era aşa de orbit de credinţa în comunism încât să nu anticipeze pericolul? Mai trebuie spus că războiul a diminuat puţin teroarea. Acum se ocupă inamicul de uciderea ruşilor.

Deşi nu este curajos, Kapler nu este nici fricos de felul lui şi cu atât mai puţin de când a cunoscut-o pe fiica ţarului. Delicioasa poveste de dragoste îi condimentează existenţa. De ce ar trebui să-i fie frică? Nu face nimic rău. Bun comunist, scenarist recunoscut şi premiat, patriot ireproşabil, îşi serveşte cu devotament ţara şi crede în Stalin.

Atunci îşi permite un gest nesăbuit: îl dă dracului pe Rumianţev.

În acest teribil an 1943, Stalin nu-şi mai vede capul de treburi. Problemelor războiului li se adaugă cele casnice. Cineastul Roman Karmen, soţ încornorat, nu a apreciat deloc faptul că soţia lui a părăsit domiciliul conjugal ca să se mute la dacea de la Zubalovo, la Vasili, în ciuda prezenţei soţiei lui legitime şi a copilului lor, şi îl informează pe Stalin de acest lucru printr-o scrisoare detaliată. Dar războiul îl acaparează în aşa măsură, încât tărăgănează până să-şi regleze conturile cu depravatul lui fiu. „Băgaţi-l la arest zece zile!“, ordonă, totuşi. „Şi trimiteţi-o pe soţia lui Karmen la soţul ei!“

Nu este prea aspru. După pierderea lui Iakov, se arată mai indulgent cu Vasili. Poate că se mândreşte puţin cu cuceririle amoroase ale fiului său, care îi amintesc de ale lui? În definitiv, canalia de Vasili nu e un oarecare, este fiul lui Stalin!

Tunurile bubuie încă la Stalingrad când Vlasik îl informează pe Şef despre poznele fiicei lui. De data aceasta Stalin se înfurie. Ştie el cum sunt bărbaţii, nu a sedus şi el o mulţime de fete? Să-l aresteze pe vinovat? Şi dacă Svetlana reacţionează ca mama ei? Fetele prea romantice sunt în stare să fugă cu iubitul lor. Îşi aminteşte că aşa a făcut Nadia ca să fie cu el la Ţariţîn. O dată în viaţa lui, tiranul umblă cu mănuşi şi începe prin a cere un raport despre seducător. Află că Aleksei Kapler, născut pe 15 septembrie 1904 la Kiev, fiul Raisei şi al lui Iakov, este căsătorit. Nume de botez: Lazar. Stalin scrâşneşte din dinţi, nu-i plac cei care umblă cu ascunzişuri: „Oamenii care îşi schimbă numele sunt oameni care ascund ceva.“ Când ajunge la rubrica naţionalităţii, se strâmbă dezgustat: încă un evreu. Ordinul „Lenin“ în 1938, premiul „Stalin“ în 1941. Se strâmbă iar: categoric, va trebui să-şi regleze conturile şi cu cel care l-a sfătuit să-i acorde aceste distincţii. Căsătorit cu fiica scandaloasei contese Maria Tarnowska, cu care are un fiu, Anatoli, de vârsta Svetlanei, trăieşte în concubinaj cu actriţa Tatiana Zlatogorova, născută Goldberg! O ploaie de injurii se revarsă din gura *Vojd*-ului şi îl cheamă pe Beria:

— Nu-mi place, Lavrenti, povestea asta cu Svetlana. Trebuie să ajungă la zdup.

— Cine? Svetlana?

— Imbecilule! Kapler.

A doua zi, Stalin se trezeşte mai devreme decât de obicei. Svetlana, ajutată de *niania*, se pregăteşte de şcoală. Uşa se deschide brusc.

— Unde sunt misivile *scriitorului*?

Svetlana nu şi-a văzut niciodată tatăl într-o asemenea stare. Se sufocă de furie şi abia mai poate să vorbească:

— Ştiu tot. – Îşi bate pieptul cu palma în dreptul buzunarului de la veston. Am aici transcrierea tuturor convorbirilor telefonice! Kapler al tău e spion englez, se foloseşte de tine ca să se apropie de mine, idioato![94]

Ochii tatălui şi-au schimbat culoarea şi Svetlana înţelege imediat de ce subordonaţii se tem aşa de tare de el. Tremurând, îi dă fotografiile, cărţile cu adnotări, eseurile, un nou scenariu de film despre Şostakovici şi lunga lui scrisoare de adio.

— Îl iubesc, îi aruncă ea în faţă tatei, sfidătoare.

Stalin îşi priveşte fiica cu teribila impresie că a trăit deja acest lucru, acum zece ani, cu mama ei. Da, Svetocika, Setanka lui are aceeaşi flacără în priviri când este furioasă, acelaşi ton ca mama ei…

Dar „iubire“ este un cuvânt pe care Stalin îl urăşte. Palma pleacă aşa de repede, încât Svetlana nici măcar nu are timp să înţeleagă ce i se întâmplă. Apoi o alta. Stupefacţia o ţintuieşte locului. Tatăl ei nu a mai lovit-o niciodată până acum.

— Ce mult ai decăzut! Ţara e în război şi ţie nu ţi-e gândul decât la futut. Târfă nenorocită!

Brutalitatea cuvintelor lui o ia pe nepregătite, nu ştie cum să reacţioneze, ce să spună. Nu a mai insultat-o nimeni niciodată.

Doica ei încearcă să spună ceva, dă din mâini, se loveşte în frunte, în piept, în umărul drept şi în cel stâng în timp ce-şi face semnul crucii:

— Nu, nu, nu! E imposibil! O cunosc!

— Cum adică nu? Ştiu tot.

A îmblânzit toate femeile. Toate i s-au supus, iar ea, fiica lui iubită, îndrăzneşte să-i ţină piept! Ca mama ei! *Dura!*

— Unde l-ai cunoscut? Când te-a abordat?

— Ne-am întâlnit din întâmplare, la o petrecere a lui Vasili.

— Nu există „din întâmplare“, idioato! E înconjurat de atâtea femei, că nu mai ştie ce să facă cu ele! E un curvar! *Bludnik! Rasputnik! Ebaka!*[95]

Se dezlănţuie cuvintele cele mai obscene ale limbii ruse. Tatăl ei nu a mai fost niciodată aşa de grosolan cu ea. Dar pentru Stalin nu este de ajuns. Îi dă lovitura de graţie:

— Uită-te şi tu în oglindă! Cui crezi că ai putea să placi?

Svetlana este distrusă. E o armă de o josnicie inegalabilă. Abjecta răzbunare a unui bărbat şi a unui tată. Nici o femeie nu se poate reface după o asemenea lovitură.

Ce credea Stalin? Că fiica lui îl va alege pe el, precum Cordelia lui Shakespeare? „Ca dânsele, eu nu-mi voi lua bărbat, / Iubindu-l doar pe tata.“[96] Iar el, bătrânul rege Lear, va accepta acest dar generos ca pe un drept al său? Oare credea cu adevărat că micuţa lui Setanka îi va aparţine veşnic? Că o va lua pe urmele surorii lui Lenin, care a refuzat toate cererile în căsătorie ca să se dedice în totalitate geniului fratelui ei?

Svetlana se concentrează cu greu la ore până la capăt. Când se întoarce de la şcoală, este imediat chemată la tatăl ei. Stalin şi-a petrecut ziua singur, în sufragerie, a citit şi a rupt în bucăţi fotografiile şi eseurile lui Kapler. „Scriitor de rahat! Nici măcar nu ştie să scrie corect în rusă! N-ai fost măcar în stare să-ţi găseşti un rus!“

Originea evreiască a lui Kapler sporeşte şi mai mult în ochii lui Stalin vina fiicei lui.

Antisemitismul lui Stalin este obsesiv. Degeaba e înconjurat de evrei, tot îi detestă. Toată viaţa lui va avea impresia că este nevoit să se lupte cu ei: deja de la Gori, în Gruzia natală, erau cei mai isteţi, cei mai bogaţi, mama lui se lăuda că le face menajul. Apoi au mai fost Bronstein, alias Troţki, Kamenev, Zinoviev, Iagoda şi ceilalţi. Să nu mai vorbească de soţiile lui Ejov, Poskriobîşev, Voroşilov, Svanidze, Molotov…

Svetlana va afirma mai târziu că acest flirt era platonic, pentru că „în Uniunea Sovietică nu se obişnuia să ai relaţii sexuale înainte de căsătorie“[97]. O regulă pe care totuşi nu o respecta toată lumea… În jurul Svetlanei înfloreşte iubirea neîngrădită, femeile îşi revendică libertatea, trăiesc în concubinaj, divorţează, se recăsătoresc. Înconjurat de „femei care consimt“,

Vasili îşi schimbă cu uşurinţă amantele. Numai tatăl lui trăieşte ca o icoană sfântă. În orice caz, aşa crede ea…

Svetlana are acum şaptesprezece ani şi-şi revendică dreptul de a-şi trăi viaţa. Dar e o mare nenorocire să fii îndrăgostită când eşti fiica unui tiran. Iar pentru iubitul ei, o tragedie.

Arestarea lui Kapler o va marca pe viaţă pe Svetlana. Înţelege cine e cu adevărat tatăl ei. Nu ştie încă până unde poate ajunge cu răutatea lui diabolică, dar începe să simtă că el este stăpân pe destinele a mii de vieţi. Toată fericirea din copilărie, acea intimitate, încrederea fără margini, dragostea devotată pe care o simţea încă de mică faţă de tatăl ei – totul s-a năruit dintr-odată. Ruptura se va dovedi ireparabilă. Stalin s-a simţit ofensat în iubirea lui paternă, Svetlana, rănită în orgoliul ei, deposedată de feminitate. Jignirea la adresa aspectului ei îi va rămâne adânc înfiptă în suflet, ca un ac otrăvit.

Acum toţi o privesc de parcă ar fi fost dezonorată. Speră să găsească puţină alinare la bătrâna ei doică, aşteptându-se la obişnuita consolare: „Nu te frământa, *duşinka*.“[98] Dar de data aceasta *babuşka* n-o ia în braţe. O priveşte cu asprime, mută, speriată, de parcă ar avea în faţa ei un monstru, nu pe micuţa ei Svetocika. Aleksandra Bîcikova presimte consecinţele, pentru ea şi pentru ceilalţi. În ochii şefului, sunt cu toţii vinovaţi că nu i-au supravegheat fiica, că n-au împiedicat-o să comită fapta ireparabilă.

Într-adevăr, fulgerele *Vojd*-ului nu întârzie să se abată. Vasili este trimis la închisoarea armatei, bunicii lui, la ospiciu, guvernanta NKVD-istă este concediată. De acum înainte, nimeni nu are dreptul să pună piciorul la dacea. De altfel, Zubalovo va fi închisă. Svetlanei îi este total interzis să-i scrie acestui „evreu nenorocit“, cum îl numeşte Stalin. Gata cu plimbările. Klimov o însoţeşte la şcoală, are o cameră pregătită lângă clasa ei.

Sergo Beria va povesti mai târziu că Svetlana a fost aşa de mâhnită, încât a căutat ajutor la mama lui.[99] Nina Beria fusese mereu afectuoasă cu Svetlana, mai ales după arestarea mătuşii ei Marusia.

— *Tietuşka*, tata m-a pălmuit! Zice că Liusia e spion englez.

— Linişteşte-te. Povesteşte-mi tot. Cine e Liusia?

— *Tietuşka*, te implor, o să-ţi povestesc tot, dar lasă-mă să mă întâlnesc cu Liusia la tine. Trebuie să mai vorbesc o dată cu el. Tata nu înţelege.

— Svetlana, tu îţi dai seama ce-mi ceri? Vrei să dispar şi eu ca mătuşile tale Svanidze? De altfel, şi eu cred că eşti prea mică…

— Tu la ce vârstă te-ai măritat?!

— La şaisprezece ani, dar soţul meu avea douăzeci şi unu!

— Ei, şi tata avea cu douăzeci şi doi de ani mai mult decât mama.

La drept vorbind, Svetlana este prea speriată ca să încerce să ia din nou legătura cu Kapler. În plus, nu poate niciodată sta prea mult la familia Beria. Imediat ce află tatăl ei, îi telefonează şi-i ordonă să se întoarcă. Oare reputaţia lui Lavrenti Beria îi dictează aceste precauţii?

După părerea lui Sergo Beria, Kapler nu era decât un arivist care ar fi sedus-o pe Svetlana cu unicul scop de a se apropia de Stalin. Mai mult de-atât, sperând să devină ginerele lui…

Tata îl acuză pe Kapler că este spion britanic. Svetlana ştie: cu o asemenea acuzaţie, nu există scăpare. În zilele care vor urma, îl imploră să-i asculte explicaţiile. Totul e din vina ei. Dar Stalin nu a avut niciodată obiceiul să asculte explicaţii. El judecă, tranşează, pedepseşte, ucide fără discuţii. Sentimentele sunt „prostii“. După părerea lui, fiica lui a devenit o *idiotka*, la fel ca toate femeile. Şi îi repetă până la saţietate: „E un regizor de succes, are toate femeile pe care le doreşte, te-a sedus doar ca să se apropie de mine. Deci e agent imperialist.“ Pentru Stalin, nimic nu este inofensiv. Oamenii acţionează mereu cu intenţie, fie pentru el, fie împotriva lui.

— Unde e? Tată, spune-mi măcar unde e!

— Acolo unde îl vor obliga să mărturisească tot. La Lubianka.

Înainte, Svetlana nu acorda nici un fel de atenţie acestui infam loc care purta numele pieţei, Lubianka. Acum, întrucât adăposteşte enorma clădire cu opt etaje, aproape o fortăreaţă, sediul poliţiei secrete NKVD, o îngrozeşte. Liusia este acolo? Ce ofiţer îl interoghează? Curând, aude zvonuri despre deportarea lui.

— Deportat, dar de ce, unde?! Lagărele nu le sunt destinate doar troţkiştilor, menşevicilor, anarhiştilor? Ce crimă a comis? Liusia este nevinovat!

— Tu îi spui Liusia, idioato! Nimeni nu este nevinovat! Nevinovăţia nu există!

Apoi tonul îi devine mai blând. Stalin are mereu în minte moartea Nadiei, survenită după o ceartă. Trebuie să ai grijă cu nebunii din familia Alliluev, cu sângele lor amestecat…

— Nu pe tine te iubeşte. Nu avea nevoie de tine decât ca să se apropie de mine, ai încredere în experienţa mea.

Svetlana este zguduită. Ea încă nu-şi poate imagina că un om nevinovat poate fi condamnat.

Va afla adevărul mult mai târziu, după moartea tatălui ei. Vor trece zece ani…

Note

80. După un poem de Konstantin Simonov (n. tr.).

81. Simon Sebag Montefiore, *op. cit.* Şi Edvard Radjinski, *op. cit.*

82. Premiu anual înfiinţat de Stalin în 1939 şi decernat pentru a recompensa meritele excepţionale în domeniile ştiinţific, artistic, literar, muzical şi medical. Fiecare laureat primea o sumă între 25 000 şi 100 000 de ruble.

83. Enzo Biagi, *Svetlana. The Inside Story*, Londra, 1967.

84. Svetlana Allilueva, *Vingt lettres à un ami.*

85. Enzo Biagi, *op. cit.*

86. Podul de piatră.

87. Aprecierile mai multor persoane care l-au cunoscut, precum istoricul Edvard Radjinski, Martha Schad, actriţa Beata Tyszkiewicz.

88. Arhitectul tuturor dacea ale lui Stalin.

89. Din cauza părului ei care nu stătea nicicum, Gorki o poreclise pe nora lui Timoşa, prenumele vizitiilor din Rusia de odinioară.

90. Interviu cu Olga Rifkina, *Ogoniok*, 1986.

91. *Pravda*, 14 decembrie 1942.

92. Svetlana Allilueva, *Vingt lettres à un ami.*

93. În Rusia, florile în număr par se duc numai la cimitir.

94. Svetlana Allilueva, *Vingt lettres à un ami*, ed. cit., p. 193.

95. Destrăbălat! Desfrânat! Libidinos!

96. William Shakespeare, *Regele Lear*, trad. Mihnea Gheorghiu, Editura Pandora-M, Târgovişte, 2001, p. 13 (n. tr.).

97. Svetlana Allilueva, *Vingt lettres à un ami*.

98. Sufleţel.

99. Sergo Beria, *op. cit.*

8
Câţi ani în gulag face un sărut al Svetlanei?

Pe 2 martie 1943, Kapler se pregăteşte, cum era prevăzut, să plece în Taşkent. Trebuia să înceapă turnarea unui film bazat pe scenariul lui *Ea îşi apără patria*. O ultimă întâlnire cu realizatorii şi actorii înainte să-şi facă bagajele. Opreşte în faţa clădirii Comitetului industriei cinematografice, când apare un bărbat, îi flutură legitimaţia de la NKVD pe sub nas şi-i spune politicos să urce în maşina lui, iar el se aşază pe locul din dreapta.

— Pot să ştiu unde mergem?

— La Lubianka.

— Din ce motiv? Sunt acuzat de ceva? Există un mandat de arestare pe numele meu?[100]

În oglinda retrovizoare, Kapler zăreşte un Packard negru, scânteietor; lângă şofer recunoaşte trăsăturile grosolane ale generalului Vlasik.

După percheziţia corporală, după ce i se iau cureaua, şireturile, ceasul cehesc şi portofelul, pachetul de ţigări şi chibriturile, devine numărul 6863. Şi începe interogatoriul: nume, prenume, patronim, naţionalitate, religie. Ofiţerul subliniază cu roşu: *ievrei*[101] şi Kapler îşi dă seama imediat că nu e bine.

— Ce legături aveţi în străinătate?

Kapler îşi spune că este inutil să mintă, i-ar agrava situaţia, de fapt îi cunoaşte pe toţi corespondenţii străini la Moscova.

— Am avut legături profesionale cu jurnaliştii americani.

— Cum se numesc?

— Shapiro şi Parker.

Cele două nume par evreieşti, Kapler este din ce în ce mai neliniştit.

— Numele prietenilor şi colegilor?

Kapler spune câteva. Ghinion, sunt foşti troţkişti. La rubrica „familie“, chestiunea se complică şi mai mult.

— Profesia tatălui înainte de 1917?

— Negustor.

— Negustor zici. Avea cincisprezece angajaţi în prăvălia lui de boarfe din Kiev! Ascunzi un exploatator capitalist! Şi de ce nu scrie nicăieri că sora ta trăieşte în străinătate? S-a măritat cu un evreu francez.

— Nu păstrez legătura cu ea, tovarăşe anchetator.

— Ştim totul despre tine, Kapler, tot ce trebuie să ştim. Percheziţia în apartamentul tău s-a dovedit fructuoasă…

Ofiţerul scoate dintr-un munte de dosare diferite hârtii, caiete, scenarii, documente.

— Am găsit şi mai multe cărţi în germană cu afirmaţii antisovietice.

Kapler îşi face griji din cauza scrisorilor Svetlanei, a poeziilor ei, a fotografiilor, dar ofiţerul nu face nici o aluzie la familia Călăuzei. Nu a reacţionat nici când, printre prietenii apropiaţi, Kapler l-a pomenit pe Vasili Stalin.

— Aleksei Iakovlevici Kapler, în numele Comisariatului Poporului pentru Afaceri Interne, în baza articolului 58 al legii noastre, paragraful 6, eşti arestat sub acuzaţia de defetism, propagandă antisovietică, activităţi contrarevoluţionare şi legături cu străinătatea.[102]

Deci asta era! NKVD-ul nu avea să-l aresteze totuşi acuzându-l că este „îndrăgostit de fiica lui Stalin“! Trebuiau să găsească altceva. Pentru a simula respectarea legii, dosarul lui Kapler a fost adnotat cu grijă conform procedurii obişnuite. Chestiunea nu va fi instrumentată la tribunal, ci judecată discret cu prilejul unei întruniri speciale a NKVD-ului. Un alt detaliu curios, mai multe pagini au rămas albe şi au acelaşi număr! Care poate fi motivul, altul decât că Stalin a urmărit îndeaproape interogatoriul şi a pus să fie distrusă o parte din dosar?[103]

În această zi de 2 martie 1943, Kapler se alarmează. La drept vorbind, are contacte cu străinii, nu poate să nege asta. Îşi spune că ar fi mai bine să pledeze vinovat până nu-i încing tălpile. Da, a acţionat criminal împotriva statului sovietic, partidului şi clasei muncitoare. Da, merită să-i fie luat ordinul „Lenin“, dar defetist nu a fost niciodată. Defetismul e o chestiune

serioasă în vremuri de război. Te aduce direct în faţa plutonului de execuţie. El a participat la război, a fost pe front, îşi iubeşte ţara, îl iubeşte pe tovarăşul Stalin, promite să se căiască şi abia aşteaptă să-şi răscumpere greşelile prin muncă cinstită pentru naţiunea sovietică. Mai are puţin şi mulţumeşte pentru sentinţă: scapă uşor, date fiind împrejurările – cinci ani într-o tabără de reeducare sunt un fleac, o favoare care i se face, o mică plimbare în patria sporturilor de iarnă. Îşi încearcă pentru ultima oară norocul, cere o hârtie şi un stilou şi-i scrie o scrisoare frumoasă tovarăşului Stalin: „Dragă Iosif Vissarionovici, am fost condamnat pentru afirmaţii antisovietice de o comisie specială. Nu am mărturisit şi nu voi mărturisi niciodată. Mi-a fost acordat ordinul „Lenin“ şi am primit premiul „Stalin“. Am participat la realizarea filmelor *Ea îşi apără patria*, *Kotovski*, *Zi de război*. Nu-mi pot reproşa, în cel mai rău caz, decât lipsa de modestie. Permiteţi-mi să merg pe front, vă implor.“[104]

După cum putem bănui, scrisoarea rămâne fără răspuns. Nu i se lasă timp să-şi ia rămas-bun de la soţie şi de la fiu. Direcţia Vorkuta, ghilotina de gheaţă a lui Stalin, la 1 885 de kilometri de Moscova.

În contextul terorii acelei epoci, o asemenea pedeapsă pare surprinzător de blândă. Pentru mai puţin de atât, primeai un glonţ în ceafă. Dacă Stalin nu deţine mijloacele necesare pentru a-şi îmblânzi fiica, în schimb îi stă în putere să se debaraseze pentru totdeauna de Kapler. De ce nu a făcut-o? De ce cu Kapler a fost amabil, delicat aproape?

Când Kapler ajunge la Vorkuta, tocmai a avut loc o schimbare în conducerea taberei, care face locul acesta mai respirabil. Noul director, Mihail Malţev, a primit misiunea de a transforma Vorkuta într-un oraş-model. Întrucât în rândurile prizonierilor se află numeroşi actori, regizori, pictori, pianişti, cântăreţi, dansatori – de la Balşoi, de la teatrul Malîi din Moscova, de la teatrul Kirov din Leningrad –, decide că un oraş-model trebuie să aibă un teatru-model. *Zek*[105] muncesc douăsprezece ore pe zi şi merită un pic de distracţie. Lui Kapler îi revine privilegiul de a pune în scenă comedii de Cehov, piese patriotice de Ostrovski şi de Fadeev. Se consideră norocos, este totuşi mai bine decât să muncească în mină, la construirea de căi ferate sau la doborârea copacilor – soarta celorlalţi deţinuţi. În plus, tot el va deveni fotograful de serviciu, autorizat să se

plimbe în afara zonei cu FED[106]-ul în bandulieră. Printre deţinuţi se află o actriţă drăguţă, Valentina Tokarskaia. Vinovată că fusese capturată de nemţi, primise patru ani. Va deveni amanta lui. Sigur, viaţa continuă, trebuie să continue.

După cinci ani în gulag, Kapler este eliberat cu o condiţie: sub nici o formă nu trebuie să se apropie de Moscova. Stalin consideră perimetrul oraşului un fel de centură de castitate a fiicei lui. În tabără, Kapler a auzit de la nou-veniţi că fata *Vojd*-ului s-a căsătorit şi că are un copil. Cum naiba să ştii dacă vorbele astea sunt adevărate? Şi mai comite o imprudenţă: merge la Moscova. Pe 31 martie 1948, trece pe la fostul lui apartament, deschide uşa. Un strat gros de praf acoperă mobilele: masa, scaunele, etajerele, dulapul. Pânzele de păianjen atârnă din tavan şi la fereastră. Şi, în mijlocul biroului său, tronează un telefon nou-nouţ![107] Atenţie, pericol! Trânteşte uşa, hotărât să se stabilească la Kiev, unde locuiesc părinţii lui.

Nu va ajunge niciodată acolo. Pe 2 aprilie, în trenul spre Kiev, trei NKVD-işti în civil îl înconjoară şi îl forţează să coboare la staţia următoare. Va mai primi încă cinci ani în lagăr. De data aceasta la Inta, în municipiul Peciora, un lagăr despre care se ştie că e printre cele mai dure. S-a terminat cu teatrul. Trebuie să muncească în mina de cărbune până crapă. Numai vizitele amantei lui, Tokarskaia, şi pachetele ei cu alimente îl vor ţine în viaţă.

În 1954, după moartea lui Stalin, Kapler va fi eliberat şi reabilitat. Cineastul şi fosta liceană se vor reîntâlni. El va avea în spate zece ani de lagăr siberian şi o nouă soţie, ea, două căsnicii, doi copii şi două divorţuri. Svetlana se va arunca în braţele lui.

Nu ar fi trebuit. Fusese avertizată, bărbaţii care se întorc de acolo sunt cinici şi măcinaţi de ură…

Note

100. Enzo Biagi, *op. cit.*, p. 27.

101. Evreu.

102. Enzo Biagi, *op. cit.*

103. Boris Sopielniak, *Sekretnîe arhivi NKVD–KGB*, Vece, Moscova, 2014.

104. În mod straniu, Stalin a păstrat această scrisoare în cufărul lui personal, deşi a distrus aşa de multe alte dosare.

105. *Zek*: prescurtarea cuvântului *zakliucionnîi*, „deţinut“.

106. Aparat de fotografiat copiat după modelul german Leica, produs într-un orfelinat din Harkov de „tinerii delincvenţi în curs de reinserţie“ şi numit astfel după iniţialele fondatorului NKVD-ului, F.E. Dzerjinski.

107. Interviu al autoarei cu actriţa Beata Tyszkiewicz, căreia Aleksei i-a povestit întoarcerea din Vorkuta.

9
Căsnicia evreiască

În anul acela, iarna a ţinut până în luna aprilie. Zăpada de un alb perlat cade neobosită. La Moscova sunt –10, –11 grade, la Vorkuta, fără îndoială –40, –50. În Siberia iarna este eternă, se gândeşte Svetlana.

Naivă, ea se aşteaptă să primească o scrisoare. Zilele trec şi nu are nici o veste de la Liusia. Nici un cuvânt, nici un mesaj. Ce corvoadă i-a fost repartizată? Este oare tăietor de lemne sau miner? Îl visează în fiecare noapte. O bântuie mereu acelaşi coşmar. Se trezeşte în toiul nopţii plângând. Sentimentul de vină nu o părăseşte. Din cauza ei a fost deportat. Dragostea ei l-a ucis.

Se apleacă deasupra hărţii Uniunii Sovietice. Unde începe Siberia? Mare cât toată Europa, cu pădurile şi mlaştinile ei, este ţinutul tundrei şi al taigalei, cu minele de aur şi de cărbune şi cu zăpada care nu se topeşte decât preţ de câteva zile, în plină vară. Nu ştie nimic despre restul, despre organizarea lagărelor, condiţiile în care muncesc *zek*. A auzit doar că lagărele sovietice au condiţiile cele mai umane din lume…

I-ar fi plăcut să ştie mai multe, să întrebe pe cineva, dar nu cunoaşte pe nimeni care să se fi întors de acolo. Într-o zi, tatăl ei îi spusese că toţi eroii din Uniunea Sovietică, începând cu Lenin şi cu el însuşi, fuseseră deportaţi câţiva ani şi ieşiseră întăriţi de acolo.

Distanţa faţă de tatăl ei se adânceşte. Stalin nu dă impresia că ar suferi, are pur şi simplu alte lucruri de făcut. Însă fiica lui suferă mult.

Într-o dimineaţă, o cheamă în biroul lui. Când ajunge, tremurând, Stalin o anunţă din senin: „Am câştigat la Stalingrad. Nemţii mi-au propus în secret să-l schimb pe unul dintre prizonierii lor cu Iakov. Nu accept! Războiul e război.“

Nu-i spune că nu este vorba de orice prizonier, ci de însuşi feldmareşalul Paulus. Mai târziu, va rosti această frază rămasă celebră: „Nu schimbi un soldat pe un mareşal. Toţi soldaţii să ştie că sunt fiii mei.“

Svetlana îşi stăpâneşte cu greu lacrimile. Încă mai nutrea speranţa că Iakov se va întoarce. Va afla, după război, că la câteva săptămâni după acest refuz Iakov va executa ordinul dat de Stalin tuturor soldaţilor luaţi prizonieri: se va sinucide aruncându-se în gardul de sârmă ghimpată electrificat din *Oflag*-ul german.

Chiar şi fiica lui Iakov va aproba mai târziu această atitudine: „Stalin nu putea reacţiona altfel. Dacă ar fi acceptat schimbul, simbolul în care se transformase ar fi suferit o lovitură teribilă.“

Svetlana îi va mărturisi lui Sergo Beria că această decizie l-a măcinat pe tatăl ei. „Era aşa de tulburat, încât mi-a cerut să rămân cu el în camera lui mai multe nopţi la rând. Nu mai reuşea să doarmă, îmi vorbea de tinereţea lui, de prima lui căsnicie, de copilăria lui Iaşa. Îşi amintea şi de copilăria mea: am simţit în momentul acela că ne iubea, în felul lui.“[108] Aceste momente de intimitate vor fi din ce în ce mai rare – tatăl ei îşi disimulează rapid astfel de stări sufleteşti. De câte ori încearcă să discute despre Iaşa, el schimbă subiectul. Într-o zi, îi întinde un document şi urlă: „Tradu! Ai învăţat engleză, poţi să traduci asta măcar?“ E o scrisoare de la preşedintele Roosevelt în legătură cu ajutorul american acordat URSS-ului.

În vara lui 1943, Svetlana îşi termină studiile liceale la Şcoala nr. 25, câştigă o medalie şi, plină de mândrie, îi telefonează tatălui ei.

— Tată, am terminat cu liceul.

— Vino să ne întâlnim la Kunţevo, mormăie Stalin.

În ciuda caniculei, Svetlana îşi ia ciorapi groşi de lână: e mai bine să nu-şi supere tatăl arătându-şi picioarele goale. Dacea lui Stalin arată de acum ca o fortăreaţă. Înconjurată cu un gard metalic înalt, cu posturi de observaţie, cu mai multe bariere, porticuri, gherete păzite de soldaţi înarmaţi – unii cu ciobăneşti germani ţinuţi scurt în lesă. O pădure de pini înconjoară casa, nelăsând să intre nici cea mai mică adiere de vânt. De-a lungul aleii de pietriş se înşiră un cordon de uzbeci în ţinută de luptă, cu mitraliere în mână.

Tatăl ei i se pare şi mai bătrân, şi mai obosit decât data trecută. Are părul rar şi cicatricile de pe faţă sunt şi mai roşii. Poartă o tunică militară şi pantalonii băgaţi în cizme. Foarte mândră, îi arată diploma. Ca întotdeauna, se aşteaptă la felicitări. Obişnuită din copilărie cu elogiile, acum îi lipsesc, aşa cum îţi pot lipsi tutunul sau alcoolul. Copilul-minune, care ştia să citească şi să scrie înaintea celorlalţi, care cu fiecare notă cântată la pian îi smulgea strigăte de admiraţie profesorului. La şcoală nu primea decât calificative foarte bune, nu se mulţumea niciodată cu un mediocru „destul de bine“. Voia să fie excelentă, ca tatăl ei s-o laude.

— Ce vrei să faci acum? a întrebat-o tata fără să bage măcar în seamă excelenta notă.

— M-am înscris la universitate, la Facultatea de Litere. Profesoara mea îmi recomandă specializarea asta.

Profesoara ei, Anna Iasnopolskaia, ştia să le transmită elevilor ei dragostea pentru literatură, iar Svetlana, ca jumătate din elevii din clasa ei din ultimul an, nu-şi imagina că ar putea face alte studii. Continuă să scrie poezii şi nuvele.

— Vrei să fii om de litere! Deci te atrage viaţa boemă![109] Sunt toţi nişte ignoranţi şi aşa vrei să fii şi tu…

— Dar, tată… Ţie îţi place literatura!

— Literatura! Ce literatură? Nu mă lua drept un ţăran analfabet. Ştiu să recunosc adevărata literatură. La vârsta ta Stalin nu avea timp de literatură, era revoluţionar. Tu ce vrei să faci pentru ţara ta? Stalin a luptat şi a construit primul stat socialist. Şi lupta încă nu s-a terminat. Duşmanii sunt peste tot. Avem nevoie de ingineri, de oameni de ştiinţă, de piloţi, de medici, nu de poeţi de duzină şi de scârţa-scârţa-pe-hârtie.

— Dar Rusia are mari scriitori.

— Avea. Nu mai există decât oameni de litere. Vrei să fii ca boemii ăia pe care statul are bunăvoinţa să-i întreţină!

Tonul tatălui ei devine sarcastic.

— Printre ei nu mai găseşti decât linguşitori şi oameni servili. Fără coloană vertebrală, nişte carierişti! Şi tu vrei să fii una dintre ei, să scrii verzi şi uscate?

Svetlana nu răspunde. Tatei îi sare muştarul la cel mai mic semn de nesupunere. Totuşi, i-ar fi plăcut atât de mult să-i citească poezia pe care i-a dedicat-o mamei ei. Ce să-i mai spună că visează să conceapă o operă mare şi de neuitat, precum cea a lui Tolstoi? Ei îi place să scrie povestiri romantice, descrieri de peisaje, să construiască personaje în anumite situaţii, dar ştie că lui n-o să-i placă dacă nu există tractoare, turbine, colhozuri. Spune întruna că literatura şi politica trebuie să fuzioneze, că trebuie să fie una şi aceeaşi.

Tata îşi fixează fiica cu ochii lui galbeni, furioşi:

— Nu, trebuie să primeşti o educaţie bună. Filologi, oameni de litere, pentru ce? Măcar studiază istoria! Avem nevoie de istorici ca să amintim tarele regimului ţarist, să slăvim Marea Revoluţie, să-i învăţăm istoria pe cei tineri. Da, întâi studiază istoria şi apoi fă ce vrei.[110]

— Dar, tată, nu mă interesează istoria…

— Hai, arată-mi carnetul. Uite, ai note bune la materia asta. O să-i scriu profesorului tău de istorie. Partidul are mare respect faţă de profesorii buni.

Fără tragere de inimă, Svetlana îşi depune dosarul la Universitatea din Moscova, MGU. Se termină perioada de înscriere şi speră, în secret, că va fi respins. Imediat ce se află cine e, cererea îi este imediat acceptată. Buna ei prietenă Olga Rifkina îi înţelege tulburarea, îşi schimbă şi ea planurile şi se înscrie la aceeaşi facultate. Mama ei, care lucra atunci ca analist principal în departamentul de ştiri din America la *Pravda*, sugerează ca fetele să se specializeze în istoria Statelor Unite. Întrucât America este momentan marea aliată a URSS-ului, Stalin nu are obiecţii. Este de notorietate în URSS că cetăţenii americani trăiesc într-o sărăcie cruntă, că mor de foame. E o ţară rasistă, patria Ku Klux Klan-ului. Svetlana scrie un lung eseu despre Noua Orientare a acestui amabil preşedinte Franklin Roosevelt, care a salvat America şi acum, din prietenie, le trimite sovieticilor tancuri, camioane, avioane, fulgi de porumb şi conserve de vită.

La universitate, Svetlana nu va scăpa de indigestele cursuri de *dia-mat*, acest inevitabil materialism dialectic. Ca orice student, analizează textele sacre ale lui Marx, Engels, Lenin şi, fireşte, ale lui Stalin, ale cărui panseuri trebuie învăţate pe de rost.

În Uniunea Sovietică istoria nu se predă pentru a reconstitui trecutul – toată lumea ştie din ce putregai era format acest trecut! –, ci pentru a justifica prezentul. Inventând irefutabilul marxism ştiinţific, bolşevicii au găsit o disciplină care va triumfa pretutindeni, va vindeca şi va înlocui tot. Datorită metodei lor, pot anticipa viitorul, pot schimba cursul istoriei. La universitate este o disciplină-model, bine încadrată ideologic. Stalin poate dormi liniştit, fiica lui nu riscă să fie contaminată cu idei subversive.

Vestea că însăşi fiica lui Stalin studiază la Universitatea Lomonosov se răspândeşte cu iuţeala fulgerului şi toată facultatea de istorie este în fierbere. Curioşii defilează neîncetat prin faţa amfiteatrului să-i vadă, măcar de la depărtare, mutra. Roşcata cu un jerseu de lână, fustă până la genunchi, haină din blană de oaie, ghete de fetru, însoţită de garda de corp, aşezată pe ultimul rând, ea este, deci, fiica Călăuzei? Svetlana nu-i bagă în seamă, se comportă firesc. Vrea să arate cu orice preţ că este ca toţi ceilalţi. Totuşi, deşi e îmbrăcată modest, se deosebeşte de ceilalţi studenţi cu haine sărăcăcioase – majoritatea sovieticilor au un singur rând de haine. Sergo, care o însoţeşte adesea, vede că ea nu are bani să-şi cumpere haină îmblănită sau blană de astrahan, ca Marfa Peşkova.

Sergo Beria, tânărul frumos, inteligent şi cultivat, care a făcut studii ştiinţifice şi vorbeşte mai multe limbi, este iubirea de taină a Svetlanei. Se cunosc din copilărie şi se înţeleg de minune. Îi intră în cap că trebuie să se mărite cu el, sigură că de data aceasta tatăl ei nu va avea nimic de zis. Nu aşa este tradiţia gruzină, să faci alianţe cu familii de aceeaşi etnie?

Dar lui Sergo Svetlana nu i s-a părut niciodată frumoasă. Nu-i plac nici părul ei roşcat, nici pistruii. Ca un fiu supus ce este, ascultă sfaturile înţelepte ale mamei lui. Nina, femeie de o mare frumuseţe, provine dintr-o familie gruzină înnobilată de ţar, familia Gheghecikori. L-a cunoscut pe Lavrenti Beria la vârsta de cincisprezece ani. Acesta a fugit cu ea şi, devenit cekist, a luat-o de soţie anul următor. Ea ţine mult la Svetlana, dar nu vrea pentru nimic în lume să-i fie noră.

„Trăiam într-un asemenea mediu“, va spune mai târziu Sergo, „încât eram condamnaţi să suferim, şi ea, şi eu, împreună sau separat, indiferent care ar fi fost cursul evenimentelor. Răul ne împresura şi pusese stăpânire

pe noi, chiar dacă nu luam direct parte la el. Ipocrizia şi minciuna afectau toate relaţiile umane, şi nu numai în politică.“[111]

Despre această dragoste neîmplinită, despre cât de mult o răneşte în amorul propriu, Svetlana nu scoate un cuvânt în cele două autobiografii. În nenumăratele ei interviuri, abia dacă pomeneşte de acest lucru: „Când eram tânără, voiam neapărat să mă mărit cu Sergo. Dar părinţii lui nu voiau, din cauza numelui meu. Mi-a făcut foarte rău.“ Mai mult de atât nu va spune.

În amintirile ei, pretinde că cercul prietenilor i s-a lărgit considerabil la universitate şi astfel a uitat de neînţelegerea cu tatăl ei.[112] Nimic mai departe de adevăr. În ciuda bunăvoinţei Olgăi Rifkina, studenţii nu au încredere în ea: nu pot uita că este fiica lui Stalin. În faţa ei evită anumite subiecte sau, şi mai simplu, preferă să n-o frecventeze. Mulţi provin din familii lovite de represiune şi epurări şi poartă doliu după părinţi ucişi sau deportaţi. Svetlana le remarcă stânjeneala; toată lumea tace când se apropie ea. În sala de curs, la cantină, la fumoar. Oare înţelege ea această tăcere pornită din tulburare şi frică? Totuşi, se încăpăţânează să creadă că este acceptată. În definitiv, nici familia ei nu a fost cruţată.

Ah, de-ar putea scăpa de Klimov! Cum să nu fie ridicolă cu acest înger păzitor care nu o slăbeşte nici o clipă? Decide să vorbească cu tatăl ei, dar e şi mai inaccesibil decât înainte. Sergo îi face mărturisiri: Stalin pregăteşte cu Beria o conferinţă la Teheran, unde se vor întâlni prim-ministrul Marii Britanii, preşedintele Statelor Unite şi *Vojd*. Şi pe acest ton grav, pe măsura importanţei misiunii sale, îi mărturiseşte că el îşi va însoţi tatăl. Au nevoie de el, vorbeşte fluent engleza şi se va ocupa de traducerea în gruzină a înregistrărilor secrete ale conversaţiilor dintre Roosevelt şi Churchill.

— O să montăm microfoane în toate camerele reşedinţei din Teheran, chiar şi în grădină, spune el cu mândrie. Apoi adaugă: Şi, odată îndeplinită misiunea mea, o să mă însor. O iau de nevastă pe Marfa.

Svetlana primeşte vestea ca pe o lovitură. Cum se poate? Cea mai bună prietenă a ei i-l fură pe Sergo, deşi ea era logodită cu fiul lui Merkulov, şeful NKVD-ului! Plânge mai multe zile la rând, apoi, ca întotdeauna, fără să se gândească prea mult, dă fuga la Nina Beria:

— *Tietuşka!* Trebuie neapărat să împiedicăm această căsătorie! Marfa are tuberculoză, pe care a moştenit-o de la bunicul ei. Ştiţi foarte bine că Gorki

era ofticos! O să-l îmbolnăvească pe Sergo![113]

Văzând că nu va obţine câştig de cauză pe lângă mama lui Sergo, Svetlana îşi pune speranţa în tatăl ei. Stalin apreciază priceperea lui Sergo, dar nu şi anturajul lui Gorki: „prea mulţi antisovietici“ pentru gustul lui.

În decembrie 1943, Stalin se întoarce de la Teheran într-o dispoziţie de zile mari. Şi-a îndopat invitaţii cu caviar şi vorbe frumoase. A reuşit să-i păcălească pe aliaţi, să obţină de la Roosevelt acordul tacit asupra viitoarelor frontiere ale Poloniei amputate de teritoriile din est şi consimţământul lui de a instala acolo un „guvern prietenos cu URSS-ul“. Nu i-a spus că acest guvern de oameni de paie s-a format la Moscova, că membrii săi sunt aleşi din rândurile comuniştilor lui fideli.

Svetlana îşi face curaj şi începe prin a-i cere tatălui ei s-o scape de garda de corp.

— Tată, am şaptesprezece ani şi jumătate, e jenant la universitate!

Stalin îşi netezeşte mustaţa răsucindu-şi-o între arătător şi degetul mare, bate etuiul pipei lovind uşor în tocul cizmei. Să se ducă la dracu'! Ce să-i mai spui acestei *dura*? Da, Svetka nu mai e fetiţa lui dragă. A crescut prost. Drept răspuns, îi aruncă:

— Dacă vrei să te omoare cineva, nu mai e treaba mea!

— Mersi, *papocika*! Ai auzit? Sergo se însoară cu Marfa Peşkova!

Avea dreptate, tatăl ei nu vede cu ochi buni această căsătorie. Stalin îl cheamă pe Sergo la Kunţevo. Are ochii mijiţi, la pândă:

— Tatăl tău te-a obligat să te însori? El a aranjat?

— Deloc. Sveta mi-a prezentat-o. Marfa e drăguţă, îmi place mult, e rotunjoară ca o prepeliţă.

— Ştiu. O cunosc pe Marfocika ta de când era mică. Dar să ştii că eu consider această căsătorie ca pe un gest lipsit de loialitate din partea ta… nu împotriva mea, ci a statului sovietic. Hai, nu te supăra. Dar nu trebuie să cazi sub influenţa soţiei tale.[114]

Închisă în camera ei, Svetlana plânge mult din cauza dublei trădări. Se simte înşelată, a pierdut dintr-odată doi prieteni cu care avea o relaţie strânsă din copilărie. Nu vorbeşte despre acest lucru, dar Olga Rifkina vede prea bine că prietena ei nu mai este la fel. Atunci o copleşeşte cu atenţii, ca să o facă să uite. Profitând de orice pretext – să ducă o carte sau să

pregătească un referat –, o ia cu ea la alţi colegi, care locuiesc în *kommunalka*. Svetlana nu le întoarce invitaţia – demersurile pentru a intra în incinta Kremlinului nu sunt la îndemâna unui muritor de rând. Olga Rifkina îşi aduce aminte că a fost o singură dată la Svetlana, în ziua în care au învăţat cum să demonteze şi să asambleze o carabină – da, şcoala sovietică cere să ştii şi acest lucru – şi armurăria universităţii era închisă.

„Sunt arme la Kremlin. Hai să ne antrenăm la mine.“ Olga a fost foarte impresionată de această vizită: la fiecare etaj, la fiecare colţ, erau postate santinele în poziţie de drepţi. Draga ei doică cosea într-un colţ al camerei, apoi le servise tartine cu caviar şi limonadă.

Imediat ce dau ultimul examen din an, Olga are senzaţia că Svetlana devine mai distantă, mai puţin disponibilă. Şi într-o zi o zăreşte la cinematograf cu un băiat. Oare este îndrăgostită? Nu îndrăzneşte s-o întrebe, se aşteaptă să-i facă mărturisiri, nu acesta este obiceiul între prietene, să-şi spună tot?

Apoi Olga îi vede iar, la teatru. Se întâlnesc lângă garderobă. „El“ o ajută pe Sveta să-şi pună paltonul.

— Olga, ţi-l prezint pe Grigori Morozov, un prieten de-al fratelui meu. Olga Rifkina, o prietenă de la universitate.

— Grişa, spune tânărul şi-i strânge mâna Olgăi.

Olga se aştepta să vadă alături de Svetlana o frumuseţe tipic socialistă, cum apar peste tot pe afişe: viril, cu bicepşi, cu vene proeminente pe braţe, privire de oţel, mândru că şi-a îndeplinit 150% sarcina pentru patrie. Nu, Grigori Morozov nu e înalt, ci mai degrabă firav, cu ochii închişi la culoare, o faţă triunghiulară şi deja cu un început de chelie. Genul agitat, nu foarte sigur pe el, miroase a tutun ieftin, a ţigări cu muştiuc din carton cilindric, de care fumează toţi tinerii ruşi, de altfel şi cei bătrâni, pentru că în Rusia fumează toată lumea. Un băiat destul de banal, din câte spun unii. Un molâu, din câte spune Sergo, dar sincer.

Svetlana l-a întâlnit pentru prima oară pe Grigori Morozov la ziua fratelui ei, ea avea şase ani, iar el, unsprezece. El era pionier-şef când ea abia intra în această mişcare, apoi nu se mai întâlniseră. Şi iată că întâmplarea a făcut că s-au dus amândoi să vadă acelaşi balet la Balşoi. Grigori o reperează imediat, îi recunoaşte părul roşcat, ondulat, dar nu îndrăzneşte să se apropie

de ea. Nu ar fi abordat-o niciodată dacă nu se ducea ea la el. I-a adresat tot privirea aceea respectuoasă din vremea în care abia devenise pionieră, iar el era comandantul unităţii ei. Îi propune s-o însoţească; ea acceptă şi descoperă că au multe să-şi povestească. Acum ea studiază istoria şi el îşi termină studiile de Drept şi visează să intre în prestigiosul Institut pentru Relaţii Internaţionale, nou creat. Îi povesteşte cum s-a înrolat în Armata Roşie încă din octombrie 1939, apoi a fost trimis pe front pe 26 iunie 1941, unde a fost rănit. „Ca Iaşa“, se gândeşte Svetlana, „dar el a avut mai mult noroc. Măcar s-a întors“.

Era prieten cu Vasili, dar nu-i seamănă. Nu bea atât, nu participă la orgii la Zubalovo, nu-şi toacă banii la cărţi. E o fire blândă, amabilă, ştearsă chiar, cu zâmbetul lui timid – de aceea le place fetelor.

Chiar dacă Svetlana a reuşit să se descotorosească de garda de corp, totuşi nu a scăpat de supraveghere. Câteva săptămâni mai târziu, primeşte un telefon de la generalul Vlasik:

— Sveta, ce treabă ai tu cu evreul ăla?

— Care evreu?

— Ăla cu care te afişezi.

Svetlana este uluită.

— Grigori? Îl cunosc de ani de zile. Era coleg de şcoală cu Vasili.

— Ieşi cu el?

Svetlana nu răspunde. De ce o spionează în continuare? Ce-i pasă lui că e evreu sau ba?

— Sveta, băiatul tău vrea să intre la Institutul pentru Relaţii Internaţionale. Are nevoie de o scutire de serviciul militar. Dacă ţii neapărat, poate reuşim să facem ceva?

Grigori iubeşte viaţa, războiul înseamnă moarte. Svetlana nu vrea să-l piardă:

— Da. Ţin neapărat, *diadia* Nikolai.

— *Haraşo*. Aranjez eu. O să obţină hârtia.

Şi închide.

Svetlana e neliniştită. Lumea o să creadă că Grişa e un dezertor, că vrea să scape de războiul care continuă. Trebuie să-i explice lui Vlasik că el s-a dus să se bată pe front de la început, a primit un glonţ din cauza căruia a stat

câteva luni în spital. Şi-a făcut datoria. Este un bun comunist, nu fiul unui duşman al poporului. De altfel, lucrează la NKVD ca anchetator, prinde bandiţi.[115]

La ceva vreme după conversaţia cu generalul Vlasik, Grigori primeşte scutirea mult visată. Şi află curând că a fost primit la Institutul pentru Relaţii Internaţionale. Nu se îndoieşte nici o clipă că i se datorează Svetkăi. La următoarea întâlnire, îi mărturiseşte sentimentele pe care le are faţă de ea şi ea îl ascultă cu bunăvoinţă. Are atâta nevoie de iubire, iar acest băiat cu patru ani mai mare decât ea este deja la picioarele ei. Nu-şi dă seama, deocamdată, că-i place mai degrabă faptul că îl domină. Şi vorbeşte despre căsătorie. Pentru ea, este mijlocul ideal de a părăsi Kremlinul, pe care nu-l mai suportă.[116]

Grigori e mai întâi uimit, apoi flatat, apoi chibzuieşte, cântăreşte avantajele şi dezavantajele: nu este, oare, un noroc neaşteptat să devină ginerele Călăuzei? Le vorbeşte despre acest lucru tatălui său, bătrânul Iosif Morozov, şi surorii lui Verocika. „Nu va ieşi nimic bun de aici“, este concluzia înţeleptului tată de familie. „Minunat! Când are loc nunta?“, exclamă sora lui, care este, în mod evident, inconştientă dacă se entuziasmează atât la perspectiva intrării în familia lui Stalin.

Un băiat puţintel mai isteţ şi-ar fi luat cu siguranţă picioarele la spinare, dar Grigori are o naivitate copilărească şi poftă de relaţii carnale, greu de obţinut în vremea aceea altfel decât prin căsătorie. El locuieşte cu părinţii, nu într-o *kommunalka*. Nu, tatăl lui este un NKVD-ist de rang înalt, dispune de o locuinţă de serviciu foarte decentă: un apartament cu două camere în cartierul Arbat. Brusc, i se pare un adevărat miracol că va deveni ginerele *Vojd*-ului: va locui într-un palat, va avea dacea peste tot şi servitori.

Numai ultimul dintre aceste visuri se va îndeplini. Dulcineea lui nu se va muta singură, ci o va lua şi pe doica ei, Aleksandra Bîcikova.

În URSS oamenii se căsătoresc devreme, chiar foarte devreme. Capeţi prestigiu social dacă îţi începi viaţa de familie încă de la vârsta majoratului. Viaţa are atât de puţine bucurii, încât oamenii le caută în dragoste. Întemeierea unei familii îţi permite să suporţi mai uşor traiul de zi cu zi. În orice caz, cu siguranţă mută problemele într-o altă zonă. În februarie 1944, Svetlana tocmai a sărbătorit împlinirea a optsprezece ani. Trebuie să se

grăbească, Uniunea Sovietică duce o lipsă cumplită de bărbaţi. Fetele mari şi văduvele sunt cu milioanele, consecinţă a războiului şi a anilor de teroare care i-au precedat.

Timp de câteva săptămâni, Svetlana aşteaptă momentul propice să i-l prezinte pe logodnic tatălui ei. Grigori este o persoană cu care se poate afişa, puţin tern, desigur, nu e sufletul petrecerii, dar e un sovietic exemplar. Pionier în copilărie, primul în clasă, membru de partid, secretar de filială al Tineretului Comunist.

Armata sovietică merge din victorie în victorie, respinge puţin câte puţin inamicul, tatăl ei exultă, dar asta nu înseamnă că-i stă mintea la asemenea fleacuri. Svetlana aşteaptă. Apoi, la câteva săptămâni după ziua ei de naştere, lansează bomba:

— *Papocika*, mă mărit. Îl iau de bărbat pe Grigori, un coleg de clasă de-al lui Vasili. Grigori Morozov.

Stalin a fost deja pus în gardă de Vlasik că „Svetlana are o relaţie“, dar, absorbit de război, nu mai este atent la capriciile fiicei lui.

— Cum se face că nu a fost mobilizat băiatul Svetei, Morozov? îl întreabă pe Vlasik. Ar trebui verificat cine e în spatele acestei scutiri.

— Deja am verificat, răspunde generalul. Totul este în regulă. E un bun comunist.

Dar fie că e comunist, fie că nu, Morozov este evreu, iar Stalin, profund antisemit. Serviciile au făcut cercetări şi se pare că tatăl lui a adăugat o terminaţie rusească, „ov“, la adevăratul lui nume, Moroz. Stalin turbează de furie. Aşa sunt evreii, se strecoară peste tot sub o falsă identitate şi acum se vâră în familia lui.

— Orice evreu e un posibil spion! îi spune fiicei lui. Sionismul a infestat toată generaţia veche şi acum îi învaţă şi pe tineri.

— Dar, tată, Grigori nu are nici o legătură cu sionismul!

Svetlana înţelege că e inutil să mai discute. Antisemitismul lui Stalin este complicat şi dificil de contracarat. Se foloseşte de evrei, dar nu suportă ideea de a avea un ginere evreu. Consideră că sunt deja destui în Uniunea Sovietică, toţi tovarăşii lui au soţii evreice, ireproşabile, e drept, dar cine ştie? Fiind ranchiunos, nu şi-a uitat vechii tovarăşi care aproape îi smulseseră puterea: Sverdlov, Zinoviev, Kamenev, Radek şi ceilalţi, să nu

mai vorbească de derbedeul ăla înfumurat de Troţki, cunoscător de limbi străine.

Atunci cum se explică cei din cercul lui de apropiaţi? Litvinov, pe care l-a numit ambasador în Statele Unite, şi mai ales Lazar Kaganovici[117], mâna lui de fier, pe care Svetlana îl numeşte *diadia lokomotiv*? Supravieţuirea celui din urmă este un adevărat miracol, poate pentru că nu-i iubeşte pe ai lui: poţi să-i ordoni să-i ucidă, el se execută cu zel. L-a lăsat pe Stalin să-i aresteze pe cei doi fraţi ai lui fără să clipească. A organizat genocidul înfometând Ucraina în anii ’30, a eliminat fără remuşcări „elementele parazitare şi antisociale“, a construit metroul din Moscova pe cadavrele ocnaşilor şi a supravegheat asasinarea a 25 700 de ofiţeri polonezi la Katîn. A scăpat de toate acestea cu pricepere. În aprilie 1943, când germanii au descoperit gropile comune, Kaganovici a reuşit să ascundă această crimă mârşavă a NKVD-ului, punând-o pe seama naziştilor.[118]

Atunci, cum poate Svetlana să se regăsească în aşa ceva? Dar, fiică demnă de tatăl său, se arată la fel de încăpăţânată.

— Tinerii nu-şi bat capul cu sionismul, tată!

— Atunci de ce şi-a schimbat numele tatăl lui, dacă nu avea nimic să-şi reproşeze? Ca să se ascundă? De cine?

— Tată…

Stalin s-a săturat să tot discute cu această *dura*. Poate că, în acelaşi timp, şi-a epuizat deja toată energia cu povestea lui Kapler?

— Fă ce vrei, în definitiv, ce-mi pasă? Dar să nu-l prind vreodată pe evreul ăla în casa mea! [119]

— Tată… dă-mi voie să-ţi explic…

— *Idi k ciortu!*[120], îi aruncă Stalin.

Se pare că din şederea la seminar s-a ales cu câteva expresii pioase. Svetlana este jignită. E ca şi cum ar fi blestemat-o. Ca şi cum avea să poarte acest blestem pe umeri tot restul vieţii.

Pe 18 mai 1944, tinerii îşi sărbătoresc logodna la sora lui Grigori. Soţul Verei deschide o sticlă de *şampanskoe*. Sare dopul de plastic, spuma se împrăştie pe duşumea.

— *K vaşemu sceastiu!*[121]

A doua zi, se duc toţi patru dincolo de pod, pe râul Iauza. Întrucât în Rusia nu mai există căsătorii religioase[122], Svetlana şi Grigori vor semna în registrul stării civile la biroul ZAGS[123]. Când Svetlana îi dă cartea de identitate, angajatul e gata să leşine. După ce îşi vine în fire, le înregistrează căsătoria şi le întinde două paşapoarte ştampilate conform legii. Cumnata ei o îmbrăţişează:

— Trăiască însurăţeii!

Gata, s-a făcut. Totul a durat trei minute. Fără verighete, rochie albă, alai, doar un buchet de lăcrămioare. Grigori poartă costumul de duminică, o cămaşă albă închisă până la ultimul nasture, fără cravată, iar în picioare, pantofi scâlciaţi. Din partea Svetlanei nu a venit nici un membru al familiei. Dar nu se poate spune că tata nu a fost prezent, el îi privea de sus, de pe perete.

Bătrânul Morozov le-a propus să vină să locuiască la ei, dar Svetlana refuză. Grigori primeşte cadou de nuntă de la părinţi o plapumă, marfă rară, o plapumă din puf de gâscă. Trei ani mai târziu, când se va muta înapoi la tatăl lui, aceasta va fi singurul bun care îi va rămâne în urma căsătoriei cu fiica ţarului roşu.

Tinerii îşi petrec luna de miere într-o dacea abandonată de Stalin, la vreo sută de kilometri de Moscova pe drumul spre Kaluga, aproape singuri, nepunând la socoteală doica şi numeroasele gărzi de corp. Apoi, în septembrie, Stalin le dă voie să se instaleze la Dalnaia, Îndepărtata. Dacea este confortabilă, aranjată după gustul lui: pereţi cu lambriuri de pin, covoare orientale mătăsoase şi colorate, un bufet masiv, plin cu veselă.

Oare Grigori speră că prin această căsătorie va urca în ierarhia funcţionarilor statului? Svetlana nu crede. E romantic, pasional, vrea să facă dragoste în fiecare noapte. A primit o bursă, se arată studios, competent, ambiţios. Nu e naiv decât atunci când vine vorba de femei. Încă mirat că s-a putut căsători cu o femeie de o asemenea anvergură, care pare coborâtă din empireu, o priveşte cu uluială. „Oare ce-a găsit la mine?“ se întreabă el. Ar fi putut avea orice băiat, nu atât datorită frumuseţii ei, nu e frumoasă în mod deosebit, cu pistruii aceia, cât poziţiei ei sociale. Dar ea l-a ales pe el, pe Grişa.

Svetlanei îi place să citească recunoştinţa în ochii soţului ei. Şi noaptea, în braţele acestui soţ recunoscător, încearcă să-l uite pe Liusia Kapler.

La universitate, în pauza dintre două cursuri, le anunţă cu candoare pe prietenele ei:

— Ştiţi, fetelor, m-am măritat.

Olga este surprinsă şi uşor iritată. Ce ascunsă e Sveta, imprevizibilă şi încăpăţânată! Se preface că sunt prietene, dar n-o invită la nunta ei. De ce atâta grabă? Se uită la burta prietenei ei. „Nu ştiu ce o bucura mai tare pe Svetlana: căsătoria sau posibilitatea de a părăsi Kremlinul şi de a duce, măcar într-o anumită măsură, o viaţă independentă“[124], va mărturisi mai târziu Olga. Da, acest Morozov a fost un colac de salvare pentru prietena ei.

Svetlana nu se aştepta să rămână însărcinată aşa de repede. Îşi anunţă tatăl. Stalin îi spune lui Vlasik: „Fata *noastră* aşteaptă un copil. Vezi dacă nu găseşti un apartament care poate fi eliberat. Şi va trebui să redeschidem Zubalovo, femeile gravide au nevoie de aerul de la ţară.“

Stalin nu întreabă niciodată nimic. Toată lumea are interes să-i ghicească nevoile înainte să le formuleze, aceasta este cheia pentru a supravieţui în apropierea dictatorului. Vlasik se supune rapid ordinului şi-i procură Svetlanei un apartament mare în clădirea cea mai prestigioasă din capitală: Casa de pe chei. În cadrul operaţiunilor întreprinse cu hotărâre de zelosul general, noii locatari se mută des, în timp ce ceaiul vechilor chiriaşi nu a apucat să se răcească în samovar…

Casa de pe chei, simbol al luxului şi al puterii, este aproape un oraş în oraş, un cub neoclasic în stil sovietic, aproape de stilul mussolinian, naufragiat pe malul Moscovei. Înaintează de-a lungul fluviului ca un general, expunându-şi pieptul acoperit de medalii, falnic şi semeţ. Construită de celebrul arhitect Boris Iofan în anii ’30, este cea mai mare clădire din Europa: are 11 etaje, mai multe curţi interioare împodobite cu fântâni, 24 de scări, 24 de lifturi, 505 apartamente, 2 745 de locatari. Un oficiu poştal, un salon de înfrumuseţare, un coafor, o brutărie bine aprovizionată, un restaurant cu serviciu de livrare, o spălătorie, un cinematograf, cel mai mare din Moscova. Şi asta nu e tot: mai are şi un teatru, o creşă, o grădiniţă, o sală de sport, o clinică. Elita nu trebuie să se amestece cu muritorii de rând şi poate uita că trăieşte în ţara Sovietelor.

Paznicii, nişte băieţi înalţi şi atletici, supraveghează zi şi noapte intrările; la fiecare etaj veghează o *etajnaia*. Cu morala socialistă nu e de glumit!

Cât de invidiaţi erau vieţuitorii acestui paradis! Cum să nu-i invidiezi? Nu mai există aşa ceva în toată Rusia. Băi, toalete, apă caldă tot anul. Statul se ocupă de toate, de la sulurile de hârtie igienică până la cearşafurile proaspăt scrobite, să nu mai vorbim de vesela de porţelan şi de tacâmurile de argint.

Umblă zvonul că prin Casa de pe chei bântuie fantomele locatarilor asasinaţi, că un tunel subteran o leagă de Kremlin, că prin subsol persoanele arestate sunt transferate direct la închisoarea Lubianka, că holurile sunt amenajate aşa încât NKVD-iştii să asculte ce se discută în apartamente.

Sunt, cu siguranţă, doar bârfe. Dacă există duşmani, aceştia se află obligatoriu în afara acestor ziduri. Aici nu găseşti decât elita, pionierii revoluţionari ai comunismului, spuma: comisari, şefi din armată, din NKVD, piloţi-eroi, exploratori, poeţi, scriitori, condeiele de aur ale ziarelor sovietice. Aici te întâlneşti cu femei elegante care îşi etalează blănurile şi bijuteriile. Dincolo de ferestre străluceşte lumina răspândită de lustrele de cristal, răsună râsete şi muzică.

Cine n-a locuit în Casa de pe chei? Iagoda, Ejov, Tuhacevski, Stahanov, Tupolev, Kaganovici, familia Călăuzei: familiile Svanidze, Alliluev, Redens. Imobilul este istoria URSS-ului la scară mică: laolaltă victimele şi călăii.

Când Svetlana se mută aici, o treime din locatarii anteriori ai acestui paradis nu mai sunt pe lumea aceasta, ca să devină martori la fericirea lor. Cine ar fi crezut că sunt trădători? Vecini cultivaţi: se auzea concertul lui Şostakovici prin uşă. Unii au fost împuşcaţi, alţii trimişi în ţinuturile urşilor polari, iar copiii lor, la orfelinat. Cei mai agili s-au aruncat de la fereastră când au venit să-i ridice în miez de noapte.

Svetlanei îi este repartizat apartamentul numărul 370, intrarea 9, cu cinci camere. Tavane acoperite cu stuc, parchet din stejar. Mobilele, create de Iofan însuşi, au o plăcuţă cu un număr. În bufet sunt pahare de cristal, platouri şi farfurii de porţelan, nu lipseşte nimic. Pe etajere, câteva zeci de cărţi, printre care operele complete ale lui Stalin. Împrumutarea unei cărţi se face cu permisiunea scrisă a intendentului – formularele se găsesc la ghereta

portarului. Singura formalitate: semnează o chitanţă pentru mobile şi ustensile. I se repartizează o menajeră. Bucătăria este uimitor de mică, dar la ce bun să aibă una mai mare, dacă nu trebuie să gătească. La parter se află un restaurant care livrează mâncare şi o sală de mese spaţioasă. Locatarii nu trebuie să plătească nimic, serviciul acesta este unul din privilegiile de care se bucură.

Svetlana îi este recunoscătoare tatălui ei pentru că i-a oferit acest cămin. Aude peste tot despre „reducerea spaţiului de locuit“, iar ei au în prezent 150 de metri pătraţi cu vedere spre fluviu şi spre Kremlin. Acum, că este sigură că nu se va întoarce acolo, îi place să-l contemple de la distanţă.

În februarie 1945, tatăl ei merge la Ialta, la conferinţa Celor Trei Mari, unde vor sfârteca Europa. Totul e pregătit magistral, microfoanele sunt la locul lor, agenţii NKVD deghizaţi în ospătari şi cameriste. Churchill şi Roosevelt au venit la el, Stalin jubilează. Prim-ministrul a îmbătrânit cumplit. Preşedintele american are un aer muribund. El în schimb afişează o formă impresionantă. Este stăpânul lumii.

În luna mai, posturile de radio anunţă sfârşitul războiului. Svetlana îi telefonează imediat tatălui ei:

— Felicitări pentru victorie, *papocika*! Tocmai am aflat că s-a terminat războiul.

— *Da*, am câştigat.

Da, Uniunea Sovietică a învins inamicul, dar cu ce preţ! Ţara este în ruină. 1 700 de oraşe distruse, 70 000 de sate. Aproape 26 de milioane de morţi![125]

— Tată, trebuie să vorbesc cu tine. Bandele de vagabonzi şi de jefuitori fac ravagii în capitală. Mi-e frică să ies când se înserează, chiar şi în cartierul meu.

Desigur, Stalin ştie deja, NKVD-ul inventariază cu zecile actele de tâlhărie soldate cu morţi. Războiul i-a învăţat pe oameni să omoare cu prea mare uşurinţă. Încă o problemă care trebuie remediată rapid. Sute de mii de sărmani, oameni fără adăpost, cerşetori, invalizi de război umblă pe străzi şi prin gări, trebuie găsită o soluţie. Fiica lui îl deranjează iar cu prostii.

— Ce face *papocika* al meu?

— *Haraşo*, *spasiba*.[126]

Vrea să termine discuţia cât mai repede:

— Ce mai faci?

— O să nasc în curând, tată.

— Bine, atunci ai grijă de tine.

Şi închide. Svetlanei îi vor trebui mai multe săptămâni să găsească din nou curajul să-şi sune tatăl.

În data de 9 mai 1945, pe o ploaie torenţială, se sărbătoreşte la Moscova capitularea Germaniei. În această zi memorabilă, când „chiar şi cerul îi jeleşte pe cei căzuţi“, după cum scriu poeţii, soldaţii supravieţuitori defilează prin Piaţa Roşie, aruncând steagurile armatei hitleriste la picioarele lui Stalin şi ale mareşalului erou Jukov, cu care generosul *Vojd* a consimţit să împartă acest moment de glorie. Stalin nu a invitat-o pe Svetlana la sărbătorirea victoriei. Vasili a fost invitat, dar ea, nu. Împreună cu câteva prietene, contemplă de la fereastră mulţimea veselă de pe stradă. Se aud clopotele de la Catedrala „Sfântul Vasile“.

Pruncul victoriei, cum îl va numi Svetlana, se naşte două săptămâni mai târziu. Îi anunţă fericitul eveniment tatălui ei:

— Este băiat. Ghiceşte, *papocika*, cum se numeşte.

— *Nu*[127]…

— Iosif. În cinstea ta!

De fapt, în cinstea celor doi bunici ai lui.

— Vrei să-ţi vezi nepotul?

Stalin refuză, de parcă nu ar face parte din familie.

— Mai târziu, răspunde el, în ciuda insistenţelor Svetlanei. Am treabă.

— Umblă zvonul că ai dat ordin să se eradicheze banditismul şi furtul în noul an, spune ea ca să-l flateze. Oamenii au numai cuvinte de laudă la adresa ta.

Se poate, pe bună dreptate. Stalin a ordonat deja să fie împuşcaţi jefuitorii şi, de asemenea, cei care nu sunt destul de eficienţi ca să-i bage la răcoare. Pentru ceilalţi, vagoanele pentru animale sunt afretate să-i deporteze în Siberia, ca să-i înveţe ce este munca cinstită. Curând, acestor noi sclavi li se adaugă prizonierii de război care au îndrăznit să supravieţuiască lagărelor naziste şi civilii capturaţi de nemţi. După părerea lui Stalin, au fost cu toţii contaminaţi de Occident şi trebuie ţinuţi într-o

carantină salvatoare. Roosevelt şi Churchill nu-i mai pot apăra de logica implacabilă a unchiului Jo, scumpul lor aliat. Unul este în mormânt, celălalt are o mare problemă: realegerea pentru postul de prim-ministru.

În iulie 1945, Stalin merge să împartă Europa la Conferinţa de pace de la Potsdam alături de Churchill şi de acest nou preşedinte imperialist, tovarăşul Truman. Croitorul i-a adus noua uniformă, o tunică albă împodobită cu o singură stea, cu epoleţi aurii. Pantalonii cu vipuşti roşii înlocuiesc obişnuiţii pantaloni bufanţi băgaţi în cizme. Tata arată splendid. Se pune problema să-l însoţească Vasili şi Svetlana simte muşcătura geloziei. De ce nu ea? Churchill a venit la Ialta cu fiica lui, Sarah. Şi Roosevelt cu fiica lui, Anna. De ce nu i s-a făcut şi ei această favoare? Sigur, Vasili îl însoţeşte în calitate de general al Forţelor Aeriene, totuşi…

Aşteaptă întoarcerea tatălui ei la Moscova. Vine obosit, dar nu nemulţumit de sine. Reuşise la Teheran, apoi la Ialta, acum a avut câştig de cauză şi la Potsdam: toată Europa de Est îi aparţine. O dată în plus, occidentalii nu au înţeles nimic din mentalitatea dragului lor aliat. Ei, care nu au văzut niciodată un bazar din Gori, au uitat că pentru Stalin, născut în Gruzia, priceperea de a negocia este un joc aducător de satisfacţii. Fiecare oriental adoră şi ştie să se tocmească, este plăcerea şi raţiunea sa de a trăi.

— Trebuie să consulţi un medic, tată. Pari obosit. N-ai mai mers în concediu din 1937. Aş putea veni cu tine dacă-mi dai voie. Ce te doare?

— Articulaţiile.

— Ce spun medicii? Trebuie să te gândeşti un pic la tine, tată. Ţara are nevoie de tine şi tu îţi neglijezi sănătatea. Trebuie să-ţi refaci organismul, aşa ţi-a spus doctorul Bogomoleţ.

Ah! Doctorul Bogomoleţ[128]… Un luminat care pretinde că a inventat serul miraculos şi i-l injectează lui Stalin săptămânal. Acest ser, pe bază de celule de maimuţă tânără, promite să-l ajute să trăiască până la o sută cincizeci de ani! Te înfiori numai când te gândeşti că lucrul acesta a putut fi experimentat cu succes.

Dar Svetlana îşi face griji degeaba. Stalin este mai preocupat de sănătate decât îşi imaginează ea, de fapt este aproape ipohondru. Se cântăreşte regulat, e atent la siluetă, merge la *bania*, se informează în legătură cu evoluţiile în domeniul gerontologiei şi al întineririi, trimite valize pline cu

ruble la clinica lui Bogomoleţ, care cu siguranţă ar fi învins bătrâneţea şi moartea dacă nu ar fi decedat el însuşi înaintea ilustrului său pacient, la vârsta de şaizeci şi cinci de ani. „Ce canalie! Ne-a păcălit pe toţi“, exclamă Stalin când află vestea.

Svetlana speră, ca altădată, să-şi însoţească tatăl la Soci. În august, face o încercare să i-l prezinte pe micul ei Osia[129], căruia i-a ieşit primul dinte. În Rusia, primul dinte al unui copil este prilej de sărbătoare. Dar vizita ei pică prost, este în ziua în care americanii lansează o bombă asupra Hiroshimei. Stalin se simte umilit din cauza întârzierii URSS-ului în fabricarea armei atomice, în ciuda tuturor agenţilor, spionilor, savanţilor pe care îi foloseşte de mai mulţi ani, în ciuda soţilor Rosenberg, a lui Fuchs şi a celorlalţi, care au reuşit să le fure americanilor planurile bombei! „Bomba noastră atomică trebuie fabricată cât mai repede. Spune-le savanţilor că ajung în lagăr dacă dau greş“, mâzgăleşte el un bilet adresat lui Beria. Nu-i aruncă nici măcar o privire nepotului său în landou.

După ce se risipeşte beţia pe care i-o dă statutul de femeie măritată, Svetlana descoperă că viaţa de cuplu este monotonă. Desigur, soţul ei îşi declară pasiunea – şi are nevoie de aşa ceva după lovitura primită de la tatăl ei. De aici trage concluzia că nu e nici urâtă, nici dezonorată, cum credea, deoarece Grişa e gata să i-o dovedească în fiecare noapte. La început, asemenea multor femei, i se pare plăcut, dar cu timpul, puţin obositor. Grişa nu e un bărbat greu de mulţumit, dar o agasează. Ca mulţi ruşi, se bazează pe soţia lui pentru toate problemele pe care le are de rezolvat, materiale şi de altă natură, ca şi când soţia lui de nouăsprezece ani i-ar fi mamă.

Tinerii părinţi îşi reiau studiile, l-au lăsat pe micul Osia la Zubalovo în grija a două doici, a ei – draga ei *babuşka* – şi a bonei Galocikăi. Nu este nimic ieşit din comun. În Rusia, multe femei îşi încredinţează copiii bunicilor sau, în absenţa acestora, unei creşe săptămânale, unde îi lasă lunea şi îi iau sâmbăta. Evident, Svetlana a uitat cât îi lipsise ei mama.

Totuşi, nu duce o viaţă grea; primeşte prânzul de la restaurant: o masă cu trei feluri – o supă, carne, o excelentă brioşă cu căpşune vara şi cu mere iarna. Dar o viaţă fără griji materiale nu înseamnă că te poţi lipsi de bani. Când îi cere tatălui ei câteva ruble pentru cheltuielile personale, Stalin nu-i înţelege nevoia de bani. „Eu nu simt nici o nevoie de lux. Uite“, arată cu

degetul mobilele, „fotoliile au încă husele pe ele, să nu se strice bunurile statului. Iar voi nu vă gândiţi decât cum să vă îmbogăţiţi. Ca nişte capitalişti.“[130]

Svetlana scrie poeme. O admiră pe Ahmatova, are pretenţia să organizeze seri literare în care prietenele ei îşi declamă versurile. Este inspirată, cântă frumuseţea toamnei, prospeţimea primăverii, albul iernii. Olga observă că întoarce cu faţa la perete fotografia tatălui ei când are vizitatori, un gest care altora le-ar aduce câţiva ani în gulag.

În schimb, fotografia rămâne la locul ei cu prilejul vizitelor familiei Morozov. Este o familie mare, cu părinţi, bunici, mătuşi, unchi, veri primari sau de-al doilea, oameni respectabili, nu duşmani ai poporului. Vin pe nepusă masă, aşa e obiceiul la Moscova – puţin oameni au telefon, ca să-şi anunţe venirea. Acest du-te-vino familial o enervează pe Svetlana, dar îl încântă pe Grişa, care vrea să se laude cu reuşita lui. În afară de verii primari şi de-al doilea, familia Morozov are nenumăraţi nepoţi şi nepoate, şi mereu câte un serviciu să le ceară mătuşii Svetka şi unchiului Grişa: un loc la creşă, la grădiniţă, un loc de muncă mai bun, o locuinţă, un bilet la operă, un bilet de tren, o şedere la un sanatoriu, o vizită la medic. Viaţa economică în URSS e marcată de penurie şi nu funcţionează fără relaţii. Un proverb rusesc rezumă bine situaţia: „Mai bine o sută de prieteni decât o sută de ruble.“ Ca să obţii ceva la Moscova, îţi trebuie *blat* sau *protekţia*[131]. Svetlana le promite să intervină, dar începe să fie foarte iritată. Nu vrea să le dezvăluie că nu are nici o influenţă asupra tatălui ei.

În noiembrie 1945, tatăl ei pleacă la Soci, fără ea. Svetlana îi trimite o fotografie cu Osia:

Îţi trimit (chiar dacă nu mi-ai cerut) o fotografie cu băieţelul meu. Uită-te bine la el, să vezi cu cine seamănă.

Băieţelul are ochi mari, negri, părul ondulat, pielea închisă la culoare.

Stalin îi trimite portocale şi mandarine, primul cadou după foarte mult timp.

Te salut, dragă tată,

N-am mai simţit niciodată o bucurie aşa de mare ca în ziua în care am primit scrisoarea ta şi mandarinele… Chiar şi băieţelul meu a gustat suc de portocale, dar deocamdată îi place mai mult terciul.

Mă bucur că stai bine cu sănătatea şi că te odihneşti. […]

Tată, explică-mi: ce se întâmplă în Europa? Nu mai înţeleg nimic, toată lumea ne atacă.

Sper să ne revedem curând la Moscova. Poate îmi mai scrii o scrisoare ca asta?

Te îmbrăţişez, dragul meu tătic.

Setanka[132]

Îi trebuie un an să-şi dea seama că băiatul cu care s-a măritat o dezamăgeşte. Nu este amuzant, nu destul de surprinzător. La douăzeci şi doi de ani, nu eşti mereu o tovărăşie agreabilă, mai ales în ochii unei femei atât de exigente. Pe el nu îl interesează poezia, nu citeşte aceleaşi cărţi, ar vrea să facă dragoste tot timpul. Svetlana nu e complet neştiutoare într-ale sexului, consecinţa este o posibilă sarcină. Ca majoritatea femeilor din URSS, şi ea consideră că e de datoria bărbatului să se asigure că lucrul acesta nu se va întâmpla. „Ai grijă“, îi şopteşte ea. „Nu e ziua potrivită.“

La câteva luni după naşterea lui Osia, rămâne din nou însărcinată. „Nu-i nimic. Am visat mereu să am o familie mare“, se bucură Grişa. „Patria are nevoie de copii.“

Principala metodă de contracepţie în Rusia este avortul. Svetlana avortează fără măcar să se consulte cu soţul ei.

Cum a procedat? Căci, deşi Rusia este prima ţară din lume care a legalizat avortul, în 1918, practica aceasta e din nou interzisă sub conducerea lui Stalin în 1936[133], când femeilor le intră în cap că nu mai vor să le ofere copiilor lor „o asemenea viaţă“, să aducă pe lume un sclav în plus! De parcă, în revolta lor, visau la dispariţia totală a poporului rus. Întrucât populaţia a scăzut drastic, avortul devine o crimă. Dar este practicat clandestin, fără anestezie, lucru deloc şocant, la fel ca procedurile stomatologice „pe viu“. Soţiile nomenclaturiştilor avortează discret în clinici bine echipate. Anestezie locală cu novocaină, apoi câteva cuburi de gheaţă pe burtă şi femeia se întoarce acasă.

Până data viitoare.

Svetlanei nu-i trece prin cap că ar putea să-şi caute şi ea o metodă prin care să evite o sarcină. După al treilea avort, se îmbolnăveşte. Se descrie chiar ea: lividă, epuizată, verzuie. Apoi face un avort spontan. Pe de o parte, bine c-a scăpat, dar se reface cu greu şi îi poartă pică soţului ei.

Ruşii nu se căsătoresc pentru o viaţă mai bună. Se pregătesc pentru ce e mai rău. Nu există „până ce moartea ne va despărţi“, se despart pur şi simplu. Divorţul în Uniunea Sovietică nu e o procedură complicată, o scrisoare este de ajuns: „Pun capăt vieţii comune cu cutare“ şi s-a terminat. În cazul Svetlanei şi al lui Grigori, a fost şi mai simplu. Vasili a luat el frâiele. Le-a luat paşapoartele ştampilate de Starea Civilă şi le-a adus înapoi cu paginile curate. Menţiunea căsătoriei a fost ştearsă, de parcă n-ar fi avut niciodată loc.

Într-o seară, Grigori se întoarce acasă. Apar doi bărbaţi şi-l apucă de braţ:

— Ce se întâmplă? Locuiesc aici.

— Nu mai locuieşti. Nu ai dreptul să mai dai târcoale pe-aici, s-a-nţeles?

— Nu prea.

Grigori caută o cabină telefonică, încearcă să dea de soţia lui, Svetlana nu răspunde. În mintea ei, totul era deja aranjat.

Nu vor mai avea loc alte certuri. Fiul său nu va mai asista la scene conjugale, la reproşuri. Copilului de doi ani şi jumătate i se pare la început că despărţirea părinţilor este în avantajul lui. Mama îşi îndreaptă în sfârşit atenţia asupra sa. Până atunci, doica îl ducea la plimbare, ea îl spăla, îi pregătea supa. Acum, mama îl sărută, se joacă cu el.

Osia Morozov nu-şi întâlneşte bunicul decât de două ori în viaţa lui. Prima oară când avea trei ani. Mama l-a dus să vadă un mustăcios, ale cărui portrete le găseai peste tot prin oraş. Acesta l-a privit îndelung. Privirea lui îţi face pielea de găină, chiar şi când n-ai făcut nici o prostie. La sfârşit, i-a zâmbit şi l-a mângâiat pe cap.

Svetlana povesteşte în cartea ei că a fost foarte neliniştită. Cum avea să-l primească tatăl ei „pe acest copil cu înfăţişare meridională, pe jumătate evreu, pe jumătate gruzin, cu ochii mari, semitici, şi gene lungi“[134]? Stalin îl ia în braţe, îl gâdilă cu mustaţa, o complimentează pe mamă pentru „ochii lui meditativi“, pe care-i consideră, ca un cunoscător, „inteligenţi“. Şi, în buna tradiţie caucaziană, îi dă primul lui pahar de vin…

Micuţul Osia, care va deveni mai târziu doctorul Iosif Grigorevici Morozov, îi va păstra o amintire plină de afecţiune şi, din devotament, va lăsa fotografia bunicului pe birou până la moartea sa în 2008, la vârsta de şaizeci şi trei de ani. În anturajul lui se povestea că-i plăcea cam mult vinul gruzin.

Când Svetlana povesteşte despre prima ei căsătorie, se simt remuşcările: „El mă iubea, iar eu eram tânără şi proastă“, şi conchide: „Era cumsecade, dar foarte plicticos.“

Câte căsnicii nu se destramă din acest motiv de nemărturisit, plictisul?

Note

108. Sergo Beria, *op. cit.*

109. Svetlana Alliluеva, *Vingt lettres à un ami*.

110. *Ibid.*, p. 196.

111. Sergo Beria, *op. cit.*

112. Vezi *Vingt lettres à un ami.*

113. Interviu cu Marfa Peşkova, în Larisa Vasilieva, *op. cit.*

114. Sergo Beria, *op. cit.* Şi Simon Sebag Montefiore, *op. cit.*

115. Interviu, Iosif Telman, „Istoria dalekaia e bliskaia“, *Ruski Bazar*, nr. 28 (847).

116. Vezi *Vingt lettres à un ami*, ed. cit., p. 14.

117. Comisar al poporului la Transporturi, membru în Politburo, Lazar Moiseevici Kaganovici îşi va păstra influenţa chiar şi după moartea lui Stalin. Nu va fi niciodată anchetat pentru activităţile lui criminale. A murit de moarte bună în 1991, la respectabila vârstă de nouăzeci şi opt de ani…

118. Masacrarea abominabilă a elitelor poloneze va fi, într-adevăr, imputată naziştilor în procesul de la Nürnberg.

119. Grigori Morozov nu îl va întâlni niciodată pe socrul lui, Stalin.

120. Du-te dracului!

121. Pentru fericirea voastră!

122. Nici rituri funerare, botezuri, sabat, bar mitzvah, circumcizii.

123. Secţia locală unde sunt înregistrate actele de stare civilă.

124. Interviu cu Olga Rifkina, *Ogoniok*, 1986.

125. Cifrele oficiale au fost modificate de mai multe ori. Cifra de 14 milioane a fost anunţată în vremea lui Stalin; 20 de milioane, sub Hruşciov şi Brejnev; 27 de milioane, sub Gorbaciov. Cifra cea mai recentă, 26,6 milioane de morţi, pare cea mai exactă.

126. Bine, mulţumesc.

127. Păi…

128. Aleksandr Bogomoleţ (1881–1946), endocrinolog şi gerontolog, pentru unii un şarlatan, pentru alţii un nebun. El afirma că omul este programat să trăiască cel puţin 150 de ani. Dacă nu ajunge la această vârstă, de vină sunt în principal cauzele *sociale* – sărăcia, foamea, exploatarea, surmenajul, care sunt flagelul regimurilor capitaliste. Mediul social este favorabil longevităţii omului doar în condiţiile socialismului. Stalin i-a acordat ordinul „Lenin“ în 1944.

129. Osia sau Osip, diminutive populare ale numelui Iosif.
130. Edvard Radjinski, *Apokalipsa Koby*, Magnum, Varşovia, 2013.
131. Contacte privilegiate, cuvânt care se poate traduce prin „pile“.
132. Scrisoare din 1 decembrie 1945.
133. Nu este dezincriminată decât după moartea lui Stalin, de către Hruşciov, în 1955.
134. *Vingt lettres à un ami.*

PARTEA A TREIA
DUPĂ RĂZBOI
1946–1953

1
Vacanţa cu tatăl meu

În seara de 8 februarie 1948, Grigori se întoarce la părinţii lui. Câteva ore mai târziu, la patru dimineaţa, doi agenţi NKVD bat la uşă. Percheziţia este minuţioasă: iau toate scrisorile de la soţia lui, cărţile poştale, biletele şi fotografiile – şterg în câteva minute orice urmă a vieţii alături de fiica lui Stalin. Tatăl lui este acuzat de „relaţii cu familia Alliluev şi de defăimarea conducătorului statului sovietic“. Verdictul va fi dur: cincisprezece ani în lagăr.[135]

Bătrânul Morozov, care până la căsătoria fiului său dusese o viaţă modestă de agent sovietic, ar fi trebuit să se încreadă în instinctul lui de conservare. În schimb, a început să le frecventeze pe soţia lui Molotov, Polina Jemciujina, şi pe academiciana Lina Stern, măgulit să fie primit în rândurile acestei elite moscovite. A acceptat chiar postul de director administrativ al Institutului de Ştiinţe. Nimeni nu bănuieşte că, în mintea lui Stalin, a încolţit deja un program de epurare antisemită.

„Tată, dacă îl arestezi pe Grigori, mă omor“, îi spune Svetlana, încercând să-şi protejeze fostul soţ. Lui Stalin nu-i plac istericalele fiicei lui. Mereu privirea aceea a Nadiei, care îi revine în minte. Bate în retragere. Grigori va fi cruţat, e doar dat afară din casă şi i se interzice să-şi vadă fiul. Deşi a absolvit Institutul de Relaţii Internaţionale, nu-şi va găsi de lucru. El şi mama lui vor trăi în sărăcie, câte o slujbă măruntă, articole ici-colo, pe care le va publica sub pseudonim. Cât despre fiul său, micul Osia, la insistenţele Svetlanei numele îi va fi înlocuit cu un altul, celebru în toată Uniunea Sovietică, Jdanov, al doilea ei soţ! De parcă Grigori nu ar fi fost niciodată căsătorit, nu ar fi avut niciodată un copil. A plătit cu vârf şi-ndesat cei trei ani de fericire cu Svetocika lui!

După divorţ, Svetlana părăseşte apartamentul din Casa de pe chei, se întoarce să locuiască la Kremlin, iar Osia rămâne cu doica la Zubalovo. Capcana se strânge iar în jurul ei. Nu ştie să trăiască singură, vulnerabilitate pe care o va păstra toată viaţa. Pe de altă parte, imediat ce încearcă să-şi lege viaţa de a altcuiva, se sufocă.

Stalin nu a intervenit în decizia fiicei lui, dar este mulţumit că a scăpat de ginerele „sionist“. Drept recompensă sau consolare, o invită să-şi petreacă vacanţa la malul Mării Negre, la Gagra, în Abhazia. Considerată de ruşi un paradis terestru, tărâmul verii eterne, verde tot anul, se bucură de un climat subtropical şi este recunoscută pentru balneoterapie şi longevitatea locuitorilor săi.

Călătoresc cu trenul său privat, blindat şi protejat de escadroane de gărzi de corp la ordinele generalului Vlasik, ţăran simplu, necioplit şi analfabet, dar dotat cu un fler remarcabil pentru depistarea pericolului. Până în ultimul minut, nu se ştie în ce vagon va călători Călăuza.[136] De-a lungul căii ferate nici un locuitor, un peisaj pustiu în plină zi. În fiecare oraş unde opreşte trenul să facă plinul de apă şi cărbune, poliţia locală este rugată să elibereze gara şi o înconjoară cu un cordon de trupe. Tatăl şi fiica se plimbă pe peron, singuri, dacă nu-i punem la socoteală pe cei câţiva cekişti deghizaţi în pasageri. Tatăl ei întruchipează un personaj de o simplitate liniştitoare, cu fizionomia lui de ţăran gruzin: şapcă de fetru pe cap, tunică cu aspect grosolan – salută patern „populaţia“, se apropie de mecanicul de locomotivă să-i strângă cu căldură mâna. Este binedispus, fiica lui arată decent, şi-a lungit rochiile, şi-a acoperit picioarele, în tradiţia Georgiei ancestrale.

De la Soci, un şir de maşini blindate demarează în viteză. Două ore mai târziu, ajung la Gagra şi pornesc şerpuit spre culmea unei faleze de o frumuseţe nemaiîntâlnită. Tatăl ei i-a vorbit despre Holodnaia Recika[137]. Într-o zi, observase locul de pe vasul său şi hotărâse să ridice acolo o dacea. Proiectată de Miron Merjanov, acelaşi arhitect care acum putrezeşte într-un lagăr din Siberia, dacea stă cocoţată pe o faleză, înconjurată de o pădure de pini, ferită de privirile indiscrete; a devenit dacea lui preferată. Acum, că nu mai e aşa de supărat pe fiica lui, Stalin pune să-i fie ridicată şi ei una, dar brusc se răzgândeşte: „E prea frumos pentru ea! Totuşi, nu face parte din Politburo. Instalaţi-o la etaj.“

Bungalourile de la poalele falezei le sunt rezervate tovarăşilor lui.

Dacea este copia fidelă a celei din Kunţevo, cu un cerdac în stil gruzin, circular, vopsit şi el într-un verde-camuflaj. Spaţioasă, cu cei aproape 500 de metri pătraţi, are saloane, sufragerie, sală de biliard, dormitoare şi o sală de cinema la etaj. În fiecare cameră găseşti lambriuri de esenţe diferite: mesteacăn, nuc, pin, lemn de lămâi, palisandru, care răspândesc un parfum discret, silvestru. Priveliştea este nestingherită şi marea, de un albastru de acuarelă. La plajă se ajunge pe o scară abruptă de piatră, dar, pentru Stalin, stânca a fost cioplită pentru montarea unui lift.

Bucătăria seamănă cu un laborator, în care trei toxicologi testează starea porcuşorilor de Guineea şi a şoarecilor albi care gustă mâncarea *Vojd*-ului. Dacă aceşti cobai se prezintă bine, farfuria poate fi dusă la masă. Iau mostre şi analizează şi aerul. La sfatul medicilor, saltelele au fost umplute cu alge şi hamei, care se presupune că favorizează somnul. Nu se ştie niciodată în ce dormitor va dormi Călăuza. Singurul care ştie este cerberul Vlasik, câinele care păzeşte grota, pregătit ca la cea mai mică privire să se culce sau să se repeadă la gâtul vizitatorului suspect.

Dintre toţi aceşti linguşitori care îl înconjoară pe tatăl ei, Vlasik nu e cel mai rău. Este obtuz, bea de stinge, dar e jovial şi amabil cu „Svetka lui“. Ceilalţi sunt atenţi la stările Şefului şi o tratează în consecinţă. Un gest, o încruntare, un cuvânt mai apăsat decât altul, totul capătă semnificaţie. Mai ales pentru Lavrenti Beria, un lingău dezgustător, complexat şi perfid, pe care Svetlana îl detestă. Are un stil de gangster hollywoodian, pălărie Borsalino pe capul pleşuv, un impermeabil negru cu epoleţi pe trupul scurt şi îndesat. Buzele fine şi ochii ieşiţi din orbite, din spatele lornionului, îi dau Svetlanei o stare de nelinişte. În spatele lui, Gheorghi Malenkov, obezul, cu tenul ca de ciment, transpiră şi suspină la fiecare pas. Îşi dispută locul delfinului cu comisarul de la Cultură, Andrei Jdanov, „intelectualul“ şi pianistul de serviciu. Faţa buhăită, cu pungi la ochi, cu un aer bovin în priviri, aplecat ca un servitor prefăcut şi servil. Stalin l-a ales nu pentru că ar fi o companie plăcută, ci ca să-i dea o sarcină anevoioasă: să pună botniţă creaţiei artistice. Va reuşi aşa de bine, încât acţiunea lui va purta numele de jdanovism.

Marele absent – Molotov. Oare a căzut în dizgraţie?

Sosirea curţii a mobilizat vreo nouă sute de persoane.[138] Stalin îşi regăseşte imediat vioiciunea, se aşază să joace o partidă de şah şi, arătându-i Svetlanei superbul Steinway, îi cere să interpreteze *Concertul pentru pian nr. 23* de Mozart, preferatul lui.

Ah! cât o plictisesc serile acestea în compania tovarăşilor tatei. Poveştile deja auzite de o sută de ori. Şi din nou blestematul acela de *Suliko*, care-i aminteşte de mama ei:

Am căutat mormântul iubitei mele,
Dar nu-i uşor de găsit…

Când tata îl cântă, curtenii lui îl acompaniază în surdină: Ti-ra-ra-ra-ra-ra…

— Haideţi! Cântaţi cu noi, tovarăşă *Hoziaika*! „De ce ne părăseşti, pe noi, biete fiinţe rătăcite? Luminează-ne! Îndrumă-ne! Arată-ne drumul[139]! “

Glumele lui Stalin sunt nesărate. Se preface nemulţumit:

— Acum nu mai am pe nimeni care s-o facă pe şefa. Nici măcar pe Valecika mea. Totuşi, o femeie ideală. Ah! de-ar şti să cânte…

Tăcuta Valecika, apetisantă după canoanele frumuseţii redefinite de Rusia bolşevică, se ocupă de lenjeria tatălui ei. Stalin deschide dulapurile, ca oaspeţii să poată admira ordinea perfectă.

Svetlanei îi place mult această femeie simplă, energică şi devotată. Mereu în aceeaşi dispoziţie, nu cere niciodată nimic pentru ea şi e atât de ştearsă, încât la masă nu o remarcă nimeni, nici măcar la Ialta, în 1945. Nici unul dintre puternicii oaspeţi nu bănuieşte că, după ce serveşte la masă, se duce pur şi simplu în patul stăpânului ei. În definitiv, corespunde pe deplin stilului marxist. Şi Engels trăia cu menajera.

Tatăl ei, cum are obiceiul, se trezeşte spre prânz şi începe ziua bând un pahar de apă cu câteva picături de iod. Îşi procură remediile de la un vraci. La masă, bea cu înghiţituri mici vinul dulce gruzin. Pare să aibă darul ubicuităţii, ochiul lui veghează pretutindeni. Cu ghetele lui de fetru, se deplasează fără cel mai mic zgomot, ca o felină, gata să sară la gâtul prăzii. Joacă şah şi câştigă fiecare partidă; e priceput la biliard, dar se plictiseşte repede. Îi place să bage el lemne în şemineu, să se aşeze aproape de flăcări, dar nimeni nu are dreptul să se apropie de el la mai mult de trei metri. În

sufragerie, o oglindă panoramică îi permite ca, dintr-o privire, să vadă toată camera. Pentru Svetlana, mesele sunt un calvar. Comesenii se îmbuibă, ai zice că-şi fac rezerve pentru un an întreg. Toasturile se succed, mereu cu aceleaşi linguşeli, şi Stalin se amuză văzându-şi tovarăşii morţi de beţi. Dacă tatăl ei îşi îmbată frecvent anturajul, el rămâne treaz şi foloseşte aceste banchete drept mijloc de control politic; alcoolul dezleagă limba, „atunci se manifestă adevărata fire“, spune el.

Agapele se termină în zorii zilei, la cinci, şase, şi cu toţii se duc să se culce, fericiţi că seara s-a încheiat fără nici un incident. Uneori, gazda a mai prevăzut şi o vizionare de film. De curând, şi-a îmbogăţit cinemateca cu filme luate de la un alt cinefil, Goebbels.

Nu este mai bine nici când Svetlana rămâne singură cu tatăl ei. Încearcă să vorbească, dar nu reuşesc să se înţeleagă. Au puncte de vedere diferite pe orice temă. Nu ştie niciodată ce să spună sau mai degrabă ce să nu spună. Are grijă să nu pomenească nici de prieteni, nici de familie, de teamă să nu-i trezească suspiciuni tatălui ei, şi evită subiectele politice. Discuţia se limitează la bucătărie sau la cultivarea plantelor din grădină. Atunci ea îi propune să citească cu voce tare din ziare şi reviste. Uneori fac plimbări lungi pe plajă, dar curând Stalin se plânge că este obosit şi vrea să se întoarcă.[140] Acum înjurătura lui preferată a devenit *prokliataia starost!*[141].

După aceste trei săptămâni de coşmar, Svetlana se întoarce la Moscova. Reîncepe anul universitar. În singurătate.

Note

135. Va fi eliberat după moartea lui Stalin, în aprilie 1953, la ordinul lui Beria.

136. Acest vagon Pullman, FD 3878, seamănă cu biroul său de la Kremlin, doar că e pe roţi. Poate fi văzut expus în muzeul lui Stalin din Gori, Georgia.

137. Pârâul Rece.

138. Nu 3 000, după cum vă vor spune ghizii dacă vizitaţi locul acesta astăzi. Dornici să promoveze legenda lui Stalin, povestesc că 2 500 de ofiţeri NKVD erau ascunşi în spatele copacilor numerotaţi.

139. Parodie după sloganul „Tovarăşul Stalin ne luminează calea“.

140. *Vingt lettres à un ami.*

141. Blestemată bătrâneţe.

2
De ce a fost ucis regele Lear?

Verişoara Kira tocmai a absolvit Şcoala de Teatru de la Moscova şi visează să devină actriţă. La douăzeci şi şapte de ani, la fel de frumoasă ca mama ei, se face remarcată într-un episod dintr-un film. Cu un an înainte, s-a măritat cu tovarăşul Politkovski, regizor la teatrul Malîi. Şi, culmea fericirii, tocmai a primit un rol într-o piesă de Cehov. Viaţa nu i s-a părut niciodată aşa de frumoasă. Până în ziua de 10 decembrie 1947.

Familia locuieşte în continuare în Casa de pe chei, chiar dacă mama nu mai este în graţiile unchiului Stalin. La patruzeci şi nouă de ani, Jenia Allilueva nu şi-a pierdut nimic din dinamism şi vivacitate. La fel de cochetă, este cu croitoreasa şi încearcă noua rochie pentru balul de revelion. Sună cineva la uşă, Kira deschide, iar doi bărbaţi în civil întreabă politicos:

— *Grajdanka Evghenia Aleksandrovna Allilueva doma?* [142]

— Mamă! Vor să vorbească cu tine doi tovarăşi!

Kira se retrage în sufragerie şi continuă să-şi repete rolul cu prietenii. Imediat, o aude pe mama ei strigându-le:

— Copii! Să ştiţi că nu sunt vinovată cu nimic. Dar nu putem scăpa nici de închisoare, nici de ghinion.

Kira ţâşneşte pe culoar şi o vede pe mama ei pornind cu paşi repezi spre casa scării şi pregătindu-se să sară. Dar cei doi NKVD-işti sunt mai rapizi. O prind şi o împing în lift.

Da, Jenia ştia: acolo o aştepta iadul şi, dacă sărea de la etajul şapte, se elibera. Mulţi dintre cei din anturajul lui Stalin mureau aruncându-se pe fereastră, dacă aveau noroc. Sau în urma unei crize cardiace, cum se întâmplase cu Pavel, soţul ei. Cei mai puţin norocoşi se stingeau încetul cu încetul, torturaţi, întemniţaţi, deportaţi.

Apoi intră alţi agenţi, îi adună pe toţi în cerc: pe Kira, prietenii ei de la teatru, fraţii ei, socrul, biata croitoreasă, bunica Olga. Percheziţia durează mai multe ore. Deschid dulapurile, golesc sertarele, îşi lipesc urechea de ziduri. Când smulg un cactus din ghiveci, Kira îndrăzneşte să le spună:

— De fapt, ce căutaţi, un pasaj subteran spre Kremlin?

Ofiţerul lansează un val de înjurături.

Seara târziu, Kira se duce repede la Svetlana:

— Au luat tot, fotografiile noastre, pe ale tale, pe cele cu Vasili, de la Zubalovo, de la Soci, fotografiile lui tata, ale mamei cu tatăl tău, cărţile cu dedicaţia tatălui tău, tot!

— Sigur Beria e de vină! Nu a iertat-o niciodată pe mătuşa Jenia că l-a respins, i-am spus deja lui tata. El a răspândit zvonul că mama ta l-a otrăvit pe unchiul Pavluşa ca să se căsătorească cu soţul de acum.

Da, Beria nu a uitat afrontul. Oamenii complexaţi îşi aduc aminte toată viaţa de umilinţe. Chiar dacă Stalin nu are deloc încredere în Beria, se bucură că Jenia i-a căzut în capcană. Îi scăpase în timpul războiului, dar era în stare să aştepte mulţi ani până să-şi regleze conturile cu cineva. Împotriva fostei lui iubite, Stalin are o listă întreagă de reproşuri. Noul ei soţ s-a dovedit foarte cooperant cu Organele. Încă din primele zile ale căsniciei lor, a trimis rapoarte detaliate despre soţia lui.

Nu va ajunge prea departe cu răutatea lui, va sfârşi tot la Lubianka.

O lună mai târziu, la ora şase seara, se aude iar soneria. Aceiaşi ofiţeri intră şi-i ordonă Kirei:

— Îmbracă-te, ia-ţi haine călduroase şi douăzeci şi cinci de ruble, pentru orice eventualitate.

Kira se gândeşte înfricoşată că mama ei a plecat în halat de casă. Pe ferestrele maşinii care o duce la Lubianka, priveşte străzile Moscovei şi se întreabă dacă le va revedea vreodată. Lacrimile îi curg pe obraji. „De ce? De ce?“ Începe interogatoriul. Este acuzată că a răspândit zvonuri că mătuşa ei, Nadejda Allilueva, s-a sinucis. Kira e uluită: „Cum aşa? Mătuşa mea nu a murit de apendicită?“

E condamnată la cinci ani în lagăr în *oblast*[143]-ul Ivanovo. A avut mare noroc, acolo s-a alăturat unei trupe de teatru şi numai datorită literaturii nu a

înnebunit. Toate piesele pe care le-a învăţat pe de rost le repetă ca să evadeze din cotidian şi să-şi antreneze memoria.

Svetlana vede iar oameni dispărând chiar de sub ochii ei. Ca nişte lucruri care-ţi stau în drum, te încurcă, nu-ţi mai trebuie la nimic. Cazul mătuşii Anna Redens va fi şi mai tragic. Pe 28 ianuarie 1948, e condamnată la zece ani în lagăr, sub acuzaţia de spionaj. Dar adevăratul motiv este acela că a îndrăznit să scrie despre viaţa lui Stalin. Acestuia nu i-au plăcut memoriile ei. Ar fi trebuit să înţeleagă, dacă ar fi fost puţin mai inteligentă, Călăuza nu poate permite să se scrie orice. Că-i plac borşul şi usturoiul, ca unui muritor de rând? Că-i este frică de dentist sau că-i place săpunul cu miros de fragi? Unde ar duce toate astea? Riscă să-i strice imaginea, să-l şubrezească, pe el, legenda vie.

— Ce şir ciudat de nenorociri se abate asupra familiei Alliluev, spune Anna, în timp ce-şi îmbrăţişează cei doi fii, pe Vladimir, de doisprezece ani, şi pe Leonid, de nouăsprezece.

Percheziţia durează până în zorii zilei. Îi sunt confiscate toate manuscrisele.

Ironia istoriei: mai târziu, fiii ei vor descoperi că toate denunţurile, acest flagel tipic sovietic, erau semnate de… Jenia şi Kira. „În închisoare ai semna orice ca să te lase în viaţă, să nu te mai tortureze“[144], vor spune ele la întoarcere.

În faţa acestei înverşunări de a extermina toată familia, Svetlana este aşa de nedumerită, încât se duce la tatăl ei să-l întrebe:

— Tată, de ce au ajuns la închisoare mătuşile mele?

— De ce naiba erau aşa de vorbăreţe?

— Dar de ce şi Kira? O cunoşti din copilărie!

— Toate ştiau prea multe şi vorbeau prea mult. Asta îi dă muniţie duşmanului.

— Dar e absurd, tată! Nu aveau nici o legătură cu duşmanul.

— Dacă îmi mai pui o singură întrebare, Sveta, o să te duci şi tu după ele la închisoare.

Următorul pe listă: vărul Djonik, Djonrid Svanidze, ai cărui părinţi, Marusia şi Alioşa, au fost împuşcaţi înainte de război.

Din viaţa ei dinainte n-au mai rămas decât Fedea, bietul nebun, şi bunica Olga. Dacă nepoţii ei sunt convinşi că oribilul Beria este în spatele tuturor acestor represiuni, Olga nu-şi face iluzii: nu se petrece nimic în ţară fără acordul ginerelui ei.

Eliberat pentru totdeauna de familia soţiei, martora vieţii lui, Stalin se dedică pe deplin unei operaţiuni mai delicate: problema evreiască. Politica lui în această chestiune va fi şi mai încurcată decât practicile lui obişnuite.

Chestiunea evreilor din URSS a avut efectul unui bumerang. În 1936, se gândise să se descotorosească definitiv de ei, creând un *oblast* independent, o republică autonomă evreiască. Problema nu este simplă. De la Revoluţia din 1917, evreii îşi revendică o ţară. De ce nu? N-au avut niciodată o ţară a lor, sărmanii. Stalin împuşcă doi iepuri dintr-un foc: în vremea în care sunt alungaţi de peste tot, el le îndeplineşte visul milenar, le oferă un cămin şi demonstrează întregii planete superioritatea lui morală. Să nu se spună că este antisemit; de altfel, va promulga o lege potrivit căreia antisemitismul e pasibil de pedeapsa cu moartea.

Numai că evreii sovietici visează la Crimeea, nici mai mult, nici mai puţin. Şi de ce nu Moscova, dacă tot e pe-aşa? Sau Ucraina, acolo unde sunt cei mai numeroşi? Dacă ar fi după ei, ar împărţi de-a dreptul Rusia şi şi-ar lua ei ce e mai bun.

Deşi Stalin urăşte Ucraina pentru aroganţa culacilor, care îndrăzneau să i se opună şi pe care trebuia să-i îngenuncheze cu ajutorul tovarăşului Hruşciov, asta nu înseamnă că vrea să le-o dea cadou evreilor. N-au decât să se stabilească în Orientul Îndepărtat, în Birobidjan, unde fluviul Amur formează frontiera cu Manciuria. O zonă strategică în vecinătatea Chinei, acolo ar fi utili.

Dar acest Birobidjan nu este totuşi Kolîma?

Nici vorbă, este Noua Americă, un surogat de Pământ al făgăduinţei, ţara deschizătorilor de drumuri, a eroilor!, de altfel invidiată de imperialiştii chinezi şi japonezi, căci este o regiune cu resurse infinite.

Propaganda atinge punctul culminant: douăzeci de mii de evrei vor porni spre acest paradis, vor veni chiar voluntari din străinătate. Nu se va mai întoarce nimeni de acolo să depună mărturie că la sosire nu au găsit nimic. Nici gări, nici şosele, nici case. Nimic. Doar o întindere mlăştinoasă, aridă,

plină de ţânţari vara, îngheţată iarna. Dar la fel este şi în alte părţi. La Magnitogorsk, Magadan sau Vorkuta, totul trebuia construit de la zero, şi-atunci cui era să-i fie milă de soarta lor? Diferenţa faţă de alte locuri de exil este că la Birobidjan evreii nu au fost deportaţi, s-au dus de bunăvoie. Dar fără bilet de întoarcere…

În timp ce mor de epuizare cu miile în acest ţinut neospitalier, Stalin reuşeşte să treacă în ochii multor intelectuali drept un erou pacifist. Printre cei foarte entuziasmaţi de acest proiect se află Solomon Mihoels, actorul cel mai celebru din toată Uniunea Sovietică. De o urâţenie fascinantă, cu o bărbie proeminentă, cu buzele groase, senzuale, craniul golaş înconjurat de o coroană de păr ondulat, cu sprâncene stufoase unite, cu nasul la o jumătate de centimetru de buze, dar cu nişte ochi vii, inteligenţi. Joacă rolul regelui Lear la Kremlin în faţa lui Stalin, care nu apreciază nici interpretarea lui, nici piesa. Prea multe aluzii. Dar nu a spus nimic. Deşi nu-i plac celebrităţile, Stalin a înţeles imediat ce avantaj poate obţine de pe urma unei personalităţi aşa de carismatice.

Mihoels îl adulează pe Stalin, Tătucul Naţiunii. Chiar dacă este conştient că Birobidjan nu e Crimeea, îi este recunoscător. Pentru prima oară, poporul său are o ţară a lui, un Sion în URSS, o Palestină pe fluviul Amur. Nu, el nu este dornic să emigreze. Stalin i-a rezervat un proiect mai important. A decis să înfiinţeze Comitetul Antifascist Evreiesc, CAE, cu sprijinul lui Molotov, influenţat şi el de soţia lui, Polina Jemciujina, şi de asemenea de Beria, care vede în asta posibilitatea de a-şi extinde reţeaua de spionaj până în sânul comunităţii ştiinţifice evreieşti din Statele Unite.

Aceasta a fost una dintre cele mai reuşite păcăleli ale lui Stalin.

În timpul Marelui Război Patriotic, din iunie până în decembrie 1943, Mihoels şi poetul Fefer străbat Statele Unite, Mexicul, Canada şi Palestina. I-au întâlnit pe Haim Weizmann[145], Albert Einstein, Charlie Chaplin, Marc Chagall, Thomas Mann. Dau mărturie despre exterminarea evreilor de către cel de-al Treilea Reich, pretinzând că în Uniunea Sovietică antisemitismul a fost eradicat complet. Succesul acestei acţiuni va depăşi aşteptările lui Stalin. Oriunde merg, se constituie imediat comitete pentru colectarea de fonduri. Strâng o nimica toată, mai mult de patruzeci de milioane de dolari, o sumă suficientă pentru achiziţionarea a cel puţin 1 000 de avioane şi 500

de tancuri. În plus, au format o reţea de spioni, de la New York până la Hollywood.

După război, CAE va deveni prea deranjant şi Mihoels, implicat excesiv în problema evreiască. Stalin nu crede în loialitatea evreilor sovietici, mulţi dintre părinţii lor au emigrat în Statele Unite, ţară de acum duşmană.

În 1948, pe biroul lui Stalin ajunge un raport despre instituţiile artistice din URSS care îi dă apă la moară. *Vojd* se preface că descoperă că majoritatea responsabililor de la Balşoi sunt evrei. Se presupunea că situaţia era identică la conservatoarele de la Moscova şi Leningrad. Directorul Cinematografiei îi aduce la cunoştinţă un caz de favoritism. Cineastul Eisenstein voia să-i încredinţeze rolul prinţesei rusoaice din *Ivan cel Groaznic* unei actriţe „cu trăsături semitice foarte accentuate“. De parcă n-ar fi existat destule rusoaice drăguţe.

Era nevoie de un ţap ispăşitor şi iată-l. În Rusia evreii sunt detestaţi dintotdeauna. Din obişnuinţă, dispreţ, invidie, molipsire, neînţelegere sau complex de inferioritate faţă de persoane mai cultivate şi mai instruite. Într-adevăr, sunt minoritatea cea mai educată din Rusia. Dintotdeauna îşi cultivă gustul pentru studiu şi excelează ca intelectuali şi artişti.[146]

Stalin îi încredinţează camaradului său Andrei Jdanov sarcina de „a curăţa cultura sovietică de cosmopolitismul care a invadat arta şi corupe valorile sovietice“. Piticul gras cu mustăcioară şi fălcile lăsate, ca de femeie bătrână, e celebru pentru brutalitatea lui. Stalin îi apreciază metodele dure. Într-o zi i-a făcut acest compliment: „Dacă tovarăşul Puşkin nu ar fi trăit în Rusia secolului al XIX-lea, ci în a secolului XX, ar fi murit la treizeci şi şapte de ani.“

Începe vânătoarea de vrăjitoare. Literatura evreiască este eliminată din librării, din biblioteci. Şcolile evreieşti sunt închise. Corurile şi trupele de teatru, desfiinţate. Cad capete de la *Pravda*. Intelectualii evrei sunt alungaţi de la ziare, radio, din învăţământul superior, din posturile administrative, diplomatice, militare. Sunt epurate sectoarele educaţiei, culturii, economiei, industriei, armatei. Scriitori, artişti, actori sunt arestaţi şi deportaţi. Sunt închise organizaţiile literare şi editurile. În universităţi este introdus un *numerus clausus* sau, în anumite facultăţi, un *numerus nullus*.

În paralel, artiştilor evrei le sunt acordate distincţii onorifice şi avantaje materiale, pentru a prezenta o imagine pozitivă opiniei publice internaţionale. Unii sunt păstraţi la putere, iar ceilalţi, persecutaţi. Un paradox în stil rusesc.

Cum ar putea să înţeleagă Svetlana?

Mihoels, îngrijorat de aceste manifestări antisemite, vrea să-l abordeze pe Stalin. Actorul crede, cu naivitate, că prietena lui Jenia Allilueva îi va uşura sarcina prin intermediul nepoatei ei. Familia o sfătuieşte pe Jenia să nu se implice. Ea nu ascultă şi i-l prezintă pe Mihoels Svetlanei. Stalin află imediat şi face o criză: „Evreii, ca paraziţii, se caţără pe familia mea!“ Această imprudenţă va pecetlui definitiv soarta Jeniei. Şi curând pe cea a lui Mihoels.

În timp ce Stalin declanşează în ţară o campanie împotriva „cosmopoliţilor fără casă şi fără masă“, propaganda sovietică se străduieşte să creeze impresia că regimul îi protejează pe evrei, cultura şi identitatea lor. Uniunea Sovietică va fi una din primele ţări care în 1947, la ONU, se vor pronunţa în favoarea înfiinţării unui stat evreiesc în Palestina. Votând pentru crearea Israelului, Stalin speră că evreii îi vor fi veşnic recunoscători, că vor rămâne sub influenţa lui diplomatică şi militară şi că-i vor accepta consilierii. Îşi imaginează această ţară ca pe calul său troian din Orientul Apropiat. Dar renunţă repede la aceste idei. Când vede că Israelul se apropie de Statele Unite, se înfurie. Nerecunoştinţa acestei noi ţări i se pare flagrantă: după părerea lui, evreii se vând celui care oferă mai mult.

Când află că în presa străină apar articole despre viaţa lui privată, ia foc: sursa nu poate fi decât Mihoels sau unul dintre apropiaţii lui, cumpăraţi pe câţiva dinari, trădătorii! Stalin ordonă uciderea regelui Lear. Are logica unui ucigaş: „Dispare omul, dispare problema.“

Capcana este întinsă grosolan. Pe 10 ianuarie 1948, însoţit de un agent secret, Mihoels e trimis la Minsk pentru a evalua un spectacol nominalizat la premiul „Stalin“. Ca de obicei, este sărbătorit şi adulat pretutindeni. Responsabilul cu Securitatea Statului din Bielorusia organizează un dineu în cinstea lui. O maşină vine să-l ia de la hotel, îl conduce la o dacea din afara oraşului, unde este executat. Cadavrul îi va fi aruncat pe marginea

unei străduţe puţin circulate. Un camion trece peste el. Pentru ca secretul să fie şi mai bine păstrat, autorii acestei vesele seri vor fi şi ei eliminaţi.

Svetlana povesteşte în cartea *Une seule année* cum a avut confirmarea acestei crime. Nu avem motive să n-o credem: „Într-o zi, cu prilejul uneia din rarele mele vizite la dacea tatălui meu, am intrat în biroul lui în timp ce vorbea la telefon. Probabil îi prezentau un raport, pentru că asculta cu atenţie. Apoi, parcă rezumând, a spus: «Ei bine, atunci un accident de maşină.» Îmi amintesc perfect intonaţia lui: nu era întrebare, ci o afirmaţie, un răspuns. Apoi mi-a remarcat prezenţa şi m-a anunţat: «Mihoels a fost victima unui accident de maşină.»“[147]

A doua zi, la universitate, Svetlana vede o prietenă plângând: tatăl ei lucrează la Teatrul Evreiesc şi a aflat vestea morţii lui înainte să scrie ziarele. Svetlana înţelege cine se ascunde în spatele acestui asasinat. Cine este obsedat de comploturile sioniste şi cine trage sforile.

Regele Lear are dreptul la funeralii naţionale, marea specialitate a *Vojd*-ului. Sicriul lui este expus la Teatrul Evreiesc. În ciuda stratului gros de machiaj, se poate vedea o contuzie pe frunte, în partea dreaptă, dar nimeni nu are interesul să insiste asupra acestui amănunt, dacă nu vrea să fie următorul pe lista celor morţi în accidente de maşină.

Se face un simulacru de anchetă, a cărei concluzie este că trebuie să te uiţi bine în dreapta şi în stânga înainte să traversezi strada. Razia în rândurile Comitetului Antifascist Evreiesc e încununată cu circa o sută de arestări. În noiembrie 1948, e dizolvat şi circulă zvonul că răposatul Mihoels este, de fapt, agent american. Ordinul Partidului: regele Lear trebuie dat uitării. Iar oamenii au interesul să uite.

Svetlana îşi petrece vacanţa la lacul Riţa şi-şi vizitează tatăl la dacea lui din Abhazia. Stalin e într-o dispoziţie cumplită şi, de faţă cu acoliţii lui, într-o linişte mormântală, o numeşte „parazit“:

— Încă n-ai făcut nimic înţelept în viaţa ta!

Svetlana lasă capul în jos, nu ştie cum să se apere. Apoi, a doua zi, începe să-i vorbească despre mama ei:

— A făcut un lucru cumplit. M-a lăsat singur, pe mine, reprezentantul poporului pe care spunea că-l iubeşte. Şi v-a părăsit şi pe voi, pe tine şi pe fratele tău, când aveaţi atâta nevoie de ea.

Svetlana se îngrozeşte, subiectul acesta o obsedează de atâţia ani, dar tatăl ei este ultima persoană căreia ar vrea să-i destăinuie durerea. De acum, distanţa dintre ei e insurmontabilă. Svetlana are convingerea că adevărul este altul. Pentru ea, mama a refuzat viaţa pe care i-o impunea tatăl ei.

De parcă i-ar căuta aprobarea, Stalin îi mărturiseşte:

— Poate nu eram soţul ideal, munceam prea mult, nu am avut niciodată timp s-o duc la cinema.

După un lung moment de linişte apăsătoare, Svetlana îl aude pe tatăl ei şoptind:

— Totuşi, era un pistol aşa de mic. Unchiul tău Pavluşa i l-a oferit! Halal dar!

Apoi îşi aduce aminte că Nadia era apropiată de soţia lui Molotov.

— Polina a avut o influenţă negativă asupra mamei tale.

Are nevoie de un nou vinovat. Iată-l.

Svetlanei i se pare aşa de oprimantă această atmosferă, încât decide să se întoarcă la Moscova a doua zi.

— Ce atâta grabă? Mai stai câteva zile. Nu eşti printre străini. Dacă te plictiseşti cu mine, spune.

— Nu, dar…

— Gata cu discuţiile! Dacă ţi-am zis să rămâi, rămâi!

Pentru oaspeţii săi, martori la această seară în familie, discuţia pare încheiată. Nimeni nu ar îndrăzni niciodată să-l contrazică pe Stalin. Dar ei nu o cunosc pe Svetlana. Este la fel de hotărâtă ca tatăl ei. Simte că o să-l decepţioneze din nou, totuşi, în cursul mesei, insistă:

— Aş vrea să mă întorc la Moscova, tată.

Stalin îşi pierde răbdarea. Privirea i se abate asupra fiicei lui ca o lamă de oţel:

— Du-te dracului! N-o să te ţin cu forţa!

Svetlana pleacă chiar în seara aceea.

Odată ce în mintea lui Stalin a început să încolţească o idee, nu mai renunţă. Acum o să caute o ocazie s-o aresteze pe soţia lui Molotov. Venirea Goldei Meir, primul ambasador al Israelului la Moscova, îi oferă pretextul ideal. Duşmanul ia forma sionismului internaţional.

În prima zi de Roş Haşana, Anul Nou evreiesc, o mulţime formată spontan din cincizeci de mii de evrei a venit s-o salute pe Golda Meir în faţa Marii Sinagogi din Moscova. Stalin descoperă că impactul Israelului asupra Uniunii Sovietice este mult mai mare decât ar fi crezut. Sunt acolo tineri, bătrâni, cupluri, familii întregi cu copiii, nepoţii, ceva nemaivăzut de la Revoluţia din 1917.

Polina Molotova e în primul rând. Greu de crezut că o femeie care respectă linia Partidului a venit fără acord de la Politburo. Scandează odată cu mulţimea veselă: „Golda! *Şalom Goldele! Mazel tov!*“

Evreii ruşi o consideră pe Golda Meir fiica ţării, pentru că s-a născut la Kiev. În 1948, la cincizeci de ani, are deja treizeci de ani de luptă pentru crearea statului Israel. În ziua aceea, este emoţionată până la lacrimi, înţelege că toate sacrificiile ei au meritat efortul: „Un asemenea ocean de iubire s-a abătut asupra mea, încât mi-era greu să respir şi eram gata să leşin“, va scrie ea în memorii. „Timp de un minut, nu reuşeam să înţeleg ce se petrece – ba chiar cine erau. Şi apoi am înţeles. Veniseră – aceşti dragi şi curajoşi evrei – să-şi manifeste ataşamentul faţă de filiaţie şi să sărbătorească înfiinţarea statului Israel.“[148]

Doamna ambasador vorbeşte fluent rusa, dar mulţumeşte mulţimii în idiş: „*A dank Eych Vos ir Zayt gebliben yidn*.“[149] O afirmaţie aparent nevinovată, dar de temut în ţara unui asemenea dictator. Ea va grăbi tragedia evreilor sovietici. Stalin o ia ca pe un afront, mai rău, ca pe dovada absenţei sentimentului patriotic la concetăţenii evrei. „Sunt toţi nişte sionişti odioşi, posibili spioni, trădători!“

Câteva săptămâni mai târziu, Golda Meir este invitată la o recepţie la Kremlin în onoarea Revoluţiei din Octombrie. Soţia lui Molotov îi adresează câteva cuvinte în idiş.

— Sunteţi evreică? se miră Golda Meir.

— *Ich bin et iddishe tochter*[150], îi declară cu mândrie Polina Jemciujina.

Acest lucru va pune paie pe foc. În lunile care vor urma, treisprezece membri ai CAE sunt împuşcaţi, ultimele instituţii culturale evreieşti sunt desfiinţate, inclusiv cele din Birobidjan, totuşi un *oblast* aşa-zis autonom. Cât despre doamna ambasador, este rugată să-şi facă bagajele.

Stalin decide să le testeze loialitatea colaboratorilor săi. În luna decembrie, îi spune lui Molotov: „Ar trebui să divorţezi.“ Polina Jemciujina este, asemenea soţului ei, o admiratoare fanatică a lui, înţelege raţiunile de stat: interesul Partidului înainte de toate. Părăseşte imobilul guvernului de pe strada Granovski şi se mută la sora ei, câteva străzi mai departe. Nu va avea timp să-şi desfacă valizele. În ianuarie 1949, este arestată. Închisoarea Lubianka nu a văzut niciodată o asemenea femeie elegantă: haină de vizon, cizme de piele, eşarfă de mătase, învăluită în miros de parfum, nu orice *duhi* sovietic, ci Chanel no. 5. Acuzele sunt numeroase: legături cu sioniştii care militează pentru o Crimee evreiască, relaţii cu Solomon Mihoels, legături cu ambasada Israelului. Cu mult curaj, ea neagă totul. Soţie demnă de soţul ei, este tare ca o stâncă. Va fi condamnată şi deportată în regiunea Kustanai, dar este scutită de tortură.

Ciudat om, acest domn Ciocan[151]. Celebru pentru cocktailul său şi pentru pactul germano-sovietic, nu este nevoie să iasă din birou ca să fie unul din cei mai mari criminali în masă din vremea sa. Oare şi-ar fi ucis soţia dacă i-o impunea *Vojd*? Fără îndoială, aşa o cere devotamentul comunist. Stalin îl consolează:

— Şi eu a trebuit să mă despart de familia mea şi totuşi pentru noi, gruzinii, familia este sfântă. Nu-ţi face griji. O să-ţi găsim o altă soţie.

Ca să n-o regrete prea mult, în timpul anchetei se află că soţia lui avea doi amanţi tineri în poliţie.

Dar evreicele sunt cele mai bune soţii din lume şi Molotov nu vrea alta. O va aştepta pe Perla sa şi, între timp, îşi va servi stăpânul cu devotamentul unui câine credincios.

Ceilalţi membri din Politburo cu soţii evreice primesc ordinul să se despartă de ele. Voroşilov, când vin NKVD-iştii să-i aresteze soţia[152], scoate pistolul. Zbirii nu se aşteptau la o asemenea primire, aşa că spală putina, apoi i se plâng lui Beria, care îl informează imediat pe Stalin. În mod bizar, Stalin nu va insista…

Svetlana observă această isterie colectivă care pune stăpânire pe toate aspectele vieţii în URSS. Este mai puţin naivă decât crede tatăl ei. A înţeles că Stalin a deghizat antisemitismul în cosmopolitism, că acest lucru serveşte politicii lui. Svetlana nu e interesată de politică. E departe de a fi o femeie

angajată, nu are nimic din Jenny Marx, Rosa Luxemburg şi cu atât mai puţin din Clara Zetkin sau Nadejda Krupskaia. Ea aspiră la o viaţă de familie liniştită, care i-a lipsit aşa de mult în copilărie. Cere câteva lămuriri:

— Tată, ce înseamnă „cosmopoliţi“, cine sunt oamenii aceştia?

— Sunt nişte renegaţi, nişte oameni fără ţară, care şi-au rusificat numele ca să se ascundă mai bine în spatele pseudonimelor.

— Evreii nu sunt ruşi? Nu fac şi ei parte din patria noastră cea mare cu mai multe naţionalităţi? Precum ucrainenii, gruzinii, tătarii, armenii, azerii…? La şcoală am învăţat că la noi toate popoarele sunt egale.

— Nu rasa sau originea naţională contează, ci conştiinţa. Nu sunt antisemit, mai ştii alţii care fac cât facem noi, bolşevicii, pentru evrei? Ar trebui să ne mulţumească. Şi în loc de asta, ce fac ei? Complotează împotriva familiei mele şi a mea. Vă corup.

Svetlana înţelege că este imposibil să-i schimbi opinia şi e din ce în ce mai neliniştită, pentru că a fost măritată cu un evreu şi e mama unui copil pe jumătate evreu. Se simte apropiată de Polina Jemciujina, care s-a purtat frumos cu ea de la moartea mamei ei. Scrie în memorii: „Independent de alegerea mea, se dovedea că cei care îmi arătau afecţiune erau, cel mai adesea, evrei, şi la şcoală, şi la universitate. Eram foarte legaţi, ne iubeam mult; erau plini de talent şi sufletişti. Pe tata asta îl scandaliza.“[153]

Într-adevăr, Stalin crede cu tărie că sioniştii i l-au impus fiicei lui pe primul soţ. Şi că trebuie s-o protejeze de naivitatea ei. „Idioata asta o să-mi frângă inima“, îi spune el lui Molotov.

Faţa turtită a lui Molotov reflectă o compasiune sinceră. Nu s-a îndoit niciodată că Stalin are şi el inimă.

Note

142. Cetăţeana Evghenia Aleksandrovna Allilueva este acasă?

143. Regiune.

144. Svetlana Allilueva, *Une seule année*, ed. cit.

145. Va fi primul preşedinte al Israelului.

146. Sarah Fainberg, *Les Discriminés. L’antisémitisme soviétique après Staline*, Fayard, Paris, 2014.

147. Svetlana Allilueva, *Une seule année*, ed. cit., p. 136.

148. Golda Meir, *Ma vie*, Robert Laffont, Paris, 1975.

149. Vă mulţumesc că aţi rămas evrei!

150. Sunt o fiică a poporului evreu.
151. Molotov vine de la *molot*, „ciocan“ în rusă.
152. Născută Golda Gorbman.
153. Svetlana Alliluеva, *Une seule année*, ed. cit., p. 135.

3
Căsătoria din interes

Uneori există în viaţă momente când ai impresia că totul este definitiv împotmolit, că nu există ieşire. Aşa simte Svetlana în acest an 1949. Locuieşte singură în apartamentul ei pustiu de la Kremlin. Vasili s-a mutat în oraş. Osia creşte la Zubalovo sub ochiul vigilent al bătrânei *niania*. Svetlana nu este o mamă prea drăgăstoasă, îl vizitează o dată pe lună. Are douăzeci şi trei de ani şi încă nu se zăreşte nici un Făt-Frumos la orizont. Sergo Beria şi Stepan Mikoian, curtezanii ei de odinioară, s-au căsătorit. Cu fiecare ocazie, Svetlana se arată insistentă, dar, fiind îndrăgostiţi de soţiile lor, nu au deloc chef că divorţeze. De parcă i-ar putea citi gândurile, Stalin îi spune fiicei lui cu delicateţea obişnuită: „Ia-ţi gândul. Nici unul nu e de nasul tău. Ai face mai bine să-l iei de bărbat pe Iuri Jdanov.“ Iuri Jdanov? Nu se gândise niciodată.

Fiul responsabilului cu cultura este un tânăr bine-crescut, genul care salută întotdeauna primul în lift. Abia dacă are treizeci de ani, dar este deja bătrân. Nu e prea înalt, seamănă cu un învăţător de provincie atent la dicţie şi are nişte ochi mici, înfundaţi în orbite, un *homo sovieticus* model. Când zâmbeşte, i se vede dintele de aur şi, la colţul drept al gurii, un neg.

Svetlana nu-l vede decât rar, dar ştie că are o reputaţie de copil-minune. La douăzeci şi unu de ani a obţinut o diplomă în chimie, la douăzeci şi patru, doctoratul. Stalin l-a susţinut personal în numirea ca şef al Departamentului de ştiinţe al Comitetului Central, post refuzat, de altfel, de Sergo Beria, sub pretext că el se consacra industriei armamentului. Sergo simţise că terenul era minat. Nu şi Iuri. Cariera sa era să se întrerupă brusc. Într-o zi, îşi permisese să-l critice pe marele Trofim Lîsenko, geneticianul protejat de Stalin. Tatăl lui l-a avertizat totuşi: „Iuri, îţi asumi nişte riscuri, e în stare să te încrucişeze cu un castravete.“ Dragul de Lîsenko i se plânsese

imediat puternicului său protector. Un boboc „neodarwinist“ îndrăznise cu neruşinare să-i pună la îndoială experimentele! Se îndoise de transformarea grâului în secară graţie doctrinei marxist-leniniste! Iuri Jdanov probabil se căise imediat. I-a scris o lungă scrisoare tovarăşului Stalin, în care îi cerea scuze şi care fusese publicată în *Pravda* a doua zi. S-a întrunit o şedinţă extraordinară şi, sub ochiul vigilent al bătrânului, tânărul Jdanov şi-a făcut autocritica. Ţinând seama de meritele tatălui său, Stalin cel mărinimos l-a iertat. Se gândea de mult că Iuri ar fi ginerele ideal.

În anul 1949, Svetlana nu are multe ocazii să-şi vadă tatăl. Ca de obicei, acesta se trezeşte după-amiaza, munceşte seara şi petrece noaptea alături de curtenii lui. Le-a impus acest ritm tuturor colaboratorilor săi şi nenumăraţilor funcţionari moscoviţi şi din provincie.

Unora nu le prieşte, cum e cazul lui Andrei Jdanov, care se topeşte pe picioare. În ciuda trupului solid şi aerului jovial, favoritul lui Stalin este măcinat de griji: fiul lui adorat. Călăul libertăţii artistice în numele realismului socialist e, de fapt, un biet cardiac, şi beţiv, pe deasupra.

Şi iată că acest tovarăş plin de zel moare subit. Stalin este furios la culme. Delfinul său abia dacă avea cincizeci de ani. La vârsta aceasta, mori eventual de moarte naturală – adică de la votcă –, dar nu de o criză cardiacă! Îl va transforma într-un „mort util“ şi va profita de acest lucru ca să declanşeze un nou val de antisemitism, îndreptat, de data asta, împotriva medicilor evrei care nu l-au îngrijit bine. Deci care, în mod cert, l-au ucis.

Svetlana asistă la funeraliile lui Andrei Jdanov, urmând cortegiul la pas alături de familia îndoliată. Tatăl ei poartă pe umăr sicriul descoperit al mortului. Golda Meir, care soseşte în ziua aceea la Moscova, se întreabă: „Cine este acest mort ca să merite funeralii naţionale aşa de grandioase?“ Doamna ambasador nu ştie că în ţara lui Stalin tristeţea este organizată.[154]

Chefuiala durează la Kremlin până în zori şi se ridică la nivelul reputaţiei preţuitului dispărut dintre cei vii. Durerea Călăuzei trebuie să fie profundă, pentru că se îmbată în aşa hal, încât o surprinde pe Svetlana. Stalin se arată foarte mărinimos cu familia defunctului: a doua zi, oraşul Mariupol din Ucraina, oraşul său natal, este rebotezat Jdanov.

După aceste vesele funeralii, Svetlana şi Iuri încep să iasă împreună, cum se spune în limbajul tinerilor. Ea vine mai ales ca să vorbească – acasă nu

are cine s-o asculte. Nu are de traversat decât o curte ca să ajungă la apartamentul familiei Jdanov. Este spaţios, confortabil, cu fotolii adânci, covoare persane, o comodă franţuzească, un secreter care i-a aparţinut ultimului ţar. Mobilele acestea reflectă, în ochii Svetlanei, cultura şi sufletul locatarilor săi. Îi place atmosfera care domneşte aici. Are ceva din Cehov, cu călduros matriarhat instaurat de văduva Zinaida Aleksandrovna, înconjurată de cele două fiice ale ei. Duminică, primesc vizita unor foşti colegi de clasă ai lui Iuri, care, asemenea răposatului său tată, este un excelent pianist. Se cântă şi se dansează.

Deodată, Svetlana vede o soluţie în viaţa ei. Căsătoria este o portiţă de scăpare. Hotărăşte că are nevoie de acest tânăr. Şi va fi al ei. Ca să-i facă pe plac tatei. Îi mărturiseşte prietenei ei Eleonora Mikoian: „Soţi poţi să ai mulţi într-o viaţă. Dar tatăl e unul singur.“

Iuri e puţin surprins de pasiunea pe care i-o dezvăluie Svetlana. „Când am cunoscut-o, avea şaptesprezece ani şi o reputaţie cumplită“, va povesti el mai târziu. „Dar în 1949 am descoperit o fată diferită: afectuoasă, drăguţă cu mama, atentă cu surorile mele. A devenit o musafiră aproape zilnică în casa noastră şi amândurora ni s-a părut mai comod să ne căsătorim.“

Căsătoria cu fiica ţarului nu este o chestiune simplă. Cui să-i facă propunerea? Fiicei sau tatălui? În cele din urmă, alege să meargă să vorbească cu *vojd*.

Stalin îl tachinează:

— Tu nu ştii ce caracter are. O să te trimită imediat la plimbare.

Iuri nu renunţă din atâta lucru.

— Ştiu că o să ai grijă de fiică-mea, conchide Stalin câteva zile mai târziu.

Iuri ia aceste cuvinte drept un consimţământ.

— Îmi place băiatul ăsta. Are viitor şi te iubeşte. Ia-l de bărbat.

— Pe tine te-a întrebat? Mie încă nu mi-a spus nimic.

— Vorbeşte cu el şi o să vezi.

Într-o zi, se întâlneşte cu Sergo. Are o strângere de inimă – ce frumos este, un adevărat prinţ gruzin, cu mustăcioara lui ca un accent circumflex. „Ia te uită, ar fi nostim dacă m-aş mărita: să vedem dacă-i pasă“, îşi spune ea.

— N-ai vrut să ai de-a face cu mine, aşa că mă mărit cu Iuri Jdanov, îl provoacă ea.

Sergo rămâne de piatră.

— Te invit la nuntă. Poţi să vii cu Marfa.[155]

Iată, decizia a fost luată. În aprilie 1949, se căsătoreşte cu Iuroşka. De data aceasta, petrecerea este somptuoasă, chiar dacă tata nu participă. Are loc în dacea lui Jdanov, la unsprezece kilometri de Zubalovo. Svetlana şi-a dorit o ceremonie cu fast rusesc. Cea mai bună croitoreasă din Moscova i-a făcut o rochie superbă cu o trenă de zece metri din stofă argintie. Nu poartă pantofi cu toc, să nu se observe că este mai înaltă cu un cap decât logodnicul ei. Domnii şi-au scos toate decoraţiile şi soţiile dolofane poartă rochii negre şi argint. Masa este servită în farfurii de aur împrumutate de la Kremlin. Iuri cântă la pian, Svetlana nu a mai fost niciodată aşa de strălucitoare. Mesenii aplaudă, şampania şi vinul de Crimeea curg valuri. Toată lumea bună moscovită a fost invitată: Sergo cu Marfa, Stepan Mikoian cu frumoasa Eleonora, colegii de clasă şi de la universitate. Baletul de la Balşoi dă o reprezentaţie, o orchestră îi ţine în priză până în zori.

Stalin a cerut să mai fie adăugat un etaj la dacea de la Kunţevo, gândindu-se să le ofere acest cadou generos tinerilor însurăţei. Dar Svetlana nu are de gând să locuiască la tatăl ei şi-l anunţă că a ales să se mute la familia Jdanov. „Sunt prea multe muieri la el, care te vor mânca de vie. Iar maică-sa e o scorpie.“ Dar, ca de obicei, Svetlana face cum o taie pe ea capul. Ştie că tatăl ei nu le-a avut niciodată la inimă pe soţiile colaboratorilor.

Pleacă în călătorie de nuntă la malul Mării Negre. Guvernul le oferă un sejur în somptuoasele dacea rezervate, în mod normal, celor din Politburo. Încă de la plecare, situaţia se prezintă rău. Svetlana a prevăzut să meargă cu vaporul până la Ialta, dar Iuri are rău de mare. El vrea să meargă în Caucaz, dar ea are rău de înălţime. Îi telefonează în fiecare zi mamei lui, şi-a adus o tonă de dosare şi are o treabă urgentă de terminat.

Spre marea lui uimire, Svetlana îi cere să-i adopte fiul, pe Osia.

— Dar are tată!

— Mă ocup eu.

La întoarcere, Svetlana şi băieţelul ei de patru ani se instalează în casa familiei Jdanov. Şi încep complicaţiile. Iuri are sentimente contradictorii faţă de fiul Svetlanei, un amestec de gelozie şi dispreţ faţă de acest copil pe jumătate evreu. Vrea să-l adopte, dar refuză să-l împartă cu „celălalt“. Copilul nu e prea prietenos. Oare îi poartă pică pentru că a dat buzna în viaţa mamei lui, sau îi este dor de tata? În orice caz, băieţelului i se cere să-i spună „tată“ acestui bărbat cu ochelari şi cu picioare scurte, şi asta nu-i place.

Cu timpul, relaţiile lor vor deveni cordiale. Nedoritul în această afacere va fi, mai degrabă, tatăl biologic: „După părerea mea, Iuri s-a comportat jalnic“, va declara Grigori Morozov într-un interviu. „La cererea lui, i-au schimbat patronimul fiului meu, din Grigorevici în Iurevici Jdanov[156]. Mi-au tăiat toate punţile spre fiul meu. Mi-a fost foarte greu.“ Să fi fost decizia lui Iuri sau mai degrabă a Svetlanei? Stalin va spune: „Era sub papucul ei.“

Astfel, Svetlana decide să uite trecutul şi să fie fericită cu acest bărbat, desigur, taciturn, dar cu un viitor promiţător. De acum înainte, are grijă de imaginea ei de doamna Jdanov, soţie de profesor; devine elegantă, vrea să se distreze, să danseze, să petreacă. Dar Iuri munceşte prea mult şi ea stă în apartament, singură cu soacra ei. Curând, nu se mai înţelege cu cumnatele. O deranjează adoraţia pe care i-o arată fratelui lor mai mic, geniul familiei: „Iuri crede…“, „Iuri zice…“, „Iuri preferă…“. Ajunge foarte repede să-şi deteste soacra. Zinaida Aleksandrovna, această femeie micuţă, ofilită şi durdulie, este vizibil lipsită de tact. Într-o zi îi spune că mama ei era „bolnavă mintal“, ea, care nu e nimic altceva decât o mamă casnică ce se amestecă în toate, mai ales în educaţia micului Osia. Refuză prezenţa bătrânei ei doici, o consideră pe draga ei *babuşka* o „ţărancă neşcolită şi înapoiată“. Iuri îşi venerează mama, îi laudă înţelepciunea şi nu-i place ca soţia lui s-o critice. La drept vorbind, cei doi soţi nu se întâlnesc prea des. Ca toţi funcţionarii de la Moscova, Iuri urmează ritmul de lucru impus de *Vojd*, munceşte noaptea şi doarme dimineaţa. În viaţa de zi cu zi descoperă că soţia lui nu este un om cu care să convieţuieşti uşor.

Svetlana termină studiile universitare cu convingerea intimă că nu are vocaţia necesară ca să predea marxism-leninismul, teribil de plictisitor. În mod normal, fiecare student din URSS, odată ce şi-a obţinut diploma, are

obligaţia să muncească. Dar Svetlana ştie deja cum să ocolească această regulă şi-şi prelungeşte studiile, înscriindu-se la Facultatea de Litere. Oare este conştientă de paralizia care a cuprins viaţa literară sovietică? Faptul că ai cărţi publicate nu-ţi garantează că nu vei fi împuşcat. Totuşi, răposatul ei socru este responsabil de acest lucru. El le explica scriitorilor cum să scrie, poeţilor cum să facă rime şi le impunea teme compozitorilor. I-a vizat în aceeaşi măsură pe Eisenstein şi pe Pasternak, pe Şostakovici şi pe Timofeev, pe Zoşcenko şi pe divina poetă Anna Ahmatova, modelul Svetlanei. Facultatea de Litere este în fierbere. În ciuda cenzurii, poeziile ei circulă neîntrerupt în mod clandestin, din gură-n gură. Cuvintele „disident“ sau „samizdat“ nu sunt încă folosite. Svetlana continuă să scrie versuri, îşi caută calea. E uşurată să vadă că tatăl ei o lasă să-i frecventeze pe „boemii ăia“. Nu mai este problema lui, dat fiind că Svetlana are un soţ care să-i scoată gărgăunii din cap.

Iuri nu se interesează de prietenii ei. Consideră că nu sunt decât o adunătură de pungaşi, pseudopoeţi, pictori abstracţi şi evrei dornici să emigreze în Israel, deci nişte trădători. În prezenţa lor, se arată morocănos şi bănuitor. Crede sincer în ideologia marxistă, are încredere în ordinea impusă de tovarăşul Stalin – aşa îşi numeşte socrul. Se simte mai bine în prezenţa mamei şi surorilor lui, care au faţă de el o admiraţie fără margini, decât în cea a soţiei lui, care îl critică neîncetat.

Tot ce-i plăcea înainte Svetlanei la familia Jdanov devine cu fiecare zi tot mai detestabil şi „mic-burghez“: „Comode, cufere pline, ornamente fără gust, toate vazele, feţele de masă, milieurile, şerveţelele croşetate, reproducerile după naturi moarte.“[157] Să nu mai pomenim de perdelele gri, de canapelele de piele neagră cu perniţe din stofă aspră şi mirosul persistent de „Moscova roşie“, parfumul preferat al soacrei ei.

Iar Iuroşka, acest soţ care în ziua nunţii era cel mai bun dintre bărbaţi, se dovedeşte foarte curând a fi „băiatul mamei“ şi „un urâcios“[158].

De fapt, este din specia aparatcicilor. Fiul perfect al tatălui său, cu aceeaşi sete de a urca în ierarhia Partidului şi de a-şi găsi un loc călduţ. Oare Svetlana constituia un atu? Poate la început. După moartea lui Stalin, va fi destituit din funcţiile ocupate în Comitetul Central şi va trebui să părăsească

Moscova. Se va retrage pe un post bun la Universitatea din Rostov. Va publica peste şapte sute de articole în diferite domenii.

Pe 21 decembrie 1949, întreaga omenire progresistă sărbătoreşte ziua de naştere a tovarăşului Stalin, care împlineşte şaptezeci de ani. Istoria mondială nu a cunoscut o sărbătoare mai solemnă. Cadourile se revarsă de pe toate continentele. E greu să le numeri. La galeria Tretiakov se organizează o expoziţie intitulată simplu „Daruri pentru Stalin“. În zgomot şi agitaţie, sovieticii stau la coadă să vadă de aproape dragostea pe care întreaga omenire o nutreşte faţă de conducătorul lor. Există traduceri ale operelor lui Stalin în toate limbile pământului. O superbă haină de blană trimisă de croitorii evrei de la New York, recunoscători pentru gestul său faţă de cauza evreiască, un covor extraordinar oferit de cele mai bune treizeci de ţesătoare din Baku. Le-a luat trei ani să realizeze acest portret ţesut. Dar covorul nu poate fi pus pe podea, nimeni nu ar îndrăzni să-i calce în picioare mustăţile. Pe Svetlana o frapează lungimea lor. De la un perete la altul! Şi articolul din *Pravda* care prevesteşte că noul calendar va începe nu cu naşterea lui Hristos, ci cu… cea a lui Stalin.[159]

Preocupat de cultul persoanei sale, dezamăgit de copiii lui, Stalin devine tătucul întregii naţiuni. Cum ar putea să-şi dea seama că fiica lui nu este deloc fericită cu amabilul ginere pe care i l-a găsit?

Oare Svetlana e făcută pentru fericirea conjugală? Cu predispoziţia spre plictis, cu toanele ei, imediat ce lucrurile nu merg aşa cum îşi doreşte, cu pretenţiile literare pe care bărbaţii prozaici precum Morozov şi Jdanov nu pot să le înţeleagă? Iuri o enervează din ce în ce mai tare. Nici chiar felul lui de a face dragoste nu este „o mare reuşită“, după cum se exprimă chiar ea. Totuşi, câteva luni mai târziu, Svetlana rămâne însărcinată. Sarcina este dificilă. Se dovedeşte că cei doi au o incompatibilitate sangvină care a dus la o infecţie renală. Boala este aşa de gravă, încât Svetlana e dusă la spital, unde stă şase săptămâni, până la naşterea prematură în luna a şaptea a unei fetiţe, minuscula şi fragila Katia.

Soarta a vrut ca Svetlana să împartă camera cu prietena ei din copilărie, fiica lui Molotov, care naşte tot o fetiţă. Tatăl ei vine s-o vadă chiar a doua zi, cu braţele pline de flori şi cadouri, cum fac, în general, toţi bunicii din lume. Svetlana îl va aştepta în zadar pe tatăl ei. Se simte părăsită şi, într-o

scrisoare, îşi descrie suferinţa, boala lungă şi dificila naştere. Nu se aşteaptă la un răspuns, totuşi, pe 10 mai 1950, primeşte o scrisoare.

Te salut, Svetocika!

Am primit scrisoarea ta. Mă bucur că ai scăpat cu bine. Cu rinichii nu e de glumit. Mai ales că ai şi născut. Cine ţi-a băgat în cap ideea că te-am părăsit? Visezi, şi în vise nu trebuie să crezi. Ai grijă de tine şi de fiica ta. Statul are nevoie de cetăţeni, inclusiv de cei născuţi prematur. Ai răbdare, ne vom revedea curând.

Te îmbrăţişez, Svetocika.

Tăticul tău

Tatăl ei ar fi putut evita să-i amintească de faptul că micuţa ei Katia, care încă se zbate între viaţă şi moarte, este deja „rechiziţionată“[160] de Stat. Dar Svetlana e deja obişnuită să citească printre rânduri şi scrisoarea, în ciuda tonului ursuz, îi arată că tatăl ei nu a uitat-o.

Cel dat uitării în această afacere este micuţul Osia, dar Svetlana nu-şi dă seama. El va spune mai târziu: „Naşterea surorii mele m-a făcut nefericit. Până la şapte ani, locuiam singur cu doica în dacea. Nu aveam prieteni, eram mereu singur şi nu mă jucam decât cu doica. Mama avea şi ea destule griji.“[161] Această mărturisire arată foarte clar cât i-a lipsit băieţelului mama lui. Svetlana este o mamă zgârcită cu mângâierile şi sărutările. Dar îşi acuză soţul că are o inimă împietrită. E adevărat că Iuri Jdanov manifestă o inexplicabilă lipsă de optimism şi de bucurie de a trăi. Nu-l va schimba nici naşterea fiicei lui. Svetlana se gândeşte serios să se despartă de el. Atracţia s-a transformat în repulsie. Cum altfel să rezolve situaţia decât prin fugă?

Micuţa, asemenea primului copil, este încredinţată doicii, şi Svetlana îşi reia studiile. Tata este puţin mai accesibil. În vara lui 1951, o invită împreună cu fratele ei la Borjomi, în Gruzia, unde se odihneşte. Stalin îmbătrâneşte şi se gândeşte mai des la fiul lui, căruia încearcă să-i bage minţile-n cap, dar în zadar. În 1945, Vasili s-a căsătorit cu Ekaterina, fiica mareşalului Timoşenko, un apropiat al tatălui său. Aceste căsătorii dinastice, după cum o arată viaţa, sunt şi mai fragile decât căsătoriile din dragoste. După doi ani, Vasili se desparte de noua lui soţie, cu care a făcut doi copii, pleacă din Casa de pe chei şi se mută într-un conac de pe

bulevardul Gogol, pe care îl umple cu comori, „pradă de război“, aduse de la Berlin. Acolo trăieşte în fast, are un grajd, o echipă de fotbal, mai multe maşini. Şi acum în viaţa lui apare noua sa iubire: campioana la nataţie Kapitolina Vasileva.

Faptul că frumoasa sportivă de nivel olimpic s-a îndrăgostit de exuberantul Vasea se poate explica doar prin dorinţa unei înotătoare de a ajunge prima la sosire. Deoarece Vasili a devenit un alcoolic inveterat. Îşi iubeşte soţia cu toată puterea sufletului său tulburat, caută la ea căldura maternă, de altfel îi zice „mamă“. Ceea ce nu-l împiedică să o bată sub orice pretext. Dar Kapitolina este agilă ca o pisică şi de cele mai multe ori reuşeşte să-i scape. Ţareviciul Vasili are şi părţile lui bune, demn fiu al unui Cezar, nu se zgârceşte cu bugetul statului: pentru frumoasa lui, ordonă să fie construit un complex sportiv şi prima piscină olimpică acoperită din ţară. Mai târziu i se va reproşa această risipă.

Iată că în acelaşi an cei doi copii ai lui Stalin au probleme în amor şi apelează la bătrânul lor tată, de parcă ar fi singurul pe lume care le poate rezolva. Svetlana îl anunţă că lucrurile nu mai merg deloc între ea şi Iuri Jdanov.

— Tată, n-o mai suport pe soacră-mea. Zice că-i stric viitorul fiului ei. Ca pianist şi om de ştiinţă!

— Viaţa în doi este un şir neîntrerupt de compromisuri, spune înţeleptul patriarh, el, care nu a suportat niciodată să cedeze în faţa cuiva. Acum, că ai un copil, trebuie să-ţi salvezi familia.

— Dar m-am săturat de profesoraşul ăsta plicticos, de eruditul ăsta fără inimă: să se îngroape o dată pentru totdeauna în cărţile lui! N-are nevoie nici de soţie şi nici de familie. Să stea cu mămica! În orice caz, şi el vrea să divorţeze.

— *Dura!* O dată în viaţa ta ai şi tu un bărbat cum trebuie şi nu ştii să-l păstrezi.

Şi de data aceasta, Svetlana va avea ultimul cuvânt. Divorţul se va pronunţa şase luni mai târziu. Nu miră pe nimeni. În URSS au loc enorm de multe divorţuri. Stalin îi repartizează fiicei lui un apartament cu patru camere şi o bucătărie în Casa de pe chei, aceeaşi casă în care locuise cu

Morozov, de data aceasta la scara şapte, etajul al treilea. Îl are drept vecin pe vărul Vladimir, fiul mătuşii Anna.

Merge la Kunţevo să-i mulţumească tatălui ei.

— Cum ai de gând să supravieţuieşti? o întreabă el. Tu nu ştii nici să coşi un nasture. Fără Jdanov, nu vei mai avea dreptul nici la o dacea, nici la maşină cu şofer.

— Tată, n-am nevoie nici de dacea, nici de şofer.

— Ai trăit dintotdeauna pe spinarea statului! Apartamente, dacea, maşini. Să nu crezi că-ţi aparţin. Trăieşti ca un parazit.

— Mănânc la cantină, tată. Cât despre bani, am bursă, care ne ajunge mie şi copiilor. *Babuşka* nu mă costă nimic, are pensie.

Stalin se linişteşte şi scoate dintr-un sertar câteva zeci de bancnote de o mie de ruble, crezând că-i oferă o sumă fabuloasă. El, care nu plăteşte niciodată nimic, nu ştie că rubla s-a devalorizat atât, încât suma aceasta abia dacă poate acoperi cheltuielile pentru câteva zile.

— Dă examen pentru permis. O să-ţi cumpăr o maşină, îi promite el.

Note

154. *Apud* Edvard Radjinski, *Joseph Staline.*
155. Sergo Beria, *op. cit.*
156. Mai târziu, va purta numele Iosif Grigorevici Alliluev.
157. *Vingt lettres à un ami.*
158. Mărturia Eleonorei, soţia lui Mikoian.
159. Leonid Leonov, *Pravda*, 21 decembrie 1949.
160. *Vingt lettres à un ami.*
161. Enzo Biagi, *op. cit.*, p. 118.

4
Moartea tatălui

Pe 2 martie, Svetlana asistă, ca în fiecare luni, la cursul de franceză la universitate. Brusc, se deschide uşa. Este anunţată că tovarăşul Malenkov o cheamă de urgenţă la Kunţevo. Pleacă din sală într-o linişte apăsătoare şi foarte îngrijorată. E neobişnuit ca altcineva în afară de tatăl ei să-i ordone să se ducă la dacea. „Ce s-a întâmplat? A păţit ceva tata? Sper că nu e bolnav. Nici măcar nu mi-a zis la mulţi ani de ziua mea“, se gândeşte cu amărăciune.

Tot drumul, îşi aduce aminte cât urăşte tatăl ei luna martie: „E o lună blestemată“, spunea el, „în care au fost ucişi Pavel I, Alexandru II, Ivan cel Groaznic…“

Hruşciov şi Bulganin o aşteaptă la uşă. Se reped spre ea, o îmbrăţişează. Plâng amândoi.

— Unde e tata?

— O să-ţi spună totul Beria şi Malenkov.

— A păţit ceva tata?

— Tatăl tău a avut o criză azi-noapte, ne-a anunţat Securitatea. L-am găsit în biroul lui, zăcea pe covor, îmbrăcat.

În anticameră, descoperă o agitaţie neobişnuită. Totul este ciudat. Remarcă un miros puternic de urină, de camfor, de iod, de stricat.

— L-am dus în sala cea mare, e întins pe divan. Medicii sunt cu el. Poţi să intri.[162]

Svetlana se simte aproape uşurată, îi era teamă că a ajuns prea târziu. Tatăl ei este înconjurat de o mulţime de necunoscuţi: medici, infirmiere, toţi foarte tineri şi buimaci. Se agită pe lângă el cu gesturi stângace, de parcă ar vedea pentru prima oară un bolnav şi le-ar fi teamă să-l atingă.

— Cine sunt oamenii ăştia? Unde e doctorul Vinogradov?

Brusc, îşi aminteşte că academicianul Vinogradov a fost arestat în noiembrie anul trecut. Îi diagnosticase o arterioscleroză şi-şi sfătuise eminentul pacient să se pensioneze dacă vrea să trăiască. Îi interzisese să fumeze şi pretinsese că *bania* îi era contraindicată, din cauza tensiunii arteriale. Stalin nu avea chef să asculte asemenea aberaţii şi-l aruncase în închisoare. Supus torturilor, doctorul Vinogradov mărturisise că făcea parte dintr-un complot uriaş, care viza înlăturarea membrilor guvernului. Jdanov, fostul lui cuscru, fusese prima lor victimă. Dacă îl otrăviseră pe Jdanov, erau în stare să-l lichideze chiar şi pe Conducător, grozăvia grozăviei!

Profesorul Vinogradov era medicul lor de familie de mult timp şi Svetlana încercase să discute cu tatăl ei, să înţeleagă ce se întâmplă în ţară. „Ce înseamnă asta? Cum se face că toţi vinovaţii sunt evrei?“ Stalin se arătase foarte îndurerat: el credea în ei, în capacitatea, în ştiinţa, în înţelepciunea lor, tocmai pentru că erau evrei. Şi iată, nu putea avea încredere în nimeni. „Toţi medicii arestaţi îşi recunoscuseră crimele în cele din urmă.“

Chiar şi doctorul Zbarski, care păzea mumia lui Lenin de douăzeci şi cinci de ani. Cine ar fi crezut că se va dovedi „sabotorul sfintelor rămăşiţe pământeşti“? Existau martori care dădeau asigurări că văzuseră o muscă în sarcofag.

„Bietul tata, nu şi-a ales cel mai bun moment să aibă nevoie de îngrijiri medicale“, se gândeşte Svetlana.

Rămâne în picioare şi priveşte acest straniu balet de medici care îi fac tot felul de analize la voia întâmplării. Oare dacă ar fi venit să-şi vadă tatăl mai devreme ar fi putut evita ce era mai rău? Nu va şti niciodată ce s-a întâmplat cu adevărat cu o noapte în urmă. Oare tatăl ei a fost lipsit dinadins de îngrijiri? I-a dat cineva „o mână de ajutor“?

Medicului îi tremură mâinile.

— Pot să-i scot cămaşa? îl întreabă pe Beria. Aş vrea să-i iau tensiunea.

— Dă-i drumul! urlă Beria. Tu eşti doctorul, nu eu!

Svetlana se apropie de divan, se apleacă şi-şi îmbrăţişează tatăl. Răspândeşte un miros acru de sudoare. Absorbit de chestiunile de stat, Stalin neglijează deseori să facă baie.

Svetlana îl ia de mână. Nu are pic de vlagă.

— Eu sunt, tată, Svetocika ta, îi şopteşte ea la ureche. „Oare mă recunoaşte?“, se întreabă.

— Nu mai vorbeşte, o anunţă medicul. Partea dreaptă a corpului este paralizată.

Ochii lui o fixează, privirea încă îi pare vie. Svetlana e surprinsă de violenţa sentimentelor ei. „Ciudat lucru: în zilele cât a fost bolnav, când în faţa mea doar trupul lui zăcea întins, în vreme ce sufletul îl părăsise, îmi iubeam tatăl mai mult şi cu mai multă duioşie ca oricând.“[163]

Sub privirile ei se derulează o scenă demnă de o comedie de Molière. Un medic îi aplică lipitori, patru după fiecare ureche, altul îi face clismă cu sulfat de magneziu, un al treilea i-l administrează intravenos. O infirmieră îi pune comprese reci pe frunte, o alta aduce o butelie cu oxigen. Un dentist încearcă să-i scoată placa, dar îi tremură aşa de tare mâinile, încât îi cade din mână. Un medic tânăr îi face o electrocardiogramă, un al doilea îi face o radiografie la plămâni. Un medic îi ia o probă de urină şi, la intervale regulate, o infirmieră-şefă îi face injecţii cu camfor. Un alt medic notează într-un carnet evoluţia stării bolnavului. Din mica sală învecinată se aude consiliul medical deliberând. Concluzia: „Starea pacientului e extrem de gravă.“[164]

Vasili soseşte beat pulbere.[165] Rămâne acolo, în mijlocul acelui du-te-vino, cu chipul răvăşit de frică, apoi se duce în oficiu să-şi facă plinul de votcă. Se întoarce, clătinându-se ca un matelot pe puntea navei şi mormăie în auzul tuturor: „*Svoloci, blad, sukin sîn*.[166] Îl omoară pe tata! Ştiu că-l omoară pe tata!“

Cineva, probabil Beria, îl scoate de acolo.

Este adus un aparat respirator ultramodern. Tinerii specialişti fac ochii mari. Neştiind cum să-l conecteze, îl lasă într-un colţ, ca pe un obiect inutil, care încurcă.

Trec orele. Cineva îi oferă un scaun Svetlanei, dar ea preferă să stea în picioare. O încearcă remuşcările. Oare a fost o fiică bună? Priveşte sufrageria. Acolo se tranşează de regulă chestiunile de stat. O masă lungă se prăbuşeşte sub mormane de ziare şi de reviste vechi, în jurul ei sunt aşezate scaune şi fotolii, într-un colţ se află un fonograf, în celălalt un şemineu, unde nişte buşteni mocnesc încă. Ce urât şi impersonal este acest interior!

Privirea i se opreşte la pereţi. Tatăl ei, care ar fi putut avea cele mai frumoase tablouri din lume, atârnă pe ei fotografii decupate din reviste: un băieţel care schiază, o fetiţă care adapă o căprioară, un grup de copii aşezaţi sub un cireş… Copiii altora, nişte străini. În zadar caută o fotografie cu Galocika[167], cu Saşa şi Nadia[168], cu micul Vasea şi cu mica Svetlana[169], cu Osia şi cu micuţa ei Katia. Nici măcar unul din propriii nepoţi.

Chipul tatălui ei se schimbă de la un minut la altul. Respiraţia i se accelerează. Trăsăturile îi devin de nerecunoscut, umflate, buzele i se înnegresc.

Beria dă un ordin:

— Luaţi-o de-aici pe Svetlana! E prea mult pentru ea.

Dar nu se mişcă nimeni. Acoliţii tatălui ei stau unul lângă altul, ca în zilele de sărbătoare, când se arată la tribuna Mausoleului în ordinea descrescătoare a importanţei. Beria, cu capul de cobră, îşi aranjează nelinişti lornionul; Bulganin se trage maşinal de perii din ciocul care pare fals; Voroşilov, cu figura lui de hamster bătrân; grasul de Kaganovici, cu faţa umflată şi cu pungi sub ochi; Malenkov, eunucul gras cu faţă de bufniţă, care respiră zgomotos; Hruşciov, care îşi şterge lacrimile ca un ţăran, cu palma; doar Mikoian, cel mai elegant dintre toţi, foloseşte o batistă. Molotov a lăsat capul în jos şi are ochii plini de lacrimi. Cât devotament! Deşi Stalin era gata să-i elimine pe el şi pe soţia lui, el este aici, îl plânge pe tiran. Le puteai citi gândurile în atmosfera conspirativă care plutea prin cameră, de o ipocrizie cu greu disimulată. Fiecare încearcă să ghicească cine va fi în fruntea cursei pentru putere şi cum să facă să-şi elimine concurenţa. Beria nu are astâmpăr, se ridică, se aşază, se plimbă încoace şi-ncolo, se opreşte. Îl ia cu el şi pe Malenkov şi merg amândoi, la braţ, şuşotind. Svetlana înţelege că el a luat frâiele situaţiei.[170] Îl urăşte mai mult ca oricând.

„Beria a fost singurul care s-a purtat necuviincios. Era surescitat la culme şi pe faţa deja hidoasă se manifestau din când în când patimile care-l tulburau: ambiţia, puterea, puterea, puterea, cruzimea, răutatea. Se străduia în acest moment capital să nu pară prea viclean. Şi asta i se citea pe frunte.“[171]

Svetlana nu este singura care observă că-şi disimulează cu greu bucuria. „Multe dintre persoanele prezente au avut acelaşi sentiment“, scrie ea. „Oamenii se temeau aşa de tare de tata. Toată lumea din Rusia ştia, în momentul morţii lui, că nimeni altul nu deţinea atâta putere ca omul acesta groaznic.“

Stalin va agoniza teribil. „Se sufoca sub privirile noastre… Dumnezeu nu le îngăduie o moarte blândă decât celor drepţi…“[172], va spune Svetlana. „În ultimele clipe, brusc, a deschis ochii şi i-a învăluit pe cei prezenţi cu o privire nebună, furioasă, între demenţă şi mânie, plină de frica de moarte, în faţa chipurilor necunoscute ale medicilor aplecaţi deasupra lui. Şi deodată – lucru de neînţeles şi înspăimântător pe care nu mi-l explic nici astăzi, dar pe care nu-l pot uita –, a ridicat mâna stângă. Ai fi zis că arată ceva sus şi că ne blestemă pe toţi.“[173]

Probabil nu putea respira, dar Svetlana interpretează acest gest ca pe un blestem şi imaginea o va obseda până la moarte. Povesteşte urmarea în termeni aproape religioşi: „În clipa următoare, o ultimă sforţare şi sufletul i-a părăsit corpul. Trupul i s-a destins, chipul i-a pălit şi şi-a recăpătat aspectul obişnuit, senin, calm şi frumos.“[174]

Dar comedia încă nu s-a încheiat. Un doctor Knock[175] de serviciu se repede la cadavru şi începe să-i maseze energic inima şi să-i facă respiraţie gură la gură. Hruşciov sare, urlând:

— Încetaţi odată! Nu vedeţi că a murit? Ce vă aşteptaţi, să-l înviaţi?

Da, chiar s-a terminat. Svetlana are senzaţia că i se taie şi ei răsuflarea. Se agaţă de braţul femeii care stă lângă ea, o tânără doctoriţă, şi rămân aşa o vreme. Urmează o linişte grea. Fiecare este sfâşiat de sentimente contradictorii, de la durere la sentimentul unei eliberări.

Toţi cei prezenţi îngenunchează. Beria se apropie primul şi îmbrăţişează trupul cald încă al stăpânului său. Hruşciov plânge lângă Svetlana, apoi se lasă în genunchi după obiceiul ţărănesc şi, plângând în hohote, sărută mâna mortului. Voroşilov, Kaganovici, Bulganin, Malenkov, Mikoian, Molotov, înlăcrimaţi, se aşază cuminţi la coadă unul câte unul să-l sărute pe gură pe dictator. Oare plâng de frică? Sau sunt sincer îndureraţi?

Din nou, se aude vocea lui Vasili răcnind în oficiu:

— Nemernicilor! L-aţi omorât pe tata!

Beria rupe primul tăcerea:

— Şofer, maşina! ordonă el, alergând cu paşi mari spre uşă. La Kremlin!

— Se duce să ia puterea! îi strigă Mikoian lui Hruşciov.

— Hai să mergem! [176]

Şi toţi se reped în urma lui Beria.

Svetlana rămâne singură la dacea, cu servitorii. În inima ei se amestecă tot felul de sentimente contradictorii faţă de tatăl său: „Priveam chipul acela frumos, calm şi chiar melancolic, se auzea un cântec de leagăn gruzin, trist, cum le place ruşilor. Doborâtă de durere, simţeam că fusesem o fiică nedemnă, lipsită de orice urmă de devotament. Trăisem în casă ca o străină, fără să-i dau o mână de ajutor acestui suflet singuratic, acestui bătrân bolnav, blamat de toţi, singur în Olimpul lui, care totuşi era tata şi mă iubise cât putuse el de mult şi care, fără să-mi fi făcut vreodată cel mai mic rău, îmi arătase o bunătate pentru care îi eram datoare.“[177]

Servitorii şi paznicii vin unii după alţii să se reculeagă în faţa rămăşiţelor pământeşti. Intră uşor, pe vârfurile picioarelor: bucătari, şoferi, paznici, menajere, grădinari. Se apropie de pat şi plâng în tăcere. Unii plâng în hohote. Îşi şterg lacrimile precum copiii, cu palma şi cu mâneca. Infirmiera, înlăcrimată, le dă tuturor picături de valeriană. Soseşte Valecika şi cade în genunchi. Această femeie de treizeci şi opt de ani nu a cunoscut niciodată în viaţa ei alt bărbat în afară de cel pe care îl slujea de optsprezece ani. Cel mai bun. Pune capul pe pieptul lui şi plânge în hohote, cum fac oamenii de la ţară, îndelung, nu reuşeşte să se stăpânească. Nu o întrerupe nimeni.

Svetlana e ţintuită locului, incapabilă să se mişte, şi, în cele din urmă, o lacrimă îi curge pe obraz.[178]

Câteva ore mai târziu, cadavrul este pregătit pentru autopsie. Îl dezbracă. Svetlana este tot acolo, îşi vede pentru prima oară tatăl gol, „un corp frumos, intact, pe care bătrâneţea nu-l degradase“. Spune: „M-a cuprins un rău ciudat, mi-a frânt inima şi am simţit, am înţeles ce înseamnă expresia «carne din carnea». Am înţeles că trupul care îmi dăduse viaţă nu mai trăia şi nu mai respira. Mi-o dăruise şi eu aveam să-mi continui viaţa pe acest pământ fără el! “[179]

În dimineaţa zilei de 5 martie, o ambulanţă ia cadavrul. Tovarăşii tatălui ei s-au întors la dacea, liniştiţi. Se pare că au ajuns la un acord.

Toată lumea iese, cu capul descoperit. Svetlana merge ca un robot, cineva îi scoate căciula de astrahan. Fulgii de zăpadă se învârtejesc luaţi de vânt, dar ea nu simte cum frigul iernii o pătrunde, până când începe să tremure. Bulganin o ia pe după umeri şi o ajută să urce în limuzină. Ea îşi afundă faţa la pieptul lui *diadia* Nikolai, ca atunci când era copil, şi, în sfârşit, dă frâu liber lacrimilor. Plânge şi el şi o mângâie pe cap. Se temea aşa de mult de ziua aceasta, ştie că nimic nu va mai fi ca înainte.

Note

162. Vezi *Vingt lettres à un ami*, ed. cit., p. 20.
163. *Vingt lettres à un ami*, ed. cit., p. 22.
164. *Ibid*., pp. 20–21.
165. *Ibid*., p. 22.
166. Ticălosule, la dracu’, pui de căţea.
167. Fiica lui Iakov şi a Iuliei Meltzer.
168. Copiii lui Vasili şi ai Galinei Burdonskaia.
169. Copiii lui Vasili cu Katia Timoşenko.
170. Simon Sebag Montefiore, *op. cit.*, p. 684.
171. *Vingt lettres à un ami*, ed. cit., p. 21.
172. *Ibid.*, p. 23.
173. *Ibid.*, p. 24.
174. *Ibid.*
175. Personaj din piesa de teatru a lui Jules Romain *Knock sau triumful medicinei*, satiră la adresa puterii doctorilor de a-i manipula pe oameni, profitând de credulitatea lor (n. tr.).
176. Simon Sebag Montefiore, *op. cit.*, p. 693.
177. *Vingt lettres à un ami*, ed. cit., p. 23.
178. *Ibid*., p. 26.
179. *Ibid*., p. 27.

PARTEA A PATRA
ELIBERAREA
1953–1967

1
Viaţa fără tata

Svetlana nu spune adevărul, îl înfrumuseţează. Lozgacev, comandant-adjunct al gărzii de la Kunţevo, este mai credibil: „Am fost anunţaţi că va fi transportat la spital ca să fie îmbălsămat. Întrucât nu ne-a propus nimeni să ne luăm rămas-bun de la mort, am luat noi iniţiativa. Svetlana nu a stat mult timp. […] Vasea era de faţă, dar nu era în apele lui. După aceea, o maşină a adus o targă, l-au întins acolo pe Şef şi am văzut cum pleacă cu el. Atât… Nu era nimeni altcineva. Doar noi, care stăteam împietriţi şi priveam.“[180]

Apoi soseşte Beria la Kunţevo, îi adună pe toţi cei din casă şi urlă:

— Afară! Dispăreţi! *Poşel von! Idi k ciortu!*[181] N-am nevoie de toţi paraziţii ăştia! Şi dacă cineva se apucă să facă destăinuiri, o să ajungă acolo, jos![182] spune şi arată în pământ.

În cele din urmă au golit dacea, până la ultima fotografie de pe perete, până la cel mai mic bec. Este interzis să relatezi o altă versiune a faptelor decât cea oficială: „Stalin a căzut victimă unei hemoragii cerebrale, în timp ce lucra în biroul său de la Kremlin.“

Radio Moscova şi *Pravda* anunţă pe 4 martie 1953 boala Călăuzei. Datorită abilităţii lui Beria, Stalin, mort de pe 2 martie, încă trăieşte pentru opinia publică mondială. „O mare nenorocire s-a abătut asupra URSS-ului: *Vojd* şi-a pierdut cunoştinţa. Are partea dreaptă paralizată. Respiră cu dificultate.“ O muzică sobră adaugă patos situaţiei. Toate evenimentele de divertisment sunt oprite, spectacolele sunt anulate. Toată lumea aşteaptă veşti. Din jumătate în jumătate de oră, întrerup opere de J.S. Bach pentru a difuza un buletin oficial despre starea de sănătate a lui Stalin. Sovieticii descoperă că şi Călăuza, asemenea lor, are leucocite în sânge, bacterii în urină, arsuri la stomac. Mii de oameni scriu la Kremlin, oferindu-se să

moară ca să trăiască el. În timp ce Stalin este deja mort, se deschid bisericile: oamenii se roagă pentru vindecarea lui. La fel şi în sinagogi.

În Franţa, unde intelectualii nu au înţeles mare lucru din regimul stalinist, *L'Humanité* scrie în dimineaţa zilei de 5 martie 1953: „Adresăm urările cele mai arzătoare pentru vindecarea genialului Conducător al muncitorilor din lume, arhitectul comunismului, cel mai hotărât apărător al păcii şi al omului." Partidul comunist a instalat pe rue du Louvre[183] un difuzor imens, pentru a le transmite din oră în oră proletarilor îndureraţi veşti proaspete.

În Gruzia, oamenii îşi agaţă în piept o fotografie a lui Stalin cu nimb în jurul capului, ca un sfânt. Pe toate străzile oraşelor sovietice, trecătorii au un aer posomorât şi preocupat.

Joi, 5 martie, după-amiază, în răpăit de tobe, vocea lui Levitan, prezentatorul care de obicei este asociat cu ştirile cele mai grave, anunţă *urbi et orbi*: „Inima tovarăşului de arme şi genialului continuator al operei lui Lenin, a înţeleptului conducător al Partidului comunist şi al Uniunii Sovietice a încetat să mai bată."

În toată ţara domneşte stupoarea. Stalin a murit la şaptezeci şi patru de ani, deşi lumea îl credea nemuritor, la fel ca teoria marxist-leninistă. Fără să fi fost prevăzut vreun plan? Fără ordinul personal al tovarăşului Stalin? De altfel, nu era scandalos că avusese un atac cerebral, ca un muritor de rând?

În anumite şcoli, învăţătorii îşi obligă elevii să se aşeze în genunchi, apoi, îngenunchind şi ei, citesc comunicatul oficial. În cursul adunărilor care au loc în instituţiile publice şi în uzine, oamenii sunt cuprinşi de adevărate crize de isterie. Femeile plâng înnebunite, izbucnesc în hohote, unele leşină. „A murit marele zeu, idolul secolului XX."

Dar sunt mulţi şi cei care, aflând vestea, simt o poftă nestăpânită să danseze de bucurie… Nu contează ce se va întâmpla după el, nu poate fi mai rău!

Oare Svetlana aude ţipetele a mii şi mii de oameni, vâjâind ca vântul? Un surogat de libertate neaşteptată încolţeşte în URSS, complet străină de esenţa statului stalinist. Din sate se înalţă un murmur, milioane de oameni se bucură şi-şi transmit vestea în şoaptă: „A crăpat!"

Nu, Svetlana nu aude. Moartea tatei e o tragedie pentru ea, dar şi mai mare pentru ţară, după părerea ei. Are douăzeci şi şapte de ani şi nu mai e

nimeni care s-o sprijine şi s-o ocrotească. Nu mai are mamă, nu mai are tată, nu mai are soţ, nu mai are familie. Nu poate conta pe Vasea, care este beat tot timpul. Cât despre „unchii“ ei, nu-şi face iluzii, vor fi prea ocupaţi să se lupte între ei pentru putere. Întrucât politica, asemenea naturii, are groază de goluri, lupta pentru conducerea Uniunii Sovietice va fi nemiloasă.

În aceste zile de tristeţe, când Svetlana îşi priveşte trecutul, totul i se pare minunat – copilăria, tinereţea. Toate fricile şi umilinţele la care a supus-o tatăl ei s-au estompat. Nu încearcă decât sentimente de afecţiune şi recunoştinţă. Tatăl ei o priveşte de pe toate zidurile. De peste tot. „Nu puteai să intri în bucătărie, să te aşezi pe oala de noapte, să iei masa fără să-l ai pe Stalin în ceafă. Îţi pătrunde în intestine, în creier, îţi intră pe toate căile, ţi se caţără în pat, sub pătură. Îl văd chiar şi în supă“, mărturiseşte un contemporan. Svetlanei îi face bine să audă şi să vadă cum ziarele şi posturile de radio îi cântă numele. Tatăl ei va trăi veşnic.

Rămăşiţele lui pământeşti rămân expuse la Casa sindicatelor, cum o cere tradiţia sovietică, timp de trei zile, pentru ca poporul să-şi poată lua rămas-bun de la Călăuză. Vin milioane de oameni. Trenurile ticsite sosesc din toată ţara. Coada celor care aşteaptă afară se întinde pe mai mulţi kilometri. Sovieticii au o rezistenţă incredibilă, sunt în stare să aştepte mai multe ore în frig şi pe zăpadă ca să-şi aducă omagiul divinităţii. Ziua aleasă pentru funeraliile naţionale, joi, 9 martie, este o zi cenuşie de iarnă care nu se mai sfârşeşte. Svetlana vine însoţită de fiul ei de opt ani şi de nepoata ei, Galocika, de doisprezece ani. Tatăl ei, îmbălsămat şi machiat, este întins într-un sicriu căptuşit cu satin, acoperit cu un munte de flori. E îmbrăcat cu uniforma lui de generalisim, împodobită cu toate medaliile şi decoraţiile. Svetlana se apleacă deasupra sicriului şi mult timp contemplă chipul ca de ceară al tatălui ei. Cu greu îi recunoaşte trăsăturile. Expresia veşnic posomorâtă a feţei a dispărut şi a lăsat locul unei seninătăţi demiurgice. Deodată, lucru ciudat, se gândeşte la Liusia Kapler. Unde este? Oare îl va revedea într-o zi? Nu s-a mai gândit la el de zece ani, de ce tocmai azi? Pentru că omul care i-a pricinuit suferinţele este întins în sicriu, de acum nu-i mai poate face rău.

Atunci se răsuceşte pe călcâie fără vreun sărut de adio şi coboară scările. Martorii îi observă chipul: nici o lacrimă. Vasili nu reuşeşte să stea decât un

moment în faţa sicriului, atât e de beat.

— *Sukin sîn!*[184] L-a otrăvit pe tata! bolboroseşte el.

Beria îl fulgeră cu privirea:

— Puţină decenţă, generale Djugaşvili!

Cu mare pompă, nouă dintre tovarăşii cei mai apropiaţi, în haine groase cu guler de astrahan şi căciuli asortate, ridică sicriul pe umeri şi-l scot din sala coloanelor. Cel de-al zecelea, un fel de băgător de seamă, care abia dacă poate merge drept, mai ales la cotituri, este fiul Cezarului, bietul Vasea. Îl aşază pe iubitul defunct pe un cheson de artilerie şi pornesc în şir în spatele acestuia, spre Piaţa Roşie.

Tunurile lansează salve de onoare. Sirenele încep să urle, locomotivele să şuiere, vapoarele să mugească într-un concert infernal. Odată mortul instalat în Mausoleu, Svetlanei i se acordă onoarea de a coborî prima. „Un sanctuar barbar, faraonic al lumii comuniste“, îl va descrie ea mai târziu. Chiar şi în ziua aceea i se pare pompos şi ridicol. Înţelege atunci de ce Nadejda Krupskaia refuza vehement ca mumia lui Lenin să fie expusă în acel loc.

Încă de a doua zi după funeralii, tovarăşii *Vojd*-ului ascultă telefonul fiului său.[185] Bănuiau că o să răspândească inepţii. Bietul beţiv se întreabă: cu ce i-au ucis tatăl? Cu cianură, curara, warfarină, acel anticoagulant de temut? Ştie de la tovarăşii lui de băutură că laboratorul secret al NKVD-ului are otrăvuri pentru toate ocaziile.

— Ştii, Svetka? îi dezvăluie el surorii lui. A fost un incident îngrozitor la Casa sindicatelor: o bătrână s-a apropiat, sprijinită în baston, în timp ce, aproape de sicriu, Malenkov, Beria, Molotov şi Bulganin formau o gardă de onoare. A ridicat bastonul spre ei şi a zis: „L-aţi omorât, gunoaielor! Să fiţi blestemaţi!“

— N-am văzut nimic, şi totuşi eram şi eu de faţă, se miră Svetlana.

— Şi asta nu e tot. În timp ce noi eram înăuntru, mii de oameni au fost striviţi ca nişte viermi, au fost călcaţi în picioare, împinşi în garduri, în ziduri, în camioane, s-au sufocat în cortegiu. Groaznic![186]

— De unde ştii? Nu a vorbit nici un ziar despre aşa ceva.

— Am eu informatorii mei!

Svetlanei nu-i vine să creadă că Stalin mai poate ucide şi mort. Bietul Vasea! Ar trebui să se ducă la un doctor.

Totuşi, este adevărat. E ultima farsă a tiranului: să-i sufoce pe cei care vin să-i aducă un omagiu. O ultimă maşinaţiune a Călăuzei lor mult-iubite. Expunerea mumiei îmbălsămate sub mormanul de flori a atras asemenea mulţimi isterice de admiratori, încât mii de persoane au ajuns la morgă.

Svetlana este dusă acasă cu limuzina şi nu vede cum arată străzile din Moscova după funeralii. Un peisaj ca după un tsunami: pantofi pierduţi, căciuli călcate în picioare, serviete smulse, felinare îndoite, maşini răsturnate, geamuri sparte, ziduri murdare de sânge.

Morţii vor fi înmormântaţi discret. Cel puţin o mie cinci sute de victime, dar Svetlana nu ştie nimic. Nimeni nu a pus flori pe mormintele lor. De altfel, nu mai există flori în Moscova, toate erau pentru *Vojd*.

Note

180. Edvard Radjinski, *Joseph Staline.*
181. Afară! Să vă ia dracu'!
182. Edvard Radjinski, *op. cit.*, p. 671.
183. Sediul ziarului *L'Humanité* era în vremea aceea pe rue du Louvre.
184. Ticălosul!
185. Arhivele de la Moscova păstrează înregistrările acestor conversaţii.
186. Edvard Radjinski, *op. cit.*, p. 672.

2
Izbăvirea

Ai fi putut crede că odată cu moartea lui Stalin se va încheia o epocă. Dar nu a fost aşa. Destalinizarea va dura câteva decenii. Troica infernală se solidarizează. Dacă se impune schimbarea, acest lucru este posibil doar în continuitate. Numai Beria se comportă ciudat. Tovarăşii lui constată că, de pe o zi pe alta, a devenit reformator!

După ce toată clica pleacă de la Mausoleu după depunerea preţioaselor rămăşiţe pământeşti, Beria îşi aminteşte că, pe 9 martie, este şi ziua lui Molotov. Hruşciov şi Malenkov îşi îmbrăţişează tovarăşul:

— La mulţi ani, Viacea!

— Ce cadou ţi-ai dori? întreabă Beria serviabil.

— Dă-mi-o pe Polina.

— Treci mâine pe la birou să discutăm.

De fapt, Perla lui nu era prea departe. De patru ani, fostul comisar al poporului responsabil cu Pescuitul e în arest la doi paşi, la Lubianka, unde se află şi biroul lui Beria. Soseşte Molotov şi Beria îi spune să aştepte o clipă. Coboară personal la subsol şi se întoarce cu Polina:

— Iată eroina! îl anunţă el triumfător pe soţ.

— Ce face Stalin?

Acestea sunt primele cuvinte ale „eroinei“.

— A murit, răspunde trist soţul.

Polina se clatină şi se prăbuşeşte. Când îşi vine în fire, izbucneşte în lacrimi. Nu de bucurie, de supărare. Ea, care a făcut faţă cu atâta curaj interogatoriului şi procesului, ea, care din cauza Călăuzei a zăcut timp de patru ani într-o celulă murdară, suferă un şoc când află despre moartea dictatorului adulat.

Ce regăsire, după patru ani! Cum să nu fii înduioşat? Molotov îşi ia cu delicateţe soţia de braţ şi o conduce cu grijă, ca pe o bolnavă, spre ieşirea temutei închisori. Beria îi urmăreşte din priviri. Ar fi putut să-i mulţumească, măcar! Străbat cu paşi mici cele câteva străzi spre locuinţa lor de pe strada Granovski, numărul 9. De parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.

Vor mai trăi încă şaptesprezece ani împreună, uniţi în credinţa lor stalinistă, până când îi desparte moartea Polinei.[187] Când îi vizitează Svetlana, mătuşa Polina îi pregăteşte ciorba ei preferată, un borş, cu mult usturoi.

— Aşa îi plăcea tatălui tău, îi aminteşte ea.

Se pare că nu a uitat nimic.

Eliberarea soţiei lui Molotov nu e decât începutul schimbării la care se gândeşte Beria. Visează să devină un om de stat recunoscut în toată lumea. A elaborat un plan de acţiune la înălţimea megalomaniei lui, o *perestroika* cu cincizeci de ani mai devreme. Acum, că i-a supravieţuit Şefului, nu se mai teme de nimic şi de nimeni.

URSS-ul are nevoie de medici: la jumătatea lunii martie, pune capăt chestiunii halatelor albe şi anunţă că mărturisirile lor, smulse prin forţă, nu fac nici o copeică. Pe 4 aprilie 1953, *Pravda*, aflată sub controlul lui, anunţă că în definitiv medicii nu au nimic de-a face cu moartea unor personalităţi precum Jdanov. Sovieticii nu ştiu ce să mai creadă. Surprinzător este că în societate se regăseşte aceeaşi doză puternică de paranoia ca în rândul liderilor. Pe adresa ziarului sosesc sute de scrisori anonime de la cititori, care îndeamnă stăruitor la multă vigilenţă. Oare nu este vorba despre „un alt complot al evreilor, care ar fi uns noua echipă de conducere“?

Beria nu se sinchiseşte şi continuă să cureţe grajdurile lui Augias. Nu se poate să existe atâţia duşmani ai poporului, este inacceptabil.[188] Să începem prin a face curăţenie în lagăre şi închisori. După tradiţia rusească, deţinuţii sunt eliberaţi la moartea ţarului. El, care a deportat atâţia oameni, iată că pledează pentru amnistia generală. Interzice tortura. Prea simplu: supusă interogatoriului, chiar şi o vacă ar recunoaşte că este măgar. Să ridicăm restricţiile de reşedinţă şi de circulaţie în interiorul ţării, pentru care este nevoie de paşaport. Tovarăşii cetăţeni să se plimbe liber. Să desfiinţăm colhozurile, să reintroducem proprietatea privată. În primul rând, trebuie să

producem bunuri de larg consum, să punem capăt penuriei alimentare. URSS-ul trebuie să cunoască bogăţia şi luxul. Este inadmisibil ca micile rusoaice să nu-şi poată cumpăra ciorapi drăguţi din dantelă, ca micile franţuzoaice. Fiind un mare consumator de fete, probabil a observat starea jalnică a chiloţeilor lor.

Beria le expune colegilor lui bine hrăniţi situaţia deplorabilă în care se află Uniunea Sovietică.

— Cum vezi tu viitorul economic al ţării, Nikita Sergheevici?

Hruşciov îşi scarpină ţeasta cheală:

— Fiecare cetăţean trebuie să aibă slănină şi carne duminica.

Oare nu cumva visa şi el, din întâmplare, să devină reformator? Chiar dacă în adunare nimeni nu-l ia în serios, Beria nu bagă în seamă:

— Cât timp vom continua această politică, nu vom avea progres! Trebuie să ne apropiem de Occident, să facem comerţ cu Vestul. Comunismul poate să aştepte.

În rândurile prezidiului Sovietului Suprem domneşte stupefacţia. Acest Lavrenti le dă sudori reci. S-au scurs numai trei luni de la moartea Călăuzei şi iată că Beria deja îl reneagă:

— Încetaţi să-l mai lăudaţi pe Stalin, ordonă el.

Oare a înnebunit?

Chiar dacă Beria eliberează unii prizonieri, îi înlocuieşte cu alţii. Zbirii lui se prezintă la conacul privat al general-locotenentului de aviaţie în retragere Vasili Stalin şi-l ridică. Nu are timp să-şi revină din beţie, că e aruncat în închisoare. Acuzaţiile sunt incontestabile: afaceri murdare, delapidare de fonduri, abuz de putere. Tribunalul militar îi dă o pedeapsă de opt ani de închisoare.

Împrejurările şi rapiditatea arestării au speriat-o pe Svetlana. Înţelege imediat că tovarăşii tatălui ei vor să scape de Vasea, care ştie prea multe. Mai ales Beria, acest degenerat. În cursul ultimelor săptămâni, ura Svetlanei faţă de adjunctul lui Stalin a atins paroxismul. Dacă el ajunge la putere, Svetlana îşi va putea lua adio de la viaţa ei dinainte. Deşi îi datorează totul tatălui ei, Beria îi va distruge copiii, nu încape îndoială.

Diadia Nikita Sergheevici o linişteşte:

— Dormi liniştită, Svetka, n-o să-ţi ia nimeni dreptul de a locui în Casa de pe chei. N-o să te alunge nimeni din dacea ta. Ţi-a repartizat-o tatăl tău, poţi să locuieşti acolo. Asta ar mai lipsi, s-o aruncăm în stradă pe fiica *Vojd*-ului!

Dintre cei trei, Hruşciov este cel mai amabil, poate în amintirea mamei Svetlanei. Ea i-l prezentase odinioară lui Stalin, iar el nu a uitat. Dar dacă Beria îi înlătură pe ceilalţi doi va fi rapid stăpân pe situaţie. În calitate de şef al poliţiei secrete, Beria are oameni peste tot. E la fel de temut ca Stalin şi la fel de brutal.

Tovarăşii se consultă pe la spatele lui, înspăimântaţi.

Beria va fi arestat o lună mai târziu. Arestarea este opera vicleanului Hruşciov, care a reuşit să-i convingă pe ceilalţi. Nina, Sergo şi soţia lui, Marfa Peşkova, sunt şi ei întemniţaţi, potrivit înţeleptului proverb gruzin, preferatul lui Stalin: „Nevasta nu poate să nu ştie ce se întâmplă în casa ei.“ După un simulacru de proces, Beria va fi împuşcat[189] sub acuzaţia că este spion al Coroanei britanice, acuzaţie comodă. Nu va mărturisi nimic. Desigur, nu a fost testată pe el metoda dură, s-a ţinut seama de interdicţia impusă de el. Nu-l va plânge nimeni, în afară de văduva şi de fiul lui, aflaţi în exil la Kiev. Iar Kievul nu este totuşi în Siberia.

În lunile care vor urma, cad Malenkov, Molotov, Kaganovici… Mici reglări de conturi între criminali. Hruşciov câştigă teren.

Acesta nu opreşte fluxul deportaţilor care, discret, în vârfurile picioarelor, părăsesc gulagurile. Dar să nu ne bucurăm prea repede: le vor lua locul alţii sau vor fi internaţi în azilurile psihiatrice. Totuşi, începând din vară, peste tot prin ţară se pot vedea oameni îmbrăcaţi cu o haină vătuită, murdară şi o căciulă cu urechi, ducând o boccea în mână. Ca fiecare sovietic, Svetlana este uimită de numărul lor: sunt cu miile. E imposibil să te înşeli, îi recunoşti de departe, cu toate că şi restul populaţiei este sărăcăcios îmbrăcată. Feţe supte, ochi la pândă, guri strâmbe şi ştirbe, merg încet, cu paşi nesiguri, de parcă nu ar avea unde să se ducă şi nici un motiv să se grăbească. Sunt liberi, dar încă nu sunt reabilitaţi, fără un loc de muncă; la întoarcere, descoperă adesea că soţiile lor s-au recăsătorit. Nu pot să le poarte pică, soarta soţiilor duşmanilor poporului nu este de invidiat.

Birocraţia sovietică e aşa de lentă, încât va dura un an până ce mătuşile Svetlanei se vor întoarce acasă, şi asta datorită intervenţiei personale a lui Hruşciov.

În primăvara anului 1954, Vladimir, vecinul ei, o sună pe Svetlana:

— Poţi să vii la noi?

Îi deschide uşa o bătrână.

— *Zdravstvui*[190], Svetocika, spune bătrâna necunoscută.

Svetlana o priveşte nedumerită.

— Nu mă recunoşti? Aşa de mult m-am schimbat? o întreabă ea. Sunt mătuşa ta, Anna Redens.

— Anna?

Svetlana rămâne fără glas. Femeia aceasta cu părul alb şi rar, fără dinţi, zbârcită, care a ajuns numai piele şi os este sora mamei ei? Femeia aceasta mai demult aşa de elegantă, de veselă. O rochie zdrenţuită îi atârnă pe trup ca pe cuier.

Să vedem, avea treizeci şi şase de ani în 1932, la moartea mamei, deci acum are cincizeci şi opt. În ţara aceasta în care oamenii au cunoscut atâtea lipsuri, bătrâneţea loveşte devreme, încă de la cincizeci de ani. Dar, oricum, i-ai da optzeci de ani!

— Ştiu cum arăt. M-am văzut în oglindă, îi spune ea, de parcă i-ar ghici gândurile.

— Pe tine măcar te-a recunoscut, îi spune Vladimir Svetlanei, pe mine, nu.

El avea doisprezece ani când a fost arestată mama lui. Femeia va căuta până la sfârşitul vieţii un băieţel. Pe acest tânăr căsătorit nu-l cunoaşte.

Svetlana simte o asemenea compasiune, încât vine s-o vadă în fiecare seară, ascultă împreună cu ea muzică, o ţine de mână. Mătuşii Anna îi este frică să rămână singură. Îi este frică de umbra ei. Noaptea, ascultă zgomotul maşinilor care frânează pe stradă, ascultă paşii pe palier, uşa liftului care se trânteşte. Nu reuşeşte să adoarmă decât în zori. Se scarpină cu furie. I se pare că tot corpul îi este încă pradă paraziţilor. Are halucinaţii, aude voci, stă aşezată pe pat ca o mumie şi se uită pe fereastră. Dacă i-ar povesti viaţa ei în lagăr, oare ar fi un catharsis?

Dar mătuşa ei nu e vorbăreaţă:

— Noi, foştii *zek*, nu vorbim niciodată de viaţa pe care am dus-o acolo.

Cine poate şti, în afară de ea, că nu mai părăseşti niciodată definitiv infernul odată ce ai trăit în el?

— Nu ucideau niciodată la Karaganda, şopteşte ea într-o zi. Foloseau omul până murea, sclav hrănit cu puţină supă de varză.

Treptat, Anna Sergheevna revine la viaţă. Boala i se vindecă, doar i se mai întâmplă să vorbească noaptea în somn. E convinsă că Redens trăieşte. Totuşi, într-o zi, a primit documentele oficiale ale reabilitării lui postume.

— Nu-mi vine să cred! Trăieşte! Este undeva în Magadan sau în Kolîma. Dar are altă familie şi pur şi simplu nu vrea să se întoarcă acasă. E normal, Svetocika, au trecut atâţia ani!

— A murit, chiar a murit, îi spun nurorile, scorpiile alea.

Svetlana înţelege că mătuşa ei trăieşte în altă lume, în care amintirile, viziunile şi umbrele se confundă cu prezentul.[191]

— Poate că aşa este, unchiul Staş o să se întoarcă. O să se întoarcă cu toţii, spune Svetlana ca s-o liniştească.

Îndată ce va începe să ducă o viaţă activă, se va simţi mai bine, şi Svetlana îşi recapătă speranţa.

Un an mai târziu, mătuşa ei se înscrie din nou în Uniunea Scriitorilor. Oare va continua să-şi scrie memoriile? Să povestească oroarea pe care a trăit-o? Dar Anna Sergheevna nu şi-a pierdut încrederea în dogma comunistă. „Anna este un soldat al binelui, o sfântă, o creştină autentică, o adevărată fiică a Rusiei, o eroină dostoievskiană care niciodată nu judecă şi nu condamnă pe nimeni“[192], scrie Svetlana.

— Toată lumea exagerează! Şi Stalin a avut greutăţi, ştim, a dus o viaţă complicată, n-a fost uşor… Câţi ani a fost deportat chiar el, nu trebuie să uităm. Să nu-i uiţi niciodată meritele, Svetocika.

După şase ani în lagăr, continuă să-l elogieze pe Stalin.

A doua mătuşă, Jenia, se întoarce la Moscova pe 2 aprilie 1954. Kira, care a fost eliberată înainte, se duce s-o ia de la închisoare împreună cu fratele ei. Au aflat că, în celulă, mama lor a încercat să se sinucidă înghiţind pietre. I-a salvat viaţa o deţinută poloneză: „Trebuie să trăieşti pentru copiii tăi“, i-a transmis ea prin perete în codul morse.

Va trăi în ciuda dorinţei ei. Cu dureri de stomac groaznice.

Când o revede, Svetlana scoate un strigăt:

— Doamne!

Are acelaşi şoc pe care l-a avut şi cu Anna. Femeia aceasta distrusă este Jenia, trandafirul din Novgorod? Ea, care era aşa de frumoasă!

— Ei bine, în sfârşit şi-a amintit de mine, spune Jenia.

— Nu! exclamă fiul ei, Serghei, furios. A murit!

Jenia izbucneşte în lacrimi.

— A murit!

Jeniei îi este foarte greu să vorbească. Fiindcă a stat mai mulţi ani complet izolată, i s-au atrofiat muşchii feţei. Svetlana petrece mult timp cu ea. Într-o zi, Jenia îi cere s-o ducă la Kunţevo. Dacea este închisă şi Svetlana va avea nevoie de mai multe săptămâni ca să obţină autorizaţia guvernului. În cele din urmă îşi ia mica Pobeda, cadou de la tatăl ei, fericită să-i arate mătuşii că ştie să conducă, şi o duce la Kunţevo. Jenia săgetează cu o privire reprobatoare puloverul din lână multicoloră al Svetlanei:

— Ce gusturi proaste ai! Nu puteai să te îmbraci frumos? Totuşi, te duci la tatăl tău!

„E mai bine“, îşi spune Svetlana. „Începe să aibă iar limba ascuţită.“

Doi paznici înarmaţi cu kalaşnikovuri, care ţin în lesă ciobăneşti germani cu dinţii rânjiţi, le privesc când intră în dacea. Scârţâitul parchetului răsună în camerele pustii. Ferestrele sunt bătute în scânduri. Nimic nu mai aminteşte că Stalin şi-a petrecut aici douăzeci de ani din viaţă. Jenia se agaţă de Svetlana şi izbucneşte în lacrimi:

— S-a terminat. S-a terminat. Cei mai frumoşi ani ai mei!

Apoi, după ce îşi şterge lacrimile:

— Iert tot. Am amintiri aşa de frumoase.

Strânge o fotografie a lui Stalin la piept. Va păstra acest portret până la moartea ei, în 1974. Va crede până la capăt că a fost victima unei erori şi că marele Stalin nu ştia că este închisă.

Chiar şi după dezvăluirile lui Hruşciov, Jenia şi cumnata ei, Anna, vor vorbi cu admiraţie despre el. Oare atâta nevoie aveau de speranţă, încât să prefere minciuna adevărului? Orbirea voluntară mai degrabă decât luciditatea necruţătoare?

Note

187. Cât despre Molotov, care avea pe conştiinţă semnarea a cel puţin 45 000 de execuţii – printre care cei 25 700 de ofiţeri polonezi de la Katîn –, a murit la aproape o sută de ani, în patul lui, în 1986, al doilea an din era Gorbaciov.

188. Gulagul numără 2,5 milioane de prizonieri în 1953.

189. Potrivit unora, ar fi fost strangulat.

190. Bună ziua.

191. *Vingt lettres à un ami*, ed. cit., p. 77.

192. *Ibid.*, p. 76.

3
Dragostea regăsită

Pe 15 decembrie 1954, Svetlana asistă la al doilea Congres al scriitorilor sovietici, care are loc la Kremlin, în sala de festivităţi „Gheorghi Pobedonoseţ“[193]. A ajuns mai devreme, dar deja toate locurile sunt ocupate. Sunt oameni pe culoare, în pragul uşilor, de-a lungul pereţilor. Îl salută pe jurnalistul de la *Pravda*, Ilia Ehrenburg, care i-a devenit aproape prieten de când îl apărase la o reuniune de partid.[194] Romanul lui, *Dezgheţul*, apărut cu un an înainte, în iunie, a stârnit furie. Ce obrăznicie, să zugrăveşti în negru realitatea sovietică! Nu poate să scrie ca toată lumea? Nu găseşte nimic vesel în stilul nostru de viaţă, nici un erou pozitiv? Ce exemplu dăm tineretului nostru?

Poziţia Svetlanei a fost curajoasă – fără îndoială, a salvat romanul. Scriitorul, unul dintre cei mai talentaţi din generaţia sa, nu ştie încă, în 1954, că după raportul lui Hruşciov titlul cărţii sale va desemna o întreagă epocă, dezgheţul de după moartea tiranului. Deocamdată, toţi scriitorii sunt supuşi unui dresaj feroce şi trebuie să respecte întocmai cerinţele Agitpropului[195]. Cenzorii lui se află în sală şi sunt atenţi la toate afirmaţiile oilor pe care le păstoresc.

Fadeev, care e veşnic cherchelit, scriitor mediocru, dar geniu al ipocriziei, preferatul răposatului Stalin, urcă pe scenă în calitatea lui de preşedinte al Uniunii Scriitorilor şi, între două sughiţuri, îi salută pe membrii guvernului, pe demnitarii Partidului, pe scriitorii din ţările prietene şi personalităţile, în special pe Aragon şi pe Elsa Triolet, tovarăşi credincioşi:

— Cetăţeni scriitori, *zdravstvuite*.

Svetlana priveşte în jurul ei; deodată inima începe să-i bată mai tare. Oare el e? În primul rând, aşezat între laureata anului, Tatiana Tess, şi decana romancierilor sovietici, Olga Forş. Cât s-a schimbat! Trebuie spus

că ultima oară când l-a văzut – nu în vise – a fost în 1943. Acum nu reuşeşte să-şi ia ochii de la el. Are tenul cenuşiu, părul grizonant, puţin cam lung, dat pe spate, a slăbit. Poartă o cămaşă albă, o eşarfă la gât, băgată sub cămaşă. Nu mai e aşa de frumos ca în amintirile ei. Ridică capul. Ba nu, până la urmă e frumos, cu sprâncenele lui bine conturate şi cu ochii negru-închis.

„Holul era foarte luminat“, îşi aminteşte Svetlana treizeci de ani mai târziu, închizând ochii şi zâmbind, cum face ori de câte ori se plimbă printre amintiri. „Ne-am întâlnit din întâmplare.“ La drept vorbind, de când l-a remarcat, pândeşte să-l vadă ieşind. E înconjurat de o mulţime de admiratoare, în privinţa aceasta nu s-a schimbat.

— Bună, Liusia. Ce faci?

O întrebare idioată, după atâţia ani.

Trecuseră mai mult de zece ani de când nu-l mai strigase nimeni Liusia. Cine să fie tânăra elegantă? Cunoaşte privirea aceasta, ochii acvamarin. Şi felul acesta de a zâmbi, cu ochii închişi. O singură femeie din lume făcea aşa… Mica lui liceană.

— Tu eşti, Svet? întreabă el, nevenindu-i să creadă.

Nu ştie dacă vrea să-i vorbească sau să fugă. Din cauza ei i s-au întâmplat toate nenorocirile.

Svetlanei nu i-a scăpat că i s-au luminat ochii când a recunoscut-o. Cu toate acestea, pentru o clipă, se teme să nu facă stânga-mprejur. Dar pleacă din grupul lui de prieteni şi o atinge pe mână. Împinşi în îngrămădeală, se retrag într-un colţ lângă fereastră. De obicei e aşa sigură pe sine, dar acum se bâlbâie, nu-şi găseşte cuvintele. El râde.

Ies împreună din Congres, merg prin parcul Sokolniki. Ninge cu fulgi mari. Intră într-o cafenea micuţă şi Svetlana are deodată iluzia că reiau ceea ce tatăl ei a întrerupt aşa de brutal cu zece ani în urmă. O îngrozeşte gândul că-i poartă pică pentru chinul la care l-a supus Stalin. Într-o revărsare de cuvinte stângace, încearcă să se justifice, să-i explice de ce n-a încercat niciodată să ia legătura cu el, de ce n-a încercat niciodată să-l ajute material. Se temea să nu-i agraveze situaţia. Aleksei nu spune nimic. Ce ar putea să-i spună? Toţi sovieticii ştiu că pentru prizonieri pachetele cu ţigări, ceapă şi slănină erau aur. Fără ajutorul Valentinei Tokarskaia, n-ar mai fi pe lumea

aceasta. De altfel, s-a căsătorit cu ea la întoarcerea din gulag, îi datora acest lucru.

— Când te-ai întors la Moscova? întreabă Svetlana.

— Acum un an.

„Ne-am fi putut întâlni mai curând“, se gândeşte ea.

În 1953, Aleksei Kapler a executat o a doua pedeapsă. A fost norocos, s-a numărat printre cei un milion de prizonieri amnistiaţi după moartea lui Stalin. Dar, ajuns la Moscova, nu va avea mult timp să se bucure de libertatea nou cucerită, curând va fi arestat şi trimis la Lubianka.

„Îi convenea cuiva să fiu iar în spatele gratiilor, probabil ca monedă de schimb“, spune el cu amărăciune. M-au eliberat pe 11 iulie, după arestarea lui Beria. Eu, *zek* numărul 6863, m-am trezit brusc pe străzile însorite ale Moscovei. Eram dezorientat, m-am întrebat ce-o să fac. Eram în faţa unei cabine telefonice şi nu aveam pe cine să sun. Într-un final, am sunat-o pe sora mea: «Sunt în viaţă.» Apoi am intrat într-un scuar, m-am trântit pe o bancă[196]. Ghetele de fetru îmi puţeau, de zece ani nu mai văzusem un asemenea soare. M-am descheiat la haină, mi-am aprins o ţigară şi m-am uitat la nişte copii care se jucau. Un puşti a trecut prin faţa mea, râzând. M-am revăzut la vârsta lui. Atâţia ani… irosiţi. S-a rupt ceva în mine. Am izbucnit în lacrimi. Plângeam în hohote şi nu mă puteam opri, fără nici o ruşine, ca în copilărie… «Iert… iert… Îi iert pe toţi.»“ Svetlana întinde mâna, i-o atinge pe a lui. Ce frumos povesteşte! L-ar fi ascultat ore în şir. Oare ar fi de acord să înceapă din nou să se vadă? Da, spune el, da. Deci n-o consideră pe ea responsabilă. Ce uşurare! În sfârşit se eliberează de povara aceasta care o apasă în piept şi îi propune să se întâlnească a doua zi.

Kapler avea o calitate destul de rară: generoasa capacitate de a uita loviturile primite. Şi, mai ales, pofta de a recupera timpul pierdut.

Şi din nou, ca în urmă cu zece ani, rătăcesc prin Moscova. Temperatura a scăzut până la minus douăzeci şi cinci de grade. Se refugiază în cafenele sau în mici cârciumi. Şi vorbesc, vorbesc ore în şir. Svetlana şi-a terminat studiile, şi-a susţinut teza. Îi descrie apartamentul din Casa de pe chei, unde trăieşte singură cu cei doi copii. *Babuşka* s-a mutat la fiul ei, la periferie. Kapler ascultă cum învaţă Svetlana să folosească aragazul, să pună apă la fiert, să coasă un nasture, să facă ouă ochiuri. Îl invită la ea, dar el refuză

această onoare, nu vrea să fie văzut cu ea, nici la teatru, nici la cinematograf, cu atât mai puţin în acest locaş luxos al nomenclaturii. În schimb, nu refuză să petreacă o noapte la dacea aflată la douăzeci de minute de Moscova, unde Svetlana îl duce în viteză cu Pobeda ei.

Dorinţa pe care o simt unul faţă de celălalt nu s-a epuizat, dimpotrivă. Svetlana e convinsă că pe el l-a căutat în zadar atâţia ani. El este nonşalant, un iubitor de plăceri, infidel, vorbăreţ. În acelaşi timp exaltat şi profund, vesel şi trist. Îi plac prea mult femeile, vinul bun şi fumează ţigară de la ţigară. În Rusia, toată lumea fumează: medicii, pacienţii, infirmierele, profesorii, elevii, bolnavii. Acum, şi Svetlana.

Simte că Aleksei poartă cu sine o povară prea mare, ceva ce nu încearcă să explice. Nu-şi dă seama că închisoarea l-a umplut de resentimente, de cinism. Nu-i pune întrebări, de teamă să nu redeschidă răni vechi. Simte mai degrabă nevoia să vorbească despre ea. Despre stările ei sufleteşti, despre visurile ei. Deja construieşte proiecte de viitor. Acum, că s-au regăsit, se va schimba totul în viaţa ei, se va rezolva tot. Liusia ar putea veni să locuiască la ea. Ar lucra împreună. Nutreşte ambiţia de a scrie şi abia aşteaptă să-i arate ultimele ei poezii. Nimeni altcineva nu reprezintă mai bine autoritatea aceea firească de care are atâta nevoie. În el sălăşluiesc o energie şi o ştiinţă care pe ceilalţi bărbaţi îi fac să pară fără sare şi piper.

Iubirea aceasta o înfrumuseţează. Se machiază, se îmbracă cu mai multă grijă. Asemenea tuturor doamnelor de la Kremlin, Svetlana are mereu acces la atelierul de croitorie de pe strada Malîi-Cerkarski.

Kapler este un cozeur strălucit, inepuizabil. Îi descrie iarna siberiană cu o mulţime de detalii, de parcă i-ar face plăcere s-o chinuie: „Încearcă să-ţi imaginezi cum pişatul îţi îngheaţă înainte să ajungă pe pământ. Abia începe vara şi imediat se şi termină. O perdea de ţânţari umbreşte peisajul.“

Deşi într-un fel a iertat, suferinţa revine în valuri şi, chiar şi atunci când o ţine în braţe, nu reuşeşte să uite. Dacă nu era ea, n-ar mai fi fost arestat, n-ar fi cunoscut umilinţa, foamea, frigul. N-ar fi putrezit un an în închisoarea Lubianka, cinci ani la Vorkuta şi cinci ani la Inca, într-o mină de cărbune. Nenorocirile acestea doar soţia lui, Valentina, le poate înţelege. Ea a fost acolo, a străbătut acelaşi infern, nu o va părăsi niciodată pentru Svetlana, care este incapabilă să înţeleagă prin ce a trecut.

Da, s-a schimbat mult, dar şi ea s-a schimbat. I se pare blazată. Veşnic nemulţumită. Svetlana s-a ferit să-i povestească cum i s-a năzărit să-şi părăsească primul soţ, pe Grişa Morozov, şi cum l-a trimis la plimbare pe Iuri Jdanov. Deja se întreabă: ce caută mai exact? El îi întrezăreşte singurătatea, îl emoţionează. Uneori îi e milă de ea.

Dar curând este sătul până peste cap de capriciile, de gelozia ei.

Odată reabilitat, Kapler şi-a reluat munca pe care o iubeşte atât: scriitor, scenarist şi profesor la Şcoala de Cinematografie de la Moscova. În primăvară pleacă în recunoaştere în vederea turnării unui film în Crimeea. Svetlana îl urmează. Soseşte la volanul maşinii cu fiul ei, care are deja zece ani. Are dreptul la luxoasa dacea guvernamentală.

Pentru ea este o perioadă minunată, fericirea pe care o aştepta de atâţia ani. Se plimbă pe plajă, înoată în mare. Aleksei se joacă cu Osia, care îl duce cu gândul la propriul fiu, atât că Anatoli era blond, ca mama lui, în timp ce fiul lui Svet e brunet, ca el. Aleksei nu se desparte de aparatul FED, fetişul lui, şi face zeci de fotografii: Svetlana la volan, Svetlana în mare, Svetlana în costum de baie la plajă. Ea se uită spre obiectiv cu un aer melancolic, nu zâmbeşte. Oare este fericită? Da, cum n-a mai fost niciodată până atunci. Dar deja se frământă: de ce nu s-ar putea prelungi fericirea? De ce nu are dreptul la acest dar al destinului?

Svetlana vrea să vorbească despre viitor, Aleksei vrea să trăiască în prezent, să se bucure de viaţă, să profite de ea din plin. Ea ştie că ceea ce trăiesc este efemer, nu poate fi altceva decât o aventură. Totuşi, într-o zi îi propune:

— Hai să ne căsătorim.

— Nu, Svet. Relaţia noastră n-o să meargă. De altfel, n-o s-o părăsesc pe Valentina pentru tine. N-o să mă căsătoresc niciodată cu tine.

El e mulţumit de viaţa lui. Se culcă cu cine vrea, Valentina nu-i impune limite. În dragostea lui pentru ea este poate mai multă recunoştinţă decât pasiune: îi datorează totul. Chiar şi apartamentul care tocmai le-a fost repartizat. Chiar dacă ar fi celibatar, nu s-ar căsători cu Svet. Aşa stau lucrurile. Există femei cu care te însori şi femei cu care ai o aventură.

Svetlana nu e genul de femeie care să se mulţumească cu iubiri auxiliare, *back-street*. Nu poate fi pe deplin fericită dacă-l împarte pe acest bărbat cu

o altă femeie. Este posesivă, geloasă, îi face scene violente. Apoi se scuză, plânge. Pentru ruşi, fericirea rimează cu suferinţa. Gelozia ei devine o obsesie.

Lui Aleksei legătura aceasta îi condimenta viaţa, dar acum i se pare puţin acaparatoare. Se lasă încă iubit de amândouă femeile, dar începe să rărească întâlnirile cu Svetlana. Orbită de pasiune, ea nu-şi dă seama. Prietenii o sfătuiesc să fie prudentă, să nu se implice prea mult. Este nestatornic, îi spun cei care o cunosc:

— Svetka, ţi-ai pierdut capul! Nu te lega aşa de mult. Liusia al tău a fost văzut la Aragvi cu o creatură de la Balşoi. Şi o mai are şi pe Tokarskaia. Ce-o să se întâmple dacă află? Tocmai s-au căsătorit. Te jupoaie de vie!

— Ba mă adoră, răspunde ea.

Într-o zi, Svetlana ajunge la teatru după spectacol şi întreabă unde este cabina celebrei actriţe. Cineva îi spune. Pasională, vulcanică, nu se gândeşte prea mult, se repede, uită să bată la uşă şi intră. Actriţa se demachiează, când vede o furie în faţa ei. Are loc o scenă de vodevil. Aude tot teatrul:

— Este al meu acum! *Poniala?* [197]

Svetlana nu va putea explica niciodată răul pe care i l-a făcut soţiei insultate. Totuşi, mai târziu, va repeta scena cu soţia altui amant al ei, disidentul Andrei Siniavski[198]…

Îngrozită de acest scandal, demna Tokarskaia nu explodează, nu o păruieşte pe intrusă, nu plânge. Izbucneşte în râs:

— E un crai, un chefliu, un fustangiu! La ce te aşteptai?

Apoi încearcă să calmeze scorpia, să-i spună că el trebuie să decidă cu cine vrea să trăiască. Kapler, ca mulţi bărbaţi curajoşi, consideră că este mai prudent să nu ia poziţie. Dar, deranjat de această revendicare asupra persoanei lui, rupe relaţia cu Svetlana. „A fost în acelaşi timp sfârşitul celei de-a doua căsnicii şi al celei de-a doua relaţii cu Sveta“[199], îi va declara el în 1967 lui Enzo Biagi, corespondent italian şi simpatizant comunist.

În seara aceea s-a sfârşit, a stricat totul, încă o dată. Svetlana va avea nevoie de ceva timp ca să înţeleagă şi să-şi revină. Până acum ea decidea, ea rupea relaţia. Acum nu mai ştie dacă încă îl mai iubeşte pe acest bărbat sau îl urăşte. „Credea că poate avea orice, că totul îi aparţine. Aşa fusese ea educată“[200], va spune Tokarskaia.

Un an mai târziu, Kapler va divorţa de Valentina ca să se căsătorească cu Iulia Drunina, o poetă celebră în URSS. Şi drumurile lor se vor întâlni din nou…

Note

193. Sfântul Gheorghe cel Victorios, patronul războinicilor şi ocrotitorul Moscovei.
194. Întrucât tatăl ei insista, a devenit membră de partid în 1951.
195. Departament rebotezat mai târziu „Departamentul ideologic“.
196. Interviu cu Kapler, în Edvard Radjinski, *op. cit.*, p. 673.
197. Ai înţeles?
198. Andrei Siniavski (1927–1997), scriitor rus, disident şi supravieţuitor al Gulagului.
199. Enzo Biagi, *op. cit.*
200. Larisa Vasilieva, *op. cit.*, p. 183.

4
Dezgheţul

Lunile trec, destul de posomorâte. Puţine lucruri se schimbă în viaţa Svetlanei. Nu reuşeşte să se smulgă de sub jugul patern. Fantoma lui o urmăreşte, nu numai pe ea, ci toată ţara: „El nu mai este, dar umbra lui continuă să se întindă peste noi şi să ne impună legea; adesea acţionăm sub imperiul ei…“[201]

Totuşi, consideră că are datoria să renunţe la anumite privilegii acordate familiei ei. Cedează marea dacea din Volînskoe, plină de servitori şi paznici, se mulţumeşte cu una mai mică la Jukovka, pentru care plăteşte o chirie simbolică. Renunţă la alocaţia lunară de patru mii de ruble, considerând că bursa de două sute de ruble trebuie să-i ajungă.

După despărţirea de Aleksei, este din nou singură. Locuieşte în apartamentul nr. 179 la etajul al treilea al Casei de pe chei, unde se petrecuseră atâtea drame. Acum, viaţa în acest luxos imobil s-a liniştit. S-a terminat cu documentele confiscate, cu pumnii în uşă în miez de noapte, aceiaşi vecini se salută în lift. O nouă generaţie a înlocuit-o pe cea veche, vecinii Svetlanei sunt prietenii ei din copilărie: cei patru fii ai lui Mikoian care s-au căsătorit, fiecare în apartamentul său de 160 de metri pătraţi; fiicele lui Jukov, fiul lui Kaganovici, mereu beat, fiica lui Molotov, elegantă şi parfumată. Se întâlneşte în fiecare zi cu mama lui Hruşciov, care şi-a păstrat obiceiurile rurale şi stă pe un taburet în faţa uşii imobilului, pălăvrăgind şi mâncând seminţe de floarea-soarelui.

Micuţii Iosif şi Katia îi aduc puţină mângâiere. Cum făcea *niania* pe vremuri, îi place să le spună poveşti frumoase, doar că nu mai sunt poveşti cu Ivan cel nerod şi peştele lui de aur, nici cu înspăimântătoarea Baba Iaga, vrăjitoarea care înfulecă prunci cu carnea fragedă, pe care îi coace în cuptorul ei de pâine.

— A fost odată ca niciodată o prinţesă. Era foarte nefericită, deşi trăia într-un palat frumos care se numea Kremlin. Tatăl ei, atotputernicul cârmuitor al ţării…

— Ce e acela cârmuitor, mamă? Un ţar?

— Într-un fel…

Când primeşte bilete gratuite, îi duce la concert sau să viziteze o expoziţie la galeria Tretiakov. La sfârşitul săptămânii, pleacă la Jukovka cu Pobeda. Noua dacea este confortabilă: salon şi bucătărie la parter, la etaj o cameră pentru Iosif, una pentru Katia, a treia pentru ea. Iosif merge entuziasmat în tabăra Artek, în Crimeea, alături de pionieri aleşi pe sprânceană. Katia cântă cântecele octombriştilor şi Svetlana se gândeşte zâmbind la propria copilărie, care nu diferă prea mult de cea trăită de copiii ei.

E greu de înţeles ce face toată ziua cât sunt ei la şcoală. Nici ea nu înţelege de ce duce o viaţă aşa de monotonă. Nu munceşte decât câteva ore pe lună ca lector la Institutul de Literatură „Maksim Gorki“ sau, din când în când, traduce din engleză în rusă nişte texte neinteresante. Îşi ia mâncarea de la „cantina“ de la parter şi-şi face cumpărăturile în magazinul special de alături. Acolo nu se stă la cozi ore în şir, cum sunt nevoiţi să facă toţi moscoviţii. La marea alimentară guvernamentală se găsesc de toate pentru câteva copeici: icre negre, brânză, vin franţuzesc, ciocolată belgiană.

Nu iese prea mult şi, când vine cineva în vizită, îşi primeşte musafirii în bucătărie – obicei tipic sovietic. Ah, bucătăria sovietică! O întreagă viaţă socială se derulează acolo. Acolo sporovăieşti, bei ceai, votcă, asculţi radioul, muzică. Ceilalţi au bucătării comune, cu bufetul sub fereastră – un frigider adevărat este încă un vis –, cu cactuşi în ghivece şi borcane cu castraveciori *malosol*[202] pe pervaz. Svetlana are o bucătărie numai a ei – un lux nemaiauzit, este mai mult decât o bucătărie, e un salon de numai nouă metri pătraţi – dar ce suflet! Samovarul pe masă, în jurul căruia se aşază toată lumea. Discuţiile durează până noaptea târziu, sunt dostoievskiene, „ruseşti“, despre sensul vieţii, miezoase, despre artă şi literatură. Niciodată despre politică.

Mulţi prieteni de-ai Svetlanei scriu fără să aibă speranţa că vor fi publicaţi. Nu contează. Scriu din pasiune, dintr-un fel de nevoie

intelectuală, „literatură de sertar“, cum se spunea în vremea aceea. Svetlana visează şi ea la acest lucru. Un prieten, fizicianul Feodor Volkenstein, îi sugerează să scrie mai degrabă memoriile familiei ei decât poezii.

— Dar cum ar trebui să fac?

— Începe să scrii şi vei găsi singură forma. Gândeşte-te că-mi scrii mie o scrisoare. Şi vei vedea.

Ideea îi încolţeşte în minte, dar nu vorbeşte cu nimeni despre acest lucru. Nici cu prietena ei Olga Rifkina, nici cu Kira, care face parte din cercul ei de apropiaţi. Verişoara ei nu mai are nici urmă din frumuseţea de odinioară, soţul ei, Politkovski, s-a căsătorit cu o alta. Totuşi, nu se plânge niciodată de viaţa distrusă. Caută să-şi reia cariera de actriţă – din păcate nu mai este dorită la teatrul unde a lucrat înainte, sub pretext că „stilul ei de interpretare e demodat“.

— Semănăm cu nişte personaje de teatru, Svetka. Nu-i aşa? Îţi aminteşti cum mor toţi în *Hamlet*? Unul luat de valuri, altul în spatele perdelei, unul înecat, unul înjunghiat, altul strangulat. Suntem într-o piesă de Shakespeare. Nu aşa au murit cu toţii? Kirov, Buharin, tata, unchiul Alioşa, mătuşa Marusia, unchiul Staş? Mihoels? Nimeni nu ştie de ce. Ca în *Hamlet*.

Kira izbucneşte într-un râs strident. Svetlana tace. Acum, că tatăl ei nu mai este, vorbesc mai liber, ba chiar cu aplomb. Frica viscerală din ultimii ani se risipeşte. Sub conducerea lui Hruşciov nu mai eşti totuşi împuşcat pentru o glumă. El are un aer aşa de blajin.

— Seamănă cu purceluşul Naf-Naf, pe care l-au îmbrăcat cu o cămaşă ucraineană cu guler brodat, râde Kira, şi Svetlana se amuză împreună cu ea.

Dar la orizont se anunţă deja o furtună. Începând cu o pierdere de neînlocuit pentru Svetlana: *niania* moare pe 4 februarie 1956. Nepoata ei îi telefonează plângând: „A murit *babuşka*! Mi-a zis să deschid vasistasul să intre puţin aer proaspăt. M-am întors o clipă şi nu mai respira.“

O cuprinde disperarea. Totuşi, ea ştie ce înseamnă moartea, încă de la o vârstă fragedă, ar fi trebuit să se obişnuiască. De data aceasta, are senzaţia că cineva îi smulge inima din piept. „Dintre toate pierderile pe care le-am suferit în viaţă, moartea doicii mi-a dat pentru prima oară sentimentul că am pierdut un om cu adevărat apropiat, un om din familie, care mă iubea şi pe care îl iubeam.“[203]

Aleksandra Bîcikova avea şaptezeci şi unu de ani, dintre care treizeci îi petrecuse alături de ea, copleşind-o cu afecţiune, de parcă ar fi fost propria fiică. Svetlana doreşte să fie înmormântată în cimitirul guvernamental de la Novodevici, ca un membru al familiei. Cum să obţină autorizaţia? Nu e uşor. După ce a naţionalizat cimitirele, statul se ocupă şi de pompele funebre şi excelează în acest domeniu, ca în toate celelalte: e simplu să mori, dar ca să fii înmormântat este nevoie de relaţii sau de mită. După refuzul municipalităţii, Svetlana apelează la soţiile celor din Politburo care au cunoscut-o pe *babuşka*. Datorită intervenţiei lui Voroşilov, Aleksandra Bîcikova va fi înmormântată vizavi de mama ei, Nadia. Prietenii Svetlanei vin să-şi iar rămas-bun. Svetlana îi sărută fruntea şi mâinile dragii ei doici, fără să se teamă nici o clipă de moarte. Acum viaţa e cea care o sperie.

În luna februarie, când împlineşte treizeci de ani, are loc un eveniment care îi va marca tot restul vieţii. Totul a început cu un telefon de la Anastas Mikoian: „Treci pe la noi în după-amiaza asta, Svetka. Trebuie să-ţi vorbesc urgent. Îţi trimit o maşină.“

Svetlanei începe să-i bată inima. Urcă în limuzina blindată Zis[204] şi tot drumul îşi face griji. Oare s-a întâmplat o nenorocire? Un nou război? Ne atacă americanii?

Familia Mikoian locuieşte în cartierul Leninskie Gorî[205], pe malul celălalt al Moscovei. Este o casă mare, templul luxului, cu pereţii tapetaţi cu mătase, lambriuri din esenţă preţioasă, podele de marmură. Încărcată până la refuz cu covoare persane care valorează o avere, cu o colecţie de arme caucaziene de aur şi argint, porţelanuri preţioase, vaze de jad, obiecte de fildeş sculptat, mătăsuri indiene – cadouri modeste, mărturie a „solidarităţii frăţeşti dintre oamenii muncii“[206].

Cu buzele strânse şi chipul încordat, prim-secretarul adjunct îi întinde un teanc de hârtii. Mustăcioara i se ridică comic când vorbeşte:

— Trebuie să citeşti asta, Svetka.

Svetlana priveşte o copie la indigo a foilor, fără să înţeleagă.

— Ce este, Anastas Ivanovici? De ce e urgent?

— Are legătură cu tatăl tău. Nikita Sergheevici vrea să afli înaintea celorlalţi.

— Ce să aflu? Înaintea cui?

— Este un raport pe care prim-secretarul se pregăteşte să-l citească pe 24 februarie, cu prilejul Congresului al XX-lea. Studiază-l liniştită, apoi luăm masa împreună şi discutăm.

Svetlana se închide într-o cameră la etajul întâi. Pe prima pagină este o notă: „Exclusiv pentru uz intern“, „A nu se difuza presei“. Deci este secret. Ca de altfel totul în Uniunea Sovietică.

Timp de mai multe ore, Svetlana citeşte textul. Uneori trebuie să reia aceeaşi pagină, aceeaşi frază, atât este de greu de înţeles. Se împotmoleşte la cuvinte precum „cultul personalităţii“. Tot ce pricepe deocamdată este că raportul e un atac frontal la adresa tatălui ei: represiunea, deportările masive, paranoia falsurilor comploturi, metodele lui ilegale de anchetare, tortura instituită şi încurajată. „Stalin dădea indicaţii în legătură cu modul în care trebuiau să se desfăşoare ancheta şi interogatoriile.“ „Stalin a spus: «Academicianul Vinogradov trebuie încarcerat şi cutare trebuie eliminat!»“ „Stalin a spus: «Dacă nu obţineţi mărturia medicilor, voi o să aveţi de suferit.»“ „Stalin este responsabil pentru înfrângerile armatei sovietice dintre 1941 şi 1942.“ „Stalin a introdus termenul de «duşman al poporului», a ordonat arestarea şi încarcerarea a mii de nevinovaţi.“ „Uneori mergeai la Stalin, unde erai invitat ca prieten. Dar nu ştiai unde aveai să fii dus după aceea: acasă sau la închisoare.“

Acest ultim pasaj este suficient pentru a-i da de înţeles cât era de terorizat Hruşciov. Nu numai simplii cetăţeni tremurau în faţa tatălui ei, ci şi colaboratorii lui. Ceea ce explică slugărnicia lor, linguşeala.

Măcar de-ar fi putut spune că Nikita Sergheevici minte, că un cuvânt nu e adevărat din ce denunţă. În raport se răzbună pentru umilinţele îndurate. Nu, în adâncul ei ştie că totul este adevărat.

Când Svetlana coboară în sufragerie, Stepan, prietenul ei din copilărie, neliniştit văzând cât de palidă este, se apropie de ea gata s-o ia în braţe dacă face o criză de nervi, izbucneşte în lacrimi sau se aruncă pe jos.

Nu, Svetlana e surprinzător de stăpână pe sine, are privirea rece.

— Ştiţi ceva, băieţi? spune ea. Cel mai rău e că totul este adevărat.

— Speram să înţelegi, spune simplu Anastas Mikoian.

Zilele care urmează vor fi cele mai cumplite din toată viaţa Svetlanei. Se închide în apartamentul ei, nu vrea să vadă pe nimeni, nu răspunde la

telefon. Nu vorbeşte cu copiii ei despre ceea ce tocmai a aflat. Iosif va păstra toată viaţa pe birou fotografia bunicului lui, pe care nu l-a văzut decât de două ori. Cât despre Katia, nu are decât şase ani, pe ea o interesează mai mult păpuşile decât depresia mamei. Vede doar că se enervează din te miri ce, îi e frică să stingă lumina, nu ascultă când vorbeşti cu ea.

Svetlana e terorizată la gândul că ar putea fi considerată responsabilă pentru faptele tatălui ei. Încearcă să reia legătura cu fratele ei. Din închisoare, Vasili îi scrie că nu se miră deloc. El se gândea de mult că tatăl lui este un asasin.

Dezvăluind adevărata faţa a tatălui ei, raportul arată în acelaşi timp şi faţa cumplită a celorlalţi conducători. Svetlana e convinsă că tatăl ei nu ar fi putut instaura singur acest sistem. Responsabilul este Beria, diavolul ăla. Şi cine sunt ceilalţi complici? Unde erau ceilalţi membri ai Comitetului Central? Kaganovici? Molotov? Mikoian sau acest Hruşciov, care acum îndreaptă relele şi aruncă oprobriul asupra lui?

O îngrijorează gândul la consecinţele acestor dezvăluiri pentru ea şi copiii ei. Nikita Hruşciov o linişteşte: nu riscă nimic. Şedinţa se va ţine cu uşile închise, raportul va rămâne secret. Nimic nu trebuie să treacă de zidurile Kremlinului, ca să nu afecteze reputaţia ţării.[207]

Dar lucrurile nu se petrec niciodată exact aşa cum prevezi. Cum poţi să fii sigur de tăcerea celor 1 436 de delegaţi prezenţi pe 24 februarie 1956 la Moscova? Raportul nepublicat trece din mână-n mână, ca un prim samizdat. Secretul nu va fi păstrat mult timp. Pe 4 iunie apare deja pe prima pagină a ziarului *New York Times*. Va avea efectul unei bombe atomice, nu numai pentru Svetlana, ci şi pentru comuniştii din lumea întreagă.

Vântul care scutură URSS-ul şi aduce dezgheţul nu este benefic pentru Svetlana. Puţin câte puţin, oraşele, străzile, şcolile şi uzinele sunt rebotezate. ZIS devine ZIL, Dealul lui Stalin devine Dealul Octombrie, Stalingrad devine Volgograd. Tatăl ei era un zeu, oamenii se rugau pentru sănătatea lui, îi scriau scrisori de ziua lui, învăţau poezii în cinstea lui, şi deodată este considerat un monstru, un asasin, un roşcovan cu picioare scurte. Tinerii încep să creadă în Hruşciov, ura! El va deschide Cortina de Fier, va reda libertatea. Circumspectă, Svetlana observă acest potop de

măguliri la adresa prim-secretarului. La rândul său, începe să fie linguşit ca tatăl ei pe vremuri şi este evident că nu-l deranjează să fie adulat astfel.

În vara lui 1957, la Moscova începe Festivalul Internaţional al Tineretului, lucru nemaiîntâlnit. Prima rândunică venită din Occident are sub aripă concerte de jazz, muzică peste tot, dans. În anul acela, fetele poartă fuste lungi, bufante ca nişte umbrele, părul creţ şi-şi dau cu rimel. Băieţii se afişează cu pantaloni *cigarette*. Sovieticii văd pentru prima oară străini în carne şi oase pe străzile Moscovei: egipteni oacheşi, indieni purtând *kurtha*, mexicani cu pălării caraghioase, scoţieni cu kilt, africani din Zanzibar sau din republica independentă Ghana. Şi, în ciuda a tot ceea ce le-a fost inculcat, sunt oameni simpatici. Nici măcar un capitalist printre ei, doar comunişti şi simpatizanţi. Oamenii beau, fraternizează; din această prietenie între popoare se vor naşte, nouă luni mai târziu, primii cetăţeni sovietici de culoare.

Svetlana nu participă la nici una din distracţii. Simte că oamenii se feresc de ea. Intelectualitatea moscovită se arată ostilă faţă de fiica tiranului. Nu este atacată oficial, nu o scuipă nimeni în faţă, dar n-o mai invită. Nicăieri. La Institutul „Gorki“, colegii o evită. Elevii sunt reci. Când vine la Institut să predea traducerile, merge cu un pas nesigur, cu capul plecat. Se neglijează, nu-i mai pasă cum se îmbracă, stă singură în sala de lectură şi fumează nervoasă ţigară de la ţigară. Când se alătură unui grup, vocile amuţesc. Stă tăcută şi tăcerea aceasta deranjează şi ea. Sunt momente în care ar vrea să dispară de pe faţa pământului.

Într-o zi, din neatenţie, se aşază chiar sub portretul tatălui ei. „Nu ţi se pare că seamănă cu el?“, aude pe cineva şoptind. Lasă capul în piept, încruntată, aceasta este armura ei, apoi îşi strânge lucrurile şi fuge spre ieşire. Un cercetător de la secţia literară, Andrei Siniavski, o ajută să-şi pună paltonul. Galanteria neaşteptată a acestui gest îi smulge lacrimi. Siniavski o ia în braţe ca pe un copil supărat, s-o consoleze. Svetlana plânge în braţele lui, mult timp, de parcă ar vrea să se elibereze de toată neliniştea pe care a acumulat-o în ultima vreme. E prima oară când întâlneşte compasiune. Până atunci nu simţise niciodată această nevoie; de obicei, ea îi îmbărbătează pe ceilalţi. Ar vrea să-i vorbească, dar nu reuşeşte, totul e prea dureros ca să poată fi povestit. Chiar şi acestui bărbat de vârsta ei. Îl

priveşte printre lacrimi: arată ca un intelectual, cu ochi trişti, barbă stufoasă şi nu prea îngrijită, poartă un pulover tricotat de mână şi pantaloni şifonaţi. A auzit că şi tatăl lui ar fi fost deportat. Oriunde întoarce privirea, vede nenorocirile şi tragediile pricinuite de tatăl ei.

Dar nu este vina ei! Cu ce e ea vinovată?

Într-o zi, primeşte un telefon de la Kapler:

— Svet? Soţia mea şi cu mine credem că trebuie să-ţi fie foarte greu în momentul ăsta. Nu vrei să ne vedem?

„Soţia mea şi cu mine“… Da, a auzit că a divorţat de Tokarskaia ca să se căsătorească cu poeta aceasta evreică, Iulia Drunina. Dar e limpede că nu a uitat-o.

— De ce nu? Vino la mine, spune ea în cele din urmă.

— Nu, nu. Vino tu la noi. Iulia mi-a spus să te sun. Îşi imaginează că mulţi te ocolesc şi că trebuie să fie groaznic. Probabil că trăieşti un adevărat infern.[208]

Într-un târziu, Svetlana acceptă invitaţia, cu recunoştinţă. Cunoştea operele Iuliei Drunina, multe dintre poeziile ei erau publicate, dar nu-i plăceau. Le considera monotematice, nu vorbeau decât despre război, femei în luptă, iubiri sfărâmate de război.

Iulia este de-o vârstă cu Svetlana, cu douăzeci de ani mai tânără decât Kapler. A participat la război ca infirmieră şi a fost grav rănită de două ori. E blondă, aproape lividă la faţă şi are cearcăne negre la ochi. Se plânge de insomnii cumplite. Nici frumoasă, nici urâtă, slăbuţă, delicată, nu prea volubilă. Kapler, în schimb, s-a îngrăşat, dar e la fel de interesant, vorbăreţ, fermecător. Altă dată, o invită pe Svetlana la ţară, la dacea lor. Le face cadou un fotoliu, care, din câte spune ea, se potriveşte cu interiorul lor cald şi intim. Dar o agasează că Aleksei e plin de solicitudine faţă de soţia lui, îi zice „îngerul meu blond“, „zeiţa mea“, „*duşenka maia*“[209]. Dragostea lui demonstrativă faţă de această blondă i se pare indecentă. De ce o iubeşte atât? De ce nu a avut aceleaşi sentimente şi pentru ea? De ce nu s-a însurat cu ea, când în sfârşit a divorţat de Tokarskaia? Pentru că, din cauza ei, el a plătit scump, sau oare a fost altceva?

Într-o zi, Svetlana îi scrie o scrisoare teribilă despre Iulia. Aleksei îi răspunde furios şi acest lucru pune capăt poveştii lor. Cincizeci de ani mai

târziu, Svetlana va mărturisi că el a rămas marea iubire a vieţii ei. Dar nu spune că ea a stricat totul.

Note

201. *Vingt lettres à un ami*, ed. cit., p. 29.

202. Dulci-acrişori.

203. *Vingt lettres à un ami*, ed. cit., p. 231.

204. Maşini folosite de elita regimului, inspirate de automobilele Packard americane, produse de liniile moscovite ale fabricii Zavod Imeni Stalina (ZIS).

205. Dealurile lui Lenin, numite astăzi Vorobiovî Gorî, Dealurile Vrăbiilor.

206. *Une seule année*, ed. cit., p. 342.

207. Într-adevăr, raportul lui Hruşciov nu va fi publicat oficial în URSS decât în 1989, sub conducerea lui Gorbaciov.

208. Enzo Biagi, *op. cit.*, p. 36.

209. Dragostea mea (textual: „sufleţelul meu“).

5
Moartea prinţului Vasea

Sentimentul libertăţii din primele luni de după ascensiunea lui Hruşciov la putere se dovedeşte rapid o iluzie. Maiakovski este reabilitat, i se ridică o statuie şi, în acelaşi timp, porneşte o campanie de defăimare a lui Boris Pasternak. Academia din Stockholm i-a decernat premiul Nobel pentru *Doctor Jivago*, scos pe ascuns din ţară şi publicat în rusă şi în italiană de un editor din Milano, dar interzis la Moscova. Hruşciov nu a citit romanul, dar a decis să-l cenzureze. Intelectualilor acestora trebuie să le bagi minţile-n cap! De altfel, o să se ocupe personal de cultură. Şi tovarăşul secretar merge, de parcă ar pleca la război, să inaugureze cu mare pompă prima expoziţie de pictură abstractă. Însoţit de toată suita lui, în frunte cu ministrul culturii, dolofana de Ekaterina Furţeva – la un moment dat amanta lui –, coboară iute în sala Manejului[210]. „Ce e cu petele astea albastre, cu bavurile astea de cerneală, cu mofturile astea? Statul îi întreţine pe aceşti scribăreţi, le oferă dacea şi sejururi gratuite în Crimeea şi asta e viziunea lor despre lumea socialistă?“ Hruşciov face o grimasă şi toţi îl imită. „E un rahat!“, conchide el. „Sunteţi nişte escroci, nişte pederaşti!“[211] Indignat, trânteşte uşa. Acoliţii lui îi arată cu degetul pe pictorii avangardişti, chirciţi, terorizaţi: „Degeneraţilor! O să vă arestăm, o să vă împuşcăm!“

Dar cu Svetlana se poartă la fel de amabil.

În ianuarie 1960, o convoacă. A primit rapoarte alarmante privitoare la starea sănătăţii lui Vasili. Dacă moare, nu e prea bine pentru imaginea lui, o să se afle că l-a lăsat pe fiul lui Stalin să putrezească în închisoare.

Însoţită de brava înotătoare olimpică Kapitolina Vasileva, soţia legitimă, Svetlana îşi vizitează fratele în închisoare. Întâlnirea nu are loc la vorbitor, directorul penitenciarului îi acordă privilegiul de a o primi în biroul său.

Este adus deţinutul, fiul *Vojd*-ului, al cărui portret se întinde pe tot peretele.[212]

— Deţinutul Vasiliev, latră paznicul.

Vasili nu mai are nimic din aroganţa de altădată, i s-a refuzat chiar şi păstrarea numelui de familie. Arată jalnic în uniformă de deţinut. Scena este de neuitat: două femei elegante, parfumate, îmbrăcate cu blănuri scumpe, stând pe o banchetă tocită în faţa unui omuleţ blond care poartă pantofi scâlciaţi, peticiţi şi asudă din greu.

— Scoateţi-mă de-aici cu orice preţ. Interveniţi pe lângă prim-secretar. Dacă nu, îmi dau duhul, geme el.

— Ai răbdare, Vasea, îi spune soţia lui. Nu mai ai mult până îţi ispăşeşti pedeapsa. Dacă te porţi bine, poate îţi revizuiesc sentinţa.

Vasili se repede la ea, agitând pumnul:

— Îţi cer să mă ajuţi, nu să-mi ţii lecţii de morală!

Svetlana îi raportează lui Hruşciov situaţia stării de sănătate a fratelui ei. La puţin timp după aceea, Hruşciov îl convoacă pe Vasili, care i se aruncă la piept şi plânge în hohote. Inima simţitoare a prim-secretarului se emoţionează de parcă ar fi propriul fiu. Vasili promite să se căiască, îi declară unchiului Nikita că şi-a înţeles greşelile trecutului, că o să se schimbe.

— O să se rezolve totul, *malcik*[213]. Trebuie să-ţi schimbi numele. O să-ţi dăm înapoi gradul de general, o să avem grijă de tine, te trimitem la o casă de odihnă la malul Mării Negre. Îţi cer un singur lucru: găseşte-ţi o slujbă cinstită şi poartă-te bine.

Vasili refuză să-şi schimbe numele, dar acceptă mâna întinsă şi mai ales apartamentul de pe cheiul Frunzenskaia din Moscova şi o dacea la Jukovka, aproape de cea a surorii lui. Visează să devină administratorul unei piscine municipale. Iată o meserie onorabilă pentru un prinţ, care nu poate să nu amintească de ruşii albi ajunşi şoferi de taxi pe Coasta de Azur.

În aprilie, Svetlana vede că toate demersurile sunt zadarnice. Fratele ei se reface aşa de bine, încât, timp de trei luni, nu se mai trezeşte din beţie. Petrece în fiecare zi în restaurantul Aragvi cu prietenii lui de odinioară. Svetlana insistă să facă o cură de dezintoxicare. Vasili pleacă cu fiica lui într-o staţiune termală din Kislovodsk, conduce în stare de ebrietate,

produce un accident lovind limuzina unui ambasador şi ajunge iar la închisoare. Nimic nu-l va mai putea salva pe prinţul Vasea.

În primăvara anului 1961, starea sănătăţii lui se înrăutăţeşte, este dus la spital şi primeşte diagnosticul de ciroză hepatică. Profită de ocazie ca să aibă o legătură cu o infirmieră de serviciu, care îi va deveni amantă. Este eliberat din nou, cu condiţia să nu mai calce nici prin Moscova, nici în Gruzia. E în arest la domiciliu în Kazan, oraş în care străinii nu au acces în vremea aceea. Pe 18 martie 1962, îi telefonează fiicei lui s-o invite la el, a primit un apartament cochet cu două camere într-o locuinţă socială. Ea promite să vină cu mătuşa Svetlana.

Dar nu va avea timp. Pe 19 martie, este anunţată că a murit. Avea patruzeci şi unu de ani. Svetlana îi cere lui Hruşciov permisiunea de a-l înmormânta lângă mama ei, în cimitirul Novodevici, dar cererea îi este respinsă şi generalul Djugaşvili va fi înmormântat la Kazan. Svetlana va scrie că aproape tot oraşul a asistat la funeralii, dar unii martori oculari vor nega această informaţie: nu erau chiar aşa de mulţi oameni şi îi priveau pe copiii lui Vasili şi prezenţa Kapitolinei cu uimire. Infirmiera Maşa juca rolul văduvei înlăcrimate, căci reuşise să înregistreze ilegal căsătoria lor.[214]

Totuşi, Aleksandr şi Nadejda Burdonski au văzut ce voiau să vadă: hematoame pe faţa tatălui lor şi nasul spart. Cer deschiderea unei anchete, care pune moartea lui pe seama unei căzături la beţie. Totuşi, prietenii apropiaţi ai lui Vasili sunt convinşi că multe persoane influente doreau ca fiul lui Stalin să tacă pentru totdeauna.

Note

210. Manejul din Moscova, construit de arhitectul Joseph Bové între 1817 şi 1825, servea şi ca sală de expoziţii (n. tr.).

211. Culoarea albastră, din motive necunoscute, a fost asociată în URSS cu homosexualitatea.

212. *Vingt lettres à un ami*, ed. cit., p. 226.

213. Băiatul meu.

214. *Vingt lettres à un ami*, ed. cit., p. 229.

6
Botezul

În anii aceştia de mare haos, moartea fratelui ei o deprimă şi mai mult pe Svetlana. În memoriile ei, notează: „Am avut parte de vreun moment fericit în viaţa mea? Un cerc negru, blestemat îl înconjura pe tata: cine pătrundea acolo pierea.“[215] Nu ştie cum să lupte împotriva acestei demoralizări care o face vulnerabilă şi neurastenică. La cel mai mic curent de aer, copiii ei o găsesc la pat, bând ceaiuri cu miere. Şi nu se pune problema să ia medicamente, doica a învăţat-o de copilă că dăunează sănătăţii.

Ce-i rămâne de făcut? Să se izoleze în locuinţa ei? Să-şi cufunde capul între pernele canapelei şi să stea aşa, ascunsă de lumea exterioară? Să se sinucidă, ca mama ei? Se gândeşte la asta, după cum îi mărturiseşte într-o zi lui Andrei Siniavski, sau mai bine, ca o sfidare, să arate că nu-i pasă de părerile lumii întregi, întrucât ea nu este nici responsabilă, nici vinovată de nimic. Ca toată familia ei, a fost victima lui Stalin.

Devine cinică şi stârneşte scandaluri. Se lansează în aventuri amoroase, remediu care nu-i va repara imaginea, ci, dimpotrivă, alimentează bârfele. Bărbaţii „trebuie trataţi cum fac albinele cu bondarii“[216], spune ea. Are o aventură trecătoare cu Iuri Tomski, fiul unui celebru sindicalist comunist, apoi o legătură de ochii lumii cu poetul şi traducătorul evreu David Samoilov.

Îl cunoaşte pe David la o cină de aniversare acasă la Stepan şi Eleonora Mikoian. Poliglot, poet, traducător, textier şi bărbat frumos, îi place imediat Svetlanei, care face cumva şi stă lângă el. La cincisprezece minute după ce fac cunoştinţă, la masă, David şi Svetlana se sărută pătimaş. Comesenii întorc capul, jenaţi ca atunci când surprinzi un moment de intimitate. Venerabilul Mikoian, în capătul celălalt al mesei, se sufocă de indignare:

— Ce te-a apucat, Svetka? Tatăl tău s-ar răsuci în mormânt!

E drept că acesta a fost scos din Mausoleu şi dus la poalele zidului Kremlinului, de unde nu mai vede aşa de bine. Psihanaliştii ar zice: „Un comportament normal pentru a renaşte după o traumă. O ruşine recunoscută, ascunsă, înlocuită de un comportament neruşinat.“[217] Dar, în această crudă lume sovietică, pe cine ar interesa substratul psihanalitic închipuit de un „mic-burghez“ obscur din Viena, de altfel interzis de Stalin?

Oare iubirea aceasta, care începe printr-o îndrăgostire la prima vedere, va fi mai mult decât o aventură? Ea aşa crede şi, ca întotdeauna, este deschisă şi sinceră. David Samoilov devine o prezenţă nelipsită în apartamentul nr. 179 şi în dacea din Jukovka. El va scrie în memorii: „În viaţa mea nu am mai fost aşa de zguduit şi înduioşat de tragedia unui om. N-am mai simţit niciodată această ambivalenţă: atracţia şi compasiunea pentru singurătatea ei şi, în acelaşi timp, nevoia de a fugi cât mai departe de această tragedie nevindecată şi înăbuşitoare.“[218]

Svetlana va complica totul. Ca de fiecare dată, vrea să se căsătorească.

— Boria, David trebuie să mă ia de nevastă, îi spune ea celui mai bun prieten al lui David.

— Nu spera prea mult la aşa ceva, Svetik. N-o să se întâmple niciodată.

— De ce?

— Pentru că el este poet, iar tu, prinţesă.

Svetlana nu înţelege că sunt făcuţi pe calapoade diferite, că aparţin unor lumi străine.

De ce vrea atât de mult să-şi oficializeze relaţiile, dacă o simplă ştampilă e de ajuns ca să le anuleze? Atât de frică îi este de singurătate? Este aceasta o modalitate de a cere ajutor, sau un mod de a-şi testa capacitatea de seducţie?

Svetlana e obsedată încă de întrebarea tatălui ei: „Cine o să te vrea pe tine?“ Acum este o femeie de treizeci şi cinci de ani, cu o faţă rotundă, presărată cu pistrui, încadrată de părul scurt, buclat şi roşcat, cu ochi expresivi. Are câteva riduri în jurul gurii care nu mai zâmbeşte. S-a mai îngrăşat, tenul i s-a stricat – prea multe ţigări, alcool şi nopţi albe. Oare îşi caută un ocrotitor? Dar, în ţara aceasta a nedreptăţilor, cine ar ocroti-o mai bine decât propriul nume?

Numele ei. Pe bună dreptate, nu vrea să mai audă de el. Numele acesta de familie care aminteşte de o lamă de oţel[219] o zgârie de-acum la ureche. În 1957, face demersuri să-l împrumute pe cel al mamei ei. Nu se va mai numi Stalina, ci Allilueva: s-o lase toată lumea în pace!

Svetlana îi anunţă decizia ei lui Voroşilov. „Ai făcut bine“, îi spune el.

Nu toţi îi dau dreptate, multă lume din URSS îi va purta pică din această cauză. Primul funcţionar care îi descoperă noua identitate o priveşte cu compasiune: „V-au obligat să vă schimbaţi numele?“[220]

Nu este singura schimbare din viaţa Svetlanei. După tumultuoasa despărţire de David, nu mai are ochi decât pentru Andrei Siniavski, colegul ei de la Institutul „Gorki“. O dragoste care o face să-şi recapete gustul pentru viaţă. Într-o zi, aşezaţi pe o bancă aproape de poarta Kropotkin, fumează ţigară de la ţigară şi vorbesc despre sinucidere. Cea a scriitorului Fadeev, de după dezvăluirile lui Hruşciov, a bulversat lumea literară moscovită.

„Cel care se sinucide crede că se omoară“, spune Andrei. „Nu-şi omoară decât trupul, în timp ce sufletul continuă să sufere, căci numai Dumnezeu poate să-l ia. Dumnezeu dă viaţa, El o ia înapoi…“[221] „Un credincios ca el poate să gândească aşa“, îşi spune Svetlana, dar cu ea, care a fost crescută în spiritul ateismului militant, cum rămâne?

Totuşi, de ceva timp – oare este influenţa lui Andrei? –, încolţeşte în ea o luminiţă, care-i permite să lase deoparte gândurile apăsătoare şi neliniştitoare şi să privească spre un nou orizont. Andrei crede că, undeva în Univers, există o forţă spirituală şi cosmică numită Dumnezeu. Discută despre această dimensiune care transpare în toate operele literare: la Gogol, Tolstoi şi mai ales la Dostoievski. Ruşii cred în existenţa unui Dumnezeu rus. În anul acela, Svetlana se cufundă în lectura *Demonilor*, numită în rusă *Besî* – demonii –, care anunţă în secolul al XIX-lea, în mod genial şi teribil, nenorocirea care avea să se abată asupra Rusiei în secolul XX. Svetlana consideră că romanul lui Dostoievski este premonitoriu şi acest lucru o tulbură.

Îşi aminteşte de ziua în care, stând în biblioteca tatălui ei, luase o carte la întâmplare. Se numea *Viaţa lui Iisus* şi vorbea despre un iluminat care mergea pe apă, învia morţii, preschimba lucrurile, înmulţea pâinile. La

treizeci de ani, împreună cu tovarăşii lui pescari, formase un grup care, din motive de neînţeles, devenise o religie. El îi învăţa pe oameni că toată lumea este bună. Oamenii îl ocărau, iar el propovăduia iertarea păcatelor celorlalţi, căci nu ştiau ce fac. Atunci Svetlana nu crezuse nici măcar un cuvânt din povestea aceea, deşi o citise până la capăt. Îşi amintea că îl întrebase pe tatăl ei:

— E un basm, tată, nu?

— Nu, omul ăsta a existat cu adevărat, răspunsese Stalin, fost seminarist.

În primăvara anului 1962, simte că asupra ei a pogorât harul acestui Dumnezeu căruia îi nega existenţa. Hotărăşte să se boteze. La treizeci şi şase de ani, totul pare să sugereze că e un gest chibzuit. Merge în bisericuţa Sfântului Giulgiu, ascunsă într-o mahala a Moscovei, în spatele catedralei Donskoi. Este prima oară când intră într-o biserică şi asistă la slujbă. Cântările liturgice îi smulg lacrimi, admiră somptuozitatea icoanelor, toate acele Fecioare cu ochii îngustaţi în lumina lumânărilor. Preotul, care nu mai e chiar tânăr şi poartă o barbă lungă, vorbeşte monoton, de parcă ar cânta.

Svetlana aşteaptă să se golească biserica, se apropie, până acum n-a vorbit niciodată cu un preot, nu ştie de unde să înceapă. Preotul o strânge repezit de mână, se aşază pe o bancă, se sprijină cu spatele de perete, încrucişează picioarele şi o invită să se aşeze. Îi pune întrebări despre copiii ei, despre muncă. Este uimită deodată că-i mărturiseşte mai mult decât ar fi vrut. Oare se spovedeşte? În orice caz, simte că-şi descarcă conştiinţa.

Preotul este aspru şi sever şi Svetlana îl place imediat pentru felul lui simplu şi direct de-a se purta.[222] Să fie o coincidenţă că, acum câteva luni, Andrei a fost botezat chiar de acest părinte, Nikolai Aleksandrovici Golubţov?

— Cum să mă adresez dumneavoastră? întreabă ea.

— Ca oricui altcuiva, răspunde el.

— Aş vrea să mă botez, părinte.

Stabilesc să se întâlnească săptămâna următoare. La plecare, Svetlana îngenunchează şi-i sărută mâna. El o ia de mână şi o învaţă gestul pe care îl fac toţi creştinii din lume, semnul crucii.

În ziua botezului, preotul pare îngrijorat. Ce se petrece în inima acestei copile crescute în afara oricărei religii? De ce îl caută pe Dumnezeu? Ce

mână misterioasă i-a îndrumat paşii spre Biserică?

— Când un adult primeşte botezul, viaţa lui se poate schimba profund. Uneori, în rău… Te-ai gândit bine, să nu regreţi mai târziu?

— Sunt pregătită, părinte. Nu mi-e frică, răspunde Svetlana.

— Numai cei aleşi nu se tem de nimic… [223]

O botează cu numele Fotina[224], forma numelui ei rusesc în greacă.

— Nu am bani, părinte, pot să vă dau inelul şi cerceii de aur pe care-i port?

— Nu. Biserica are ce-i trebuie. Ai venit singură, asta e cel mai important.[225]

Părintele Nikolai nu-i va trece numele în registrul bisericii: este prea periculos şi pentru el, şi pentru ea. În zilele următoare, Svetlana caută cuvinte să exprime ce simte şi le găseşte în *Psalmii* lui David.[226] Şi, asemenea lui David, îi mulţumeşte lui Dumnezeu pentru această convertire, pentru toată lumea care o înconjoară, lumina nouă din sufletul ei şi cuvintele salvatoare ale părintelui Nikolai: „Dumnezeu te iubeşte chiar dacă eşti fiica lui Stalin.“

Note

215. *Vingt lettres à un ami*, ed. cit., p. 230.

216. Sergo Beria, *op. cit.*, p. 245.

217. Saverio Tomasella, *La Traversée des tempêtes. Renaître après un traumatisme*, Eyrolles, Paris, 2011.

218. David Samoilov, *Podenîe zapiski*, Vremia, Moscova, 2002.

219. „Stalin“ vine de la cuvântul *stal*, oţel.

220. *Une seule année*, ed. cit., p. 147.

221. *Ibid.*, p. 252.

222. *Une seule année*, ed. cit., p. 254.

223. *Ibid.*, p. 255.

224. Sfântă martiră care, din porunca împăratului Nero, a fost înecată într-un puţ după ce i-a fost smulsă pielea.

225. *Une seule année*, p. 255.

226. *Ibid.*, p. 253.

7
Căsătorie de milă

În Svetlana există, ca în mulţi ruşi, nu doar o Rusie, ci două: una oficială, cea a conformismului, şi cealaltă, umană, sentimentală, impulsivă şi imprevizibilă. După recenta convertire, străbate toată Moscova ca să stea de vorbă cu părintele Nikolai. O simplă discuţie are asupra ei un efect purificator. Ca întotdeauna, o întreabă de sănătate, despre copii, se îngrijorează din pricina necazurilor ei. Într-o zi, părintele stă tăcut mai mult timp, apoi, brusc, întreabă:

— Eşti tot singură? Încă n-ai găsit pe nimeni?

Este aşa de direct, încât Svetlana nu ştie ce să răspundă, dă doar din cap că nu.

— Nu te grăbi. Faci totul prea repede. De-aia ai atâtea necazuri. Aşteaptă, va veni într-o zi prinţul tău de departe…

E tulburată. A găsit la ultimul ei iubit, Andrei Siniavski, o adevărată dimensiune spirituală, dar visează la mult mai mult. Şi vulcanica Svetlana, în exaltarea ei, uită un pic de existenţa doamnei Siniavski.

Într-o seară liniştită, Andrei Siniavski ia cina cu soţia lui la un coleg de la Institut, când soneria sună de trei ori. În *kommunalka*, fiecare cameră are un cod: al lor este „trei“. Intră Svetlana, cu valiza în mână. Stăpânul casei începe să se agite, mai pune un tacâm, aduce un pahar, caută un scaun, lucru deloc simplu în cei nouă metri pătraţi.

— Nu e nevoie, spune politicos Svetlana. Nu stau. Andrei, pe tine te caut. Vii cu mine.

— Ce înseamnă asta? întreabă soţia lui Siniavski uluită. Şi eu ce sunt pentru tine în povestea asta?

— Maşa, tu i l-ai luat pe Andrei altei femei, acum ţi-l iau eu ţie.[227]

— Andrei, nu ţi se pare că au mers puţin cam departe cercetările voastre despre istoria URSS-ului?

Soţul ei nu răspunde. El, care credea că se bucură de o aventură relaxantă cu o tovarăşă la ananghie, foarte cultivată şi care avea o dacea, n-a bănuit nici o clipă în ce se bagă.

— Te culci cu ea? vrea să ştie soţia lui.

Nici de data aceasta nu răspunde. Gata, s-a lămurit.

Cu Svetlana, fie te îneci, fie te sufoci, bărbaţilor le este greu să-şi ţină capul deasupra apei. Lui Siniavski nici nu-i trece prin gând să-şi părăsească soţia şi cu atât mai puţin să trăiască cu Svetlana. După această scenă răsunătoare, afacerea este tranşată. Svetlana iese distrusă şi ruşinată. Oare credea că încă se mai joacă de-a *Hoziaika* şi-i porunceşte amantului ei s-o iubească? Nu găseşte niciodată măcar un simulacru de echilibru? Şi-a amintit că, dintre toate sentimentele pe care le încerca tatăl ei, cel care domina era furia. Simte şi ea furia aceea, fără să reuşească s-o domolească sau s-o stăpânească.

După acest eşec umilitor, Svetlana îşi plânge de milă şi regretă toate promisiunile pe care i le-a făcut viaţa şi nu le-a respectat.

Trecutul o bântuie din nou.

Cu ocazia unui concert la Conservator, se întâlneşte cu un prieten din copilărie, fiul mătuşii Marusia şi al unchiului Alioşa. Nu l-a mai văzut de douăzeci şi cinci de ani. „Ce mai faci?“

Este o întrebare pe care nu trebuie s-o pui niciodată în Uniunea Sovietică dacă nu vrei să te copleşească tragedia celorlalţi. Şi el i-o povesteşte pe-a lui: după arestarea şi executarea părinţilor săi la ordinului lui Stalin, a fost luat de doica lui, Lidia Trofimova. Svetlana îşi aminteşte de ea, aşa cum îşi aminteşte de părinţii lui şi de şocul pe care-l avusese când aflase de la tatăl ei că sunt duşmani ai poporului.

Deapănă amintiri din copilărie, se văd de mai multe ori, plâng împreună. El este cu un an mai tânăr decât ea, adus de spate, slab, cu părul blond şi ochii albaştri ai mamei lui şi cu nasul acvilin al tatălui gruzin.

Ca întotdeauna, ea e cea care face primul pas. O lună mai târziu, se căsătoresc. Svetlana este la fel de promptă în decizii. Căsătoria rămâne secretă. Copiii ei nu află. Sunt veri, dar nu aceasta este problema, nu au nici

o legătură de sânge. Marusia era cea mai bună prietenă a mamei ei, iar tatăl lui era fratele primei soţii a tatălui ei.

Într-o zi se întâlneşte cu nepoata ei, Galocika; e veselă şi-i arată paşaportul:

— M-am măritat ieri, spune ea râzând. La *pravoslavnaia ţerkov*[228].

— Felicitări! Cu cine?

— Cu fiul mătuşii Marusia şi al unchiului Alioşa Svanidze.

— Cu Djonik? Credeam că a murit.

— A supravieţuit. S-a întors în 1956, odată cu mulţimea celor eliberaţi din Gulag. Tocmai şi-a susţinut teza de doctorat. E specialist în studii africane şi cercetător la Academia de Ştiinţe.

— Şi unde locuiţi? întreabă Galocika.

— A obţinut un apartament la Moscova. Dar nu-i mai zice Djonik. S-a terminat cu Djonrid. Acum îl cheamă Ivan şi nu vrea să mai audă niciodată prenumele dinainte.

Trebuie spus că numele nu i-a purtat noroc. Acel John Reed, în onoarea căruia îi fusese ales, uitase oarecum să laude meritele marelui Stalin în celebra lui lucrare[229]. O greşeală impardonabilă, o crimă de lezmajestate. Stalin va interzice cartea în URSS şi-i va hăitui cu perfidie pe toţi cei care poartă numele Djonrid, chiar trimiţându-i în lagăre.

Svetlana este distrusă când Djonrid îi arată scrisorile părinţilor după arestare. Se arătau încrezători că fiul lor va fi luat de rudele apropiate. Dar Stalin nu-i lăsa în libertate pe copiii celor condamnaţi, de teamă să nu-şi răzbune părinţii într-o zi. Îi condamna la un regim cumplit în orfelinatele statului, la deportare sau, pe cei trecuţi de doisprezece ani, la munca în mină. Djonrid nu avea decât unsprezece. Doica lui, o credincioasă înflăcărată, considerase că e datoria ei să-l crească pe copilul stăpânilor atâta timp cât va avea putere.

— Lidia Trofimova mi-a salvat viaţa, povesteşte Ivan, muncea din greu într-un atelier de croitorie şi împărţea cu mine fiecare bucată de pâine.

Dar dura lege care spunea că „progenitura duşmanului poporului devine la rândul ei duşman“ îi venise de hac. Fusese denunţată şi Djonrid fusese trimis la Detski Dom.

— A fost un infern. Aproape mai rău decât în lagăr. Vezi cicatricile de pe corpul meu? Sunt arsuri de la ţigările pe care educatorii le stingeau pe mine ca să mă facă să mă supun.

În elanul ei de compasiune, Svetlana nu ştie dacă trebuie să-l consoleze dezmierdându-l sau repezindu-l, ca să-l forţeze să-şi revină, căci aşa e viaţa în Rusia, grea şi imprevizibilă în acelaşi timp.

— Dar n-a fost totul rău. În loc să ajungi un hoţ, dimpotrivă, datorită şcolii socialiste ai făcut carte cum trebuie.

Ivan nu răspunde. El le-a cunoscut pe toate, o familie iubitoare, prosperitatea, privilegiile, la început, apoi şapte ani de calvar. Orfelinatul, închisoarea, spitalul psihiatric, lagărul, foamea, violenţa, exilul, munca inumană într-o mină de cupru din Kazahstan. În lagăr înveţi repede să nu-ţi plângi de milă, să nu te plângi de foame sau de frig. Dacă supravieţuieşti, ieşi blindat din această experienţă.

O consideră pe Svetlana un dar din ceruri, dar uneori îl cuprinde furia. Nu, ea nu-i va putea înţelege niciodată viaţa, a ei a fost prea uşoară, prea ocrotită. Când Svetlana îi spune că nu a fost totul chiar aşa de roz, el schimbă subiectul, considerând că a avut o viaţă banală.

Prin intermediul lui Ivan, Svetlana îşi regăseşte o fostă colegă, pe Lily Golden[230], un personaj destul de pitoresc, singura negresă din Moscova din anii aceia. Lily va înţelege repede ce înseamnă să fii fiica lui Stalin. Când merge cu Svetlana pe stradă, privirea curioasă pe care i-o aruncă ei oamenii din cauza culorii pielii îi este insuportabilă, dar pentru Svetlana este şi mai rău, oamenii o privesc cu dispreţ. Cele două femei se împrietenesc. Lily are o mulţime de discuri, le place să asculte muzică country şi cântecele negrilor americani. Este o femeie curajoasă, îşi creşte singură fiica, rod al unei întâlniri la un Festival Internaţional al Tineretului cu un negru din Zanzibar. Lily e mereu binedispusă, îi place să danseze şi-l învaţă pe Osia să danseze twist. Prin comparaţie, Ivan este morocănos şi le strică tot cheful.

Svetlana vrea ca Ivan să se mute cu căţel, cu purcel la ea, în Casa de pe chei, dar el refuză. Casa aceasta îl obsedează. Cele mai urâte amintiri ale lui sunt legate de ea, mai ales arestarea mamei. Atunci se duce Svetlana, cu mica Pobeda, până la jalnica lui locuinţă socială din cartierul muncitoresc.

După mutarea din apartamentul aristocratic din centrul oraşului în micul apartament din locuinţa comună, lucrurile nu puteau merge prea mult timp. Acest du-te-vino pe ploaie, pe ninsoare durează totuşi toată iarna, timp în care copiii nu au văzut-o prea mult. Ivan o tolerează pe Katia, dar nu-l place deloc pe Osia – antisemitismul lui i se pare insuportabil Svetlanei. Nu-şi acceptă nici propria semi-evreitate. Îi poartă pică mamei lui, „jidanca aceea cu pretenţii de scriitoare“, din cauza căreia, crede el, s-au abătut toate nenorocirile asupra lui şi a familiei. De ce trebuia să ţină jurnalul ăla afurisit?! Într-un acces de furie, a strâns toate fotografiile din casă.[231]

Este un om irascibil, susceptibil şi gelos şi trece de la o jovialitate hazlie la melancolia cea mai neagră. Poate fi volubil, apoi, fără o fază intermediară, se poate cufunda într-un mutism sumbru.

O relaţie fragilă. Amândoi au un caracter dificil, fiecare din motive diferite. Svetlana se agaţă de Ivan, dar are impresia că el se agaţă de ea ca de un colac de salvare. Pentru Ivan, Svetlana reprezintă copilăria lui fericită, memoria lui atunci când începea să se întrebe dacă viaţa aceasta dinainte de cădere nu fusese un vis. Svetlana se simte vinovată pentru crimele tatălui ei. Ivan, asemenea lui Kapler, i-a fost victimă.

Svetlana şi Ivan locuiesc împreună un an şi jumătate, apoi vine despărţirea, inevitabilă. Djonrid a suferit mult timp din cauza acestei despărţiri, Svetlana, dimpotrivă, pare uşurată. Ulterior şi-l şterge definitiv din minte. Nu le suflă o vorbă copiilor. Când apare în *Vingt lettres à un ami*, este un văr, fiul iubitei ei mătuşi Marusia. Nu rămâne nici o scrisoare în amintirea acestei iubiri imposibile. Oare le-a distrus pe toate? Sau preferă să uite acest episod neplăcut, a cărui menire era s-o salveze, dar care, dimpotrivă, a afundat-o şi mai mult în chinurile culpabilităţii?

Note

227. Interviu cu soţia lui Andrei Siniavski, Maria Rozanova, *Bulvar Gordona*, nr. 40, 6 octombrie 2006.

228. Biserica ortodoxă.

229. John Reed, *Dix jours qui ébranlèrent le monde*.

230. Lily Golden (1934–2010), cercetătoare la Institutul de Studii Africane, autoarea unor articole despre muzica şi cultura africană. Era fiica Berthei Bialek, evreică poloneză, şi a lui Oliver Golden, comunist afro-american care a emigrat în URSS în anii ’30.

231. Lily Golden, *My Long Journey Home*, Third World Press, Chicago, 2002, p. 151.

8
Iubitul indian

Puţini cetăţeni sovietici pot să treacă pragul acestui spital din Kunţevo, curat, luminos, cu ferestre mari, să profite de paturile cu cearşafuri imaculate, de îngrijirile atente ale infirmierelor amabile şi ale medicilor politicoşi. În octombrie 1963, Svetlana este internată aici ca să se opereze de amigdale. Timpul trece greu în convalescenţă. Cu buclele roşcate în dezordine, cutreieră pe culoare în halat şi cu un fular în jurul gâtului. De mai multe ori pe zi, se întâlneşte cu un bărbat în pijama în dungi, care merge cu paşi mici şi tuşeşte de-şi scuipă plămânii. E scund, oacheş, cu părul cenuşiu şi poartă nişte ochelari mari de baga. Din nas îi ies nişte tampoane de vată. Cineva îi spune că este un comunist indian, venit la Moscova pentru un tratament medical. Tocmai l-au operat de polipi. Sovieticii sunt mândri de imaginea medicinii lor. În tihnitele clinici guvernamentale, te poţi întâlni cu lideri comunişti din lumea întreagă. Unii, precum italianul Palmiro Togliatti, americanul William Foster, francezul Maurice Thorez, au o asemenea încredere în medicina sovietică şi în luxoasele ei cure la Ialta sau Soci, încât vin aici să moară.

Svetlana îl vede pe indian schimbând cuvinte politicoase în engleză cu o canadiancă, în franceză cu un italian, aude *spasiba* şi *pajalusta*[232] adresate infirmierelor cu un zâmbet larg. Şi ei i-ar fi plăcut să-şi exerseze puţin engleza, să-şi mai omoare timpul pălăvrăgind, dar el nu-i acordă nici cea mai mică atenţie, aşa că nu îndrăzneşte să-l abordeze. La întâmplare, Svetlana îşi pregăteşte câteva cuvinte în engleză, se repede la biblioteca spitalului şi împrumută ce găseşte despre India. De la recentul botez, devorează cărţi despre spiritualitate, hinduism, budism, creştinism. Deschide volumul de poezii *Gitanjali*, repetă versurile lui Tagore:

Astăzi inima mi s-a deschis,

Pacea a pătruns înăuntru şi m-a îmbrăţişat.

Chiar în acel moment, indianul iese din camera lui. Oare nu este deja un semn prevestitor?

— *You are Indian, aren't you*?

— *Yes*, răspunde el uimit.

— *So I might be able to ask you…*[233]

Îşi întrerupe mica plimbare şi se aşază lângă ea pe o bancă de pe culoar.

— Tocmai am citit o biografie a lui Gandhi şi voiam să ştiu dacă încă mai există caste în India.

Conversaţia se prelungeşte. Discută despre Nehru, a cărui vizită recentă în URSS a provocat o sporire a interesului faţă de ţara, politica, cultura şi filozofia sa.

— Din ce organizaţie faceţi parte? întreabă el.

— Din nici una.

Pare mulţumit. El face parte din Partidul Comunist Indian.

Se prezintă: „Brajesh Singh". Şi îi spune că este fiul unui rajah din familia Kalakankar, veche familie aristocratică din Uttar Pradesh.

— Vorbiţi o engleză minunată, o complimentează el, o exagerare, pentru că accentul ei îl împiedică pe alocuri s-o înţeleagă. Unde aţi învăţat? În străinătate?

— Cu un profesor, aici, la Moscova. N-am fost niciodată în străinătate.

Singh nu reuşeşte să înţeleagă de ce sovieticii nu au dreptul să călătorească. El a făcut turul Europei: Germania, Austria, Franţa, ţările din Est, unde a putut admira comunismul în versiunea importată din URSS. În India, avea un preceptor scoţian, apoi a studiat la liceul din Lucknow şi în 1932 a mers în Anglia. Acolo tânărul Brajesh începe să mediteze la mântuirea lumii şi se orientează spre comunism. La întoarcerea în India, intră în Partidul Comunist Indian.

— Chiar s-a schimbat mult viaţa aici după moartea lui Stalin?

Svetlana constată că interlocutorul ei nu-i ştie numele, aşa că răspunde cu cea mai mare sinceritate:

— Da, desigur, dar nu cred că au fost schimbări fundamentale.

Este momentul să-şi dezvăluie identitatea:

— Scuzaţi-mă, dar nu m-am prezentat. Svetlana Iosifovna Stalina.

— Aaah! exclamă el privind-o prin lentilele groase.

Ea nu ştie ce înseamnă „aaah“ în engleză, dar, ca şi când ar ghici cât o stânjeneşte acest lucru, Brajesh nu va aduce niciodată vorba despre tatăl ei.

— Sveta înseamnă „alb“ în sanscrită. Pot să vă spun aşa?

Pentru prima oară, Svetlana aude accentul de Oxford şi vede ce înseamnă cu adevărat bunele maniere. Singh este delicat, calm, aproape flegmatic. Se arată plin de tact în judecăţile pe care le emite.

Svetlana propune să facă o plimbare prin parc. Singh îşi pune fularul şi bereta veche. Ea se gândeşte că ar putea la fel de bine să treacă „drept un italian în vârstă sau un evreu melancolic şi resemnat“[234]. Fizic, nu are nimic exotic. Are cincizeci şi patru de ani, dar, întrucât este deja adus de spate şi tuşeşte mereu, pare mult mai în vârstă. Imediat ce Svetlana grăbeşte pasul, i se taie răsuflarea, îl scutură o tuse violentă, buzele i se învineţesc şi fruntea i se acoperă de broboane de sudoare. Cuprinsă de milă, îl ia de mână şi i-o mângâie ca unui copil.

În zilele următoare, iau prânzul la aceeaşi masă. Cu Brajesh, nu trebuie să te grăbeşti. Trebuie să te bucuri de prezent. Svetlanei i-ar plăcea să împrumute ceva din echilibrul lui interior. Oare cum se explică? Să fie datorită budismului, învăţăturilor lui Ramakrishna, misticismului? Curând îşi va da seama că Brajesh Singh este omul cel mai pacifist pe care l-a întâlnit vreodată. Protestează când spitalul vrea să ucidă lipitorile folosite în tratamentul lui, deschide ferestrele ca să fugă muştele, pune o viespe pe o floare, merge cu luare-aminte ca să nu strivească o râmă.

Deşi nu mai eşti trimis în gulag pentru o discuţie cu un străin, pacienţii acestui spital sunt scandalizaţi de comportamentul fiicei *Vojd*-ului: „Ce vremuri ciudate“, aude ea şoptindu-se. „Pe vremea noastră, nu i s-ar fi permis.“

Mulţi membri ai Partidului condamnă era hruşcioviană, în care cetăţenii sovietici cinstiţi sunt expuşi la prezenţa străinilor ca acesta, desigur, membru al partidului-frate, dar totuşi. Comportamentul Svetlanei pare provocator. Preferă compania acestui indian bătrân cremei ţării ei. Svetlana le vede reacţiile şi se poartă şi mai atent cu Brajesh, mulţumită că sfidează regulile. Are treizeci şi şapte de ani şi n-o interesează cusurgiii ăştia.

Întreabă un medic şi află că boala indianului este gravă, că suferă de emfizem pulmonar, din păcate incurabil. Simte un elan de simpatie faţă de acest om şi-i admiră seninătatea. Singh pleacă pentru o lună de convalescenţă la Soci. Ea îi cere medicului să-i prescrie acelaşi tratament.

În noiembrie 1963 la Soci este incredibil de frumos. Trandafirii şi mimozele sunt în floare; rătăcesc prin oraş, coboară până la plajă, se plimbă pe chei, merg să ia masa de prânz într-un restaurant de pe malul mării. Parfumul trandafirilor, ciorchinii de struguri din boltă, glicinele şi tamarixul înflorite şi greierii care cântă contribuie la romantismul plimbărilor lor. Stau şi discută ore în şir pe terasă, într-o delicioasă căldură autumnală. Svetlana ştie că sunt urmăriţi, dar nu-i pasă. Medici, infirmiere, cameriste, evident, cu toţii au primit ordin s-o supravegheze. Când se duce la Singh în camera lui, uşa se deschide în orice clipă: le aduc un coş cu fructe, şterg praful, schimbă cearşafurile în miezul zilei.[235] Mica staţiune balneară freamătă de bârfe: ce face fiica *Vojd*-ului cu indianul ăla bolnăvicios? Unii pacienţi îşi iau misiunea să o readucă pe drumul cel drept. „Veniţi să vă plimbaţi cu noi“, propun ei. Nostalgicii şoptesc: „Tatăl dumneavoastră… Mare om. Aşteptaţi, o să vină şi vremea lui.“ Şi, inevitabil, refrenul obişnuit: „Ce căutaţi cu indianul ăla bătrân? Lăsaţi-l în pace!“

Nu virtutea ei îi preocupă. După părerea lor, nu e doar imoral, ci chiar interzis de lege: au încă mentalitatea „stalinistă“. Încă de pe băncile şcolii, învaţă că un străin este un spion. De altfel, în sanatorii sunt ţinuţi separat. Au un interpret, care îi însoţeşte ca să le arate cât de minunată este reuşita ţării-gazdă. Potemkin în versiunea Karl Marx prevede vizite la şcolile-model, la creşe pline cu copii bucălaţi, la sovhozuri cu tractoriste vesele, pe plantaţii frumoase unde ascultă discursuri despre viitorul ceaiului sovietic. Bietul ftizic se întoarce din aceste escapade într-o stare de epuizare totală, dar cu o floare de ceai pentru Svetlana. Asemenea celorlalţi străini, are o masă aparte acoperită cu o faţă de masă albă, şerveţele de pânză şi un meniu special. Nici vorbă de meniurile vegetariene cu linte verde, nu, linte rusească, neagră şi roşie, de la Caspica, mândria ţării. Alcoolul, la discreţie, ca să grăbească vindecarea. Să nu plece apoi şi să spună că a fost prost îngrijit! Singh nu înţelege de ce autohtonii nu au dreptul la acest tratament şi, din prima zi, vrea să împartă totul – mâncarea şi nu numai atât – cu

Sveta, cu Blanca lui, cu Light a lui. Svetlana e copleşită. Ce armonie perfectă, nici urmă de gelozie, de amărăciune, nici de reproşuri reciproce, ca în legăturile ei dinainte: osmoză. Se dedau plăcerii carnale, abordarea orientală a sexualităţii este o mare descoperire pentru Svetlana. Întrucât *Kamasutra* nu e cunoscută în ţara sovietelor, îi face confidenţe prietenei ei Olga Rifkina. Şi deja vorbeşte despre căsătorie, obsesia ei.

Brajesh Singh trebuia să se întoarcă în India în decembrie, dar îşi schimbă planurile, vrea să rămână aproape de Svetlana. Dacă s-ar muta la Moscova, ar trebui să-şi găsească un loc de muncă. Dar unde? Cine ar accepta să-l angajeze? Ea îi sugerează editurile, să facă traduceri de cărţi ruseşti în hindi. Mereu spontană, se oferă să-l găzduiască.

Copiii s-au obişnuit de mult cu şirul neîntrerupt de amanţi ai mamei lor. În comparaţie cu cei dinainte, acest însoţitor provizoriu pare un rău mai mic, măcar e un avantaj pentru limba engleză, este un profesor la domiciliu. O legătură cu un bărbat mai în vârstă nu poate decât s-o liniştească pe mama lor. Iosif are deja optsprezece ani şi se pregăteşte să intre la Facultatea de Medicină, are o prietenă de origine poloneză, Lenocika, studentă, ca şi el. Katia, un adevărat băieţoi, călăreşte, joacă ping-pong, baschet şi fotbal. Vrea să se facă oceanograf. Copiii au fiecare camera lui, un lux incredibil în anii aceia de penurie de locuinţe. Svetlana nici nu se deranjează să păstreze aparenţele, Brajesh împarte patul cu ea. La treizeci şi şapte de ani împliniţi, nu va accepta să-i dicteze nimeni comportamentul.

Şi totuşi, aşa se întâmplă. Administraţia sovietică e nemiloasă. Întrucât viza indianului expiră în decembrie, este momentul să-şi ia rămas-bun de la fiica lui Stalin: a fost destul consultat şi tratat gratis.

„O să cer o nouă viză la Delhi. Şi după aceea vom pleca în călătorie“, promite Brajesh. „Nu poţi rămâne toată viaţa în acelaşi oraş! Voi, ruşii, trăiţi aşa de retraşi.“[236]

El crede că demersurile nu ar trebui să dureze aşa de mult. Svetlana are îndoieli. El adaugă: „O să mă întorc de ziua ta.“

Promite să-i scrie.

Nu-i ajunge nici o scrisoare. Svetlana înnebuneşte. A uitat-o deja? Oare scrisorile lui sunt interceptate de KGB? Imposibil, le trimite prin valiza diplomatică, cu ajutorul unui student indian căruia îi traduce teza. Ar trebui

să-i răspundă prin acelaşi mijloc. O copleşesc cele mai rele gânduri. Poate are o familie acolo?

Ce ştie despre viaţa lui? Exact ce a vrut el să-i povestească: s-a însurat de foarte tânăr cu o fată aleasă de părinţii lui, cum este obiceiul în India. Au avut două fiice. La Viena, în 1940, a salvat o fată evreică din mâna naziştilor şi a dus-o în India. Apoi au divorţat. Are un fiu fotograf în Anglia.

Trec lunile ianuarie, februarie, martie. În sfârşit, primeşte veşti de la Singh, are nevoie de o invitaţie oficială şi de autorizaţie ca să poată munci în URSS, ceea ce nu e deloc simplu. Svetlana se face luntre şi punte. Se duce la Anastas Mikoian, îi cere ajutorul. Acesta promite să-i pună o vorbă bună la Hruşciov. Pe 17 aprilie 1964, este invitat la sărbătorirea celor şaptezeci de ani ai prim-secretarului. „Extraordinar! Să se ducă ea în India! E foarte bine pentru tineri să călătorească“, râânjeşte prim-secretarul, vesel. Oare acest râs ar trebui interpretat ca o încuviinţare sau ca un refuz? Sau este tactica dublului limbaj al politicianului abil?

Nepotul lui Brajesh, Dinesh Singh, secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe, vine la Moscova să pregătească vizita de stat a preşedintelui Radhakrishnan. Îi telefonează Svetlanei şi acceptă invitaţia ei de a lua ceaiul la Casa de pe chei. Este evident, vrea să-şi formeze singur o părere în această chestiune. Nu te întâlneşti în fiecare zi cu fiica lui Stalin. Svetlana vede un om strălucit, educat, îmbrăcat în stil european, care vorbeşte limba engleză ca un lord. El o linişteşte. Unchiul lui va veni curând, prietenia dintre India şi URSS este solidă. Speră că şi ea va veni să-l viziteze la Delhi cât mai repede.

Birocraţia indiană nu e mai prejos de cea sovietică, invitaţia oficială nu este gata încă. Fără hârtia aceasta blestemată, nu e nici o şansă, Singh nu poate obţine viza sovietică. Ambasadorul Indiei la Moscova, prieten din copilărie cu Brajesh, îi dă o recomandare pentru Partidul Comunist de la Delhi. Dar comuniştii indieni aşteaptă dispoziţii de la Moscova. Şi Moscova spune: *niet*.

Svetlana nu înţelege, dar aşteaptă. Fiecare lună i se pare o eternitate. O tortură.

În sfârşit, invitaţia este expediată la Delhi. Svetlana începe să numere zilele. Dar evenimentele politice îi vor încurca planurile. În octombrie 1964,

Hruşciov e dat jos şi îi ia locul Aleksei Kosîghin, unul dintre oamenii cei mai conservatori din partid. Este secondat de Mihail Suslov, eminenţa sa cenuşie. Noua troică, din care face parte şi Leonid Brejnev cu rolul de secretar general, va veghea ca ideologia să nu se îndepărteze de linia Partidului. Rezultatul va fi fatal pentru proiectele Svetlanei.

În cele din urmă, la începutul lunii aprilie 1965 soseşte o telegramă: „Ajung la Moscova pe 7 aprilie. Stop. Singh.“

Svetlana merge cu fiul ei să-l întâmpine la aeroportul Şeremetievo. Aşteaptă dincolo de peretele de sticlă. Toţi pasagerii veniţi de la Delhi trec prin faţa lor, dar Singh nu este printre ei. Osia îşi priveşte mama. Are chipul crispat, cu greu îşi stăpâneşte lacrimile.

— Poate a pierdut avionul, *mama*?

E prima oară când Iosif îşi dă seama cât de ataşată este mama lui de acest bărbat. Lunile de apatie nu erau o prefăcătorie.

O ia de braţ, dar, când se pregăteau să plece de pe aeroport, deodată Svetlana scoate un ţipăt:

— Uite-l!

Cum înaintează el agale, cu o valiză prea mare, îmbrăcat cu un palton gros, cu beretă pe cap şi cu un fular la gât! Chiar şi de la distanţă se vede că respiră cu greu. Se opreşte după fiecare pas. Ţi se rupe inima când îl vezi: e cocârjat, slab, pielea lui pare pământie şi are picioarele umflate. Şi tusea aceea sfâşietoare! Oare a fost o idee bună să-l aducă la Moscova?

Svetlana îi face semne, dar ochii lui miopi n-o văd. Îi întinde paşaportul vameşului. Mai trece încă o jumătate de oră până să-l poată strânge în braţe. Au mai venit două persoane să-l întâmpine şi-l anunţă că i-a fost repartizat un apartament, aşa cum se stipulează în contract. De faţă cu toată lumea, Singh îi pune la încheietură un ceas mic de aur. Svetlana va purta ceasul acesta ca pe un talisman până la moarte.

— După cum vezi, Sveta, nu mă simt bine… Poate va trebui să mă internez, două-trei săptămâni… Cred că se poate rezolva. Dar, te rog, gândeşte-te bine… Încă nu am semnat contractul, pot să mă duc la nişte prieteni din Iugoslavia. N-o să-ţi fie uşor. O să-ţi fiu o povară. Ştiu că nu mai am mult de trăit…

Svetlana nu spune nimic, ascultă mai ales cum îi gâjâie pieptul la fiecare acces de tuse.[237]

— *Mama*, hai să-l ducem imediat acasă, sugerează Iosif.

Când ajunge la Svetlana, îşi desface bagajele, le-a adus cadouri lui Iosif şi Katiei şi şi-a adus chiar şi pisica. După aceea iau cina la bucătărie, ca şi când pur şi simplu s-ar fi întors acasă după o lungă absenţă.

Pe 3 mai, Svetlana şi Brajesh merg împreună să se intereseze de formalităţile pentru încheierea căsătoriei la singura primărie care înregistrează căsătoriile cu străini. Svetlana nu s-a mai simţit niciodată aşa de fericită ca după semnarea hârtiilor.

Dar troica de la Kremlin este imediat informată. Faptul că fiica *Vojd*-ului trăieşte cu amantul ei în ochii întregii Moscove într-o clădire a statului este deja scandalos – totuşi, nu e o cetăţeană oarecare, e un simbol – dar de o căsătorie nici nu se pune problema! O lege dată în vremea lui Hruşciov, rod al unei deplorabile liberalizări, îi permite unui soţ străin să-şi ducă soţia în ţara natală. Şi dacă fiica lui Stalin prefera altă ţară patriei mult iubite şi decidea să se mute în India, ţara aceea subdezvoltată, săracă şi, cine ştie, să facă acolo declaraţii de presă?

A doua zi, Svetlana este convocată la Kremlin. În această zi răcoroasă de 4 mai, dinspre râul Moscova bate un vânt rece. Intră pe jos pe poarta Spasskaia, trece pe lângă zidurile în galben şi alb, pe lângă şirurile de tunuri şi se îndreaptă spre clădirea Senatului, unde, la parter, era fostul ei apartament. Douăzeci de ani mai târziu, nu s-a schimbat nimic: aceleaşi lambriuri pe pereţi, aceleaşi covoare tocite, aceleaşi feţe de masă verzi. Inima îi bate tare când urcă la etajul întâi în fostul birou al tatălui ei, ocupat acum de Aleksei Kosîghin. Conducătorul îi întinde mâna. Este evident că nu ştie cu ce să înceapă. Nu-l mai întâlnise până atunci, îi priveşte faţa prelungă şi ascuţită, urechile clăpăuge, părul grizonant tuns perie. Simte că antipatia e reciprocă.

— Cum vă descurcaţi… cu banii?

— Bine, mulţumesc. Nu duc lipsă de nimic. Primesc alocaţie.

— Lucraţi?

— Nu. Nu ies nicăieri. Mă ocup de copii şi de casă. Din când în când, mai fac câteva traduceri.

— De ce aţi renunţat la serviciu? De ce nu participaţi la întâlnirile Partidului?

— Am fost bolnavă. Şi m-am gândit că înainte de toate trebuia să am grijă de casă, de copii. Am multe de făcut acasă. Soţul meu e bolnav…

Kosîghin tresare la cuvântul „soţ“. Dar cum ar trebui să-l numească pe Brajesh? Ar fi fost mai bine să folosească termenul pe care îl va utiliza mai târziu: *grajdanski muj*, partener civil[238]? Expresia şefului guvernului devine dură:

— Că veni vorba, am vrea să ştim şi noi. Ce faceţi cu acest *starîi balnoi Indus*[239]? Sunteţi tânără, atletică, sănătoasă, nu puteaţi să găsiţi un tânăr de la noi? Sunt atâţia tineri ruşi frumoşi. În orice caz, ne opunem cu toţii categoric poveştii ăsteia. Înţelegeţi? Toţi!

Svetlana înlemneşte. De ce se amestecă el? Cine sunt aceşti „toţi“?

— Iertaţi-mă, dar ce înseamnă „ne opunem“?… Nu mai este interzis să te căsătoreşti cu străini din 1954, din câte ştiu eu.

— Purtarea dumneavoastră este imorală, tovarăşă Svetlana Iosifovna. Trăiţi sub acelaşi acoperiş cu un om însurat. Ce exemplu le daţi copiilor?

— Poftim?

— Svetlana Iosifovna, repet, căsătoria aceasta este imposibilă. Se pare că nu cunoaşteţi anumite detalii. Pretendentul dumneavoastră nu a divorţat de soţia lui indiană, cu care a avut două fiice. Apoi s-a recăsătorit civil cu o evreică austriacă, Leela, care acum trăieşte la Praga şi are un fiu care locuieşte la Londra.

Svetlana încearcă să-i explice ce i-a povestit Brajesh: prima căsătorie a fost doar religioasă, a doua, pur şi simplu umanitară, ca s-o salveze pe femeia aceea de nazişti.

— Bun. Şi din motive umanitare au trăit şaisprezece ani împreună…

Văzând figura devastată a fiicei fostului său conducător, şeful guvernului continuă pe un ton patern:

— Hai să uităm tot. Trimiteţi-l înapoi acasă şi nu-l regretaţi. Indienii se poartă urât cu soţiile lor. O să vă părăsească. Am văzut o mulţime de asemenea poveşti.

Odată încheiată audienţa, zdruncinată, Svetlana pleacă de la Kremlin. O sună imediat pe prietena ei Eleonora Mikoian, îi povesteşte întâlnirea şi-i

cere să aranjeze o cină cu socrul ei. Numai el o poate ajuta să obţină autorizaţie de căsătorie, el a fost mereu drăguţ cu ea.

— Svetka, cu ce te ajută să oficializezi legătura asta?

— Îl iubesc.

Ce iubeşte la el? Zâmbetul de o bunătate fără margini, echilibrul lui? Filozofia lui de viaţă, omenia lui? Este de o sută de ori mai interesant decât toţi cei pe care i-a cunoscut până atunci. Tandru, modest, niciodată dogmatic, niciodată pompos ca ruşii. Oare Eleonora poate înţelege aceste lucruri? Brajesh este, în concluzie, speranţa la o viaţă diferită.

— Socrii mei trăiesc de patruzeci de ani fără nici o hârtie oficială şi asta nu-i împiedică să se iubească, încearcă în van prietena ei.

Dar nici un argument nu o convinge pe Svetlana; când vrea ceva, vrea imediat şi cu orice preţ. Îşi doreşte căsătoria aceasta cu tot dinadinsul. Pentru a fi în regulă, pentru a avea ultimul cuvânt, pentru a dovedi că este iubită.

Anastas Mikoian acceptă în cele din urmă s-o invite pe Svetlana la dacea lui şi are de gând să-i bage minţile-n cap. Va fi o întâlnire ratată. Întâmplarea face că în ziua aceea un pianist celebru dă un concert la Conservator. Mikoian vrea să meargă cu familia şi-i cere Eleonorei să amâne cina pe a doua zi. Când Eleonora îi telefonează prietenei ei, cu o furie de nedescris, Svetlana o insultă, îi reproşează că unelteşte împotriva ei, că o sabotează şi că o împiedică dinadins să se întâlnească cu socrul ei. Apoi închide telefonul, fără să-i lase bietei Eleonora nici o posibilitate să se justifice.

În aceeaşi seară, îi scrie o scrisoare lungă plină de reproşuri jignitoare. Furia o sufocă. Trebuie să-şi verse cumva mânia. Îşi aminteşte de lecţia pe care i-a dat-o tatăl ei micii *Hoziaika*: „Nu cere. Ordonă şi oamenii te vor asculta.“

Când se întoarce de la concert, Eleonora găseşte scrisoarea sub uşă. O citeşte şi i-o arată plângând soţului, apoi socrului ei:

— Nu pot să cred. Ce-am făcut să merit cuvintele astea aşa de crude şi de nedrepte?

— Leită taică-său. Nici ea nu poate să trăiască fără să aibă duşmani, spune bătrânul Mikoian.[240]

Cuprinsă de furie, Svetlana nu e în stare să se gândească la consecinţele faptelor ei.

S-ar fi crezut că Brajesh a schimbat-o, că a făcut-o mai senină, mai tolerantă. Dar toleranta nu înseamnă resemnată, Svetlana se va lupta să ajungă doamna Singh. Lupta aceasta se va desfăşura în paralel cu aceea de a-l menţine în viaţă. Căci starea de sănătate a indianului se înrăutăţeşte din zi în zi. Nu vorbeşte niciodată despre suferinţa lui, iar contrastul dintre slăbiciunea fizică şi forţa lui interioară o emoţionează.

Clima de la Moscova e catastrofală pentru plămânii lui. Iar atmosfera politică, stresantă şi insuportabilă. După dezgheţul din vremea lui Hruşciov, înăsprirea este cu atât mai greu de acceptat. Cu acelaşi curaj, Svetlana îl apără pe Siniavski, prietenul condamnat la şapte ani de lagăr pentru că a publicat în străinătate „texte antisovietice“.

— Poftim? Şapte ani de închisoare pentru un scriitor, pentru că a publicat o carte?

Singh nu înţelege. Descoperă că în paradisul comunist există cenzură.

— Mulţi scriitori îşi ţin cărţile în sertar. Şi eu la fel, îi explică Svetlana.

Îi vorbeşte despre volumul pe care l-a scris vara trecută: *Douăzeci de scrisori către un prieten*. I l-a arătat profesorului Victor Manuilov, critic literar. El l-a considerat bun şi a încurajat-o să continue. A făcut trei copii şi crede că trebuie să scoată cât mai repede manuscrisul din Uniunea Sovietică, aşa cum au făcut Pasternak, Brodski, Siniavski, Grossman, Soljeniţîn şi atâţia alţii. Singh îi propune să-i ceară ajutorul ambasadorului Kaul, prietenul lui, ca să ducă manuscrisul în India prin valiza diplomatică.

Îşi aduce aminte de ziua aceea, la Leningrad, când l-a vizitat pe compozitorul Dmitri Tolstoi, prietenul ei, şi l-a întâlnit pe acest profesor bătrân. Ca să se distreze, le citise în palmă. Lui Lily Golden îi spusese că se va căsători cu un străin care îi va dărui o fiică şi apoi va muri tragic. La ea fusese şi mai tulburător: „N-am mai văzut niciodată o mână ca a ta!“, exclamase el. „Viaţa ta va fi împărţită în trei. Prima, încheiată de mult, este fericirea deplină. Perioada actuală este dificilă. O să te lupţi să te căsătoreşti cu un prinţ străin. O să se îmbolnăvească şi o să moară. Atunci, va începe o a treia perioadă, vei străbate oceanele şi vei călători departe de-aici.“

„Ce ciudat“, se gândeşte Svetlana. „A descris exact ce mi se întâmplă. Oare este finalul celei de-a doua perioade? Prinţul meu îmi moare în braţe.“

În orice caz, problemele lor nu se sfârşesc aici. Statul încearcă cu orice chip să scape de Singh şi acum orice pretext serveşte scopului; acum, traducerile lui sunt considerate proaste: „Ce ştiu ei?“, se indignează Brajesh. Cine este vorbitor nativ de hindi, ei sau eu? Atunci de ce mă corectează ei pe mine?

Apoi se încearcă un alt tertip. Vor să-l trimită cu forţa la sanatoriu.

Svetlana îl apără ca o tigroaică, ajutându-se de analize şi radiografii pentru a dovedi că nu are tuberculoză. În octombrie 1966 starea lui Brajesh devine critică, abia respiră. Cui să-i ceară ajutorul? Neputinţa în faţa bolii îi provoacă o tristeţe fără margini. În sfârşit, este internat în acelaşi spital în care s-au cunoscut. Oare îngrijirile chiar sunt adaptate la cazul său? E pe zi ce trece tot mai slăbit. Injecţiile şi perfuziile nu au nici un efect.

Dar încearcă să rămână optimist. Este resemnat, sau s-a obişnuit cu boala, aşa cum te împaci cu un tovarăş de suferinţă care te urmează până la moarte? Svetlana stă zile în şir lângă el. Şi la spital se fac simţite schimbările. De acum, străinii sunt grupaţi la un etaj, separat. Vizitele sunt interzise sau descurajate, iar permisele de trecere sunt acordate cu mare dificultate. Svetlana se întoarce acasă noaptea, istovită. E o poveste imposibilă. *Dama cu camelii*. E pe moarte, dar se ţine tare, asemenea lui Marguerite. Face planuri de călătorie, enumeră ţările pe care le vor vizita împreună. Întâi India şi satul lui natal din Kalakankar. Între două accese de tuse, îi povesteşte legendele lui Krişna, viaţa lui Buddha. Îi este dor de ţara lui: „Mi-ar fi plăcut mai mult să mor în India, aproape de prietenii mei. Dacă mă întorc, primul lucru pe care îl fac va fi să plec din Partidul Comunist.“

Nu mai poate să meargă. Când îi permite vremea, Svetlana îl plimbă într-un scaun cu rotile prin parc. Se simte aşa de vinovată că l-a adus în URSS, încât îi scrie lui Leonid Brejnev, implorându-l să-i dea voie să-l ducă pe Singh în India. Intuieşte fatalul deznodământ. În momentul în care şi-a găsit fericirea, inevitabila moarte i-o răpeşte:

Mai are doar câteva zile de trăit, scrie ea. Prin urmare, şederea mea în ţara lui nu va dura mult.[241]

În loc de răspuns, este convocată la Comitetul Central. De data aceasta, o primeşte Mihail Suslov[242], cel mai dur dintre toţi, noul călău al gândirii creative, la fel de redutabil ca Jdanov. E înalt, slab, o şuviţă şatenă îi acoperă fruntea, are o gură crispată şi privirea bănuitoare. Mâinile cu vene vizibile se joacă cu un creion. Începe exact cu aceleaşi întrebări pe care i le-a pus şi Kosîghin.

— De ce nu munciţi?

Ea îi răspunde că a venit să ceară voie să-l ducă pe Brajesh Singh în India, nu să vorbească despre ea:

— E chiar aşa de greu să-i îndeplineşti ultima dorinţă unui muribund? spune cu vocea ei mândră.

— Svetlana Iosifovna, tatăl dumneavoastră era complet împotriva căsătoriilor cu străini. Pe vremea lui, era chiar o lege care le interzicea.

— Ei bine, se înşela. Acum toată lumea are dreptul, mai puţin eu?

— Dacă indianul vrea să se întoarcă, n-are decât. Nimeni nu-l opreşte. Dar dumneavoastră nu aveţi ce căuta în străinătate. Străinătatea nu are nimic de interes.[243]

Este inutil să continue. Svetlana înţelege că nici un argument nu-l poate convinge pe acest om.

A doua zi la spital, îi vorbeşte lui Singh despre întâlnire.

— Sveta, du-mă acasă. Parcă pentru a o linişti, adaugă: Visez la o omletă adevărată. M-am săturat de terciul ăsta infect.

Acasă, îi aşteaptă o veste: Osia şi Lenocika îi anunţă că se căsătoresc, au stabilit data la sfârşitul lui noiembrie şi desfac o sticlă de *şampanskoe*.

După aceea, Brajesh o roagă să se aşeze lângă el:

— Sveta, o să mor astăzi.

Ea nu-l crede. E o nouă criză, o să treacă. Noaptea, cheamă un medic, care îi face o injecţie. La şapte dimineaţa, Brajesh îi arată spre inimă:

— Am aici… ceva…

Câteva minute mai târziu, inima lui încetează să mai bată.

Svetlana mai văzuse un om murind, pe tatăl ei. Îşi aminteşte lunga agonie, expresia de frică şi de furie de pe faţa lui. Moartea lui Singh a fost liniştită, cum îi fusese şi viaţa. „Fiecare are moartea pe care o merită“, se gândeşte ea.

Nu plânge, stă în camera ei, încearcă să-şi adune gândurile. Simte că ceva s-a frânt în ea, iremediabil. Are patruzeci de ani şi i se pare că şi-a irosit jumătate din viaţă.

„Moartea lui m-a făcut intolerantă la ceea ce înainte toleram“[244], va spune.

Note

232. Mulţumesc; vă rog.

233. — Sunteţi indian? — Da. — Atunci aş putea să vă întreb… Vezi *Une seule année*, ed. cit., p. 24.

234. *Une seule année*, ed. cit., p. 26.

235. *Une seule année*, ed. cit., p. 31.

236. *Ibid.*, p. 32.

237. *Une seule année*, ed. cit., p. 36.

238. În multe surse, Singh trece drept soţul Svetlanei – puritanism american impus de sovietici. Svetlana va folosi pentru a-l desemna pe Singh termenul *grajdanski muj*, expresie care s-ar putea traduce aproximativ prin „partener civil“. Există în limba rusă cuvântul „concubin“, dar nu este folosit în viaţa de zi cu zi. Se vorbeşte despre *muj* şi *jena* (soţ şi soţie), fie că sunt căsătoriţi, fie că nu. Cât despre cuvântul *kompanion*, desemnează mai curând un asociat în afaceri.

239. Indian bătrân şi bolnav.

240. Stepan Mikoian, *Memoirs of Military Test-Flying and Life with the Kremlin's Elite*, Londra, 1999, p. 146.

241. *Une seule année*, ed. cit., p. 47.

242. Mihail Suslov (1902–1982), membru în Politburo şi al Partidului Comunist, partizan al liniei dure a Partidului, responsabil pentru deportarea cecenilor şi a altor musulmani în Siberia şi a sate întregi din Lituania. A fost principalul actor al îndepărtării lui Hruşciov şi al instalării lui Brejnev şi Kosîghin.

243. *Une seule année*, ed. cit., p. 48.

244. *Ibid.*

9
Plecarea

Dragă Leonid Ilici,

Pe 31 octombrie, soţul meu, Brajesh Singh, membru al Partidului Comunist Indian, a murit după o lungă suferinţă. Vă rog insistent să mă ajutaţi să-mi îndeplinesc ultima datorie faţă de el: să-i duc cenuşa în India ca s-o înmânez familiei, cum cere tradiţia din ţara lui. Insist asupra faptului că a venit aici pentru mine; dacă ar fi rămas în India ar fi fost încă în viaţă. Prin urmare, am această datorie faţă de familia lui.

Ştiu că nu este de dorit să plec în călătorie. Dar vă cer totuşi încuviinţarea, date fiind aceste împrejurări speciale, şi îmi permit să insist.[245]

Da, Svetlana nu renunţă. Insistă şi câştigă. Ideea i-a sugerat-o Lily Golden.[246] Prietena ei şi-a dat seama că Svetlana avea nevoie să răsufle puţin, mai ales după ultimele luni dificile. De ce să nu mai încerce o dată? Se temeau s-o vadă plecând cu un om viu, poate o vor lăsa să plece cu un mort.

Cererea Svetlanei Allilueva de a călători în India timp de şapte zile este aprobată. Tovarăşul Semiceastnîi are sarcina să numească doi colegi care să plece cu ea.[247]

Acest tovarăş Semiceastnîi, şef al KGB-ului, va cădea în dizgraţie din cauza ei, dar deocamdată, împreună cu Andrei Gromîko, îi desemnează un înger păzitor în persoana tinerei şi frumoasei Evghenia Kassirova, jucând oficial rolul de ghid, dar de fapt fiind agentă KGB angajată de Ministerul Afacerilor Externe. Misiunea ei este s-o urmărească pas cu pas pe fiica lui Stalin. Trebuie spus că spectaculosul salt prin care balerinul Nureev a ajuns pe aeroportul din Paris sub nasul Securităţii sovietice i-a costat libertatea pe

câţiva KGB-işti, care au fost trimişi în gulag. Poate domnişoara Allilueva nu ştie să sară aşa de sus, dar poţi fi vreodată sigur?

În noaptea dinaintea plecării, Svetlana nu reuşeşte să adoarmă. Nu a ieşit niciodată din ţară, cu excepţia unei scurte şederi în RDG, în vizită la fratele ei. Era vara lui 1947, în urmă cu aproape douăzeci de ani. Mâine va vedea India, ţara lui Brajesh. Gangele, templele. Va locui în palatul familiei lui Singh. O vor iubi cum iubeşti un apropiat, pe cineva care şi-a împărţit viaţa cu fratele lor. La numai şase săptămâni după moartea lui, în camera ei încă mai sunt obiectele care îi aparţineau, n-o lasă inima să le arunce. O pereche de ochelari pe noptieră, stiloul lui pe birou, cărţile pe etajere. Are valizele făcute, cea mare, pe care i-a împrumutat-o Lily, e aproape goală, a aruncat acolo de-a valma haine, pentru că nu ştie cum va fi vremea în India, iar în cea mică sunt urna cu cenuşa lui Brajesh şi toate cadourile pentru familia lui.

Prietenii vin s-o vadă şi aduc o sticlă de votcă. Cum ea încă nu a ieşit din casă, o anunţă că ninge tare şi că temperatura a scăzut la minus douăzeci de grade. Avionul decolează la ora unu dimineaţă; se aşază în jurul mesei timp de câteva minute, în tăcere, cum cere tradiţia rusească înaintea unei plecări. Deodată, sună telefonul: avionul întârzie din cauza unei furtuni de zăpadă deasupra Moscovei.

Tensiunea este maximă. Soseşte prim-secretarul ambasadei Indiei, apoi blestemata de Kassirova. Svetlana e nervoasă. Despărţirile în Rusia sunt mereu sfâşietoare, ceva între sărbătoare şi înmormântare, între râsete şi lacrimi.

Katia stă în cadrul uşii, cu capul plecat. Crispată, Svetlana o sărută pe furiş. În ciuda entuziasmului călătoriei, despărţirea aceasta o bulversează. E prima oară când se desparte de copiii ei. Sunt mari, dar are atâta nevoie de ei. Dar oare ei mai au nevoie de ea?

Nora ei îi ia geanta ca s-o ajute.

— Las-o! strigă Svetlana. N-o atinge!

— Voiam doar să dau o mână de ajutor.

Delicata Lenocika îşi şterge o lacrimă, în timp ce Osia strânge din dinţi, supărat pe mama lui.

— Vă trimit o telegramă imediat ce ajung la Delhi. *Da svidania*, *da svidania*[248], iubiţii mei. Lenocika, să ai grijă de *malcik*[249] al meu. Haide, doctore Morozov, nu face faţa asta, mă-ntorc în mai puţin de-o lună.

Svetlana se ruşinează că şi-a ieşit din fire. În maşină, nimeni nu spune nimic. Era previzibil, fiul ei îi ia apărarea soţiei lui şi stă bosumflat. La aeroport, Svetlana vrea să-l mai ia o dată în braţe, dar sunt despărţiţi imediat de un perete de sticlă. Îi face cu mâna, şi iat-o în lumea liberă. Cu frumoasa Kassirova pe urme.

Vameşii îi ordonă să-şi deschidă valizele. Intuiţia nu a înşelat-o, îi scotocesc prin bagaje, deschid pachetele. Se temea de acest moment, din fericire manuscrisul e la adăpost, îi va fi înapoiat în India.

Opt ore de zbor despart Moscova de Delhi. Kassirova doarme, Svetlana se gândeşte la copiii ei, cu remuşcări că nu a luat-o pe Katia în braţe. Momentul despărţirii a fost prea scurt, cumplit de scurt. Brutal, definitiv. Oare deja o încearcă gândul că nu-şi va revedea niciodată fiica? Impresia de abandon se citea pe feţişoara triunghiulară. „Micuţa mea Katia va împlini şaptesprezece ani pe 5 mai… Şi Osia, deja bărbat însurat…“

Osia, dragul meu, mi-e dor de tine deja. Ai grijă de tine şi de sora ta. Katiuşka, să fii cuminte, să iei note mari, promite-mi.

În dimineaţa zilei de 20 decembrie 1966, Svetlana coboară din avion la Delhi în compania păzitoarei ei, căreia, de furie, nu-i adresează nici o vorbă. Orbită de soare, face primii paşi pe pământ indian. Micul aeroport îi aminteşte de cel din Simferopol, din Crimeea: aceleaşi clădiri vopsite în alb, acelaşi pământ ars de soare, aceleaşi hârtii pe care nu le strânge nimeni.[250] Două femei în sari îi fac semn cu mâna de dincolo de punctul de control al poliţiei: una, destul de grasă şi cu un diamant în nas, este Naggu, soţia lui Dinesh Singh, cealaltă, tânără şi suplă, Preeti Kaul, fiica fostului ambasador al Indiei la Moscova. Svetlana avea de gând ca de la aeroport să se ducă direct la Dinesh, dar în spaţiul rezervat pasagerilor apar trei bărbaţi în costume cenuşii.

— Uite-i pe-ai noştri! exclamă bucuroasă Kassirova.

Svetlana e uimită de viteza cu care se derulează evenimentele. Înainte să-i poată spune un cuvânt lui Naggu, secretarul ambasadei a încheiat

formalităţile vamale şi ceilalţi doi bărbaţi îi iau deja valizele. Este condusă spre o maşină neagră cu numărul corpului diplomatic, oprită chiar în faţă. Cei trei bărbaţi se întorc să se asigure că nu sunt urmăriţi de jurnalişti. După două nopţi albe şi oboseala călătoriei, Svetlana nu are puterea să opună nici cea mai mică rezistenţă. Maşina se strecoară pe străzile aglomerate, praful este aşa de dens, încât abia vede drumul, dezlănţuirea claxoanelor îţi sparge timpanele, şi nu reuşeşte să audă nimic din ce se spune:

— Unde mă duceţi?

— La ambasadă. O să stabilim un program şi o să vă puteţi odihni.

— Nu aşa era prevăzut, obiectează Svetlana.

Dar în zadar, intră deja în curtea unei clădiri pe care flutură steagul sovietic.

În loc să meargă la Dinesh şi la cele şase fiice ale lui, cărora le-a adus cadouri, ajunge în casa de oaspeţi a ambasadei. O *etajnaia* cu puternic accent ucrainean îi întinde cheia. Camera e hidoasă, goală, nu are decât un pat îngust şi o masă, ca în Uniunea Sovietică. Îi sunt confiscate paşaportul, viza şi biletul de avion. Observă că din perete ies nişte fire, dar aparatul a fost scos.

— Puteţi să mergeţi să daţi telefon la ambasadă, este alături, o informează, amabil, Kassirova. Grăbiţi-vă, suntem aşteptate la masă.

Întrucât ambasadorul este plecat, Svetlana e primită de un însărcinat cu afaceri, tovarăşul Smirnov. În ciuda orei matinale, masa e plină cu *zakuski* şi coniac.

— Aţi ales cea mai proastă dată să veniţi. Ţara e în efervescenţa alegerilor, situaţia e tensionată. Vă sfătuim să staţi la ambasadă, să nu mergeţi la Kalakankar. Putem organiza ceremonia solemnă aici, la ambasadă. O să vă ducem să vizitaţi Delhi şi Agra. Sunt multe lucruri interesante, o să vedeţi, Svetlana Iosifovna.

— N-am venit ca turistă, ci ca să merg în satul lui Singh. Şi nici o ceremonie la ambasadă nu l-ar putea înlocui.

Totuşi, Svetlana vizitează Taj Mahal-ul, despre care i-a povestit Brajesh. Este emoţionată de frumuseţea acestui palat din marmură albă, comandat de un soţ îndrăgostit pentru mult-iubita lui soţie moartă.

În primul rând, trebuie să se descotorosească de Kassirova, care sigur e o agentă a lui Kosîghin. Cum să procedeze? S-o îmbete? Să-i dea un somnifer? Insistă cu multă fermitate să meargă singură la familia Singh. Kassirova stă bosumflată în camera ei. Svetlana face cunoştinţă cu toţi aceşti maharajahi şi maharani, cumnatele şi cumnaţii nepotului lui Brajesh. Dinesh Singh are o frumoasă carieră politică şi speră să devină ministrul afacerilor externe în viitorul guvern al Indirei Gandhi. Şi se întreabă dacă fiica lui Stalin nu-i va îngreuna ascensiunea. Cu toate acestea, foarte politicos, îi propune s-o ducă la Kalakankar, unde vor petrece sărbătorile de sfârşit de an în familie.

A doua zi, Svetlana va lua cina la familia Kaul, unde atmosfera este mai relaxată. A adus *gorilka*, votcă cu piper, preferata ei, pe care o beau în cinstea viitorului succes al cărţii, din care Preeti a tradus deja primele pagini.

— Mai păstraţi manuscrisul la dumneavoastră ceva vreme, îl roagă Svetlana, nu am nevoie de el deocamdată.

Cunoaşte metodele compatrioţilor ei, probabil că la ambasadă bagajele i-au fost cercetate în amănunt.

În timpul zilei, ca s-o evite pe Kassirova, se plimbă în compania lui Preeti, care manevrează abil, printre biciclete şi ricşe, Mercedesul roşu al tatălui ei, adus de la Moscova, şi-şi face drum claxonând printre vaci, pietoni şi mormane de gunoaie de pe marginea drumului. Aceste prime impresii îi vor rămâne pentru totdeauna întipărite în minte Svetlanei[251]: indience frumoase în sari, un yoghin care stă în cap chiar în mijlocul unui parc, copii care cerşesc în jurul magazinelor din Fortul Roşu. Unele străzi seamănă cu nişte furnicare de vagabonzi, altele, frecventate de tineri în costum, bătrâni în pijamale, *kurtas* sau şalvari lungi, o surprind. Vede cu uimire, printre afişe cu reclame la filme americane, unul cu *Doctor Jivago* cu Omar Sharif, şoselele de la periferia Delhiului, mărginite de arbori impunători, în care stau maimuţe ocupate cu puricarea puilor. În magazine, o uluiesc culorile incredibile ale sariurilor, ale şalurilor de caşmir, bijuteriile. Preeti se miră că nu cumpără nimic, dar Svetlana preferă să păstreze cei câţiva dolari la care a avut dreptul la Moscova ca să cumpere, înainte de plecare, cadouri pentru copii.

Pe 25 decembrie, se trezeşte la ora şase dimineaţa ca să ia, după cum convenise cu Dinesh, avionul spre Lucknow. Însoţită de umbra ei, Kassirova, aşteaptă pe trotuar în faţa ambasadei, dar Dinesh nu vine. Având încă cenuşa lui Brajesh în geantă, cere să fie dusă la vila lui. Îl găseşte în pijama: nu o poate însoţi, întrucât zborul a fost anulat şi nu se ştie când trebuie să vină următorul.

Aşa este în India. Trebuie să înveţi să ai răbdare. Nimeni nu se grăbeşte.

— Rămâneţi aici. Odihniţi-vă. Veţi pleca cu fiica mea, Reva, la aeroport. O să anunţ la ambasadă. Nu vă însoţesc eu, pentru că m-a convocat prim-ministrul.

— Dinesh, spuneţi-i Indirei Gandhi că o să rămân în India. Definitiv.[252]

Pe faţa ministrului se citeşte panica. Ce vorbeşte? Ce-i cere?

Oare cum şi-a făcut loc în mintea Svetlanei acest gând? Nu ştie nici ea, dar ştie că nu vrea să se întoarcă în teribila lume a unor Kosîghin, Brejnev, Kassirova şi a altora.

Note

245. Scrisoare adresată lui Leonid Brejnev pe 3 noiembrie 1966.

246. Interviu realizat de Tatiana Cebrova cu Elena Hanga, fiica lui Lily Golden (şi cu al doilea ei soţ, viitor prim-ministru al Zanzibarului), care a devenit o celebră prezentatoare la televiziunea rusă. *Bulevar Gordona*, nr. 52, 27 decembrie 2011.

247. Decizie a Politburo semnată de K. Cernenko, datată 4 noiembrie 1966.

248. La revedere, la revedere.

249. Băiat.

250. *Une seule année*, ed. cit., p. 55.

251. *Une seule année*, ed. cit., pp. 63–64.

252. *Ibid.*

10
Pe malul Gangelui

La şase sute de kilometri de Delhi[253], în inima zonei rurale, Svetlana rulează prin praful unei câmpii aspre, arsă de soare şi presărată cu pietre negricioase. Kassirova scrâşneşte tot timpul din dinţi. Ce misiune cumplită! Când se gândeşte că ar fi putut colinda magazinele din Delhi, în loc să se trambaleze pe drumurile astea cu hârtoape, îi vine s-o strângă de gât pe această nebună de legat.

Pe Svetlana o cuprinde o nelinişte ciudată când se apropie de destinaţie. Iat-o în satul lui Brajesh, departe de oraşe, departe de lume, departe de tot. În faţa ei se ridică o casă mare şi albă, palatul rajahului, adică al lui Dinesh Singh. Mulţimea înconjoară maşina. Un bărbat desculţ îi ia geanta cu urna, este Suresh, fratele lui Brajesh. În spate stă Prakashvati, soţia lui, împreună cu Dadu şi Sirish, copiii lor. Îi vede pentru prima oară, dar îi recunoaşte imediat, atât de des i i-a descris Brajesh. Kassirova, cu un aer de înmormântare – măcar de data aceasta de circumstanţă – o priveşte surprinsă.

— Îi cunoaşteţi pe oamenii ăştia?

Sunt toţi îmbrăcaţi în alb, culoarea doliului în India. Nu se pune problema să se odihnească după acest drum lung; totul e pregătit pentru ceremonie, este aşteptată de câteva ore. Cortegiul se îndreaptă spre Gange, care curge mai jos. Bărbaţii urcă în bărci şi vâslesc spre larg ca să împrăştie cenuşa în mijlocul fluviului. Svetlanei i-ar fi plăcut să-i însoţească, dar femeile nu au acest drept. Aude cântarea, acompaniată de tamburine, melodia sacră, monotonă. Coroanele de flori plutesc la suprafaţa apei, atingând uşor vacile sacre venite acolo să se adape. Iată că ultima dorinţă a lui Brajesh a fost îndeplinită:

— Vezi? Te-ai întors acasă, şopteşte ea.

Lacrimile îi şiroiesc pe obraji. Prakashvati o ia în braţe:

— Brajesh era foarte iubit în ţara lui. Mulţi prieteni vor fi dezamăgiţi că n-au putut veni la ceremonie. N-am ştiut exact în ce zi sosiţi.

— Cum aşa? Nu v-a spus Dinesh că sosesc astăzi? Aşa ne înţeleseserăm de săptămâni bune. El a stabilit data.

— Nu. Ne-a sunat puţin mai devreme.

Un mişel acest nepot Dinesh… Svetlana începe să aibă bănuieli. Dacă era în cârdăşie cu ambasada?

„Să nu ai încredere în nimeni, Svetocika“, îşi aminteşte de lecţia tatălui ei. Prin urmare, decide să rămână la *kothi*, modesta locuinţă a lui Suresh, nu la Raj Bhavan, palatul rajahului. Imediat se simte ca acasă în fosta cameră a lui Brajesh, simplă, confortabilă, mobilată cu un fotoliu, un pat şi o măsuţă de toaletă. Sub o statuetă a zeului Krişna, într-o ramă de argint, este o fotografie cu ea alături de Brajesh.

Oamenii din sat vin s-o vadă. Hinduşi cu turbane colorate, cu *sherwani*[254] brodate sau înfăşuraţi doar în stofe portocalii; îşi lipesc palmele într-un salut respectuos şi o numesc *the lady of misfortune*[255]. După aceea se aşază turceşte pe jos şi, prin intermediul lui Suresh, îi povestesc ce om extraordinar era Brajesh. Unuia îi dăduse bani, altuia, un sfat bun; îi îngrijea, îi învăţa, îi ajuta cu mâncare şi haine. Fiecare din aceste cuvinte e un balsam pentru inima Svetlanei.

Îi încolţeşte în minte o idee, o idee din ce în ce mai stăruitoare: nu se va întoarce la Delhi săptămâna viitoare. Să plece Kassirova singură, ea rămâne aici. „Lângă fluviul acela mă simţeam calmă, puternică şi invulnerabilă“[256], va povesti ea.

De dimineaţă, Svetlana îi scrie ambasadorului Ivan Benediktov. Viza ei este valabilă, nu are nici o problemă cu autorităţile, nu înţelege de ce s-ar grăbi şi nici de ce voiau atât s-o împiedice să vină în acest colţişor liniştit din India. Exasperată de intruziunea în viaţa ei privată, se înfurie şi încheie cu următoarele cuvinte:

Aceste lucruri nu fac onoare nici ambasadei mele, nici ţării mele şi mi-e pur şi simplu ruşine.

Îi citeşte scrisoarea Kassirovei, care începe să se agite. Imperturbabilă, Svetlana o roagă frumos să-şi facă bagajele şi să transmită mesajul ei. Nu are ce căuta aici, cu familia *ei*. Să lase scrisoarea, în trecere, la ambasada din Delhi şi să se întoarcă acasă.

Kassirova se vede deja degradată; întâi încearcă să-i explice, apoi s-o înduioşeze. Când constată că se loveşte de un zid, face o criză de nervi. Fuge în camera ei, se aruncă pe pat, se preface că e pe moarte. Familia se îngrijorează, Svetlana râde. Deodată, KGB-ista se simte mai bine. Naggu îi cumpără un bilet de avion spre Delhi şi Svetlana, încântată, o ajută să urce în jeep. A câştigat prima bătălie.

Acum zilele se scurg ferice, melancolice. Kalakankar, care înseamnă „pietre negre“ în hindi, nu este decât o aglomerare suprapopulată, slinoasă şi uitată de restul lumii, cu bordeie amărâte de chirpici. După agitaţia de la Moscova, i se pare o oază de linişte, un paradis. Maiestuosul Gange, nisipul umed, copacii, păsările de toate culorile, maimuţele pungaşe, cenuşii cu faţa neagră, care se scarpină sau se leagănă în copaci. Scot ţipete guturale, se apropie de ea, o scrutează cu o privire furioasă. Ea le întinde mâna, ele ezită, coboară iar făcând piruete, aleargă înnebunite în jurul ei, apoi fug cu salturi, ca nişte iezi, făcând-o să râdă. Simte că se schimbă, că învaţă din nou să râdă, să zâmbească. Nu e nici un pic de răutate, de agresivitate în ţara aceasta. Miraculoasa frumuseţe a acestui colţ de lume, frumuseţe simplă, umană, în armonie cu universul.

Pe mal, nişte femei îşi spală hainele, scufundate până la brâu în apă. Izbesc stofele cu pietre plate, le lovesc cu toate forţele de suprafaţa apei, storc, clătesc, pălăvrăgesc, râd, cântă. Ce frumoase sunt! Hainele ude le sculptează trupurile graţioase ca ale statuilor greceşti, se ridică, stau drepte, cu un coş cu rufe pe cap.

Poporul acesta este fericit, se gândeşte Svetlana, şi ce nefericiţi sunt ruşii.

De acum înainte se îmbracă într-un sari alb, cum îi şade bine unei văduve, merge în picioarele goale. O urmează un căţel pe nume Pommy, de un alb murdar şi o rasă incertă; l-a adoptat şi el, recunoscător, n-o mai părăseşte. A renunţat la carne, nu mai bea alcool şi împodobeşte în fiecare zi cu flori proaspete fotografia lui Brajesh. În fiecare dimineaţă o trezeşte soarele, revărsându-şi razele pe faţa ei prin plasa de ţânţari din jurul patului.

Se trezeşte, e doar şase dimineaţa, dar toată lumea este în picioare: cei care cară apă, servitoarele, grădinarii. Se scaldă în Gange în sari, cum fac indiencele. Îşi spală singură hainele, le calcă, aşa că slujitorii cred că este dintr-o clasă inferioară. Svetlana încă nu a înţeles tot acest sistem al castelor. Doar fiul cel mare moşteneşte titlul de rajah, familia fratelui mai mic nu contează. Unul trăieşte în palat în opulenţă, celălalt îşi ascunde cu greu sărăcia. La Raj Bhavan, un paznic – un băiat din Punjab, oacheş şi uriaş, cu o mustaţă lungă, îngrijită, pe faţa mândră – alungă cerşetorii şi câinii vagabonzi cu o lance lungă cu vârful de oţel. Acasă la unchiul lui, Suresh, uşile rămân larg deschise.

Cu o naivitate emoţionantă, Svetlana se miră de această inegalitate, uitând că în ţara ei, care, se presupune, este cea mai egalitară din lume, ea avea o poziţie privilegiată.

În ajunul Anului Nou, gândul îi zboară la Rusia. La Moscova ninge sigur. O veche superstiţie rusească spune că dacă eşti fericit în noaptea de revelion vei fi fericit tot anul. Svetlana simte că acest nou an nu va semăna cu nici un altul. Cu genunchii la piept, stă acolo, pe terasa cu vedere spre Gange, visătoare în căldura soarelui la asfinţit. Ridică capul şi se cufundă în contemplarea fluviului. „Încotro s-o apuc în viaţă?“

Se află într-un moment de cotitură. Oare ar putea să se rupă de ţara ei, de ţara în care trăiesc copiii ei? Este de negândit. Trebuie să aleagă, lucrul cel mai greu din lume. Binele şi răul. Adevărul şi minciuna. Numai copiii o mai leagă de viaţa dinainte.

„Dacă rămân, ce-o să se aleagă de Osia şi de Katia? O să fie daţi afară din Casa de pe chei? Cum să-i protejez? Jdanov nu e un tată rău, o să aibă grijă de Katiuşka. Şi Osia? El o are pe Lenocika. Ce să fac? Doamne, ce decizie cruntă. Nu, nu mă întorc în Rusia. Nu au nici un drept asupra mea. Dar şantajul lor poate fi teribil, trebuie să fiu pregătită pentru orice. Răpire, otrăvire, asasinat, cum au păţit Troţki, Kriviţki, Kravcenko… Nureev a fost condamnat în contumacie, pentru trădare, la şapte ani de muncă silnică, oare cât o să-mi dea mie, fiica lui Stalin? Şi aici din ce-o să trăiesc? Sigur, în India nu ai nevoi prea mari, dar nu vreau să mă întreţină familia Singh. Aş putea, oare, să scriu cărţi?“

Visează la manuscrisul ei, ar trebui să-l publice. Dar cum? Cine ar putea s-o ajute? În urmă cu cinci ani, întâlnise un jurnalist francez, Emmanuel d'Astier[257]. Era îndrăzneţ. Cine ştie cum făcuse rost de adresa ei şi trecuse de Securitate, dar, în orice caz, într-o seară din vara lui 1962 sunase la uşă şi se prezentase: scria un eseu despre tatăl ei şi voia să verifice câteva detalii biografice. Ea îl ajutase la vremea aceea, atunci ar trebui să-i întoarcă şi el favoarea. A publicat mai multe cărţi, sigur va şti cum să procedeze. Este căsătorit cu Liubov Krasin, fiica unui revoluţionar bolşevic. Svetlana îi scrie imediat o scrisoare scurtă în rusă:

Dragă Liuba,
Mă aflu în India. Nu vreau să mă întorc în URSS, unde sunt tratată ca o proprietate a statului. Acum câţiva ani, am scris nişte amintiri de familie şi aş vrea să ştiu dacă este posibil să le public în Occident.

O scrisoare aşa de directă e o întreprindere riscantă, dat fiind că d'Astier este un mare simpatizant al comunismului, laureat al premiului „Lenin" pentru pace. O va ajuta? Câteva zile mai târziu, primeşte o telegramă: „Da. Este posibil."

Svetlana îşi recapătă speranţa, face un jurământ: dacă într-o bună zi norocul îi surâde, dacă i se vinde bine cartea, va construi aici un spital în numele lui Brajesh Singh.

Dar ce se întâmplă cu manuscrisul ei? Iată că au trecut mai multe săptămâni de când i-a scris lui Kaul şi încă nu a primit nici un răspuns. Pune mâna pe stilou şi se ambalează, ca de obicei:

De ce nu am primit manuscrisul meu? Poate l-aţi trimis deja la ambasada sovietică?

Un gest de neiertat faţă de cineva care îşi risca întreaga carieră ca s-o ajute. Jignit, fostul ambasador îi răspunde pe un ton iritat:

Dacă nu aveţi încredere în mine, prietenia noastră se încheie aici.

Îşi recuperează manuscrisul, dar pierde un prieten.

Ceea ce o îngrijorează este că nu primeşte nici o scrisoare de la copiii ei. Ea le-a scris de mai multe ori, dar încă nu i-a sosit nici un răspuns:

Osia dragă, am senzaţia că am plecat de-o veşnicie. Se întâmplă atâtea lucruri aici. O să vă povestesc totul în detaliu, o să vă descriu frumoasa Indie care mă copleşeşte, această seninătate, această linişte pe care nu am mai cunoscut-o până acum.

Această linişte se va spulbera curând. Într-o dimineaţă, ia micul dejun pe terasă la Raj Bhavan, în compania fiicei mai mari a lui Dinesh, când din curtea palatului se aude o agitaţie neobişnuită. Câteva minute mai târziu, stupefiată, îl vede, precedat de un servitor, pe tovarăşul Smirnov în persoană. Este în haine de weekend: pantaloni deschişi la culoare, cămaşă în dungi cu mânecă scurtă. Îşi afişează rânjetul de animal de pradă cu canini de oţel.

— Am cedat în faţa tuturor dorinţelor dumneavoastră, Svetlana Iosifovna, v-am prelungit valabilitatea paşaportului! o anunţă el triumfător.

— I-am scris deja ambasadorului, rămân mai mult de o săptămână, până pe 20 martie. N-aveţi ce căuta aici.

— O să comunic decizia dumneavoastră la ambasadă, dar deja păreţi foarte odihnită, răspunde el ca s-o flateze.

Rămâne la prânz, înghite curry-ul în silă, atât îl supără că pleacă la Delhi cu coada-ntre picioare. Svetlana câştigă manşa a doua.

Şi-a dat seama că toate acestea sunt doar o manevră ca să n-o întâlnească pe Indira Gandhi. Dinesh nu apare. Nu-i prea convine compania acestei mătuşi din Rusia care pretinde că e soţia unchiului lui, în timp ce Laxmi Devi, soţia legitimă, trăieşte încă. Oare nu riscă să piardă, din cauza ei, favorurile doamnei prim-ministru? Într-adevăr, situaţia devine stânjenitoare, întâi pentru familie, apoi pentru guvern. India este în relaţii bune cu URSS-ul.

Ideal ar fi să se descotorosească de ea, trimiţând-o în altă ţară, dar care? Soţia lui Dinesh, care nu se dezlipeşte de canapea, unde-şi petrece zile întregi tricotând, are o idee: de ce nu ar merge în Statele Unite? Ar deveni rapid cetăţeană americană şi ar putea să se întoarcă liniştită în India. Svetlana nu răspunde nimic, dar ideea i se înfiripă în minte. N-o să-i mai deranjeze mult, a întâlnit-o deja pe doamna Gandhi în URSS şi ar vrea s-o salute, nimic mai mult.

Pe 16 ianuarie, Indira Gandhi vine în campanie electorală în regiune. Întâlnirea este scurtă. Prim-ministrul a venit să le strângă mâna alegătorilor ei, nu pe cea a fiicei lui Stalin, care nu o va vota. O recunoaşte pe Svetlana, se opreşte o clipă în faţa ei. Svetlana îi spune fără ocolişuri:

— Doresc să rămân în India.

Prim-ministrul o priveşte direct în ochi:

— Este absolut imposibil.

Şi-şi vede de drum.

La prânz, Svetlana îl aude pe Dinesh lăudând planul cincinal, binefacerile socialismului, controlul statului asupra diferitelor sectoare. Ia Uniunea Sovietică drept exemplu. Nu poate să-şi creadă urechilor: nu mai lipseşte decât ca doamna Gandhi să meargă să ceară sfaturi la Moscova.

Dacă îi acorzi azil politic fiicei lui Stalin, deschizi cutia Pandorei, un lux pe care India, susţinută economic de URSS, nu şi-l poate permite. Indira Gandhi n-o să-i stârnească pe ruşi, ea, care mizează pe ajutorul lor. Dar, pentru că este o politiciană abilă, când îşi iau rămas-bun o prinde de mâini pe Svetlana, într-un gest care pare amical:

— *Good luck, Ms Stalin. I wish you'll be happy.*

— *Good luck for your re-election, Mrs Prime Minister*, răspunde Svetlana.

Stânjenită, familia Singh nu mai speră acum decât să se descotorosească de ea.

În zilele care urmează, Svetlana răspunde invitaţiei foştilor tovarăşi ai lui Brajesh din Partidul Comunist şi merge cu trenul la Allahabad, oprindu-se cu această ocazie la Vanarasi. Oraşul o ameţeşte. Magia din Kalakankar nu se regăseşte şi în oraşul sfânt al hinduismului, ţinut al sărăciei, al mulţimilor incontrolabile. O frapează duhoarea, murdăria, excrementele de peste tot, zgomotul. Gangele, aşa de liniştit la Kalakankar, este negru de atâta lume. Cerşetorii, infirmii şi pelerinii zac lungiţi pe maluri. Abia dacă are curajul să ţină ochii larg deschişi. „Era un spectacol teribil“[258], va spune ea.

La Allahabad, asistă la o întâlnire şi se loveşte de clişeele obişnuite ale comuniştilor.

— Conducătorii hinduşi ştiu cum funcţionează comunismul sovietic?

— Sigur, majoritatea au fost la Moscova, Leningrad, Kiev.

Svetlana râde dispreţuitor:

— În Siberia nu?

Consternare în sală. Această doamnă rusoaică exagerează. Aici, nimeni nu este dornic să audă cu voce tare ceea ce unii bănuiesc deja de mult, fără să mărturisească.

— Puteţi să-mi lăudaţi ţara, dar eu sunt în măsură să vă spun că nu merită elogiile domniilor voastre, insistă ea.

Comuniştii indieni se privesc neliniştiţi.

— URSS-ul nu poate să greşească…

— Ba da, haideţi să vedem, chiar şi ceasurile noastre sunt de proastă calitate, chiar şi lamele de ras…

Ce idee năstruşnică! Şi tractoarele, şi rachetele? Uniunea Sovietică cucereşte stratosfera şi rusoaica asta vorbeşte despre lame de ras…

Încep s-o considere puţin nebună. Faptul că dă la schimb rochia rusească pe un sari, că devine vegetariană, că nu mai bea alcool nu schimbă cu nimic lucrurile: oficial, nu este doamna Singh. Degeaba îl numeşte pe Brajesh „soţul meu indian“, nu se căsătorise cu ea. De altfel, avea o reputaţie de donjuan şi se lăuda cu cuceririle lui…

Ospitalitatea păleşte. Prietenii lui Singh fug, la rându-le de ea. În India, nimic nu este secret. Telegramele îi sunt citite, e cunoscut schimbul de scrisori cu Parisul. Tot satul nu vorbeşte decât despre asta: *Mem-Sahib* nu vrea să se întoarcă acasă.

Ambasada o anunţă că acum, că şi-a făcut datoria, nu mai are ce căuta pe teritoriul indian. Viza îi expiră curând şi i-a fost rezervat un loc la bordul avionului companiei Aeroflot pentru data de 8 martie.

Svetlana cedează, îşi face valiza, îşi împachetează manuscrisul în cămaşa de noapte şi îl ascunde între două rochii. Ajunge la New Delhi duminică, 5 martie. Dinesh vine s-o ia de la aeroport, mulţumit să vadă în sfârşit că pleacă, renunţă la masca de maharajah, se arată prietenos, o asigură că anul viitor va aranja o invitaţie pentru ea şi copiii ei, apoi, spontan, îi propune să stea la el în cele trei zile rămase. Svetlana refuză politicos, spune că preferă să stea la ambasadă, ca să poată merge la cumpărături, să găsească daruri pentru copii şi pentru prieteni. Dinesh este uşurat, iar ambasadorul, surâzător. În sfârşit, Svetlana Iosifovna devine rezonabilă şi se supune.

Nici unul, nici celălalt nu-şi pot închipui ce plănuieşte…

Note

253. Kalakankar se află la 60 de kilometri nord-vest de Allahabad, în statul Uttar Pradesh.

254. Un fel de tunică (n. tr.).

255. Doamna nefericită.

256. *Une seule année*, ed. cit., p. 71.

257. Emmanuel d’Astier de la Vigerie (1900–1969), jurnalist, scriitor şi figură importantă a Rezistenţei franceze, numit şi „baronul roşu“, din cauza simpatiilor sale comuniste.

258. *Une seule année*, ed. cit., p. 115.

PARTEA A CINCEA
VREMEA DEZILUZIILOR
1967–2011

1
O fugară incomodă

În ziua în care Svetlana se refugiază la ambasada americană din Delhi, se crede în afara oricărui pericol. Ce greşeală! Nici nu bănuieşte care sunt procedurile diplomatice, nici dificultăţile politice care o aşteaptă, cât de neplăcute vor fi şi pentru cei care îi vor veni în ajutor. Zilele următoare vor fi un punct de cotitură în viaţa ei.

În seara zilei de 6 martie 1967, ambasadorul Chester Bowles, bolnav la pat, este anunţat că o femeie între două vârste a intrat în ambasadă: cere azil politic şi pretinde că este fiica lui Iosif Stalin.

De unde ştiu ei că nu e vorba de o provocare sau de o impostură? Sau că femeia nu e vreo ţicnită? Chester Bowles este un om cultivat, a citit povestea falsului Dimitrie şi a văzut *Boris Godunov* la operă.

— Verificaţi dacă Stalin a avut o fiică. Dacă da, ce caută în India?

Depeşele pleacă la Washington. CIA, care are dosare pentru toată lumea, telegrafiază imediat la Delhi informaţiile despre fiica lui Stalin: „Patruzeci de ani, doi copii, diplomă universitară, divorţată“, cu detalii despre culoarea ochilor, înălţime, greutate etc. Într-adevăr, se află pe teritoriul indian din decembrie. Nu există alte indicaţii, ceea ce este mai degrabă un semn bun – se pare că nu face politică.

Dacă identitatea fugarei nu mai ridică nici un fel de îndoieli, totuşi nu se explică de ce nu vrea să se întoarcă în ţara ei. Oare se teme pentru viaţa ei? Este ameninţată? Procedura cererii de azil politic pentru o fugară de o asemenea importanţă devine o afacere de stat, trebuie informat preşedintele Johnson. Dar oare este cazul să-l trezească în toiul nopţii? Decalajul orar dintre Delhi şi Washington e în favoarea Svetlanei. Chester Bowles apelează la consul şi la secretarul secund ca să rezolve chestiunea.

Când vede primii americani, Svetlana rămâne cu gura căscată, păreau desprinşi din filmele la care se uita cu tatăl ei. Un bărbat solid cu o ţinută dezordonată, cu o cămaşă înflorată care îi iese din pantaloni, se prezintă drept consulul George Huey. Un ochelarist cu o mustaţă ca a lui Groucho Marx pretinde că ocupă postul de secretar secund al ambasadei. Al treilea, un tânăr sergent de marină, poartă un sacou bleu şi o cămaşă în culori aprinse, descheiată, lăsând la vedere maioul. „De ce zâmbesc tot timpul?“, se întreabă Svetlana, care nu a văzut niciodată un funcţionar zâmbind. „Oare din politeţe, sau are legătură cu firea lor deosebit de veselă? Nu contează, probabil că e minunat să trăieşti într-o lume în care oamenii zâmbesc tot timpul.“

— Vă numiţi Allilueva? întreabă consulul, studiindu-i paşaportul. Şi ne confirmaţi că tatăl dumneavoastră este… Stalin, acel Stalin?

— Exact.

— Cu ce vă putem ajuta?

În primul rând, cere o ceaşcă de ceai şi o aspirină.

— Mă doare îngrozitor capul, se scuză ea.

Apoi cere să dea un telefon pentru a anula o cină, deoarece este aşteptată la fostul ambasador al Indiei la Moscova.

— De ce vreţi să mergeţi în Statele Unite? De ce nu rămâneţi în India?

— India refuză. În orice caz, nu m-aş simţi în siguranţă aici, şi în nici o altă ţară asupra căreia URSS-ul poate face presiuni. Îmi place India. O să mă întorc odată. Dorinţa mea cea mai mare ar fi să ridic într-o zi un spital la Kalakankar. O să-l construiesc cu banii pe care îi voi câştiga din cartea pe care am scris-o. Orice s-ar întâmpla, o s-o public în străinătate. Am manuscrisul la mine, spune ea mai sigură pe sine.

— Aş putea să-l văd? o întreabă Robert Rayle, secretarul secund al ambasadei.

Svetlana scoate din geantă un teanc de foi prinse cu agrafe. Citeşte: „Svetlana Allilueva, *Dvadţat pisem k drugu*“[259].

— Ştiţi să citiţi în ruseşte?

Svetlana îl priveşte uimită. Americanii ăştia chiar sunt surprinzători.

— Da. Îmi permiteţi să arunc o privire?

— Nu e o carte de politică, ci povestea familiei mele şi amintirile mele despre anii petrecuţi la Kremlin.

— Puteţi să faceţi o cerere scrisă, în care să vă expuneţi motivele şi o biografie pe scurt?

Îi întinde o foaie de hârtie şi un pix. În zăpăceala ei, Svetlana nu observă că sergentul a luat manuscrisul în camera cealaltă. Se apleacă deasupra hârtiei. Un bâzâit o împiedică să se concentreze.

— Ce e asta? întreabă ea.

— Aerul condiţionat, răspunde mustăciosul cu ochelari, privind-o ca pe un marţian coborât în lumea civilizată.

Râd toţi trei. Svetlana umple dintr-odată şase pagini: îşi descrie viaţa la Kremlin, moartea mamei ei, cele trei căsnicii, întâlnirea cu Brajesh, cele câteva luni petrecute împreună, boala lui, intimidările din partea guvernului, moartea iubitului ei indian, plecarea cu cenuşa lui şi decizia fermă de a nu se întoarce niciodată în Rusia. Încheie astfel: „Încă din copilărie, mi-a fost inculcat comunismul şi credeam în el, ca toţi cei din generaţia mea. Dar, puţin câte puţin, devenind adultă, căpătând experienţă, am început să cred altceva. Era lui Hruşciov, o anume libertate, al XX-lea Congres al PCUS au însemnat mult pentru cei de vârsta mea. Am început să gândim liber, să judecăm, să discutăm şi nu ne mai ataşam automat de ideile primite de-a gata. În plus, religia m-a schimbat mult. Am crescut într-o familie în care nu se vorbea niciodată despre Dumnezeu. Dar când am devenit adultă am descoperit că este imposibil să trăieşti fără să-l ai pe Dumnezeu în suflet. Începând din acea zi, dogmele comunismului şi-au pierdut pentru mine orice semnificaţie.“[260]

Între timp, ambasadorul Chester Bowles asudă. Nu contează că este bolnav, trebuie să ia imediat o decizie, fără să aştepte opinia superiorilor lui. Să-i refuze dreptul la azil? De neconceput, date fiind tradiţiile americane şi propriile convingeri. Şi dacă ar anunţa presa ar dezvălui că America, ce se pretinde apărătoarea democraţiei, îi refuză ajutorul, ei, o biată femeie persecutată? O altă posibilitate este să-i acorde azil la Casa Roosevelt din Delhi. Dar ar trebui să obţină acordul guvernului Indiei şi al URSS-ului, ceea ce înseamnă să lase tribunalele să se pronunţe asupra cererii ei de azil. În momentul în care aceste două ţări se apropie, riscul este cu atât mai mare

ca presa să profite. Mai rămâne soluţia s-o scoată cât mai repede din ţară – legal, deoarece are un paşaport în regulă –, înainte să se consulte cu Casa Albă.

Nici nu se pune problema destinaţiei: în noaptea aceea, de la Delhi pleacă un singur avion, un zbor al unei companii australiene către Roma.

Primeşte imediat pe paşaport o viză americană de turist, ca să poată intra în Italia; domnul Rayle este rugat să-i rezerve fugarei două locuri la clasa întâi la Qantas şi s-o însoţească.

Robert Rayle, Bob pentru prieteni, până în acel moment trăia liniştit la Delhi, ocupând oficial postul de secretar secund al ambasadei. În mod oficios agent CIA, specialist în Uniunea Sovietică, vorbeşte rusa şi cunoaşte suficient de bine ţara încât să se înţeleagă cu ambasadorul: trebuie s-o pună la adăpost pe doamna Stalin înainte să-i fie remarcată absenţa, apoi s-o ascundă undeva în Europa, într-un loc secret, până ce Statele Unite rezolvă această procedură de cerere de azil. Cunosc prea bine riscul, conştienţi că sovieticii nu vor ezita să utilizeze metodele lor murdare ca s-o recupereze. Ar fi mai bine să nu se gândească la ce s-ar întâmpla dacă ar prinde-o. Dacă sub conducerea lui Brejnev şi a lui Kosîghin disidenţii nu mai sunt trimişi în gulag, în schimb spitalele psihiatrice sunt ticsite.

Începe o misiune periculoasă.

— Vă daţi seama ce faceţi? Rayle vrea să se asigure până nu este prea târziu. Sunteţi pe cale să lăsaţi totul în urmă.

— M-am gândit deja de mii de ori, răspunde ea hotărâtă.

Agentul va fi de-acum înainte ghid, intendent, trezorier, mijlocitor şi, din când în când, va juca şi rolul confidentului. Îşi imaginează chinul moral prin care trece Svetlana, sentimentul de vină care o macină, în timp ce savurează victoria de a fi reuşit să dea această palmă formidabilă guvernului sovietic. Rayle este discret, înţelegător şi sincer. Fără să vrea s-o tulbure, îi explică toată complexitatea procedurii. E posibil să nu poată merge direct în America, trebuie să caute o ţară intermediară. Cel mai bine ar fi în Elveţia, ţară liniştită şi neutră.

— Noi în Rusia spunem că lucrurile se aranjează de la sine, îi răspunde Svetlana.

Este în firea ei să se bazeze pe ceilalţi, a avut mereu un înger păzitor care se ocupa de tot. Noutatea este încrederea ei oarbă în americani. „Nu poate fi mai rău decât ce-a fost… Nu, acolo unde merg va fi obligatoriu mai bine“[261], se convinge ea.

Pe preşedintele Johnson îl aşteaptă o veste proastă la trezire: Svetlana Stalin este în drum spre Statele Unite. Evident, ambasadorul în India a luat decizia puţin cam pripit. Johnson nu vrea ca „această tragică şi delicată chestiune să înrăutăţească legăturile dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică“. În plin Război Rece, în timp ce încearcă de mai multe luni să liniştească apele. Refuză s-o primească pe Svetlana. Totuşi, dă ordin să fie ajutată. Negociază colaborarea autorităţilor italiene şi elveţiene. Consilierii îl avertizează: opinia publică americană nu ar înţelege refuzul lui de a o primi pe fiica lui Stalin. În cele din urmă, Washingtonul ia o decizie demnă de judecata lui Solomon: tergiversăm şi mai vedem. Preşedintele american încă speră ca fugara să se oprească pe undeva prin Europa: „Să aşteptăm ca Elveţia să-i acorde o viză de trei luni. Poate că domnişoara Stalin va reveni la sentimente mai bune şi, în cele din urmă, se va întoarce la Moscova. Ceea ce ar fi în avantajul tuturor.“

Schimburile se derulează cu rapiditate între Delhi şi Washington. La Roma, Amintore Fanfani, ministrul afacerilor Externe, explodează: „Nu-i daţi voie să intre în Italia sub nici o formă!“ Fanfani are prea mare nevoie de voturile comuniştilor ca să-şi permită luxul de a-şi atrage ostilitatea Moscovei. Prea târziu, tocmai a aterizat. Este ora locală 7:45. „Daţi-o afară imediat!“, tună ministrul.

Svetlana nu va vedea Colosseumul şi nu va putea arunca nici măcar o copeică în Fontana di Trevi. Este instalată „în tranzit“ într-un mic apartament discret, pe care i l-a pus la dispoziţie biroul de la Roma al CIA. Telefonul sună în permanenţă. Robert Rayle primeşte noi directive de la superiorii lui şi devine din ce în ce mai palid. Italia nu va tolera „tranzitul turistic“ al fugarei decât trei zile, până când o altă ţară se declară dispusă s-o primească. Decepţia ei creşte cu fiecare oră. Australia şi Noua Zeelandă refuză categoric. Africa de Sud nu refuză, dar Svetlana se arată reticentă, din cauza apartheidului. Agentul Bob trebuie să se ocupe şi de jurnalişti. Din fericire, protejata lui se comportă demn; nu plânge, nu se lamentează

şi-şi păstrează sângele-rece. Presa a aflat deja despre fuga ei şi chestiunea ajunge pe prima pagină a ziarelor. Oare ar trebui să-i arate aceste ziare Svetlanei? India, pe care o iubeşte atât, nu-i împărtăşeşte iubirea. În vreme ce o femeie din conducerea Partidului Congresului regretă că India „i-a respins îmbrăţişarea“, un economist spune ironic: „Dacă domnişoara Allilueva, Stalina sau, dacă preferă, doamna Singh, ar fi cunoscut mai bine tradiţiile ancestrale hinduse, ar fi putut să practice ritualul *sati*, această tradiţie care obligă soţiile să piară pe rugul soţului mort“[262].

Un jurnalist de la *The Washington Post* constată: „Avem destule probleme cu ruşii ca să mai provocăm şi altele. Chiar cu riscul de a părea neprimitor, guvernul american a procedat corect refuzând-o categoric pe Svetlana.“[263]

Pentru a-i face aşteptarea mai suportabilă, Bob Rayle face pe bucătarul, pregăteşte spaghete, îi dă să încerce fructe de mare şi să deguste un chianti. Svetlana îşi aminteşte că tatălui ei îi plăcea la fel de mult ca vinul gruzin. Bob îi dăruieşte *Doctor Jivago*, care nu a fost publicat în Uniunea Sovietică, deşi a câştigat premiul Nobel.[264] Această lectură o schimbă pe Svetlana. Iată un autor care a înţeles totul despre evenimentele istorice care i-au zguduit ţara. Toate nenorocirile provocate de revoluţia bolşevică, tragediile de zi cu zi cauzate de obsesia ei de a distruge lumea cea veche. „Viaţa doctorului Jivago ar fi putut să fie fericită dacă nu ar fi fost legată de tulburările acestui secol, exact ca a mea“, se gândeşte ea. Uneori se identifică cu Lara. Oamenii fug, mor, nu mai au nimic de mâncare, dispar. Totul este cu susul în jos, dar, în acest haos, numai dragostea mai dă sens vieţii. Svetlana călătoreşte cu Jivago în frumoasa lui ţară distrusă, îi simte aromele, culorile. Înţelege cât îşi iubeşte ţara şi ce sacrificiu ar fi să n-o mai vadă niciodată. Şi totuşi, nu dă înapoi, fericită că poate denunţa comunismul, persecuţiile, minciunile, intruziunile în viaţa privată, birocraţia copleşitoare.

Între timp, Washingtonul cere cooperarea Elveţiei, invocând „tradiţiile umanitare“ şi insistând că „nu există altă soluţie deocamdată“.

Antonino Janner, secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe, îl trimite rapid la aeroportul din Roma pe consulul elveţian să-i dea o viză fiicei lui Stalin. Svetlanei i se cere să-şi lase valijoara în apartament, este

înlocuită cu o alta, nouă, de un roşu aprins, culoare pe care o urăşte. I se oferă un palton nou, ochelari cu lentile negre şi o eşarfă, pe care şi-o leagă în stilul Sophiei Loren. *Arrivederci Roma!* suspină ea, pornind spre aeroport.

La Fiumicino o aşteaptă o maşină neagră a corpului diplomatic elveţian. Urcă. Înăuntru, un bărbat elegant îi cere să completeze nişte formulare cu întrebările obişnuite:

— De ce vreţi să veniţi în Elveţia?

— Tata mi-a vorbit foarte des despre această ţară minunată. Şi adaugă cu sinceritatea ei dezarmantă: Şi, în orice caz, deocamdată nu pot merge în Statele Unite.

Consulul îi cere discreţie maximă: fără declaraţii politice şi fără interviuri. Nu o miră, s-a obişnuit deja. În ţara ei, presa este în serviciul regimului. Nu ştie că aici, în această lume pe care ea o crede liberă, se caută tocmai scandalul. Când va înţelege acest lucru, şocul va fi pe măsura deziluziei.

Dar deocamdată totul se rezolvă şi maşina devine birou consular. O femeie aşezată lângă consul, în mod evident secretara lui, scoate o ştampilă din geantă, deschide o tuşieră şi pune viza elveţiană pe paşaportul sovietic.

— Suntem urmăriţi, remarcă şoferul.

Paparazzii? Agenţii KGB? Maşina demarează în trombă, apoi, după ce face un viraj printre straturi de flori, dă ocol de mai multe ori aeroportului. Ai zice că sunt într-un film poliţist.

Svetlana trebuie să ia ultimul zbor al companiei Swissair spre Geneva. Bob Rayle se ocupă de biletul ei, emis pe numele doamnei Brown, care călătoreşte cu soţul ei, domnul Brown. Fiind bolnavă, doamna Brown nu se poate prezenta la ghişeu: de aceea, de demersuri se ocupă devotatul ei soţ.

Întrucât zborul are o întârziere de patru ore, domnul Brown, alias Robert Rayle, preferă să se întoarcă în apartament. Când revin la Fiumicino, trei ore mai târziu, sunt asaltaţi de jurnalişti. În agitaţia stârnită, domnul Brown o pierde pe doamna Brown. Oare se află deja în avion? Se îmbarcă, dar, cum nu o găseşte, cere ca decolarea să fie amânată:

— Doamna Brown s-a dus la toaletă, vă rog, haideţi s-o aşteptăm.

Membrii echipajului nu vor să audă: trebuie să respecte orarul. Ridică deja scara, Rayle se aşază în uşă, o împiedică să se ridice şi urlă:

— Nu plec fără soţia mea!

Scara este lăsată din nou, Rayle coboară şi pleacă în căutarea Svetlanei. După o oră, o găseşte într-un hangar, unde poliţiştii italieni au închis-o ca s-o protejeze mai bine.

— Dacă ştiam că voi fi tratată aşa, nu mai veneam niciodată! explodează ea.

Întârzierea este acum de peste zece ore, Svetlana e în pragul unei crize de nervi. Ultima schimbare: Rayle îşi dă seama că avionul Swissair este ticsit de agenţi KGB şi de jurnalişti. În cele din urmă, afretează un avion poştal al companiei Alitalia pentru suma de două mii de dolari. Se crapă de ziuă. De data aceasta, Svetlana nu e prea veselă şi pe toată durata zborului se întreabă dacă îşi va recupera manuscrisul, singura ei sursă de trai, care a plecat cu valiza roşie în zborul Swissair.

Aterizează la Geneva la ora nouă, în dimineaţa zilei de 11 martie 1967. Amabilul Rayle o predă autorităţilor elveţiene şi misiunea lui se încheie acolo.

— Sunteţi formidabilă, Svetlana. Dumnezeu să vă binecuvânteze.[265]

O admiră foarte mult. Fiica lui Stalin refugiată în Vest. Ce tiflă dată Istoriei!

Are şi câteva sfaturi pentru ea:

— Legat de carte, nu acceptaţi primul editor care apare; editorii sunt nişte escroci. Nu luaţi decizii pripite.

Deja i-a înţeles bine caracterul: ea, care nu a trăit niciodată în lumea reală, ar fi o pradă sigură. Pe Svetlana o emoţionează atâta solicitudine. Oare îl va revedea într-o bună zi?

Deşi sosirea ei la Geneva ar fi trebuit să fie secretă, poliţia italiană a comunicat orarul zborului şi BBC a transmis ştirea la radio. Aeroportul este înţesat de fotografii şi jurnalştii care dau fuga să strângă primele impresii. Svetlana nu răspunde la nici o întrebare. Sub protecţia poliţiei elveţiene, ajunge la o cabană mică de la munte, în Beatenberg, un sat pe malul drept al lacului Thun. Pentru „o şedere de odihnă temporară“, anunţă purtătorul de cuvânt al Departamentului Federal. Este înregistrată cu numele *Fräulein*

Carlen, o irlandeză sosită din India, ceea ce e ridicol – nimeni n-ar putea lua drept irlandez puternicul ei accent rusesc. Jurnaliştii scotocesc prin toată ţara să-i dea de urmă. Svetlana se miră că nu le interzice nimeni să deranjeze oameni de bună-credinţă. Prima lecţie despre libertate, domnişoară Stalin! Jurnaliştii îşi fac meseria. În numele libertăţii de exprimare, au dreptul să le otrăvească viaţa celorlalţi. Nu le pasă că o pun în pericol.

În sufrageria micului hotel, la radio se anunţă: „Fuga fiicei lui Stalin este cea mai importantă după plecarea lui Troţki în 1929. Evenimentul cel mai stânjenitor pentru regimul sovietic de la publicarea raportului lui Hruşciov.“

În buletinul de ştiri, prezentatorul anunţă că Svetlana Stalin s-a refugiat în Elveţia. Prezintă în limba germană viaţa ei, enumeră lista soţilor pe care i-a avut. Svetlana lasă capul în jos, aude şoapte în spate. În primul magazin din sat în care intră să-şi cumpere o pereche de pantaloni, mănuşi şi o căciulă, este recunoscută. Trebuie ascunsă în altă parte. Cu atât mai bine. Nu i-a plăcut niciodată muntele, ea vine de la câmpie, îi plac marea şi orizontul liber. Încă de marţi, i se găseşte loc la mica mănăstire catolică „Sfântul Anton“.[266] Întrucât ascunzătoarea i-a fost dată în vileag, se refugiază la Mănăstirea Vizitaţiunii din cantonul Fribourg. Fosta doamnă Brown a devenit soră a ordinului Sfântului Canisius. Numai stareţa îi cunoaşte adevărata identitate. Va rămâne acolo până pe 3 aprilie 1967.[267] Camera ei este mică, curată, cu o toaletă şi un pat cu plapumă. Ochii îi rătăcesc pe pereţii văruiţi în alb, goi, cu excepţia unui crucifix din lemn de abanos. Prin fereastra îngustă cu grilaj se văd pajiştile, o pădure, un lanţ muntos presărat cu căbănuţe de lemn.

Surorile muncesc la bucătărie, pe câmp sau în grajd. Svetlanei nu-i plac treburile casnice, nu se pricepe nici la gătit, nici la grădinărit. Cu atât mai puţin la cusut. Îi rămâne rugăciunea. După o noapte albă, deseori îi este greu să se trezească pentru slujba de la ora cinci dimineaţa. Din fericire, stareţa e o femeie înţelegătoare. Svetlana îi mărturiseşte că-l caută pe Dumnezeu. Stareţa o va lăsa să-L găsească singură.

Fiindcă libertatea nou cucerită este limitată, îşi petrece timpul citind şi scriind. Totuşi, vizitează împrejurimile, escortată de doi poliţişti, care o lasă să conducă o Broscuţă. Pentru că are rău de înălţime, pe viitor i se promit

plimbări la câmpie. Are timp să străbată la pas tot Fribourgul, să se plimbe pe Murtensee, poate să rătăcească pe malul lacului Neuchâtel, să viziteze castelul Gruyères, să meargă la Zürich, Berna, Montreux şi Vevey, unde vede de departe vila lui Chaplin.

În timpul şederii, primeşte numeroase scrisori de simpatie. Editorii îi promit „asistenţă“ ca să-şi scrie memoriile. Diferite persoane se oferă s-o ajute. Unii îi sugerează să se căsătorească, ceea ce i-ar rezolva problemele: într-adevăr, ar obţine automat naţionalitatea şi un paşaport. Prima ofertă vine din Anglia, de la un ofiţer de marină în retragere care, în timpul războiului, era la Arhangelsk. A doua, de la un fost îmblânzitor de animale, care a fugit în timpul turneului Circului din Moscova şi care acum locuieşte în Australia. Un amabil tată de familie este indignat de lentoarea administraţiei americane şi-i oferă modesta lui casă din Florida. Un emigrant rus, om de afaceri în Miami, îi dezvăluie diferite stratageme ca să păcălească administraţia americană. Îi propune s-o dea drept secretara lui ca să-i obţină *green card*. Scrisorile acestea sunt trimise fără adresă. Doar: „Svetlana Allilueva, Elveţia“, şi ajung la ea prin intermediul Departamentului Federal.

Noul ei înger păzitor nu este un oarecare. Antonino Janner, de vreo cincizeci de ani, vorbeşte engleză, franceză, germană sau italiană, după caz. Catolic înflăcărat, a fost reprezentantul Elveţiei pe lângă Vatican. Duminică, 26 martie, asistă în compania lui la slujba de Paşti la catedrala „Sfântul Nicolae“. Mesa este splendidă şi solemnă. Credincioşii intonează cântări în franceză şi latină. Svetlana îngenunchează şi se roagă odată cu ceilalţi. Nu s-a rugat niciodată cu atâta fervoare: „Mulţumesc, Doamne! Mulţumesc pentru tot ce mi-ai dat! Ocroteşte-mi copiii! Ajută-i, întăreşte-i! Consolează-i, te implor…“[268]

Svetlana nu vede diferenţa dintre o biserică ortodoxă, un *ghat*[269] de la Gange şi o catedrală catolică: peste tot oamenii se roagă pentru iubire, ajutorarea aproapelui, pace. Are nevoie de Dumnezeu.

Ce ghinion să fii tracasat în permanenţă! Prima sarcină a lui Antonino Janner va fi să ţină la distanţă jurnaliştii, dar şi editorii, care încearcă să capete mărturisirile fiicei lui Stalin. Se străduieşte să-i facă şederea cât mai

plăcută. O informează zilnic despre evoluţia dosarului ei, îi ridică moralul. „Nu vă pierdeţi speranţa că o să ajungeţi în America.“

Primeşte în sfârşit veşti de la Osia:

Bună ziua, dragă mamă! Am fost foarte uimiţi când am ajuns la aeroport pe 8 martie şi nu te-am văzut. Nu ne-a venit să credem la început că poţi să nu vii şi am aşteptat trei ore. Agenţia Tass a anunţat că ai primit permisiunea să stai în străinătate cât vrei şi acum suntem cât de cât liniştiţi, iar viaţa şi-a reluat cursul normal. Dar Katia nu reuşeşte să-şi găsească echilibrul şi, sincer, nu înţelegem mare lucru…[270]

Deci nu au primit scrisorile ei, nu-i cunosc motivele. O asaltează gândurile rele. Ziarele elveţiene publică fotografiile copiilor, stând în livingul lor, cu un aer abătut. Cine şi-a permis să meargă la ei ca să-i chinuie aşa? Articolul este semnat „de la corespondentul nostru special, dl. Shapiro“.

I se strânge inima. Se poate închipui o durere mai mare? Într-o scrisoare de cincisprezece pagini, le explicase în detaliu motivele pentru care nu vrea să se întoarcă în URSS. După părerea ei, comunismul sovietic a eşuat ca sistem economic şi ca etică. Nu mai poate trăi sub imperiul lui: „Pe de o parte încercăm să ajungem pe Lună, dar pe de alta suntem obligaţi să plantăm cartofi ca acum o sută de ani“, scrie ea. Îl îndeamnă pe Iosif să studieze medicina şi pe Katia, ştiinţele. „Vă implor, păstraţi-vă pacea în suflet. Nu fac decât ce-mi dictează conştiinţa.“[271]

Svetlana îl roagă pe Antonino Janner s-o ajute să ia legătura cu copiii ei. Tată şi el, îi înţelege tulburarea şi o duce la un hotel din apropiere de Fribourg. Iau o cameră, Svetlana cere legătura la numărul de la casa ei din Moscova, dă un nume fals. După douăzeci de minute, poate în sfârşit să vorbească cu fiul ei:

— Când te întorci, *mama*?

— Osia, trebuie să înţelegi, n-am venit aici ca turist. Mi-e imposibil să mă întorc, înţelegi?

Legătura se întrerupe. Antonino este aproape la fel de emoţionat ca Svetlana. Zece zile mai târziu, încearcă din nou de la acelaşi hotel. Numărul este nealocat.

La Moscova, la fel ca la Washington, domneşte groaza. Fuga ei de sub nasul gărzilor de corp, dintre cele mai experimentate şi specializate, trimise în India s-o supravegheze, îi va fi fatală şefului KGB-ului, Semiceastnîi, şi ambasadorului Benediktov. Raportul trimis lui Kosîghin consemnează: „Pe 8 martie, fiica lui Stalin era aşteptată de fiul ei nerăbdător. Şi ea părea nerăbdătoare să se întoarcă, cumpărase biletul de avion şi cadouri pentru copii. Ambasada a crezut în sinceritatea doamnei Allilueva, i-a înapoiat paşaportul pe care i-l confiscase. A început să-şi facă valiza, chiar a spălat câteva rufe şi, potrivit raportului angajatei ambasadei, care verifica la fiecare oră, le-a întins în baie. Şi după aceea a dispărut, lăsând de izbelişte cele câteva rufe ude încă. Lucru nemaiîntâlnit. Una dintre gărzile de corp a văzut-o pe Svetlana Iosifovna îndreptându-se spre ieşire cu o valijoară, a spus în treacăt că ia cina cu fiica ambasadorului indian. Fireşte, garda nu a dat atenţie. Vizitatorii au adesea asemenea întâlniri la poarta ambasadei noastre. Din păcate, cea a ambasadei americane se află la numai patruzeci de metri distanţă. Şi a intrat acolo.“[272]

Cekistul cu reputaţia distrusă nu crede că a făcut o gafă. În dimineaţa zilei de 7 martie, când a intrat în camera ei, a observat patul neatins. Deşi a văzut valiza, cadourile şi rufele spălate, l-a avertizat pe ambasador. Ivan Benediktov se gândise mai întâi că Svetlana se întorsese la Kalakankar. Trimisese imediat un tovarăş cu ordinul „s-o aducă cu forţa, dacă este nevoie“. În dimineaţa de 8 martie, când BBC difuzează informaţia următoare: „Se pare că Svetlana Stalin a ajuns la Roma“, trebuie să recunoască: Svetlana l-a păcălit.

Cad capete. Benediktov, care ştie că minutele îi sunt numărate, pune totul pe seama americanilor: „Cu siguranţă că ei au răpit-o pe fiica lui Stalin.“ Sună la ambasada americană şi protestează. Chester Bowles spune că, după ce s-a prezentat de bunăvoie, domnişoara Allilueva a cerut o viză, care i-a fost acordată. Nimic nu-l va mai salva pe sovietic, a comis o imprudenţă impardonabilă dându-i fugarei paşaportul.

La Moscova, şeful KGB-ului, Semiceastnîi[273], încă încearcă să scape basma curată şi să-şi salveze pielea, ordonând răpirea fugarei. Îl trimite pe urmele ei pe un anume Vasili Sanko, specialist în *mokrîe dela*, „treburi

murdare“, s-o răpească pe Svetlana. Operaţiunea va eşua, ba chiar mai rău de-atât, răpitorul va fi prins şi va depune mărturie pe 16 mai 1967.[274]

Svetlana nu-şi pierde încrederea, speră că până la urmă copiii o vor înţelege. Le trimite o carte poştală, în care îi roagă să-i scrie: „La sediul Departamentului Politic Federal“. Cărţile poştale sosesc mai repede, cenzura nu are de deschis şi de lipit la loc plicurile.

Dintre plimbările Svetlanei prin Elveţia, unele au scop turistic, altele, nu. Este anunţată că un emisar american de cel mai înalt rang vine să se întâlnească cu ea. E vorba de celebrul diplomat George Kennan. Svetlana n-a auzit niciodată despre el. Janner îi aduce cartea lui: *Russia and the West Under Lenin and Stalin*. Descoperă nu numai că e un om care cunoaşte bine Rusia, ci, de asemenea, că înţelege în profunzime această ţară complexă, contradictorie, sălbatică şi nefericită. Este neiertător cu comunismul. La fel cu Stalin. Despre ea oare ce va spune? Viitorul ei, după câte se pare, depinde de impresia pe care i-o va lăsa.[275]

Pe 7 martie 1967, George Kennan, fost ambasador al Statelor Unite la Moscova, a fost foarte surprins să se trezească deranjat la liniştitul lui refugiu din Pennsylvania de un telefon de la Casa Albă, care îl informează despre fuga „fiicei lui Stalin“. El, care petrecuse nouă ani la Moscova, nu ştia că Stalin are o fiică.

Chestiunea e delicată, explică aceşti domni de la Washington, sunt în posesia unei fotocopii – mulţumiri, CIA – a manuscrisului de 80 000 de cuvinte al domnişoarei Stalin. Se pare că este povestea tatălui ei şi a vieţii lor la Kremlin, o lucrare foarte personală. Casa Albă îi cere amabil ambasadorului să examineze acest document „din punct de vedere istoric“. Apoi ar vrea să meargă să se întâlnească discret cu ea în Elveţia.

Pe 24 martie, una din gorilele lui la costum, la volanul unei Broscuţe, vine la mănăstire s-o caute pe Svetlana şi o duce la Berna, unde Antonino Janner o aşteaptă binedispus. „Am o veste bună pentru dumneavoastră. Am vorbit cu Kennan. V-a citit manuscrisul şi crede că ar trebui publicat. I-a plăcut mult.“[276]

Svetlana este emoţionată că i-a trezit interesul unui cititor occidental. Întâlnirea cu fostul ambasador are loc într-o cabană izolată. E o zi însorită, zăpada se topeşte, răsar primele narcise, iar lacul Thun, înconjurat de munţi,

trimite reflexe orbitoare. George Kennan, înalt, subţire, cu ochi albaştri, elegant, îi vorbeşte în rusă, apoi discuţia continuă în engleză. O felicită pentru carte şi îi laudă talentul literar. Va şti să-i câştige încrederea foarte repede Svetlanei, care se simte complet pierdută în mijlocul acestui tumult. Joacă rolul tatălui bun, indulgent, fin, delicat şi liniştitor. I se pare „caldă, emoţionantă, dar în acelaşi timp plină de o minunată naivitate copilărească“.

În timp ce-i repetă că, odată ajunsă în Statele Unite, va fi liberă, îi descrie o imagine idilică a vieţii de acolo. Una din fiicele lui ar fi încântată s-o primească la ea, dar ea va putea face ce vrea. Va locui unde va dori şi va pleca iar, dacă se răzgândeşte.

Kennan este afabil, seducător, convingător. Spune că a discutat deja despre ea cu procurorul general de la Washington, Nick Katzenbach. Dacă volumul ei se vinde dinainte, asta va schimba mult lucrurile. Va ajunge în Statele Unite ca o femeie bogată, nu o *politiceski bejeneţ*[277] săracă, aflată în grija guvernului şi, deci, a contribuabilului american.

Fostul diplomat, actualmente profesor universitar, se prezintă, de asemenea, drept un om de afaceri binevoitor: nu ştie nimic despre lumea editorială, dar poate să-i prezinte un avocat care „va veghea la interesele ei literare“. Are unul aproape, vecinul lui de la Princeton.

„Adorabil, nu se pricepea absolut deloc la bani! Nu voia decât o maşină şi un câine *gypsy*!“, va spune mai târziu avocatul Edward Greenbaum, sosit repede de la New York. Fostul veteran de război în vârstă de şaptezeci şi şapte de ani, supranumit „Generalul“, este însoţit de avocatul Alan Schwartz, de vreo treizeci de ani, care are deja contractul în buzunar.

Generalul este aproape surd, are proteză şi vorbeşte foarte încet. Svetlana nu înţelege aproape jumătate din ce spune, iar el nu înţelege nici una din întrebările ei. În acest dialog al surzilor, anumite cuvinte revin fără încetare: „bani“, „dispoziţii“, „cesiunea drepturilor“, „puteri depline“, „procentaj“, „drepturi pentru cărţile viitoare“, „fisc“. Chiar dacă i-ar fi tradus aceşti termeni în rusă, nu ar fi înţeles, pentru că un cetăţean sovietic nu ştie nimic despre aceste lucruri. Ea are un singur gând: să facă o impresie bună şi să se arate cooperantă. Abia mult mai târziu va considera că i-au fost luate drepturile de autor.[278]

Greenbaum o iniţiază în mecanismele societăţii capitaliste liberale – anevoioasă întreprindere. De fapt, ea nu ştie nici cum stau lucrurile cu contul bancar. Potrivit contractului pe care Greenbaum l-a întocmit la New York, comercializarea cărţii ei se va face prin intermediul unei societăţi numite Patientia, creată în acest scop. Pentru a o proteja mai bine de perceptorul american, despre a cărui ferocitate îi vorbeşte Generalul, drepturile vor fi virate unei societăţi, Copex Establishments, cu sediul în Liechtenstein, scutită de impozite. Svetlana nu a înţeles că Greenbaum şi asociaţii lui devin coproprietari. Va primi un milion şi jumătate de dolari avans. În anul 1967, este o sumă frumuşică.[279] Svetlana nu are idee cât reprezintă, ea, care a trăit mereu fără bani.

Întrucât se simte ca prostul satului ajuns în capitală, îşi ascunde neştiinţa crasă acceptând orice. I se învârte capul când Greenbaum îi întinde un stilou, are palpitaţii ca în ziua în care s-a refugiat în ambasadă.

— Încă vă puteţi răzgândi, o avertizează loial avocatul.

— Nu, nu, m-am hotărât.

Semnează, uşurată, aşa cum te simţi după o decizie importantă.

Sâmbătă, 15 aprilie 1967, le dă fericită veştile bune Liubei şi lui Emmanuel d’Astier, pe care-i întâlneşte în sfârşit la Nonan-sur-Matran, la nepoata lui d’Astier, Bertrande, soţia industriaşului Claude Blancpain. Se întâlnesc la o *raclette*[280]. Atmosfera este veselă: Svetlana se imaginează deja autor de succes la New York, cu volume publicate la prestigioasa Harper & Row. În zadar îi laudă Emmanuel d’Astier Franţa, ţara Drepturilor Omului.[281] Nu trebuie să se vândă americanilor, să devină o *Kravcenkette* a epocii destalinizării, să cadă în ghearele mass-mediei. Lumea cere mereu o nouă stea. Oare ea va ocupa locul lăsat liber de Jackie Kennedy sau de ducesa de Windsor? Oare va da sare şi piper balurilor caritabile, va cădea pradă tentaţiilor strălucitoarei lumi din New York, Palm Beach sau Newport? Riscă să se irosească, să întâlnească pe cine nu trebuie, să facă plasamente proaste şi să rămână fără bani.

— Nu, nu, avocaţii mei se vor ocupa de tot! exclamă Svetlana, care tocmai a descoperit că, după câine, avocatul specializat în drept fiscal este cel mai bun prieten al omului.

Hotărât lucru, d’Astier va fi mai puţin convingător decât Kennan, sau poate că el are mai puţin farmec. Svetlana încearcă să încheie discuţia:

— Patru guverne au deja necazuri din cauza mea, de ce să adaug şi un al cincilea?

Într-adevăr, generalul De Gaulle nu vrea nici el să audă de această musafiră incomodă. Nu se pune problema să aibă un incident diplomatic cu Rusia sovietică!

Svetlana îşi ia rămas-bun de la prietenii ei. Începe o nouă viaţă. Primeşte la Fribourg, în contul diferitelor drepturi viitoare, 73 875 de dolari bani de buzunar şi 1 426 124 de dolari bani lichizi într-o valiză.[282] O sumă aiuritoare, ceva nemaiîntâlnit în lumea editorială. Avocaţii promit să se ocupe ei.

Editorii din lumea întreagă sunt îngrijoraţi din cauza bruştei inflaţii. Doar *Memoriile* lui Churchill au obţinut un asemenea avans. Dar ce să facă? Există un singur Stalin. Şi Stalin a avut o singură fiică.

Note

259. *Douăzeci de scrisori către un prieten*.

260. *Une seule année*, ed. cit., pp. 178–179.

261. *Une seule année*, ed. cit., p. 180.

262. Martin Ebon, *Svetlana, fille de Staline*, Presses de la Cité, Paris, 1967.

263. *The Washington Post*, 12 martie 1967.

264. Boris Pasternak a fost constrâns să refuze premiul Nobel. *Doctor Jivago* nu va fi publicat în URSS decât în 1985, sub conducerea lui Gorbaciov.

265. Svetlana Allilueva, *The Faraway Music*, New Delhi, 1984, p. 141.

266. Astăzi, Centrul de Formare Catolică Burgbühl.

267. În legătură cu şederea în Elveţia a Svetlanei, pot fi consultate în arhive *Documents diplomatiques suisses*, declasificate de curând.

268. *Une seule année*, ed. cit., p. 193.

269. În India, şir de scări care coboară spre o apă considerată sfântă (n. tr.).

270. *Ibid.*, p. 197.

271. *Ibid.*, p. 186.

272. Liudmila Saraskina, *Alexandre Soljenitsyne*, Fayard, Paris, 2008, p. 594.

273. Semiceastnîi va fi înlocuit din fruntea KGB-ului de Iuri Andropov.

274. Dosar confidenţial al FBI-ului, cu o notiţă personală a lui Edgar Hoover: „Supravegheaţi un individ: Vasili Sanko“, fişier nr. 105-163639/53673 (declasificat în 2013).

275. *Une seule année*, ed. cit., p. 191.

276. *Ibid.*

277. Refugiată politic.

278. *Une seule année*, ed. cit. Vezi şi *The Faraway Music*, ed. cit.

279. Mai mult de 10 000 000 de dolari în prezent, după rata inflaţiei, date furnizate de *Consumer Price Index*.

280. Fel de mâncare constând în brânză topită într-un vas deasupra unei surse de foc (n. tr.).

281. Emmanuel d'Astier, „Mes journées avec Svetlana Staline", *L'Événement*, nr. 16, mai 1967.

282. Svetlana Allilueva, *The Faraway Music*, ed. cit., anexă.

2
A fost odată ca niciodată America

Pe 22 aprilie 1967, Statele Unite i-au pregătit Svetlanei un show în stil american: două sute de jurnalişti, radioul, televiziunea, cincizeci de poliţişti, agenţi secreţi, specialişti în relaţii publice, avocaţi şi gură-cască se îngrămădesc pe aeroportul JFK. Mai mulţi decât au venit pentru The Beatles în 1964! Este un eveniment fără precedent: fiica celui mai mare tiran al secolului XX şi-a trădat patria şi „a ales libertatea“, asemenea renegatului Kravcenko înaintea ei. Cu un an în urmă, a fost găsit cu un glonţ în cap în apartamentul lui din Manhattan. Sinucidere? Afacerea promite să fie picantă. America este străbătută de un fior: acesteia ce-o să i se întâmple?

Ieşită din umbră şi aruncată în lumina reflectoarelor, Svetlana vrea neapărat să facă o impresie bună. Coboară iute pasarela avionului DC-8 al Swissair. Îndrumată de avocatul Alan Schwartz, care a călătorit cu ea de la Zürich, urcă pe estrada instalată pe pistă, schiţează un zâmbet timid, îşi răsuceşte o şuviţă de păr pe după deget, se apropie de microfon şi spune: „*Hello there everybody! I'm happy to be here*“[283]. Vorbeşte engleză. Ce uşurare: nu e nevoie de interpret, ca în cazul lui Hruşciov sau al lui Kravcenko.

Îşi cere scuze pentru accentul ei: „Nu-ţi face griji, Svetlana. În America toată lumea are accent, aici nu suntem la Oxford.“

Râsete, aplauze.

— *Svetlana, look left.*

Svetlana îşi aranjează sacoul elegant şi zâmbeşte profesional în jur, de parcă ar fi obişnuită să pozeze în faţa fotografilor.

— *Look right.*

— *Thanks, baby.*

— *Once again.*

— *Cheese.*

— *Okay.*

Svetlana afişează o anume lejeritate, chiar siguranţă, se încruntă, impune linişte printr-un zâmbet timid. America este la picioarele ei. Pentru cât timp?

„Este foarte dificil să explic în câteva cuvinte prezenţa mea aici. De aceea, am pregătit o scurtă declaraţie scrisă, pe care v-o va înmâna avocatul Schwartz. Sper ca săptămâna viitoare să ne întâlnim la o conferinţă de presă. Astăzi, după o şedere odihnitoare în Elveţia, o ţară minunată al cărei popor este plin de curaj şi căruia îi voi fi veşnic recunoscătoare, am ajuns aici pentru a găsi mijloacele de expresie care mi-au fost atât de mult timp refuzate în Uniunea Sovietică.“[284]

În declaraţia ei, Svetlana spune că nu vrea ca decizia de a părăsi URSS-ul să fie greşit interpretată, mai ales de către copiii ei. Când a plecat de la Moscova, în decembrie, ca să ducă în India cenuşa soţului ei indian, Brajesh Singh, se gândea sincer să se întoarcă. Aici, nu ştie ce-o aşteaptă, nu vrea nici măcar să se gândească. Întrucât şi-a lăsat cei doi copii la Moscova, o chinuie gândul că aceştia pot fi luaţi ostatici.

Conflictul ei intim nu e deloc înţeles de jurnalişti. Dimpotrivă, presa va scrie că are „simplitatea celor naivi“, „chipul ei radiază de fericire“. Este „o femeie drăguţă de patruzeci şi unu de ani, plină de viaţă, cu părul ondulat, pometii înalţi, ochii albaştri, ca de pisică, lipsiţi de blândeţe“. Are „un zâmbet frumos, descumpănit, care transmite simplitate“. Ţinuta ei este perfectă, trece drept stilată. Cu siguranţă şi-a cumpărat taiorul elegant gri-bleu din Italia, pantofii par de calitate, sigur sunt scumpi. Nu poartă bijuterii, cu excepţia unui ceas, are unghiile date cu lac: nimic nu le scapă jurnaliştilor.

Svetlana se miră că este examinată pe toate părţile, dezbrăcată, cântărită, dar trece examenul cu brio. Discursul ei nu durează decât douăzeci de minute şi jurnaliştii rămân cu foamea nepotolită. Unde se duce? Destinaţie necunoscută. Poliţia face cordon în jurul ei, nu le dă voie s-o urmeze!

De la aeroport pleacă o coloană de maşini în care se află patru gărzi de corp, mai mulţi avocaţi şi poliţişti. Svetlana urcă într-un Oldsmobile

bleumarin lângă Alan Schwartz. Se împart în două şi o iau pe mai multe străduţe, ca să-i rărească pe urmăritori, lucru de care Svetlana nici măcar nu-şi dă seama, prea ocupată să privească pe geam, cu uimire. „Primele mele impresii despre America au fost magnificele autostrăzi din Long Island“[285], va scrie ea.

Iat-o pe *Svetlana în Ţara Minunilor*, unde toată lumea zâmbeşte. Totul este aşa de diferit: pădurea de antene de televiziune pe acoperişuri, circulaţia intensă, mirosul de benzină, zgomotul neîntrerupt al claxoanelor. Maşini mari conduse de femei de o diversitate incredibilă, negrese, fete tinere, femei în vârstă, foarte machiate, cu bijuterii ţipătoare, femei cu părul alb, cum ai fi văzut şi în Rusia, dar mai degrabă într-un scaun cu rotile. Toate conduc impetuos, fumează şi vorbesc cu pasagerii, care adesea sunt domni cu un aer mult mai timid.[286]

Svetlana îi observă pe trecători. Mai degrabă înalţi, mulţi graşi, o varietate impresionantă de chipuri şi trăsături. Şi stilurile vestimentare o uimesc. În afară de câţiva oameni de afaceri, majoritatea poartă blugi sau pantaloni de pânză tociţi. De ce populaţia ţării celei mai bogate din lume are un aspect aşa de sărăcăcios şi neîngrijit? În Rusia, imediat ce ai mijloacele necesare, te îmbraci. Aici lumea umblă în trening, cu nişte pantofi ciudaţi în picioare, de parcă ar merge pe perne de aer.

După o oră, maşina se opreşte în faţa unei case albe de lemn, cu două etaje şi cu obloane negre. Tot Greenbaum i-a găsit acest refugiu din Locust Valley, la tatăl Priscillei Johnson McMillan, căreia i-a încredinţat traducerea cărţii ei. O întâmpină domnul Stuart Johnson, de şaizeci de ani, mărunţel, cu obraji rozalii şi ochi albaştri, cu un zâmbet larg. De fapt, are cu zece ani mai mult. Svetlana constată că americanii par mai tineri, spre deosebire de ruşi, care par mai bătrâni înainte de vreme.

O surprinde aerul *cosy* al casei, cum nu a mai văzut decât la teatru: mobile „antice“, tapet cu personaje, perdele asortate, bibelouri de porţelan. O bibliotecă cu cărţi legate în marochin. Acest decor victorian era ultimul lucru pe care se aştepta să-l găsească în America. Nu reţine nici unul din numele comesenilor, atât de numeroşi sunt. Toţi o iau în braţe, o bat pe umăr, o felicită. Urmăresc împreună la televizor reportajul despre sosirea ei la New York, întrerupt de mai multe ori de reclame la un deodorant sau la

mâncare pentru câini. Cina, servită de Maria, o guvernantă nemţoaică, este elegantă, cu candelabre şi flori pe masă, şerveţele apretate, argintărie şi pahare de cristal.

— Tata m-ar fi omorât pentru ce am făcut, mărturiseşte ea.

Noii prieteni ai Svetlanei vor trebui să se obişnuiască cu faptul că ea spune mereu ce gândeşte.

La patru zile de la sosirea în America, o aşteaptă o mare încercare: editorul ei a organizat la Plaza din New York o conferinţă de presă pentru promovarea volumului *Douăzeci de scrisori către un prieten*. O carte este un produs comercial, trebuie să-i faci publicitate ca să fie rentabilă. În America, literatura, ca orice altă afacere, trebuie să fie profitabilă pentru editor, pentru agent şi pentru avocat.

O experienţă dureroasă. Svetlana nu cunoaşte încă metodele jurnaliştilor, un amestec de bunăvoinţă şi agresivitate. Mai târziu va declara: „Trecerea de la Rusia mea liniştită în lumea «libertăţii presei» a fost aşa de violentă şi de bruscă, încât aveam impresia că cineva mi-a strivit oasele.“[287]

— Domnişoară Stalin, puteţi să ne spuneţi…

— Nu mă numesc Stalin. Stalin era porecla tatălui meu, care înseamnă „om de oţel“. De fapt se numea Djugaşvili.

— Doamna Alleluia…

— Allilueva. Svetlana Iosifovna. Allilueva era numele mamei mele. Iosifovna înseamnă fiica lui Iosif, explică ea, uşor agasată.

Mentorii ei au avertizat-o totuşi şi au ales întrebările: din cele trei sute, s-au oprit la vreo treizeci şi i-au pregătit răspunsurile.

— Domnişoară Stalin, de ce aţi ales America în loc de Anglia? întreabă un jurnalist englez.

— Viaţa hotărăşte în locul nostru, noi nu putem să ne eliberăm de toate. Viaţa e neîndurătoare, iar eu am fost luată pe sus ca o crenguţă într-un şuvoi învolburat. Apoi, amintindu-şi lecţia învăţată, adaugă: Aveam mai multe afinităţi cu Statele Unite.

Vorbeşte o engleză aproape perfectă, pe deplin comprehensibilă, are un accent bolovănos, r-uri prea pronunţate, face greşeli adorabile şi foloseşte cuvinte învechite.

— Ce părere aveţi despre acest tapaj mediatic stârnit în jurul dumneavoastră? Vă deranjează?

— Nu înţeleg de ce faceţi atâta caz, de ce trebuie neapărat să pomeniţi de toate, până şi ce-am mâncat la micul dejun. Da, mă deranjează.

După aceea se stăpâneşte. De fapt, ea nu a venit în America să critice, este recunoscătoare acestei ţări că a primit-o. Flatează candoarea americană, sentimentalismul, patriotismul, ataşamentul faţă de libertate şi adaugă:

— Mai bine prea multe informaţii decât deloc.

— V-aţi gândit să cereţi cetăţenia americană?

— Cetăţenia este precum căsătoria, răspunde Svetlana cu un râs poznaş. Înainte de căsătorie, trebuie să existe dragoste. Deci dacă o să iubesc această ţară şi ea o să mă iubească pe mine, atunci va trebui să ne şi căsătorim.

— Ce-o să faceţi cu toţi banii pe care-i veţi câştiga de pe urma cărţii? Nu veţi deveni capitalistă? întreabă jurnalista italiană Oriana Fallaci.

— Nu cred. Am de gând să donez aceşti bani unor opere caritabile, în India, în Elveţia, în America… La Kalakankar aş vrea să construiesc un spital care să poarte numele soţului meu defunct, Brajesh Singh, şi să sprijin ridicarea unei statui în memoria lui. De asemenea, se va scrie o biografie a lui.

O statuie, o biografie… Este imediat bănuită că întreţine gustul pentru cultul personalităţii.

— Credeţi în Dumnezeu, domnişoară Stalin?

Este evident că jurnaliştii caută s-o pună în încurcătură. Ea ştie că America e credincioasă şi protestantă, preşedintele lor jură pe Biblie: trebuie să le spună ce vor să audă. Repetă ce a spus deja la ambasada americană:

— Am crescut într-o familie în care nu se vorbea niciodată despre Dumnezeu. Când am devenit adultă, mi-am dat seama că este dificil să trăieşti fără să-l ai pe Dumnezeu în suflet…

Jurnaliştii sunt încântaţi, ce articol vor putea scrie: *Stalin's Daughter Believes in God*! Ştirea va ajunge pe prima pagină a ziarelor.[288] Insistă pe credinţa ei. Svetlana amestecă un pic din toate şi anumite întrebări prea precise o stânjenesc:

— Toate religiile sunt la fel de valoroase, catolicismul, hinduismul, scientologia…

Alte răspunsuri sunt mai bine pregătite:

— Ce regim preferaţi: capitalismul sau comunismul?

— Cred în puterea spiritului în toate ţările din lume. În loc să se lupte, oamenii ar trebui să lucreze împreună pentru progresul umanităţii. Pentru mine nu există capitalişti şi comunişti. Există oameni buni şi oameni răi. Indiferent de ţara în care trăiesc, oamenii sunt la fel peste tot, au aceleaşi aspiraţii.

Bingo! Iată ce voiau să audă americanii. Nu degeaba studiază Biblia. Totul trebuie să fie simplu, fără ocolişuri. Uns cu sentimente frumoase. În aceste răspunsuri pregătite de o agenţie de relaţii publice se regăsesc accentele quakerilor. Angelismul evangheliştilor.

Scrâşnet din dinţi când ajung la o întrebare legată de crimele tatălui ei, la care Svetlana răspunde:

— Dezaprob mare parte din ce a făcut tatăl meu. Dar nu era singur, mulţi dintre membrii Comitetului Central, ai Partidului nostru sunt la fel de vinovaţi. Ştiau şi aprobau. În principal regimul este vinovat. Ideologia…

Încearcă oare să apere ceea ce nu poate fi apărat? Să evite? Stârneşte emoţie făcând această mărturisire:

— Nu pot să uit că amândoi copiii mei au rămas la Moscova.

Conferinţa se încheie cu *standing ovation* din partea jurnaliştilor de toate naţionalităţile. Din nou este bătută pe umăr, strânsă în braţe. În zilele care urmează, ecourile din presă sunt în general elogioase: „senzaţională“, „îţi taie răsuflarea“, „ce femeie fermă“. Un jurnalist francez de la *Le Nouvel Observateur* adoptă un alt ton: „Pistruii, silueta dolofană te duc cu gândul la o învăţătoare scoţiană. Fruntea îngustă, bărbia fermă, umerii laţi amintesc de cele ale lui Iosif Djugaşvili Stalin.“[289]

Redifuzarea interviului la televiziune declanşează o avalanşă de flori, scrisori, telegrame: „Bun venit în America!“, „Veţi găsi la noi pace şi fericire“, „Am venit aici acum patruzeci de ani, acum este patria noastră, veţi avea mulţi prieteni, copiii vă vor înţelege, Dumnezeu să vă binecuvânteze“. Dar şi: „Întoarce-te acasă, căţea comunistă!“, „America nu

are datoria să primească ciuma roşie, nici plozii lui Stalin“, „Pisica noastră valorează mai mult ca tine: ea, cel puţin, are grijă de puii ei! “.[290]

Te aştepţi la orice din partea ei. În ziua în care i se oferă un hotdog, refuză:

— Mulţumesc, dar sunt vegetariană.

— În Rusia nu aveţi carne? este întrebată.

— Ba da, avem toate felurile de carne, dar eu nu mănânc decât legume.

Oamenii îi vorbesc lent, de parcă ar avea de-a face cu o imbecilă. Ca şi când ar fi uitat că un străin poate să le vorbească limba.

La Priscilla şi la tatăl ei, Stuart Johnson, casa este tot timpul plină, toţi prietenii lor vor s-o cunoască pe fiica lui Stalin. La masă, Svetlana trece cu uşurinţă de la Dostoievski la Tolstoi, de la Rahmaninov, pe care l-a aplaudat la Carnegie Hall, la Aşkenazi sau Nabokov. Nu interesează pe nimeni. Ea ştie ce pofteşte mulţimea: anecdote despre tatăl ei, subiectul pe care ar vrea să-l evite cu orice preţ.

În acest noian de cine, întâlniri, cu acest carusel de nume şi chipuri noi în fiecare seară, cum să-ţi păstrezi mintea limpede? Pentru că, atenţie, în America se vorbeşte despre bani, s-ar putea chiar spune că numai despre asta se vorbeşte. Câţi bani îi va aduce cartea? Se fac socoteli: 225 000 de dolari de la Harper & Row pentru drepturile de autor, 320 000 de dolari de la Livre du mois, 120 000 de dolari de la *Spiegel* pentru drepturile de avanpremieră, 225 000 de dolari de la *The New York Times*, 375 000 de dolari de la *Life*, 205 000 de dolari de la Fritz Molden pentru drepturile de publicare în germană. Toate acestea reprezintă o nimica toată, trei milioane şi jumătate de dolari.[291] Şi asta nu e tot, vor urma traducerile: în franceză, spaniolă, italiană, portugheză…

Svetlana regretă că George Kennan a plecat în Africa pentru o serie de conferinţe. Uneori se îndoieşte de sine, atât de ciudată i se pare situaţia. De parcă s-ar teme de decepţiile pe care le încearcă inevitabil romanticii incurabili de soiul ei, Kennan îi scrie de la Johannesburg să nu judece prea repede. „Nu suntem o societate omogenă: este mai degrabă un mare câmp de luptă, unde se înfruntă probleme care interesează întreaga omenire.“[292] Ca un bun pastor evanghelic, predică: „Americanii sunt fraţii şi surorile

dumneavoastră. Încercaţi să le înţelegeţi dificultăţile în loc să-i judecaţi cu răceală.“

Oare cunoaşte aşa de bine defectele compatrioţilor lui încât să presimtă că nişte oameni necinstiţi o vor folosi? Că o haită de paraziţi o să se ţină scai de ea? Ghiceşte deja că o vor folosi în interes propriu ca să facă bani de pe urma ei? Că avocaţii o să umble direct la acontul ei ca să le plătească sume aiuritoare gărzilor lor de corp, ataşaţilor de presă, consilierilor de imagine, specialiştilor în relaţii publice? Editorul îi consideră stafful doamnei Allilueva şi preferă să trateze direct cu ei, mai degrabă decât cu autoarea, care nu înţelege nimic din toate acestea: acont, procente, tiraje, drepturi pentru străinătate, drepturi de reproducere în presă şi audiovizual, toate acestea sunt o păsărească pentru Svetlana.

Va petrece şase săptămâni în casa familiei Johnson. Acolo va primi o scrisoare de la Osia, trimisă în Elveţia şi care i-a fost retrimisă aici. Va fi ca un cuţit în inimă:

Când te-am auzit la telefon, puţinul pe care ai apucat să-l spui, m-am simţit complet pierdut şi nu am putut să-ţi răspund cum ar fi trebuit. A trebuit să meditez mai multe zile, pentru că lucrurile nu sunt deloc aşa de simple cum ţi le închipui tu…

Recunoaşte că, după ce ai făcut, să ne sfătuieşti, de departe, să avem curaj, să rămânem împreună este destul de ciudat, şi nu vreau să spun mai mult de-atât… Consider că acţionând astfel te-ai rupt de noi definitiv, aşa că permite-ne să trăim cum credem noi de cuviinţă…

Am putut să îndurăm cu tărie ceea ce ai făcut, sper că în viitor vom şti să ne organizăm noi viaţa…

Iosif, 14 aprilie 1967[293]

Printre aceste rânduri este atâta durere, încât Svetlana e distrusă, nu se mai opreşte din plâns. „De la telefonul tău, Katia nu-şi mai revine. Pentru ea e mult mai greu decât pentru mine şi Lena…“, scrie Iosif. Svetlana înţelege că pentru Katia decizia ei reprezintă o trădare.

Ce încercare pentru tânăra de şaptesprezece ani, să facă faţă urii revărsate împotriva propriei mame… Când posturile de radio Vocea Americii şi BBC şi-au întrerupt programul ca să difuzeze ştirea despre „sosirea fiicei lui

Stalin la New York“, milioane de ruşi au auzit comunicatul. Un prieten l-a informat imediat pe Iosif: „Mama ta tocmai a ajuns la New York.“ Lui Iosif şi Katiei nu le vine să creadă, ei cred că este în Elveţia şi încă aşteaptă să se întoarcă…

Katia se refugiază la tatăl ei, dar profesorul Jdanov judecă fără menajamente un act aşa de grav precum acela de a-ţi părăsi propria ţară şi „de a te vinde americanilor pentru câţiva dinari“. În inima fetei se petrece o ruptură definitivă, nu-şi va ierta niciodată mama, nu va accepta niciodată s-o revadă.

Cum ar fi putut bănui că nu le vor permite să i se alăture în Statele Unite? Că nici nu vor încerca să ceară o asemenea favoare?

În această lună mai, la Locust Valley, Svetlana e aşa de abătută, încât se gândeşte să lase totul baltă şi să se retragă la o mănăstire ca să-şi ispăşească păcatele faţă de copiii ei. Dacă ar fi avut măcar libertate de mişcare! Casa familiei Johnson s-a transformat în închisoare, este înconjurată zi şi noapte de paparazzi, de poliţie, de gură-cască. Jurnaliştii forţează uşile, se instalează pe peluză, se ascund după tufişuri, fac fotografii din elicopter. Înăuntru, se loveşte de gărzile de corp, doi unguri musculoşi, fugiţi de la Budapesta în 1956, care n-o scapă o clipă din ochi şi fac cu schimbul la uşa ei zi şi noapte. O camionetă de la RAI este oprită în faţa peluzei. În lipsa Svetlanei, le-au luat interviu grădinarului polonez şi unei menajere mexicane. Îşi vede fotografia în ziare, plimbând câinii împreună cu gazda ei sau probând pantofi într-un magazin. Chiar şi preţul lor este menţionat în articol, ceea ce-i taie pofta de alte escapade.

Se instalează în confortabila bibliotecă de la parter şi devorează tot felul de cărţi despre Rusia. Mărturiile despre viaţa în URSS sub conducerea lui Stalin o bulversează, nu ştia că există atâtea. Uniunea Sovietică, fraternitatea, Revoluţia din Octombrie, termenul de „tovarăş“, socialismul, toate aceste lucruri în care ea credea nu erau decât nişte minciuni. Tatăl ei era minciuna cea mai cumplită. Şi comunismul, o barbarie fără margini. Lenin, un asasin. Se miră de prestigiul de care încă se bucură Troţki în ochii stângii internaţionale, deşi era doar un criminal, ca şi ceilalţi.

În acest timp, Priscilla munceşte pe brânci la traducerea celor *Douăzeci de scrisori către un prieten*. Nu prea-i place că o are pe Svetlana în coastă,

pe lângă harababura pe care a provocat-o sosirea ei în casa lor liniştită. O consideră sufocantă şi narcisistă. În loc să fie recunoscătoare, rusoaica o face pe marea scriitoare, caută nod în papură la fiecare cuvânt, îi reproşează pasajele eliminate, care totuşi au fost convenite cu Kennan şi cu editorul.

Priscilla este un personaj misterios. Svetlana nu ştie de ce Greenbaum l-a respins pe englezul Max Hayward[294] în favoarea acestei tinere neexperimentate. Încercând să dezlege misterul, descoperă că Priscilla avea legături cu CIA-ul, ba chiar că lucra acolo ca *intelligence analyst*, specialistă pe probleme sovietice.[295] Astfel, CIA-ul şi Departamentul de Stat o vor avea sub observaţie douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru pe această fugară care le dă insomnii tuturor.

Greenbaum îi laudă Svetlanei licenţa în rusă pe care a obţinut-o Priscilla la Harvard şi cei câţiva ani petrecuţi la Moscova.

Ambiţioasă şi atrăgătoare, Priscilla se poate lăuda şi cu alte isprăvi. Şi-a început viaţa profesională cu un stagiu la Boston, pe lângă tânărul senator de Massachusetts John F. Kennedy, care nu era indiferent la farmecele drăguţei stagiare. În timp ce acesta se refăcea cu greu în urma unei operaţii la coloana vertebrală, ea l-a vizitat de mai multe ori. Asemănarea cu Jackie Kennedy era aşa de frapantă, încât personalul spitalului le confunda. Anul următor, o regăsim pe Mata Hari a noastră la Moscova, instalată în luxosul hotel art déco Metropol, corespondentă pentru ziarele newyorkeze. Într-o zi din anul 1959, i se atrage atenţia asupra unui transfug american de nouăsprezece ani, Lee Harvey Oswald, care, lucru ciudat, era cazat şi el la acelaşi hotel. Priscilla obţine un interviu: adolescentul cu voce blândă îi mărturiseşte dezgustul faţă de capitalism, dorinţa de a renunţa la cetăţenia americană, interesul pentru marxism şi intenţia de a se muta definitiv în URSS. Dar viaţa de muncitor la uzina din Minsk nu corespunde întocmai visurilor tânărului Oswald. După trei ani, se întoarce în Statele Unite cu soţia lui, Marina, o rusoaică drăguţă, şi cu fetiţa lor, June, şi se stabilesc în Texas. Astfel, întâmplarea a făcut ca tânăra Priscilla Johnson să fie singura persoană care îi cunoaşte personal în acelaşi timp pe viitorul preşedinte al Statelor Unite şi pe viitorul său asasin. Material suficient pentru o carte. Şi tocmai la această carte lucra împreună cu văduva lui Oswald când bătrânul

Greenbaum îi încredinţează o misiune de maximă importanţă: s-o supravegheze îndeaproape pe fiica lui Stalin.

Fireşte, Svetlana nu ştie nimic despre toate acestea. Naivă, entuziastă, se deschide în faţa Priscillei, îi povesteşte viaţa ei, îi vorbeşte despre copiii ei, despre iubirile şi aşteptările ei. În ciuda acestei agitaţii, se simte bine în casa din Locust Valley şi încă are încredere în Priscilla pentru traducerea cărţii.

Sătulă de exigenţele Svetlanei, Priscilla pleacă la soţul ei, în Atlanta, să lucreze în linişte. Cele două femei nu se vor revedea şi Svetlana îi va descoperi traducerea prea târziu, când cartea era deja tipărită. Numai că traducerea titlurilor din ziare şi interviurile cu unul ca Oswald nu necesită acelaşi talent ca o operă literară. Svetlana va fi foarte furioasă când va constata că a făcut o treabă de mântuială. Va fi distrusă când un critic reputat de la *The New Yorker*, Edmund Wilson, care citise originalul, va sublinia că traducătoarea „nu are simţul nuanţelor, nici al tonalităţii limbii ruse“[296].

Apoi vine brusc primăvara, cum se întâmplă adesea în statul New York, şi Svetlana iese din depresie. De pe o zi pe alta azaleele se umplu de boboci roşii, copacii, de muguri, rododendronii, de flori roşii, liliacul şi lăcrămioarele îşi răspândesc parfumul şi-i amintesc de Rusia. Puţin câte puţin, revine la viaţă, ascultă muzică, bea în fiecare seară un martini împreună cu gazda ei, încearcă să iasă de câteva ori. Ca s-o distreze, Stuart Johnson o strecoară prin garaj şi, cu Chevroletul lui, fug la Oyster Bay, Mill Lake, Princeton.

Înainte să plece, George Kennan a făcut aranjamente ca Svetlana să petreacă vara în casa familiei lui din East Berlin, Pennsylvania, alături de fiica lui, Joan, şi de ginerele lui, Larry. Însoţită de cei doi unguri voinici, Svetlana ajunge acolo pe 6 iunie. Îi place proprietatea de optzeci de hectare de cum o vede. Casa cu coloane, porticul, scările largi, veranda cu scaunul balansoar, bazinele de piatră pline de flori, toate o duc cu gândul la o dacea rusească din vremea lui Cehov. De altfel, Kennan a botezat-o „Livada de vişini“ şi a umplut-o cu amintiri de la Moscova: păpuşi Matrioşka, cutii lăcuite, gravuri vechi, porţelanuri, mese lăcuite Fedoskino. Este acolo chiar şi o fotografie veche, înrămată, cu cheiurile Moscovei. „Nu, nu vreau să văd zidurile Kremlinului, mulţumesc frumos! “, exclamă Svetlana, pufnind.

Pe 23 iunie, preşedintele Lyndon Johnson se întâlneşte cu Aleksei Kosîghin la Glassboro, în New Jersey. Această apropiere a URSS-ului de Statele Unite nu anunţă nimic bun pentru Svetlana. Era de anticipat că o fugară ca ea va deveni mărul discordiei între cele două ţări.

A doua zi, ca în fiecare seară, Svetlana ia cina în compania prietenilor ei în bucătărie, când aude la radio vocea cavernoasă a lui Kosîghin proclamând de la tribuna ONU: „Allilueva este dezechilibrată moral. E o femeie bolnavă şi nu putem decât să le plângem de milă celor care vor s-o exploateze în scopuri politice pentru a discredita Uniunea Sovietică cu ajutorul ei.“[297]

Deşi Joan şi Larry izbucnesc în râs, Svetlana a simţit în vocea lui Kosîghin furia cu greu disimulată de interpret. Înţelege ce înseamnă acest lucru. Moscova a avut nevoie de ceva timp să-şi vină în fire şi să decidă ce atitudine să adopte faţă de ea. Se pare că a găsit o soluţie: vrea s-o prezinte ca pe o bolnavă mintal, isterică, imprevizibilă, o nimfomană şi mai ales o mamă rea, care şi-a abandonat copiii. De altfel, numele ei de cod va deveni *kukuşka*[298].

Declaraţia lui Kosîghin nu este decât prima salvă. Vor continua ziarele europene şi americane, întrecându-se care să scrie articole tot mai trăsnite despre ea. Se afirmă că toată viaţa ar fi umblat pe la psihiatri şi că ar purta un colier de diamante al familiei Romanov. La Kremlin, ar fi ocupat fosta cameră a ţarinei şi ar fi mâncat în vase de aur. Chipurile, ea ar fi comandat în casa lui Stalin, acesta nu lua nici o decizie fără s-o consulte. A trecut prin Elveţia ca să scoată banii pe care tatăl ei i-ar fi ascuns într-un cont numerotat. *Ladies' Home Journal* şi *McCall's Magazine* scriu că Brajesh Singh a convertit-o la hinduism, că în India a intrat într-un vechi cult falic în templul lui Şiva.

Autorităţile sovietice ridiculizate de fiica lui Stalin se grăbesc s-o calomnieze prin intermediul presei. *Pravda* reduce importanţa faptului – „plecarea ei în America nu este decât un fapt divers. În URSS, noi nu suntem amatori de fapte diverse“ –, dar o critică toată ziua.[299] *Literaturnaia Gazeta* o descrie ca pe o „paranoică isterică“. *Komsomolskaia Pravda* titrează: „Dolarii Svetlanei“.

Informaţiile sunt difuzate în aşa fel încât să atragă cât mai multă ură din partea compatrioţilor ei şi, cum regula în această ţară este unanimitatea, chiar şi oamenii de bine cad în capcană.[300] În plus, cartea îi va aduce scorpiei milioane de dolari, toacă neîncetat lumea la Moscova. Şi dolarul cât e pe piaţa neagră?

Evident, cartea Svetlanei nelinişteşte într-atât Politburo-ul, încât acesta dă directive comuniştilor din lumea întreagă s-o discrediteze. *L'Humanité Dimanche*, la cheremul Moscovei, scrie că „fugara este pe cale să termine pe undeva, prin Statele Unite, redactarea unui viitor bestseller, pentru care a luat mai multe milioane de dolari, dar care, de fapt, este scris de CIA".

Afirmaţia cea mai jignitoare îi va aparţine lui Pimen Izvekov, patriarhul Moscovei, în *Izvestia*, reluată de ziarele engleze prin intermediul unui jurnalist rus, Victor Luis: „Mulţi oameni cumsecade au fost revoltaţi de declaraţiile Svetlanei Allilueva. Femeia aceasta, care a avut mai mulţi soţi, care şi-a părăsit copiii şi şi-a trădat poporul, îndrăzneşte să vorbească de religie şi de credinţa ei în Dumnezeu. Nu am auzit niciodată că ar fi fost botezată. Allilueva nu este creştină, e atrasă de toate religiile. Imaginea morală a acestei femei care s-a vândut pentru câţiva dolari nu ne trezeşte decât dezgust şi furie."[301]

Svetlana este distrusă când se gândeşte ce trebuie să îndure copiii ei când citesc aceste calomnii. Dar cine e acest Victor Luis? Cine i-a dat lui voie să le ia interviu copiilor ei?

Se întâlnise mai demult cu el la Moscova şi-şi aduce aminte că intelectualitatea rusă nu avea încredere în el, îl evita ca pe ciumă. Este un personaj unic în felul său acest Victor, pe numele lui adevărat Vitali Evghenievici Lui. Un blondin puţin trecut de patruzeci de ani, cu ochelari de intelectual, şi-a petrecut doisprezece ani în gulag. Eliberat în 1956, a făcut repede avere, da, şi în URSS se poate; de altfel, a fost numit „miliardarul roşu". Nu-şi ascunde maşinile de colecţie: Bentley, Mercedes, Porsche, nu poartă decât costume englezeşti pe comandă şi călătoreşte des în străinătate. Şi-a oferit o superbă dacea la Peredelkino[302], cu saună, teren de tenis şi pivniţe cu temperatură controlată pentru colecţia sa de vinuri. „Toate splendorile care, în ierarhia strictă a universului sovietic, sunt

apanajul cadrelor foarte înalte mai degrabă decât al simplului corespondent al ziarelor străine, ce pretinde el că este.“[303]

Într-adevăr, totul conduce spre ideea că este un abil agent KGB specialist în manipulări.[304] Unii îi atribuie un rol de agent dublu. Nimic nu e exclus, este perfect capabil să profite de ambele părţi. Victor frecventează barurile din Moscova rezervate străinilor, ceea ce unui simplu sovietic i-ar fi atras deja o călătorie în ţinutul urşilor polari. Corespondenţii străini îi caută compania, sperând la detalii inedite şi picante, fără să înţeleagă că tovarăşul Luis furnizează doar informaţii a căror dezvăluire pare utilă Kremlinului. Pentru a le controla şi limita impactul, lasă să ajungă în Occident manuscrisele câtorva disidenţi. Este căsătorit cu o englezoaică, Jennifer Statham, care şi-a început cariera în URSS ca doică în casa unui diplomat britanic. Acum redactează în limba engleză articolele pe care soţul ei le semnează pentru *CBS News*, *Sunday Express*, *London Evening News*, *Evening Standard*, *Look.*

Acestui as al dezinformării îi încredinţează KGB-ul orchestrarea „afacerii Allilueva“, care nu numai că a îndrăznit să batjocorească onoarea Uniunii Sovietice refugiindu-se în America, dar a ales cu bună ştiinţă, cu complicitatea CIA-ului, să-şi publice cartea în ajunul celei de-a cincizecea aniversări a Marii Revoluţii, de parcă n-ar mai fi fost şi alte luni în calendar. Diplomaţii sovietici vor încerca să întârzie apariţia, dar în zadar. Atunci Victor Luis are o idee genială pentru a sabota cartea. Se va întrece pe sine în josnicie. Pătrunde în apartamentul din Casa de pe chei, le pune întrebări copiilor, intră în posesia unei copii a manuscrisului şi fură vreo sută de fotografii personale pe care mama lor le ţinea sub cheie în birou.

Cu ce scop? Svetlana va înţelege curând.

Victor Luis ticluieşte un plan care are ca scop devansarea apariţiei celor *Douăzeci de scrisori către un prieten*. Modifică manuscrisul, taie partea care pune Kremlinul într-o lumină proastă şi o înlocuieşte cu un text născocit de el. Acum trebuie să reuşească să publice copia piratată înainte de apariţia oficială la Harper & Row. Astfel, când va apărea originalul, acesta îşi va fi pierdut caracterul inedit, aşa-zisele dezvăluiri ale fiicei lui Stalin nu vor mai fi decât o supă încălzită.

Planul a fost cât pe ce să reuşească. *Daily Express*, din Londra, publică *Albumul secret al fiicei lui Stalin* cu comentariile fără cap şi coadă ale lui Victor Luis. Lovitura cea mai dură vine de la revista germană *Stern*, care va publica fotografiile furate în patru numere succesive.[305] Victor Luis s-a oprit asupra unor clişee deloc măgulitoare: Svetlana puţin cam grăsuţă pe o plajă privată, prost coafată, sau compromiţătoare, alături de amantul ei, Kapler. Legendele fotografiilor sunt demne de presa de scandal: „Când a fugit, Svetlana nu a putut să-şi ia şi fotografiile. Copiii ei le publică“, „Tata era un om bun“, „Criză pasională cu Kapler“.[306] Cuprinde şi false interviuri cu Iosif, cu foştii soţi ai Svetlanei, cu mătuşa Anna Redens, moartă de mult. Victor Luis primeşte de la *Stern* 50 000 de mărci. Nu-i este de ajuns. Îi vinde copia piratată lui Alec Flegon, editor englez cu o reputaţie îndoielnică, expert în capcane, şi primeşte 5 000 de lire sterline. La Londra se stârneşte panică, căci instituţiile respectabile îşi dau seama că ediţia oficială este compromisă, iar ei i-au plătit deja Svetlanei un avans de 50 000 de lire. Avocaţii americani Greenbaum & Partners intentează proces după proces, în fiecare din ţările în care a făcut ravagii Victor Luis. Editorul Harper & Row îşi smulge părul din cap, Svetlana plânge. În această atmosferă de defăimare, de calomnii şi cancanuri, la Moscova soseşte un comunist italian, Enzo Biagi, hotărât să scrie povestea vieţii ei. Cu ajutorul oficialităţilor şi pentru că este comunist, obţine privilegiul de a le lua interviu copiilor şi prietenilor ei.

— Dacă ar apărea mama ta la uşă, ce ai face? îl întreabă el pe Iosif.

— Nu aş sări în sus de bucurie. În definitiv, ne-a părăsit. Aş accepta să mă întâlnesc cu ea doar dacă şi-ar lua angajamentul să se întoarcă definitiv.

Iosif trebuie încă să răspundă la întrebări de genul: „Hai să vedem, câţi soţi a avut? Trei, patru, cinci?“ Mai sunt şi anecdotele nepoatei ei, Galocika, despre „amantul indian“, deşi ea nu l-a întâlnit niciodată, declaraţiile lui Kapler şi ale soţiei lui. Kapler condamnă categoric fuga ei, răsucind cuţitul în rană. Fiind un om cultivat, îşi etalează cunoştinţele literare şi-l citează pe Turgheniev: „Rusia poate trăi fără noi, dar noi nu putem trăi fără Rusia.“[307]

Prietenii americani ai Svetlanei o recunosc cu greu în această femeie curajoasă, onestă şi lucidă pe nevrozata şi aventuriera denunţată de Kosîghin şi de acoliţii lui. E un om cu capul pe umeri, pentru cineva care a

dus viaţa pe care a dus-o ea. Dar în zadar le-ar declara agenţiilor de presă că „fiica lui Stalin“ nu e nici isterică, nici nevrotică, că nu ia nici un tranchilizant, nu se droghează, nu fumează marijuana, nimeni nu i-ar asculta, dat fiind că imaginea negativă este în mai mare măsură justificată de ereditate.

Svetlana îi va surprinde încă o dată. La sfârşitul verii, îl roagă pe fiul lui Joan, Christopher, în vârstă de şaptesprezece ani, să-i aducă chibrituri: „Veţi participa la o ceremonie foarte solemnă: o să-mi ard paşaportul sovietic drept răspuns la minciuni şi calomnii.“

Toţi privesc în linişte flăcările care cuprind coperta roşie cu secera şi ciocanul, înnegresc literele chirilice CCCP şi cum, sub ochii lor, simbolul cetăţeniei sovietice se transformă în cenuşă. Pe aripile vântului…

Note

283. „Bună ziua tuturor! Mă bucur că sunt aici.“ *Le Temps*, 28 aprilie 1967.

284. *La Liberté*, Fribourg, 24 aprilie 1967.

285. *Une seule année*, ed. cit., p. 266.

286. *Ibid.*

287. *Une seule année*, ed. cit., p. 298.

288. „Fiica lui Stalin crede în Dumnezeu“, *The New York Times*, 27 aprilie 1967.

289. Olivier Todd, *Le Nouvel Observateur*, 10 mai 1967.

290. *Une seule année*, ed. cit., p. 270.

291. 25 de milioane de dolari în prezent, după rata inflaţiei din 1967 potrivit *Consumer Price Index*.

292. *Une seule année*, ed. cit., p. 269.

293. *Ibid.*, pp. 272–273.

294. Max Hayward a semnat magistrala traducere a romanului *Doctor Jivago*.

295. Peter R. Whitmey, „Priscilla and Lee: Before and After the Assassination, Part One and Two“, *The Third Decade Magazine* şi *The Fourth Decade Magazine*, 1999.

296. *The New Yorker*, 9 decembrie 1967; *Book Review Digest*, 1968.

297. Martin Ebon, *Svetlana, fille de Staline*, Presses de la Cité, Paris, 1967, p. 288.

298. Cucul.

299. Despre atmosfera de la Moscova de după fuga Svetlanei, vezi şi Sheila Fitzpatrick, *A Spy in the Archives: A Memoir of Cold War Russia*, I.B. Tauris, 2013.

300. Kornei Ciukovski, *Journal, 1930–1969*, Fayard, Paris, 1998.

301. *Izvestia*, 1 iulie 1967. *Cf.*, de asemenea, *Une seule année*, ed. cit., pp. 288–289.

302. La 20 km sud-vest de Moscova, unde locuiau, printre alţii, Boris Pasternak, Kornei Ciukovski, Andrei Tarkovski, Bulat Okudjava, Aleksandr Soljenîţîn…

303. Jean Daubier, *Le Monde diplomatique*, octombrie 1979.

304. Marcel Chalet, Thierry Wolton, *Les Visiteurs de l’ombre*, Grasset, Paris, 1990.

305. 11, 20, 27 august şi 3 septembrie 1967.
306. *Ibid.*
307. Enzo Biagi, *op. cit.*

3
Cunoaşterea Lumii Noi

Cu cât se apropie mai mult data apariţiei celor *Douăzeci de scrisori către un prieten*, cu atât devine mai violentă campania împotriva Svetlanei, parcă prin ricoşeu. Simte privirile neîncrezătoare. „Pe cine se aşteptau să descopere? O bătrână cu bani la saltea? O gruzină mustăcioasă, cu părul negru ca pana corbului, care fumează pipă, ca tatăl ei?“[308]

Înaintea celorlalţi, *The New York Times* lansează foiletonul verii: *Stalin's Daughter*. Într-o dimineaţă din august 1967, la micul dejun, Svetlana deschide febril ziarul şi aproape că-i stă inima. Tronează acolo toată colecţia de fotografii furate de Victor Luis! Svetlana la şapte ani în braţele tatălui ei, care o gâdilă cu mustaţa, ilustrează capitolul „Moartea Tatălui“. Titluri precum „Cum s-a sinucis mama“, „Beria îl dirija pe tata“, „Povestea mea secretă de dragoste“ anunţă subiectele în exclusivitate din numerele următoare. Legendele prezintă o guvernantă grasă drept mama ei, copii necunoscuţi ca fiind ai ei. Fracturată, destructurată, cu titluri de capitole unele mai ademenitoare ca altele, cartea îşi pierde din impact. Svetlana descoperă manipularea presei din Occident. Şi ea, care credea că URSS-ul deţine monopolul. Dezminţirea va fi publicată cu litere mici şi pusă în umbră de alte scrisori către redacţie.

În septembrie, primeşte primele exemplare ale cărţii, ediţia originală în rusă şi traducerea în engleză. Toţi autorii cunosc senzaţia de a ţine în mână prima lor carte tipărită, sentimentul de eliberare, mândrie, speranţă şi teamă în acelaşi timp. Svetlanei i se pare de-a dreptul miraculos. „Mă simt ca Valentina Tereşkova în timpul primul ei zbor în spaţiu“, mărturiseşte ea, referindu-se la prima femeie cosmonaut.

Îşi aminteşte de prima zi la Jukovka, când a început să scrie, la îndemnul prietenului ei, fizicianul Feodor Volkenstein. Un exerciţiu terapeutic, „menit

să rămână pe fundul unui sertar“, în care exprimă ambivalenţa sentimentelor faţă de tatăl ei, „pe care îl priveşte cu dragoste şi oroare în egală măsură“. În mintea ei, nu este o carte politică, ci mai degrabă o cronică de familie pe cât de extraordinară, pe-atât de tragică. Vorbeşte cu nostalgie despre dacea copilăriei ei, parfumul pământului de la Zubalovo, draga ei doică şi mama ei, pe care a cunoscut-o atât de puţin. Visuri neîmplinite, regrete peste regrete. Parfumul copilăriei fericite, căsătoriile nereuşite, divorţurile. Textul curge lejer, sincer şi poetic. În această privinţă, este rusoaică. Nostalgică, lirică, poetă. Ca să-ţi dai seama de asta, ar trebui s-o citeşti în versiunea originală. Nici o traducere, nici cea în franceză, nici cea în engleză, nu-i redă sufletul.

America e în căutarea scandalosului. Pe 2 octombrie, Svetlana este invitată într-un platou de televiziune la New York. Încă de la începutul emisiunii, prezentatorul încearcă s-o destabilizeze. Ea rămâne în defensivă, cu un groaznic sentiment de tortură. Vrea să evite orice declaraţie politică, aspiră doar la dreptul de a fi ea însăşi, de a spune ce are pe inimă, cu toată libertatea. Acea libertate în numele căreia şi-a impus atâtea sacrificii. În zadar, nu-i vor pune nici o întrebare despre carte.

Singura consolare este că acest spectacol ridicol provoacă un nou val de scrisori de la cititori şi simpatizanţi. Din New York va reţine mai ales forfota de pe străzi şi creuzetul cultural şi etnic: irlandezi, polonezi, italieni, chinezi, germani, gruzini, armeni, evrei… Aici au ştiut cum să dea un sens vieţii lor, atunci ea de ce nu ar putea? Aceste mii de scrisori o liniştesc.

Primele critici trec de la comentarii măgulitoare la denigrările cele mai josnice. Un expert britanic în chestiuni sovietice, Edward Crankshaw, scrie în *The Observer* că, prin cartea ei, Svetlana deschide calea unei rescrieri a istoriei ruse, căci adevăratul chip al tiranului a rămas până atunci în umbră.[309] Bertram Wolfe, autorul biografiilor lui Lenin, Troţki şi Stalin, îşi intitulează articolul „Un suflet dezgolit“, dar nu vorbeşte decât despre misterele Kremlinului, despre sumbrele lui intrigi, despre trădări şi alte epurări sângeroase.[310] Istoricul Arthur Schlesinger, consilier şi biograf al lui Kennedy, deşi a suferit presiuni din partea guvernului sovietic, exprimă o opinie sinceră: „Cartea aceasta nu este opera unei persoane în căutare de senzaţional sau a unei trădătoare. Este judecata unei fiice rănite, despre tatăl

ei, despre o epocă şi despre mari speranţe înşelate. E o carte profund rusească. Un testament pe care să sperăm că, într-o bună zi, ruşii vor fi liberi să-l citească.“[311] Olga Carlisle, descendenta unor ruşi albi, îi adresează un omagiu Svetlanei: „Să fii fiica lui Stalin şi să rămâi om este deja admirabil în sine – avem aici toate dovezile că Svetlana a rămas om.“[312] Britanicul Edmund Wilson vorbeşte despre „un text impregnat de demnitate“[313]. *Spiegel* alege *Douăzeci de scrisori* drept „Cartea secolului“.

Iat-o pe Svetlana mare scriitoare. Chiar dacă, din cochetărie, neagă acest lucru, este extrem de mândră. În Rusia nu există nimic mai prestigios. Dar mulţi îi vor respinge cartea pe baza unei judecăţi a priori: Arthur Koestler, Alexander Werth, Alain Besançon se arată aspri. Un reputat critic pronunţă această judecată devastatoare: „Toată lumea îşi poate scrie autobiografia, dar când aceasta se intitulează *Viaţa la Kremlin cu tatăl meu* succesul este garantat.“[314]

Svetlana citeşte câteva pasaje la postul de radio Vocea Americii, care, deşi bruiat, este încă foarte ascultat în Uniunea Sovietică şi în tot blocul estic. Evident, îi face o plăcere răutăcioasă să aleagă pasajele cele mai antisovietice. Gromîko, ministrul afacerilor externe, i se plânge ambasadorului american la Moscova, care-i răspunde că un scriitor e liber să citească din cartea sa la radio. Atunci Kremlinul îşi pierde răbdarea şi anunţă public că-i retrage Svetlanei cetăţenia sovietică. Ea răspunde că este „o veste bună, pe care o primeşte cu mare bucurie“. Ostilităţile sunt reluate de Hruşciov, care i-a ascultat lecturile de la radio. Nu se coboară într-atât încât să citească volumul, dar nu ezită să se pronunţe asupra „prăbuşirii mentale şi psihice“ a *Svetocikăi*. Ce-a apucat-o să scrie lucruri atât de „ciudate şi patologice“? A fost mereu tratată aşa de bine. „Cum poate o cetăţeană sovietică, crescută în societatea noastră, să scrie aceste lucruri!“ În spiritul fostului Secretar, ca al oricărui bolşevic care se respectă, este imposibil să crezi că o persoană sănătoasă la minte poate acţiona aşa. „Asta ar însemna să recunoască eşecul tuturor eforturilor de a abrutiza poporul, sarcină la care s-au înhămat de cincizeci de ani“, va explica Svetlana.

Toamna şi iarna sunt pentru ea perioade de rătăciri, de ezitare, dar şi de reculegere, de convertire şi de cunoaştere a unei noi vieţi, pentru a lega noi prietenii. Merge pe insula Nantucket, în Massachusetts, la familia Schwartz,

o vizitează pe fiica lui Lev Tolstoi. Bătrâna doamnă e aşa de bucuroasă, încât o serveşte cu borş, caşă, pâine de secară, hering şi votcă. În noiembrie, pentru prima oară, nu sărbătoreşte aniversarea revoluţiei bolşevice, ci Ziua Recunoştinţei, la un personaj pitoresc, o coloneleasă în rezervă, care îşi comandă în Rhode Island regimentul format din câine şi două pisici. Cu ea face instrucţie, cu o energie epuizantă, fie că e vorba de grădinărit, cumpărături sau plimbările obligatorii. Svetlana descoperă ritualul curcanului alături de gazda ei şi de patrupedele acesteia, recunoscătoare Americii, aşa cum erau colonişti pentru prima lor recoltă. Şi binecuvântează această ţară, această oază de pace, adevărat Pământ al Făgăduinţei.

În spiritul Zilei Recunoştinţei, îşi respectă promisiunea şi face donaţii pentru opere caritabile. Îi cere avocatului ei să creeze The Alliluеva Charitable Trust. După ce face o grimasă, bătrânul general se supune în cele din urmă. După ce a trimis 200 000 de dolari la Kalakankar pentru construirea Brajesh Singh Hospital, mai bine de 250 000 de dolari pentru întreţinere şi fondul de rulment, acum trebuie să facă faţă noilor extravaganţe ale clientei sale. Primeşte ordin să anunţe presei noile donaţii. Trebuie să deblocheze 340 000 de dolari şi să-i împartă potrivit dorinţelor ei: 90 000 de dolari unei organizaţii de ajutorare a imigranţilor ruşi în dificultate, 50 000 de dolari Fundaţiei Tolstoi, 10 000 de dolari pentru Russian Children’s Welfare Society, 5 000 de dolari Fondului de ajutorare a scriitorilor şi oamenilor de ştiinţă ruşi în exil, 5 000 de dolari la *Novîi Jurnal* din New York pentru difuzarea literaturii disidente ruse, 10 000 de dolari Casei de Copii din Paris şi 10 000 de dolari Satului Copiilor – Fundaţia Pestalozzi din Elveţia.[315] Restul banilor Svetlanei au fost plasaţi în contul Greenbaum, Wolf & Ernest şi îi aduc 1 500 de dolari pe lună, iar ea consideră că este mai mult decât suficient.[316] Dacă are cheltuieli mai mari, trebuie să-i ceară bani avocatului, ceea ce-i dă cumplitul sentiment că se află sub tutela lui.[317]

Marea cheltuială de anul acesta va fi o Dodge berlină cu patru uşi, model 1968, foarte elegantă, de culoare verde-sticlă. Svetlana visează să aibă în sfârşit propria casă. Din toate locurile pe care le-a vizitat de şase luni, orăşelul universitar Princeton îi place cel mai mult. Închiriază pentru un an

o casă de la văduva unui editor newyorkez. Bătrâna doamnă îi lasă toată mobila, pianul, numeroase discuri cu muzică clasică, gravuri frumoase pe pereţi şi, lucrul cel mai important, biblioteca ei.

Primul roman american care o fascinează este *Pasărea vopsită* de Jerzy Kosiński, povestea înspăimântătoare şi crudă a unui copil cu părul brunet, pe jumătate evreu, pe jumătate ţigan, care rătăceşte printr-o ţară în război pe undeva prin Europa Centrală, în mijlocul unor hoarde de barbari blonzi, perverşi şi sadici. Svetlana plânge în hohote şi reîncepe lectura, ea, fiica alintată a lui *papocika* simte aceeaşi groază ca băieţelul din carte.

Înainte să plece, proprietara casei îi prezintă câteva celebrităţi locale: Edward Kendall, câştigător al premiului Nobel, inventatorul cortizonului, Margot, fiica adoptivă a lui Albert Einstein, un sculptor, un matematician elveţian şi soţia sa, melomanii Franck şi Patty Teplin, profesorul Robert Tucker, căsătorit cu o rusoaică, profesoară la universitate. Dar Svetlana visează să cunoască un singur om: pe autorul *Păsării vopsite*. Îi priveşte fotografia de pe coperta a patra: o claie de bucle negre, ochi strălucitori, sălbatici, ca ai lui Kapler, nasul coroiat, buze aşa de subţiri, încât formează o linie dreaptă. A fugit din Polonia comunistă în 1957, citeşte ea pe supracopertă.

Într-o seară, bate cineva la uşă. Svetlana nu deschide. Dacă e KGB-ul, care i-a dat de urmă?

— Deschideţi, spune o voce cu accent est-european. Sunt noul dumneavoastră vecin, mă numesc Jerzy Kosiński.

— *Bojemoi!*[318] exclamă ea.

Fugarul la care visa de câteva luni.

Deschide uşa şi cu greu îşi ascunde decepţia. Pare mai degrabă un porumbel zgribulit decât o pasăre vopsită. Firav, o gură mare care se prelungeşte până la urechile ascuţite, ca de iepure, un pardesiu pe umerii prea înguşti. Intră, se aşază în bucătărie ca un oaspete aşteptat dintotdeauna. Ce povestitor talentat! Ca Liusia Kapler. De la prima frază, o captivează. Reproduce cuvintele şoferului care l-a adus pe strada aceasta:

— Domnule Kosiński, o să aveţi drept vecină o femeie celebră.

— A, da? Pe cine?

— Pe fiica lui Hruşciov.

— Vreţi să spuneţi a lui Stalin?

— Oh! Nu e acelaşi lucru?“[319]

Ea râde.

— Minciuni. Inventaţi.

— Poate. Datorită imaginaţiei devii scriitor.

Când zâmbeşte, e şi mai urât.

O vrăjeşte cu poveştile lui de un exotism nebun, o hipnotizează ca o pasăre de pradă. Şi-a pus în minte să-i fie pe plac, îl fascinează roşcata asta. Pe chipul presărat cu pistrui, vede trăsăturile Tătucului popoarelor, al celui pe care îl venera când era copil.

Şi între acest bărbat bănuit că este mitoman, că fabulează, că este gigoloul miliardarelor şi *ţarevna*, cum o numeşte el, începe magia. Se vor întâlni regulat în barul Nassau Inn sau în bucătăria Svetlanei, la o salată de cartofi cu ceapă, la o porţie de heringi cu ulei şi o sticlă de whisky.

— N-ar trebui să-ţi placă mai mult Zubrovka sau Smirnoff?

— Nu mi-a plăcut niciodată votca. Frate-meu bea multă. De ce mă priveşti aşa, Iurek?

Îi spune pe numele polonez, ca mama lui, în timp ce americanii îi dau numele acesta ridicol, Jerzy sau Jerry, ca fosta lui soţie, care îi zicea Mickey.

— E adevărat ce scrii în carte? Stalin ţi-a salvat viaţa?

— Cum mă vezi şi cum te văd, *ţarevna*. Soldaţii tatălui tău au eliberat Polonia. Glorioasa Armată Roşie a scos din ascunzătoare un băieţel evreu. Pardon, catolic, m-a botezat preotul polonez dintr-un sat pierdut din munţi. Am fost şi eu, ca şi tatăl tău, băiat de cor.

Când rosteşte numele tatălui ei, Svetlana urlă. Lui îi place când închide ochii, ca o pisică.

— Sunt îndrăgostit de tine, *ţarevna*.

Svetlana râde:

— *Durak!*

A fost căsătorit cu Mary Weir, cu aproape douăzeci de ani mai în vârstă decât el, multimiliardară alcoolică, văduva regelui vaselinei. De câţiva ani, trăieşte cu baroneasa Kiki von Fraunhofer, geloasă ca o tigroaică.

— Povesteşte-mi cum ai reuşit să fugi din Polonia.

Lucrase la Bezpieka, temuta poliţie secretă poloneză, după cum afirmă unii? Nu va spune niciodată adevărul. Şi-a construit aşa de bine legenda pe minciună, încât o confundă cu realitatea. Numele lui la naştere a fost Iurek Lewinkopf. Tatăl lui era profesor, iar mama lui, pianistă amatoare. A studiat la Lodz istoria şi ştiinţele politice, adică marxism-leninismul, inclusiv la Universitatea Lomonosov, în 1951. Acum, stând în faţa Svetlanei, îşi lasă gândurile să rătăcească: ce s-ar fi întâmplat dacă prima lor întâlnire ar fi avut loc la Moscova? Ar fi sfârşit la Vorkuta, asemenea lui Kapler?[320]

Cine l-a ajutat să fugă? Agenţii din Varşovia? Din Moscova?

Sosise la New York pe 20 decembrie 1957 cu un paşaport polonez în buzunar, cu trei dolari şi optzeci de cenţi, o capsulă de cianură – pe care speră să n-o folosească prea repede – şi un roman, *Kariera Nikodema Dzymy*, care va deveni cartea lui de căpătâi[321]. Atitudinea eroului l-a făcut să înţeleagă că oricine poate ajunge în vârf: este de ajuns să se străduiască şi să forţeze mâna destinului. Iar el se va strădui, cu orice preţ. America e locul potrivit în care cineva de anvergura lui să-şi poată face o carieră de basm.

Dar pentru asta trebuie să înveţe limba engleză. Repetă în fiecare zi câte cincizeci de cuvinte scoase dintr-un dicţionar rus–englez, vede întruna aceleaşi filme, învaţă pe de rost poezii de Shakespeare şi Edgar Allan Poe. După patru luni, vorbeşte engleza mai bine ca majoritatea americanilor. Va scrie douăsprezece cărţi în această limbă, printre care şi versiunea americană a cărţii lui preferate. Întrucât romanul nu este cunoscut în Occident, omite să citeze sursa. Hollywood-ul va realiza pe baza lui scenariul unui film de succes, *Un grădinar face carieră*[322]. În 1965, datorită publicării *Păsării vopsite*, capătă celebritate mondială.

Totul, la Jerzy Kosiński, povestea lui, persoana lui, fulminanta ascensiune, face din el un erou de roman, un Nikodem Dyzma. Cu cât talent şi imaginaţie a ştiut să-şi inventeze propria viaţă! El, care a trăit toată perioada Ocupaţiei cu părinţii lui, ascuns de nişte ţărani polonezi în satul Dabrowa, prezintă această născocire drept o carte autobiografică. Elie Wiesel este emoţionat şi unii critici văd în povestea lui o mărturie despre Shoah.

Mistificarea nu va dura mult timp. Polonezii descoperă şarlatania, sunt ofensaţi că le defăimează ţara şi pe toţi ţăranii ei. Kosiński caută mângâiere

la Svetlana:

— O să mă omoare agenţii polonezi, se tânguie în braţele ei.

Atunci ea îl alintă, îi cântă un cântec de leagăn pe care i-l cânta tatăl ei înainte de culcare. Îi spune poveşti din copilăria ei. Preferata lui, pe care o ascultă iar şi iar, extaziat, este povestea fetiţei care-i dădea ordine tatălui ei dictator.

— Şi el te asculta? Serios?

— Şi încă cum! Toţi mă ascultau. Toţi secretarii din Politburo.

E irezistibil, precum Kapler sau David Samoilov: mitoman, victimă, profitor. Svetlana îşi imaginează că, fiind evreu şi polonez, o va înţelege mai bine ca oricine. Îi dedică romanul lui: „Svetlanei, care înţelege…“ Ce trebuie să înţeleagă ea? Că se află în aceeaşi situaţie? El este urmărit de cei care vor să restabilească adevărul, în vreme ce ea este calomniată de compatrioţi. Sovieticii o prezintă ca pe o bolnavă mintală, o instabilă, o nimfomană, care şi-a părăsit copiii ca să ducă o viaţă de desfrâu în America.

— Nu te vor ierta niciodată pentru ce ai făcut. KGB-ul o să te răpească în plină stradă, îi spune el.

Ea face ochii mari, ca un copil împietrit de frică:

— Dacă mă deportează în Rusia, mă deportează în coşciug, pentru că mă omor pe drum.

El o ia de mână. Are maniere pe care americanii le consideră „europene“: îi sărută mâna, e galant la masă, o ajută să-şi pună paltonul, îi deschide portiera maşinii.

— Unde ai învăţat toate astea, Iurek? În Rusia, pentru că în America nu există aşa ceva.

El o face pe seducătorul:

— Vrei să fii muza mea, *ţarevna*?

— N-ai nevoie de muză, Iurecika. Eşti un scriitor mai mare decât Faulkner.

— Un mincinos, *ţarevna*. Un născocitor de poveşti. Nu un scriitor.

O duce la cină la Yankee Doodle, un restaurant luxos din Nassau Inn. Svetlana goneşte pe străzile din Princeton. Dodge-ul ei verde-sticlă, zgâriat, lovit peste tot, tamponează fără ruşine aripi de maşini şi trotuare, seamănă teroarea pe trecerile de pietoni. Dacă se opreşte la un stop, este fără îndoială

pentru că i s-a oprit motorul. Iurek e singurul care nu se miră stupid că nu respectă nici un semn. El ştie că pe un *prospekt* (bulevard) din Moscova sau pe drumul spre Jukovka, unde a învăţat ea să conducă, nu era nevoie să încetinească, drumul era eliberat de maşini, iar semafoarele, oprite.

— Dacă nu vrei să fii muza mea, vrei să fii sora mea? În definitiv, tatăl tău a fost puţin şi al meu…

— Am avut doi fraţi, dar au murit.

— Tocmai de aceea. Hai să fim frate şi soră tot restul vieţii.

Şi râd şi plâng împreună până în zori, ţinându-se de mână ca doi orfani pierduţi într-o lume devenită prea mare pentru ei.

— *Ţarevna*, de ce nu soliciţi un post la Institute of Advanced Studies? Se caută specialişti renumiţi în istoria politică contemporană. Ai putea câştiga o jumătate de milion de dolari.

— Nu, mulţumesc. Totuşi, tatei i-ar fi plăcut să excelez în acest domeniu.

Svetlana este prea integră, prea cinstită ca să facă din Stalin un *business*. Ea vrea doar să scrie despre lucrurile importante pentru ea la care a fost martoră. Şi cărora le-a căzut victimă.

Semestrul se încheie şi Kosiński se întoarce la New York. O să-i lipsească, desigur, dar ştie că acest saltimbanc nu e potrivit pentru ea. Ea are nevoie de un bărbat puternic, de un ocrotitor, nu de o dădacă să-i cânte cântece de leagăn.

Până acum nu a cunoscut decât americani mediocri, curăţei, bogaţi, dar ignoranţi. Întrucât Kosiński era strălucit, ceilalţi i se păreau şi mai insipizi. Numele lui Tolstoi le spune ceva doar datorită filmului *Război şi pace* cu Audrey Hepburn. Puşkin este numele unei cafenele la modă, Dostoievski, un autor care reabilitează asasini. Americanul obişnuit nu a auzit niciodată de Ahmatova sau de Esenin. „Fratele“ ei Kosiński recita împreună cu ea poezii ruseşti. Avea tot ce iubeşte ea la un bărbat: ştiinţă de carte, sarcasm, un suflet chinuit. Se deschide în faţa lui Annelise şi a lui George Kennan. Ei cunosc şi înţeleg Rusia. În luna noiembrie, lună mereu dificilă pentru Svetlana, aceştia i-l prezintă pe Louis Fischer, un prieten care a fost timp de paisprezece ani corespondent la Moscova şi vorbeşte fluent rusa.

Pe 19 decembrie 1967, împreună cu el şi cu familia Kennan, Svetlana merge la Princeton Inn să ia cina.

— Acum exact un an plecam de la Moscova. Era furtună de zăpadă. Avionul avusese întârziere şi decolaserăm târziu. Fiul meu mă însoţise la aeroport. Cine ar fi crezut că doar un an mai târziu o să fiu aici, cu voi?

— Să bem în cinstea acestui prim an de libertate![323] spune Louis Fischer ridicând paharul.

Svetlanei îi sunt de ajuns două cine ca să se îndrăgostească nebuneşte de acest bărbat care seamănă cu Kapler şi Kosiński la un loc: un fanfaron cu ochii negri, melancolici. Are cu treizeci de ani mai mult decât ea. Toată viaţa lui, acest bătrân şarlatan a fost nestatornic, fustangiu şi, la şaptezeci şi unu de ani, încă îşi testează puterea de seducţie. Cucerirea fiicei fostului său idol e o experienţă tentantă. Fiu de emigranţi ruşi, a crescut într-o familie evreiască ortodoxă din Philadelphia, unde tatăl lui era muncitor într-o fabrică de prelucrare a peştelui şi mama lui era spălătoreasă. Copilăria i-a fost marcată de teribilele poveşti ale mamei lui, Chiffra Fischer, despre pogromurile din timpul ţarului. Încă de tânăr, îmbrăţişează toate cauzele progresiste. În 1917 ar fi vrut să participe la revoluţia bolşevică, dar patria evreiască are prioritate, şi intră în rândurile Legiunii Sioniste din Palestina. În 1920 face cunoştinţă cu Bertha Markoosha Mark, o evreică letonă, mare susţinătoare a bolşevicilor. Hotărăsc să se stabilească în patria comunismului: acolo se vor naşte cei doi fii ai lor. Dar familia nu este ocupaţia prioritară a unui adevărat bolşevic. La Moscova se împrieteneşte cu Walter Duranty, principalul „idiot util“, potrivit formulei consacrate de Lenin, care lucrează la *The New York Times* şi, asemenea lui, va deveni corespondentul ziarelor de stânga americane. Un mare admirator al lui Troţki, militează pentru stabilirea de relaţii diplomatice între Statele Unite şi URSS şi dă vestea cea bună a eradicării antisemitismului în Rusia sovietică.[324]

În 1925, întrucât Stalin a câştigat bătălia cu Troţki, nu este bine să-i cinsteşti memoria. Tânărul Fischer îşi schimbă opiniile şi începe să-l aduleze pe noul şef, admiră eradicarea culacilor[325], planul cincinal, elogiază GPU-ul (viitorul NKVD). Drept recompensă, va beneficia de rarul privilegiu de a realiza un interviu cu „Dumnezeu“ în persoană.

Orice intelectual adevărat trebuie să se fi înşelat pe toate planurile în trecutul său. Louis Fischer va deveni un mare kremlinolog la Universitatea

Princeton. Va scrie biografia lui Lenin, a lui Stalin, a lui Nehru şi a lui Gandhi.

Ca pe vremuri cu Kapler, Svetlana ascultă cu aviditate poveştile lui Louis din vremea în care se însoţea cu mai-marii acestei lumi. Iosip Tito, Robert Oppenheimer, Eisenhower, John Dos Passos, Eleanor Roosevelt, John şi Robert Kennedy, Nehru şi Gandhi, Hemingway şi André Malraux, Anthony Eden şi Churchill.[326]

Louis Fischer termină atunci o lucrare despre istoria URSS-ului. Svetlana ar trebui să-i fie foarte utilă, întrucât este o sursă de informaţii inedite şi a trăit din interior tumultul istoriei secolului XX. Speră că Stalin i-a împărtăşit fiicei lui gândurile lui cele mai intime, dar va fi foarte dezamăgit. Nu are nici o dezvăluire de făcut, nici un secret de mărturisit. Totuşi, o încurajează să scrie, cum făcuse pe vremuri prietenul ei Fedea Volkenstein. Svetlana îşi cumpără un caiet gros şi scrie titlul: *Tolko odin god*[327]. Vrea să povestească tot ce s-a întâmplat în acest ultim an aşa de aparte, atât de plin de evenimente. Dă primul capitol editurii Harper & Row şi primeşte un cec de 50 000 de dolari.[328] Nu se compară cu sumele primite anterior, dar editorul se apără astfel: volumul *Douăzeci de scrisori către un prieten* nu a avut succesul scontat. Oamenii au citit fragmentele în reviste, dar nu au cumpărat cartea.

Kennan îi semnalează o casă de vânzare pe Wilson Road, la numărul 50. O casă banală, tipică Noii Anglii, albă, de lemn, cu o verandă, o terasă umbrită, un salon, un birou, trei dormitoare şi o bucătărie mare, unde îşi închipuie deja cum îşi primeşte oaspeţii ca în Rusia. Unul din principalele atuuri ale acestei case lipsite de orice farmec este, probabil, vecinătatea lui Louis Fischer. În timp ce o vizitează, Svetlana e entuziasmată, i se pare că seamănă cu dacea de la Jukovka: merii, tufele de forsiţia şi de liliac. O cumpără fără să negocieze preţul. Pentru a achita cei 60 000 de dolari ceruţi[329], foloseşte tot avansul de la editor şi-i cere avocatului să-i deblocheze diferenţa de 10 000 de dolari. Sistemul acesta în care nu are acces direct la contul personal i se pare din ce în ce mai deranjant.

Încântată să dea un sens propriei vieţi, Svetlana se cufundă în redactarea noii ei cărţi, care va fi mai politică decât precedenta, pentru că vrea ca lumea să ştie că era deja rebelă dinainte să plece din URSS şi că nu a

aprobat niciodată necondiţionat şi în totalitate sistemul. Doar că munca scriitorului este o muncă solitară. Svetlana nu s-a împăcat niciodată cu singurătatea, speră că Louis va veni să-şi împartă viaţa cu ea. Vrea să-i trezească admiraţia şi-i citeşte câteva pagini din manuscris. Mai târziu, se va înfuria când va recunoaşte anumite pasaje din cartea ei – în special cel despre moartea actorului Solomon Mihoels – în noua carte a lui Louis, apărută cu numai câteva luni înainte de a ei, fără să citeze sursa.

Îşi doreşte să trăiască doar fiind ea însăşi, dar nu reuşeşte. Tatăl ei nu se înşela când spunea că oricine se apropie o vede, întâi de toate, pe fiica lui Stalin. Şi pentru Louis, este mai ales fiica celui pe care l-a venerat odinioară. În plus, îmbătrânitul don Juan nu vrea să-şi piardă independenţa. Deşi această Svetlana, care se leagă de el ca o plantă agăţătoare, e de o fragilitate care îl emoţionează, în acelaşi timp încăpăţânarea şi caracterul ei autoritar îl sperie. De ce naiba să intre într-o relaţie de durată, când o poate vedea din când în când, frecventând-o în acelaşi timp pe tânăra şi dornica lui asistentă, *Dede* Randall?

După cum ne puteam aştepta, legătura lor va deveni deosebit de furtunoasă. Când Louis va vrea să se sustragă acestei relaţii exclusive, Svetlana nu va accepta. Predispusă la crize de furie violente, îi face scene, îi cere înapoi scrisorile de dragoste, i le aruncă în faţă pe cele de la el. Oare nu ar ajuta-o alcoolul? Începe să-i placă martiniul: are cam acelaşi efect ca votca, dar e şi mai bine.

După una din impresionantele ei crize, ajunge la secţia de poliţie. A venit la Louis să-şi recupereze cadourile, dar el nu-i deschide. Ocoleşte casa pradă unei furii de nedescris. Louis o priveşte prin perdeaua de la fereastra dormitorului, Svetlana e în pragul nebuniei. Spectacolul chipului ei descompus de furie nu e plăcut. Ia o piatră de pe trotuar şi-i sparge geamul. În pat, tânăra asistentă se agaţă de braţul lui, speriată. Curajos, Louis sună la poliţie, care o va ridica pe intrusa cu mâinile murdare de sânge. Povestea aceasta va aduce sare şi piper în micuţul şi liniştitul oraş Princeton.

Dar Svetlanei nu-i va fi uşor să-l uite pe Louis. Eşecul acestei legături o obsedează, orice întâlnire, chiar şi cu băcanul din cartier, o bulversează. Va avea nevoie de mai multe luni să înţeleagă în sfârşit, în singurătatea ei, că pentru Louis principalul ei farmec consta în înrudirea cu Stalin. Dar cel mai

tare o va şoca lăcomia fostului ei iubit când va afla că i-a cerut editorului ei 4 000 de dolari[330] „pentru ajutorul acordat la redactarea cărţii *Un singur an*“.

— Cartea asta am scris-o singură de la prima la ultima pagină! exclamă Svetlana. Louis Fischer doar m-a încurajat şi a ascultat câteva capitole.

Editorul, care deja cunoaşte bine caracterul Svetlanei, se miră şi el: colaborarea cu ea se dovedeşte imposibilă, nu ascultă de nici un sfat, nici legat de conţinut, nici de formă.

Pe 20 decembrie 1968, Svetlana se mută în noua ei casă. A terminat a doua carte şi caută traducător. Îi scrie lui Edmund Wilson, criticul care-i susţinuse cu atâta energie prima carte. Wilson, care vorbeşte rusă, este încă mare amator de tot ceea ce are legătură cu această ţară. Svetlana îl fascinează pentru decizia curajoasă pe care a luat-o. Împreună cu soţia lui, Elena, o invită să petreacă vreo câteva zile la ei, sperând că vecinul şi prietenul lor va fi un excelent traducător al cărţii ei.

În ianuarie 1969, Svetlana urcă într-un autobuz Greyhound şi ajunge la Wellfleet, în Cape Cod. I se înmoaie genunchii când descoperă că vecinul căruia Wilson intenţionează să-i încredinţeze cartea nu este altul decât prinţul gruzin Paul Şavşavadze, căsătorit cu o Romanov. Tatăl ei s-ar răsuci în mormânt dacă ar vedea-o făcând reverenţe în faţa nepoatei ţarului Nicolae I al Rusiei. Marele duce George a fost asasinat în 1917 de bolşevici, tatăl lui Paul Şavşavadze a fost şi el împuşcat de comunişti în 1931. Amândoi o primesc cu căldură pe Svetlana şi văd în ea o victimă a regimului, asemenea lor. Trăiesc într-o casă modestă aproape de plajă, fără să se plângă vreodată de aceste neajunsuri. Marea ducesă se dedică picturii şi grădinăritului. Prinţul, pensionat după ce a lucrat la Crucea Roşie, scrie romane şi-şi câştigă cu greu traiul din traduceri.

În ziua în care iau prima dată cina împreună, Svetlana nu deschide gura. Cu ea e greu de spus vreodată dacă este bosumflată sau intimidată. Marea ducesă încearcă s-o facă să se simtă în largul ei şi-i vorbeşte despre Kremlinul pe care l-a cunoscut.

— Kremlinul dumneavoastră şi al meu nu au nimic în comun, i-o retează sec Svetlana.

Nici gluma prinţului despre întâlnirea istorică dintre două „mari familii din Gruzia, Şavşavadze şi Djugaşvili“ nu o amuză. Cina este brusc tulburată de capriciile unei instalaţii defectuoase de apă: apa se revarsă dintr-o chiuvetă înfundată.

— Daţi-mi voie să vă ajut, spune Svetlana, suflecându-şi imediat mânecile şi luând o cârpă să şteargă podeaua.

„Dacă mi-ar fi spus cineva că într-o zi fiica lui Stalin o să-mi facă curat în bucătărie, aş fi crezut că e nebun“, va povesti marea ducesă această anecdotă, râzând.

Cartea *Un singur an*, deşi este tradusă magistral de Şavşavadze, nu va avea acelaşi răsunet ca precedenta. Titlul e înşelător, librarii cred că este vorba despre o carte de călătorii. Detractorii săi consideră că nu aduce nici o dezvăluire, că e dezlânată, prost construită şi că trece brusc de la prezent la trecut, ceea ce face lectura anevoioasă. Totuşi, deşi forma nu este prea elaborată, cartea reprezintă cea mai sinceră mărturie scrisă vreodată despre patria socialismului. De data aceasta, completează povestea zbuciumului personal cu zugrăvirea în note dure a acoliţilor tatălui ei, cu dedesubturile Congresului al XX-lea şi consecinţele lui, cu cei unsprezece ani ai lui Hruşciov, un simulacru de eliberare; cucerirea spaţiului, Sputnik, festivalurile şi aniversările au disimulat cu greu revenirea la epoca persecuţiilor.

Edmund Wilson este printre puţinii critici entuziasmaţi de această carte: „Eu cred că această carte va avea un răsunet mondial, va fi un document unic care îşi va găsi locul printre marile opere autobiografice ruse.“[331] Svetlana nu se lasă păcălită, complimentul vine cu siguranţă din simpatia pe care i-o poartă.[332]

Acum, fiindcă nu mai încearcă să ia legătura cu copiii sau cu prietenii ei, vrea să le aducă un omagiu în carte. O greşeală impardonabilă. A încălcat una din legile nescrise ale URSS-ului: să nu vorbeşti niciodată. Oare a uitat că, deşi le-a schimbat numele, KGB-ul îi va identifica cu uşurinţă? Fără să vrea, le pune viaţa în pericol. Astfel, nu a lipsit mult ca Lily Golden – Bertha în povestea ei – să-şi piardă postul la Institutul de Studii Africane. Telefonul i-a fost pus sub ascultare, nu va mai putea pleca niciodată în

străinătate, nici măcar în Iugoslavia sau în RDG. Prietenii ei vor fi şocaţi de această dovadă de nepăsare.[333]

La Moscova, de data aceasta, campania de subminare a cărţii Svetlanei este orchestrată de şeful KGB, Iuri Andropov. Cartea anterioară era o atingere la adresa celei de-a cincizecea aniversări a Revoluţiei, cea nouă le strică aniversarea centenarului naşterii lui Lenin. Oficialităţile pun sub semnul întrebării autenticitatea cărţii. KGB-ul ignoră mesajul de curtoazie, în care autoarea le mulţumeşte prietenilor ei pentru susţinere şi încurajare, îi ia drept adevăraţii autori ai cărţii pe cei care sunt menţionaţi acolo: Kennan, Fischer, Florovski, Belinkov, Djilas, Tucker, bine-cunoscuţi duşmani ai Uniunii Sovietice.

Svetlana apare mai des la radio. Astfel, la Vocea Americii, cetăţenii sovietici aud din nou capitolele cele mai ucigătoare pentru regimul lor. În acelaşi timp, afirmă că viaţa ei în Statele Unite este „liberă, veselă şi plină de culoare“. A fost vreodată comunismul denunţat în cuvinte mai elocvente de-atât?

Oare Svetlana observă că-i scade popularitatea? Succesul este efemer, ca toate succesele, mai ales cel al unei cărţi. Toţi scriitorii ştiu că durează numai câteva luni, apoi nu se mai vorbeşte despre ea, locul îţi este luat de alţii. Şi nu e nimeni s-o consoleze. Despărţirea de Fischer i-a lăsat un gust amar. Oare va fi mai prudentă data viitoare? Nu e chiar aşa de sigur. Entuziasmul faţă de oameni şi locuri se transformă destul de repede în deziluzie şi reproşuri. Dovada, lunga listă de prietenii destrămate şi de decepţii amare. De data asta, se va lăsa atrasă într-o aventură ciudată, care începe cu o serie de scrisori de la o necunoscută…

Note

308. *Une seule année*, ed. cit., p. 294.

309. Edward Crankshaw, „L’esprit de la terreur est resté“, *The Observer*, septembrie 1967.

310. Bertram Wolfe, „Svetlana’s Life. A Soul Laid Bare“, *Chicago Daily News*, 23 septembrie 1967.

311. Arthur Schlesinger, „Twenty Letters to a Father“, *Atlantic*, noiembrie 1967.

312. Olga Carlisle, „Dictator’s Daughter“, *New York Times Book Review*, nr. 39, 24 septembrie 1967.

313. Edmund Wilson, *op. cit.*

314. Martin Ebon, *op. cit.*, pp. 171–173.

315. „Mrs. Alliluyeva donates $340.000“, *The New York Times*, 26 octombrie 1967.

316. Aproximativ 11 000 de dolari în zilele noastre, ţinând cont de inflaţie.

317. Svetlana Allilueva, *The Faraway Music*, ed. cit., p. 31.

318. Dumnezeule!

319. Anecdotă povestită autoarei de Jerzy Kosiński la Paris, în 1983.

320. Va vorbi despre Svetlana într-un roman postum, *Blind Date*, Grove Press, 1998.

321. Tadeusz Dolega-Mostowicz, *Kariera Nikodema Dzymy*, 1932 (nu a fost niciodată tradusă).

322. *Being There*, New York, Grove Press, 1971. Filmul a primit un Oscar în 1979.

323. *Une seule année*, ed. cit., p. 375.

324. Despre Louis Fischer, vezi James William Crowl, *Angels in Stalin's Paradise*, University Press of America, 1982.

325. Louis Fischer, *Machines and Men in Russia* („Maşinile şi oamenii în Rusia“), H. Smith, 1932.

326. Ampla lui corespondenţă se află în arhivele bibliotecii Universităţii Princeton (Mudd Manuscript Library). Scrisorile de la Svetlana din anii 1968–1969 se află în Box 1, Folder 7.

327. „Un singur an“, care în rusă înseamnă mai degrabă: „S-au întâmplat atâtea doar în anul acesta.“

328. 350 000 de dolari astăzi.

329. Echivalentul a aproximativ 420 000 de dolari astăzi.

330. 28 000 de dolari astăzi.

331. *The New Yorker*, 27 septembrie 1967.

332. Svetlana Allilueva, *The Faraway Music*, ed. cit., p. 46.

333. Lily Golden, *My Long Journey Home*, ed. cit., p. 156.

4
Căsătorie în stil american

În avalanşa de scrisori pe care Svetlana le primeşte zilnic se află unele de la o anume Olgivanna, văduva celebrului arhitect Frank Lloyd Wright. Aceasta insistă ca Svetlana să vină să-i viziteze domeniul din Taliesin West, Arizona. Un detaliu îi reţine atenţia: doamna din Taliesin îi vorbeşte despre nenorocirea care a lovit-o: fiica ei, moartă într-un accident de maşină, avea acelaşi prenume ca ea. Întrucât acest prenume este rar, intrigată, îi răspunde.

Olgivanna îi trimite fotografii cu Frank Lloyd Wright Foundation, proprietate care se întinde pe cinci sute de hectare printre cactuşi *saguaro*, coioţi şi şerpi cu clopoţei. Îi descrie fascinanta ei experienţă: înfiinţarea unei comunităţi în care oamenii să trăiască în armonie deplină cu natura, între o viaţă spirituală şi una materială. Întrucât în URSS tot sistemul se baza pe o utopie comunitară, Svetlana este curioasă să vadă versiunea americană. Decide să facă o oprire de o săptămână la Taliesin. Apoi va porni spre California şi Hawaii, unde o aşteaptă Elizabeth Shoumatoff, celebra portretistă de origine rusă[334].

Prietenii o avertizează: comunitatea aceasta e considerată o sectă şi naşte mereu controverse. Dar Svetlana începe să se obişnuiască cu bizareriile americanilor şi nu le ia în seamă avertismentele. America e plină de asemenea fundaţii şi Biserici precum cea mormonă, scientologică şi de iluminaţi de soiul acesta, aşa că una în plus…

În martie 1970, ia avionul spre Phoenix. La aeroport, este întâmpinată de o femeie superbă de vreo patruzeci de ani, brunetă, cu ochii negri, machiată şi foarte elegantă:

— Ah! Svetlana, şopteşte ea şi o îmbrăţişează. Sunt Iovanna Wright, fiica Olgivannei.

Urcă într-o maşină sport roşie şi traversează întinderile aride ale deşertului din Paradise Valley. Svetlana ar vrea să contemple peisajul, cerul de o culoare cum nu a mai văzut nicăieri altundeva, bruma de praf galben, contururile stâncilor şi umbrele lor violet, dar Iovanna trăncăneşte întruna. Îi explică cât se străduieşte mama ei să dea viaţă casei închinate memoriei tatălui ei, cel mai mare arhitect al secolului XX. Descrie această comunitate ca fiind cea mai democratică din lume şi-i povesteşte împrejurările morţii surorii ei vitrege.

— Mi-ar plăcea să fii şi tu la fel de apropiată de mine.

Felul ei demonstrativ de a se purta nu-i place Svetlanei. Imediat o consideră „prost crescută şi neruşinată“[335].

Taliesin apare după o oră de mers. Întâi un lac, apoi clădirea joasă, construită pe o pantă, din piatră de culoarea ambrei, aproape roşcată în lumina soarelui la asfinţit. Svetlana e mult mai sensibilă la natură decât la înfăptuirile omului, la această clădire care nu are nimic extraordinar. Ca într-un film, sosirea ei a fost regizată, doar că actriţa principală nu a primit scenariul.

Doamna Wright o aşteaptă în picioare sub porticul plin de bougainvillea. Un dulău negru cu urechi ascuţite şi cu limba atârnată stă culcat la picioarele ei. Ea poartă o rochie elegantă şi o pălărie bleu turcoaz. Micuţă, suplă, cu o privire uimitor de pătrunzătoare, cu tenul uscat şi două cute la colţurile buzelor, se deplasează cu graţia unei balerine, în ciuda celor şaptezeci de ani. O ia în braţe pe Svetlana:

— Oh, Svet*la*na! spune, pronunţându-i numele ruseşte, cu accentul pe penultima silabă. Svetlana, Svetlana, repetă, şi Svetlana se simte stânjenită.

Nu ştie dacă doamna i se adresează ei sau fiicei sale moarte.[336] Pentru o clipă, îi trece prin minte un gând: „Ce caut eu aici?“

Primeşte o cameră luxoasă destinată oaspeţilor şi abia are timp să se schimbe pentru cină. Iovanna o avertizează că în fiecare sâmbătă codul vestimentar le impune femeilor să poarte rochie lungă şi domnilor, smoching. Cum Svetlana nu a anticipat o asemenea eleganţă, Iovanna îi propune să aleagă din garderoba ei. Cele două femei au aceeaşi vârstă şi aceeaşi constituţie, dar Svetlana preferă să-şi păstreze rochia verde, culoare care-i place şi pe care o poartă des, ca toate roşcatele.

La ora şapte, Iovanna vine s-o ia şi o conduce printr-un labirint de culoare şi camere cu mii de unghere până în salonul cu tavan jos care oferă, prin ferestrele imense, superba privelişte a dealurilor şi văii. În şemineu trosneşte focul, iar în faţa lui mai mulţi invitaţi discută, cu un pahar în mână. Kamal Amin, arhitect asistent egiptean, se prezintă şi-i întinde un buchet de trandafiri. Svetlana uită de rochia ei de mătase verde, mult prea modestă în această adunare de oameni eleganţi, cu smochinguri şi rochii lungi. I se serveşte un gin tonic, apoi merg cu toţii în sufragerie, o cameră mare cu pereţi din piatră, decoraţi cu tapiserii chinezeşti. Olgivanna, care este gazda evenimentului, şi-a schimbat ţinuta şi are o alură imperială cu cocul ei sobru, cu rochia neagră simplă, un şal din dantelă pe umeri şi, drept unică podoabă, un lanţ gros de aur cu un medalion. O aşază în dreapta ei, lângă un lungan cu o vestimentaţie ciudată: smoching muştar, cămaşă mov cu jabou, un lanţ de aur la gât şi inele pe toate degetele.

— Svetlana, ţi-l prezint pe Wesley Peters, arhitectul-şef. Wes, ţi-o prezint pe Svetlana.

Bărbatul de un metru nouăzeci şi trei, cu un aer distins, cu părul dat pe spate, ochi deschişi la culoare şi zâmbet hollywoodian, se înclină în faţa ei. Apoi, după acest mare efort, se aşază şi nu mai deschide gura.

Svetlana are timp să-i observe pe ceilalţi invitaţi. Păcat, egipteanul cu ochii ca jăraticul stă în celălalt capăt. Ceilalţi opt sunt aşezaţi în jurul mesei lungi, lăcuită şi de culoare roşu-luminos. O miră acest fast ostentativ: aranjamente florale de inspiraţie japoneză, pahare de cristal, tacâmuri de argint aurit, care contrastează cu mâncarea mexicană fără pretenţii, un fel de *tapas* pe care le-ai fi putut găsi în orice fast-food american. Nişte servitori tineri în haine în culori aprinse aduc mâncarea. Svetlana nu ştie că sunt viitori arhitecţi, veniţi să facă un stagiu sub oblăduirea Olgivannei, după ce au plătit 50 000 de dolari. Preţul imersiunii totale în Taliesin, în primul an: treburile casnice precum curăţatul cartofilor, servitul mesei, spălatul vaselor, grădinăritul… şi, ocazional, desenul. Aceşti stagiari nu sunt plătiţi, dar primesc cazare şi mâncare. Şi, ca într-un colhoz, nimeni nu are cu adevărat nevoie de bani, în asta constă originalitatea sistemului Olgivannei.

Cina durează o veşnicie. Cu privirea în farfurie, Svetlana simte ochii care o fixează şi lucrul acesta o stânjeneşte, cu atât mai mult cu cât bărbatul

voinic şi înalt de lângă ea nu este deloc vorbăreţ. În schimb, Olgivanna e foarte volubilă. Svetlana află că este originară din Muntenegru, ţara aceea de la Adriatica devenită republică iugoslavă. Povesteşte multe despre familia ei sârbească, de neam mare, de parcă s-ar teme ca Svetlana să nu-i conteste excelenţa sângelui şi rangului. L-a cunoscut pe Frank Lloyd Wright în 1924, la teatru, la Chicago. Se îndrăgostesc la prima vedere şi nu se vor despărţi niciodată până la moartea arhitectului, în 1959. Se consideră moştenitoarea lui şi se străduieşte să-i ducă mai departe opera.

Mai târziu Svetlana va afla că trecutul Olgivannei e puţin mai tulbure.

Olga Ivanovna Lazovich s-a născut în Muntenegru în 1898, a trăit la Batumi, apoi la Tiflis, în Georgia, unde, la vârsta de optsprezece ani, s-a căsătorit cu arhitectul rus Valdemar Hinzenberg, cu zece ani mai mare decât ea, cu care a avut o fiică pe nume Svetlana. La Tiflis îl întâlneşte pe gurul armean Ghiurdjiev[337]. Din păcate, izbucneşte revoluţia bolşevică, căreia nu-i plac deloc oamenii cu astfel de ocupaţii. La Tiflis, un anume Djugaşvili, poreclit Koba de către apropiaţi, închiriază o cameră de la el şi se face remarcat prin faptul că o şterge fără să plătească.

În 1922, gurul şi discipolii lui pleacă la Constantinopol, apoi în Franţa, în Avon, aproape de Fontainebleau. Olgivanna, adepta lui cea mai înzestrată, priceputǎ mai ales la dansul sacru, l-a urmat pe Maestru peste tot împreună cu fiica ei de trei ani. Gurul îi sugerează să plece în America să caute noi adepţi. Olgivanna are douăzeci şi cinci de ani şi e de o frumuseţe care te vrăjeşte. Într-o seară, la teatru, îl întâlneşte pe Frank Lloyd Wright. E cu treizeci de ani mai în vârstă decât ea şi nu chibzuieşte prea mult, acţionează. De altfel, are o reputaţie de donjuan egocentric, veşnic lefter, dar genial. Sunt făcuţi să se înţeleagă bine. Astrele se armonizează. Olgivanna rămâne însărcinată şi o aduce pe lume pe micuţa Iovanna. Întrucât copiii născuţi din adulter nu sunt bine văzuţi în această Americă puritană, şi nici concubinajul, ajung la închisoare pentru „încălcarea legii Mann“. Divorţează fiecare din ei, se căsătoresc şi, în 1932, formează The Taliesin Fellowship. Şi imperioasa Olgivanna recreează la Taliesin comunitatea în care a trăit sub oblăduirea lui Ghiurdjiev. Cu mica diferenţă că acum ea e cea care îi învaţă pe viitorii arhitecţi să-şi stăpânească propriul corp, punându-şi mintea în armonie cu universul. Instaurează un sistem

piramidal, în care ea îşi arogă statutul de „lider spiritual“, apoi urmează cercul restrâns al acoliţilor şi, în sfârşit, arhitecţii.[338]

Este un demon sau un înger această Olgivanna? Ne putem închipui că rebela Svetlana nu se simte deloc atrasă de o asemenea organizaţie bazată pe ierarhie. Încă din seara sosirii, prin discursurile ei despre fraternitate, spiritualitate sau cunoaşterea de sine, Olgivanna o duce cu gândul la stareţa unei mănăstiri medievale. Marea preoteasă nu pomeneşte că în primul rând supunerea cimentează această construcţie. Pe parcursul seratei, conversaţia este condusă de doamna Wright, în timp ce bărbatul frumos de lângă ea nu a deschis decât o dată gura, pentru a o avertiza pe Svetlana că sosul *salsa brava* este foarte picant. Ea îl linişteşte: are experienţă, bucătăria gruzină e plină de condimente de acest fel. În ciuda atenţiilor văduvei, Svetlana nu poate să nu compare această cină cu anumite serate date de tatăl ei. Din fericire, are un bilet spre San Francisco în geantă.

A doua zi dimineaţă, foarte devreme, cineva îi bate la uşă. Este uimită să-l vadă pe vecinul de masă din ajun cu helancă şi un sacou de tweed:

— Olgivanna mi-a spus să vă arăt împrejurimile.

„Olgivanna mi-a spus.“ Fraza aceasta i se pare ciudată Svetlanei, dar, cum nu are nimic programat, urcă în Cadillacul lui. Nu e mai volubil decât în ajun, atât se poate spune despre un om care, tot drumul, nu vorbeşte decât despre vreme. Într-adevăr, e foarte frumos afară.

Aşezată lângă el, Svetlana îl studiază cu coada ochiului şi-i remarcă mâinile fine, nasul drept, profilul distins şi nobil. În timp ce face comentarii despre peisaj, constată că Wesley Peters se înviorează numai când abordează subiectul arhitecturii. Îi arată clădiri construite de Wright, îi vorbeşte despre viziunea lui „organică“ asupra arhitecturii, care se integrează magnific în peisajul deşertic, nu mai conteneşte să laude curbele drepte, pătratele rotunde şi alte oximoroane.

Despre comunitate spune că trebuie să-şi satisfacă singură nevoile:

— Fiecare trebuie să contribuie. Nimeni nu e un simplu invitat la Taliesin. Eu am venit în 1932, curând se fac patruzeci de ani.

— Cam ca în Uniunea Sovietică, îşi spune Svetlana.

La Scottsdale, după prânz, intră într-un magazin de bijuterii. Svetlana îşi cumpără un inel pe care i-l alege Wes. Când îşi pune inelul pe deget, o

străfulgeră un gând: „Oare o să mă mărit cu bărbatul ăsta?“[339] Ideea o sperie brusc. „Sunt pregătită să renunţ deja la noua libertate şi la independenţa abia cucerită? Trebuie să plec de la Taliesin cât mai repede“, îşi spune ea.

Dar se loveşte de convingătoarea Olgivanna, care insistă să petreacă Paştele cu ei, şi Svetlana acceptă. Sâmbăta următoare, se îmbracă cu o rochie albastră de-a Iovannei şi citeşte aprecierea în ochii lui Wesley. Dansează şi această serată i se pare mai puţin lugubră decât prima. A doua zi, încondeiază ouă de Paşte alături de ceilalţi discipoli şi le dăruiesc turiştilor veniţi în vizită. Uneori se întreabă când lucrează toţi aceşti stagiari; încă nu a înţeles că rolul lor este să ofere veşnic un spectacol. Supravieţuirea colegiului de la Taliesin depinde de donaţiile consistente în dolari pe care le scot de la credulii care îşi imaginează că pot învăţa arhitectură doar respirând acelaşi aer cu răposatul Frank Lloyd Wright.

Săptămâna următoare, Wesley o invită pe Svetlana la cină în micul restaurant Trader Vic’s din Scottsdale. De data aceasta, vorbeşte. Îi povesteşte că la douăzeci de ani s-a îndrăgostit de fiica Olgivannei, o frumuseţe irezistibilă de şaisprezece ani. Au fugit împreună, iar după un an s-au întors. Svetlana află împrejurările morţii tizei ei. Era însărcinată când a avut loc accidentul. Fiul mai mare a fost aruncat din maşină, dar, miraculos, a supravieţuit.

— Dacă în locul jeepului ar fi condus o maşină adevărată…, spune el trist.

Deşi tragedia aceasta a avut loc în urmă cu douăzeci şi trei de ani, vorbeşte de parcă n-ar fi trecut decât o zi. Svetlana simte o compasiune sinceră faţă de acest bărbat copleşit de moartea soţiei lui, deşi nu este deloc vinovat pentru ea.

La rândul ei, Svetlana îi face confidenţe despre copilărie, despre căsătoriile nereuşite şi-i vorbeşte despre moartea lui Brajesh, care a tulburat-o atât. Rămân până la închiderea restaurantului şi brusc se simt apropiaţi unul de celălalt. La întoarcere, Svetlana şi Wesley privesc cerul înstelat. Svetlana se întreabă ce planetă, nefastă sau binefăcătoare, străluceşte pentru ea pe cerul acesta netulburat din deşertul Arizonei. Apoi, toate temerile ei se evaporă: „Deodată, lângă acest bărbat matur, m-am

simţit în siguranţă, împăcată, sentiment pe care nu-l mai încercasem de mult, un semn mai relevant decât multe alte cuvinte.“[340]

Ca întotdeauna, ea e cea care face primul pas. Vede că trebuie să-i forţeze mâna acestui băiat mare şi timorat.

— *I like you very much*, îi declară dintr-odată.

— *Wow!* răspunde el. Mă bucur. O să-i spun doamnei Wright.

Oricine altcineva şi-ar fi luat picioarele la spinare, dar nu Svetlana. Oare îi lipseşte cea mai mică urmă de judecată? Sau intuiţia aceea feminină care ar trebui, după cum se spune, să ţină locul minţii chiar şi la cele mai neghioabe? Nici nu-i trece prin cap că încheagă o relaţie exact cum a complotat Olgivanna. Datorită spionilor ei, marea preoteasă este deja informată că nu e deloc nevoie să-i forţeze pe cei doi „tineri“[341]. Au petrecut o noapte împreună. A venit momentul să pregătească nunta…

Soţul acesta la cheie o emoţionează pe Svetlana. Bărbatul cu zâmbet timid nu este în mod special atras de frivolităţi, ci mai degrabă rezervat şi mulţumit că iniţiativa îi aparţine ei. După cum îi este obiceiul, Svetlana ignoră ce o deranjează, trece sub tăcere ceea ce-i displace, preferând să se liniştească spunându-şi că face alegerea corectă: „Bărbatul acesta aşa de rezervat şi de trist a trezit în mine o adevărată pasiune, care s-a transformat în dragoste, sentiment pentru care aş fi făcut orice. Nu voia o aventură, voia să se căsătorească. Seriozitatea lui m-a copleşit.“[342]

Are nevoie de un bărbat în centrul vieţii ei. De doi ani, rătăceşte în căutarea unui suflet pereche ca să găsească siguranţă şi ocrotire. Blestemata nevoie de a iubi şi de a fi iubită o împiedică să vadă adevăratul motiv care mână patima acestui bărbat blazat şi solitar, unealtă docilă în mâinile unei femei manipulatoare.

Pe 7 aprilie 1970, la trei săptămâni după ce s-au întâlnit, Svetlana şi Wesley Peters se căsătoresc. Ceremonia religioasă are loc în salonul de la Taliesin potrivit ritului simplu al quakerilor. Doamna Wright a vândut exclusivitatea acestei poveşti extravagante ziarului local *Arizona Republic* şi toată afacerea e ţinută secretă, pentru a garanta senzaţionalismul ştirii, o reclamă formidabilă şi neaşteptată de care are parte fundaţia. Nici un invitat nu bănuieşte ce se pune la cale până la sosirea preotului. Svetlana nu l-a invitat decât pe avocatul ei, Alan Schwartz, căruia i-a cerut să poarte o

cravată roz. Vine de la New York pregătit pentru orice mascaradă, dar cu siguranţă nu ca să fie martor la căsătoria clientei lui.

— Dragi prieteni, ne-am adunat astăzi aici pentru căsătoria Svetlanei şi a lui Wesley în faţa Domnului nostru Isus Cristos.

Svetlana repetă după reverend:

— În prezenţa prietenilor mei, jur să fiu o soţie iubitoare şi devotată.

Doamna Wright jubilează:

— Acum pot spune din nou „Svetlana şi Wes“!

Îi cere Svetlanei să-i zică „mamă“.[343] Dar pentru Svetlana această Olgivanna nu are nimic din mama ei şi seamănă mai degrabă cu tatăl ei: autoritară, despotică, sufocantă. Începe deja s-o enerveze la culme pe proaspăta soţie, care pândeşte ocazia să-l avertizeze pe Wes. Cum să-şi smulgă seducătorul soţ din ghearele soacrei vrăjitoare?

Fotografiile de la nuntă înfăţişează o Svetlana micuţă lângă acest uriaş, cu o privire aproape imploratoare, cu o rochie elegantă aleasă de Wes. În America, şi-a lăsat părul să crească şi şi-l prinde, renunţând la tunsoarea masculină, tipic sovietică. Poartă bijuterii: coliere, cercei, inele. Oare este îndrăgostită? Ea aşa ar vrea să creadă.

Îşi schimbă şi numele, şi prenumele. Svetlana Allilueva devine Lana Peters. De acum înainte, nu mai este obligată să adauge la nume şi „Iosifovna“ şi are, în sfârşit, sentimentul că taie ultima legătură cu tatăl ei.

Dar ce decepţie sfâşietoare este această căsătorie!

Totuşi, începutul, ca în majoritatea căsătoriilor, e promiţător. Încă de a doua zi după ceremonie, se mută în aripa lui Wes. Deşi se aşteaptă la un apartament spaţios, demn de un director-adjunct al Fundaţiei Wright, se trezeşte într-o cameră care dă spre o terasă, sumar mobilată cu o canapea extensibilă şi un fotoliu. Tavanul este aşa de jos, încât Wes merge cu capul plecat. Îi explică că toate operele lui Frank Lloyd Wright au această particularitate, pentru că, fiind scund, nu suporta tavanele înalte. Biroul lui Wes se află într-o cameră alăturată, aşa încât Svetlana aude toată ziua ţăcănitul maşinii de scris şi soneria telefonului. Întrucât garsoniera lui nu are bucătărie, proaspăta soţie trebuie să meargă să ia micul dejun în sufrageria comună. Află că ar încălca regulile chiar şi dacă ar bea o cafea în camera ei. Şi Wes este hotărât să nu schimbe nimic în modul lui de viaţă.

Svetlana speră că totuşi se va schimba cu timpul. Când el îi spune: „Mi-ai redat viaţa. În toţi aceşti ani, parcă am fost mort“[344], ea o interpretează ca pe o declaraţie de dragoste.

Lucrul cel mai insuportabil sunt interminabilele cine organizate de Olgivanna şi la care are obligaţia să asiste. Svetlana constituie pentru fundaţie o excelentă momeală. Curioşii dau năvală; turiştii, stagiarii, dar şi clienţii: comenzile se înmulţesc. Wes tocmai a încheiat un contract în Iran, va construi un palat pentru fiica şahului. Svetlana îşi imaginează deja că-şi însoţeşte frumosul soţ la Teheran.

Dar înainte să plece Wes o duce pe noua lui Svetlană la bancă, unde o aşteaptă o surpriză: soţul ei are datorii uriaşe – peste jumătate de milion de dolari.[345] Olgivanna o avertizează: soţul ei e un cheltuitor compulsiv, patologic, mână spartă. De ani de zile, băiatul nu-şi refuză nimic şi foloseşte numeroase carduri de credit, fără să aibă un sfanţ în conturi.

— Ce cumpără? se interesează Svetlana.

— A, nimic periculos, nu droguri, alcool, ci tot soiul de bijuterii, obiecte de artă, maşini, câini de rasă, cai, fleacuri. Şi nu numai pentru el. Le oferă angajaţilor de la Taliesin, stagiarilor şi soţiilor colegilor lui.

Svetlana „lui“ a suferit deja de pe urma acestei slăbiciuni, adaugă Olgivanna. Este un bărbat generos. Când a primit moştenirea, a investit-o imediat în terenuri învecinate cu statul de alături, Wisconsin, apoi le-a dăruit Fundaţiei Wright.

Svetlana refuză să-şi vadă fericirea destrămată de o sordidă chestiune de bani. Ca dar de nuntă, îi va oferi soţului ei suma necesară achitării datoriilor. Şi subiectul este încheiat! Avocaţii ei o sfătuiesc să nu facă aşa ceva, dar ea nu vrea să se arate meschină. A câştigat mulţi bani şi, în definitiv, banii se împart. Îi dă ordin avocatului Greenbaum să-i transfere imediat toţi banii din cont într-o bancă din Phoenix, în Arizona. Nu mai are nevoie de protecţie, se va ocupa Wesley de afacerile ei, spune ea. Îl iubeşte şi are încredere în viitorul lor. Vrea să fie fericită şi loială. Şi, mai presus de toate, generoasă. Wes a fost deja destul de nefericit, având un copil care a crescut orfan de mamă. Atunci Svetlana le oferă inima. Şi banii ei.

A citit în presa sovietică declaraţia fiului despre căsătoria ei: „Vestea nu ne entuziasmează nici pe mine, nici pe sora mea, Katia“, îi răspunde

doctorul Morozov unui reporter de la Moscova. „Suntem obişnuiţi, după cele cinci sau şase căsătorii. Odată i-am spus chiar că a avut destule, ajunge, trebuie să se oprească.“

Modul dezinvolt de a vorbi despre mama lui îi confirmă Svetlanei sentimentul că amândoi copiii ei au abandonat-o. De ciudă, îşi revarsă afecţiunea asupra fiului vitreg, Brandoch, el îl va înlocui pe Osia al ei. Are douăzeci şi opt de ani, este violoncelist, a făcut studiile la Conservatorul din New York şi la cel din Paris şi timp de un an a făcut parte din orchestra simfonică de la München. Un eşec în dragoste l-a determinat să se întoarcă în Arizona. Pretinde că era hărăzit mai degrabă să fie om de afaceri decât muzician. Întrucât vrea să devină fermier, îi trebuie o fermă. Svetlana acceptă să-l finanţeze, dacă de asta are nevoie ca să fie fericit. Dar nu-i este de ajuns. Are alte ambiţii şi vrea să se dedice creşterii unei noi rase de bovine. Pentru că nu se pricepe la animale, Svetlana propune să angajeze un administrator. „Nu-ţi face griji“, exclamă cei doi entuziaşti, arhitectul şi violoncelistul, „o să aducă bani frumoşi“. Deşi e îngrijorată, Svetlana îi lasă pe ei să se ocupe. Îşi închipuie că vor locui toţi trei la fermă şi că Wes va merge să lucreze la Taliesin, care nu este departe.

Ferma lui Brandoch va fi mereu deficitară – o gaură neagră pentru Svetlana. Fiul ei vitreg îşi va găsi curând o fermieră drăguţă şi nu va mai dori să-şi împartă intimitatea cu mama vitregă.

Când ia în calcul să închirieze casa din Princeton unor studenţi, Wes insistă s-o vândă. Vor putea pleca în călătorie, el nu a mai avut concediu de patruzeci de ani. În cele din urmă, Wes are aşa de mult de lucru la Taliesin, încât nu pot pleca decât câteva zile la Spring Green, unde îşi petrec vara membrii fundaţiei. Străbat Marele Canion, Monument Valley, vizitează Arizona, Colorado Springs, Utah, Kansas. Cu această ocazie, Svetlana descoperă că nici măcar Cadillacul nu-i aparţine soţului ei, ci fundaţiei. La fiecare oprire, Wes o sună pe doamna Wright şi, în cele din urmă, petrece mai mult timp în cabinele telefonice decât cu soţia lui. Totuşi, este extrem de destins şi o lasă pe Svetlana să conducă. Viaţa e frumoasă.

Dar aşteptările Svetlanei depăşesc întotdeauna ceea ce-i poate oferi realitatea, şi fericirea va fi de scurtă durată. Îşi imagina că va ocupa locul cel mai important în viaţa soţului ei. Aşa fusese cu Grigori, Iuri, Djonrid,

chiar şi cu Brajesh. Însă viaţa în Taliesin East este la fel ca în Taliesin West, soţul ei e tot timpul la birou şi ea nu ştie cum să-şi umple lungile zile. Nu-i plac nici treburile casnice, nici grădinăritul. Stă în camera ei şi citeşte. Olgivanna îi reproşează neîncetat indolenţa:

— Mă aşteptam la mai multă implicare în viaţa comunităţii din partea ta, îi spune.

Încep să se certe şi Svetlana îi aruncă paharul cu whisky în faţă:

— Doamnă Wright, nu mai am şaptesprezece ani.

La mai puţin de o lună după căsătorie, oaspeţii de la Taliesin privesc stupefiaţi cum Svetlana îşi pălmuieşte soţul la o cină de gală. A meritat-o. Ce soţ odios! Nu ca un rus beţiv care-şi bate soţia, ci în stil american, preferând munca farmecelor soţiei. Un lucru de neconceput în URSS.

Deşi poate în Rusia această palmă e tolerată, în America e şocantă, şi Svetlanei îi pare rău că s-a dat astfel în spectacol. Oare e genul de femeie care nu ştie să trăiască decât iubiri complicate? De parcă tensiunea şi conflictul i-ar stimula energia.

Wes e în continuare politicos, comportament necunoscut în educaţia sovietică. Nu reacţionează la provocările ei şi-i suportă cu stoicism schimbările bruşte de dispoziţie. Tornada aceasta care a intrat în viaţa lui liniştită de celibatar îl sperie şi-l face să se îndepărteze. Din nou, se arată taciturn, indecis, îngrozit de soacra lui şi de ce va spune lumea.

Dispoziţia Svetlanei trece de la melancolia cea mai sumbră la momente de exaltare, dar, în ciuda acestor contradicţii, ea se simte foarte bine. La începutul toamnei anului 1970, îşi petrece timpul admirând natura, cerul şi norii; chiar şi deşertul, care înainte o speria, i se pare acum mai prietenos. Oare starea aceasta ascunde ceva? Îi aminteşte de vremea în care… Nu, e imposibil! Consultă un medic.

— Dormiţi bine? Vă hrăniţi cum trebuie? Nu aveţi febră? Vă doare burta? Vă dor sânii? Când aţi avut ultima menstruaţie?

Brusc, Svetlana îşi dă seama, da, se simte la fel de bine ca acum douăzeci de ani.

— O să aveţi un copil, doamnă Peters.

Note

334. În aprilie 1945, în timp ce-i poza pentru un portret, Franklin Delano Roosevelt a suferit un atac cerebral.

335. Svetlana Alliluеva, *The Faraway Music*.

336. *Ibid.*, p. 57.

337. Gheorghi Ivanovici Ghiurdjiev (1866–1949). Personaj controversat, considerat de unii filozof, şaman, hipnotizator, de alţii aventurier, escroc şi şarlatan. Fondatorul Institutului pentru Dezvoltarea Armonioasă a Omului. Se presupune că învăţăturile sale, care îşi au rădăcinile în ale sufiştilor şi dervişilor, ajută la atingerea celor mai înalte niveluri de conştiinţă.

338. Kamal Amin, *Reflections from the Shining Brow: My Years with Frank Lloyd Wright and Olgivanna Lazovich Wright*, Fithian Press, 2004.

339. *The Faraway Music*, ed. cit., p. 58.

340. *The Faraway Music*, ed. cit., p. 60.

341. El are 57 de ani, ea, 44.

342. *The Faraway Music*, ed. cit., p. 62.

343. Roger Friedland, Harold Zellman, *The Fellowship: The Untold Story of Frank Lloyd Wright and the Taliesin Fellowship*, HarperCollins, 2006, p. 568.

344. *The Faraway Music*, ed. cit., p. 63.

345. 3 200 000 de dolari astăzi.

5
Ménage à trois

Svetlana îşi şterge lacrimile de pe obraji şi Wesley Peters descoperă că atunci când o rusoaică e fericită, plânge. Este emoţionat, nu se aştepta să devină tată la şaizeci de ani. Se duce imediat s-o anunţe pe doamna Wright. Cu oarecare teamă, pentru că Olgivanna, ca toţi cei care au legături directe cu lumea de dincolo, e imprevizibilă.

Wesley Peters nu greşea neavând încredere în ea. *Mater familias* se înfurie şi urlă că Taliesin al ei nu este grădiniţă. E un loc eminamente spiritual şi aici nu au ce căuta scutecele şi biberoanele.

Oare a uitat că şi ea venise aici cu fiica ei de şapte ani şi că apoi o avusese pe Iovanna, care crescuse aici?

— Copiii perturbă comunicarea cu morţii, îi explică ea lui Wes. Şi-apoi, e ridicol să faci copii la patruzeci şi patru de ani! Cum a putut să fie aşa de imprudentă? În America, femeile de vârsta ei nu fac copii.

Doamna Wright o cheamă imediat pe Svetlana să-i vorbească fără ocolişuri:

— Taliesin nu e un loc pentru copii. Deturnează energia de la muncă. Ar trebui să avortezi.

— Nici vorbă! Şi în definitiv, nu e treaba dumitale.

A doua zi, Olgivanna dă buzna în biroul lui Wesley:

— Trebuie să-ţi convingi soţia să scape de el.

Wes simte că-i slăbeşte voinţa. Pentru el, tot ce decide Olgivanna e sfânt. În aceeaşi seară, o întreabă precaut pe soţia lui dacă o deranjează… Svetlana îl trimite direct la plimbare.

În zilele următoare, aflat între ciocan şi nicovală, Wes se refugiază în muncă şi în cumpărături. O să-şi mai facă vreo câteva noi datorii ca să se calmeze. Svetlana explodează. Olgivanna tună şi fulgeră şi compară

comportamentul ei cu cel al lui Stalin. Svetlana îi spune că ea seamănă mai degrabă cu dictatorul.

„Da, este exact ca tata. Ochii ei căprui capătă aceleaşi reflexe galbene de felină. Îţi scormone în priviri, de parcă ar căuta să smulgă de-acolo ce-i ascunzi, exact ca el! Are pâinea şi cuţitul, ca Stalin. Asemenea lui, rescrie Istoria, corectează tot ce i-ar putea diminua rolul. Pretinde că ea a construit Taliesin, dar Wright avea deja şaizeci de ani când a cunoscut-o şi era deja celebru în lumea întreagă.“[346]

Discipolii îi iau apărarea Mamei şi o privesc pe Svetlana ca pe o aventurieră venită să tulbure spiritele.

„Caracterul despotic al tatălui meu mi se pare aproape mai normal decât al femeii acesteia. De ce oamenii ăştia se simt tot timpul obligaţi să se amestece în viaţa altora? Fără-ndoială, pentru că aşa e firea lor de dictatori.“[347]

Svetlana o bănuieşte pe Olgivanna că are, ca şi tatăl ei, o reţea de spioni şi turnători. „Viaţa la Taliesin implică supunerea totală faţă de doamna Wright. Rezidenţii trebuie s-o măgulească, să-i mărturisească tot şi mai ales să nu-i ţină niciodată piept. I-a supus la o veritabilă spălare a creierului, ca în Uniunea Sovietică“, scrie Svetlana, care nu va înţelege niciodată că cei veniţi la Taliesin sunt acolo de bunăvoie. Deşi unii, într-adevăr, pleacă după un an, sunt mulţi cei care, asemenea lui Wes sau lui Kamal Amin, îşi dedică existenţa acestui loc şi cărora le place modul său de viaţă.

Svetlana îi scrie lui Kennan: „Mă întristează, la atât de mult timp după cruda mea Rusie, să fiu din nou constrânsă să tac, să mă port cu ipocrizie, să-mi disimulez gândurile şi să mă înclin în faţa unei autorităţi nelegitime. Toate astea sunt foarte triste. Dar voi supravieţui.“

Kennan va avea în curând o mostră din comportamentul autoritar al doamnei Wright. Aceasta îi telefonează la Princeton şi, cu puternicul ei accent rusesc, îl copleşeşte cu argumente ca să facă presiuni asupra Svetlanei să „renunţe la nebunia ei“.

Dar pentru Svetlana copilul acesta care creşte în ea este un dar de la Dumnezeu. „Dacă Dumnezeu îmi trimite acest dar, probabil că are o semnificaţie după toţi anii de îndoieli.“ Acest sufleţel îi va înlocui pe cei doi

copii rămaşi în Rusia. Nu contează ce cred ceilalţi, copilul e născut din dragoste şi este al ei. Nimeni n-o să i-l ia. Şi în nici un caz vrăjitoarea asta.

Svetlana bănuieşte că Olgivanna se arată ostilă faţă de ea pentru că a refuzat să dea bani fundaţiei. Îşi închipuie că are de la tatăl ei bogăţii uriaşe în conturi din Elveţia, altfel de ce ar fi trecut prin Berna şi Zürich? Şi aceste sume ar trebui să fie pe măsura personajului, deci fabuloase. Oare vajnica moştenitoare a lui Wright se vede deja refăcând acoperişul de la Taliesin, adăugând şi alte clădiri, plătindu-şi datoriile, trimiţând la plimbare portăreii şi inspectorii fiscului, care o împiedică să trăiască în armonie cu universul?

Evident, văduva Wright nu ştie că Stalin nu-şi construia palate, nu toca banii la cumpărături, nu-şi cumpăra maşini, nu avea lingouri de aur în case de valori din Elveţia. Banii nu însemnau nimic pentru el. „N-ar fi lăsat bani nimănui, nici măcar copiilor lui. Considera banii «Marele Rău»“, va explica Svetlana.

De aceea, se înfurie la culme când primeşte o scrisoare de la avocatul Greenbaum, care o informează că Trust Alliluyeva Charity a primit o solicitare din partea Frank Lloyd Wright Foundation să-i doneze anual 30 000 de dolari, sumă pe care pretinde că a acceptat-o chiar ea.[348] Cu această ocazie, o avertizează că mai are puţini bani în acest cont.

Svetlana îi arată scrisoarea soţului ei:

— Vreau să plătesc datoriile tale, nu pe ale doamnei Wright!

Wes oftează adânc:

— *My dear*, încearcă să te înţelegi bine cu doamna Wright. Dacă nu, ne pândeşte o tragedie![349]

Dar el nu o cunoaşte pe Svetlana: odată ce antipatizează pe cineva, nu mai există scăpare, nu mai dă înapoi. Martorii de la Taliesin afirmă că ea e cea care pune gaz pe foc. Intrigile de la Kremlin au învăţat-o să nu subestimeze pericolul: i se pare că acest „dictator în fustă“, cum îi spune ea de-acum, a devenit un prădător.

Deocamdată trebuie să amenajeze urgent un spaţiu pentru copil. Se gândeşte să mărească mica lor garsonieră, adăugând o chicinetă şi o baie, şi propune să finanţeze ea lucrările. Dar se loveşte de o piedică. Pentru soţul ei, orice schimbare se dovedeşte imposibilă. Reamenajarea ar strica designul original al lui Frank Lloyd, geniul. E mai bine să păstreze totul aşa

cum e, cum prevăzuse Maestrul. Svetlana înţelege că soţul ei e nu doar încăpăţânat ca un catâr, ci şi incapabil să ia cea mai măruntă decizie fără să-i raporteze redutabilei doamne Wright. Faptul că un bărbat de aproape şaizeci de ani se poartă ca un băieţandru o şochează. Ar vrea să nu-l judece prea aspru, dar simte că nimbul din jurul capului arhitectului-şef îşi pierde din strălucire.

„Cum e posibil să se teamă atât de smochina asta bătrână?“[350], se întreabă ea.

Oare să aibă vreun dar supranatural? O putea să-i facă farmece, s-o blesteme sau s-o facă să dispară? Neliniştea Svetlanei capătă accente de paranoia. Se simte cu adevărat în pericol. Nu mai vine la cină, preferă să se plimbe singură. Într-o zi, în cimitirul local, descoperă îngrozită un mormânt: „Aici se odihneşte Svetlana Peters“…

I se apropie sorocul şi încă nu a pregătit un loc pentru copil. Nu mai speră ca soţul ei să-i dedice mai mult timp. Aşadar, acceptă cu uşurare şi recunoştinţă propunerea cumnatei ei, Marge Hayakawa, şi a soţului ei, Sam, să se mute în casa lor din apropiere de San Francisco ca să nască. Este evident că-l cunosc bine pe Wesley şi ştiu că soţia sa nu va avea parte de nici un ajutor din partea lui.

Wes o însoţeşte pe Svetlana la San Francisco şi pleacă să supravegheze şantierul din Iran. Înainte, aranjează la o florărie să-i trimită în fiecare zi un buchet însoţit de mesajul „Mi-e dor de tine“. Sentimentala Svetlana va păstra până la sfârşitul vieţii aceste cincizeci de cartonaşe. Îi amintesc de scrisorelele afectuoase pe care şi le trimiteau ea şi tatăl ei când era copilă.

Olga Margedant Peters se naşte pe 21 mai 1971 la San Rafael, în California. Svetlana i-a ales numele în amintirea bunicii ei, Olga Allilueva. Wesley e încântat, acesta este, în acelaşi timp, numele adevărat al doamnei Wright. E cel mai frumos bebeluş din lume, din univers, fotografia ei, ca a unei vedete, apare în toate ziarele. Aflăm că are „şapte livre şi nouă uncii[351] şi mama ei, fiica lui Iosif Stalin, de patruzeci şi cinci de ani, se simte bine“. Svetlana s-ar fi lipsit de această publicitate. Soţul ei soseşte patru zile mai târziu cu flori, însoţit de reporteri şi de televiziunea locală, care a venit s-o filmeze în camera de lăuză. „De ce este aşa de avid de publicitate?“ se întreabă ea.

Wesley Peters le declară jurnaliştilor că şi-a dorit dintotdeauna să aibă o fiică. În comunicatul pe care îl dă, Svetlana spune că este copleşită: „Acest copil american este un nou miracol în viaţa mea“ şi nu ratează ocazia să adauge, ca să le dea un mic fior cititorilor: „Tata ar fi pus, fără îndoială, să fie asasinat.“

Primeşte iarăşi o mulţime de scrisori, majoritatea de felicitări, dar altele de genul: „Ce monstruozitate, la vârsta dumneavoastră!“ sau „America nu are nevoie de urmaşi ai lui Stalin“[352].

În luna iulie, Wes vine s-o ia şi se întorc toţi trei în Wisconsin, unde se instalează la ferma lui Brandoch. Fiul ei vitreg a suferit o pierdere inestimabilă: turma lui de boi a murit în timpul iernii. Uită de supărare când vede un cec de 92 000 de dolari semnat de Svetlana. Fiindcă este un băiat cu spirit întreprinzător, nu se lasă doborât şi cumpără un nou şeptel. Cât a lipsit mama lui vitregă, şi-a mărit ferma, construieşte un siloz şi un nou hambar. Svetlana se aşază pe scaunul balansoar de pe verandă, lângă masa care se prăbuşeşte sub mormanul de facturi. O ţine pe micuţa Olga în braţe, se delectează cu adierea vântului şi cu răsunetul clopotelor de la gâtul vacilor care se întorc la grajd.

Doamne, ce liniştită e vara aici! A obţinut toate lucrurile la care visa: un soţ drăguţ, un copil sănătos, prieteni buni, totul este perfect. Ar putea sta aici veşnic. Dar Wes insistă să se întoarcă la Taliesin şi Brandoch abia aşteaptă s-o vadă plecată. Oare a primit-o bine doar datorită ajutorului ei financiar?

La vârsta de patru luni, Olga este botezată la biserica ortodoxă greacă, construită cu zece ani înainte chiar de Wesley. Fără ştirea Svetlanei, botezul se transformă într-un spectacol. Arhiepiscopul ţine neapărat să fie el naşul fiicei ctitorului. Soseşte toată comunitatea din Taliesin, trei diaconi îmbrăcaţi în negru ţin liturghia şi la eveniment asistă toate notabilităţile oraşului.

La întoarcerea la Taliesin, Svetlana regăseşte viaţa comunităţii care o îngrozeşte. Toată lumea se bagă în treburile ei, dându-i sfaturi. De ce alăptează copilul? Este demodat. Oare în URSS nu s-a inventat încă biberonul? Două dădace, Pamela şi Liz, fac cu schimbul pentru ca Svetlana să aibă mai mult timp pentru seducătorul ei soţ. Wes a cumpărat rochii noi

pentru ea şi o brăţară pentru el, îi plac lucrurile frumoase. Svetlana are gusturi bune la haine? Nu tocmai. Unde era să înveţe? De aceea, este încântată când Wes o îndrumă în magazinele de lux. Se aşază într-un fotoliu, în timp ce ea defilează prin faţa lui ca un manechin. Seară de seară, ies să ia cina şi îi trebuie o altă rochie de fiecare dată.

Acum nu mai e nici vegetariană, nici abstinentă. De altfel, asta este poate o mică problemă. După mai multe pahare, suportă cu atât mai greu să-şi vadă frumosul soţ petrecând atâta timp cu comunitatea. Şi mai ales cu doamna Wright.

Totuşi, Olgivanna a îngropat securea războiului şi chiar încearcă s-o îmbuneze pe Svetlana. Atmosfera dezagreabilă afectează armonia spiritelor. Într-o zi, îi face o vizită în camera ei, se joacă cu copilul şi, la plecare, o întreabă:

— Ce nu-ţi place la Taliesin, mai exact?

— Nimic! strigă Svetlana.

— Totuşi, hai să facem pace, îi propune Olgivanna.

Deodată, îi ia mâinile, o trage aproape de ea şi o priveşte în ochi. Svetlana are o senzaţie ciudată, de parcă ar fi părăsit-o orice urmă de voinţă. O cuprinde teama ca un val rece şi nu se poate mişca. Începe să tremure şi apoi izbucneşte în lacrimi.

„Şi-atunci am făcut ceva ce n-aş fi făcut niciodată de bunăvoie, m-am prosternat şi i-am sărutat mâinile.“[353]

Umilită, probabil, de acest moment de slăbiciune, mândra Svetlana va pretinde „că Olgivanna Wright a încercat s-o hipnotizeze“.

— N-o să mă mai apropii niciodată de vrăjitoarea asta, îi spune soţului ei. E o vampiroaică!

La o asemenea izbucnire, Wes o face isterică şi-i spune, cu nepăsarea obişnuită, să nu se mai dea aşa în spectacol.

— Acuzele tale sunt nedrepte. Doamna Wright te iubeşte ca pe fiica ei, dar tu nu eşti capabilă să-i întorci această dragoste. O îngrijorează mult atitudinea ta, ea iubeşte toate fiinţele omeneşti, ca o mamă. N-ai înţeles nimic din ce a creat ea aici. Nu înţelegi nimic din principiul democraţiei. E un privilegiu să locuieşti la Taliesin, cel mai bun mod de viaţă dintre toate. Credeam că-ţi dau şansa aceasta căsătorindu-mă cu tine.[354]

Svetlana încearcă să-l facă să înţeleagă că ea nu are nevoie de o nouă mamă, ci de un soţ puternic, alături de care speră să ducă o viaţă normală de familie. Cadrul comunitar al celor două Taliesin, West şi East, îi aminteşte prea mult de atmosfera din Uniunea Sovietică, spune ea, iar camera ei o duce cu gândul la o celulă de închisoare. Atât că Svetlana nu a îndurat niciodată promiscuitatea dintr-o *kommunalka*, cu orele de acces la bucătărie stabilite pentru fiecare, cu o singură baie şi cu numeroasele şi nesfârşitele concesii cotidiene. Ea locuia cu copiii ei într-un apartament spaţios cu cinci camere, iar acum, deşi este milionară, trebuie să se mulţumească să locuiască cu încă două persoane într-o garsonieră fără bucătărie.

— Trebuie să plecăm de-aici, cere ea.

Dar îşi bate gura de pomană, bărbatul cu care s-a căsătorit e lipsit de caracter şi nu-şi va schimba cu nimic obiceiurile. După câteva luni, Svetlana trebuie să recunoască adevărul: soţul ei este un amestec bizar de artist avangardist şi conservator, muncitor îndârjit şi *loser*, maniac casnic şi jucător iresponsabil, avar în viaţa de zi cu zi şi cumpărător compulsiv.

Şi că Olgivanna Wright încă face eforturi să salveze ce se mai poate. În decembrie 1971, vine la Svetlana în picioarele goale şi-i întinde un platou pe care este cadoul ei de Crăciun: nişte cercei cu diamante. Cu un gest spectaculos, Svetlana îi aruncă pe fereastră, în nisipul deşertului.

— Nu încerca să-mi cumperi prietenia!

Iovanna urlă:

— O omor!

Au ajuns în punctul în care nu mai există cale de întoarcere. După lunile de basm, realitatea i se dezvăluie crudă Svetlanei, trăsura redevine dovleac. Economiile ei s-au topit ca zăpada la soare. Nu i se spusese că, atunci când câştigi mulţi bani, trebuie să-i fructifici, nu să-i împrăştii orbeşte.

Trânteşte uşa blestemând-o pe doamna Wright şi tot ce reprezintă ea: „Să ardă în iad vrăjitoarea asta bătrână, cu tot cu arhitectura ei modernă oribilă şi stricată!“, aud discipolii, stupefiaţi.

Svetlana găseşte o casă frumoasă, mobilată, în Paradise Valley, la douăzeci de kilometri distanţă. Nu va mai pune niciodată piciorul la Taliesin, dar Wes, dacă vrea, va putea continua să lucreze acolo. Îl aşteaptă în zadar, nu vine. Consternată de ceea ce se întâmplă, se cufundă în

depresie. În Rusia, ea era cea care părăsea întotdeauna, ea rupea relaţia. În cazul acesta, se confruntă cu o situaţie de neînţeles. Soţul ei nu o înşală, nu o părăseşte pentru o alta, el cere divorţul pentru că preferă iubita lui comunitate. Dar rupe relaţia după ce a adus-o la faliment.

Convin să divorţeze prin consimţământ mutual, dar avocatul Svetlanei, Walter Pozen, noul soţ al lui Joan Kennan, are nevoie de un an ca să ajungă la un acord între părţi. Îi explică un formidabil concept care există în America, „pensia alimentară“.

— Nu i-aş cere niciodată nimic! se revoltă ea.

Încă îl iubeşte pe Wesley şi nu vrea să ia nimic de la el.

— Nu poţi să-l cumperi ca să se întoarcă, se enervează Pozen.

Svetlana închide. Nu va lua un cent şi abia după cinci ani va mai vorbi cu avocatul.

Cumnatul ei, Sam Hayakawa, venit în vizită, rezumă astfel situaţia: „Svetlana şi doamna Wright erau ca două împărătese ale aceluiaşi imperiu, era clar că nu putea să meargă.“

Note

346. *The Faraway Music*, ed. cit., p. 57.
347. *Ibid.*, p. 76.
348. *The Faraway Music*, ed. cit., p. 67.
349. *Ibid.*
350. *Ibid.*, p. 77.
351. Aproximativ 3,5 kilograme.
352. *The Faraway Music*, ed. cit., p. 80.
353. *Ibid.*
354. *Ibid.*, p. 87.

6
Anii de rătăciri

Unde să trăiască acum? În amintirea ei, la Princeton se simţea împlinită. Oraşul este liniştit, o stimulează intelectual, e locul ideal în care să scrie o nouă carte.

În august 1972, vinde casa din Wisconsin şi, cu micuţa Olga în braţe, se întoarce acolo, însoţită de dădaca Pamela. În ciuda scumpirii locuinţelor, reuşeşte să-şi răscumpere casa dinainte. Fostul proprietar a vopsit-o în roşu şi a construit două garaje în locul terasei ei cehoviene. Svetlana reia imediat lucrările de renovare. Nu mai are posibilităţi să angajeze servitori. Spală chiar ea vasele şi dă cu aspiratorul. Cumpără o maşină de tuns iarba, tunde iarba şi tufele. Dar chiar şi această muncă necesită o oarecare pricepere şi o plictiseşte repede. În îndeplinirea celor mai simple treburi de zi cu zi, se confruntă cu dificultăţi insurmontabile, într-atât este de incapabilă să se ocupe de o familie de două persoane. Supermarketurile americane o uluiesc. Vecinele o surprind înmărmurită la raionul de cereale, nu ştie ce cutie să pună în coş. Nu bănuia că există atâtea mărci, culori şi forme diferite. Electrocasnicele i se par nişte jucării de Crăciun. Cumpără de toate: cuptor cu microunde, roboţi, cafetiere, toate aparatele văzute la televizor, ea, care abia ştie să facă o omletă.

Situaţia financiară, la fel ca întreaga ei viaţă, este dezastruoasă. În privinţa lui Wesley are remuşcări. „Mi-a dăruit-o pe Oluşka[355] şi chiar şi numai pentru asta ar trebui să-i fiu recunoscătoare“, îşi tot repetă. A obţinut custodia exclusivă a fiicei ei, dar speră să păstreze legătura cu tatăl la ocaziile importante, de mai multe ori pe an. Ce decepţie are când Olga împlineşte doi ani şi el îi trimite micuţei un minunat buchet de flori, dar contramandează întâlnirea în ultimul moment! Anul următor, va veni o dată sau de două ori, apoi va dispărea timp de şase ani. Când va reapărea în cele

din urmă, cu o jucărie nepotrivită în mână, Olga, de opt ani, nu-l va recunoaşte. Jenat, o priveşte pe copila care îi seamănă, fără să ştie ce să-i spună. Asemenea multor bărbaţi divorţaţi, lui Wesley Peters îi va fi greu să fie tată de la distanţă şi va prefera să renunţe. Svetlana nu se miră. În Rusia, creşterea copilului este treabă de femei.

Totuşi, respinge Rusia cu atâta vehemenţă, încât nu-i va vorbi Olgăi decât în engleză. Nu vrea ca fiica ei să se simtă pe jumătate emigrantă, să considere Rusia patria ei îndepărtată. Este născută aici şi locul ei e în America, nu are de ce să vorbească în rusă.

Lunile trec, dar Olga încă nu vorbeşte. Svetlana a înscris-o la grădiniţa prezbiteriană, unde fetiţa se joacă cu ceilalţi copii fără să rostească vreun cuvânt, deşi are patru ani. Educatoarea sugerează că poate are o problemă cu auzul. Oare este surdă? Svetlana intră în panică, o duce la un ortofonist, la un pediatru, la un psiholog.

Nu, aparent, totul este în regulă.

Într-o zi, Olga se trezeşte şi cere o îngheţată la desert.

Nu este mută, slavă Domnului!

Întrucât Svetlanei nu-i place biserica ortodoxă rusă, cu diaspora ei bârfitoare, duminica se duce la slujbele bisericii episcopale. Rosa Shand, soţia pastorului, o observă intrigată pe această femeie care stă în genunchi chiar în faţa ei şi se roagă cu patimă. O atitudine pocăită, ochii plecaţi: pentru ce lucru atât de grav vrea iertare?[356]

Privirile li se întâlnesc. Rosa o recunoaşte pe Svetlana. De vină e blestemul părului roşcat, ajunge s-o vezi o dată ca să-ţi aminteşti de ea toată viaţa. Curioasă, intră în vorbă cu ea, îi mărturiseşte că ea şi soţul ei s-au întors de curând la Princeton după nouă ani petrecuţi în Uganda. Spontană ca întotdeauna, Svetlana îi invită acasă. Iau cina în bucătărie, ca în Rusia. Rosa se aştepta să găsească casa împodobită cu câteva *matrioşka*, cutii lăcuite, icoane, tablouri cu troici pe zăpadă. Însă în loc de suvenire din Rusia descoperă o baterie de oale. Svetlana a pregătit un fel de mâncare gruzin, sau mai bine spus l-a făcut praf. Dar ce contează, pe lângă discuţiile pe care le poartă? De la prima întâlnire, cele două femei abordează teme existenţialiste, dostoievskiene. Rosa se pricepe la literatură, dar cunoaşte şi filozofia lui Kierkegaard, a lui Simone Weil, a lui Schopenhauer.

Din această întâlnire se va naşte o dragoste reciprocă ce nu se va dezminţi timp de douăzeci de ani. Tot ce Svetlana nu îndrăznea să mărturisească îi povesteşte spontan acestei soţii de pastor. De ce ei? Toată viaţa, a avut de-a face cu oameni care n-o vedeau în ea decât pe fiica tatălui ei şi sperau să obţină, dacă nu un avantaj, măcar o emoţie. Această femeie sobră care pare dezinteresată îi inspiră încredere.

Este cu zece ani mai tânără ca Svetlana şi, în ciuda condiţiilor dificile de viaţă, nu şi-a pierdut niciodată credinţa. Pe lângă familie, are responsabilităţi şi în comunitatea protestantă din Princeton, dar îşi face timp să se întâlnească cu ea măcar o dată pe săptămână.

În toamnă, Rosa suferă o intervenţie chirurgicală serioasă la spate. Svetlana o vizitează zi de zi la spital, apoi insistă să-şi petreacă la ea luna de convalescenţă. „Soţul tău se va putea ocupa de copii, ţie îţi trebuie mic dejun în pat şi linişte absolută.“ Rosa acceptă cu bucurie. Se lasă alintată de Svetlana, mănâncă tot ce-i pregăteşte: chifle pudrate cu zahăr, lipicioase, sendvişuri cu jambon la prânz, gofre sau clătite la cină. Numai chefirul, pe care i-l laudă pentru că ar asigura longevitatea, nu-i place deloc. În timp ce se joacă cu micuţa Olga, Svetlana lustruieşte pentru a mia oară linoleumul, care deja străluceşte. Rosa nu-şi imagina că ruşii sunt aşa obsedaţi de curăţenie.

Într-o zi, prin uşa întredeschisă, o zăreşte pe Svetlana aşezată cu spatele foarte drept în mijlocul bucătăriei, înconjurată de toate electrocasnicele, cu un aparat de curăţat legumele în mână. Stă cu ochii aţintiţi pe fereastră, înlăcrimaţi. Rosa nu a mai văzut niciodată atâta suferinţă înfrânată. Este chipul unei femei chinuite de îndoială, de frica de prezent şi viitor. I se strânge inima, dar nu ştie cum s-o ajute.

Împreună, citesc poezii. Rosei îi place Ţvetaeva, Svetlana, fără drept de apel, o califică drept „slabă“. Pentru ea, doar marea Ahmatova ştie să exprime durerea şi rezistenţa în faţa dictaturii.

— Ahmatova zicea: „Am trăit treizeci de ani sub aripa morţii.“ Ştii ce înseamnă asta, Rosa? Ai auzit vreodată versuri mai frumoase?

De optsprezece luni urlu: întoarce-te!
Întoarce-te acasă.
Mă agăţ de picioarele asasinilor,

Spaima mea, copilul meu.
Totul se-ncâlceşte fără milă
Şi nu prea mai ştiu
Cine-i bestie şi cine-i om,
Când va veni călăul.[357]

Svetlana încheie cu un hohot de plâns. Rosa ar vrea s-o ia în braţe, dar nu îndrăzneşte. O asemenea durere trebuie mărturisită.

Am auzit o voce mângâietoare
Care-mi spunea: „vino, vino aici,
Părăseşte-ţi ţara sălbatică, vinovată,
Pentru eternitate părăseşte Rusia“ .[358]

Svetlana bea un pahar de whisky, apoi unul de votcă. Votca îi dă exact acel *kick* de care are nevoie, sfâşie inima şi o face mai uşoară. Cel mai bun remediu pentru singurătate, melancolie, spun ruşii. Svetlana începe să bea câte-un pic încă de seara, la ora aperitivului. Serile sunt lungi, foarte lungi şi nu vine nimeni s-o scape de amintiri.

Nu, nu e o beţivă, slavă Domnului, nu e dintre aceia care umblă clătinându-se pe stradă.

Nu va uita niciodată coşmarul alcoolismului fratelui ei. Când trece efectul băuturii, este primul gând care-i vine în minte: oare o să ajung ca el? E conştientă că alcoolul începe să fie o problemă. Amintindu-şi de moartea lui Vasili, consultă un psihiatru. Va face şedinţe de psihanaliză timp de mai mulţi ani.

Dar în zadar despică firul în patru psihiatrul, chiar în opt dacă este nevoie, alinarea e de scurtă durată. Svetlana nu vede nici un remediu pentru melancolia ei, nu are chef de nimic. Se frământă, crede că a fost hipnotizată, că o destabilizează KGB-ul prin metode secrete. Oare microundele n-or avea efecte nefaste asupra sănătăţii? Decupează articole din ziare despre acest subiect.

Credea că se va simţi mai bine în universul familiar de la Princeton, dar îşi dă repede seama că nu mai face parte din mica societate de intelectuali care gravitează în jurul universităţii. A pierdut mulţi prieteni: Louis Fischer,

Edmund Wilson, Paul Şavşavadze au murit. Din fericire, familia Kennan încă este acolo şi la fel şi draga ei prietenă Rosa. Din păcate, pastorul este din nou transferat şi familia Shand trebuie să plece în Texas. Svetlana vrea atât de mult să-şi reţină singura prietenă, încât îi propune să-i cumpere o casă dacă rămân la Princeton. Rosa este surprinsă de generozitatea Svetlanei, care îi trimite, de asemenea, anonim bani marii ducese, văduva prinţului Şavşavadze. Rosei i-a oferit un colier de coral, fiicei ei, un inel de aur. Cadourile Svetlanei sunt asemenea ei, spontane şi dezinteresate.

Singură din nou, îi cere „fratelui ei“ Iurek, pasărea ei vopsită, să se întoarcă. S-o lase pe baroneasa lui nemţoaică: are nevoie de el la Princeton.

— Dă-mi ordin, cum îi dădeai tatălui tău, şi o să fac totul pentru tine, surioara mea.

— Îţi ordon să mă duci la Rainbow Room. Imediat.

Ca să obţii o masă la acest restaurant de elită aflat la etajul şaizeci şi cinci în Rockefeller Center, trebuie să faci rezervare cu o lună înainte. Dar Iurek magicianul are intrare peste tot în Manhattan şi, până ajunge ea cu maşina ei minusculă de la Princeton, masa este gata, cea care-i place ei, de la fereastră.

— De ce m-ai părăsit? se vaită el, în timp ce comandă un Veuve Clicquot. Nu ai dreptul. Sunt fratele tău polonez.

— Eşti un diavol, Iurek.

— Şi tu, o vrăjitoare. Tatăl tău avea dreptate, eşti o *setanka*.

Le place jocul acesta. El victimă, iar ea, stăpână. Anunţase tot Manhattanul că *ţarevna* lui l-a părăsit, că a plecat să se mărite cu ucenicul lui Frank Lloyd Wright şi s-a întors ca o fiică decăzută, cu un copil în braţe.

O conduce înapoi la Princeton cu Buickul lui albastru.

— E genul de maşină pe care-l preferă acum Brejnev şi clica lui. Tatălui meu nu-i plăcea decât ZIS-115.

În bucătărie, îi serveşte hering şi whisky.

— Ai băut destul, *ţarevna*, nu te mai atinge de rachiu azi.

— Parcă ai fi mama. Aveam şase ani şi mă punea să jur: „Să nu bei niciodată alcool, Svetka, promite-mi.“

— Mai bine vorbeşte-mi despre tatăl nostru, al amândurora. Cum îi dădeai ordine tatălui tău?

— Ţi-am mai spus. Îi ordonam să mă ducă la Balşoi.

— Şi te ducea?

— Da, am văzut de treizeci de ori *Lacul lebedelor*.

Vorbeşte întruna despre tatăl ei, deşi jură că vrea să şi-l şteargă din memorie. Iurek ascultă avid, Svetlana va fi eroina următorului său roman. Ştie s-o distreze cu poveşti care o amuză sau îi fac pielea de găină.

Cine e mai deprimat, ea sau el? Este o specialitate slavă.

În compania lui, Svetlana uită dorul de Moscova. Iurek întruchipează ţara ei, prin lipsa de măsură, prin latura diavolească şi râsul sardonic. Amândoi ştiu cât de puţini sunt emigranţii fericiţi. Pentru a avea o viaţă împlinită în străinătate, un emigrant trebuie să reuşească să se detaşeze complet de ce a trăit înainte. Or nici unul din ei nu poate face asta. În plus, amândoi au aceeaşi fobie: sunt convinşi că poliţia secretă nu le va ierta niciodată că au păcălit-o şi că într-o bună zi acest lucru o să-i coste foarte scump.

Oare frica de KGB dovedeşte paranoia, sau este un real pericol? În anul acela, o întâmplare foarte ciudată o va bulversa pe Svetlana. Îi parvine prin valiza diplomatică o scrisoare de la Osia, adresată ambasadorului Kennan.[359] George Krimsky, jurnalist american în URSS, pretinde că a fost contactat în secret de Iosif, care ar dori să i se alăture mamei lui în America. Oare să creadă aşa ceva? Kennan o sfătuieşte să fie extrem de prudentă. Poate că e vorba despre o provocare a KGB-ului. De ce ar căuta Iosif, acum un medic reputat, să fugă?

Iosif Morozov nu va fugi niciodată, dar povestea aceasta a destabilizat-o şi mai mult pe fragila Svetlana. Despre Katia a primit veşti datorită unui vecin care s-a întors de la Moscova. La douăzeci şi patru de ani, Katia, absolventă de geofizică, locuieşte la bunica ei, Zinaida Jdanova. Osia are un fiu de patru ani şi tocmai a divorţat de Lenocika. „Nu mă miră deloc“, exclamă ea. „Îi spusesem că e prea tânăr să se căsătorească.“

Svetlana se cufundă atunci într-o depresie din care nu vede scăpare. Ce să faci când eşti aşa de brutal smuls din ţara natală? La ora actuală, acesta e destinul a milioane de oameni, dar în 1974 Svetlana crede că este singura care suferă astfel. Pentru scurt timp, speră să-şi găsească un tovarăş de viaţă în persoana unui bogat om de afaceri, Douglas Bushnell, a cărui soţie s-a

sinucis, lăsând în urmă trei copii, însă până la urmă înţelege că ar putea să-i fie amant, dar nu soţ.

Fricilor ei iraţionale li se adaugă o nouă întrebare: cum să înfrunte viaţa fără bani?

Chiar dacă nu reprezintă un scop în sine, o ajută să se simtă liberă. Visează să-i angajeze Olgăi o guvernantă franţuzoaică, aşa cum făcuse mama ei pentru ea, dar costă prea mult şi deja îi este greu să plătească cei 1500 de dolari pe an la şcoala Montessori.

Olga e raţiunea ei de a trăi şi speră să se smulgă din starea proastă cu ajutorul ei. Totuşi, se arată dură şi lipsită de răbdare cu acest copil care, prin fiecare gest, îi aduce aminte de dragii ei copii rămaşi în Rusia. Îl revede pe Osia la patru ani pe tricicletă, pe Katia, mica sălbatică, serioasă, prea serioasă. Oare ce mai fac?

În ziua de Crăciun a anului 1975, nu mai rezistă şi sună la Moscova:

— Alo! răspunde o voce necunoscută.

— Tu eşti, Osia? Nu-ţi recunosc vocea.

— Crezi că putem să avem aceeaşi voce după nouă ani?

Apoi legătura se întrerupe şi nu mai are forţa să încerce a doua oară.

Se gândeşte că, dacă se mută, va putea da un nou sens vieţii ei. Decide să plece în California. Acolo cel puţin va fi cumnata ei Marge Hayakawa, care o va prezenta altor prieteni, cu siguranţă mai puţin snobi decât cei de la Princeton. Şi viaţa va fi cu siguranţă mai puţin scumpă.

În martie 1976 vinde casa de pe Wilson Road nr. 50 şi se mută cu Olga în orăşelul Carlsbad, de lângă San Diego. În acest oraş plictisitor găseşte o casă ieftină, mică, de lemn, în stil japonez tradiţional. Eucalipţii, leandrii, portocalii, albastrul Pacificului la orizont îi amintesc de peisajele de la Marea Neagră. Din întâmplare, în cartier se află o excelentă şcoală Montessori. Caută un stimulent ca să se relanseze în proiectul cărţii ei. Începe un curs de scriere creativă prin corespondenţă. Întrucât este obligată să rescrie la nesfârşit aceeaşi pagină, până la urmă se plictiseşte. Nu mai are viaţă socială, suferă din această cauză, dar, în acelaşi timp, nu face nimic pentru a-şi îmbunătăţi situaţia. De fapt, toată ziua se ocupă numai de fiica ei: o duce la cursurile de pian, de chitară, de nataţie, de echitaţie.

Trei luni mai târziu, se mută din nou, mai aproape de casa cumnatei ei. Dar Marge Hayakawa nu are mult timp pentru ea, pentru că în anul acela este complet acaparată de campania soţului ei, care candidează pentru un post de senator.

Seara, Svetlana bea un pahar, apoi un al doilea şi încă unul. Şi urmează prăbuşirea. Cea mai mică dificultate o face complet incapabilă să lupte cu teribila ei patimă. Când se afundă în alcool, îi urlă fiicei ei un potop de înjurături în care limba rusă este aşa de bogată. Îi reproşează că e încăpăţânată şi autoritară, „ca tatăl ei, Wesley“, deşi Olga nu e decât o copilă plin de viaţă, veselă şi nu mai indisciplinată decât prietenele ei americane.

Peste tot unde vor trăi mama şi fiica, vecinii vor afirma că Svetlana îşi bătea copila. „Svetlana voia neapărat s-o crească pe Olga în stil american, dar nu avea răbdarea necesară. Era foarte critică, niciodată calmă“, va explica sora lui Wesley Peters.[360]

În California, Svetlana frecventează o vreme Biserica Scientologică, nu pentru ideologia ei, ci pentru metoda de autocontrol pe care o promovează. Speră să înveţe să-şi domine patima pentru băutură.

Numai agitaţia vinderii şi cumpărării unei noi case o distrage de la stările ei de posomoreală. Iat-o de cealaltă parte a oraşului San Diego. Dar nu este de ajuns să-şi schimbe domiciliul, navighează încă pe mări agitate. Psihanalistul ei face tot posibilul s-o readucă la liman, dar întrevederile lor nu-i alungă nici stările proaste, nici sentimentul de vinovăţie.

Vinde încă o dată casa din California şi se întoarce la Princeton. Ajunge din nou de unde a plecat. Nu mai are mijloacele necesare să-şi cumpere o casă şi trebuie să se mulţumească să închirieze un apartament modest cu trei camere. Atârnă pe un perete o farfurie din paie, cadou pe care i l-a trimis Joan din Tonga, Polinezia, iar pe altul, o foaie colorată de Olga. Câteva plante verzi pe pervazurile ferestrelor: iată locuinţa lor.

Prietenul ei Jamie, ofiţer CIA, îi aduce aminte că trăieşte în America de zece ani; dacă doreşte, are dreptul să ceară cetăţenia americană, chiar dacă a fost membră a Partidului Comunist. Svetlana completează imediat formularele:

„Sunteţi anarhistă?“, „Sunteţi afiliată vreunei grupări teroriste?“, „Sunteţi sau aţi fost comunistă?“ Ce să răspundă la această ultimă întrebare? Da, a fost şi nu va mai fi niciodată. George Kennan adaugă o scrisoare de recomandare la dosarul ei, garanţia lui morală este de o mare importanţă. Svetlana e chemată la biroul de emigrări; îi sunt verificate cunoştinţele despre instituţiile americane şi de limba engleză. I se fac fotografii şi i se iau amprentele.

În sfârşit, vine ziua cea mare, ceremonia solemnă are loc la Newark, lângă New York. Svetlana are nevoie de martori. Millie Harford, fosta educatoare a Olgăi de la grădiniţă, e primul martor. Al doilea este Danny Wall, puşcaşul marin care-i deschisese uşa ambasadei americane la New Delhi, în seara de pomină din 6 martie 1967. Lui i-a cerut această favoare, vede în el un adevărat simbol.

Toţi solicitanţii de cetăţenie sunt convocaţi la aceeaşi oră. În acea zi de 20 noiembrie 1978, sunt nouăzeci de persoane. Cu excepţia câtorva europeni, majoritatea sunt hispanici sau asiatici. Gardienii îi fixează cu o privire neprietenoasă, de parcă i-ar dezaproba pe toţi aceşti imigranţi veniţi să le ia pâinea albă de la gură. Totuşi, nici unul dintre funcţionari nu este american din naştere. Svetlana primeşte un mic drapel, însoţit de scrisoarea de felicitare a preşedintelui Jimmy Carter, se aşază lângă ceilalţi, respectând ordinele, se ridică, flutură drapelul şi-şi duce mâna la inimă. Pe chipurile tuturor se citeşte atâta fericire, ea de ce nu simte nimic asemănător? După un lung discurs despre Statele Unite, ţară clădită de imigranţi, cântă cu toţii în cor imnul american şi, cu mâna pe inimă, depun jurământul. O mexicancă îi cheamă pe rând pe toţi solicitanţii, anunţând din ce ţară vin. Când rosteşte numele ei: *Mrs Peters from Russia*, inima Svetlanei începe să bată tare. Se ridică şi-şi ia certificatul de naturalizare. Lana Peters a devenit cetăţeană americană.

Pentru a sărbători acest eveniment, Millie dă o petrecere la Princeton. Dar nu participă multă lume. Comunitatea rusă nu are încredere în Svetlana, iar fascinaţia americanilor pentru ea a pălit. Deşi fuga ei a fost spectaculoasă, prezenţa ei nu mai este. Oboseşte cu tânguielile, cu lamentările ei despre lipsa banilor. Schimbările de dispoziţie, lacrimile izbucnite din te miri ce dezarmează, dar în acelaşi timp provoacă nelinişte.

Ar vrea să-i iubească pe americani, sinceritatea, naivitatea, generozitatea lor, dar nu reuşeşte, prea lucidă sau nu destul de indulgentă ca să le suporte defectele. S-a certat imediat cu cei care i-au întins o mână, cu binevoitorii precum Alan Schwartz şi, curând, cu Kennan.

De ceva timp, tonul scrisorilor ei s-a schimbat.[361] Furia ei faţă de Kennan creşte, consideră că nu i-a promovat îndeajuns cărţile. Svetlana credea că este de ajuns să scoată noi tiraje pentru a câştiga bani. De asemenea, are un şoc când descoperă că avocaţii recomandaţi de Kennan, Greenbaum – odihnească-se în pace – şi asociaţii săi care încă mai trăiesc, au cedat drepturile de autor ale cărţii ei Priscillei Johnson McMillan, traducătoarea. Îşi exprimă furia cu litere mari: „M-au înşelat“, îi scrie ea lui Kennan. „Credeam că o să primesc un avans. De fapt, mi-am vândut TOATE DREPTURILE propriei cărţi… N-ai vrut NICIODATĂ să auzi adevărul… Încerc cu disperare, cu ajutorul mai multor avocaţi, să obţin restituirea drepturilor, pentru că, la dracu’, EU SUNT AUTOAREA.“[362]

Se întreabă cu amărăciune cum a putut fi aşa de naivă să se lase manipulată. Cinica realitate politică îi sare brusc în ochi: a fost folosită, un instrument în Războiul Rece dintre America şi Uniunea Sovietică. CIA şi Departamentul de Stat i-au supravegheat fiecare mişcare încă de la ambasada din Delhi, până la sosirea pe pământ american, sugerându-i ce să declare şi controlându-i fiecare pas. Ei sunt responsabili de falsa ei imagine, vehiculată prin presă, cea a unei femei venite să câştige milioane publicându-şi cartea de scandal. Constată cu amărăciune că, dacă în Rusia o supravegheau NKVD-iştii, aici agenţii FBI o sâcâiau la fel de tare.

La fiecare din aceste atacuri Kennan răspunde cu reţinere, cum se cuvine din partea unui diplomat. Dar când se înfurie Svetlana interpretează limbajul diplomaţiei ca pe o dovadă de ipocrizie: „Dragă George, eşti nefericit şi asta se vede limpede, fiindcă te trădezi constant. Nu-ţi permiţi să fii tu însuţi.“[363]

Totuşi, în adâncul ei ştie că prietenia lui Kennan a fost sinceră: „Ştiu că, din toată lumea, nimeni nu este mai în măsură decât tine să-mi înţeleagă ciudata viaţă şi că nimănui nu-i pasă cu adevărat.“[364]

O forţă devastatoare o împinge să rupă relaţiile, să distrugă cei doisprezece ani de stimă reciprocă, chiar dacă e conştientă că va fi prima

care va avea de suferit: „Ce trist este, de fapt, că după toţi aceşti ani petrecuţi împreună prietenia noastră s-a stricat şi chiar şi amintirile noastre par să difere atât de mult… *Good bye*, George. Îmi pare rău că ai fost asociat cu numele meu aşa de mult timp.“[365]

În iulie 1979, deşi nu aprobă interviurile, Svetlana invită o jurnalistă de la *Washington Post*, Sharon Schlegel. Vrea să-şi dezvăluie viaţa modestă, de mamă singură a unei fetiţe de opt ani. Speră să-şi reabiliteze imaginea, s-o şteargă pe cea a femeii hrăpăreţe şi lipsite de scrupule, cum nu a fost niciodată: „Am venit aici să trăiesc într-o lume liberă, ca inamică a comunismului. Pentru asta, a trebuit să fac sacrificii enorme.“[366]

Se gândeşte permanent la despărţirea de cei doi copii mai mari ai ei. Articolul conţine mai multe fotografii. „Svetlana în braţele tatălui ei“, „Svetlana la cincizeci de ani cu Olga şi cu pisica lor, Snowflake“. S-a îngrăşat, are faţa buhăită şi puţin roşie, oare de vină e clima din New Jersey sau consumul excesiv de whisky? Părul scurt este presărat cu fire albe, şi-l vopseşte cu henna. Ochii ei pătrunzători, turcoaz, sunt mereu la fel. Poartă o fustă până la genunchi, cămaşă, pulover şi pantofi prea comozi ca să fie eleganţi.

Cât timp fiica ei este la şcoală, stă degeaba, leneveşte. Imediat ce ia o decizie, o regretă. Un agent imobiliar reuşeşte s-o convingă să cumpere o casă cumplită la periferia oraşului Princeton. Încă nu şi-a desfăcut cutiile, că deja o urăşte. Mai mult, descoperă că în cartier locuiesc mai multe familii de ucraineni. Dacă află a cui nepoată este Olga? Se mută în grabă. Degeaba face economii la mâncare şi haine, nu are destui bani să plătească şcoala privată. Aşadar, Olga va fi înscrisă la şcoala publică din cartier.

Svetlanei nu-i este bine, nu-i este bine deloc. Are vise cumplite, mereu a fost sensibilă la semnele premonitorii. Câteva vizite la New York, unde familia pastorului Shand s-a mutat din nou, vor fi singura ei distracţie. O iniţiază pe Oluşka în tainele picturii, ducând-o la muzee, cum făcuse pe vremuri cu Osia. Îl revede pe prietenul ei Iurek, care a rămas la fel de flamboaiant. Acesta închiriază o trăsură şi le plimbă prin Central Park, lucru care o încântă pe Olga. Merge la Carnegie Hall să-i asculte pe Vladimir Aşkenazi şi Mstislav Rostropovici, refugiaţi, ca şi ea. Dar ei au avut succes în viaţă, ea, nu.

Oare încă o mutare îi va schimba existenţa?

De data aceasta, decide să schimbe nu numai oraşul, ci ţara. Vor merge să locuiască în Anglia, hotărăşte ea pe nepusă masă. Este una din caracteristicile Svetlanei: se lasă condusă mai ales de emoţii, nu se gândeşte niciodată la consecinţe, înaintează şi abia apoi se gândeşte.

Totul a început cu o invitaţie a lui Malcolm Muggeridge la un interviu la BBC. În tinereţe, acest jurnalist fusese cucerit de comunism. În 1932, se dusese la Moscova, unde îl cunoscuse pe Louis Fischer. Dar, spre deosebire de cel din urmă, Muggeridge fusese dezamăgit de utopia socialistă şi scrisese *Winter in Moscow*, o satiră despre corespondenţii occidentali prea puţin critici la adresa regimului stalinist.

Svetlana acceptă să vină în platoul de televiziune, cu condiţia să nu fie asociată cu tatăl ei. Pretenţie naivă. Altfel, de ce ar invita-o? Nu a câştigat nici premiul Nobel pentru economie, nici nu a descoperit o nouă moleculă. Pentru jurnalistul Muggeridge, este *Stalin's Daughter*, chiar dacă pretextează că o întreabă despre „renaşterea creştinismului în Uniunea Sovietică".

În iulie 1981, Olga pleacă în *summer camp* în Wisconsin şi profită de ocazie ca să reia legătura cu tatăl ei, pe care nu l-a văzut de şapte ani. Între timp, Svetlana petrece o săptămână încântătoare la Londra, apoi câteva zile în casa familiei Muggeridge, astfel că se gândeşte să se mute acolo definitiv. Datorită unei vechi cunoştinţe, sir Isaiah Berlin, filozof şi istoric britanic de origine rusă, a obţinut o viză pentru Anglia ca „scriitor în faza de creaţie". Timp de câteva luni, prietenii americani nu mai primesc veşti de la ea, ceea ce e semn bun.

Viaţa va fi diferită în Regatul Unit, începând cu perspectiva, speră ea, de a găsi o şcoală mai bună pentru Olga. În Statele Unite, nici disciplina, nici nivelul şcolar nu o mulţumeau. La sosirea lor, este prea târziu s-o înscrie pe fată la şcoala pe care şi-o dorea, aşa că va trebui să se mulţumească cu o şcoală quaker în Saffron Walden, la vreo douăzeci de kilometri de Cambridge. Închiriază de la un profesor un mic apartament cu două camere la ultimul etaj al unei case victoriene întunecoase şi umede. Nu are încălzire centrală, aerul rece trece prin ferestrele tip ghilotină, baia i se pare

antediluviană, chiar şi în comparaţie cu cea mai prăpădită *kommunalka* din Moscova.

Olga, care stă acum la internat, se întoarce la mama ei la fiecare sfârşit de săptămână. Ziarele de scandal, numeroase în Anglia, le găsesc până la urmă. Directoarea de la Friend's School îi observă pe paparazzii care înconjoară şcoala. O scoate pe Olga ascunsă sub o pătură şi o duce cu maşina acasă la ea. Ajunsă acolo, fata este asaltată de reporteri şi fotografi. În noaptea aceea, mama îi dezvăluie identitatea bunicului ei. Îi întinde o fotografie decupată dintr-un ziar, în care apar Churchill, Truman şi Stalin la Conferinţa de la Potsdam din 1945.

— Bărbatul din dreapta este bunicul tău.

Despre Stalin Olga a auzit doar că a câştigat războiul. Şi iată că mama ei îi vorbeşte despre crimele lui.

— Pentru tine nu contează ce a făcut el. Tu eşti americancă, aşa cum o *apple pie* e americană, o linişteşte Svetlana.

Olga are unsprezece ani. Poartă ochelari mari, rotunzi. A moştenit de la mama ei părul roşcat şi ondulat, dar are ochii căprui. E foarte drăguţă, inteligentă, cu talent la muzică, dar notele ei de la şcoală sunt de nivel mediu. „Pare mai mare decât este", aşa o descrie unchiul ei, senatorul Hayakawa. „Olgăi îi plac muzica rock şi compania băieţilor. Este cochetă, se machiază, îşi vopseşte unghiile şi ar sta ore în şir într-un magazin să probeze cercei."

Foarte curând, se arată mult mai independentă decât ceilalţi doi copii ai Svetlanei. În America, fetele precum Olga se maturizează repede. Este o fată tipică din vremea ei, dar Svetlana ar vrea s-o mai vadă în rochiţe cu volane. În curând, va izbucni un conflict între mamă şi fiică, din cauza băieţilor, a hainelor, a filmelor pe care are voie să le vadă la televizor – banalul conflict între generaţii, dintre părinţi şi copii. Ciudate relaţii între mamă şi fiică. Svetlana se aşteaptă la supunere totală, ca în cazul celorlalţi doi copii ai ei.

Şcoala englezească se dovedeşte de asemenea foarte liberală. Olga va considera că mama ei este prea restrictivă şi-şi va exprima furia prin revoltă. Chiar şi profesorii observă că Svetlana „n-o slăbeşte din priviri, ca un paznic de închisoare care-şi supraveghează prizonierul". Certurile,

palmele, urletele, lacrimile se succed, urmate curând de împăcări – se iubesc atât de mult!

Într-o scrisoare adresată unei prietene, Svetlana se plânge de fiica ei: „Sunt legată de mâini şi de picioare cu prostovana de fiică-mea, bine făcută, dar fără minte. Slavă Domnului, duminică seara se întoarce la internat. Când sunt cu ea, mi-e şi mai dor de Katia şi de Osia. Erau aşa de cuminţi. Ea e o idioată prea răsfăţată.“ Oare îşi dă seama că procedează cu Olga cum procedase tatăl ei cu ea? „Ia *şarovari* pe tine“, îi ordona el. „Nu-ţi arăta fundul.“ Patruzeci şi cinci de ani mai târziu, Svetlana îi repetă fiicei ei: „Blugii sunt prea mulaţi. Tricoul prea decoltat. Nu te machia, eşti prea mică.“

La treisprezece ani, Olga e o frumuseţe, înaltă, ca tatăl ei. Extrovertită şi veselă, îi face plăcere compania colegilor, în vreme ce mama ei nu apreciază decât singurătatea. Svetlana lucrează la o nouă carte şi are nevoie de linişte.

Se plimbă de colo-colo prin apartament, ca un leu în cuşcă, umple febril paginile cu o poveste în care sentimentul trădării e urmat de furie. O intitulează *The Faraway Music*[367], nimeni nu va înţelege acest titlu. Descrie sosirea în Statele Unite, căsătoria cu Wesley Peters, îşi povesteşte viaţa la Taliesin sub autoritatea redutabilei Olgivanna Wright şi-şi reglează conturile cu avocaţii. Oare de câte pahare de gin tonic şi de Johnny Walker a avut nevoie pentru cele două sute de pagini indigeste?

Îi trimite manuscrisul editorului pe care i l-a recomandat Isaiah Berlin. Are mare nevoie de bani. Şcoala Olgăi costă 3 200 de lire pe an.

Editorul englez, care aştepta noi detalii despre viaţa la Kremlin, îşi ascunde decepţia în spatele frazelor politicoase şi o sfătuieşte să apeleze la un editor american. Doubleday nu dă curs propunerii. Încearcă la o editură mai mică. Directorul ei, Peter Iovanovici, crede că manuscrisul trebuie refăcut, îi sugerează câteva schimbări şi îmbunătăţiri.

Şi în Anglia, ca pretutindeni, o urmăresc necazurile. Îşi găseşte pentru scurt timp alinarea în religie şi hotărăşte să se convertească la catolicism.

„Intru în Biserica Catolică pe 13 decembrie 1982, ziua Sfintei Lucia“, scrie ea.

Presa o hărţuieşte, publică fotografia fiicei ei. Svetlana se supără pe Muggeridge, pe Berlin şi pe toţi editorii din lumea întreagă. Cu ce-i mai rămâne în cont, cumpără un apartament pe Bateman Street, la numărul 55, mai aproape de centru. Este un apartament drăguţ, cu trei camere: cameră de zi, două dormitoare, bucătărie cu fereastră, bine încălzit, cu o privelişte idilică spre Grădina Botanică. Svetlana îşi instalează biroul, maşina de scris, îşi aranjează cărţile preferate pe etajere, întinde cele două covoare navajo pe care le-a adus din America, atârnă pe pereţi desenele Olgăi şi fotografii cu Iosif şi cu Katia când erau mici. Olga simte un ghimpe de gelozie ori de câte ori mama ei pomeneşte de fratele şi sora ei din Rusia.

Într-o vineri seară, sună telefonul:

— *Mama, zdravstvui*, spune un bărbat în rusă.[368]

Svetlana înlemneşte. Nu recunoaşte vocea aceasta groasă şi răguşită:

— Osia? Îţi sună *strange* vocea. Cum se poate să se fi schimbat atât?

El râde de această ruso-engleză, iar râsul i se pare cunoscut.

— Şi tu parcă ai fi turistă.

Conversaţia este dezlânată, nu ştiu ce să-şi spună după atâţia ani. Svetlana repetă de trei ori acelaşi lucru, cere veşti despre Lenocika. El îi aminteşte că au divorţat, are o nouă soţie, Ludmila, Liuda. Ilia, fiul lui de treisprezece ani, locuieşte cu mama lui.

— Şi Katia?

— Nu ne mai vedem. S-a specializat în vulcanologie şi s-a mutat în Kamceatka. S-a măritat, dar am auzit că soţul ei s-a sinucis.

— *Gospodi!*[369] Are copii?

— Are o fetiţă de doi ani, Ania.

— Ai vreo fotografie cu ea? Poţi să mi-o trimiţi?

— N-am văzut-o niciodată. N-am mai ţinut legătura. *Da svidania, mama*. Sună-mă când vrei.

— *Da svidania*, Osia. Trimite-mi o fotografie cu tine.

Svetlana este bulversată. Era prima oară când fiul ei îi telefona, după şaisprezece ani. Telefonul acesta poate însemna un singur lucru: Iuri Andropov, noul lider sovietic, autorizează contactele. „Îmi cunoşteam prea bine fiul ca să cred că şi-ar asuma un asemenea risc“[370], va scrie ea mai târziu.

Îl sună pe Iosif în ziua de Crăciun, i-o dă pe Olga şi cei doi vorbesc câteva minute în engleză. Câteva săptămâni mai târziu, primeşte de la el o scrisoare în care i-a pus şi o fotografie. Are un şoc. Dumnezeule! Ce s-a ales de băieţelul ei cu părul brunet şi ochi strălucitori? Toată seara, Svetlana nu-şi ia ochii de la capul chel, faţa buhăită, ochii ca de ceară, trişti. Îi vin în minte cele mai urâte amintiri. E privirea lui Vasili…

Se repede la telefon:

— Alo! spune o voce adormită.

La Moscova e ora două dimineaţa.

— *Tî pioş!* strigă ea fără nici o introducere. Bei! Se cunoaşte după ochi![371]

El îi închide, furios.

Svetlana îşi dă seama că nu-şi va regăsi niciodată liniştea cât timp nu-şi va revedea copiii. Timpul nu i-a vindecat rănile, durerea nu trece. Dimpotrivă, creşte pe măsură ce fiica ei americancă se transformă într-o adolescentă capricioasă.

Oare „fratele ei“ Iurek o va înţelege? El, care nu are copii, nu a lăsat pe nimeni aşa de drag în Polonia. Îi scrie o scrisoare de trei pagini, dintre care două de post-scriptum: „Să nu se mire nimeni dacă vreodată fug la Moscova… Lucrurile cu care m-am confruntat în aşa-zisa lume liberă l-ar ucide şi pe cel mai entuziast şi mai puternic dintre oameni. Eu nu sunt un om tare şi nu am Nervi de Oţel.“[372]

Şi continuă: „Fiul meu e singurul meu prieten… singura mea dorinţă este să fiu cu el, dar nu o pot împlini. Şi el ar eşua în lumea liberă, la fel ca mine, şi-atunci singura soluţie este să mă întorc.“[373]

Kosiński crede că acest moment de descurajare este cauzat de refuzul editorilor de a-i publica cartea. O sună la Cambridge s-o liniştească.

— Ai răbdare, *ţarevna*. O să-ţi găsim un editor. Eşti un om pe care lumea ar vrea să-l urmărească până şi-n aşternuturi.

— Nu asta e problema. Am găsit un editor în India. Problema e Iosif. Este bolnav. Mi-a scris din spital. Chiar dacă a devenit un cardiolog eminent, asta nu înseamnă că nu are nevoie de mama lui.

„Fratele“ ei polonez îşi dă seama că e inutil să încerce s-o convingă. Niciodată nu-ţi părăseşti cu adevărat patria. Svetlana nu va face excepţie.

Vă vor spune acest lucru toţi cei care cunosc Rusia. Nu ne dă drumul niciodată, dacă nu chiar ne distruge. O avem în sânge ca pe o boală. Sau ca pe un virus.

Note

355. Diminutiv de la Olga.

356. Rosa Shand, „The Wheel of Fire“, *Southwest Review*, nr. 1, 2002.

357. În *Requiem*, 1939. Volumul nu va fi publicat oficial în Rusia decât în 1986!, după patruzeci şi şapte de ani, dar circula în samizdat.

358. *Ibid.*

359. Nicholas Thompson, *The Hawk and the Dove. Paul Nitze, George Kennan and the History of the Cold War*, Macmillan, 2009.

360. Sarah Booth Conroy, „The Odyssey of Stalin’s Grandaughter“, *Washington Post*, 15 aprilie 1986.

361. Corespondenţa dintre Svetlana şi George Kennan se află la Princeton University Library, Public Policy Papers, Department of Rare Books, box 38, folder 1-6. Vezi şi Nicholas Thompson, *op. cit.*

362. Scrisoare din 27 ianuarie 1983.

363. Scrisoare din 28 aprilie 1976.

364. Scrisoare din 5 septembrie 1977.

365. Scrisoare din 4 august 1979.

366. Sharon Schlegel, „I Don’t Want to Be Svetlana Anymore“, *Washington Post*, 29 iulie 1979.

367. *Muzica din depărtări.*

368. Svetlana Allilueva, *Kniga dlia vnutcek: puteşestvie na rodinu* (*Carte pentru nepoţele: întoarcerea în patrie*), New York, Liberty Publishing House, 1991, p. 33, tradusă din rusă de autoare.

369. Dumnezeule!

370. Svetlana Allilueva, *Kniga.*…, ed. cit.

371. *Ibid.*, p. 34.

372. Aluzie la supranumele tatălui ei: Stalin – Omul de Oţel.

373. Edwin McDowell, „Hints of Loneliness and Dashed Hopes“, *New York Times*, 3 noiembrie 1984.

7
Bun venit în patria-mamă

Nostalgia faţă de Rusia avea ceva fatal, ca o boală incurabilă. Tristeţea din viaţa Svetlanei, depresia, patima pentru alcool, toate aceste rele nu izvorăsc oare din nefericita dragoste pentru ţara ei, din acest sentiment ascuns în adâncul sufletului ei şi care s-a transformat în ură? În anul 1984, îndoiala reapare, ca un strigăt de ajutor.

Când gândurile o poartă spre patrie, revede mica şcoală nr. 25 din Moscova, unde a fost aşa de fericită, în timp ce aici, în Anglia, nivelul şcolar lasă de dorit, să nu mai spunem că nu mai are mijloacele necesare să plătească internatul Olgăi. În URSS totul este gratuit. Şcoala, sprijinul şcolar, îngrijirea. Un progres aparent în comparaţie cu toate aceste instituţii occidentale mercantile. Şi, brusc, crede că a găsit soluţia: întoarcerea în sânul patriei-mamă. Fără să chibzuiască prea mult, îi scrie o scrisoare ambasadorului Rusiei la Londra.

Ştie că întoarcerea în Uniunea Sovietică va declanşa un cutremur mediatic, dar nu-i pasă. „Cu cât îmi imaginam mai mult şocul pe care l-ar provoca tuturor întoarcerea mea în URSS, cu atât mă împingea mai tare inima s-o fac“[374], va scrie ea. Poate că, în acelaşi timp, în adâncul sufletului se bucura că va provoca un nou tsunami.

Pe 11 septembrie 1984, Svetlana ia trenul spre Londra. După ce coboară în gara Liverpool, caută în cartea de telefon adresa ambasadei sovietice. Poarta este încuiată, sună. Nu deschide nimeni, insistă. Linişte.

„De ce se baricadează?“, se gândeşte nervoasă. Cei şaptesprezece ani de viaţă în Occident au făcut-o să uite obiceiurile din ţara ei. În sfârşit, aude o voce care latră la interfon:

— În ce problemă?

— Am o scrisoare personală adresată ambasadorului.

— Trimiteţi-o prin poştă. Aici nu acceptăm corespondenţă.

— Mă numesc Svetlana Iosifovna Stalina.

Un bărbat îmbrăcat în costum maroniu cu croială tipic sovietică iese din clădire, se apropie de poartă, ia scrisoarea şi-i spune să aştepte. Se întoarce vreo zece minute mai târziu şi, cu acelaşi aer de înmormântare, o pofteşte pe hol:

— Îmi puteţi spune despre ce e vorba?

— Aş vrea să obţin permisiunea de a mă întoarce la familia mea în URSS.

— Noi nu decidem nimic aici. Scrisoarea dumneavoastră va fi trimisă la Moscova. Reveniţi peste o săptămână.

Îşi petrece toată săptămâna într-o stare de transă. Şapte zile mai târziu, primirea la ambasadă este cu mult diferită: i se zâmbeşte şi i se oferă ceai.

— Avem o veste bună pentru dumneavoastră, Svetlana Iosifovna. Vă puteţi întoarce imediat, puteţi lua un zbor Aeroflot, dar noi credem că e mai bine să evitaţi aeroportul Heathrow. Ar fi mai discret să plecaţi de la Gatwick via Zürich sau Atena.

I se învârte capul, are o senzaţie de imponderabilitate. Constată că totul este deja planificat. Ca la Delhi, nu a făcut decât primul pas şi apoi o mână invizibilă ia frâiele destinului ei. Încearcă să-şi adune gândurile, să găsească argumente coerente şi să câştige timp:

— Trebuie să aştept ca fiica mea să intre în vacanţa de Sărbătoarea Tuturor Sfinţilor.

— Să zicem că plecaţi la sfârşitul lunii octombrie. E bine aşa? propune însărcinatul cu afaceri, cu un aer conciliant.

În trenul de întoarcere, buimacă, Svetlana priveşte cum defilează copacii şi căsuţele din Essex. Cum va primi Oluşka această veste? Ea, care se adaptase aşa de greu în Anglia şi acum este aşa de fericită.

„E uimitor, când inima a luat deja o decizie, raţiunea îi oferă toate justificările ca să se convingă pe sine, ca să se orbească.“[375] Olga va avea în sfârşit o familie, ceea ce i-a lipsit toată viaţa. Va fi înconjurată de dragostea fratelui ei mai mare şi a surorii ei, se va distra cu verii ei, cu fiii nepoţilor şi nepoatelor. O va adora pe mătuşa Kira, pe unchii Alliluev, toată această mare şi frumoasă familie.

Aceste gânduri afectuoase îi învinge ezitările şi începe cu răceală pregătirile: o lună ar trebui să-i fie de ajuns ca să vândă apartamentul, să strângă mobilele şi să trimită cărţile. Începe să facă trierea, dar se descurajează repede:

„La ce bun? Lăsăm totul aici. Să întoarcem spatele trecutului.“

Neîndrăznind să-i mărturisească adevărul, Svetlana îi spune fiicei ei că vor petrece vacanţa în Grecia. Olga este încântată. Dar, isteaţă, fata observă imediat că mama ei nu are starea obişnuită. Îşi arde corespondenţa, rupe documente, pregăteşte haine de iarnă.

— *Mom*, nu e prea cald în Grecia pentru paltonul ăsta?

Văzând privirea suspicioasă a fiicei ei, Svetlana mărturiseşte că, după Atena, vor merge la Moscova.

— În sfârşit o să-ţi cunoşti sora şi fratele mai mari.

— Câte zile plecăm?

Svetlana nu ştie ce să răspundă, se zăpăceşte, are strania senzaţie că-şi răpeşte propriul copil.

Vecinii vor povesti că a avut loc o scenă sfâşietoare. Auzeau urlete:

— De ce nu mi-ai spus nimic? De ce nu mi-ai cerut părerea? Nici măcar nu mi-am putut lua rămas-bun de la prieteni!

— Oluşka, trebuie să înţelegi. Nu i-am văzut de atâţia ani.

Sigur că înţelege, nu e aşa de răsfăţată şi nici aşa de egoistă cum îşi imaginează Svetlana. În noaptea aceea, mama şi fiica plâng, fiecare în patul ei.

Pleacă de acasă dis-de-dimineaţă, lăsând în urmă un frigider plin, ghivece cu muşcate pe pervazurile ferestrelor, haine, manuale şcolare, caiete. Oare astfel exilul va fi mai puţin dureros? Sau Svetlana vrea să-i ascundă fiicei ei o plecare definitivă?

Aterizează la Atena puţin înainte de miezul zilei. Pe toată durata călătoriei, Olga nu-i vorbeşte mamei ei. De la aeroport, iau un taxi.

— La ambasada sovietică, spune Svetlana, şi Olga tresare.

Tânărul ambasador care le întâmpină nu este altul decât fiul lui Andropov, decedat de curând. Este căsătorit cu o femeie frumoasă şi sofisticată şi amândoi vorbesc fluent limba engleză. „S-au schimbat

vremurile. Acum este o altă generaţie de diplomaţi“, constată ea, amintindu-şi de ambasadorul Benediktov, mojicul din Delhi.

Timp de trei zile, mama şi fiica se plimbă prin Atena, vizitează Acropola, muzeele. Şi mai ales fac cumpărături. Svetlana face lista cu toţi cei cărora trebuie să le ducă daruri. Olgăi i se pare distractiv să aleagă o mulţime de fleacuri pentru armata de veri şi verişoare pe care nu-i cunoaşte, pandantive pentru soţia lui Iosif, o rochiţă pentru nepoata Ania, câte o pereche de adidaşi pentru fiecare.

Pe 25 octombrie 1984, lasă în urmă şi căldura şi praful din Atena. Dacă Olga este teribil de neliniştită, mama ei pare uimitor de relaxată. „De ce sunt atât de calmă? Nu simt nimic. Ar trebui să plâng. Oare e din cauză că, asemenea lui Ulise, mă întorc, în sfârşit, acasă?“, se întreabă Svetlana.

La Şeremetievo, o femeie cu taior maroniu, costumul tipic al funcţionarilor sovietici, se apropie cu un buchet de garoafe învelite în celofan: „*Dobro pojalovat!*“[376] O alta, cu un aer occidental, i se adresează Olgăi într-o engleză corectă: „Bună! Voi fi ghidul tău, dacă vrei.“ Olga îi zâmbeşte şi chipul Svetlanei se destinde.

Aeroportul este mai mare, nu mai seamănă deloc cu cel pe care l-a părăsit în urmă cu şaptesprezece ani. Numai amestecul de mirosuri de haine rareori spălate, *papirosi*, ceapă şi usturoi e neschimbat. Ies pe la poarta destinată VIP-urilor, căci există întotdeauna oamenii importanţi şi ceilalţi. Sunt conduse într-un salon privat, unde, în cinstea lor, este deschisă o sticlă de *şampanskoe*.

Cum i se va părea Moscova? Dar copiii ei? Unul ajuns mare cardiolog, celălalt, un distins vulcanolog? Îi scrisese fiicei ei s-o anunţe că soseşte. Katia nu a răspuns, dar sigur o să-i facă o surpriză şi o să vină la Moscova.

Svetlana a preferat ca fiul ei să nu vină s-o ia de la aeroport, se temea aşa de tare de lacrimile în public. Cu ce febrilitate îşi imaginează tot ce vor avea să-şi spună!

O ZIL neagră le duce la hotel. Svetlana se uită pe fereastră. Câte schimbări! Peste tot de-a lungul şoselei, unde erau păduri şi câmpuri, au apărut cartiere de locuinţe sociale.

— Vezi, Oluşka, aici am crescut eu, aici am mers la şcoală şi apoi la universitate.

Fata nu răspunde. Priveşte Moscova cu alţi ochi decât mama ei. Străzile i se par întunecoase, oamenii, prost îmbrăcaţi. Femeile par istovite, bărbaţii au faţa roşie a iubitorilor de votcă. Chipurile sunt inexpresive, lipsite de cel mai mic zâmbet. Olga nu ştie că viaţa i-a învăţat să-şi ascundă sentimentele.

ZIL-ul opreşte pe *prospekt* Leningradski, în faţa hotelului Sovietskaia, unul din cele mai luxoase din Moscova.

— Aici nu au voie să intre străinii, explică funcţionara, n-o să vă deranjeze nimeni. Nu sunt decât ruşi.

Marmură albă, coloane, lustre de cristal, podele din mozaic din lemn, hotelul este, cu siguranţă, foarte scump. Svetlana îşi dă seama că a uitat să schimbe bani la aeroport.

— Nu vă faceţi griji. Totul este plătit. Păstraţi-vă banii pentru America, aici nu e nevoie, spune cu dispreţ tovarăşa.

Iosif o aşteaptă la recepţie. În ciuda fotografiei, Svetlana se aştepta să găsească un tânăr zvelt, cu ochii scânteind de umor. Vede apropiindu-se un bărbat cu picioare scurte şi burtos, cu faţa pătrăţoasă, chel, cu grumazul scurt, îmbrăcat cu un palton galben-verzui. Pare mai degrabă stânjenit decât bucuros. A venit împreună cu tatăl lui, Grigori, şi cu o femeie corpolentă cu părul cenuşiu, de vreo cincizeci de ani. Svetlana o ia drept soţia fostului ei soţ. Iosif face prezentările:

— *Mama*, ea este soţia mea, Liuda.

Svetlana îşi ascunde cu greu dezamăgirea. Femeia aceasta durdulie, cu pieptul mare, părul murdar şi figură nesuferită a înlocuit-o pe frumoasa poloneză în inima fiului ei? Nepotul ei, Ilia, de paisprezece ani, se mută indiferent de pe un picior pe altul. Are părul şaten tuns scurt, ca un tânăr recrut, şi ceafa la vedere. Olga încearcă să lege o discuţie, dar el nu deschide gura. Totuşi, Iosif l-a lăudat pentru notele lui mari la engleză şi franceză. Olga îi dă bascheţii şi un ghiozdan Adidas, pe care le ia fără nici cea mai mică reacţie. Olga se posomorăşte din ce în ce mai tare. În America, orice copil ar mulţumi cu căldură. Ce e cu oamenii de-aici? De ce nu vorbesc cu ea? De ce-i evită cu toţii privirea?

Iosif şi tatăl lui au rezervat o masă la restaurantul hotelului Gypsy Yar, celebru din vremea Svetlanei pentru muzica ţigănească şi excelentul şaşlâc.

Conversaţia lâncezeşte din nou, muzica e prea tare, Iosif bea peste măsură. Trebuie să fi început înainte de sosirea lor, pentru că transpiră abundent.

Olga îl priveşte pe acest frate mai mare pe care mama ei i-l dădea exemplu, pe marele medic. Ce bătrân i se pare! Mama spunea că are treizeci şi nouă de ani, dar pare de cel puţin cincizeci. Duhneşte a alcool, are pungi sub ochi şi tenul gălbui al bolnavilor de bilă. La telefon i-a vorbit în engleză, de ce nici măcar nu a salutat-o? Cât despre sora ei, nici nu a venit!

Grigori este singurul care încearcă să lege o discuţie cu ea, turnându-i limonadă.

— *Eat*. Hering, blini, *kavior, good*, *meat*, *potatoes*, *good*.

Într-o engleză îngrozitoare, i se adresează ca unui copil de şase ani.

Svetlana îşi ia fiul de mână. Avea degete aşa de frumoase, lungi şi fine, o mână delicată. Astăzi descoperă îngrozită degetele groase şi scurte. Iosif ţine un toast şi goleşte paharul dintr-o înghiţitură. Toată lumea bea. În curând se îmbată. Olga are lacrimi în ochi. Când ajung în sfârşit în apartamentul lor, izbucneşte:

— Zici că mi-e frate! Nici măcar nu m-a sărutat, nu m-a salutat!

Iar Iosif, oare ce crede despre mama lui? O recunoaşte în această femeie cu părul grizonant, cu ochelarii mari pe nas, îndesată în taiorul bleumarin de învăţătoare? Ea, care a făcut avere în Statele Unite, care a devenit *kapitalistka*, ce le aduce după despărţirea de şaptesprezece ani? Fleacuri dintr-un bazar grecesc! A dat bani sărmanilor din India şi nici nu s-a gândit să-i cumpere propriului fiu un Mercedes. Şi fiica ei, *amerikanka* asta cu zâmbet stupid care-i scrutează de parcă ar număra paharele golite!

Nu i-a scăpat privirea ostilă pe care Svetlana i-a aruncat-o nurorii ei. Antipatia dintre mama lui şi noua doamnă Morozov este reciprocă. Nu care cumva să mai încerce, ca înainte, să-i conducă viaţa, să-i dicteze ce să facă şi ce să nu facă. Ar fi în stare să-i compromită cariera dacă mai scoate inepţii despre regimul sovietic.

A doua zi, cu paltoane groase şi cu căciuli pe cap, Svetlana şi Olga ies din hotel. Vrea să-i arate fetei Moscova ei, să rătăcească pe străzile pe care le cunoaşte aşa de bine. Să meargă până la Podul de Piatră. Să treacă pe cheiul unde, în imobilul guvernului, se afla fostul ei apartament. Să-i arate cupolele Kremlinului. Să respire aerul râului Moscova, care face un cot

chiar aici. Să traverseze parcul Sokolniki. Să admire vechea biserică „Sfântul Vasile“.

După nici cinci paşi, sunt înconjurate de jurnalişti şi fotografi. Coşmarul reîncepe!

— Plecaţi! ţipă ea.

Nu este pregătită să dea alte explicaţii decât cele pe care le-a dat deja: s-a întors în Uniunea Sovietică să-şi vadă fiul, fiica şi nepoţii. Nu are de făcut nici o declaraţie politică. Mulţimea se îndepărtează, nemulţumită.

În altă zi, o iau pe *prospekt* Leningradski, rătăcesc printr-un labirint de străzi, după care ajung aproape de zidul Kremlinului. E vreme frumoasă, un frig uscat ca după o ninsoare abundentă, frigul moscovit care-i place. Îi revin toate amintirile.

— Vezi, Oluşka, acolo am crescut eu.

— În palatul ăla? întreabă fiica ei, nevenindu-i să creadă. Ăla cu turnul cu stea roşie?

— Da, în palatul ăla.

— Ca o prinţesă?

— Oarecum.

Svetlana îi zâmbeşte fiicei ei. Întoarce capul şi vede un bărbat pe care l-a observat şi în apropierea hotelului. Sigur e un cekist. Este filată, ca în vremea când era cu Kapler! Se întoarce furioasă:

— Cine v-a însărcinat să mă urmăriţi? Dispăreţi de-aici!

Brusc, se trezeşte încercuită de reporteri. Roşie de furie, îi înjură într-o engleză amestecată cu rusă:

— *Fuck you, son of a bitch! Sukin sîn!*

Când este difuzat reportajul, imaginea cekistului e tăiată, aşa că telespectatorii nu vor putea înţelege motivul furiei ei. Vor vedea imagini cu o nebună care înjură ca un birjar şi alungă cu geanta un inamic invizibil.

Pe 2 noiembrie 1984, *Izvestia* anunţă oficial că „autorităţile au aprobat cererea S.I. Allilueva şi i-au redat cetăţenia, pe care i-au acordat-o şi fiicei ei, Olga Peters“.

Svetlana caută o şcoală engleză pentru Olga şi află că, în ciuda promisiunilor pe care le primise, şcolile internaţionale care existau în vremea lui Hruşciov au fost desfiinţate în vremea lui Brejnev. Olga trebuie

să înveţe imediat rusă. Ministerul Educaţiei Naţionale acceptă să-i găsească un profesor particular. Svetlana constată că din nou i se dictează ce să facă. Şi începe să regrete: „De ce m-am întors? Şi biata mea Olga va fi obligată să meargă la o şcoală unde chiar şi directorul pare un temnicer.“[377]

Primeşte o alocaţie lunară, o maşină cu şofer şi un apartament de nouăzeci de metri pătraţi cu vedere spre Moscova. Olga zâmbeşte radioasă.

— *Wow! Mom*, e mai spaţios decât dormitorul ţarului de la Kremlin!

În imobilul de pe strada Spiridonievka, vitrină a guvernului, unde locuiesc membrii din Politburo, Svetlana se revede cu douăzeci de ani în urmă: paznici la uşă, *etajnaia*, un magazin rezervat elitei la parter.

— Din păcate, Oluşka, va trebui să refuzăm apartamentul.

Nu-şi face iluzii. Ştie că are datoria recunoştinţei şi că nu va dura mult până să primească nota de plată. Care cu siguranţă va fi umflată. „Nu găseşti brânză gratis decât în capcana pentru şoareci“, spun ruşii. Deja există presiuni să facă o declaraţie de presă. Dacă plecarea ei a fost o formă de răzbunare, întoarcerea trebuie să pară întoarcerea fiului risipitor.

Pe 16 noiembrie, Svetlana este condusă la Comitetul Sovietic al Femeilor, pe strada Nemirovici-Dancenko. Douăzeci şi cinci de jurnalişti sunt autorizaţi să asiste la conferinţa de presă.

Îmbrăcată cu un taior într-o nuanţă urâtă de cafeniu, care nu este înveselit nici de o broşă de argint, nici de o bluză colorată, se aşază între un interpret şi un reprezentant al Ministerului Afacerilor Externe. Primeşte microfonul:

— Dragi compatrioţi, dragi invitaţi străini, întâi de toate ţin să lămuresc o neînţelegere potrivit căreia aş fi fost forţată să mă întorc. M-am întors de bunăvoie ca să duc o viaţă liniştită de familie şi să nu mai văd niciodată nici măcar un jurnalist. Am cerut să-mi fie redată cetăţenia sovietică.

— Vreţi să spuneţi că veţi rămâne definitiv în Uniunea Sovietică?

— Plecarea mea din URSS nu a fost premeditată. Când am mers în India, în 1967, aveam de gând să mă întorc după o lună. Dar am cedat în faţa mirajului aşa-zisei lumi libere, despre care nu ştiam nimic.

Iată că denunţă Occidentul în termeni la fel de duri precum cei prin care îşi denunţase ţara natală.

— Şaptesprezece ani mi-au fost de ajuns să văd suferinţele şi mizeria acestei lumi anglo-saxone, aşa-zis foarte civilizată. Nu m-am putut adapta

niciodată la modul lor de viaţă. Am fost dusă în Elveţia, apoi în Statele Unite. Am fost marioneta CIA-ului. Au mers până într-acolo încât mi-au publicat cartea şi mi-au promovat-o. Cât despre a doua, *Un singur an*, a fost o lucrare colectivă. Şi conchide: N-am avut nici măcar o zi de libertate în Occident.

Într-o linişte glacială, interpretul traduce, întrerupt pe alocuri de Svetlana, care îl corectează.

— Din ce-o să trăiţi aici? o întreabă un jurnalist de la BBC.

— Din traducerea de cărţi din engleză în rusă.

Îşi priveşte notiţele şi insistă iar pe faptul că în Occident a suferit prea mult din cauza instrumentalizării persoanei ei. Lipsa legăturii cu cei doi copii rămaşi în URSS a fost cea mai grea încercare.

Când un tânăr jurnalist îi aminteşte vechile declaraţii despre Uniunea Sovietică, i-o retează sec:

— Un bărbat nu poate să înţeleagă. În viaţa femeii, politica nu joacă decât un rol minor, femeia se preocupă în primul rând de familie. În curând împlinesc şaizeci de ani. Când veţi avea vârsta mea, veţi înţelege că familia este lucrul cel mai de preţ.

Conferinţa durează şaptezeci de minute. Svetlana conchide:

— Ţin să subliniez că religia a jucat un rol determinant. Fără ea, nu aş fi încercat acest sentiment cumplit de vinovăţie. El m-a adus acasă.

— Ce părere are fiica dumneavoastră despre întoarcerea în Uniunea Sovietică? întreabă o jurnalistă americană.

— Olga are treisprezece ani. Aici, în Rusia, sunt şcoli foarte bune şi sunt gratuite. Fiica mea va putea să-şi decidă singură viitorul când va fi majoră.

Svetlana nu-şi imaginează că, atunci când se va afla în America ce a declarat, afirmaţiile ei vor dezlănţui o ură de nedescris.[378] O jurnalistă de la *Time Magazine*, Patricia Blake, pe care a cunoscut-o la Princeton şi nu a apreciat-o niciodată, i-a intervievat chiar vecinii, profesorii de la şcoala Olgăi, pe Wesley Peters, pe sora lui şi pe senatorul Hayakawa.[379] Articolul o descrie ca pe o mamă rea, un gâde al copiilor.

Robert Tucker, profesor la Princeton, al cărui nume figurează printre ale celor cinci cărora le mulţumeşte pentru ajutorul preţios în redactarea cărţii *Un singur an*, este şi mai virulent şi tot repetă că Svetlana nu i-a ascultat

niciodată sfaturile. Biograf recunoscut al lui Stalin, acesta a ales un titlu incendiar: „Svetlana a moştenit tragicul ei defect“[380]. „Am cunoscut-o bine pe Svetlana Allilueva, e dominată de demonii ei interiori, se revoltă împotriva tuturor cu furie. Refuză să vorbească despre Stalin, pentru că nu poate recunoaşte că seamănă, într-un fel, cu tatăl ei, de la care a moştenit glasul înfundat, ochii cu reflexe gălbui, siguranţa poruncitoare, refuzul de a accepta orice critică.“ Tucker bănuieşte autorităţile sovietice că au căutat momentul oportun s-o aducă înapoi pe fiica lui Stalin. „Ştiau, cu siguranţă, că este într-o stare emoţională fragilă. Dându-şi seama că un trimis oficial ar fi fost respins de Svetlana, se pare că Moscova s-a gândit să-l folosească pe fiul ei, Iosif, ca intermediar.“

Americanii nu-i vor ierta declaraţia despre viaţa în Statele Unite şi afirmaţia că CIA-ul ar fi făcut din ea un docil animal de companie. Mai târziu, Svetlana va încerca să scape de această acuzaţie, pretextând că interpretul a tradus greşit ce-a spus.

În Uniunea Sovietică, cuvintele ei au şocat o singură persoană: pe vechiul ei prieten Feodor Volkenstein, cel căruia îi erau adresate cele *Douăzeci de scrisori*. Pentru ceilalţi, lucrurile sunt clare, fiica lui Stalin este o lunatică, o dezechilibrată pe care CIA-ul a scos-o dintr-o casă de nebuni. Întoarcerea a însemnat o lovitură cumplită pentru reputaţia ei, i-a şterbit orice prestigiu. Prinţesa s-a transformat în broscoi.

— Doar un nebun s-ar putea întoarce în URSS, îi reproşează cu amărăciune bătrânul fizician.

Contrariată, Svetlana se duce a doua zi la *kommunalka* lui să se justifice. Feodor o întâmpină cu vorbe dure:

— De ce te-ai întors, mai exact? Ne obişnuiserăm cu toţii că trăieşti în străinătate, prietenii şi chiar şi copiii tăi. De altfel, copiii tăi se descurcă foarte bine, ştiai asta. Nu-ţi dai seama că vizita ta dă apă la moară propagandei?

Svetlana nu răspunde. Înţelege că, încă o dată, a căzut într-o capcană.

Întoarcerea unui emigrant, mai ales când e vorba despre un „grangure“ precum fiica lui Stalin, avantajează guvernul sovietic şi dovedeşte autoritatea regimului. Când se apropie cea de-a patruzecea aniversare a victoriei asupra Germaniei naziste, URSS-ul a început deja reabilitatea

parţială a lui Stalin. La mai bine de un sfert de secol după raportul lui Hruşciov, este din nou considerat un geniu strategic şi un extraordinar conducător al războiului patriotic. Oare oamenii au uitat deja epurările, execuţiile, deportările şi teroarea?

Olga vede la televiziunea rusă mai multe documentare în cinstea bunicului ei. Bătrânul fizician avea dreptate, rolul Svetlanei va fi să pună în valoare regimul. Curând, ea va înţelege că, în căutarea fericirii, se întoarce la un trecut care nu mai există. Reuniunea familiei fericite nu va avea loc. Speranţa împăcării cu fiica ei se spulberă. Primeşte o scrisoare de la Katia: „Scrisul copilăros pe care-l cunoşteam a fost înlocuit de cel al unei femei adulte, care mă anunţă cu o furie fără precedent că «nu iartă, că nu va ierta niciodată şi că nici nu-şi doreşte să ierte.»“[381]

Chiar dacă îl vizitează în fiecare zi pe Iosif, atmosfera nu e nici pe departe destinsă. Mama şi fiul nu rămân niciodată singuri, nora este mereu prezentă şi Svetlanei i se pare antipatică. Când îi cere să-i spună *mama*, cum se obişnuieşte în familiile ruseşti, e întâmpinată cu un ostil „mai vedem“. Cu siguranţă, nu are profilul soacrei ideale.

— De unde a apărut asta? îl întreabă Svetlana pe fostul ei soţ.

— Când l-a părăsit Lenocika, Iosif s-a apucat de băutură. Într-una din serile astea de beţie a întâlnit-o pe Liuda, îi explică Grigori.

Svetlana îşi interzice să se amestece în viaţa fiului ei. În definitiv, e alegerea lui, îşi spune. Apartamentul lor este îngrijit, vasele spălate. Observă chiar câteva semne de opulenţă: un frigider, o maşină de spălat, un radio şi un televizor color. Fiul lui poartă o căciulă din blană de castor demnă de un comisar al poporului, iar soţia lui a putut să-şi cumpere ghete din piele adevărată. Apartamentul este mobilat cu ce a lăsat Svetlana în Casa de pe chei: canapeaua şi biroul ei, fotoliul unguresc, mobilele ceheşti, bibliotecile albe pe care le făcuse pe comandă. Iosif a primit de la guvern şi o dacea la Jukovka, aproape de fosta lor casă. Nu o duce prea rău doctorul Morozov.

Pentru Olga, aceste reuniuni de familie sunt un chin. Masa se prăbuşeşte sub greutatea platourilor cu mezeluri grase, brânzeturi fermentate, prăjituri prea dulci, totul stropit cu coniac şi votcă. După *zakuski* urmează

mâncărurile cu sos: gulaş, picioare de porc, rinichi. Iosif este foarte mândru de Liuda:

— Soţia mea e o bucătăreasă excelentă.

„Măcar are şi ea o calitate“, se gândeşte Svetlana.

Ciocnesc în cinstea regăsirii şi cântă balade ţigăneşti. Olga se însufleţeşte când pun un disc cu jazz american. Svetlana cosmetizează viaţa lor în America. Deja a tras la măsea destulă votcă şi devine belicoasă. Olga nu ştie dacă există cu adevărat un motiv de ceartă sau dacă ruşii adoră să se ciondănească, aşa cum le place să cânte după ce beau votcă. Lor li se pare veselă atmosfera asta, pentru ea e un haos.

Într-o zi, Iosif îi telefonează mamei lui:

— *Mama*, nu ai cumva să-mi dai câţiva *dollari*?

Svetlana este surprinsă. Nu credea că e strâmtorat. Când a plecat din Uniunea Sovietică, banii nu valorau prea mult. Acum oamenii visează la adidaşi, casete, magnetofoane, blugi. Poate că şi el.

— Sigur. De ce ai nevoie de bani, Osia? Nu câştigi destul de bine?

— Nu e treaba ta! explodează el furios.

— Nu m-am întors ca să aud aşa ceva.

— Atunci trebuia să rămâi acolo!

Svetlana închide. Nu-şi înţelege copiii. Ea se gândea că o vor admira, că vor fi mândri de ea, de generozitatea ei faţă de cei sărmani, ei, cărora nu le-a lipsit niciodată nimic. În schimb, Iosif, prin pornirile lui de furie, şi Katia, prin reproşurile pe care i le face, îşi exprimă resentimentele şi umilinţa de a fi fost abandonaţi, iar Svetlana crede că această reacţie este consecinţa eşecului personal. Katia, care şi-a ratat viaţa alături de soţul beţiv, şi Iosif, care a fost spălat pe creier, a devenit un stalinist îndoctrinat şi, în plus, un beţiv.

Ar vrea să discute cu fosta ei noră, dar Lenocika, acum recăsătorită, nu ţine neapărat s-o revadă. Ilia trebuie să se pregătească pentru examene şi nu are timp de această bunică zgârcită care nu i-a adus din America nici ceas, nici bicicletă.

Din fericire, verii ei, „băieţii Alliluev“, sunt mai simpatici şi le primesc cu căldură. În jurul mesei de formica, în faţa inevitabilei salate de cartofi şi a unei sticle de votcă, se cântă cântecele lui Okudjava şi se citesc cărţi şi

poezii interzise. Limbile se dezleagă. Îi revede pe Stepan şi Eleonora Mikoian, ia prânzul cu Iuri Jdanov, al doilea ei soţ, profesor la Universitatea din Rostov. Galocika s-a căsătorit cu un algerian, Kira este neschimbată, plină de viaţă. Şi Lily Golden, confidenta ei? Într-o dimineaţă, foarte devreme, Svetlana şi Olga sună pe nepusă masă. Deschide fiica ei, Elena Hanga:

— Spune-i mamei tale că o caută Svetlana.

— Care Svetlana? Cunosc mai multe, răspunde o voce somnoroasă de dincolo de peretele despărţitor.

— Svetlana Allilueva.

Lily sare din pat, o ia în braţe. Fire blândă, îi iartă toate inepţiile pe care le-a scris despre ea în *Un singur an*, uită neplăcutele consecinţe pe care i le-a pricinuit această carte. Olga este fascinată de această negresă grasă, veselă şi prietenoasă. „Aş fi putut să stau cu ea ore în şir.“

Dar, în ciuda celor câteva clipe de seninătate, trecutul nu învie. Prietenele ei de demult nu sunt curioase să afle ce a trăit fără ele. Nici ea nu ar vrea să adopte din nou modul lor de viaţă. Trebuie să recunoască, întoarcerea este un eşec dureros. Confruntată cu neînţelegerea generală, Svetlana i se destăinuie lui Aleksandr Burdonski, fiul lui Vasili. Nepotul ei, ajuns directorul unui teatru din Moscova, se arată afectuos, discută ore întregi seara despre Iosif şi Katia.

Svetlana nu ştie nimic despre Katia, pe care a părăsit-o când era adolescentă. În cei şaptesprezece ani de despărţire i-a scris fără încetare, dar nu a primit niciodată răspuns. E mândră de fiica ei, care a ajuns om de ştiinţă, dar ce a apucat-o de s-a dus în deşertul acela de gheaţă, unde viaţa se rezumă la aşteptarea erupţiei unui vulcan? Ce ascunde acea căsnicie aşa de scurtă, tragic întreruptă? Svetlana încearcă să adune informaţii, frânturi. Iuri Jdanov îi arată o fotografie cu nepoata ei, o fetiţă drăgălaşă cu obrajii rozalii şi ochi albaştri. Katia are ochi căprui, deci fiica ei seamănă cu soţul. De ce s-a sinucis bărbatul acela?

De fapt, totul a început în 1977, când Katia a mers pentru prima oară în satul acela îndepărtat din Kamceatka, în cadrul unei expediţii ştiinţifice la Kliucevski, cel mai mare vulcan activ din Eurasia. La Kliuci, cunoaşte un fermecător angajat al staţiei, Vsevolod Kozev. Acesta o seduce imediat pe

tânăra moscovită de douăzeci şi şapte de ani. Pentru ea îşi părăseşte soţia, profesoară de germană la şcoala din sat, şi pe cei doi copii. Scenele domestice încep încă din prima zi. Kozev îi reproşează noii lui soţii că nu este o bună gospodină. Înainte, avea o casă bine întreţinută, mâncăruri bine gătite, cămăşi călcate. Katia a fost toată viaţa înconjurată de servitoare, nu a trebuit niciodată să dea cu mătura sau să spele vasele, nu a trebuit să gătească nimic, nici măcar o supă. Aşa că soţul se îmbată prin baruri ca să nu trebuiască să se întoarcă acasă şi să se aşeze pe un morman de gunoaie. În 1982, după naşterea fiicei lor, Ania, bea atât de mult, încât se îmbolnăveşte de ciroză hepatică. Un an mai târziu, îşi trage un glonţ în cap cu o puşcă de vânătoare. De atunci, Katia locuieşte singură cu fiica ei într-o mică izbă formată dintr-o singură cameră, nu mai mare decât un coteţ de găini. Din ce în ce mai sălbatică, mai izolată. Unii spun că bea. Evită jurnaliştii care ar vrea să scrie în exclusivitate despre „nepoata lui Stalin“.

Colegii ei vulcanologi vor povesti că, în ziua în care televiziunea sovietică anunţase întoarcerea Svetlanei Allilueva în ţară, Katia Iureeva Jdanov ieşise din casă cu televizorul şi-l aruncase în şanţ.

Fiica ei era la o vecină să ia o gustare. O prietenă a strigat: „Uite, Ania, e bunica ta la televizor!“ Ania, un copil vesel din fire, rămăsese împietrită.

Vecinii sunt încă şocaţi de scenă: „Oare copilul acesta chiar trebuia crescut cu o asemenea ură faţă de bunica maternă?“

Olga nu-şi va cunoaşte niciodată sora vitregă. „Comunistă fanatică, îşi considera mama o trădătoare de ţară“[382], va povesti ea. Olga nu înţelege că în primul rând Katia a considerat fuga mamei ca pe o lipsă de iubire faţă de ea.

Într-o zi, în timpul uneia din certurile cu fiul ei, Svetlana îl blestemă, apoi, din câte spune nepoata ei, Galocika, le scrie autorităţilor „că ar trebui deportat pe insula Sahalin“[383].

„Dacă ar fi avut puterea tatălui ei, cu siguranţă şi-ar fi reglat conturile cu fiul ei în felul acesta“[384], confirmă verii lui.

Cu trecerea timpului, Svetlana constată cu amărăciune că Iosif nu nutreşte nici un sentiment faţă de ea, cu atât mai puţin faţă de sora lui vitregă. Iar pe Katia nu sunt speranţe s-o revadă, nu se va despărţi de

vulcanii şi de demonii ei. Şi Olga este din ce în ce mai nefericită la Moscova. „*Mom*, tu nu înţelegi că nimeni nu are nevoie de noi aici?“

Cele patru săptămâni în Rusia au epuizat-o pe Svetlana. Are tensiune, tahicardie şi suferă de insomnii. Într-o noapte, într-un vis în care revede Caucazul, îşi recită o poezie de Puşkin:

Poate pe creasta Caucazului
Mă voi ascunde de voi,
De ochii voştri care văd tot,
De urechile voastre care aud tot.

Fuga, singura soluţie. Plecăm de la Moscova şi se rezolvă totul.

În dimineaţa aceea, se trezeşte cu o certitudine. Nu există decât un singur loc în lume unde pot fi fericite: Gruzia, patria tatălui ei. Scrie imediat guvernului să ceară permisiunea de a părăsi Moscova ca să se instaleze la Tbilisi. Ştie foarte bine cum să redacteze acest gen de scrisoare, în care promite să coopereze cu autorităţile locale, să stea departe de jurnaliştii străini, să ducă viaţa liniştită a unei mame casnice.

Încă una dintre ideile ei bune, dar greşite. Svetlana nu vorbeşte o boabă de gruzină, iar Olga, aşa de puţină rusă.

— E o ţară minunată, o să vezi, Oluşka. Seamănă cu California şi e frumos şi cald ca în Grecia. Soarele, marea…

Pe 1 decembrie 1984, iau avionul, escortate de un angajat al misiunii gruzine, un tânăr frumos cu ochelari şi palton de blană, care, spre marea bucurie a Olgăi, vorbeşte puţină engleză. Avionul survolează munţii cu piscuri înzăpezite, pe un cer azuriu.

— Aţi mai locuit vreodată în Gruzia? întreabă tânărul.

— Nu, dar toată familia mea este originară de acolo.

Ce ştie Svetlana despre această Gruzie? Nu a fost acolo decât o dată, însoţită de cei doi fraţi ai ei, s-o vadă pe bunica lor, Keke. Regretă că şi-a cunoscut aşa de puţin bunica. Probabil era un zbir de femeie! Tatăl ei i-a povestit că-l bătea măr. Şi adăuga că lucrul acesta nu-l împiedicase să reuşească în viaţă. Dar bunica Keke nu putea să înţeleagă cum de se schimbase atât micul ei Soso. Ultima oară când o vizitase, îl întrebase:

— Iosif, ce eşti tu acum, mai precis?

— Îţi mai aduci aminte de ţar? Sunt un fel de ţar.

— Mai bine te făceai preot, îi răspunsese ea.

Observaţia îl încântase pe tatăl ei şi-i plăcea să povestească anecdota aceasta.[385]

Tiflis, capitala Gruziei, rebotezat Tbilisi, oraş creat pe tiparul socialist, nu şi-a păstrat nimic din caracterul oriental – nici sukuri, nici bazaruri, nici dughene. Svetlana şi Olga sunt întâmpinate de oficialităţi, dar totul este mai puţin solemn decât la Moscova. Chiar dacă e iarnă şi în Gruzia, nu e aşa de frig. Sunt conduse pe *prospekt* Şavşavadze într-o locuinţă a statului, locul în care erau cazaţi demnitarii Partidului. Acolo au la dispoziţie un apartament cu două camere, cu marmură, oglinzi şi lustre. Profită de cinematograful local, de restaurant şi de şcoala de echitaţie, unde Olga, care călăreşte bine, apreciază faptul că are antrenor particular. Este mai distractiv decât să se ducă la liceu, unde, deocamdată, nu i se impune să meargă. Pe lângă rusă, trebuie să înveţe şi gruzina. I se dă un profesor particular şi fata progresează rapid. Ia lecţii particulare de matematică şi are un profesor de desen. O verişoară îndepărtată, şef de orchestră la teatrul din Tbilisi, îi dă lecţii de canto şi o învaţă cântece gruzine; i se pare adorabilă această copilă americană plină de viaţă şi de talent muzical.

După o lună, Svetlana se satură de viaţa la hotel şi cere o casă. I se repartizează una gata mobilată, luxoasă după criteriile sovietice: cu canapea de piele, lustră de cristal. Refuză menajera, de teamă să nu fie spionată, dar acceptă un şofer.

Olga îşi face repede prieteni. Descoperă casele lor modeste, prost întreţinute, prost încălzite, fără apă curentă şi începe să înţeleagă diferenţele sociale din acest paradis comunist. O desparte un abis de modul de viaţă al unei sovietice de rând. Abia dacă îndrăzneşte să le vorbească noilor ei prieteni despre viaţa în America, despre care sunt totuşi atât de dornici să afle.

Toată vara anului 1985, mama şi fiica vizitează mai multe staţiuni balneare de la Marea Neagră, locuind în clădiri luxoase ale statului. Svetlana revede locurile în care mergea cu *papocika*. Departe de Moscova se simte mai bine, dar gândul la tatăl ei încă o obsedează. În Gruzia, nu e

nevoie să fie ascunse portretele sau busturile lui Stalin, acolo el încă trăieşte.

„Cea mai mare povară pentru mine este nevoia oamenilor de a-mi spune ce «om mare» a fost tata. Unii varsă chiar şi o lacrimă când spun aceste cuvinte. Sau mă îmbrăţişează. Sau mă sărută. Este un chin. Nu pot să le explic cât de complexe sunt sentimentele mele pentru el.“[386] Pentru Olga, e de neînţeles: „Parcă aş fi fost vată pe băţ. Toată lumea se repezea la mine să mănânce. Oamenii plângeau imediat ce ne vedeau, pe mama şi pe mine.“ O afecţiune apăsătoare. Unii le zâmbesc cu toţi dinţii de aur, alţii încearcă să le sărute mâna. Înspăimântătoarele dezvăluiri ale lui Hruşciov despre fiul ţării nu au mâhnit pe nimeni aici.

Svetlana şi Olga merg la Gori, oraşul natal al lui Stalin. Olga îşi descoperă bunicul sub forma unui colos din bronz care domină piaţa mare din faţa hotelului oraşului. Ghidul se grăbeşte să le conducă la muzeu, dar Olga vrea mai întâi să-i viziteze casa. E o colibă care seamănă cu un coteţ de păsări, formată dintr-o singură şi mizeră cameră zugrăvită în alb, cu un pat de lemn în stânga, o masă acoperită cu o pânză groasă de in în mijloc, un cufăr cu un samovar, o ulcică din teracotă şi oglinda ovală a lui Keke în dreapta. Ochelarii ei încă sunt acolo.

— Unde găteau? se miră Olga.

— Vara pe stradă şi iarna făceau rost de o sobă cu gaz, o *karasinka*, explică ghidul.

Îi povesteşte pe scurt, în engleză, saga fiului ţării: „Aici a trăit când era mic împreună cu tatăl lui, un beţiv, cizmar de meserie, şi cu mama lui, care spăla rufele vecinilor bogaţi. El mergea la şcoala parohială, unde a învăţat trei limbi: rusa, gruzina şi greaca. Apoi a fost trimis la Tiflis, la seminarul la care a renunţat după doi ani, ca să devină un mare revoluţionar. Apoi a dispărut câteva zeci de ani şi nu şi-a revăzut nici patria, nici mama, căreia îi trimitea uneori câteva ruble. Când a devenit şeful statului, i-a repartizat mamei lui o sală din vechiul palat al guvernatorului. Acolo s-a stins. Foarte credincioasă, a participat la slujbă în fiecare zi, până la sfârşitul vieţii.“

Mica americancă nu şi-ar fi imaginat niciodată că se poate trăi într-o „sărăcie aşa de revoltătoare“ şi la finalul vizitei este bulversată. Ghidul continuă turul. Autorităţile au mai ridicat cu un etaj monumental mizera

colibă, transformând-o în muzeu pompos şi supradimensionat, păzit de doi paznici înarmaţi. Ai zice că este o veche comoară într-o casetă de marmură, unde sunt păstrate cu sfinţenie, asemenea unor relicve, tot felul de reproduceri care au servit la construirea popularităţii lui Stalin şi câteva obiecte personale: pipa lui, fotografii din diferite perioade ale vieţii, documentele lui false, cărţile mâzgălite pe margine cu stiloul cu cerneală albastră. În timp ce Olga priveşte uluită toată corespondenţa dintre mama şi bunicul ei, Svetlana este gata să facă o criză de nervi. Fanatismul din jurul amintirii lui Stalin o sperie.

La întoarcerea de la Gori, odată instalată în casa cea nouă, Svetlana îi cere fiului ei să-i trimită cărţile din bibliotecă. „Mai bine crăp decât să ţi le trimit!“, răcneşte dragul ei băiat la telefon. „Mai degrabă le ard.“

Svetlana speră să aibă mai mult noroc cu verişoara ei, Kira, pe care o invită în vacanţă în Gruzia. Kira se apropie imediat de Olga, chiar dacă din când în când i se pare capricioasă. Cântă la patru mâini la pian sau cu vocea şi dansează. Şi, mai ales, Kira o fereşte de schimbările de dispoziţie ale mamei ei, de redutabilele ei crize de furie pe care le declanşează orice fleac. O ţinută considerată nepotrivită, o pereche de blugi mulaţi sau un şort prea scurt dezlănţuie un potop de injurii la adresa adolescentei.[387] Nici Kira nu scapă. Imediat ce se simte judecată, Svetlana devine jignitoare, irascibilă, e cuprinsă de o furie bruscă, aruncă cu o scrumieră într-o servitoare pe care o crede KGB-istă. A fost văzută trăgând-o de păr pe o menajeră surprinsă umblând prin biroul ei. Svetlana nu tolerează s-o contrazică cineva. Şi Kira adaugă cu perfidie: „Exact ca tatăl ei.“ Adevărul este că cele două verişoare au un caracter puternic şi nici una nu este dispusă să facă vreo concesie. Deşi mai demult erau foarte apropiate, se vor despărţi, certate definitiv.

Svetlana nu-i înţelege pe ruşi şi ruşii n-o înţeleg pe ea. Din ce motive s-a întors şi ce ascunde decizia ei: o misiune a CIA-ului? Este privită cu suspiciune. Dar ea interpretează altfel această privire: „Anii de despărţire au trecut, copiii mei ruşi s-au schimbat, nu însă şi imperiul. E la fel de irespirabil. Deceniile de propagandă şi-au atins scopul.“[388]

N-ar fi trebuit niciodată să se întoarcă. Trebuie să fugă de-aici. Dar cum să facă asta, când autorităţile le-au confiscat paşapoartele?

Imperiul sovietic scârţâie din toate încheieturile şi nu mai are decât câţiva ani de viaţă. Bătrânii de la Moscova mor unii după alţii. După Andropov, este rândul lui Cernenko. Soseşte un „tânăr“, Mihail Gorbaciov, de cincizeci şi patru de ani. Prima lui reformă constă în reducerea consumului de votcă. A înnebunit? Vrea să ducă ţara de râpă? Vorbeşte despre *glasnost* şi *perestroika*, noţiuni necunoscute într-o ţară ca Rusia. Dar el vede că sistemul comunist trage să moară, epuizat şi rămas mult în urmă în cursa împotriva Statelor Unite. Gorbaciov vrea democratizarea regimului. Exilaţii se pot întoarce, disidenţii sunt eliberaţi şi cultura occidentală nu mai este interzisă. URSS-ul trebuie să se transforme în „stat socialist de drept“ pentru a combate corupţia şi privilegiile. Într-o asemenea atmosferă, fiica lui Stalin nu poate continua să locuiască pe cheltuiala statului. E momentul să reacţioneze, îşi spune Svetlana, să profite de haosul care domneşte în ţară.

În decembrie 1985, îi scrie lui Gorbaciov pentru a-i cere permisiunea să părăsească Uniunea Sovietică. Săptămânile trec. Nici o veste de la Moscova. În februarie 1986, este hotărâtă să bată personal la porţile Kremlinului.

„O să traversăm Rusia cu trenul“, o anunţă ea pe Olga. „O să vezi peisaje frumoase.“ Pentru Olga, călătoria e interminabilă: două zile şi două nopţi prin câmpiile monotone. Pe sentimentala Svetlana mersul trenului, zăpada care cade fără încetare şi acoperă pământul cu un giulgiu alb reuşesc s-o liniştească. Este un mod de a opri timpul în loc, de a se întoarce în trecut, când mergea pe acest drum cu tatăl ei în trenul lui privat. Olga, care nu a cunoscut decât avionul, cu gustarea de la bord, descoperă în această promiscuitate a vagonului de clasa a doua toată diversitatea şi bogăţia poporului rus. N-a mai cunoscut niciodată o asemenea fraternitate precum a vecinilor de compartiment care împart cu ele puiul, fructele şi vinul.

Vladimir Redens, fiul mătuşii Anna, vine să le ia de la gară şi le oferă găzduire la el acasă, pe strada Gorki. A doua zi, Svetlana şi Olga hotărăsc să meargă la consulul american. Dar acum e cetăţeană sovietică, îi este interzisă intrarea în ambasadele străine. Abia s-au apropiat de clădire, că imediat sunt înconjurate de miliţie, scenă pe care micuţa americancă nu a văzut-o decât în filme. Amândouă se sperie. Oare îşi vor trăi restul zilelor în

Siberia? Cine va interveni în favoarea lor? Neavând paşapoartele americane, pot dispărea de pe faţa pământului fără ca acest lucru să se afle în Occident.

Datorită cunoştinţelor din KGB ale lui Grigori Morozov, Svetlana obţine o întâlnire cu un funcţionar de rang înalt.

— Dar de ce vreţi să plecaţi de-aici? se miră el sincer. Şcoala e gratuită.

Olga insistă, declarând că preferă să studieze la Cambridge.

— Bine, întoarceţi-vă la Tbilisi. O să văd ce pot face pentru dumneavoastră. Nu cred că va fi vreo problemă ca fata să se întoarcă în Anglia să-şi continue studiile, dar pentru dumneavoastră, Svetlana Iosifovna…

Svetlana simte că se sufocă.

Oare va fi condamnată să rămână veşnic prizonieră în ţara aceasta? Oare riscă să-şi piardă al treilea copil? Văzându-i dezamăgirea, funcţionarul încearcă s-o liniştească:

— Fiica dumneavoastră vă va putea vizita în timpul vacanţei şcolare.

Svetlana îi telefonează directorului de la Friend’s School să anunţe întoarcerea Olgăi, apoi reuşeşte să ia legătura cu cumnatul ei Hayakawa la San Francisco: îl imploră să se facă luntre şi punte ca să-i obţină permisiunea de a pleca din URSS:

Întrucât tensiunea din ultimele zile a epuizat-o, respiră cu dificultate şi are dureri în piept. S-a îngrăşat cu zece kilograme în Rusia şi începe să sufle greu la fiecare pas.

La Tbilisi, prietenii ei gruzini i-au pregătit o mică petrecere cu ocazia împlinirii a şaizeci de ani, cu muzică, cântece şi balade nostalgice. Nu îndrăzneşte să le mărturisească ce mult îşi doreşte să plece din această ţară şi cât se blestemă că şi-a atras fiica într-o asemenea capcană. Profesorul de gruzină îi dăruieşte Olgăi un căţel, un pechinez pe nume Maka. Cu această ocazie, Svetlana descoperă că fiica ei este îndrăgostită de un gruzin mult mai în vârstă. Ce gâsculiţă! N-a înţeles nimic din moravurile gruzine! Dacă bărbatul acesta o răpeşte? Aici, fetele se pot căsători la paisprezece ani. Trebuie să plece imediat.

Pe 14 martie 1986, Svetlana îi trimite o a doua scrisoare lui Gorbaciov şi rezervă un zbor spre Moscova. Sam Hayakawa i-a obţinut o întâlnire cu

consulul.

Pe 20 martie 1986, în ajunul plecării lor, Svetlana se simte aşa de rău, încât îşi trezeşte fiica în toiul nopţii. Olga vede cum mamei ei i se albesc buzele, are respiraţia neregulată, îşi ţine mâna la piept, lividă, incapabilă să rostească un cuvânt măcar. Pentru prima oară, Olga se gândeşte că mama ei ar putea muri. Cu ajutorul unui vecin, cheamă ambulanţa. Pulsul Svetlanei este abia perceptibil. Medicul de gardă îi face două injecţii care o adorm.

Când se trezeşte, îşi vede fiica îngenuncheată la capul patului, în lacrimi.

— Draga mea, mâine luăm avionul.

— *Mom*, medicul îţi interzice să călătoreşti.

— Vă ţinem sub observaţie, Svetlana Iosifovna, o anunţă cardiologul. Aţi suferit un stop cardiac. Am descoperit câteva leziuni, cu siguranţă cauzate de stres.

— Cât timp, doctore?

— Două săptămâni.

— Două săptămâni pentru câteva investigaţii!

Svetlanei i se pare dubios. Sunt în stare s-o otrăvească, le cunoaşte foarte bine metodele. Ordinele vin cu siguranţă de la Moscova, ca s-o împiedice să plece.

Un telefon de la Iosif îi confirmă că are toate motivele să nu se încreadă. De ce o sună acum, deşi nu a mai dat nici un semn de viaţă de mai bine de un an? De unde a aflat că este în spital, dacă nu de la KGB?

— Ai vrea deja să mă îngropi? îi aruncă ea pe un ton sfidător. Va trebui să mai aştepţi puţin.

Iosif tace. Aşa se termină discuţia. Ultima din viaţa lor.

Incorigibila Svetlana, incapabilă să-şi ceară scuze, să se împace.

Duminică, toţi medicii sunt plecaţi, nu sunt decât asistente la etajul ei. Svetlana iese în halat „să ia aer“. Culoarul este pustiu. Îşi strânge lucrurile în viteză, coboară, ia un taxi şi se întoarce acasă. Marge Hayakawa o sună din Statele Unite să afle de ce nu s-a prezentat la consulat. Este fixată o altă întâlnire şi Svetlana îşi face valiza.

Nici Olga, nici ea nu şi-au luat rămas-bun de la prieteni. Nimeni nu a ştiut că pleacă definitiv. Au abandonat totul, mobila, hainele, fotografiile,

cărţile. Svetlana nu se ataşează de bunuri materiale. Olga nu a pus decât o singură condiţie: să nu-l lase acolo pe Maka.

Ajung la Moscova cu câinele ascuns într-o geantă şi se cazează la hotelul Sovietskaia. De data aceasta, Svetlana nu mai are dreptul la tratament preferenţial şi plăteşte din buzunar o cameră cu două paturi. Câinii nu au voie, Maka cel clandestin îşi face nevoile în baie pe o bucată de ziar şi-l hrănesc cu resturi de la prânzul de la restaurant. Sunt douăzeci de zile de tensiune extremă pentru Svetlana. Oare vor primi autorizaţia să părăsească teritoriul sovietic?

Într-o zi, o tânără americancă elegantă, de la consulat, bate la uşa lor. A reuşit să se strecoare printre paznicii hotelului ca să le aducă paşapoarte americane.

— În curând veţi primi documentele necesare, aveţi încredere.

De fapt, Mihail Gorbaciov a primit cererea Svetlanei şi ar vrea să se arate conciliant. Noul secretar general al Partidului are alte griji şi s-ar descotorosi cu dragă inimă de această musafiră problematică.

Pe 5 aprilie 1986, Svetlana primeşte convocare la Comitetul Central de la Staraia Ploşad, sinistrul birou unde mai demult a fost primită de Suslov. Spera să-l vadă în carne şi oase pe acest reformator, pe Gorbaciov, dar el nu-şi doreşte deloc s-o întâlnească personal pe fiica lui Stalin şi-l desemnează pe Egor Ligaciov, mâna lui dreaptă, să rezolve spinoasa problemă.

— Cererea v-a fost aprobată de secretarul general, o anunţă numărul doi din guvern, puteţi pleca. Apoi ridică degetul şi adaugă: Dar purtaţi-vă bine!

Svetlana înţelege consemnul. Să nu mai dea declaraţii presei, să nu mai scrie nici o carte. Nu s-a schimbat nimic din 1967. În momentul în care iese din încăpere, Ligaciov o anunţă pompos:

— Patria poate trăi fără dumneavoastră. Dar dumneavoastră veţi putea trăi fără patrie?

Trebuie să fugă de-aici. Şi să nu se mai întoarcă niciodată. Ar vrea să se scufunde în râul Lethe şi să uite pentru totdeauna a cui fiică este.

Note

374. Svetlana Allilueva, *Kniga.*…, ed. cit.

375. Svetlana Alliluеva, *Kniga…*

376. Bun venit!

377. *The Faraway Music*, ed. cit., p. 60.

378. Dusko Doder, „Stalin's Daughter Explains Decision: Alliluyeva Says She Was Manipulated by the CIA, Became Homesick for Family", *Washington Post*, 17 noiembrie 1984.

379. Patricia Blake, „The Saga of Stalin's Little Sparrow", *Time*, noiembrie 1984.

380. Robert Tucker, „Svetlana Inherited Her Tragic Flaw", *Washington Post*, 25 noiembrie 1984.

381. *Kniga…*, ed. cit.

382. Frédéric Couderc, „La petite-fille de Staline est une femme libre", *Paris Match*, 8 ianuarie 2012.

383. Interviu cu Martha Schad, *op. cit.*, p. 325.

384. Rosamond Richardson, *The Long Shadow. Inside Stalin's Family*, p. 127, citată şi de Martha Schad.

385. Simon Sebag Montefiore, *op. cit.*, p. 200.

386. *Kniga…*, ed. cit., p. 137.

387. Interviu cu Kira Alliluеva, în Martha Schad, *op. cit.*

388. *Kniga…*, ed. cit.

8
Nomada

— Acum ne întoarcem acasă, Oluşka.

— Unde e acasă? întreabă Olga.

Unde? Într-adevăr, se dovedeşte că nu există nici măcar un loc pe lume pe care Svetlana l-ar putea numi „acasă“. După ce se mută pentru a treizeci şi noua oară, îi va declara unui jurnalist: „Îmi port casa în spate, ca un melc.“

Paşaportul american şi autorizaţia de a părăsi Uniunea Sovietică nu sunt de ajuns să rezolve situaţia. Svetlana nu ştie unde să meargă. America şi Anglia au dezamăgit-o. Franţa e o ţară dificilă pentru străini. Francezii sunt neîncrezători şi distanţi. Ar risca să fie nevoită să frecventeze doar diaspora rusă, şi cu ruşii e mereu la fel, nu pot s-o disocieze de tatăl ei şi de crimele acestuia. Dacă s-ar retrage într-o mănăstire din Elveţia? Măcar acolo nu ar mai deranja-o presa.

Din păcate, guvernul elveţian s-a lecuit după trecerea ei prin ţară, în 1967, şi nu se grăbeşte să-i acorde permisul de şedere. Svetlana se gândeşte atunci la locul acela idilic şi retras, satul Spring Green din Wisconsin, unde stătuse după plecarea de la Taliesin. Reia imediat legătura cu vecinii din perioada aceea. Aveau o căsuţă, pe care ar accepta, poate, să i-o închirieze? Olga ar fi încântată, îi plăcuse mult locul acela. Vecinii acceptă fără reţineri, îşi propun chiar să vină la Chicago s-o întâmpine. Ce fericire o asemenea primire… O să se rezolve totul, America este ţara permanentei renaşteri.

Aproape moartă de îngrijorare, Svetlana o însoţeşte pe Olga la aeroportul Şeremetievo. Este prima lor despărţire. Fiica ei pleacă în Anglia, în timp ce ea va pleca a doua zi la Chicago. I-ar fi plăcut să treacă prin Londra, dar Olga îi interzice s-o părăsească pe Maka, iar câinii trebuie să intre în carantină la sosirea în Anglia.

Svetlana petrece ultima seară în URSS la verii ei Alliluev, vorbeşte despre Iosif şi Katia. Ce amară decepţie! Credea c-o iubesc, dar de fapt nu le pasă de ea nici cât negru sub unghie. Îşi jură să nu se întoarcă niciodată aici, nici măcar cu gândul.

După o noapte albă, ia un avion al companiei Swissair şi pe genunchi ţine pechinezul furios, care latră la toţi pasagerii, până când stewardesa îi mută pe amândoi la clasa întâi.

Când avionul aterizează pe aeroportul O'Hare din Chicago, Svetlana exclamă: „Dumnezeule, America e magnifică! "

Se găsesc oameni care să nu rateze ocazia de a-i aminti că, doi ani mai înainte, la sosirea în URSS, a declarat că în Statele Unite nu s-a simţit niciodată liberă, nici măcar o zi.

„Am fost manipulată", se apără ea. „A trebuit să plec din America pentru a realiza cât de minunată este ţara aceasta."[389]

Noua ei locuinţă e o fermă părăginită, ruptă de lume, exact ce-i trebuie. Aici nu o va găsi nimeni. Acum este o femeie de şaizeci de ani care nu mai are decât o singură dorinţă: „Să fie lăsată în pace". Departe de mondenitate, va regăsi seninătatea, se va dedica scrisului şi o va aştepta pe Olga.

„Opinia publică nu trebuie să ştie unde sunt. Dacă am ceva să vă spun, vă sun eu", le declară ea jurnaliştilor care i-au dat de urmă.[390] Cele optsprezece luni petrecute în Uniunea Sovietică au fost o aberaţie, recunoaşte, dar se străduieşte să nu regrete. În viaţă, orice experienţă are rostul ei. Şi-a hrănit nostalgia, a înţeles unde-i este locul şi cine sunt adevăraţii ei prieteni. Cât despre Olga, trebuia să-şi cunoască rădăcinile, altfel i-ar fi lipsit o parte de adevăr.[391]

Olga îi scrie din Anglia. La sosirea pe Heathrow, camerele de televiziune din lumea întreagă s-au îndreptat asupra ei şi jurnaliştii s-au repezit s-o intervieveze. Pe prima pagină a ziarului, fiica ei, atât de drăguţă, de fotogenică, zâmbeşte şi-şi arată dinţii albi. Colegii stau în spatele ei. În ciuda absenţei de un an şi jumătate, a primit încuviinţare să se întoarcă în fosta clasă. Chipul îi radiază de fericire, a uitat toate lucrurile rele pe care le credea despre Rusia şi a adoptat un discurs matur: „Pentru mine a fost o experienţă foarte interesantă. Nu regret absolut nimic. Nu toţi elevii au şansa să poată descoperi trei ţări şi să înveţe trei limbi."

Svetlana încearcă cu disperare să vândă *The Faraway Music*. Editorul indian nu a fost în măsură să-i dea nici măcar o copeică ca drepturi de autor. Se înhamă la o a patra carte, unde va povesti cele optsprezece luni de chin în URSS, întâlnirea nereuşită cu fiul ei, întâlnirea ratată cu fiica ei. Gândindu-se la generaţia viitoare, sau poate la nepoata ei din Kamceatka, pe care n-o va cunoaşte niciodată, o intitulează *Carte pentru nepoţele*. Nu putea găsi un titlu mai prost; ai crede că este o antologie de basme pe care le spui copiilor înainte de culcare. Încă nu a înţeles nimic despre arta de a vinde în economia noastră liberală şi nu ascultă nici un sfat.

Asemenea precedentului, acest nou manuscris nu-şi va găsi editor. Aşa stau lucrurile în necruţătoarea lume liberă. Într-o zi te linguşesc, în următoarea te resping. Svetlana condamnă „complotul internaţional“. Cu siguranţă, Rusia, America şi Anglia s-au înţeles să ascundă opiniei publice adevărul. Explicaţia editorilor este mai prozaică: pur şi simplu cărţile ei nu sunt bune.

Svetlana îşi pune prietenii în încurcătură încercând să împrumute bani de la ei. Poate aşa se obişnuieşte în URSS, dar în America e ceva rar. Nu a fost învăţată să-şi facă griji din cauza zilei de mâine. Nu ştie decât atât: că e la capătul lumii, fără un ban. Facturile neplătite se adună în sertare. Le ascunde de Olga şi se simte pe marginea prăpastiei.

Din când în când, spre marea ei surpriză, primeşte bani pentru traduceri. Totuşi, nu traduce nimic, sau doar texte nesemnificative. Cine se ascunde în spatele acestor cecuri? CIA-ul? Oare trebuie să refuze sau să accepte banii? Chiar şi într-o situaţie aşa de precară, e mândră şi consideră că nu trebuie să accepte această pensie pe care o primeşte ca o spioană retrasă din activitate.

— Acceptă să ţii o conferinţă la universitate, surioară, îi sugerează Kosiński.

— Nu pot, Iurecika. Sunt prea timidă, nu voi reuşi să vorbesc în faţa publicului.

— Şi conferinţele tale de presă, *ţarevna*? Atunci nu ţi-a fost frică?

— Am fost nevoită.

— Scrie despre *papocika*: o să te publice şi-o să câştigi milioane.

Svetlana îi închide telefonul.

Când vine în Statele Unite în vacanţă, Olga găseşte un post pe perioada verii într-un mic magazin asiatic de suvenire. Se duce să-şi vadă tatăl, care încă locuieşte la Taliesin. Olgivanna Wright a murit, dar comunitatea există în continuare. Legăturile cu acest tată pe care-l cunoaşte aşa de puţin nu sunt uşor de restabilit, căci viaţa comunitară nu are cum să-i placă unei fete de şaisprezece ani. Ea nu se gândeşte decât la Anglia, unde acum, că mama ei nu-i mai supraveghează fiecare mişcare, se distrează pe cinste.

Svetlana şi-a păstrat talentul de agent imobiliar. Câte case a cumpărat, a vândut la preţ întreg sau la jumătate de preţ până acum? De data aceasta, obţine un credit de la bancă şi cumpără o căbănuţă de vânătoare înconjurată de două hectare de pădure. Aici va putea petrece iarna, cealaltă cabană nu avea încălzire. Cum va plăti împrumutul? Cu viitoarele drepturi de autor.

O scurtă perioadă de timp, se descurcă mai bine, simte că a găsit un suflet înrudit în persoana unui anume Tom Turner, un texan care trăieşte în Saint Louis. Deşi se credea sortită singurătăţii, iată că renaşte lângă acest bărbat care se interesează de ea ca femeie, indiferent la celebritatea tatălui ei. Are cincizeci şi doi de ani, cu zece ani mai puţin decât ea, şi este un celibatar jovial, dar serios. Svetlana se înflăcărează şi parcurge zglobie cei 650 de kilometri cu autobuzul Greyhound ca să petreacă un weekend cu el. Îl invită la Spring Green. Vorbesc despre muzică, împărtăşesc aceleaşi idei politice – Svetlana se făleşte că este republicană – şi au aceeaşi viziune utopică despre lume.

După câteva luni idilice, vine tragedia. La sfârşitul anului 1988, medicii îi diagnostichează lui Tom un cancer incurabil. Reapare duhul lui Brajesh. Oare va reîncepe acelaşi coşmar? Va trebui să fie tare, să-l susţină pe Tom în aceste luni dificile, şi aşa va face, ca şi pentru iubitul ei indian, cu acelaşi devotament, până la sfârşit.

În ianuarie 1989, copleşită încă de durerea pierderii partenerului, Svetlana află că fiica ei, dragostea ei necondiţionată, puştoaica asta ticăloasă, a şters-o de la şcoală şi a fugit cu un anume Hayden, un hipiot. Svetlana ia primul zbor spre Londra şi porneşte în căutarea ei. O găseşte la Brighton, unde cei doi îndrăgostiţi au închiriat o cămăruţă într-un cartier rău famat. O recunoaşte cu greu pe fiica ei în punkeriţa cu părul roşu zbârlit, cu braţele tatuate, cu un cercel în nas şi unul în buză. Dragostea orbeşte, ştie şi

ea câte ceva despre asta. De data aceasta, nu au loc nici scene, nici ţipete, nici lovituri. Oare în amintirea lui Kapler şi a cruzimii tatălui ei? Sau pur şi simplu pentru că romanticei Svetlana aceşti doi porumbei i se par aşa de drăguţi şi de îndrăgostiţi? Olga o anunţă că nu se întoarce la liceu.

— Şi ce-o să faci, mă rog?

— O să muncesc.

— Fără studii, o să ajungi menajeră.

Olga îi dă dreptate, dar nu crede acest lucru. De altfel, ce adolescentă îndrăgostită şi-ar asculta mama?

— O să mă fac maseuză.

— Maseuză!

Svetlana e consternată. Ea, care visa ca fiica ei să devină mare medic, om de ştiinţă, arheolog sau profesor eminent. Ea, care a sacrificat totul pentru fiica ei, a renunţat la confortul personal ca să-i plătească cei mai buni preceptori, profesori de pian, de canto şi care, pentru ea, s-a mutat la Cambridge, leagănul celor mai bune universităţi din lume. Toate acestea pentru ca fiica ei să devină maseuză! Se întoarce în America cu inima grea. Se învinovăţeşte pe sine: „Cum mi-am crescut fiica, de e în stare să-l urmeze pe primul venit cu cercel în ureche? Olga nu a apucat-o pe un drum bun.“

În căsuţa ei de lemn din Spring Green, Svetlana se năruie. Dacă cu un an în urmă credea că păşeşte în paradis, pădurea aceasta care se întinde la infinit, misterioasă şi tăcută, o înspăimântă. Ploaia se scurge pe ferestre şi loveşte în acoperiş cu o ritmicitate înnebunitoare. Cabana scârţâie, scuturată de rafalele violente de vânt, umiditatea invadează camera, până la cearşafurile de pe pat. Tot ce dădea farmec acestui loc acum devine ameninţător. Trebuie să plece, repede. În orice caz, rareori rămâne în acelaşi loc mai mult de doi ani. Este acelaşi ciclu infernal, cel mai adesea în noiembrie, când se mai împlineşte un an de la sinuciderea mamei ei. Sau în martie, luna în care a murit tatăl ei. Abandonează totul şi fuge. Îţi vine să te întrebi dacă nu cumva se delectează cu frământările acestea, singura distracţie care o împiedică să se gândească prea mult.

Încearcă să citească ultima carte a lui Jerzy Kosiński, *The Hermit on 69th Street*. Fratele ei polonez pretinde că ar fi singur, dar n-a fost niciodată mai

monden. A devenit preşedintele filialei americane a PEN Clubului, membru al juriului la premiile Oscar. Nu-i place cartea. Îi telefonează să-i spună acest lucru cu francheţea obişnuită:

— Un excelent somnifer, Iurecika. N-am putut s-o termin, de fiecare dată mi-a căzut din mână şi am adormit după nouă pagini.

El râde, apoi îi mărturiseşte în şoaptă:

— Într-un final mi-au dat de urmă, *ţarevna*. Doi jurnalişti de la *Village Voice* s-au apucat să scotocească prin viaţa mea şi au scos nişte poveşti aşa de absurde… Cum că nu mi-aş scrie eu cărţile şi că folosesc negri.

— *So what?* Te invidiază pentru succesul tău. Sunt nişte hiene, Iurecika.

— Zic că am profitat de pe urma Holocaustului, că *Pasărea vopsită* nu e mărturia unui supravieţuitor al *Shoah*-ului. Că sunt un şarlatan şi că, fără autenticitate, nu mai rămâne nimic din roman.

— *Bullshit*, Iurecika. Rămâne forţa naraţiunii, parabola răului şi viziunea ta despre destinul uman.

Svetlana nu va permite niciodată ca romanul ei preferat să fie desfiinţat.

Încolţit, fratele ei polonez inventează noi minciuni, în această privinţă este neobosit, dar se încurcă în ele şi presa americană devine din ce în ce mai virulentă.

— Nu te mai tot văicări, Iurecika. Cu mine sunt şi mai odioşi. S-a infiltrat KGB-ul printre ei, sunt sigură.

— Vino la New York, *ţarevna*, te duc la Rainbow Room. Va fi probabil ultimul nostru prânz înainte să mă ucidă agenţii.

— *Niet*, frăţioare. KGB-ul ar fi în stare să-mi pună otravă în spaghete.

Campania de defăimare a fratelui ei polonez îi întăreşte ideea că nici ea nu mai este în siguranţă în Statele Unite. Paranoia ei vizavi de agenţii KGB creşte pe măsură ce în URSS se instalează haosul. Imperiul sovietic se năruie, slăbeşte strânsoarea din jurul ţărilor-satelit, colţii i se tocesc, dar Svetlana consideră că încă e în stare să muşte. Dacă trebuie să moară otrăvită de un agent KGB, măcar să se întâmple mai aproape de fiica ei.

Încă o decizie pripită: îşi vinde iar casa de vânătoare pe o nimica toată şi pleacă în Europa. Întâi merge în Franţa, la invitaţia unei vechi prietene, Hélène Peltier-Zamoyska, pe care n-a mai văzut-o de ani de zile. S-au cunoscut la Moscova, unde tatăl lui Hélène era ataşat naval pe lângă

Ambasada Franţei. Hélène studia la Universitatea din Moscova şi ea a fost cea care, în 1956, alături de o altă franţuzoaică curajoasă, Jacqueline de Proyart, a scos din ţară romanul *Doctor Jivago* şi l-a făcut cunoscut în Occident. Tot această prietenă îl va ajuta pe Siniavski să-şi publice primele cărţi în Vest, sub pseudonimul Abram Tertz. Svetlana speră că-i va găsi un editor pentru ultimul ei manuscris.

Hélène a creat Departamentul de rusă la Universitatea din Toulouse. Văduva sculptorului polonez August Zamoyski[392] locuieşte la o fermă în Saint-Clar-de-Rivière, la vreo treizeci de kilometri de Toulouse. Svetlana se simte aici la adăpost de jurnalişti. Îi face o vizită lui Andrei Siniavski, care, după şapte ani în gulag, a emigrat în Franţa, unde a fost numit profesor de literatură şi civilizaţie rusă la Sorbona. Casa lui din Fontenay-aux-Roses, de la periferia Parisului, devine, datorită soţiei lui, Maşa Rozanova, locul de întâlnire al disidenţilor aflaţi în exil.

Discuţia de la masă lâncezeşte. Svetlana vorbeşte dezlânat. Pierde firul, încearcă să le povestească dureroasa ei experienţă din Occident şi să-şi justifice întoarcerea în Uniunea Sovietică. N-o ascultă nimeni. Pentru ei, este aceeaşi dintotdeauna, nu ştie să se poarte cum trebuie, are schimbări bruşte de dispoziţie, este arogantă şi lipsită de tact.

„Era foarte ciudat s-o priveşti. Ne feream ochii, atât de mult ne speria asemănarea ei cu Stalin“, povesteşte unul dintre invitaţi.

Svetlana insistă, se impune, se agaţă de concret, de material:

— Prima mea carte a avut un succes uriaş şi americanii au ştiut să-mi recunoască talentul.

Se încurcă în cifre:

— S-a vândut în câteva milioane de exemplare, mi-a adus… Am dat banii celor săraci, pentru că pe mine nu mă interesează banii.

O privesc şi se întreabă dacă este în toate minţile.

Maşa Rozanova o întrerupe brutal:

— La naiba, Svetlana, tu nu eşti scriitoare! Ai vrea să fii, dar nu e de ajuns. Poveştile despre cuceririle tale amoroase şi nenumăraţii tăi soţi nu interesează pe nimeni! Ai vrea să fii tratată ca o scriitoare, nu ca fiica lui Stalin, dar bagă-ţi bine în cap: nu eşti decât fiica lui Stalin şi tot ce poţi să

faci e să vorbeşti despre tăticul şi despre ce se petrecea în cuibul ăla de viespi, Kremlinul.[393]

Desigur, Maşa nu i-a iertat niciodată aventura pe care a avut-o cu soţul ei şi nici laşul de Andrei nu i-a luat apărarea. Lovitura este dură. Svetlana nu va fi niciodată acceptată de compatrioţi. Nici demersul ei când va pleda pentru Siniavski, nici tentativa de a face din el un erou în cartea *Un singur an* nu vor schimba nimic.

Asemenea acestor disidenţi, nici ceilalţi ruşi nu-i vor acorda niciodată iertarea, nu vor recunoaşte niciodată ca pe o dovadă de curaj protestele ei împotriva tiraniei comuniste, palma dată Partidului. Deşi, căindu-se, în URSS ar fi putut beneficia de generozitatea regimului până la sfârşitul vieţii, ei consideră acest gest ca pe capriciul unei prinţese în căutare de senzaţional.

Oare religia îi va aduce alinarea de care are atâta nevoie? Cântările mistice, imnurile, icoanele o emoţionează până la lacrimi. Se hotărăşte să se retragă într-o mănăstire catolică de lângă Toulouse. Participă la slujbă în fiecare zi. Viaţa la mănăstire e monotonă, orele se scurg în frământarea mătăniilor. Călugăriţele lucrează în slujba comunităţii. Svetlana nu participă, ea nu a ştiut niciodată să facă nimic practic. Citeşte, doarme, se roagă, dar aceste lucruri nu-i umplu ziua. Îi este dor de Olga. „Doamne milostive, fă ca fata mea să-şi găsească drumul.“

Spovedaniile îi uşurează conştiinţa, are nevoie de terapie. Din cabinetul psihanalistului până la ferestruica confesionalului nu este decât un pas. Cel care o ascultă nu poartă nici cravată elegantă, nici sacou, ci o rasă preoţească. Un preot este mai bun decât un medic, el nu vindecă numai corpul, ci şi sufletul. Şi ştie să-şi ţină gura.

Padre Garbolino nu este aproape de ea. E un misionar italian de la Instituto dell’Immacolata pe care-l întâlnise cu prilejul călătoriei în Elveţia. Fin, cultivat, cu vederi largi, acesta devine îndrumătorul ei spiritual, dascălul ei într-ale religiei. Este îngăduitor, niciodată scandalizat de mărturisirile ei. Îi trimite confidenţele prin poştă: „Abia acum înţeleg minunatul har pe care-l aduc Sfântul Sacrament, Pocăinţa şi Euharistia“, scrie ea. „Înainte nu eram dispusă să iert, nici să mă căiesc, nu am fost în stare să-mi iubesc duşmanii. De acum mă simt diferită de Svetlana cea

dinainte. […] Fecioara Maria m-a luat în braţele ei… Cine alta în afară de Mama lui Isus ar putea să-mi fie ocrotitoare?“

Fiecare scrisoare a Svetlanei se întinde pe mai multe pagini. Îl presează pe *padre* Garbolino să-i găsească o mănăstire, medievală de preferinţă, impregnată de istorie, unde „pietrele răspândesc miros de tămâie“. Nu e o penitentă care să-şi facă noviciatul oriunde.

Padre întârzie s-o recomande unei mănăstiri medievale din Italia, Elveţia sau Franţa şi Svetlana se întoarce în Anglia. Îşi faci griji din cauza fiicei ei. Dragostea Olgăi pentru frumosul hipiot s-a terminat cu lacrimi. Spre marea uşurare a mamei ei, a renunţat la cariera de maseuză şi şi-a găsit un post mărunt într-o bancă, unde câştigă cât să-şi închirieze o cameră împreună cu trei prietene, într-o îndepărtată periferie a Londrei. Timp de patru luni, Svetlana doarme pe o canapea la fiica ei.

A obţinut cetăţenia engleză datorită „statutului de scriitoare“. În URSS statul era cel care se ocupa de cetăţenii lui. Dar în Anglia, ţara aceasta aşa de bogată?

Apelează la diferite asociaţii, solicită o rentă de subzistenţă acordată de guvern, bate la uşile organizaţiilor caritabile. Şi, ca o naufragiată care speră până în ultimul moment că o va salva un miracol, aşteaptă.

La sfârşitul anului 1989, primeşte un ajutor din partea unui filantrop, sir Richard Carr-Gomm, căruia i-a recomandat-o fostul ei proprietar din Cambridge. Sir Richard a înfiinţat Abbeyfield Society, un ONG care oferă locuinţe persoanelor cu dizabilităţi, sărace sau pur şi simplu singure. Fără să pună prea multe întrebări, îi oferă Svetlanei un loc într-un cămin în cartierul North Kensington. Chiria este simbolică şi cu pensia de 300 de lire măcar nu va muri de foame.

Cum trăieşte această lentă şi ineluctabilă decădere? „Nu mi-e ruşine să supravieţuiesc din mila altora, prefer să trăiesc în sărăcie decât din simbria CIA-ului. […] Anglia îşi tratează bine seniorii. Oraşul le oferă transport, bilete la concerte, acces gratuit la muzee şi biblioteci“, se consolează ea. Uneori glumeşte: „Dacă Churchill şi-ar fi putut închipui că fiica lui Stalin va trăi într-o bună zi în ţara lui într-un *charity hostel*, ar fi râs în hohote.“

Îşi linişteşte prietenii: e o situaţie provizorie. Milionară la patruzeci de ani, totuşi, nu va ajunge cerşetoare la şaizeci şi trei.

Note

389. *Times*, 28 aprilie 1986.
390. *Washington Post*, 18 aprilie 1986.
391. *Kniga.…*, ed. cit.
392. Supranumit de unii „Rodin al Poloniei“.
393. Tatiana Cebrova, *Bulevar Gordona*, nr. 52, 27 decembrie 2011.

9
Ultima călătorie

Lugubră, camera este lugubră. Fereastra dă spre o curte cu ziduri aşa de părăginite, încât Svetlana preferă să-i întoarcă spatele. Şi-a pus vechea maşină de scris pe o masă de formica, puţin cam şchioapă, luată de la gunoi. Cineva i-a făcut cadou un scaun şi, de la un depozit *Charity*, a făcut rost de un pat şi o saltea. Pe Ladbroke Grove, la numărul 280, se regăsesc toate naţionalităţile şi culorile, cu o regulă de conduită: fiecare păstrează distanţa şi respectă secretele celorlalţi. În bucătăria comună, se întâlneşte cu vecinii, stă la coadă să intre la toaletele de la capătul culoarului şi se miră că nimeni nu-şi bate capul să le spele. Este prima oară când vede cum e într-o *kommunalka*. Atât că nu este la Moscova, ci în inima Londrei. Salută un nigerian surâzător, îl muştruluieşte fără menajamente când dă prea tare radioul. Indianca bătrână care psalmodiază rugăciuni o duce cu gândul pe malurile Gangelui. Ia ceaiul cu un veteran de război englez, ascultă reţetele unui chinez, fost *butler* al unui lord, schimbă câteva vorbe despre ceaţa londoneză cu un tânăr homosexual, îşi ascunde sticla de gin de un alcoolic pe jumătate lecuit. Nimeni din acest cămin nu-i cunoaşte identitatea, e o femeie nevoiaşă, ca toţi ceilalţi.

Când îi permite vremea, pleacă de la cămin şi se aşază pe o bancă din Regent’s Park, unde le dă firimituri de pâine păsărelelor, hrăneşte raţele şi lebedele de pe iaz, citeşte, scrie scrisori, apoi se întoarce cu paşi agale. Asistă la „Istoria în curs“ din bucătăria comună. Micul televizor stă aprins zi şi noapte: se petrec lucruri serioase în toamna acestui an 1989! Toţi vecinii ei sunt în fierbere. Lacrimi de bucurie când cade Zidul Berlinului. Varşovia: implicarea Solidarność în guvernul polonez. Revoluţia de Catifea la Praga. Lucruri nemaiauzite: un electrician şi un scriitor devin preşedinţi. La Bucureşti: execuţia soţilor Ceauşescu. Sunt bătrâni, tremură. Svetlana nu

va uita niciodată urmele de sânge de pe perete. Germania se unifică, Honecker este arestat, Stasi este desfiinţată. Gorbaciov şi Bush îşi dau mâna la Summitul din Malta. „Războiul Rece s-a încheiat“, declară ei. În lunile care urmează, regimurile comuniste din Est cad unul după altul, ca nişte castele din cărţi de joc. „În Rusia, niciodată!“ Svetlana nu crede în schimbare în URSS. „Revoluţia de Catifea? Glumiţi?“

1990: Republicile sovietice cer independenţa. „O să iasă prost“, îşi spune ea. Ca în Gruzia şi în Ungaria în ’56 sau la Praga în ’68. Cărţile eminenţilor sovietologi îi întăresc convingerile. Majoritatea oamenilor cred acelaşi lucru, că URSS-ul este veşnic.

Pe 4 mai 1991, află din presa engleză despre sinuciderea lui Jerzy Kosiński. Întotdeauna a avut premoniţii. Chiar în noaptea aceea fatidică în care, în Manhattan, fratele ei polonez a înghiţit barbiturice cu mai multe pahare de alcool, şi-a pus pe cap o sacoşă de plastic, apoi s-a dezbrăcat şi a intrat în cadă să facă ultima baie, la Londra ea recitea *Pasărea vopsită* pentru a milioana oară. E aşa de bulversată, încât aproape face un infarct.

Ce s-a întâmplat? Nu avea probleme materiale, ca ea. Nu făcuse valuri cu întoarcerea în ţară. Se întorsese discret şi străbătuse străzile copilăriei. Cartea lui fusese tradusă în poloneză şi aclamată pretutindeni, sesiunile de autografe nu se mai terminau. Avusese o viaţă frumoasă, toate onorurile, o soţie devotată. Şi atunci, de ce? De parcă sinuciderea ar trebui să aibă o logică!

De-acum, sora lui mai mare, Svetlana, este orfană. Nu va mai avea cui să-i ordone s-o ducă printre nori, la etajul 65 din Rockefeller Center. Nu va mai comanda la Rainbow Room spaghete cu o sticlă de Chianti. Viaţa pe care o va duce în continuare, ştie prea bine, va fi sinistră şi respingătoare. Nu va mai avea bucurii, surprize, distracţii.

Pasărea de pradă, veselul şi fascinantul Iurecika, o obsedează în aşa măsură, încât se gândeşte la rându-i la sinucidere. Nu a învăţat că, în viaţă, omul trebuie să lupte nu numai pentru subzistenţă, ci şi împotriva stărilor sufleteşti. Într-un regim totalitar, fiecare pas îţi este îndrumat. Cetăţeanul nu trebuie să-şi asume responsabilitatea. Statul este protectorul, călăuza, în cel mai rău caz păpuşarul pe care-l înfrunţi şi căruia, în cele din urmă, trebuie să i te supui. Aici, în lumea aşa-zis liberă, omul este lăsat liber în natură.

Fără busolă, fără instrucţiuni de folosire. Cei care sunt obişnuiţi cu acest regim din copilărie supravieţuiesc. Dar emigranţii ca ei? Cum să accepţi că libertatea este şi rătăcire, şi dreptul de a te pierde, de a comite greşeli şi de a accepta o situaţie în care viitorul nu-ţi este asigurat?

Nu e prima oară când Svetlana se gândeşte la sinucidere. Se gândeşte în fiecare zi de 9 noiembrie, când comemorează moartea mamei ei. De ce are nevoie ca să treacă la fapte? De curaj, sau, dimpotrivă, de o doză sănătoasă de egoism? Dacă ar sări de pe un pod? În camera ei, îşi pune o sacoşă de plastic pe cap, ca să vadă ce senzaţie are. Poate aceasta e soluţia: să dispară pentru totdeauna, să nu-şi mai facă griji din cauza viitorului şi să nu mai sufere. Să urmeze exemplul mamei ei.

Nu, mama ei a părăsit-o, dar ea n-o va părăsi pe Olga. Ea trebuie să trăiască pentru fiica ei, s-o vadă fericită, căsătorită şi, într-o bună zi, mamă la rândul ei. Duminică, atunci când se întâlnesc într-un pub să ia prânzul împreună, ca în fiecare săptămână, Svetlana şi-a regăsit deja calmul. Dragostea care le leagă pe mamă şi pe fiică e aşa de puternică, încât diferenţele dintre ele se estompează. Rolurile s-au inversat, cum se întâmplă deseori în viaţă între copii şi părinţii în vârstă. După relaţiile de sinceră camaraderie din ultimii ani, acum Olga este cea care caută cu orice preţ să-şi protejeze mama. Şi, ca de fiecare dată, au o mulţime de lucruri să-şi povestească. Le preocupă pregătirile pentru nunta Olgăi. La nouăsprezece ani, se căsătoreşte cu un prieten galez pe nume Evans. Svetlana nu e de acord cu această căsătorie între prieteni, justificată de actele de care Olga are nevoie ca să poată munci în Anglia. Dar nu se opune alegerii fiicei ei. Olga profită pentru a-şi schimba numele şi prenumele: de acum înainte, va fi Chrese Evans, în cinstea eroinei unui serial de comedie foarte popular în anii ’80 în Statele Unite. Cu această ocazie, Svetlana află că prenumele ei rusesc o îngrozea din copilărie, amintindu-i de originile pe care ar vrea să le uite.

Noua Chrese Evans afişează un stil rock’n’roll, tatuaje drăguţe îi acoperă părţi vizibile şi invizibile din trupul deşirat. Unul ar trebui să se bucure în mod special de aprecierea mamei ei: pe braţul drept, o inscripţie cu cerneală permanentă, mărturie că va fi veşnic *Mamma’s girl*. Un cercel în buză îi

completează înfăţişarea originală. Mama ei încearcă să nu se plângă, face eforturi să accepte diferenţa dintre generaţii.

În anul acela, tatăl Olgăi este victima unei crize cardiace şi fiica merge la Taliesin, dar ajunge prea târziu. Wesley Peters tocmai a murit. Moartea lui o afectează mult pe Svetlana. „Cea mai mare greşeală a mea în America a fost că am divorţat de soţul meu american. În definitiv, era *a good guy*. Singurul dintre soţii mei pe care l-am iubit.“[394] Deja şi-a şters din memorie că el nu o iubise niciodată cu adevărat.

Pe 25 decembrie 1991, televiziunea difuzează imagini de necrezut din Moscova: Mihail Gorbaciov demisionează. În uralele mulţimii, strânse de ore întregi în Piaţa Roşie, drapelul cu secera şi ciocanul este înlocuit de stema tricoloră a Rusiei ţarilor, pe care Svetlana nu o văzuse decât în manualele de istorie. Mitul sovietic pe care-l credea etern tocmai a pierit sub ochii ei. Niciodată nu şi-ar fi imaginat că acest sistem s-ar putea nărui.

Anul 1991 se încheie pentru ea cu o speranţă. Prietena ei Olga Rifkina a reuşit să publice *Cartea pentru nepoţele* în revista *Oktiabr.* Autoarea nu va câştiga nici măcar o copeică, dar copiii şi nepoţii ei vor înţelege în sfârşit cine este.

La câteva luni după apariţia acestei cărţi, Svetlana găseşte în corespondenţă o scrisoare trimisă din Alaska. Mirată, se uită la numele expeditorului: doamna Ekaterina Jdanov, Kliuciki, URSS. Inima începe să-i bubuie în piept, mâinile îi tremură când deschide plicul. Katia îi scrie doar câteva cuvinte: „Mi-a plăcut mult cartea ta.“ Cum a ajuns la ea scrisoarea aceasta via Alaska?

Un om de ştiinţă american, Tom Miller, merge o dată pe an în misiune la staţia de vulcanologie din Kamceatka şi deseori colegii lui ruşi îi cer să le aducă scrisori părinţilor şi prietenilor din Occident. Svetlana ia imediat legătura cu Tom Miller. Vrea să afle totul despre viaţa Katiei. I-ar putea face rost de fotografii cu fiica şi nepoata ei? Îşi imaginează că micuţa Katia este un mare om de ştiinţă şi că îndatoririle uriaşe o împiedică să lipsească de la bază. „Din acest motiv nu a venit să mă vadă la Moscova“, se gândeşte.

Adevărul este cu totul altul: de când s-a sinucis soţul ei, Katia s-a retras complet din lume, nu comunică decât cu câinii ei şi bea. Dar poţi să-i spui

aşa ceva unei mame? Câteva luni mai târziu, fiica ei îi va trimite în sfârşit o fotografie… cu un vulcan!

În anul acela, trebuie să se despartă de Olga, care a divorţat de prietenul ei drăguţ, dar îşi păstrează numele de Evans. Pleacă din Anglia să-l urmeze pe noul ei iubit în Wisconsin. Lucrează într-un magazin care importă obiecte asiatice şi se converteşte la budism, foarte popular în acea regiune din Madison.

Nimic n-o mai reţine pe Svetlana la Londra. Află că Abbeyfield Society are şi alte cămine în Marea Britanie şi, în septembrie 1995, se mută într-un cămin aflat într-un sat de lângă Cornwall, regiune de o mare frumuseţe, unde mai demult o ducea pe Olga în vacanţă. Acolo, uitată de lume şi de jurnalişti, speră să profite în sfârşit de calmul zonei rurale engleze. Să respire aerul mării, să urce pe faleze, da, încă mai poate. O prietenă de la Londra i-a trimis nişte bocanci de munte aşa de comozi, încât Svetlana îi poartă tot timpul. De mult nu-i mai pasă de eleganţă. Când trăieşti într-o instituţie caritabilă, nu mai faci eforturi vestimentare. A cumpărat dintr-un magazin second-hand, cu câţiva penny, o cămaşă bărbătească, pe care o poartă cu nişte pantaloni cu elastic în talie. Pleacă în plimbări lungi, fotografiază pescăruşi care fac un tărăboi cumplit la poalele falezelor, contemplă valurile care se lovesc de stânci. Nici ploaia aproape neîncetată n-o deranjează. Are un nou vis: să reunească cele patru cărţi ale ei într-un singur volum, a găsit chiar şi un titlu: *Ocearovannîi palomnicestvo*, *Pelerinajul vrăjit*. Povestea vieţii ei.

Dar viaţa în Uniunea Sovietică nu este privită de toţi în acelaşi fel. Vărul ei, Vladimir Redens, fiul mătuşii Anna, are propria versiune asupra istoriei. Tocmai şi-a publicat memoriile, intitulate *Kronika adnoi semi*[395] şi o roagă pe Svetlana să i le traducă în engleză. Lectura cărţii o înmărmureşte. Constată că, deşi s-au schimbat multe lucruri după căderea comunismului, evoluţia mentalităţilor este minimă. Cum poate dragul ei Volodea, care a suferit atât de mult de pe urma regimului stalinist, al cărui tată a fost împuşcat, a cărui mamă s-a întors nebună după şase ani petrecuţi în lagăr, să fie nostalgic şi să afirme că „Stalin a fost un om mare, cu bune şi cu rele“? În semn de protest, Svetlana îi trimite imediat Olgăi Rifkina, care lucrează la radio, o lungă critică spre a fi difuzată: „Cartea lui Vladimir Alliluev

dedicată aspectelor aparent intime din viaţa familiei Alliluev şi a lui Stalin este, de fapt, un tratat politic având ca scop să cosmetizeze ce s-a întâmplat în ţară în cursul ultimilor şaptezeci de ani de istorie sovietică.“[396]

Cum a putut să scrie despre mama ei: „Nadejda Allilueva era dură şi fără inimă“? „Destul, dragă Volodea! Citindu-ţi cartea, am senzaţia că mă aflu din nou pe un culoar întunecos de la Kremlin, că aud teribilul verdict al acuzatorilor mamei mele. Îmi pare rău, dragă vere, adevărul era de partea ei. A fost victima sistemului.“

Se gândeşte mai des la mama ei decât la tatăl ei. „Incapacitatea ei de a naviga prin această mocirlă politică a împins-o la sinucidere. Eu am supravieţuit multor lucruri şi mai mult timp. Poate pentru că am învăţat multe din drama ei. Să fiu mai răbdătoare decât ea, poate.“

Conştientă că Rusia este departe de a se fi debolşevizat, vede eforturile ipocrite depuse pentru a „normaliza“ acest trecut comunist. Îl bănuieşte pe Volodea că nu a scris această carte singur, că în spatele lui se ascunde un grup de autori nostalgici după vremurile de odinioară, care regretă că şi-au pierdut puterea. Poate chiar plăcerea de a speria lumea întreagă.

Cum un necaz nu vine niciodată singur, după acest coşmar, în februarie 1996 *padre* Garbolino vinde scrisorile de la ea săptămânalului italian *Chi*. Un articol de cinci pagini dezvăluie că „fiica dictatorului Stalin voia să intre într-o mănăstire ca să spele păcatele crimelor comise de tatăl ei“[397]. Frământările unui suflet îndurerat, aşa cum se dezvăluie ele în vreo sută de scrisori, vor fi lăsate pradă unui ziar în căutare de senzaţional. În cinci episoade, acesta dezvăluie în detaliu reflecţiile celebrei lui penitente, rugăciunile, îndoielile, speranţele, lunga şi dureroasa ei căutare spirituală pentru pacea interioară.

Este o lovitură cumplită, pe care Svetlana o va depăşi cu greu. Cum ar fi putut să-şi imagineze că un om al bisericii e capabil s-o dea pe mâna gloatei? Într-adevăr, consecinţele nu se lasă aşteptate. A doua zi, toate marile cotidiane internaţionale (*Times*, *USA Today*, *Corriere della Sera*, *Le Monde*, *El País*, *The Herald Tribune*, *Frankfurter Allgemeine*, *Daily Mail*) titrează în cor: „Fiica lui Stalin se călugăreşte“, „Fiica lui Stalin se refugiază sub văl“, „Fiica lui Stalin speră să ispăşească păcatele tatălui ei“…

Cum a putut confidentul şi duhovnicul ei să-i vândă scrisorile fără să-i ceară permisiunea? Ispita câştigului? Avea de reparat clopotniţa bisericii? Trebuia să-i ajute pe săracii din cartier? De ne-nţeles. Poţi fi trădat de un soţ, un copil, un prieten. Dar nu de un preot. Părintele Garbolino pretinde că publică scrisorile cu acordul autoarei lor. Cunoscând aversiunea Svetlanei faţă de presă, e de mirare.

Publicarea scrisorilor, care coincide cu publicarea în Rusia a articolului virulent la adresa cărţii vărului ei „care a falsificat istoria“, îi dă Svetlanei motive de nelinişte. Oare este răzbunarea KGB-ului? Deşi şi-a schimbat numele în FSB, nu şi-a schimbat şi metodele. Ceea ce prietenilor ei englezi şi americani li se pare o obsesie nu este totuşi lipsit de fundament: arhivele desecretizate de curând confirmă că Svetlana avea motive de neîncredere. Fusese luat într-adevăr în calcul un plan de răpire a fiicei lui Stalin[398]…

Da, fusese spionată toată viaţa, şi de KGB, şi de FBI. Cele 233 de pagini de documente aflate în arhivele americane arată că, după fuga ei din 1967, FBI-ul o avusese tot timpul în vizor pe fiica dictatorului sovietic. Americanii se temeau ca nu cumva KGB-ul s-o supravegheze şi să vrea să intre în legătură cu ea, poate pentru a o duce înapoi în ţară.[399] Acest dosar consistent care cuprindea rapoartele furnizate de diferiţi informatori dovedeşte în ce măsură sosirea ei în Statele Unite afectase relaţiile internaţionale.[400]

Îşi aminteşte neîncetat cuvintele tatălui: „Să nu ai încredere în nimeni, Svetka. Toată lumea minte.“ Avea dreptate: ea a fost întotdeauna prea naivă. Câţi au trădat-o? Puţini oameni din istoria Rusiei au fost atât de aspru judecaţi, şi atât de nedrept. Acum înţelege gestul disperat al lui Kosiński. La început şi ea fusese măgulită, înainte să fie aruncată în groapa cu lei, căreia i-a supravieţuit totuşi, lucru care nu este pe placul unora.

Ca urmare a tuturor acestor supărări, o nouă problemă cardiacă, destul de gravă, o obligă să stea în spital vreo zece zile, secătuindu-i definitiv finanţele. Neplăcutele experienţe îi accentuează izolarea şi o îndepărtează de orice religie instituţională. I se pare că nu există nici un loc în această lume în care să se simtă în siguranţă. Îi este cumplit de dor de fiica ei. În toamna anului 1997, Olga, care a cumpărat o casă la Spring Green, îi trimite un bilet de avion. Svetlana părăseşte definitiv Anglia şi se mută la fiica ei,

în orăşelul de 1 600 de locuitori unde totul i se pare cunoscut. Speră că e ultima oară când se mută.

Ca pe vremuri, mama şi fiica stau în bucătăria lor, aşa de fericite că sunt împreună. Fratele vitreg al Olgăi, Brandoch Peters, încă retras la ferma pe care i-a cumpărat-o Svetlana, pretinde totuşi că această viaţă în doi a devenit foarte apăsătoare pentru sora lui, lipsită de orice libertate.

Un lucru este cert, coabitarea unei doamne excentrice de şaptezeci şi unu de ani cu o tânără de douăzeci şi şapte nu e uşoară. Svetlanei nu-i plac iubiţii fiicei ei, se plânge când ascultă muzică prea tare, prea obişnuită cu singurătatea din ultimii ani. După un an, se despart. Beneficiind de ajutor social, Svetlana se mută în 1999 într-un azil de bătrâni. Are un apartament mic cu două camere, sumar mobilat, la primul etaj. Pe pereţi agaţă o hartă a Californiei, o carpetă din Bali, umple etajerele: documentare de la *National Geographic*, romane de Ernest Hemingway şi de Jerzy Kosiński, poezie rusă, o biografie a lui Dostoievski şi dicţionarul rus–englez al tatălui ei. Şi-a mai aranjat acolo şi fotografiile preferate: cu Olga, de la nunta cu Wesley, cu doica ei, cu mama şi bunica ei, Olga. Maşina de scris a aşezat-o pe micul birou, lângă fereastră. În sfârşit liniştită, se simte bine, în armonie cu viaţa, ea, care toată viaţa şi-a schimbat adresa. De acum poate spune că ştie să facă ceva practic: cârpeşte şi modifică haine pentru ceilalţi bătrâni de la azil, face goblenuri, cu care acoperă pereţii. Ascultă muzică, concertele lui Rahmaninov, Ceaikovski, Prokofiev. Vede DVD-uri, la televizor nu se uită niciodată, îl detestă. Filmele ei preferate sunt cele în care îi regăseşte pe Elizabeth Taylor, Charlie Chaplin, Katharine Hepburn, Cary Grant. Din când în când, închide ochii şi se imaginează iar la Kremlin, acolo unde îi văzuse prima oară, acum mult, foarte mult timp. Ce lungă e viaţa!

„Trebuie să găsesc o cale să fiu fericită, indiferent unde-aş fi“, spune ea ca să-şi liniştească prietenii. Olga are ocazia să cumpere în Portland, Oregon, aproape de Seattle, magazinul de suvenire „Cele trei maimuţe“, specializat în vânzarea de obiecte tibetane şi indiene, haine vintage şi lumânări parfumate. Vinde casa din Spring Green şi-i lasă cele două pisici mamei ei. Ce bine că Dumnezeu le-a dăruit oamenilor câinii şi pisicile! Măcar are cu cine vorbi. Acum le separă 3 200 de kilometri, aceeaşi distanţă dintre ea şi copiii ei ruşi, Iosif şi Katia. Olga îi telefonează o dată

pe săptămână, mereu la aceeaşi oră, seara la 6 fix, şi Svetlana nu ar rata pentru nimic în lume această întâlnire duminicală. Pălăvrăgesc un sfert de oră, fiecare cu un pahar de *zinfandel* rosé în mână. Olga cunoaşte toate secretele mamei ei, toate slăbiciunile şi fricile. Cu timpul, îi înţelege chiar mai bine accesele de furie. „Este o femeie vulnerabilă, urmărită de demonii interiori“, va spune ea. „Şi-a petrecut mai mult de jumătate din viaţă încercând să scape de umbrele trecutului.“

Când se cufundă în depresie, Svetlana se drege în stil rusesc, cu un păhărel. Poate chiar cu mai multe. „Acum pot să beau cu cineva sau să nu beau deloc… Dar uneori stau singură după miezul nopţii cu un pahar în mână şi-mi blestem viaţa“, mărturiseşte ea. Uneori, dimpotrivă, pare să se resemneze cu propria soartă: „Acum lumea întreagă este într-o asemenea stare de discordie, de corupţie şi de vanitate. Dar noi, oamenii, suntem cu toţii o singură familie. Nu putem fi împărţiţi după naţionalitate. Cât despre mine, mă mulţumesc cu toate, cu fiecare lucru. Aşa vrea Dumnezeu: trebuie să trăiesc în sărăcie“, îi scrie ea Olgăi Rifkina. „Sunt o biată bătrână care trăieşte dintr-o rentă de 700 de dolari pe lună, pe care-i primesc de la stat. Mulţumesc, Roosevelt“.[401] După standardele ruseşti, este încă foarte bogată, după normele americane, statul îi dă doar cât să supravieţuiască.

Nu vrea să mai vadă picior de jurnalist în calea ei. Dumnezeu ştie ce imbecilităţi ar mai putea scrie despre ea. Îi avertizează pe cei care-i dau de urmă şi-i telefonează:

— Nu-ncercaţi să veniţi aici, fiindcă o să vă rupeţi gâtul. Găsiţi-vă alt subiect, altul, nu o baborniţă ca mine.

Totuşi, cedează o dată sau de două ori. Oare a uitat ce şi-a promis? Nu ar fi recunoscut, dar problema este că se plictiseşte fără fiica ei. Olga dădea sare şi piper vieţii, chiar şi când asculta muzică prea tare. Corespondenţa cu prietenii nu-i umple tot timpul şi acum, când o doare cumplit spatele, nu poate merge decât până la magazinul alimentar din colţul străzii.

— Vă previn, dacă vreţi să vorbiţi despre tata, nu vă răspund la nici o întrebare.

— Promit, i se răspunde, liniştitor.

Înregistrarea înfăţişează o doamnă în vârstă într-o cămăruţă modestă. Pentru această ocazie, a ales o rochie albastră şi şi-a pus o broşă în piept.

Pare fragilă, deşi este puţin plinuţă. Ca pe vremuri, închide ochii atunci când surâde. În ciuda aerului trist şi nostalgic, vocea încă îi este vioaie şi vorbeşte cu energia celor care nu şi-au spus de mult povestea. Timp de o oră, vorbeşte despre tinereţea ei, căsnicia cu Grigori Morozov şi avorturile pe care le-a făcut fără ezitare – desigur, băieţii ruşi nu voiau să folosească prezervative, pretextând că sunt groase ca un cauciuc. Vorbeşte despre dragostea din tinereţea ei pentru Kapler, insistă pe faptul că era platonică, pomeneşte de cruzimea tatălui ei, care îl trimisese în lagăr. Aceasta atrage, inevitabil, întrebări despre tatăl ei. Îl mai iubeşte? L-a iertat? Întrebări stupide şi jignitoare care o înfurie, la fel de tare ca refrenul „fiica lui Stalin, fiica dictatorului“. Ce legătură are ea cu toate astea? Nu şi-a ales tatăl. Faptul că e tratată peste tot doar ca fiica lui Stalin şi niciodată ca ea însăşi, ca o scriitoare, o jigneşte şi o exasperează.

— Nu iert nimic, explodează ea şi aruncă cu lucruri pe jos, lovind cu pumnul în masă, în timp ce reporteriţa, surprinsă de această violenţă neaşteptată, se dă înapoi şi încearcă s-o liniştească. A omorât atâţia oameni, inclusiv pe unchii şi mătuşile mele. Cum vreţi să iert aşa ceva? Niciodată. Mi-a distrus viaţa. Oriunde voi merge, voi fi întotdeauna prizoniera politică a tatălui meu.

Furia ei se domoleşte repede. Parcă scuzându-se, explică:

— Nu cunosc secrete de stat. Tata era destul de inteligent ca să nu-şi amestece familia în povestea asta. Mai ales după sinuciderea mamei. Considera că toate femeile sunt trădătoare.

— Credea că l-a trădat?

— Da, desigur.

În vara lui 2007, o tânără cineastă o găseşte la azilul din Spring Green. Are nevoie de mai multe luni s-o îmblânzească. Îi spune că cele *Douăzeci de scrisori către un prieten* au emoţionat-o profund şi că de-atunci visează la un singur lucru, s-o întâlnească.

— În plus, mă numesc Svetlana, ca dumneavoastră. M-am născut la Moscova, acolo am crescut, apoi, la optsprezece ani, am venit în Statele Unite.

Svetlana coboară garda şi acceptă să dea interviul – poate din cauza prenumelui comun.

— Putem să vorbim în rusă? întreabă studenta în timp ce porneşte aparatul de filmat.

Svetlanei nu-i place să vorbească în rusă, dar în cele din urmă cedează, fermecată de fată.

— Aveţi noroc că accept să vorbesc. Nu dau interviuri. Jurnaliştii îţi lipesc o etichetă. Nu-i suport. E de-ajuns să spun „Ştiţi, tata era un om simplu, un necioplit“, şi imediat sunt acuzată că-l apăr. Pe dumneavoastră v-am acceptat pentru că vă numiţi Svetlana, pentru că sunteţi tânără, pentru că sunteţi cum ar putea fi nepoata mea. Şi întotdeauna mi-a plăcut să ajut tinerii. Dar cu condiţia să nu vorbesc despre tata.

— Sigur, vreau doar să vă filmez în locul în care trăiţi acum.

— Pe 22 aprilie se împlinesc patruzeci de ani de când am sosit în Statele Unite. Viaţa mea în Occident a început cu două bestselleruri şi de-acum înainte trăiesc din ajutorul lunar primit de la serviciile sociale. După patruzeci de ani petrecuţi în Statele Unite, sunt în continuare o musafiră, nu mă simt cu adevărat acasă.

— Cei care locuiesc în acest azil ştiu cine sunteţi?

— Nu, dar acum vor şti.

Câteva luni mai târziu, Svetlana află că filmul *Svetlana about Svetlana* al cineastei Lana (Svetlana) Parshina va fi proiectat în cadrul Festivalului de Film din Wisconsin. Pică cerul pe ea.

Când un prieten, un tânăr editorialist de la *The New Yorker*, Nicholas Thompson, care pregăteşte o carte despre George Kennan şi Războiul Rece, vine s-o vadă, o găseşte într-o stare neobişnuită de spaimă:

— Am fost păcălită să particip la acest film. Fata asta mi-a spus că e studentă şi că trebuie să prezinte ceva diferit la şcoală, iar acum aflu că filmul va fi difuzat la televiziune de către BBC World Service, în engleză. Şi în Rusia. De-aia a insistat să dau interviul în rusă!

Trebuie să fugă iar. Dacă această jurnalistă a reuşit s-o găsească, va putea şi KGB-ul. Olga încearcă să-i alunge temerile, dar în zadar. Svetlana se gândeşte să-şi caute un nou refugiu.

— Toată lumea m-a păcălit, m-au îmbrobodit cu toţii, se plânge ea. Avea dreptate tata. El ştia să recunoască mincinoşii dintr-o privire. Dar eu sunt o muiere naivă.

Olga îl roagă pe Nicholas Thompson să continue să corespondeze cu mama ei: „Lucrul acesta o stimulează, îi face foarte bine“, îi mărturiseşte ea. Îi scrie de două ori pe lună şi până la urmă o întreabă despre viaţa ei.[402] Ea îi răspunde fie cu scrisul ei haotic, fie la maşină. Pare certată cu majusculele tastaturii, face adnotări, subliniază cuvinte, foloseşte multe semne de exclamaţie sau ilustrează textul cu autoportrete, care o arată împingând un cadru de mers: „maşina mea 4×4“.

Îl place mult pe acest tânăr care o face să mai uite de singurătate. Îi este recunoscătoare că i-a pus ordine în treburi. Într-o zi, îi mărturiseşte că i-au fost luate drepturile de autor. Foarte amabil, o sună imediat pe Priscilla Johnson McMillan. Surprinsă, traducătoarea îi spune că i le-ar restitui cu dragă inimă Svetlanei. La următoarea vizită, tânărul îi arată formularele care indică faptul că volumul a fost reînscris la Biblioteca Congresului pe numele ei. Desigur, acest lucru nu-i va schimba situaţia materială, dar îi va reda măcar demnitatea şi onoarea. „Acum sunt gata să iert tot şi să iubesc pe toată lumea“, spune ea.

Nicholas şi-a terminat cartea despre ambasadorul Kennan, dar, emoţionat de bătrâna doamnă afabilă, continuă s-o viziteze din când în când. Trecută de optzeci de ani, micuţă, împuţinată, cu părul roşcat albit şi rar, poartă pantaloni gri de trening şi ochelari de soare, pentru că tocmai s-a operat de cataractă. Scolioza a gârbovit-o şi merge în baston. Când o duce să ia prânzul la Café du Centre, îşi completează ţinuta cu o eşarfă elegantă, un cadou de la copiii fostei ei doici, căreia îi duce încă dorul. Discută în continuare cu aceeaşi însufleţire. Încă îi place să vorbească despre politică. Nicholas o întreabă ce crede despre schimbările din Rusia.

— Rusia visează să se întoarcă în trecut, punându-l preşedinte pe KGB-istul ăsta oribil.[403]

Când îi spune că va fi trimis acolo să facă un reportaj, Svetlana intră în panică:

— Nu te duce. O să te răpească!

— Acum e democraţie în Rusia.

— Nu va exista niciodată democraţie în Rusia, dragă Nicholas. Ruşii nu sunt democraţi!

După aceea îl avertizează:

— Ai grijă cu femeile. O să te îndemne la băutură. Nu-ţi dai seama până unde poate merge acest stupid patriotism al ruşilor. Eu ştiu.[404]

În 2008, Svetlana află de la radio de moartea fiului ei la Moscova. Iosif, în vârstă de şaizeci şi patru de ani, a murit din cauza unui accident vascular cerebral. Află că bea mult. Unii declară că momentele lui de cumpătare alternau cu cele de *zapoi*[405]. Cu puţin timp înainte de moartea lui, a dat un interviu pentru documentarul *Svetlana*, realizat de Irina Gedrovici: „Mama a reuşit să se certe cu cei trei copii ai ei. Era incapabilă să se stăpânească: când eram mic, într-o bună zi, furioasă, a aruncat cu un ciocan în mine. Dacă nu mă feream, nu mai eram aici să vă vorbesc…“ Se vede că anii care s-au scurs nu i-au domolit ranchiuna faţă de mama lui.

Se aşteaptă o reacţie din partea Svetlanei, dar în zadar. Ea nu va vorbi despre el nici cu Olga, nici cu prietenii ei. Nici o emoţie, nici durere sau nostalgie? Oare dragostea ei maternă a suferit un asemenea şoc încât şi l-a alungat din inimă? Sau deja şi-a îngropat acest fiu când a părăsit Moscova, după toată dezamăgirea pe care i-o provocase?

În primăvară, când Nicholas Thompson îi face o vizită, o găseşte la Richland Center. A considerat că este mai prudent aşa şi s-a mutat într-un loc mai aglomerat. E tot un centru pentru oamenii săraci, în principal fermieri faliţi din Wisconsin. Devine şi mai discretă, intră mereu pe la intrarea de serviciu. Aici este „doamna de la camera 217“ şi tot mai însingurată. Citeşte, revede fotografiile cu marginile îndoite, cele de la Taliesin, din India, din California, tricotează, cu pisica pe genunchi. Întrucât durerea de spate s-a agravat, se deplasează cu greu şi doarme prost. Olga îi trimite ierburi medicinale, pentru că, asemenea doicii ei mai demult, Svetlana detestă medicamentele. „Dacă aş putea să mor cât mai repede posibil“, oftează ea. N-aş vrea să am un atac şi mă rog Atotputernicului să mă lovească cu un infarct; cel puţin s-ar termina repede. Dar, cum am fost mereu o păcătoasă, mă-ndoiesc că rugăciunea îmi va fi ascultată acolo sus.“

Mereu demnă, refuză să înduioşeze: „Am avut momente foarte bune şi foarte rele în viaţa mea“, se destăinuie ea. „Nu m-am considerat niciodată o martiră. De ce-ar trebui să mă plâng? Cel mai rău lucru din lume este să te plângi. Nu aduce nimic bun. Poate am o cruce de dus, dar nu sufăr. Ştii, în

tradiţia creştină se spune că trei generaţii trebuie să plătească pentru păcatele tatălui.“[406]

În toamna lui 2011, i se depistează un cancer la colon. „Mai aveţi probabil câţiva ani buni de trăit, ştiţi, la vârsta dumneavoastră şi la cât a progresat medicina“, o liniştеşte medicul.

Dar ea se gândeşte: „Am făcut cancer, trebuie să încep tratamentul, chimioterapia, să-mi taie o porţiune din intestin.“ Nu vrea. „Ce contează, din ceva tot trebuie să mori.“

Depune armele. Femeia aceasta cu trupul slăbit, gheboşat, cu trăsăturile răvăşite, nu luptă. Poate că în Rusia era deja moartă, acolo oamenii mor mai tineri decât în America şi nu neapărat din cauza votcii.

Svetlana mai are o obsesie: să nu-i revendice Rusia rămăşiţele pământeşti. Lucidă până la capăt, ştie ce reprezintă simbolurile în ţara ei. Atunci îşi face un testament în care cere să fie incinerată şi cenuşa să-i fie împrăştiată în ocean.

În noiembrie, starea ei se înrăutăţeşte atât de tare, încât este dusă la spital. Atentă până la sfârşit să-şi protejeze fiica, o imploră să nu vină. Toată viaţa a obsedat-o imaginea mamei ei în sicriu. Şi chinul tatălui ei în dacea, întins pe patul murdar de sudoare şi urină. Conştientă de urâţenia bătrâneţii, vrea s-o cruţe pe Olga de imaginea acestei decăderi.

Se stinge pe 22 noiembrie 2011. Eterna emigrantă şi-a încheiat rătăcirea.

După cum şi-a dorit, fiica ei i-a împrăştiat cenuşa în Oceanul Pacific, pentru ca sufletul chinuit să i se odihnească în pace, pace pe care nu şi-a găsit-o în timpul vieţii, deoarece toată viaţa a trăit în umbra lui Iosif Stalin, viu sau mort. Svetlana şi Rusia nu s-au eliberat niciodată de năluca lui.

Note

394. Interviu cu Martha Schad, *op. cit.*, p. 367.

395. *Stalin şi familia Alliluev: Cronica unei familii*, Molodaia Gvardia, 1995.

396. Vezi pagina V. S. Redens în *Ruskaia Naţionalnaia Filosofia* (catalog istoric şi biografic), Sankt Petersburg, 2000.

397. Alfonso Signorini, „Svetlana Stalin. In convento per espiare le colpe de mio padre“, *Chi*, nr. 5, 9 februarie 1996, apoi nr. 6, 7 şi 8 din 16 februarie, 23 februarie şi 1 martie 1996.

398. În 1992, ziarul *Washington Time* a publicat mărturia unui agent al KGB-ului fugit în Occident în legătură cu planul care viza eliminarea Svetlanei Allilueva. Nu a fost pus în practică de teama unei scurgeri de informaţii către FBI, care a aflat de această chestiune.

399. *Sputnik News*, 21 noiembrie 2012.

400. În virtutea legii *Freedom of Documentation and Privacy Act*, documentele au devenit publice la un an după moartea ei.

401. Scrisoare către Olga Rifkina, „*Mnie nado jit v bednost*“ (reprodusă în *Ogoniok*), 16 ianuarie 2012.

402. Nicholas Thompson, „My Friend, Stalin’s Daughter“, *The New Yorker*, 31/03/2014; *cf.* şi *Vanity Fair*, 29/08/2014.

403. *Ibid.*

404. *Ibid.*

405. Cuvânt rusesc care desemnează o beţie ce poate dura câteva zile, chiar săptămâni.

406. Nicholas Thompson, *op. cit.*

Anexe

Familiile Svanidze şi Djugaşvili

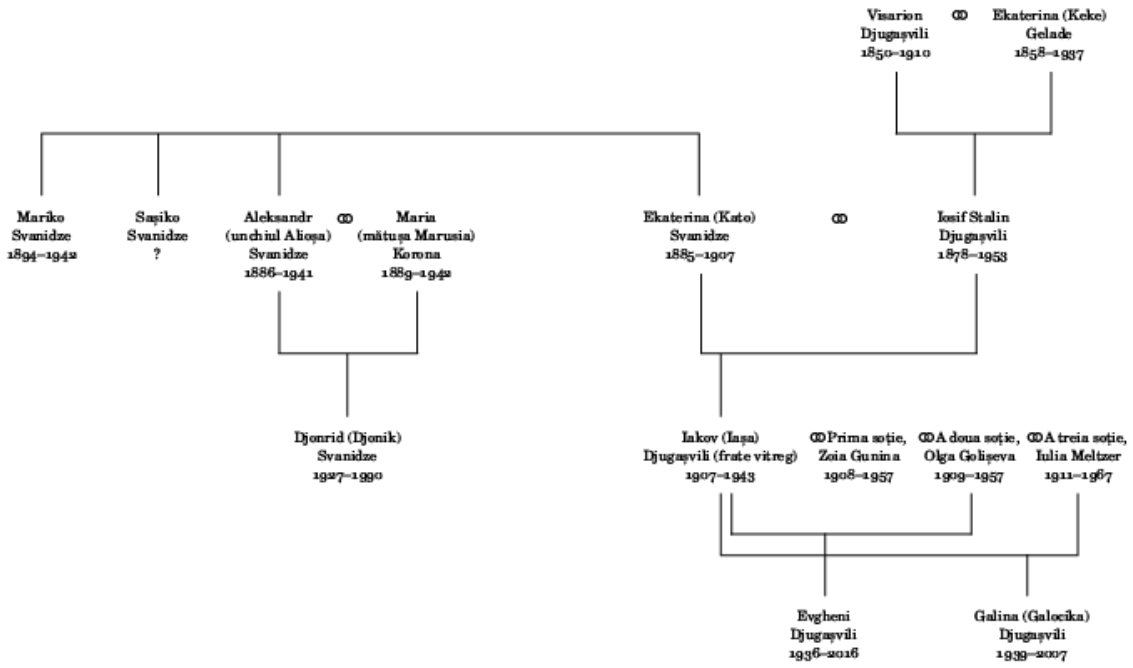
Visarion Djugaşvili 1850–1910
Ekaterina (Keke) Gelade 1858–1937
Mariko Svanidze 1894–1942
Saşiko Svanidze ?
Aleksandr (unchiul Alioşa) Svanidze 1886–1941
Maria (mătuşa Marusia) Korona 1889–1942
Ekaterina (Kato) Svanidze 1885–1907
Iosif Stalin Djugaşvili 1878–1953
Djonrid (Djonik) Svanidze 1927–1990
Iakov (Iaşa) Djugaşvili (frate vitreg) 1907–1943
Prima soţie, Zoia Gunina 1908–1957
A doua soţie, Olga Golişeva 1909–1957
A treia soţie, Iulia Meltzer 1911–1967
Evgheni Djugaşvili 1936–2016
Galina (Galocika) Djugaşvili 1939–2007

Familia Alliluev

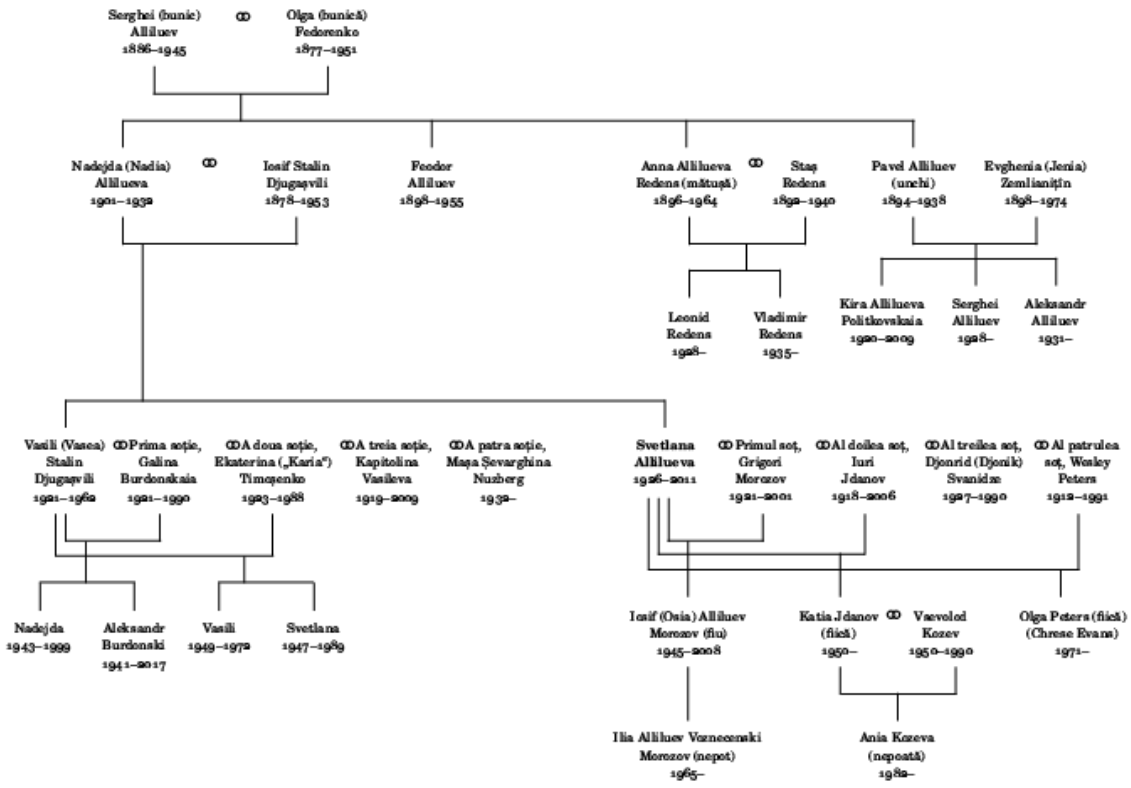
Serghei (bunic) Alliluev 1886–1945
Olga (bunică) Fedorenko 1877–1951
Nadejda (Nadia) Alliluieva 1901–1932
Iosif Stalin Djugașvili 1878–1953
Fedor Alliluev 1898–1955
Anna Alliluieva Redena (mătușă) 1896–1964
Staș Redena 1892–1940
Pavel Alliluev (unchi) 1894–1938
Evghenia (Jenia) Zemlianițîn 1898–1974
Leonid Redena 1928–
Vladimir Redena 1935–
Kira Alliluieva Politkovskaia 1920–2009
Serghei Alliluev 1928–
Aleksandr Alliluev 1931–
Vasili (Vasea) Stalin Djugașvili 1921–1962
Prima soție, Galina Burdonskaia 1921–1990
A doua soție, Ekaterina („Karia") Timoșenko 1923–1988
A treia soție, Kapitolina Vasileva 1919–2009
A patra soție, Mașa Șevarghina Nuzberg 1932–
Svetlana Alliluieva 1926–2011
Primul soț, Grigori Morozov 1921–2001
Al doilea soț, Iuri Jdanov 1918–2006
Al treilea soț, Djonrid (Djonik) Svanidze 1927–1990
Al patrulea soț, Wesley Peters 1912–1991
Nadejda 1943–1999
Aleksandr Burdonski 1941–2017
Vasili 1949–1972
Svetlana 1947–1989
Iosif (Osia) Alliluev Morozov (fiu) 1945–2008
Katia Jdanov (fiică) 1950–
Vsevolod Kozev 1950–1990
Olga Peters (fiică) (Chrese Evans) 1972–
Ilia Alliluev Voznecenski Morozov (nepot) 1965–
Ania Kozeva (nepoată) 1982–

Bibliografie

Această poveste a vieţii Svetlanei Allilueva respectă cele patru cărţi pe care le-a scris şi pe care le-am citit în original şi în diferitele traduceri. Dar, întrucât autobiografiile deseori mai mult ascund decât dezvăluie, am încercat, de fiecare dată când era posibil, să verific faptele din alte surse: reviste şi ziare ruseşti, engleze, americane, poloneze, franceze, mărturii ale apropiaţilor, verişorilor şi prietenilor, atât înregistrate, cât şi publicate. Am văzut înregistrări şi filme documentare. În legătură cu şederea ei în Elveţia, am consultat *Documentele diplomatice elveţiene*, desecretizate de curând. Dialogurile sunt reconstituite după scrierile şi corespondenţa ei. Multe scrisori ale Svetlanei au fost făcute publice şi se află în Arhivele de la Moscova şi la biblioteca Universităţii Princeton. Legea *Freedom of Documentation and Privacy Act* mi-a permis să citesc documentele americane ale CIA-ului şi FBI-ului.

Mi-au fost utile lucrările despre acea perioadă ale istoricilor ruşi, englezi, americani, germani, francezi şi polonezi. Printre cele mai importante se numără:

Allilueva, Svetlana, *Dvadţat pisem k drugu*, Moscova, 1985.

—, *Vingt lettres à un ami*, traducere de Jean-Jacques Marie, Seuil, Paris, 1967.

—, *Twenty Letters to a Friend*, traducere de Priscilla Johnson, Hutchinson, London, 1967.

—, *Une seule année*, traducere de Nina Nidermiller, Albin Michel, Paris, 1971.

—, *En une seule année*, traducere de Nadejda Gneditz, Robert Laffont, Paris, 1970.

—, *The Faraway Music*, Lancer International, New Delhi, 1984.

—, *Dalekaia muzika*, Moscova, 1992.

—, *Kniga dlia vnutcek: puteşestvie na rodinu*, *Oktiabr*, 1991.
—, „Lettre à Ehrenbourg“, 7 august 1957, în Boris Frezinski, *Pisatelii sovietskie vojdi*, Moscova, 2008.
—, „To Boris Leonidovitch Pasternak“, *Atlantic* 219, nr. 6, iunie 1967.
Allilueva, Anna, *Vspominania*, Moscova, 1946.
Allilueva Politkovskaia, Kira, *Plemianniţa Stalina*, Vagrius, Moscova, 2006.
Alliluev, V., *Kronika adnoi semi* (*Cronica unei familii*), Molodaia Gvardia, Moscova, 1995.
Aleksievici, Svetlana, *La Fin de l'homme rouge*, Actes Sud, Arles, 2013.
—, *La guerre n'a pas un visage de femme*, Éditions 84, 2005.
Amis, Martin, *Koba la Terreur*, Éditions L'Œuvre, Paris, 2009.
Applebaum, Anne, *Goulag: Une histoire*, Grasset, Paris, 2005.
Astier, Emmanuel d', *Sur Staline*, Plon, Paris, 1963.
Baberowski, Jörg, *Staline*. *Terror absolutni*, Varşovia, 2014.
Bajanov, Boris, *Bajanov révèle Staline*, Gallimard, Paris, 1999.
Bardach, Janusz, *Czlowiek czlowiekowi wilkiem: przezylem gulag*, Wydawnictwo Literackie, 2002.
Barron, John, *KGB: The Secret Work of Soviet Secret Agents*, Digest Press Reader, New York, 1974.
Beria, Sergo, *Beria, mon père*, Plon, Paris, 1999.
Biagi, Enzo, *Svetlana. The Inside Story*, Londra, 1967.
Blake, Patricia, „The Saga of Stalin's «Little Sparrow»“, *Time*, 28 ianuarie 1985.
Bohlen, Charles, *Witness to History, 1929–1969*, Norton, New York, 1973.
Brent, Jonathan, Vladimir P. Naumov, *Stalin's Last Crime*: *The Doctor's Plot, 1948–1953*, HarperCollins, New York, 2003.
Brent, Jonathan, *Wewnątrz archiwów Stalina*, Albatros, Varşovia, 2011.
Buharina, Anna Larina, *Boukharine ma passion*, Gallimard, Paris, 1989.
Carrère d'Encausse, Hélène, *La Deuxième Mort de Staline*, Complexe, Paris, 2006.
—, *La déstalinisation commence: 1956*, Complexe, Bruxelles, 1984.
—, *Lénine*, Fayard, Paris, 1998.
—, *L'Union soviétique de Lénine à Staline*, Éditions Richelieu, Paris, 1972.

—, *Six années qui ont changé le monde, 1985–1991: la chute de l'Empire soviétique*, Fayard, Paris, 2015.
—, *Staline ou l'ordre par la terreur*, Flammarion, Paris, 1979.
Chalet, Marcel, Thierry Wolton, *Les Visiteurs de l'ombre*, Grasset, Paris, 1990.
Churchill, Winston, *Mémoires sur la Seconde Guerre mondiale*, Plon, Paris, 1948–1954.
Ciukovski, Kornei Ivanovici, *Journal, 1930–1969*, Fayard, Paris, 1998.
Conquest, Robert, *La Grande Terreur*, Robert Laffont, Paris, 1995.
Conte, Arthur, *Yalta ou le partage du monde*, Robert Laffont, Paris, 1964.
Couderc, Frédéric, „La petite fille de Staline est une femme libre", *Paris Match*, 8 ianuarie 2012.
Crowl, James William, *Angels in Stalin's Paradise*, University Press of America, 1982.
Djilas, Milovan, *Conversations avec Staline*, Gallimard, Paris, 1971.
Djugaşvili, Gulia, *Ded, Otec, Mat i Drughie*, Moscova, 1963.
Eaton, Katherine, *Daily Life in the Soviet Union*, Greenwood Press, 2004.
Ebon, Martin, *Svetlana, fille de Staline*, Presses de la Cité, Paris, 1967.
Ehrenbourg, Ilia, *Le Dégel*, Gallimard, Paris, 1957.
Emmenegger, Jean-Christophe, „C'était du James Bond", sept. info, 4 iulie 2014.
Evans, David, *Understand Stalin's Russia*, Hodder & Stoughton, London, 2005.
Fainberg, Sarah, *Les Discriminés. L'antisémitisme soviétique après Staline*, Fayard, Paris, 2014.
Faligot, Roger, Rémi Kauffer, *Histoire mondiale du renseignement*, Robert Laffont, Paris, 1993.
Figes, Orlando, *Les Chuchoteurs. Vivre et survivre sous Staline*, Denoël, Paris, 2009.
—, *Natasha's Dance. A Cultural History of Russia*, Allen Lane, London, 2002.
Fischer, Louis, *The Life and Death of Staline*, Harper & Bros, New York, 1952.

—, *Men and Politics: An Autobiography*, Duell, Sloan & Pearce, New York, 1941.
—, *Russia's Road from Peace to War: Soviet Foreign Relations 1917–1941*, Harper & Row, New York, 1969.
Fitzpatrick, Sheila, *A Spy in the Archives: A Memoir of Cold War Russia*, I.B. Tauris, London, 2013.
—, *Le Stalinisme au quotidien. La Russie soviétique dans les années 30*, Flammarion, Paris, 2002.
Friedland, Roger, Harold Zellman, *The Fellowship: The Untold Story of Frank Lloyd Wright and the Taliesin Fellowship*, HarperCollins, New York, 2006.
Gaddis, J.L., *The United States and the Origins of the Cold War*, Western Island, 1969.
Ghinzburg, Evghenia, *Le Vertige*, Seuil, Paris, 1967.
—, *Le Ciel de la Kolyma*, France Loisirs–Seuil, Paris, 1997.
Golden, Lily, *My Long Journey Home*, Third World Press, Chicago, 2002.
Golovko, Kira, „Svetlana Allilueva: odinoşestvo i nasledstvo", *Izvestia*, nr. 95, 17 octombrie 2008.
Goreslavskaia, Nelly, *Iossif Stalin. Otieţ naradov ii iego dieti*, Knijki Mir, 2011.
Gromîko, Andrei, *Mémoires*, Belfond, Paris, 1989.
Grossman, Vasili, *Tout passe*, Robert Laffont, Paris, 2006.
—, *Vie et Destin*, Julliard–L'Âge d'Homme, Paris, 1983.
Gun, Nerin, *Secrets des Archives américaines*, Albin Michel, Paris, 1979.
Harriman, Averell, Elie Abel, *Special Envoy to Churchill and Stalin, 1941–1946*, Random House, New York, 1975.
Haupt, Georges, Jean-Jacques Marie, *Les Bolcheviks par eux-mêmes*, Maspero, Paris, 1969.
Herling-Grudzinski, Henryk, *Un monde à part*, Gallimard, Paris, 1995.
Hruşciov, Nikita, *Souvenirs*, Robert Laffont, Paris, 1971.
Johnson, Paul, *Intelektualisci*, Spotkania, Varşovia, 1988.
Kauffer, Rémi, „Svetlana Staline, l'enfant chérie martyrisée", *Historia*, nr. 790, octombrie 2012.
Kenez, Peter, *Odkłamana historia Związku Radzieckiego*, Bellona, 2008.

Kennan, George, *Memoirs*, Little Brown, Boston, 1967.
Knight, Amy, *Beria*, Aubier, Paris, 1994.
Kolesnik, Aleksandr, *Mifi i pravda o semie Stalina* (*Mituri şi adevăruri despre familia lui Stalin*), Prostor, Moscova, 1991.
Kravcenko, Viktor, *J'ai choisi la liberté*, Self, Paris, 1947.
Laloy, Jean, „À Moscou: entre Staline et de Gaulle, décembre 1945", *Revue des études slaves*, 1982, pp. 137–152.
Le Livre noir du communisme, colectiv, Robert Laffont, Bouquins, Paris, 2000.
Lugovskaia, Nina, *Journal d'une écolière soviétique*, traducere de Viviane Mihalkov, Robert Laffont, Paris, 2005.
Malia, Martin, *La Tragédie soviétique*, Seuil, Paris, 1995.
Marcou, Lili, *Staline, Vie privée*, Calmann-Lévy, Paris, 1996.
Margolin, Julius, *Voyage au pays des Ze-Ka*, Le Bruit du temps, Paris, 2010.
Marie, Jean-Jacques, *L'Antisémitisme en Russie, de Catherine II à Poutine*, Tallandier, Paris, 2009.
—, *Staline*, Fayard, Paris, 2001.
Martens, Ludo, *Un autre regard sur Staline*, EPO, Berchem, 2003.
Medvedev, Roy, *Le Stalinisme. Origines, histoire, conséquences*, Seuil, Paris, 1972.
Meir, Golda, *Ma vie*, Robert Laffont, Paris, 1975.
Mikoian, Anastas, *Tak bîlo*, Moscova, 2000.
Mikoyan, Stepan Anastasovici, *Memoirs of Military Test-Flying and Life With The Kremlin's Elite*, Airlife Publishing, London, 1999.
Montefiore, Simon Sebag, *Staline, la Cour du Tsar rouge*, Éditions des Syrtes, Paris, 2005.
—, *Sashenka*, Belfond, Paris, 2010.
—, *Le Jeune Staline*, Calmann-Lévy, Paris, 2010.
Moran, lord, *Churchill Taken from the Diaries of Lord Moran. The Struggle for Survival, 1940–1965*, Houghton Mifflin, Boston, 1966.
Morris, Terry, „Svetlana, a love story", *McCall's*, iulie 1967.
Parshina, Lana, *Svetlana about Svetlana*, film documentar, 2008.

—, „Les enfants du Petit Père des peuples“, în Jean-Christophe Brisard, Claude Quétel, *Enfants de dictateurs*, First, Paris, 2014.
Pasternak, Boris, *Le Docteur Jivago*, Gallimard, Paris, 1958.
Pearson, John, *Citadel of the Heart*, Macmillan, London, 1991.
Petrova, Ana, Mihail Leşinski, *Poslednie interview*, Algoritm, 2013.
Pravda, „Autopsia cadavrului lui I.V. Stalin“, 7 martie 1953, p. 2.
Radjinski, Edvard, *Joseph Staline*, Le Cherche Midi, Paris, 2011.
—, *Apokalipsa Koby*, Magnum, Varşovia, 2014.
Rapoport, Louis, *Stalin's War Against the Jews*, Maxwell Macmillan International, New York, 1990.
Reed, John, *Dix jours qui ébranlèrent le monde*, Tribord, Bruxelles, 2010.
Ribakov, Anatoli, *Les Enfants de l'Arbat*, Albin Michel, Paris, 1988.
Rîbin, Aleksandr, „Aux côtés de Staline“, *Soţiologhiceskoe Issledovanie*, 1988.
Richardson, Rosamond, *The Long Shadow. Inside Stalin's Family*, Little, Brown and Co, London, 1993.
Robien, Beata de, *Les Passions d'une présidente: Eleanor Roosevelt*, Perrin, Paris, 2000.
Rosenstone, Robert, *John Reed*, Maspero, Paris, 1976.
Samoilov, David, *Podenie zapisi*, Vremia, Moscova, 2002.
Saraskina, Liudmila, *Alexandre Soljenitsyne*, Fayard, Paris, 2008.
Schad, Martha, *Córka Stalina*, Świat Książki, 2006.
—, documentar, fragmente din interviuri cu Svetlana, 2008.
Secrest, Meryle, *Frank Lloyd Wright*, HarperCollins, New York, 1992.
Sedih, Andrei, „Milioni Svetlani“, *Novoe Ruskoe Slovo*, 15 aprilie 1973.
Service, Robert, *Staline*, Perrin, Paris, 2004.
Shand, Rosa, „Wheel of Fire“, *Southwest Review*, nr. 1, 2008.
Snyder, Timothy, *L'Europe entre Hitler et Staline*, Gallimard, Paris, 2012.
Soljeniţîn, Aleksandr, *L'Archipel du goulag*, Seuil, Paris, 1974.
Sopelniak, Boris, *Sekretnîe arhivi NKVD–KGB*, Veche, Moscova, 2013.
Stalin, Iosif, „Scrisorile lui Stalin, ale soţiei lui, ale copiilor lui“, *Iosif Stalin v obiatiah semii* (*Iosif Stalin în sânul familiei*), Moscova, 1993.
Sudoplatov, Pavel, Anatoli Sudoplatov, *Missions spéciales*, Seuil, Paris, 1994.

Sullivan, Rosemary, *The Extraordinary and Tumultuous Life of Stalin's Daughter*, HarperCollins, New York, 2015.
Suvarin, Boris, *Staline*, Plon, Paris, 1935.
Svanidze, Maria, *Dnievnik*. Vol. *Iosif Stalin v obiatiah semii*, Moscova, 1993.
Svetlana, documentar TV, Irina Gedrovitch, Fabrika Kino, 2008.
Svetlana Stalina, *Pobeg iz semii*, film documentar de Maksim Ivannikov, Kreml-9, serial TV rusesc, 2003.
Şalamov, Varlam, *Récits de la Kolyma*, Verdier, Lagrasse, 2013.
—, *Vichera*, Lagrasse, Verdier, 2000.
Theoharis, Athan, *From the Secret Files of E. Hoover*, Ivan R. Dee, Inc., Chicago, 1993.
Thom, Françoise, *Beria*: *Le Janus du Kremlin*, Éditions du Cerf, Paris, 2013.
Thompson, Nicholas, *The Hawk and the Dove*: *Paul Nitze, George Kennan, and the History of the Cold War*, Henry Holt, New York, 2009.
—, „My Friend, Stalin's Daughter", *The New Yorker*, 31 martie 2014; *Vanity Fair*, 29 august 2014.
Toranska, Teresa, *Oni*, Aneks, London, 1985.
Trifonova, Olga, *Jena Stalina*, Soverşenno sekretno, Moscova, 2002.
Troyat, Henri, *Gorki*, Flammarion, Paris, 1986.
Tucker, Robert, *Stalin in Power: The Revolution from Above, 1928–1941*, Norton, New York, 1990.
Vaissié, Cécile, *Les Ingénieurs des âmes en chef. Littérature et politique en URSS, 1944–1986*, Belin, Paris, 2008.
Vaksberg, Arkadi, *Staline et les Juifs*, Robert Laffont, Paris, 2003.
Vasilieva, Larissa, *Kremlowskie dzieci*, Philip Wilson, Varşovia, 1997.
—, *Kremlowskie żony*, Philip Wilson, Varşovia, 1994.
Volkogonov, Dimitri, *Staline*. *Triomphe et tragédie*, Flammarion, Paris, 1991.
Voslenski, Mihail, *La Nomenklatura. Les privilégiés en URSS*, Belfond, Paris, 1980.
Werth, Nicolas, *La Terreur et le Désarroi*, Perrin, Paris, 2007.

—, *L’Ivrogne et la Marchande de fleurs*, Seuil, „Points histoire“, Paris, 2011.
—, „La mort de Staline“, *L’Histoire*, nr. 273.
Wilson, Edmund, *Letters on Literature and Politics, 1912–1972*, Farrar, Straus & Giroux, New York, 1977.
Wittlin, Thaddeus, *Beria. Vie et mort du chef de la police secrète soviétique*, Elsevier Sequoia, Bruxelles, 1976.

Mulţumiri

Le mulţumesc pentru extraordinara amabilitate prietenilor mei ruşi, Saşa şi Nadia, pentru că m-au călăuzit printr-un labirint de documente, ziare şi arhive. Fără ei, cu siguranţă nu aş fi înţeles cum arăta dacea unui membru al nomenclaturii. Le sunt recunoscătoare prietenilor mei americani care m-au dus la Princeton, Taliesin, Spring Green. Pentru a trăi trei ani alături de Svetlana Allilueva, trebuia să mă impregnez de atmosfera locurilor în care a trăit ea: Casa de pe chei de la Moscova, satul Zubalovo şi Jukovka, sanatoriul de la Marea Neagră, Delhi, până şi satul acela indian din Uttar Pradesh, care-i plăcea atât de mult.

Îi mulţumesc lui Sophie Boiré pentru răbdătoarea lectură, lui Thanh-Vân Ton-That pentru sfaturile şi încurajarea lui, de asemenea lui Roland De Chaudenay şi lui Hubert Heilbronn, purişti exigenţi.

Şi, înainte de orice, toată recunoştinţa mea lui Elie, soţul meu, primul meu cititor şi cel mai sever dintre critici, sfătuitorul şi inspiraţia mea.

Coliţă foto

Stalin în 1934, alături de cuceririle sale, sărbătorindu-şi ziua de naştere. Pe rândul de sus: Anna Allilueva Redens, arestată în 1948 şi deportată; pe rândul din mijloc: Marusia Svanidze, executată în 1942, Maria Kaganovici, Saciko Svanidze, Stalin, Polina Molotova, arestată în 1948; pe rândul de jos, în centru: Jenia Allilueva, arestată în 1947, şi Bronka Poskriobîşeva, executată în 1941. © DR

Svetlana în braţele tatălui său, la Zubalovo, în 1937. © Guliver/Getty Images

Svetlana împreună cu mama sa, în 1931. © Guliver/TopFoto

Cu ocazia celei de-a douăzecea aniversări a Revoluţiei din Octombrie, în 1937, Svetlana salută din loja imperială de la teatrul Balşoi, alături de Stalin, Molotov şi Mikoian. © DR

Svetlana împreună cu cea mai bună prietenă a ei, Marfa Peşkova, nepoata lui Gorki şi viitoarea soţie a lui Sergo Beria, în vacanţă la dacea din Soci, în 1940. © DR

Svetlana la 16 ani. © Guliver/TopFoto

Cineastul Aleksei Kapler, primul iubit al Svetlanei. © Guliver/TopFoto

Svetlana împreună cu Grigori Morozov, primul ei soţ, în 1944. © DR

Vasili Djugaşvili, general al Forţelor Aeriene, la 25 de ani, în 1946. © DR

Svetlana împreună cu cei doi copii ai săi, Iosif (Osia) Morozov şi Katia Jdanov, în 1953. © Guliver/TopFoto

Brajesh Singh, fiul rajahului şi comunist indian, concubinul Svetlanei, în 1965. © DR

Svetlana la conferinţa de presă organizată la sosirea pe aeroportul „John F. Kennedy“ din New York, în 1967, după rocambolesca evadare din URSS. © Guliver/AFP

Svetlana împreună cu soţul ei american Wesley Peters, la Fundaţia „Frank Lloyd Wright“, din Taliesin West, în 1970. © Guliver/Getty Images

Naşterea fiicei americane a Svetlanei, Olga Peters, San Francisco, 1971. © Guliver/Getty Images

Svetlana (Lana Peters) în Wisconsin, 1999. © Guliver/Getty Images